
INCORPORACIONS LINGÜÍSTIQUES

Una aproximació a les apropiacions lingüístiques
dels immigrants dels anys cinquanta i seixanta
i dels seus fills i filles

Enric Saurí Saula

Direcció: Montserrat Treserra Pijuan

Tesi Doctoral

Departament de Sociologia

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Universitat Autònoma de Barcelona

- Novembre 2015 -

Agraïments

Aquesta tesi doctoral aplega bona part de la recerca que he desenvolupat en els darrers anys. El camí recorregut durant aquest temps m'ha portat a conèixer i col·laborar amb moltes persones. Totes elles, sense cap mena de dubte, essencials en l'elaboració d'aquest treball.

En primer lloc, i no podia ser de cap altra manera, el meu profund agraïment i estimació per la Montserrat Treserra i la Marta Rovira, elles han estat les inductores d'aquest projecte i amb les que durant anys he treballat i lluitat per fer possible una de les meves passions, la recerca sociològica. Gràcies al Jordi Solà, company del Grup d'Estudis de les Identitats, mestre de les dades i autèntic esperonador de discussions. Al Marc Biosca, el Jordi Garcia, la Marina Guinó i l'Anna Paüls, les hores de recerca amb vosaltres m'han permès prendre consciència que la sociologia catalana encara té recorregut.

En segon lloc el meu record i agraïment a totes aquelles persones que conformen el moll de l'os d'aquesta tesi. Persones de diferents edats que m'han obert, no només les portes de casa seva, sinó les portes de la seva vida. Gràcies per no fer-me sentir un intrús i haver-me regalat bocins de la vostra memòria. Gràcies per instruir-me en l'art de l'esforç quotidià que molts de vosaltres va haver de fer per sortir de la precarietat i iniciar una nova vida amb èxits i fracassos però, sobretot, amb l'orgull ferm del vostre esforç quotidià. Gràcies Esther, Ivan, Amalia, Victoria, Eladio, Mar, Mateo, Miguel, Elena, Marcos, Benito, Carlos, Elvira, Roberto, Alba, Jordi, Judith, Alex, Esteban, Carmen, Enrique, Maria, Rafael, Sandra, Fernando, Juan, Marina, Jesica, Lucía, Paco, Rquel, Ramón, Faustino, Alfonso, Primitivo, Misericordia, Amaya, Domingo, Gabriel i Pilar. Tots vosaltres sou una lliçó de la que tots hem d'aprendre. Sou el testimoni directe del miracle del teixit de mil fils d'aquest país.

En l'apartat intel·lectual, sóc deutor del coneixement manllevat durant un bon grapat de discussions, moltes d'elles al voltant d'una taula, de l'Antoni Estradé, l'Isaac González, el Xavier Bonal i el Joffre López. Moltes gràcies per deixar-me aprendre de vosaltres.

I, en darrera instància, toca la citació d'aquells bons amics que directament o indirecta m'han ofert el seu suport i, sobretot, estimació. Són molts els noms que durant aquests anys han passat pel meu costat, però no em puc estar d'anomenar-ne alguns: en Guillem, l'Ode, l'Albert, en Jaume i en Víctor. I finalment, l'Ivette, la persona que cada dia m'ha il·luminat i m'ha donat forces per enllestir aquesta tesi doctoral enmig de la meva voràgine quotidiana. A tots vosaltres, infinites gràcies.

Índex

Introducció.....	11
Part I. La llengua, un marcador simbòlic d'una identitat col·lectiva.....	21
1. Una aproximació als símbols	22
1.1. Sistemes simbòlics i acció simbòlica.....	25
1.2. La influència dels símbols.....	29
2. La llengua, una representació de la identitat col·lectiva?.....	31
2.1. La llengua, un element per la simbolització de la identitat.....	36
2.2. L'acció del poder polític sobre la representació simbòlica.....	38
Part II. El viatge dels pioners. Migració, migracions i immigrants	41
3. Migracions i moviments de població.....	43
3.1. Sobre la complexitat de les migracions. Del fet social al fet sociològic.....	44
3.2. Immigració i classificació social. La construcció de l'estigma.....	47
4. Les migracions en el nostre temps, una perspectiva sociològica.....	49
4.1. Ser 'immigrant'	52
4.2. Les lògiques de l'exclusió. El control social sobre els nousvinguts.....	56
5. Catalunya, un país d'immigrants.....	63
5.1. Les persones que van immigrar a Catalunya la segona meitat del XX.....	65
5.1.1. Causes d'aquestes migracions.....	65
5.1.2. Arribada al país, relació amb autòctons i formes d'arrelament.....	71
5.1.3. Configuració identitària: el record de l'origen i les manifestacions culturals.....	80
5.1.3.1. El pes de les representacions culturals: l'andalusisme.....	80
5.1.3.2. Llengua i identitat a la Catalunya de la segona meitat del segle XX.....	83
5.1.4. El caràcter construït de les identitats: la realitat d'una Catalunya híbrida.....	90
5.2. Els "vells immigrants" en el si de les geografies.....	95
5.2.1. Factors estructurals presents en els diferents territoris.....	95
6. Algunes consideracions finals al voltant del concepte "d' <i>integració</i> ".....	101
Part III. Els usos lingüístics en el marc de les condicions de possibilitat.	107
7. Llengua i immigració. La llengua dels "altres catalans"	108

7.1. El context de repressió lingüística.....	110
7.1.1. El català a l'escola.....	113
7.1.2. Els agents facilitadors de la llengua: la reacció del catalanisme.....	117
7.2. La situació lingüística derivada dels processos migratoris.....	119
8. El pas del temps. Tots catalans.....	127
8.1. La generació intermitja. D'antics immigrants a castellanoparlants.....	127
8.2. Els canvis històrics d'una generació: de la normalització lingüística a la Bilingüïtzació demogràfica.....	129
8.3. Els usos lingüístics en el marc de les condicions de possibilitat.....	137
8.4. Les normativitats en les tries lingüístiques.....	141
9. El recompte. Les pràctiques lingüístiques dels catalans a l'actualitat.....	145
9.1. L'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya 2003 (EULC 03).....	146
9.2. L'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya 2008 (EULC 08).....	147
9.3. L'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya 2013 (EULC 13).....	148
9.3.1. Competències lingüístiques.....	149
9.3.2. Llengua inicial, llengua habitual i llengua d'identificació.....	150
9.3.3. Ús familiar i transmissió lingüística.....	152
9.3.4. Usos lingüístics interpersonals fora de la llar.....	154
9.3.5. Variables explicatives del usos lingüístics dels entrevistats.....	156
Part IV. Sobre el model d'anàlisi, les hipòtesis i la proposta de contrastació empírica.....	161
10. L'emmarcament metodològic. D'un marc teòric a un model d'anàlisi i a una proposta per la contrastació empírica.....	162
10.1. Un model d'anàlisi per indagar en la relació entre les trajectòries biogràfiques i els múltiples models d'apropiació lingüística.....	162
10.2. Població objecte d'estudi: Individus d'entre 35 i 85 anys d'origen castellanoparlant nascuts a Catalunya o procedents de les migracions espanyoles de la segona meitat del segle XX.....	168
10.3. Les hipòtesis de treball.....	175
10.4. Selecció dels entrevistats i mètodes de recollida d'informació.....	183
10.4.1. Anàlisi de les dades lingüístiques generals existents.....	183

10.4.2. El treball qualitatiu: observació i entrevistes biogràfiques.....	185
Part V. El camí qualitatiu. De la recollida d'informació a la configuració dels models lingüístics.....	187
11. Disseny i realització de la fase qualitativa.....	188
11.1. El treball de camp: les entrevistes biogràfiques o relats de vida.....	188
11.2. Elaboració de la mostra qualitativa.....	191
11.3. Construcció del guió d'entrevista. Contingut i organització del guió segons el model d'anàlisi.....	197
11.4. Algunes reflexions sobre la pertinença i els límits de la recollida de informació a través de la interrogació.....	198
11.5. La concreció de les preguntes dels blocs del guió segons les variables.....	200
12. Anàlisi de la informació obtinguda: multiplicitats posicionals, dels models d'aproximació lingüística als models de distanciament.....	203
12.1. L'epistemologia dels models	203
12.2. Els models obtinguts.....	205
Part VI. Anàlisi. De les trajectòries de vida als models de distància lingüística.....	209
13. Model d'alta aproximació lingüística: la convergència lingüística i la identificació simbòlica.....	210
13.1. Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència	215
13.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques.....	266
13.2.1. La dominància dels espais catalanoparlants i l'alta identificació lingüística.....	267
13.2.2. La progressiva convergència cap el català i l'alta identificació lingüística.....	290
13.3. Una mirada global: els factors explicatius dominants.....	300
14. Model de centralitat: usos lingüístics duals	304
14.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència.....	305
14.1.1. El territori de la trajectòria familiar.....	305
14.1.2. El territori de la trajectòria personal: estudis i feina.....	308
14.1.3 El territori del lleure: Entorn social i xarxes relacionals.....	313
14.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques.....	315
14.2.1. L'àmbit dels espais i les pràctiques lingüístiques.....	315
14.2.2. L'àmbit del discurs sobre la llengua.....	330
14.2.2.1. La llengua com a factor de mobilitat social?.....	330

14.2.2.2. La suma de dues llengües, la suma d'espais socials.....	332
14.2.2.3. Un joc d'equilibris... lingüístics.....	334
14.2.2.4. La llengua com a eina d'arrelament i la distància amb l'origen.....	342
14.3. Una mirada global: Els factors condicionants de les pràctiques lingüístiques duals.....	346
14.3.1. La influència de l'àmbit institucional.....	346
14.3.2. Institucionalització versus trajectòries.....	350
15. Model d'aproximació fallida.....	357
15.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència.....	357
15.1.1. El territori de la trajectòria familiar.....	357
15.1.2. El territori de la trajectòria personal: estudis i feina.....	358
15.1.3 El territori del lleure: Món associatiu i xarxes relacionals.....	360
15.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques.....	361
15.2.1. L'àmbit dels espais i les pràctiques lingüístiques.....	361
15.2.2. L'àmbit del discurs sobre la llengua.....	364
15.3. Una mirada global: Els factors explicatius de les aproximacions fallides.....	369
16. Model d'aproximació puntual.....	372
16.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència.....	372
16.1.1. El territori de la trajectòria familiar.....	372
16.1.2. El territori de la trajectòria personal: estudis i feina.....	376
16.1.3. El territori del lleure: Espai associatiu i xarxes relacionals.....	380
16.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques.....	384
16.3. Una mirada global: Els factors explicatius de les aproximacions puntuals.....	400
17. Model d'alt distanciament lingüístic: Castellanoparlants monolingües.....	403
17.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència.....	405
17.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques.....	431
17.2.1. La inexistència de la "necessitat": una llengua reconeguda però no necessària.....	432
17.2.2. La culpabilització davant la inexistència dels usos.....	453
17.2.3. La nul·la identificació amb el país. La potència de les altres identificacions.....	463
17.3 Una mirada global: els factors explicatius dominants.....	477

PART VII. Conclusions.....	481
1. L'anàlisi dels resultats.....	483
1.1. Factors rellevants en la incorporació lingüística.....	483
1.1.1. El context històric-polític de les migracions de la segona meitat del segle XX: la configuració dels 'barris'.....	483
1.1.2. La densitat lingüística.....	486
1.1.3. Les xarxes socials.....	487
1.1.4. Els canvis generacionals	487
1.1.5. Les composicions familiars.....	488
1.1.6. Una qüestió d'estatus.....	488
1.1.7. La cultura espanyola resistent.....	490
1.1.8. La lògica del pragmatisme de la quotidianitat.....	492
1.1.9. La identificació amb el país.....	493
1.2. Cinc models de perfils lingüístics, entre la identificació i l'estranyament.....	494
1.2.1. Model d'alta aproximació: la potència dels usos i les identificacions.....	495
1.2.2. Model de centralitat: Usos lingüístics duals.....	499
1.2.3. Model d'aproximació fallida.....	501
1.2.4. Model d'aproximació puntual.....	503
1.2.5. Model d'alt distanciament lingüístic.....	504
2. De l'anàlisi empírica a les reflexions finals.....	510
2.1. Integració lingüística, malgrat tot.....	510
2.2. La societat civil com a agent facilitador de la llengua	513
2.3. Els efectes i els límits de la normalització lingüística	517
2.4. Canvis en la relació entre competència, ús (pràctiques) i identificació.....	519
2.5. La força simbòlica de la llengua, més enllà del seu ús.....	522
2.6. Del catalanisme a la catalanitat, de la defensa de la llengua a la seva extensió.....	524
Bibliografia.....	527
Annexos.....	541
Annex 1. Dades de context sobre els moviments migratoris a Catalunya durant la segona meitat del segle XX.....	542
Annex 2. Síntesi de les tècniques de recollida d'informació emprades.....	543
Annex 3. Guió d'entrevistes biogràfiques.....	544

Annex 4. Historial dels perfils d'entrevistats.....	548
Annex 5. Graella detallada d'usos lingüístics.....	608
Annex 6. Model de Variables.....	610
Annex 7. L'anàlisi de les entrevistes biogràfiques.....	614

Introducció

Una societat mancada de memòria és una societat que viu sacsejada permanentment per l'última novetat, i que recorre fàcilment al darrer lament per erigir-lo en profecia del seu mal fat. Així, des de l'àmbit polític i social, la situació lingüística a Catalunya sovint s'interpreta al marge de la perspectiva temporal, tal vegada empès per la tensió amb què es pren la qüestió de la immigració recent. En bona mesura, el discurs públic sobre l'estat de la llengua catalana viu de les interferències del moment actual, de les urgències que les noves onades migratòries han situat damunt del camp social.

Aquesta sensació d'extrema emergència fa oblidar que la perspectiva temporal és essencial per a l'anàlisi dels fets socials, sobretot si tenen dimensions estructurals. De fet, com diuen Querol i Strubell (2009), sovint hom té la sensació que la perspectiva científica és la que menys es té en compte a l'hora de valorar la situació lingüística d'aquest país. Massa sovint, els discursos recolzats en dades; en una perspectiva històrica de llarg abast; i en estudis qualitius rics en troballes i conclusions, tenen poca presència. El problema és la manca de perspectiva temporal. Una perspectiva que ofereix bons aprenentatges sobre el procés d'inclusió lingüística que han viscut diversos contingents generacionals, i que han convertit la llengua catalana en una llengua de nous parlants. No hi ha cap dubte que demogràficament la llengua catalana ha guanyat amplitud social i gruix de mercat gràcies a l'augment de població. Ras i curt: com que som més, més parlants de català hi ha. Tota una altra qüestió és el de les condicions en què es parla la llengua catalana, i les condicions en què ha de competir, compartir terreny i conviure amb la llengua de l'Estat i de milions de catalans. Unes condicions que també afecten la manera com les persones que viuen a Catalunya vehiculen les competències i les actituds lingüístiques.

Aquest és el punt de partida d'aquesta tesi; la necessitat d'acostar-se a l'estudi dels usos lingüístics mitjançant la memòria i la història. De fet, una perspectiva manllevada dels grans referents de la sociologia. Tot fent un exercici d'arqueologia de la gènesi del coneixement, el contingut d'aquest treball es construeix en el marc d'una dilatada trajectòria de recerca i

indagacions al voltant del fet lingüístic a Catalunya. En la mesura que tot coneixement és fruit de les condicions de la seva producció, aquesta tesi és el resultat d'un seguit de recerques sobre migracions i llengua realitzades conjuntament amb la Marta Rovira, la Montserrat Treserra i en Jordi Solà. Aquesta línia de recerca, focalitzada a Catalunya, ha tingut com a eix principal, més enllà de les quantificacions de parlants, analitzar la relació que les persones castellanoparlants d'origen han construït amb la llengua catalana. Així, la tesi que aquí es presenta és el colofó d'aquesta línia de treball encetada anys enrere, i, per tant, opera com un tancament de cicle.

Amb l'objectiu de bastir un recorregut sobre la història de Catalunya des dels anys cinquanta del segle passat fins als primers anys del segle XXI, aquest treball recull les vivències, les presències i les absències tant de les persones arribades a Catalunya fugint de la precarietat i la repressió, com d'aquells integrants de la generació posterior nascuts a Catalunya. És a partir de tot aquest bagatge previ que es genera la qüestió que motiva aquesta tesi. Com les persones que tenen la llengua castellana com a llengua primera se situen en aquest context de coincidència de dues llengües, el català i el castellà. I més concretament, com s'han situat en aquest context les generacions arribades durant les migracions de la segona meitat del segle XX i les generacions nascudes a Catalunya a cavall entre el franquisme i la democràcia.

En definitiva, doncs, aquesta tesi s'enfoca irremissiblement des d'una lògica longitudinal perquè pren com a punt de partida un dels fenòmens més significatius d'aquest país, la immigració. Una immigració que arriba, s'instal·la i que amb el pas dels anys s'acaba conformant com un dels ingredients essencials de la *'barreja'* que ens caracteritza. Perquè parlar d'immigració és parlar de la història de Catalunya, de la història de milers de persones arribades d'altres indrets que conjuntament amb tots aquells que ja hi eren van bastir -i basteixen- el país que avui coneixem. El viatge, fruit de tots aquests anys de recerca pretén descobrir i, sobretot, entendre l'aproximació a la llengua i a la cultura catalanes per part d'unes generacions -la dels pares nascuts a fora i la dels fills nascuts aquí- d'origen

castellanoparlant que sense cap mena de dubte conformen els filaments necessaris del nostre teixit social.

En tant que viatge, les etapes sempre hi són presents. Així, la primera part del recorregut històric proposat és el del viatge dels '*pioners*'. És a dir, l'anàlisi de la relació amb la llengua per part de la població d'origen castellanoparlant s'inicia amb les persones que van venir a viure a Catalunya durant el procés migratori de la segona part del segle XX. Un procés marcat per les circumstàncies històriques en què Catalunya va perdre com mai els seus drets i els seus trets d'identitat. Tanmateix, aquest treball no pretén ser un altre estudi sobre la integració dels immigrants, sinó un reconeixement de la complexitat lingüística de Catalunya. Es pren consciència d'aquest fet quan es constata que aquí no funcionen els models fixats com a referents de la relació entre immigrants i cultura de la societat d'arribada. No funciona ni el model assimilacionista francès, ni el model multiculturalista britànic. I val a dir que tampoc no funcionen algunes interpretacions de la realitat que s'han convertit en idees donades per descomptat a Catalunya mateix.

El primer tòpic que cal posar en qüestió és el d'identificar els immigrants amb el monolingüisme castellà. Malgrat és sabut que molts catalanoparlants ho són d'*adquisició*, a la nostra societat, sovint, es funciona implícitament amb interpretacions ètniques que divideixen els "catalans" i els "castellans", com si no hi hagués hagut un procés d'hibridació, de barreja. I és que efectivament, malgrat aquesta hibridació social, en els processos de construcció de la identitat col·lectiva a Catalunya, la llengua hi té un paper molt rellevant i, per tant, l'ús d'una o altra llengua pot generar una errònia classificació mecanicista en l'eix d'adscripció nacional. La manca o feblesa d'altres trets distintius, ha possibilitat que la llengua hagi esdevingut un important símbol d'identitat. Per una banda, és un símbol d'identitat nacional, perquè els catalanoparlants el consideren un aspecte irrenunciable del seu ésser col·lectiu. Per l'altra, és un símbol d'arrelament, perquè els catalanoparlants d'adopció el consideren el vehicle que els ha portat a acostar-se, a conèixer i finalment a pertànyer a aquest ésser col·lectiu. I, en darrera instància, és també un símbol d'alteritat, perquè els que no han

utilitzat aquest vehicle comú, per les raons que siguin, troben en la llengua un element de diferenciació.

Tots aquests aspectes associats a la llengua són una part imprescindible de l'anàlisi si es vol comprendre la situació lingüística a Catalunya. Malgrat tot això, els estudis sobre llengua han quedat atrapats sovint en l'afany recaptatori de la perspectiva unilineal de l'aprenentatge: quants n'hem sumat i quants ens en queden? O bé han quedat atrapats en els consensos de la transició a la democràcia, que si bé tenen la virtut d'haver trobat una fórmula per construir un discurs col·lectivament consensuat, han acabat encotillant la recerca acadèmica en els cànons del discurs políticament correcte. Això, evidentment, no és culpa de la política, sinó exclusivament de la recerca i dels seus límits. Però també s'explica per la realitat d'un país que s'amaga les pròpies contradiccions per por de mostrar les seves debilitats davant d'una situació d'acomplexament permanent.

Aquest acomplexament, fa que molts estudis sobre immigració a Catalunya, obviïn el factor lingüístic, quan se'l consideraria imprescindible en qualsevol altre context acadèmic. Un dèficit que, per sort, estudis recents van solucionant. Un acomplexament que també impedeix qüestionar obertament les mancances de la integració lingüística, així com ressaltar-ne les virtuts. Immersos permanentment en el terreny de la quantificació -utilitzada pel catalanisme com a fórmula implícita de legitimació (si sumem parlants, o som molts, vol dir que som bons)- restem en l'ambigüitat respecte del que és socialment més acceptable. Una ambigüitat en què, parlar català encara és, aparentment, una opció personal.

Si es pregunta als que van fer el pas d'aproximar-se al català, als que van venir de fora, als que han estat immigrants a Catalunya, els llocs comuns, les tipificacions donades per descomptat, comencen a caure. En bona mesura, una aproximació a aquest col·lectiu permet desfer aquests tòpics i aquestes ambigüitats porugues. En molts casos, l'acostament ajuda a entendre que els prejudicis són compartits pels que van venir i els que ja hi eren. Les alteritats no es construeixen només d'una part, viatgen per un vial de doble direcció, són construïdes progressivament i paral·lela per dos col·lectius.

Per això, analitzar el “miracle” de la integració lingüística malgrat el franquisme pot ajudar a veure la relació entre llengua i immigració sota un altre prisma. Sota una mirada que pot ajudar a entendre la realitat actual de la situació lingüística a Catalunya. Una mirada que vagi més enllà de la visió maniquea en què la llengua divideix el país entre immigrants i no immigrants. Així doncs, partint de la imatge de fons d'un país que es dol per la gran repressió soferta durant la dictadura, s'obre la proposta de comprendre el procés migratori a partir de la mirada dels seus mateixos protagonistes. Comprendre com els “altres catalans” van viure aquest procés d'arribada a un país amb una llengua i una cultura pròpies, però que són amagades en aquell moment pel règim dictatorial que governa l'Estat espanyol. Comprendre com es produeix aquest “miracle” de la incorporació lingüística d'aquests nous nous en aquest context de repressió, precisament, de la llengua catalana. Buscar aquesta mirada dels “altres catalans” implica fer l'exercici de memòria històrica necessari en tota aproximació sociològica. Un exercici que condueix a la constitució dels barris que acullen el gruix de la població nouvinguda en el moment en què aquesta depassa totalment la capacitat de les ciutats. Sense habitatge, sense recursos públics, sense la intervenció de l'administració, els nous catalans hauran de construir-se a si mateixos l'entorn on viuran. Per tant, els barris, no són només un element perifèric de les ciutats, sinó el veritable centre vital de la nova població.

És imprescindible, per comprendre la realitat lingüística a Catalunya, conèixer com es percep el món des dels barris, constituïts en “les altres ciutats” on habiten “els altres catalans”. Aquesta tesi és, en part, un exercici de memòria dels d'aquestes noves ciutats, epicentre de la nova vida produïda per les migracions més importants que ha tingut Catalunya fins ara, i del pòsit de les quals s'ha fet el país tal com és avui. Malgrat la importància indubtable de la nova immigració estrangera que marca ara mateix les transformacions de la Catalunya del segle XXI, la Catalunya actual pivota sobre aquesta base construïda per les migracions del segle XX, especialment a partir dels anys cinquanta.

La manera com aquestes migracions han influït en la identitat lingüística dels catalans és un fet fonamental de la història de Catalunya. Un fet amb el qual el catalanisme ha conviscut, però que encara no ha integrat del tot en el relat. No ho ha fet, perquè malgrat el gran treball de Francesc Candel (1964), el relat dels "altres catalans" encara està massa limitat, encara cal anar a cercar-lo per descriure'l amb tota la seva complexitat. Un dels indicis de les mancances del relat vigent és l'aparició d'una iniciativa com la d'"Els altres andalusos", persones que parlen en català i que no se senten còmodes amb el relat que determinats sectors de la vella immigració emeten cap a la societat catalana. Per tant, hi ha processos no tancats en la història d'aquesta immigració. Hi ha aspectes en els quals cal aprofundir. La relació entre aquesta "vella immigració" i la llengua n'és un. L'estudi d'aquesta relació proposat per aquesta tesi ha de permetre comprendre per quins mecanismes hi ha persones que han acabat adoptant el català i d'altres no. Ha d'ajudar a comprendre com la manera com han viscut el seu procés migratori ha influït en la seva opció lingüística. Ha d'ajudar a comprendre com han vist aquesta societat que els acollia més malament que ve per les circumstàncies del moment històric en què van tenir lloc els processos migratoris. Ha d'ajudar a comprendre, en definitiva, quina és el llegat que han transmès als seus fills; el llegat, en definitiva, que els han ofert per afrontar la Catalunya d'avui.

Arribats a aquest punt, cal reprendre la metàfora del viatge. Al comboi dels 'pioners' cal sumar-hi el comboi dels seus fills i filles. La incorporació d'aquestes noves generacions de castellanoparlants d'origen nascuts a Catalunya ha de permetre reconstruir el mapa que marca la direcció d'aquest viatge. És a dir, en aquesta segona etapa del trajecte s'hi afegixen, sincrònicament, els fills i filles d'aquests 'pioners'. Respecte dels seus predecessors cal tenir present que aquesta és una generació de transició entre el fet migratori i la integració plena a Catalunya. També és una generació que viu un moment de transició fonamental: la transició del franquisme a la democràcia; la transició d'una economia i uns serveis socials precaris a un procés de desenvolupament d'un encara feble estat del benestar; la transició d'una societat reprimida en tots els àmbits, també el lingüístic, a una societat

que s'allibera i aixeca noves estructures democràtiques —poc a poc o a batzegades—, també en el terreny lingüístic.

Efectivament, en aquest nou marc polític i social es van desenvolupar les primeres passes d'una nova política lingüística que introduïa el català en àmbits d'activitat i entorns socials on s'havia mantingut com a llengua estrangera durant tot el franquisme. Per a moltes persones que viuen als barris de la immigració, l'ensenyament de català a les escoles representà la primera via de contacte que tingueren amb aquesta llengua. Des d'aquest primer pas de la política lingüística, fonamentat en l'ensenyament de la llengua, fins a la situació actual, al cap de trenta-cinc anys de democràcia, és evident que la situació de la llengua catalana ha canviat moltíssim.

És en aquest nou marc i context que s'aborden les trajectòries lingüístiques d'aquesta generació que ara té entre 35 i 55 anys. De nou, com en el cas dels seus pares, cal preguntar-ser quines són les condicions que afavoreixen i/o possibiliten unes determinades actituds i disposicions respecte de la llengua i la conseqüent, o no, incorporació del català com a llengua d'ús i de comunicació. Qui o què explica en aquesta generació les diferents trajectòries d'incorporació del català com a llengua d'us?

Queda clar que malgrat el nou context hi ha factors estructurals que persisteixen o que fins i tot és visualitzen més i apareixen més legítims i legitimats. Catalunya com a nació i la llengua catalana ocupen posicions de subordinació respecte de la nació Espanyola i de la llengua castellana. I aquesta situació afecta les condicions en què es parla la llengua catalana, i les condicions en que ha de competir, compartir terreny i conviure amb la llengua de l'Estat i de milions de catalans. Unes condicions que també afecten la manera com vehiculen les competències i les actituds lingüístiques les persones que viuen a Catalunya. Precisament, una altra de les preguntes específiques d'aquesta tesi és com les persones que tenen la llengua castellana com a llengua primera se situen en aquest context de coincidència de dues llengües, el català i el castellà. I més concretament, com s'ha situat en aquest context aquesta generació més jove que ha viscut la transició entre el franquisme i la democràcia. En el marc de l'evolució entre la repressió

lingüística i la normalització, quines apropiacions lingüístiques s'han produït? Quines han estat possibles ateses les condicions estructurals que afecten la situació lingüística de Catalunya? D'aquestes apropiacions, quins perfils de pràctiques lingüístiques n'han sorgit? I quina perspectiva ens ofereix el coneixement d'aquests perfils lingüístics? En la justa mesura de la perspectiva històrica, cap a quina evolució apunten?

Un bon grapat de qüestions que aquesta tesi procura anar resolent mitjançant l'observació, la contrastació empírica i l'anàlisi d'unes generacions protagonistes de la història d'aquest país.

La tesi doctoral que es presenta en aquestes pàgines està dividida en set parts que, a la vegada, estan dividides en diferents capítols.

Les parts I, II i III inclouen els primers nou capítols dedicats a la discussió teòrica. Aquesta conceptualització teòrica pren forma a partir de tres grans àmbits, la discussió sobre el paper de la llengua com a marcador simbòlic i configurador d'identitat; el paper de les immigracions en la construcció del nostre país i, finalment, les lògiques presents en els usos lingüístics de la població d'origen castellanoparlant. Aquest emmarcament permet iniciar un periple teòric que procura entrelligar les funcions simbòliques de la llengua, el pes específic de la immigració i les seves conseqüències en la construcció del nostre país i, finalment, fer emergir la importància de les condicions de possibilitat -el context global, social, polític i econòmic i les trajectòries condicionades per multiplicitat de factor socials, objectius i subjectius- a l'hora de copsar i entendre les lògiques dels usos lingüístics.

Els capítols primer i segon realitzen una aproximació sociològica a la importància dels símbols i el potencial de la llengua com a marcador simbòlic de primer ordre. Aquesta revisió teòrica té com a objectiu mostrar la importància de l'acció simbòlica en tota construcció d'identitat i, per tant, es qüestiona sobre com la llengua pot o no pot exercir un paper representador d'una identitat col·lectiva i esdevenir un objecte simbolitzador d'una identitat.

Establerta aquesta primera pota teòrica, la tesi s'endinsa, en els capítols tercer, quart, cinquè i sisè, en l'estudi de la immigració des dels clàssics fins

a la sociologia contemporània. En aquesta revisió teòrica es procura aportar llum al complex debat de la immigració mitjançant l'aclariment de la immigració com a fet sociològic, l'estudi sobre la construcció de l'immigrant i les lògiques de l'exclusió que prenen forma al seu voltant. Enllestida aquesta primera part on es conceptualitza la immigració, l'immigrant i la integració, la proposta és la d'estudiar el cas de Catalunya en tant que territori de recepció. Posar de manifest la manera com es desenvolupen les migracions durant la segona meitat del segle XX i com s'estructuren les diverses formes d'arrelament i les múltiples identifications.

Finalment, els capítols setè, vuitè i novè tanquen l'emmarcament teòric de la tesi. En aquests capítols, l'objectiu central passa per posar de manifest la relació sociohistòrica amb la llengua per part de la població arribada procedent de l'Estat i per part dels seus fills i filles nascuts a Catalunya. En aquest context, es procurarà ressaltar el coneixent al voltant de les lògiques dels usos lingüístics d'aquests contingents poblacionals. En darrera instància, el novè capítol, a cavall entre l'emmarcament teòric i la justificació metodològica, procura fer un recompte de les pràctiques lingüístiques actuals dels catalans. Mitjançant l'estudi de les diferents edicions de l'Enquesta d'Usos Lingüístics es fan emergir els factors -estadísticament constatats-facilitadors de l'acostament lingüístic. Aquest estudi és el que, com es podrà veure més endavant, permetrà la construcció de la mostra tipològica origen del treball de camp.

Les part IV i V de la tesi doctoral, capítols desè, onzè i dotzè, contenen l'explicitació i argumentació del model d'anàlisi. Dels coneixements teòrics i empírics se'n deriven unes hipòtesis generals i la concreció d'un model amb l'operacionalització tant de les variables objecte d'estudi (pràctiques, disposicions i coneixement de la llengua) com de les variables explicatives, tant a nivell de trajectòria com de context global. També, a partir de les propostes teòriques i de les informacions empíriques, es presenta el plantejament metodològic que combina tècniques de caràcter qualitatiu per donar compte de la manera en que les condicions objectives d'existència intervenen en la incorporació de determinats usos lingüístics.

La part VI, capítols tretzè, catorzè, quinzè, setzè i dissetè, exposa els diferents models obtinguts d'incorporació a l'ús del català de les persones d'origen castellanoparlant estudiades. Unes persones que, per la forma com s'ha elaborat la mostra i com han estat escollides, esdevenen prototipus susceptibles d'extrapol·lar a un col·lectiu més ampli en la mesura en que conflueixen condicions estructurals semblants.

Les conclusions recuperen els objectius i hipòtesis de la recerca a partir de l'anàlisi dels resultats de l'observació. Es relaten les aportacions de l'estudi, però, també, es reflexiona sobre el futur de la llengua. L'estudi de l'experiència del passat ha de permetre superar vells errors per encarar els reptes d'avui i de demà.

Finalment, s'incorpora un apartat d'annexos on es pot consultar la informació relativa al treball de camp, el guió d'entrevistes, el sistema de variables emprat i les fitxes elaborades per sistematitzar la informació de les persones entrevistades. En darrera instància, s'adjunta un CD amb les transcripcions de les entrevistes realitzades.

PART I

LA LLENGUA, UN MARCADOR SIMBÒLIC D'UNA IDENTITAT COL·LECTIVA

La llengua ocupa, en tant que objecte d'estudi, la centralitat d'aquest treball. L'aproximació que aquí es planteja no remet al seu paper comunicatiu o de transmissor, això és quelcom del que se n'ocupa la lingüística; sinó al seu paper en tant que representació social. És a dir, la llengua és vehicle a partir del qual, assenyalen Berger i Luckmann (1996[1965]), es construeix el 'món donat per descomptat', és un vehicle clau en tot procés de socialització. A la vegada, exerceix una funció identificadora i, per tant, diferenciadora. Permet identificar un grup de parlant d'uns altres, esdevé un senyal, un signe, d'un tret compartit per un col·lectiu de persones. És en aquesta funció distintiva i identificadora que adquireix competència simbòlica.

En aquestes pàgines s'entrelliga, precisament, la llengua amb la seva dimensió simbòlica i identificadora. És a dir, la llengua com a representació social, com un marcador de la posició ocupada pels seus parlants. Com veurem, la llengua no és només el fet de parlar-la, sinó que, especialment en contextos de lluita per la dominació simbòlica (Bourdieu, 1995), també esdevé un identificador d'un col·lectiu o una comunitat.

1. Una aproximació als símbols

Per Joan Francesc Mira, "qualsevol cosa pot esdevenir senyal o marca d'identitat" (Mira, 2005:38). El més important és que permeti distingir-se o ser distingit, així un marcador d'identitat pot ésser el color de la pell, el tipus de roba o pentinat que hom porta, el tipus de música que escolta i, per descomptat, la llengua que es parla¹.

Tot individu necessita identificar-se en termes de pertinença, en tant que membre d'un grup, per tothom és imprescindible ubicar-se en els diferents espais dels quals es forma part i on s'hi troba un sentit. Aquest espai permet a tot individu definir-se i incloure's. Així, el grup de pertinença al qual els

¹ Un exemple paradigmàtic presentat per Joan F. Mira (2005) és el dels joves cavallers bohemis parlant visiblement la llengua txeca als balls imperials de Praga o de Viena.

individus s'adscriuen defineix, més que cap altra cosa, la situació, posició i lloc en l'univers. Ara bé, per Mira (2005), la identitat i distinció d'aquest grup no és una cosa observada, sinó apresada. Aquesta aprehensió, quan es tracta de grans grups, es produeix de manera indirecta i mediata, com aquest autor assenyala: *a través de*. I al arribar al *a través de*, arribem a la ideologia.? I en parlar de mediació, d'«a través de», d'ideologia, arribem a les formes simbòliques, a l'acció dels símbols:

Tot procés d'institucionalització és un procés simbòlic. És a dir, un procés que necessita, usa i està recobert d'aquests «objectes, actes, relacions, o formacions lingüístiques que ocupen *ambiguament* una multiplicitat de significats, que evoquen emocions i que empenyen els homes a l'acció» (Cohen, 1985: 23).

I no cal dir que la formació i funcionament d'un grup «bàsic d'identitat» és un dels processos institucionals més intensos i forts que pugen imaginar-se. No solament, doncs, hi serà especialment necessària la mediació simbòlica, sinó els símbols d'una especial potència. (Mira, 2005:42)

La capacitat de comunicar-nos i d'entendre'ns mitjançant el llenguatge simbòlic és, assenyala Norbert Elias a *Teoría del símbolo* (1994), quelcom inherent al ésser humà. S'entén per llenguatge simbòlic totes les formes de comunicació no instintives, que requereixen una elaboració cultural de la comunicació i del coneixement. Així doncs, la llengua és l'instrument simbòlic més important i alhora més elemental.

Sólo utilizando pautas sonoras que están regularizadas socialmente como símbolos de esto o aquello puede el niño estar seguro de que los receptores experimenten esos sonidos como símbolos de los mismos objetos de comunicación que los sujetos que producen sonidos. Sólo en el caso puede el niño entrar en un diálogo comunicativo con otras personas. Sólo en diálogos con otros y a través de esos diálogos se convierte el niño en una persona individual. (Elias, 1994: 90).

Elias es refereix aquí al procés de socialització, mitjançant el qual les persones adquireixen l'entramat del llenguatge simbòlic que els permet participar en les pautes culturals de la nostra societat. En aquest sentit, el llenguatge simbòlic no és més que les formes codificades de comunicació. Ara bé, aquestes formes codificades de comunicació tenen una particularitat que s'accentua amb el desenvolupament de la cultura: la no relació directa entre el símbol i allò que simbolitza. La paraula «taula» no té pas una relació directa amb allò que identifica. De fet, la mateixa paraula té sonoritats i codificacions diferents en cada idioma. L'objecte i la necessitat d'identificar-

lo simbòlicament és compartit però no el tipus de codificació, que varia d'una societat a una altra.

En suma, al adquirir la habilidad de emitir y recibir mensajes en la forma codificada de un lenguaje social, los individuos logran acceder a una dimensión del universo que es específicamente humana. Continúan estando ubicados en las cuatro dimensiones del espacio tiempo, como todos los hechos prehumanos, pero están además ubicados como seres humanos en una quinta dimensión, la de los símbolos, que sirve a los humanos como medio de comunicación e identificación. (Elias, 1994: 90)

La capacitat per al llenguatge simbòlic és pròpia de l'espècie humana. Ara bé, cada societat desenvolupa aquesta capacitat amb uns codis propis. Alhora, aquestes sistemes o llenguatges simbòlics constitueixen un complex comunicatiu que anirà prenent formes cada cop més abstractes a mesura que es desenvolupa la societat. Aquesta progressiva abstracció va acompanyada d'un procés de reelaboració simbòlica que segueix diverses pautes, com anirem veient. Així, un símbol pot adoptar diversos nivells de significats alhora, o fins i tot significats contraris, perquè constitueix un referent únic al qual s'associen diverses lectures a partir de posicions en conflicte existents a la societat. El símbol constitueix, doncs, una condensació de significats múltiples, que permeten apropiacions diverses per part dels diferents grups socials.

De la diversitat de codis i de significacions que prenen els símbols en sorgeix l'hermenèutica, com a art interpretativa dels significats que transporten els símbols. Aquest és la vessant del símbol que ha estudiat Zvetan Todorov en la seva obra *Théories du symbole* (1977), en la qual exposa com l'hermenèutica ha anat teixint una anàlisi del discurs a partir del desvetllament del llenguatge metafòric des de la Grècia Clàssica. El símbol és, des de l'inici, una construcció de discurs, de coneixement i d'interpretació de la societat, del món i de les idees. L'entramat simbòlic no només aporta una forma de comunicació a l'individu, sinó que l'emmarca en un món donat per descomptat, en el qual els símbols també són eines de representació dels límits d'allò possible, d'allò comprensible i d'allò acceptable. Tornem a Elias per prendre la seva interpretació d'això.

De todos modos, el ámbito de conocimiento, o en otras palabras de experiencias, asequible en una sociedad y representado simbólicamente por su idioma, que cubre

todos los temas abiertos o encubiertos de comunicación, se halla limitada además por la estructura de una sociedad determinada y en especial por sus relaciones de poder. Éstas juegan un papel considerable y a menudo decisivo, no sólo en lo que se regulariza como medio simbólico de comunicación en una sociedad determinada, sino también en los matices emotivos y valorativos asociados con muchos símbolos lingüísticos y en la forma de regularización en general. (Elias, 1994: 92).

No descobrim res de nou que els discursos socials s'han d'interpretar a la llum de les relacions de poder social, però cal insistir aquí en la necessitat d'analitzar els símbols com instruments cognitius que vehiculen els discurs i que participen, per tant, de les relacions de poder d'una determinada estructura social. És a dir, coneixement i poder queden vinculats pel símbol, perquè alhora que el símbol és un instrument de comunicació que l'individu incorpora en el seu procés de socialització i que li permet formar part d'una societat, també esdevé un instrument d'exercici del poder a través de l'orientació de la conducta. Els símbols, com s'ha dit, són representacions socials que donen sentit a les relacions humanes, atorgant uns valors determinats a les coses, un sentit. La llengua transporta significats que, finalment, orienten la conducta dels individus i els posicionen socialment. Per això és tant rellevant el significat concret que es dona als símbols. Com diu J.F. Mira, els símbols guien la conducta i li donen sentit.

Si els símbols són l'essència de la cultura i la seua «força central, no és tant per ells mateixos com pel fet de ser dipòsits i vehicles d'informació» (Freilich)... que d'una manera o d'una altra serveix per a guiar la conducta i donar-li un sentit. (Mira, 1990: 26)

Així, com afirma Elias (1994), el llenguatge verbal és l'element simbòlic per excel·lència. És un marcador d'identitat que ens posiciona, i aquest posicionament és més o menys intens en funció del context d'interacció. Així, a Catalunya, l'ús del català -sobretot el fet de parlar-ho- ubica simbòlicament al parlant en un determinat marc cultural.

1.1. Sistemes simbòlics i acció simbòlica

Joan Francesc Mira aporta la visió de la cultura com un sistema de símbols que la dirigeixen i la controlen al seu llibre *Cultures, llengües, nacions* (1990). En aquest sentit, els símbols són elements reguladors de les relacions socials. Són

canals bàsics d'expressió de la vida en comú. Els símbols permeten representar els esdeveniments socials més abstractes (victòries esportives, que representen tot un col·lectiu) i els més quotidians com l'alegria i la tristesa. Mary Douglas, a la seva obra *Símbolos naturales* (1978), remarca la necessitat d'un sistema de símbols per estructurar l'experiència i donar-li sentit. L'individu necessita aquesta referència simbòlica constant, expressada de forma coherent (sistemàtica) per tal de *reconèixer* el món en què viu i actuar amb sentit.

El símbolo constituye el único medio para expresar los valores; es el instrumento principal del pensamiento y la válvula reguladora de la experiencia. Para que se produzca la comunicación, los símbolos tienen que estructurarse. (Douglas, 1978: 57)

Un altre d'aquests elements bàsics de comprensió dels símbols és la relació entre símbols i cultura. Malgrat que la necessitat d'un sistema simbòlic és comuna a tota l'espècia humana, com s'ha vist abans amb Elias; Mary Douglas i Joan Francesc Mira també ens adverteixen que els sistemes simbòlics es desenvolupen de forma autònoma en cada cultura. De fet, els símbols no només constitueixen formes *d'expressió* cultural, sinó també de *diferenciació* cultural. Els "*nostres*" símbols són diferents dels símbols dels "*altres*", i aquí rau la seva utilitat per a simbolitzar la "*nostra*" cultura. Des d'aquesta perspectiva, és impossible l'existència d'un esquema de símbols interculturals. Les cultures se sostenen per l'existència d'un sistema de símbols propi, autònom.

Com s'ha plantejat, l'aprenentatge dels símbols forma part de la socialització de l'individu. Així, els símbols, i per descomptat la llengua, són la condensació de significats socialment construïts que anem incorporant progressivament. La transformació d'aquests significats fa que un mateix símbol o l'ús de la llengua pugui anar prenent significacions diferents. A la vegada, els símbols, no són només formes d'expressió a les quals s'accedeix mitjançant la comprensió d'un llenguatge i d'uns significats. La comprensió de la seva significació no precedeix l'aprenentatge dels símbols, sinó que és ben bé al revés. És l'aprenentatge dels símbols el que fa que els individus, en el

seu procés de socialització, vagin incorporant els significats socialment construïts pels seus antecessors en la societat on viu.

Per tant, els símbols són instruments d'educació, de conformació del coneixement i dels valors que l'individu adquireix sobre el món, mitjançant formes verbals i no verbals². Cal parlar, per tant, dels símbols no pas com elements que es troben entre nosaltres esperant que algú els interpreti, sinó com d'eines per a l'acció, sigui aquesta educativa, econòmica o política. L'acció simbòlica es desenvolupa en tots els àmbits de la nostra societat, amb intencions diferents però amb pautes equivalents. Si en l'acció educativa es simbolitza l'autoritat del mestre o dels pares envers l'infant, en les relacions econòmiques els símbols expressen i determinen l'estatus que ocupen les persones en l'estructura social de classes.

Així mateix, l'acció simbòlica té un caràcter igualment important en la política, tant en la transmissió ideològica i en la transmissió d'oposicions entre adversaris polítics. La competència en el camp polític pren sempre un caràcter simbòlic, com també passa en els altres camps de l'activitat social. Ja s'ha dit que el simbolisme és inherent a les cultures humanes. El desenvolupament de camps específics d'acció en les societats complexes també comporta una especialització simbòlica. D'aquesta manera, s'observa que determinades professions de prestigi desenvolupen tot un esquema simbòlic molt visible i específic (metges, periodistes, etc.). En la política succeeix el mateix, i per tant, hi trobem formes d'expressió verbal, de vestir,

² El llenguatge, en tant que símbol de primer ordre, esdevé un element clau en tot procés d'institucionalització. Com plantegen Berger i Luckmann (1996[1964]), per assolir aquesta institucionalització és indispensable el llenguatge. Mitjançant el llenguatge es sedimenten i objectiven les experiències compartides i es fan accessibles a tots aquells que pertanyen a la mateixa comunitat lingüística. El llenguatge esdevé, doncs, la base més estable del coneixement i el mitjà pel qual es distribueix i es comprèn aquest coneixement. A la vegada, el llenguatge aconsegueix una funció cabdal: permet la compressió i el sentit de la realitat d'una manera consistent i coherent amb la realitat subjectiva dels individus mitjançant la creació d'universos simbòlics. Si el llenguatge, com afirmen aquests autors, esdevé un element clau en tot procés d'institucionalització i de creació d'universos simbòlics, l'aprenentatge d'una determinada llengua, farrada de significacions i determinada per un context social específic, transmet un seguit de cosmovisions, de formes d'encarar la nostra vida quotidiana. És a dir, una llengua determinada opera estructurant les nostres cosmovisions, els nostres esquemes mentals.

gestualitats, etc. que constitueixen formes simbòliques instituïdes per competir en aquest camp.

Ara bé, la particularitat del camp polític és que també li correspon l'ús dels elements simbòlics de representació de les cultures-societats-nacions, definides com a tals a partir d'uns esquemes de representació i de representativitat. En aquest sentit, és interessant remarcar que els sistemes polítics tenen com a elements de representació tant les persones escollides (en el cas de les democràcies) per governar, com els símbols, els quals també passen per un procés de selecció per tal d'esdevenir representatius d'un tot, malgrat que només són una part dels possibles símbols.

La nació catalana podria estar representada per nombroses expressions culturals. Tanmateix, només alguns dels elements particulars i simbòlicament rellevants d'aquesta nació són elevats a la categoria de representacions nacionals. Això comporta la construcció d'un consens social al voltant dels símbols representatius d'una cultura. Un consens, però que no exclou les discussions. **La lluita per les representacions simbòliques és la lluita per la imposició d'una opció ideològica damunt les altres.** I tant el consens com el conflicte són fenòmens que es donen simultàniament en les societats. La qüestió és quins elements es consideren bàsics per a l'existència del consens, i quins elements són discutibles. En el cas català, el qüestionament de la llengua catalana com a referent simbòlic comú i de consens pot representar el trencament d'aquestes bases mínimes. En canvi, el fet de portar la senyera o l'estelada en un partit de futbol es considera un opció personal, amb connotacions polítiques, però que està fora de l'àmbit sagrat del consens.

En aquesta lluita per la imposició dels símbols que ideològicament es consideren més pertinents, els mateixos símbols (tornem a la idea d'*acció simbòlica*) esdevenen una eina de difusió i de proselitisme, alhora que propedèutic en el procés de socialització política. Els elements simbòlics de les organitzacions polítiques, doncs, tenen aquest paper. En el cas de les organitzacions de lluita per les llibertats nacionals, s'hi afegeix, a més, un altre component, la lluita per la representació simbòlica de la nació reivindicada.

1.2. La influència dels símbols

Els símbols estructuren l'experiència viscuda pels individus, i per tant la interpretació d'aquesta experiència. Els símbols constitueixen els instruments socials per expressar els valors, establir els límits i les fronteres per ordenar l'experiència.

El símbolo constituye el único medio para expresar los valores; es el instrumento principal del pensamiento y la válvula reguladora de la experiencia. Para que se produzca la comunicación, los símbolos tienen que estructurarse. (Douglas, 1978: 57)

Així, com s'apuntava anteriorment, la influència dels símbols en la construcció de la identitat és cabdal. El fet de posseir símbols que no tenen els altres, és un element que ajuda a estructurar la identitat i la diferenciació de les cultures, la lògica de la diferenciació apuntada a l'inici d'aquest capítol. Els rituals públics són un mitjà per fer partícips a tots els individus d'una comunitat d'aquesta estructuració de l'experiència, de manera que generació rere generació s'estableixen uns vincles compartits. Així doncs, els rituals públics serveixen per convertir aquesta estructuració simbòlica de l'experiència en una font de producció d'experiències compartides, i alhora de gestió de la vida pública.

El establecer límites y fronteras simbólicas constituye un modo de ordenar la experiencia. Los símbolos no verbales crean una estructura de significadores dentro de la cual pueden relacionarse los individuos y hallar cuáles son sus propósitos últimos. (...) Para ordenar individualmente la experiencia es necesario establecer límites simbólicos, pero los rituales públicos que desempeñan esta función son también necesarios para organizar la sociedad. (Douglas, 1978: 69)

Per tant, aquest sistema simbòlic que permet identificar una cultura, també és funcional per a l'individu, ja que li permet estructurar la seva experiència, ordenar-la individualment, però a partir d'uns símbols i rituals públics. Són els vincles que l'individu necessita per sentir-se partípic d'una col·lectivitat. L'existència dels sistemes simbòlics estructuren les relacions socials, tant des d'un punt de vista de les estructures simbòliques que sostenen el nostre model polític, com des del punt de vista de les estructures que sostenen el nostre model de societat. Per exemple, el simbolisme dels béns de consum és un dels motors que sosté amb més força això que anomenen la societat de

consum. És clar, que la utilitat (si és que es pot definir alguna cosa així objectivament i deslligada d'altres *valors*) d'un cotxe és molt difícil de destriar de tot allò que hi posen els individus i hi posa la indústria de l'automòbil amb un autèntic bombardeig publicitari constant. I com el cotxe, tantes altres coses, que formen part dels elements simbòlics a través dels quals identifiquem qui som i quina és la nostra posició en la societat on vivim. És clar que això no ho es fa arbitràriament, sinó seguint els cànons que socialment es constitueixen.

Per tant, la fortalesa d'un sistema de símbols no està pas basada en la seva imposició brutal i explícita sobre els individus, sinó sobre la seva legitimitat i presència «normal» en la vida social. La institucionalització dels símbols, i el seu aprenentatge per mitjà de la socialització, ja proporciona una base de legitimitat que garanteix una acceptació d'entrada del sistema simbòlic en el que s'està culturalment format. Ara bé, és sabut, com assenyala Bourdieu, que els sistemes socials són el resultat d'una violència simbòlica exercida per mantenir l'estat de coses, i per preservar determinades formes de dominació. En el terreny dels símbols, això és especialment important, per quant els símbols representen formes de concebre la societat que s'imposen damunt d'altres. El combat simbòlic és especialment visible quan no hi han acords bàsics en una societat, però en la «normalitat» de la vida de cada dia, és la imposició de l'Estat, és a dir, del més fort, la que defineix simbòlicament allò que és «correcte» o normal. Posicionar-se contra aquesta «normalitat» comporta lluitar contra aquesta forma de violència simbòlica. En canvi, els símbols dominants només poden ser-ho si no són vistos com símbols imposats, si poden amagar la violència que exerceixen per fer veure les coses d'una determinada manera. La seva capacitat d'influència sobre la societat en general depèn d'aquesta ocultació de la violència i de la imposició. Efectivament, la imposició és inherent a l'exercici del poder.

La influència dels símbols rau en bona mesura en aquesta imposició i en la mateixa ocultació d'aquesta imposició. Tanmateix, aquesta influència pot quedar en entredit en qualsevol moment, però sobretot quan el sistema simbòlic necessita exercir-se de manera forçada, és a dir, quan la imposició

no pot ser amagada darrera d'una «normalitat» assumida pels individus. És aleshores quan poden aparèixer els intents per construir uns altres referents simbòlics o simplement una negativa a reconèixer els símbols del poder com a referents compartits.

(...) la interacción de doctrinas y formas sociales da lugar a un impulso que acaba por crear un ambiente simbólico en que se ven inmersas las generaciones posteriores. Pero por fuerte que sea la influencia que ese medio simbólico ejerza sobre las futuras elecciones del individuo, precisamente por ser un sistema prodrá resquebrajarse en el momento en que violente cualquiera de sus partes. (Douglas, 1978: 189-190).

2. La llengua, una representació de la identitat col·lectiva?

Com s'ha exposat, els símbols formen part dels instruments de regulació de les relacions socials. Formen part de l'estructura *d'expressió* cultural, a la vegada que permeten la *diferenciació*. La construcció d'una lògica de l'alteritat on existeix un "nosaltres" i un "ells", la "nostra" cultura (simbolitzada amb multiplicitat de símbols, com ara la llengua) i la "seva".

L'aprenentatge dels símbols, i per tant de la llengua, forma part de la socialització de l'individu. Els símbols, i per descomptat la llengua en la seva vessant simbòlica, són la condensació de significats socialment construïts que s'incorporen progressivament i que adquireixen significacions diferents. Així, la influència dels símbols en la construcció de la identitat és cabdal. El fet de posseir símbols que no tenen els altres, és un element que ajuda a estructurar la identitat i la diferenciació de les cultures.

Ara bé, quina relació té la llengua en la configuració de les identitats nacionals? És la llengua un element de la identitat nacional? Com assenyala J.F. Mira (1990), el debat sobre si la llengua és un element de la identitat nacional ha estat històricament farcit de posicionaments contraposats i confusos. En qualsevol cas, el que sí que hom pot assegurar -i de fet és el més important- és que la llengua actua com a clar criteri diferenciador, com a posicionador social:

És a dir que, en realitat, no es tracta de saber si la llengua és o *no és* un tret essencial definidor de la identitat nacional, de saber si hi ha una correspondència *essencial* entre aquest criteri i uns altres a l'hora d'emmarcar i delimitar les societats humanes. El que es

tracta d'observar és si —i de quina manera— la llengua ha funcionat i funciona com a tal criteri diferenciador. De mirar, doncs, de quina manera actua, com escrivia Carl Buck ja fa setanta anys, «l'íntima relació entre llengua i nacionalitat, que a Europa certament domina per igual l'actitud ingènua de l'home comú i els meditats projectes dels polítics». (J.F. Mira, 1990: 157)

Com apunta Mira, la llengua actua com a element diferenciador, com a marcador d'un "nosaltres", d'una comunitat. Per aquest motiu, apunta Fishman (1973), els nacionalismes malden per assolir que la població sigui conscient de la pertinença a un grup amb unes característiques determinades i diferents de la resta i de la importància d'aquesta pertinença. L'objectiu és assolir una unitat territorial, social i moral. I en aquest procés de construcció de la nació la llengua i la cultura esdevenen trets distintius i definitoris³.

Així, doncs, en el procés històric de constitució del nacionalisme, es produeix una reconstrucció de la nació com a comunitat moral, de construcció d'una cultura nacional i (re)definició simbòlica. Des d'una perspectiva històrica, apunta Mira (2005), la Il·lustració i el Romanticisme van ajudar a estimular l'interès pel passat, per l'herència cultural, per la pròpia llengua, etc. Aquest interès fomenta l'aparició de moviments diversos que tenen per objectiu la recuperació d'aquest passat (acadèmies, biblioteques, museus, periòdics, etc.). Tot seguit, es constitueixen les demandes per aconseguir l'ensenyament de la llengua pròpia (als estudis inicials, als secundaris, a la universitat, etc.). Paral·lelament, la llengua es vigoritza en el marc de la societat civil (fundació

³ Un cas paradigmàtic d'aquest procés el trobem en la configuració de l'Estat francès i el nacionalisme francès. Com apunta Mira (2005), l'acció de les institucions franceses té per objectiu construir i reproduir francesos. Totes les institucions, sigui quin sigui el seu caràcter, esdevenen vehicle d'aquest procés nacionalitzador. Així mateix diu: "Ara bé, aquest tipus de nacionalisme no tracta únicament de fer que les fronteres de l'estat definesquen una sola nació política, sinó també de fer-ne una sola nació cultural, una sola «comunitat moral» de les elits, un sol àmbit de comunicació i de creació de cultura i, si pot ser, amb una sola llengua culta o almenys amb una llengua dominant: la de la nació propietària de l'estat, és clar! És evident que en aquesta part del projecte no és únicament nacionalista l'estat i els seus organismes i institucions dependents, sinó polítics, escriptors, periodistes, professors, etc., que combaten l'existència dins els límits de l'estat d'àmbits de creació i difusió de cultura autosuficients i separats amb relació al dominant. Com a solució mínima, si l'absorció-eliminació no té èxit, acceptaran la «varietat cultural» a condició que es conserve la «unitat essencial». És la solució, per exemple, del nou nacionalisme cultural espanyol: la cultura catalana és acceptada i valorada no com a cultura *altra i diferent* ni per ella mateixa -no de la manera que puga ser valorada la cultura portuguesa, per no anar massa lluny-, sinó com a part i element, una mica especial, d'una suma única i suprema que és la cultura espanyola: és acceptada en tant que pot ser *apropiada* pel nacionalisme dominant. (J.F. Mira, 2005: 160)

d'entitats culturals i populars, creació de periòdics i setmanaris populars en la llengua pròpia, etc.). En aquest context, "*la difusió de la llengua nacional escrita* està creant, o tornant a crear, les bases per a la *(re)construcció d'una cultura nacional*" (J.F. Mira, 2005:170).

En tot cas, i en tots els casos, les ideologies nacionals europees mantenen fermament que la nació moderna és el resultat i la continuació de l'existència real d'un poble antic. Llavors, no hi haurà mostra ni argument més eficaç i visible que la llengua per fonamentar aquesta realitat continuada i antiga: si fa cinc segles, o set o deu, *ja* hi havia una llengua diferent, vol dir que ja hi havia un poble diferent; si en aquest segle XIX o XX *encara* hi ha llengua, vol dir que *encara* hi ha poble. Vol dir que la continuïtat no s'ha dissolt, vol dir que *som els mateixos*. La moderada part de fantasia que aquesta creença suposa no li lleva, ans al contrari, ni un bri d'eficàcia ni de força mobilitzadora. La lleialtat a l'idioma és, amb aquesta fe en la continuïtat, no solament lleialtat a la pròpia manera de ser, a la identitat present, sinó fidelitat als orígens, a la història, a les generacions passades i a l'herència rebuda. I aquesta mena de lleialtats basades en el que podríem anomenar *consciència de llinatge*, tenen, en totes les societats humanes, la màxima potència simbòlica, és a dir emotiva i motora. (...) Precisament quan aquesta identitat es troba amenaçada d'absorció o desintegració, és quan més cal conservar i exhibir la llengua com a *document d'identitat*. Quan es percep el perill d'un trencament de la continuïtat amb el passat, el perill de *deixar de ser allò que hom era*, perill que apareix dramàticament com a risc de *deixar de ser*, de *morir*. Es aleshores que els moviments nacionalistes, embrionaris o desenrotllats, lliguen el projecte —de vida o de renaixement— nacional a un projecte lingüístic. (J.F. Mira, 1990: 163)

Quan això succeeix es produeix, per una banda, una evolució cap a la "*independència cultural*" -l'aparició d'un marc de creació i difusió cultural al marge de l'estat dominant protagonitzat per la pròpia llengua definida com a "nacional"-; i per l'altra, l'aparició d'un moviment reivindicatiu de caràcter polític amb l'objectiu de garantir i preservar la identitat cultural, reduir el control de l'estat exercit per la nació dominant o, en darrera instància, trencar l'estructura del mateix estat. Així, doncs, concreta Mira (2005), la nació com a *comunitat moral* és el resultat de tot aquest procés suara al·ludit.

Com s'apuntava més amunt, el debat de la relació entre nacionalitat i llengua és confús i sovint estèril⁴. Ara bé, com molt bé assenyala Mira (2005) i es constata en els paràgrafs anteriors, alguna relació hi ha. Aquesta connexió és constatable empíricament al observar el lligam entre llengua, cultura i nació.

⁴ Per Mira (2005), abordar el problema de la relació objectiva i subjectiva entre nacionalitat i llengua és estèril i no paga la pena entrar-hi. Com ell mateix assenyala: "I no hi entraré, perquè com a tot és una qüestió de definicions prèvies, és a dir, de *parti pris* que s'ha de demostrar, resulta que com a polèmica teòrica, i menys *encara* <<científica>>, és una polèmica vana, sense fruit aprofitable. I punt." (J.F. Mira, 2005: 173)

És a dir, l'observació històrica permet adduir que algun paper de primer ordre ha tingut la llengua a l'hora de constituir els marcs nacionals i els estats. La llengua, doncs, ha actuat -amb major o menor intensitat- com a un autèntic marcador simbòlic. Així, l'anàlisi historiogràfica permet afirmar que *"tots els imperialismes o nacionalismes expansius i d'estat en la història europea han anat acompanyats de la imposició i expansió de la llengua de la nació dominant i tots els nacionalismes reivindicatius europeus dels segles XIX i XX han estat nacionalisme lingüístics"* (J.F. Mira, 2005: 174)

Amb tot, doncs, es constata la relació entre llengua i construcció nacional, entre llengua i identitat col·lectiva. Ara bé, abans d'arribar a aquesta connexió entre llengua i identitat col·lectiva, es palesa, assenyala Fernández (2000), el paper de la llengua com a font d'una determinada identitat social, d'una identitat lingüística. És a dir, abans de fer el pas al marc nacional, els individus parlants d'aquesta llengua prenent consciència de pertànyer al col·lectiu d'individus que parlen de la mateixa manera. Aquest és el primer pas. Està clar que es difícil establir la relació directa entre llengua i identitat nacional, tanmateix, el paper de la llengua esdevé notori en tota construcció nacional. Especialment en els casos on es produeix un conflicte entre identitats, quan una nació forma part d'un estat dominat per una altra nació - el cas de les reivindicacions nacionals dins l'Estat espanyol n'és un exemple paradigmàtic-, la llengua, en tant que element simbòlic de primer ordre, esdevé una clara senyal d'identitat que posiciona.

D'aquesta manera, la llengua, molt sovint, supera la seva funció comunicativa per esdevenir un símbol reconstructor i configurador d'una identitat col·lectiva. Per Fishman (1977) en aquells col·lectius on la llengua pren un paper rellevant en la construcció de la identitat nacional, la llengua esdevé un marcador unívoc de col·lectivitat.

En aquest sentit, la llengua, en tant que element d'ordre simbòlic, exerceix un paper regulador de les relacions socials. Com assenyalen Lapresta i Huguet (2006):

La importancia de la lengua se ve amplificada por el hecho de que se emplea para sostener otras experiencias étnicas. Se crea un lazo asociativo en el que tanto

elementos culturales relevantes, como fiestas, tipos de trajes, etc., como el sentimiento de comunidad, encuentran su expresión en la lengua, e incluso se percibe que si se expresan en otra lengua diferente pierden "genuinidad". Por lo tanto el sentimiento de comunidad y de pertenencia —de adscripción, de identificación social— es decir, la génesis del propio grupo, queda vinculado y es manifestado y vehiculado a través de la lengua del colectivo (Lapresta i Huguet, 2006: 89).

Així, segons aquests autors, la llengua té diferents dimensions, una dimensió instrumental, relacionada al acte mateix de comunicar-se i transmetre un missatge, i una dimensió objectual, relacionada amb la imatge social de la llengua.

En la seva dimensió instrumental, hi podem trobar una vessant comunicativa i una vessant participativa (Pérez Agote y Tejerina, 1990; Tejerina, 1992). És a dir, l'ús de la llengua com a eina de comunicació planteja la vessant comunicativa, quan s'utilitza per reconèixer al parlant com a membre d'un col·lectiu ens trobem en la seva vessant participativa. Al parlar de la dimensió objectual de la llengua parlem d'elements cognitius, valoratius i emotius. Com manifesten Lapresta i Huguet (2006), aquesta dimensió objectual fa referència a la valoració social que es fa de la llengua (utilitat dels seus usos, dificultat de parlar-la, etc.) o al fet de parlar d'ella mateixa. Així, doncs, la llengua no només té un valor funcional-racional, d'instrument d'expressió i vehicle de comunicació, sinó compleix funcions simbòliques no menys importants (J.F. Mira, 1990).

Així, queda palesa la importància de la llengua en la conformació de la identitat col·lectiva catalana i la seva funció de marcador simbòlic. Castells (1998), per exemple, planteja la importància de la llengua en aquest procés de conformació identitària tant històricament com política. En termes històrics, la llengua catalana, juntament amb les seves institucions polítiques, ha estat un signe d'identificació dels catalans, un marcador d'un espai cultural diferenciat; des de la vessant política, és més fàcil estendre i reproduir la població catalana a partir de criteris lingüístics (especialment en la seva dimensió simbòlica) que recorrent a criteris de sobirania territorial que entrarien en conflicte amb la sobirania territorial espanyola. En d'altres paraules:

En termes generals, aquesta funció de contrast-identitat s'acompleix amb més gran eficàcia: a) Quan l'idioma és vist, en el sentit grec de la paraula, com a *cosa pròpia*, com a propietat en termes de correspondència originària o exclusiva: si l'idioma no és *propi* (si és compartit o rebut de l'exterior), difícilment pot servir per establir una identitat *separada*. Per això, quan hom —*hom* pot ser un govern, un moviment, una ideologia, un expert o un espontani— vol usar la llengua com a instrument o expressió de diferència, necessàriament ha d'exhibir les diferències de llengua. I això, tant si són diferències *reals*, com si són arbitràries: per exemple, diferències d'escriptura o d'ortografia. Perquè, de vegades, *escriure* també és *ser*. (...) I b) Quan la llengua és vista com a àmbit, territori o espai: quan els límits de la llengua són percebuts com a límits de pas, com a frontera entre un interior i un exterior, la funció identificadora i contrastiva de l'idioma passa a ser una funció preeminent. Llavors, l'àrea lingüística esdevé un mapa que circula, de manera més o menys expressa, com a mapa nacional. Més encara, potser, quan aquest mapa representa físicament l'única frontera que pot ser dibuixada com a tal: val a dir, quan ni equival, ni se superposa, a una frontera política reconeguda. Un mapa de l'àrea lingüística catalana, posem per cas, és sempre susceptible de ser entès i vist (i sovint precisament amb aquest propòsit és usat i difós) com un mapa dels Països Catalans; i el seu perfil, com el perfil dels límits territorials de la nació catalana. Llavors, la fidelitat a una llengua és, quasi automàticament, la fidelitat al seu espai i territori: lleialtat lingüística i patriotisme esdevenen una i la mateixa cosa. (J.F. Mira, 1990: 160)

2.1. La llengua, un element per la simbolització de la identitat

En el punt anterior, s'ha apuntat la importància de la llengua com a mecanisme de construcció d'una cultura nacional i d'una adscripció a una identitat col·lectiva. Ara bé, convé no oblidar que l'expressió de la identitat col·lectiva requereix d'unes formes simbòliques socialment compartides, que donin raó d'una sèrie de pautes compartides. Això és la cultura, i per tant la identitat comuna basada en uns trets compartits i en una relacions socials que mantenen aquests trets compartits en un espai concret, en un lloc definit per una xarxa de relacions. La consciència d'una identitat compartida se superposa a aquest entramat cultural i social. La consciència d'una identitat és, doncs, un acció simbòlica conscient, ideològica, que parteix d'unes arrels, però que va més enllà d'aquestes arrels, perquè crea un subjecte, una idea i una acció. La nació és el resultat d'aquesta elaboració ideològica sobre el propi substrat cultural o històricament la llengua hi ha tingut un paper prou important.

Cal entendre, en aquest sentit, la identitat nacional com una construcció política, com l'expressió pròpiament política (i no només cultural) de la col·lectivitat. Aquesta politització de la cultura com a origen de la nació ha estat analitzada per diversos autors (Joan Francesc Mira, Anthony D. Smith,

Salvador Cardús, Joan Ramon Resina, etc.). En resum podríem dir que la política converteix a la comunitat cultural en un subjecte, en un actor més entre el ventall d'actors nacionals que configuren el món de nacions que és el món contemporani.

Cal remarcar que els símbols de la nació poden incorporar més d'un substrat ètnic, tal com molt bé explica Joan Ramon Resina a *El postnacionalisme en el mapa global* (2005). Els trets culturals compartits per una comunitat poden ser transformats amb el temps, però la cultura nacional, i encara més els símbols que pretenen representar-la, són una síntesi històrica de l'amalgama d'expressions culturals pròpies i sobrevingudes.

La cultura és sincrètica per definició i creix amb la hibridació, mentre que les tradicions, encara que a vegades duren molt, no estan mai protegides dels estralls de la modernització. Smith no postula una relació unívoca entre la nació moderna i la seva precursora ètnica. Les nacions sintetitzen els elements ètnics d'origens diferents, per bé que el grup ètnic que va dominar durant el procés de formació de la nació continua influïent en el present per mitjà de les seves tradicions i símbols. (Resina, 2005: 80-81).

Els marcadors i els símbols nacionals poden respondre, doncs, a diferents substrats. Ara bé, en el cas que ens ocupa, la llengua té la capacitat de representar una unitat nacional, una col·lectivitat, en la mesura que té capacitat d'integració, fins i tot de les diverses tendències ideològiques. D'altra banda, els símbols nacionals no estan pas exempts de conflictes. Ben al contrari, precisament pel poder que exerceixen sobre la col·lectivitat, esdevenen elements de dominació (dominació simbòlica) de primer ordre. I no és estrany, com ja s'ha exposat, que els conflictes nacionals s'expressin en autèntiques batalles simbòliques. És per aquest motiu que, en moltes ocasions, s'han produït crues batalles al voltant de la llengua. Perquè sinó hi ha hagut una constant persecució per part de l'Estat de la llengua catalana?⁵

⁵ El català ha estat una llengua perseguida per Castella i Espanya des del segle XVIII. Hi ha multiplicitat d'accions que demostren aquest conflicte nacional a partir de la batalla simbòlica pel domini de la llengua: el Decret de Nova Planta (1716), la Real Cédula de Aranjuez de Carles III (1768), la Reial provisió del comte de Floridablanca (1780), el Pla Quintana a les escoles (1821), la Ley Moyano de Instrucció Pública (1857), Ley del Registro Civil (1870), Reglament de la Llei del Notariat (1917), imposició de l'ensenyament en castellà a les escoles de la Mancomunitat per part del general Losada (1924), prohibició de l'Estatut de Catalunya i de l'ús del català (1938), etc.

2.2. L'acció del poder polític sobre la representació simbòlica

Convé recordar que en tota reconstrucció nacional apareix, en un o altre moment, la reivindicació política. La politització dels trets compartits i reivindicats per la "cultura nacional" els converteix en instruments de representació, més enllà de la significació concreta que tinguin en l'entramat de relacions quotidianes que els ha produït al llarg de la història. Per això cal dir que l'acció simbòlica té alguns trets diferenciats quan es tracta d'una acció política, tant si prové de les institucions polítiques com dels moviments populars nacionalistes o nacionalitaris (reivindicatius i nacionalitzadors alhora). L'acció simbòlica en el pla polític, té dues característiques fonamentals:

- a. Un efecte de legitimació de segon grau: la nació com a subjecte col·lectiu, que és idealitzat, historicitzat i simbolitzat.
- b. Una simbolització de la representació del poder polític per mitjà del qual la nació esdevé actor polític (sobirà), en relació a un territori, als individus que en formen part, i a les altres nacions.

D'una banda, l'acció simbòlica és el mitjà pel qual un conjunt de costums, mites, emblemes o referències del *passat* d'un poble esdevenen referents de la nació actual, o bé de les aspiracions nacionals actuals. En el nostre cas, la llengua juga un paper central. El català esdevé, doncs, un referent de la catalanitat i així és percebut tant pels seus parlants com per aquells que no el parlen. És per aquest motiu que posiciona simbòlicament dins el marc d'una certa catalanitat, si bé que, cal insistir, la intensitat d'aquest posicionament ve donada per multiplicitat d'altres factors.

Com Joan Francesc Mira, Resina (2005) ens adverteix que no es pot pretendre que la nació existeixi al marge d'una cultura compartida per cadascun dels seus membres. Tanmateix, és fonamental distingir entre aquests trets culturals compartits i la simbolització que se'n fa. Com ho és el fet de distingir la col·lectivitat de la «consciència de col·lectivitat». Segons J.F. Mira, la consciència col·lectiva és el resultat de l'acció dels símbols que l'expressen. (Mira, 2005: 44).

Smith defineix el nacionalisme com un moviment ideològic que busca assolir i mantenir una identitat, unitat i autonomia d'un grup social, els membres de la qual creuen constituir una nació actual o potencial. (Smith, 1999: 18). Per tant, tant important és aquí l'existència d'un demos que comparteix uns trets culturals comuns i un territori, com la construcció de la idea d'aquest demos. Aquesta *ideació* és el que representa per a nosaltres una forma de legitimació, basada en la subjectivació de la nació. La nació, en tant que subjecte, té un passat, un present i un futur, té vida pròpia al marge de cadascun dels individus. La simbolització de la llengua pròpia, entre d'altres elements, permet aquesta legitimació que unifica els membres d'una cultura sota un denominador comú, que integra els components ètnics pre-existents en una unitat política que es projecta simbòlicament.

(...) the pre-existing components and long-term continuities of ethnic communities and nations are cultural and symbolic rather than demographic. The *differentia specifica* of *ethnies* and nations, as well as their continuities, appear in the myths, memories, symbols, values and traditions of an ethnic community which regards itself as ancestrally related, culturally distinct, and linked to a particular historic homeland. (Smith, 1999: 14).

Amb això, doncs, arribem al capdavall del carrer. La llengua, en tant que un dels símbols identificadors d'una cultura nacional, posiciona als individus, els confereix l'atribut de '*parlant de*', però, sobretot, el fet de parlar una llengua (en el cas que ens ocupa el català), emmarcada al bell mig d'un conflicte simbòlic amb un estat, atorga d'altres qualitats, en aquest cas, el fet de pertànyer -sigui quina sigui la intensitat amb la que es viu aquesta pertinença- a una comunitat molt determinada, la catalana. Com apuntava Mira (1990), la llengua, agradi o no, actua com a element diferenciador, classificador -com ja sabem, tota classificació actua com a posicionador en el camp social- i, configurador de capitals (Bourdieu, 1988)⁶. És a dir, la llengua

⁶ El concepte 'capital' de Bourdieu (1988) fa referència al conjunt de recursos i poders efectivament utilitzables i es distingeix fonamentalment en capital econòmic, capital cultural, capital simbòlic i capital social. El volum i l'estructura dels diferents capitals posseïts pels individus operen en tots els dominis de la pràctica social i en el transcurs de la seva trajectòria biogràfica. En aquest sentit, Bourdieu assenyala: "(...) al ser el capital una relació social, es decir, una energia social que ni existe ni produce sus efectos si no es en el campo en la que se produce y se reproduce, cada una de las propiedades agregadas a la clase recibe su valor y eficacia de las leyes específicas de cada campo: en la práctica, esto es, en un campo particular, todas las propiedades incorporadas (disposiciones) u objectivadas (bienes económicos o culturales) vinculadas a los agentes no siempre son simultáneamente

és un element més que amplia l'estructura i el volum dels nostres capitals culturals, socials i simbòlics. Uns capitals que els individus empren per obtenir una sèrie de recursos materials i simbòlics i, per descomptat, establir-se i arrelar-se a una comunitat.

eficientes; la lògica específica de cada campo determina aquellas que tiene valor en ese mercado, que son pertinentes y eficientes en el juego considerado, que, en relación con ese campo, funcionan como capital específico y, en consecuencia, como factor explicativo de las prácticas." (Bourdieu, 1988:112).

PART II

EL VIATGE DELS PIONERS

MIGRACIÓ, MIGRACIONS I IMMIGRANTS

En l'anterior apartat, s'ha pogut observar l'actuació de la llengua com a element que permet identificar i diferenciar, com un marcador simbòlic de primer ordre. Ara bé, convé no perdre de vista que la llengua opera en el marc d'unes condicions de possibilitat, d'un context social possibilitador d'unes o altres relacions lingüístiques. Davant la rellevància d'aquest marc contextual on es produeixen els processos d'aproximació o distanciament lingüístics és pertinent aturar-s'hi amb cert deteniment.

Així doncs, s'entén que per estudiar les formes d'incorporació lingüística d'aquelles persones que directament o indirectament provenen de les migracions del segle XX, és indispensable aproximar-se al context de les migracions. Que impliquen els processos migratoris? Quins efectes tenen? En quin moment històric es produeixen? Aquesta tasca de contextualització és fonamental per abordar l'objecte d'estudi. Entendre i aclarir teòricament els mecanismes subjacents als fenòmens migratoris és, doncs, essencial per entendre la importància de del fet migratori en l'articulació lingüística de Catalunya.

Així doncs, al primer apartat d'aquest capítol teòric, s'apunten un seguit de consideracions sobre la dimensió conceptual de la '*immigració*' i la importància de tractar l'estudi d'aquest fenomen com un '*fet sociològic*'. A la vegada, s'aborda el fenomen de la construcció social dels '*immigrants*' com a estigma. El segon apartat planteja una breu reflexió al voltant de l'estudi de les migracions des de la perspectiva sociològica i les lògiques de l'exclusió presents en el tractament de la immigració. En tercer lloc, s'aborda l'espai territorial que analitza la present tesi, la configuració de Catalunya com a un país d'immigrants. Finalment, el darrer apartat, proposa la revisió del concepte d'integració. Element clau per entendre la perspectiva teòrica adoptada en aquesta tesi doctoral.

3. Migracions i moviments de població

Com s'ha dit, el punt de partida respon a l'objectiu genèric d'entendre el context al voltant del qual la població immigrada s'estableix -sigui temporalment, sigui permanentment- i reconstrueix la seva vida. Com es justificarà més endavant, tota migració -sigui d'on sigui, sigui del tipus que sigui- implica una acomodació on hi participen molts actors i s'hi vinculen multiplicitat de factors. I l'estudi d'aquesta lògica multifactorial permet entendre les posicions finals ocupades per aquests nous contingents poblacionals.

En primer lloc, no s'ha de perdre de vista que les migracions s'han fet presents al llarg de la història. Els moviments poblacionals constitueixen un element clau per entendre les nostres societats, sense ells no s'hauria constituït el món tal i com el coneixement actualment. En qualsevol cas, si bé s'observen moviments poblacionals a l'antiguitat, Stephen Castles planteja a *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (2013), que el fenomen migratori adquireix una nova lògica a partir del segle XV. En aquest moment, les migracions comencen a adquirir un caràcter global. Amb la configuració dels moderns estats europeus i l'expansió colonial iniciada a partir de la descoberta d'Amèrica, el món s'integra en un sol sistema migratori. La conversió de tots els oceans en una única xarxa de transports i la lluita per aconseguir el domini comercial inicien un sistema migratori interconnectat.

Ara bé, no toca perdre's ara en aportacions teòriques a l'entorn de l'origen i els canvis dels fenòmens migratoris. Aportacions específiques des de la demografia, la història i la sociologia de la immigració, entre d'altres, fa ja temps que s'han ocupat d'aquestes qüestions. El que en aquest apartat, doncs, es voldria apuntar un parell de referències que ens ajuden a emfasitzar el caràcter multidimensional d'aquest fenomen. Per una banda, es vol posar de manifest, que més enllà de les implicacions demogràfiques, la immigració es constitueix, també, com a fet sociològic, i serà des d'aquest punt de vista que s'abordarà. Per l'altra, es plantejarà la immigració en tant que construcció social, en tant que sistema de classificació social sotmès a unes

regles de joc i a un sistema de posicions. De tot plegat, se'n parla a les pàgines següents.

3.1. Sobre la complexitat de les migracions. Del fet social al fet sociològic

En primer lloc, la immigració és un concepte complex i pluridimensional. En la seva vessant més descriptiva no hi hauria d'haver, però, massa dubtes car el fenomen no deixa de ser, estrictament, un moviment poblacional d'un indret a un altre. Tanmateix, els moviments poblacionals, inherents a la condició humana, generen canvis profunds tant a les societats que el viuen -els territoris de sortida, els territoris de pas i, per descomptat, els territoris d'arribada-, com les poblacions que el viuen -siguin les poblacions que es desplacen o les poblacions receptores. Aquestes multiplicitat de canvis i efectes expliquen la complexitat a l'hora d'abordar el 'fet migratori i així s'entén des de la demografia:

“La immigració és un dels fenòmens clàssics de l'anàlisi demogràfica. Un dels objectius de la demografia es mesurar les migracions i explicar el seu impacte sobre la població i el poblament, la població que viu en un territori i un temps determinats. Això ningú no ho posa en dubte. Dels tres fenòmens -juntament amb la fecunditat (i nupcialitat) i la mortalitat-, és el de més difícil previsió, ja que depèn molt més de la conjuntura, en especial de l'econòmica, i no tant de l'estructura de la població analitzada o de les poblacions que s'hi vinculen a través del corrent migratori. Una de les dificultats intrínseques a l'estudi de les migracions i de la incorporació de la població immigrada a la societat receptora és el factor dinàmic que implica per les dues bandes. Canvia la població immigrada alhora que es transforma la societat a la qual s'incorpora, i viceversa. Les teories que s'han enunciat des de diferents disciplines per explicar aquest procés bidireccional, és a dir, les descripcions temporals de les causes, estan sotmeses tant a les mutacions experimentades pel fenomen migratori com per la comprensió i la complexitat d'allò que anomenem societat o el corrent principal de la mateixa. Es modifica, per fi, el punt de vista de l'observador. Per això, realitzar un estudi del discurs sobre la integració comporta necessàriament analitzar el canvi que informa tant de les transformacions que ha experimentat el fenomen com de les que ha experimentat la societat i la interpretabilitat mateixa d'allò que podem denominar 'integració', 'incorporació' o 'inclusió'.” (Domingo, 2014:308)

Atesa aquesta complexitat i multiplicitat de factors intervinents, la immigració es presenta com un concepte sovint contradictori dins el camp de les ciències socials. En aquest sentit, analitzar aquest fenomen des d'un punt de vista estrictament poblacional esdevindria un error epistemològic de primer ordre. Així, més enllà d'una primera descripció cal entendre que

reflexionar al voltant d'aquest concepte implica reflexionar sobre un element de la realitat social percebut com a natural. Implica tenir presents els efectes socials generats per aquests moviments poblacionals i, especialment, posar de manifest el caràcter socialment construït tant del fenomen com dels conceptes que l'acompanyen -immigrant, integració, etc.-⁷. En aquest moment és quan entrem en l'àmbit de les categoritzacions. La immigració, en tant que construcció social, té -i ha tingut- multiplicitat de categoritzacions. Aquestes són importants perquè, per una banda, determinen les percepcions que tenen 'autòctons' i 'immigrants' del fenomen migratori, per l'altra, en tant que operadores de l'àmbit discursiu, esdevenen essencials a l'hora de generar identitat i dirigir les representacions col·lectives al voltant del fet migratori. En tant que construcció social, la categorització del fenomen -i tot allò que l'envolta- esdevé un generador de coneixement que acaba orientant el que creiem, pensem, diem -i per descomptat fem- al voltant de la

⁷ Entendre que les nostres cosmovisions, discursos, identifications, etcètera són *construccions socials* és el moll de l'os de la sociologia. De cap de les maneres hi ha la pretensió de realitzar una aproximació a la sociologia del coneixement per explicar detalladament com es produeix aquest procés. A mode de genealogia, la idea de la *construcció social de la realitat*, és una idea que ja apareix amb Durkheim i, més tard, Schütz. És a partir d'aquests plantejaments que Peter L. Berger i Thomas Luckmann en fan una anàlisi exhaustiva a la seva obra *La construcció social de la realitat* (1996[1966]), un treball que ha esdevingut una de les obres cabdals de la sociologia dels darrers trenta anys del segle XX. La *construcció social de la realitat* fa referència a la tendència fenomenològica dels individus a considerar els processos subjectius com a realitats objectives. Les persones aprehenen la vida quotidiana com una *realitat* ordenada, perceben la realitat com a quelcom independent a la seva pròpia experiència esdevenint, així, quelcom objectivat, naturalitzat i, en definitiva, imposat. Així, en relació a caràcter construït de les cosmovisions i la tasca dels sociòlegs Peter L. Berger assenyala: "Malgrat tot, el sociòleg pot aportar quelcom de molt senzill (i, per tant,, utilíssim) a tots aquells que miren de trobar el camí enmig de la selva d'unes cosmovisions en competència les unes amb les altres. I això que el sociòleg pot aportar és la consciència que totes aquestes cosmovisions, absolutament totes, són *construccions socials*. (...) És a dir que canviem de cosmovisions (i modifiquem, per tant, les interpretacions i reinterpretacions de la nostra biografia) a mesura que ens *desplacem* d'un món social a un altre. (...) La majoria de nosaltres, però, trobem el sentit de les coses gràcies als altres, i necessitem llur suport constant per tal que aquest sentit es mantingui, per tal que no perdi per a nosaltres la seva credibilitat. (...) Tindrà (el sociòleg) la ferma sospita que allò que es presenta com una descoberta és en realitat una invenció. I sabrà que la plausibilitat d'allò que s'inventa és directament proporcional a la força de la situació social en la que es fabrica l'invent" (Berger, 1992[1963]:84-85). En aquesta 'realitat' construïda el llenguatge opera com un element constructor i performador de primer ordre. En aquest sentit Berger i Luckmann afirmen: "La realitat de la vida quotidiana apareix ja objectivada, és a dir, constituïda per un ordre d'objectes designats *com* a tals objectes abans de la meua entrada en escena. El llenguatge emprat a la vida de cada dia continuament em va proporcionant objectivacions necessàries, i postula l'ordre dins el qual tenen sentit, i dins el qual la vida quotidiana m'esdevé significativa. (...) En aquest sentit el llenguatge fixa les coordenades de la meua vida dins la societat, i omple aquesta vida d'objectes significatius." (Berger i Luckmann, 1996[1966]:41).

immigració. Així, tenir en consideració aquesta perspectiva és essencial per assolir la ruptura epistemològica imprescindible per poder abordar sociològicament el fenomen de la immigració. En bona mesura, aquest punt de partida posa de manifest que la *immigració* no és altra cosa que un producte de les relacions socials i, per tant, símbol de les seves jerarquies, normes i relacions de poder.

En definitiva, el conjunt d'aquestes consideracions ens porta a entendre la complexitat conceptual del concepte d'immigració, a la vegada que ens obren la porta per passar del fet social al fet sociològic. És a dir, com s'ha apuntat anteriorment, el que ara interessa no és tant l'observació del moviment poblacional en si (el fet social), com la categorització d'aquest fet social, com se'n fa una construcció social. Com apunta Berger:

El problema sociològic és sempre el de la comprensió dels fets que s'esdevenen, en termes d'interacció social. El problema sociològic no és tant el de saber perquè hi ha coses que <<van malament>> des del punt de vista de les autoritats i dels que tenen la paella pel mànec, com el d'arribar a entendre com funciona tot el sistema, quins són els pressupòsits en els quals recolza, i a través de quins mitjans es manté travat. (Berger, 1992[1963]: 54)

És des d'aquest punt de vista que cal copsar el fenomen migratori com a problemàtica sociològica. Dit d'una altra manera, mentre es dona per descomptat la noció quotidiana d'*immigració*, no podem tractar aquest fenomen des de la perspectiva sociològica.

La construcció del *fet migratori* com una problemàtica sociològica implica desfer el procés d'objectivació del concepte. Implica entendre la condició d'*immigrant* com a construcció social que permet classificar i generar alteritats. Aquesta és, doncs, la perspectiva que cal assumir a l'hora d'indagar sobre el fenomen de les migracions.

Des d'aquest punt de vista, cal entendre, com s'apuntava a l'inici de l'apartat, les variacions i canvis produïts per aquest fenomen. Un és immigrant i emigrant a l'hora. Marxa (emigra) d'un lloc per instal·lar-se a un altre indret on és considerat un forani (un *immigrant*). Així, en tant que emigrant porta una motxilla, una biografia⁸, però, en tant que immigrant,

⁸ Aquesta motxilla, aquesta biografia prèvia implica l'existència d'uns esquemes implícits de classificació, valoració, percepció i acció. És a dir, un seguit de naturalitzacions que

esdevé un cos estrany en el si d'aquesta nova societat. La societat receptora esdevé un nou paisatge per aquells que arriben, a la vegada que esdevé un paisatge en transformació per aquells que ja hi estaven instal·lats. Els 'uns', els instal·lats, veuen canviar el seu entorn, el seu sistema de significacions; els 'altres', els immigrants, són nous en un entorn nou. Així, amb aquesta dialèctica entre *forasters* (qui són?, d'on venen?, per què venen?) i *instal·lats* s'inicien les classificacions socials, la construcció de representacions col·lectives⁹ generadores del binomi *nosaltres-altres*.

3.2. Immigració i classificació social. La construcció de l'estigma

En l'imaginari social en vigor, *immigrant* és un qualificatiu que s'aplica a individus investits amb determinades característiques negatives. L'immigrant ha de ser considerat, d'antuvi, *estranger*, <<d'un altre lloc>>. A més, d'alguna manera és un *intrús*, ja que s'entén que no ha estat convidat.

Manuel Delgado, *Diversitat i integració*, 1998

La condició d'immigrant no és una qualitat pròpia dels subjectes que s'instal·len en una societat, és a dir, no és una qualitat substantiva. La condició d'immigrant és una construcció social que resulta de la relació social entre dues heterogeneïtats continguda en el binomi immigrant-autòcton.

crystal·litzen en allò que Alfred Schütz (1962) va denominar com a *mons donats per descomptat*: "Totes les tipificacions del pensament del sentit comú són elements integrals del món de la vida (Lebenswelt) sòcio-cultural i històric concret en el qual prevalen com a donats per descomptat i com a socialment aprovats. L'estructura determina, entre d'altres coses, la distribució social del coneixement, així com la seva relativitat i la seva pertinència per a l'entorn social concret d'un grup concret en una situació històrica concreta." (Schütz, 1962, citat per Berger i Luckmann, 1996[1966]:32).

⁹ Emile Durkheim entén com a *representació col·lectiva* la manera en la que el grup pensa en relació als objectes que l'afecten. És a dir, són 'fets socials' de caràcter simbòlic producte de l'associació de les ments dels individus, són produccions mentals socials dotades d'objectivitat. Aquestes representacions col·lectives s'imposen fortament car tenen l'aparença de tenir la mateixa objectivitat que les 'coses naturals': "*Los hechos sociales no difieren sólo en calidad de los hechos psíquicos; tienen otro sustrato, no evolucionan en el mismo medio ni dependen de las mismas condiciones. Esto no significa que no sean también psíquicos de alguna manera, ya que todos consisten en formas de pensar o actuar. Pero los estados de la conciencia colectiva son de naturaleza distinta que los estados de conciencia individual; son representaciones de otro tipo: tiene sus leyes propias...*" (Durkheim, 1895/1976, citat per Perera, 2005:28)

El concepte d'immigrant, doncs, denota aquell actor social procedent d'una societat diferent a la d'arribada, que si bé s'estableix per un període indefinit de temps se li recorda quotidianament la seva condició d'estranger, de cos estrany. Aquest concepte, no tan sols despulla el subjecte de la seva biografia i trajectòria social prèvia al viatge migratori, sino que cristal·litza la seva identitat social en el desplaçament mateix. L'immigrant resta suspès en una 'fase liminal', no és d'aquí, però tampoc és de fora.

Així, doncs, la figura de l'immigrant s'acostuma a articular al voltant d'imatges negatives socialment generades que provoquen situacions de marginalitat social, econòmica i política en relació a la població autòctona. La cosificació i per tant l'extensió en el temps d'aquesta figura permet enfortir la lògica de l'alteritat, de la diferència entre l'*ells* i el *nosaltres* que enforteix la lògica de les representacions negatives dels acabats d'arribar.

Ara bé, a que respon la creació d'alteritats com a mecanisme de distinció social? Per respondre a aquesta pregunta, assenyala Lurbe (2005), la noció weberiana de 'la tendència al tancament monopolitzador en relació a l'exterior' esdevé una eina molt útil.

Com afirma Weber, l'existència d'uns recursos limitats genera una competència per les "probabilitats econòmiques" (Weber, 1969[1922]:276). Davant aquesta situació, el nombre dels que competeixen en relació amb els recursos finits a assolir genera l'interès dels competidors en limitar el nombre de competidors. Aquesta limitació del nombre de competidors acostuma a pivotar al voltant d'un seguit de trets objectivables dels diversos contrincants (el grup social d'origen, la llengua, la cultura, la religió, la nacionalitat, la classe social, el lloc de naixement, el gènere, etc.) que actuen com a mecanisme de filtratge. com a criteri de filtre. En aquest sentit, Weber assenyala:

La totalidad de los que concurren en común se convierte, respecto al exterior, en una "comunidad de interesados", sin prejuicio de la competencia entre si; crece la tendencia a que "se origine algún tipo de Sociedad" –socialización- racionalmente organizada y, perdurando el interés monopolista, llega el momento en que esa comunidad u otra en la que pueden influir establece un ordenamiento que crea monopolios para limitar la competencia, para cuya imposición, si es menester por la fuerza, se cuenta con personas determinadas que asumen el carácter permanente de "órganos". (...) se trata de "organizaciones de compañerazgo", es decir, de agrupaciones monopolistas, cerradas hacia fuera (...). (Weber, 1969,[1922])

Katia Lurbe (2005) reflexiona al voltant de la situació de recursos finits i el progressiu tancament de determinats 'competidors': "en el proceso de distinción social irradia como fuerza impulsora la tendencia monopolizadora de determinadas probabilidades, que generalmente son de carácter económico. La finalidad de esta monopolización de los recursos materiales y simbólicos es 'cerrar' (*Abschließen*) a los de 'afuera' las posibilidades sociales y económicas que entran en juego en los diferentes escenarios sociales. En estos términos, la conformación de la alteridad consiste en una estrategia de movilización racional a partir de la cual, la población autóctona maximiza sus oportunidades de obtener beneficios políticos, económicos y simbólicos (prestigio social). Articulado sobre la creencia de unos orígenes comunes, enraizados en el territorio en el que nacieron y residen, y de la similitud de la conducta diaria de la vida, la identificación con los análogos y la diferenciación respecto a los otros son mecanismos a través de los cuales los autóctonos consolidan una solidaridad intra-grupal para la consecución de mejoras económicas, monopolizar el acceso al espacio de la política u obtener una mayor valorización social del sujeto (Wieviorka, 2001)." (Lurbe, 2005: 35).

Com s'apuntava més amunt, el mecanisme de l'alteritat necessita de l'objectivació de la diferència a les societats receptores mitjançant trets objectivables, generalment, actuant com a combinació d'estratificacions de classe social, 'ètnia', 'raça', cultura, religió, etc. En qualsevol cas, esdevenen indicadors que permeten generar les classificacions socials prèvies a l'estigmatització.

4. Les migracions en el nostre temps, una perspectiva sociològica

Al punt anterior s'ha abordat el fet migratori en tant que construcció social, en tant que esquema de classificació que permet generar lògiques d'estigmatització. Aquesta serà, se'ns dubte, la perspectiva sociològica des de la qual aquest treball pretén enfocar el fenomen de la immigració.

Com tractarem en els següents punts, el concepte d' *'immigrant'* no és, de cap de les maneres, un concepte neutre, ans tot el contrari. Esdevé un concepte altament connotat que opera cosificant un estat temporal. És a dir, eternitzant la temporalitat. És mitjançant aquesta cosificació, on res sembla canviar, que s'articulen els mecanismes que permeten i fomenten l'exclusió social. Des d'aquest punt de vista, el tractament conceptual d' *'immigrant'* hauria de passar per la triple ruptura epistemològica que segons Bourdieu, Chamboredon i Passeron (1993[1968]) ha de tenir tota aproximació sociològica que tingui com a objectiu posar en dubte les evidències de la quotidianitat¹⁰. Es tracta doncs, de realitzar una dissecció del concepte per fer emergir allò que s'hi amaga -el *món donat per descomptat*, el coneixement quotidià (Berger, 1995)- a fi i efecte de reconèixer els efectes socials i les lògiques de poder que s'hi oculten¹¹.

Arribats aquí, cal posar de manifest que el discurs -i per tant els *conceptes*- no és quelcom innocu aliè al context social en el que s'emmarca. D'acord amb Foucault (1978[1968]), el discurs no és un conglomerat de signes i de significants, el discurs és una pràctica social immersa en unes determinades condicions de producció. Norman Fairclough, al seu llibre *Discourse and Social Change* (1992), defineix el discurs com la globalitat d'un procés d'interacció social en el qual el *text* és tan sols una part. En aquest procés cal tenir-hi present el procés de producció del mateix (pràctica discursiva) i el context institucional i social que condiciona la producció del discurs (pràctica social). Així, en tant que el *discurs* és una pràctica social, aquest és determinat per

¹⁰ Per aquests autors (1993[1968]) tota recerca ha de mantenir una vigilància epistemològica constant si es vol assolir un coneixement objectivat. Aquesta vigilància consisteix en qüestionar les evidències del sentit comú, explicitar i controlar les preconcions i prejudicis i, finalment, posar de manifest la posició des d'on realitzem la recerca, és a dir, explicitar les condicions de producció del coneixement.

¹¹ Des d'aquest punt de vista, el discurs és un procés dialèctic on la societat el determina a la vegada que ell mateix afecta la societat (tant llur perpetuació com el seu canvi). Norman Fairclough (1992), partint de la relació entre llenguatge i poder (les *relacions de poder* s'emmarquen i s'exerceixen en el discurs), defineix dues dimensions: *power in discourse* (poder en el discurs) i *power behind discourse* (poder darrera el discurs). En la primera dimensió s'observa com el poder, en tant que relació, és constantment exercit i establert en el discurs. En el moment de la interacció, per exemple, es dona una relació desigual de poder entre els diversos actors. En la segona dimensió, el concepte de *power behind discourse* explora com les relacions de poder generen *orders of discourse*, naturalitzen les pràctiques socials, creen legitimacions socials i, en definitiva, contribueixen a la reproducció d'un món donat per descomptat.

les estructures socials, aquesta determinació es fa palesa en el que Fairclough anomena *orders of discourse*. Els *orders of discourse* venen a ser les convencions socials que delimiten l'ús del llenguatge -el qual, assenyala Bourdieu (1985:69), engloba tant la *forma* com la *substància* del discurs- en el si d'un determinat espai social amb les seves pròpies pràctiques instituïdes (o *social orders*) i que, en darrer terme, s'encarreguen de donar cos a la ideologia¹². És a dir, l'estructura social i les relacions de poder són les que en darrera instància donen forma als discursos i els proveeixen d'un contingut específic¹³.

¹² La perspectiva adoptada al voltant de concepte d'*ideologia* parteix d'un punt de vista crític. Com assenyala Fairclough (1995), cal enllaçar la ideologia amb les relacions socials de poder, amb unes relacions asimètriques de poder, és a dir, amb la dominació. Foucault (1979) va plantejar la comprensió del poder en tant que propietat omnipresent de les tecnologies que estructuren a les institucions modernes, una propietat no adscrita a cap classe o grup social en particular. Foucault posa de manifest el caràcter difús de les xarxes de relacions que enforteixen la dominació i insisteix que el poder de la classe dominant no es recolza tan sols, ni essencialment, en el control de les estructures públiques institucionalitzades, sinó en la seva capacitat de regular els processos de producció cultural. Aquesta conceptualització del poder no ha de fer perdre de vista les lògiques asimètriques del propi poder i de les relacions de dominació. Així, la ideologia s'entrelliga amb els conceptes de poder i de dominació, dins de la tradició marxista la ideologia s'ha relacionat amb els conceptes de poder de classe i dominació, inclòs el poder exercit per l'estat en benefici d'una classe social dominant. Segons Fairclough (1995) diversos corrents del marxisme posen de manifest l'aspecte ideològic de la reproducció social i conceptualitzen el poder en termes del concepte gramscian d'hegemonia, en el que es situa en primer pla la batalla pel consens en l'exercici del poder. A la vegada assenyala, el focus de l'anàlisi marxista s'ha situat en l'observació del rol de la ideologia en el manteniment de la dominació, especialment en les relacions de gènere i en les relacions entre grups ètnics o culturals. En qualsevol cas, s'observa que l'interès de la majoria de les anàlisis està centrat en les relacions socials de dominació dins d'un sistema social marcat per unes determinades lògiques econòmiques, en el cas que ens ocupa les capitalistes, i que es troba dominat per les relacions de classe on els diferents individus ocupen una determinada posició social. Anant més enllà d'aquesta línia d'arrels marxistes, Slavoj Žižek (2012) assenyala que si bé durant l'edat mitjana l'aparell ideològic de l'Estat era l'església, la modernitat capitalista va imposar la doble hegemonia de la ideologia legal i de l'educació, i ara s'ha arribat a un món discursivament postideològic on la ideologia passa més desapercibuda que mai. En l'abast social de l'ideologia és molt taxatiu: "Por eso, en tanto que, en la percepción ideológica espontánea, la ideología se limita a la esfera universal de la ciudadanía, mientras que la esfera privada de intereses egoístas es considerada <preideológica>, la separación misma entre ideología y no-ideología es así convertida en ideología. Lo que sucede en la última etapa del capitalismo post-68, <post-moderno>, es que la economía misma (la lógica del mercado y la competencia) se impone progresivamente como la ideología económica" (Žižek, 2012: 43).

¹³ Fairclough (1992) observa que cada institució social té un determinat *order of discourse*, però hi ha un *order of Discourse* generalitzat que impera en la societat i estructura d'una determinada manera els *orders of discourse* de les diverses institucions socials. En aquest sentit, emfatitza el fet que l'estructuració dels diversos discursos cap a uns determinats *orders of discourse* s'origina i es determina per les canviants relacions de poder dins les diverses institucions socials i la societat en general.

Així, a l'hora d'abordar l'aproximació al concepte d'immigrant, caldrà tenir present tant aquesta visió tridimensional del discurs, com el fet que el discurs esdevé el marc en el qual s'exerceixen les relacions de poder. Ateses aquestes prevencions, la perspectiva teòrica adoptada ha de permetre copsar el paper del discurs al voltant de la immigració -i dels immigrants- en la pervivència de les desigualtats socials -consolidant-les o incrementant-les- i en la posada en funcionament de mecanismes de dominació, exclusió i invisibilització.

D'aquesta manera, la perspectiva sociològica present en aquest treball té com a objectiu dilucidar i posar de manifest com alguns dels efectes derivats del fet migratori -l'estigmatització i la pertinent exclusió d'un determinat sistema i/o espai social- han afectat en la incorporació a la llengua i cultura catalanes d'un gruix important de la població arribada a Catalunya durant la segona meitat del segle XX. De cap de les maneres es pot pretendre estudiar les incorporacions lingüístiques sense tenir present el context social on s'ubicava bona part de la població procedent d'aquelles onades migratòries i les condicions de possibilitat que emmarcaven la seva trajectòria. Entendre les lògiques d'exclusió presents en tota *arribada* és, també, l'objectiu d'aquest apartat.

4.1. Ser 'immigrant'

En primer lloc, cal posar de manifest la no neutralitat dels discursos i, per tant, de les paraules que els conformen. El concepte d' *'immigrant'* no resta aliè a les relacions de força i poder de tota mena. En la nostra quotidianitat s'empren una gran quantitat de conceptes, de paraules, que incorporen uns *a priori*, unes càrregues ideològiques de primer ordre que naturalitzen un determinat ordre de les coses perpetuant, d'aquesta manera, un seguit de relacions de desigualtat. Per posar de manifest aquest emmascarament ideològic ens serà de molta utilitat emprar algunes de les armes que l'anàlisi crítica del discurs ofereix. Amb l'objectiu de desconstruir el concepte d' *'immigrant'* incorporarem la noció potteriana de *repertoris interpretatius*

(Potter, 1987). Es tracta, com presentarem tot seguit, d'un concepte teòric que ens permetrà entendre la relació dinàmica existent entre ideologia i discurs.

Cal entendre la noció de *repertoris interpretatius* com a sistemes coherents de significat que construeixen un objecte. Utilitzant una metàfora es tracten de conjunts de paraules (per exemple "immigrant", "democràcia" o "llibertat") que s'omplen de significats diferents en funció dels *repertoris interpretatius* als que són incorporades. Això, no obstant, no significa que les paraules passin a formar part d'un *repertori interpretatiu* que existeix prèviament, sinó que la constitució dels *repertoris interpretatius* és justament un efecte de la combinació creativa i original d'aquestes paraules (de la mateixa manera que una enunciació no és anterior al que és com a acte performatiu). La reestructuració dels *repertoris interpretatius* és constant en funció dels seus narradors/es i del context i les circumstàncies socials immediates en que es produeix. D'aquesta manera, sempre partint des d'una lògica dialèctica entre els tres elements, es podria dir que les diverses cosmovisions i ideologies s'encarreguen de contextualitzar i donar contingut als diversos *repertoris interpretatius*, aquests repertoris són els que en darrera instància conformen els discursos on, com ja sabem, s'hi emmarquen les relacions de poder. La relació dinàmica entre el discurs i l'estructura social esdevé en aquest sentit força clara. Per una banda, les estructures socials, les pràctiques socials i les lluites dins el marc de la discursivitat modelen, no tan sols els discursos, sinó també els diferents repertoris interpretatius, les representacions socials i les ideologies que els mantenen. Per l'altra, discurs, repertoris interpretatius i ideologies actuen sobre les pràctiques i les estructures socials.

Aquesta breu aproximació teòrica es clau per sustentar el punt de partida de la present tesi: el concepte d' *'immigrant'* com a concepte construït socialment amb l'objectiu de cosificar a perpetuïtat un determinat estat, el de la condició immigrada, i amb ell tot un seguit de relacions de dominació.

Encara avui es fa servir aquest concepte per parlar de persones que resideixen des de fa molts anys en el nostre medi social. Persones que en el seu còmput

total d'anys porta residint amb nosaltres molts més anys que no pas els que visqué al seu lloc d'origen. Quan de temps ha de passar per deixar de ser '*immigrant*'? Deu , vint, quaranta anys? Una vida? Tot plegat porta a considerar que aquesta condició no es tracta d'un fet circumstancial que es produeix en un moment de la vida sinó que esdevé un atribut durador i carregat de connotacions i estereotips. No es tracta, doncs, d'un concepte objectiu o purament descriptiu; més aviat esdevé un concepte categoritzador i segregador:

Delatar que aquell que anomenem *immigrant* no és una figura objectiva, sinó més aviat un personatge imaginari, no desmenteix la realitat sinó que, al contrari, la intensifica. Dient-ho d'una altra manera, és cert que hi ha immigrants, però allò que fa d'algú un *immigrant* no és una qualitat, sinó un atribut, i un atribut que li és aplicat des de fora, a la manera d'un estigma i un principi denegatori. L'*immigrant* seria, sens dubte, un exponent perfecte d'allò que Gilles Deleuze anomena un "personatge conceptual". L'*immigrant* és aquell que, com tothom, ha recalat a la ciutat després d'un viatge, però que, en fer-ho, no ha perdut la seva condició de viatger en trànsit, sinó que ha estat obligat a conservar-la perpètuament. I no tan sols ell, sinó fins i tot els seus descendents, que hauran d'arrossegar com una condemna la marca de desterrats heretada dels seus pares i que farà d'ells allò que, contra tota lògica semàntica, s'acorda d'anomenar 'immigrants de segona o tercera generació'. (Delgado, 1998:33)

Si es despulla el concepte en qüestió es pot veure com l'*immigrant* és una construcció social que s'aplica tan sols a alguns dels immigrants reals. Es tracta d'un qualificatiu amb força connotacions negatives que categoritza a la persona com a un intrús que no ha estat convidat. Ara bé, el marc ideològic que envolta aquest concepte oblida que la seva vinguda ve donada sobretot per la necessitat del nostre sistema econòmic de disposar d'un exèrcit de treballadors no qualificats i disposats a treballar en qualsevol cosa i a qualsevol preu. Com assenyala Manuel Delgado, *immigrant* acaba per esdevenir una categoria que tan sols recau sobre aquelles persones destinades a ocupar els pitjors indrets del sistema social que l'acull, una categoria estigmatitzadora.

Paral·lelament a aquesta exclusió social n'hi ha una altra, potser més invisible però igualment eficaç, de caràcter cultural. En la mesura que procedeix de zones menys modernitzades, especialment rurals, se'l veu com a endarrerit i limitat en relació a les societats urbanes modernes. A la vegada, l'*immigrant* és també perillós, ja que se l'associa amb tota mena d'amenaques per la integritat i la seguretat de la societat que l'acull, i fins i tot per a la pròpia

supervivència de la cultura amfitriona. Es pot donar que aquests '*immigrants*' malgrat estar integrats socialment i políticament, presentin un problema d'"adaptació cultural" amb la cultura de la societat d'acollida. Un cas paradigmàtic és aquell on els integrants del contingent migratori provenen de zones pobres i/o rurals del propi Estat i són considerats socialment i culturalment inferiors. Malgrat tenir una plena ciutadania a causa de la seva llengua, formes de fer, representacions culturals i religioses, etc. són percebuts com a perturbadors del marc cultural de la comunitat receptora i com un perill per a l'existència de la comunitat nacional on arriben.

Darrera el concepte d'*immigrant*' s'hi troben un seguit de configuracions ideològiques que operen segmentant el cos social entre '*autòctons*' i '*immigrants*'. Aquesta segmentació, completament arbitrària i de dimensions variants, fomenta un mecanisme d'*alteritat*, un *ells* i un *nosaltres*, on l'*ells* és el forà que pertorba el 'nostre' ordre social i esdevé font de riscos socials i culturals. L'*immigrant*' pren l'atribut d'un estrany, un ésser desconegut que malgrat viu entre nosaltres es manté en un altre *allà*. Esdevé, doncs, un habitant que viu sota la lògica de la desubicació o dels '*dos mons*', no és d'un lloc ni de l'altre. Delgado descriu aquest fenomen parlant-nos d'un viatger que roman entre l'origen i el destí:

L'immigrant és condemnat a habitar perpètuament la fase liminar d'un ritm de passatge, aquest espai que, com escrivia Victor Turner (1980:103), fa d'aquell que el travessa algú que "no és ni una cosa ni l'altra", però que pot ser simultàniament les dues condicions entre les quals transita –*d'aquí, de fora*–, encara que mai d'una forma integral. Ha perdut les seves senyes d'identitat, però encara no ha rebut plenament les de l'iniciat. La figura de l'immigrant, posada d'aquesta manera "entre cometes", encarna una contradicció estructural, en què dues posicions sociològiques antagòniques (proper-llunyà, veí-foraster) es confonen. Conceptualment, apareix emparentat amb les imatges anàlogues del traïdor, de l'espia o, en la metàfora organicista, del cos estrany que cal extreure, del virus (...) Per aquest motiu, l'immigrant no tan sols és considerat ell mateix brut, sinó que esdevé la representació de tot allò contaminant i perillós. És per tot això que no sorprèn l'ús paradoxal d'un participi actiu o de present –*immigrant*– per designar algú que no està desplaçant-se sinó que ha esdevingut o esdevindrà sedentari, i al qual per tant s'hauria d'aplicar un participi passat o passiu, *immigrat*. També això explica que l'immigrant pugui ser-ho "de segona o tercera generació", ja que la "tara" dels pares s'ha heretat i, a la manera d'una mena de pecat original, ha impregnat generacions posteriors. (Delgado, 1998:41-42)

Aquesta primera aproximació al concepte d'*immigrant*' ha de servir per generar un estat d'alerta davant els perills del llenguatge quotidià. Com s'ha procurat plantejar, aquest concepte, com tants d'altres, no és quelcom

descriptiu o neutre. Darrera d'aquest s'hi amaguen un seguit de relacions de dominació que esdevenen reals en el pla social. En aquest sentit cal realitzar un esforç conscient per capgirar l'ús actual de la noció d' *'immigrant'*. S'ha de posar de manifest el caràcter efímer i limitat de la noció tot accentuant que es tracta d'una noció acotada a un temps i moment concrets i que ràpidament ha de ser canviada per la noció de ciutadà o, millor encara, veí. Aquest primer desvetllament ha de servir per inocular el virus de la sospita i prendre consciència del caràcter construït del món social i del rol fonamental jugat per les paraules i els discursos. Efectivament, són la paraules les que contribueixen, d'una o altra manera, a fe existir com a *'real'* una *'realitat'* fruit de les lluites de poder i les relacions de dominació.

4.2. Les lògiques de l'exclusió. El control social sobre els nouvinguts

La construcció de l'estigma mitjançant un sistema de classificacions socials obeeix, doncs, a la necessitat d'exercir un control social que mantingui el poder de l'exclusió social. Una manera de copsar aquest control i el funcionament de les lògiques de l'exclusió és observant el treball de Norbert Elias. A *The Established and the Outsiders* (1965), Norbert Elias planteja l'establiment de relacions socials entre dos grups a partir de l'estigmatització. Explica l'escenari de divisió social present a Winston Parva, un suburbi urbà anglès, entre un grup que hi resideix des de fa temps (*the established*, -els establerts-) i un grup de residents recents (*the outsiders* -els forans-), etiquetats aquests darrers com a gent de menys categoria. Els residents de llarga durada mantenien un tracte amb els nouvinguts que els estigmatitzava com a grup amb menys 'virtuts humanes', d'altra banda, el grup dels *established* s'atribuïen unes 'virtuts humanes superiors'. El més rellevant, però, és que ambdós grups no es diferenciaven ni per classe social, ni origen, ni ètnia, ni religió, ni nacionalitat. És a dir, el reconeixement del poder no ve donat per aquests factors, sinó que pivota en l'ordre d'arribada a

la comunitat, en l'antiguitat de l'establiment¹⁴. És a dir, la superioritat dels 'autòctons' s'explica per la forta cohesió de les famílies que es coneixen des de diverses generacions. Aquestes famílies comparteixen un passat relativament recent comú i mantenen un modus de vida similar. En canvi, els 'novinguts', esdevenen estrangers, cossos aliens, tan pels 'autòctons' com per ells mateixos car no mantenen cap lligam entre ells. A la vegada, en tant que 'perillosos cossos aliens', representen una amenaça per la cohesió social del grup. Aquesta lògica de l'amenaça potencial és la que també planteja Alfred Schütz al seu article *El foraster* (1974[1944]). L'immigrant, el foraster, en tant que arriba d'una terra 'estranya', arriba amb una 'motxilla', amb uns esquemes implícits de classificació, valoració i percepció de la comunitat d'acollida i, això, es percep com una autèntica amenaça per la cohesió social del grup¹⁵. El foraster de Schütz no comparteix d'entrada el mateix univers simbòlic¹⁶, el mateix sistema de significacions, possibilitant el qüestionament d'un determinat '*món donat per descomptat*' (Berger, 1995) que fa perillar la cohesió del grup. Com Elias, Alfred Schütz observa que la cohesió dels 'autòctons' -assolida pel fet de compartir un determinat sistema de normes, valors, representacions social, etc.- permet la conservació de la identitat del propi grup i per mantenir aquesta supervivència grupal l'estigmatització de l'*altre* és un instrument de primer ordre. S'elabora, doncs, un coneixement

¹⁴ A l'edició holandesa de *The Established and the Outsiders* apareguda l'any 1997, Elias hi incorpora una introducció teòrica on posa de manifest que el fenomen d'exclusió també es pot produir amb els connacionals i amb els individus de la mateixa classe i posició social.

¹⁵ La distància entre esquemes interpretatius i la posterior desconfiança generada per la mateixa és gràficament captada per Gregorio Luri en aquesta cita: "Una cultura és un grup de persones ballant al so de la música que només ells senten. L'estranger sempre s'estranya davant els moviments coordinats del grup, precisament perquè és incapaç de sentir la música que els mou" (Luri, 29/08/2015). Ara bé, convé no oblidar, assenyala Luri, les constriccions que travessen tots els individus: "El subjecte que creiem que som està sempre subjectat a una música que no hem compost" (Luri, 29/08/2015).

¹⁶ Per Berger i Luckmann (1995) els universos simbòlics són la matriu de tots els significats objectivats socialment i subjectivament reals. Tota la societat històrica i la biografia d'un individu es veuen com a fets que ocorren dins aquest univers. Així, l'univers simbòlic té una funció organitzadora individual i social, ordena els esdeveniments col·lectius i individuals dins una unitat coherent. És a dir, atorguen sentit a la nostra quotidianitat. En resum, "l'univers simbòlic ordena també la història. Situa tots els esdeveniments col·lectius en una unitat coherent que engloba el passat, el present i el futur. En relació amb el passat, instaura una <<memòria>> que és compartida per tots els individus socialitzats dins la col·lectivitat" (Berger i Luckmann, 1995:147).

sobre l' *altre* amb l'objectiu de classificar negativament, no d'establir punts de contacte. Des d'aquesta perspectiva ho explica Schütz:

“...el conocimiento elaborado sobre el nuevo grupo, subsistente en el grupo de origen del forastero, resulta inadecuado para éste por la simple razón de que no ha sido elaborado con el fin de provocar una respuesta o una reacción de los integrantes del nuevo grupo. El conocimiento que ofrece sirve solamente como un cómodo esquema para interpretar el grupo extraño, y no como guía para la interacción de los dos grupos.” (Schütz, 1974[1944]: 167)

l es tracta, el fet de ser nouvingut, d'una condició no estrictament cronològica, sinó constantment subjecte als efectes d'una adscripció cultural o social. En segons quins contextos, per molts anys que s'hi hagi fet present un individu d'origen immigrant, si hi predominen criteris de discriminació per raons socials, ètniques, culturals, geogràfiques, lingüístiques, etc., se'l continuarà considerant un nouvingut, un foraster, un estrany.

Per tot plegat, la cohesió grupal suava esmentada, conjuntament amb els mecanismes de control social, fan possible un accés desigual per part dels *established* a les posicions dirigents de la comunitat. És a dir, mentre aquests prenen possessió dels àmbits de decisió i de les posicions objectives de poder, els nouvinguts en queden completament al marge. L'exclusió i l'estigmatització d'aquests col·lectius preserven la identitat del grup, afirmen la seva superioritat i mantenen als *outsiders* a la perifèria¹⁷. Ara bé, com s'ha afirmat, l'estigma no es basa en raons racials, ètniques o culturals, sinó en unes relacions de poder asimètriques i en les lògiques de la desigualtat social. El més destacable d'aquest procés d'estigmatització és, precisament, la quasi inexistència d'elements diferenciadors entre un grup i l'altre. És una estigmatització subtil el que converteix als nouvinguts en forasters perpetus, en estrangers a la seva pròpia terra.

Per Elias, l'exclusió dels 'nouvinguts' respecte els recursos simbòlics de poder es converteix en l'instrument de control social més eficient per perpetuar la identitat social dels *established*, afirmar la seva superioritat i mantenir als *outsiders* al marge. Aquesta lògica de l'exclusió es percep, es fa visible alhora

¹⁷ Com apunta Alcalde (2011), la posició perifèrica -i per tant en condicions d'inferioritat- ocupada pels *outsiders* els permet un cert grau de llibertat no assolible pels *established*. Aquests, assenyala, es veuen obligats a regir-se fortament al sistema normatiu establert pel grup.

que s'interioritza en la representació social que uns tenen sobre si mateixos. És a dir, els *established* perceben la seva superioritat en el poder que exerceixen sobre els 'novinguts', i els *outsiders* experimenten la seva menor capacitat d'exercir el poder, d'influir, com un signe d'inferioritat humana. Elias assenyala que davant aquesta asimetria en el poder de la comunitat, els forasters s'experimenten com a individus de valor inferior fet que es tradueix en una certa indiferència paralitzant o en agressivitat. Aquesta apreciació és interessant ja que, com assenyala Alcalde (2011): "las tensiones y los conflictos entre los dos grupos pueden permanecer en estado latente -coando el diferencial de poder es enorme- o pueden manifestarse en forma de conflictos constantes, lo que sucede cuando el equilibrio de poder se traslada a favor de los extranjeros" (Alcalde, 2011:382).

Amb tot, Norbert Elias obre la porta a una nova manera d'entendre l'exclusió social. Per aquest autor, el racisme no té necessitat d'una diferència física objectiva per manifestar-se perquè simplement existeix la possibilitat de construir aquesta diferència. L'observació empírica permet afirmar a Elias que els *established* naturalitzen la desqualificació dels *outsiders* titllant-los de bruts i mancats de cura personal. Així, la sociodinàmica de la relació *established-outsiders* està determinada per la natura d'aquesta relació. És a dir, per les lògiques d'exclusió basades en l'exercici d'un fort control social imposat en el sí del propi col·lectiu dels *established* amb l'objectiu de no caure en l'anomia que suposadament caracteritza la inferioritat dels *outsiders*. En aquesta situació, doncs, la segregació produïda deriva del sentiment d'amenaça per la conservació de la identitat social -també del status quo- que suposa el contacte amb un grup que a ulls dels *established* és anòmic. Aquestes lògiques d'exclusió són les que confereixen a un dels grups el poder per exercir la dominació, a la vegada que impedeixen als membres d'altres grups l'accés als recursos de poder i dificulten l'establiment de contactes intragrups d'intercanvi.

D'aquesta manera, es constata que l'exclusió s'inscriu en les relacions micro-socials de poder. Així, és factible identificar als que integren-exclouen, a la vegada que és possible explicar els mecanismes més estructurals que generen

la negació de les relacions simètriques entre heterogeneïtats, les quals originen lògiques d'exclusió.

Segons Elias, les interaccions entre el grup estigmatitzat (*the outsiders*) i el dominant (*established*) es defineixen per una lògica de distanciament social basada en la desviació dels primers respecte a les creences, els valors i l'*habitus* hegemònics. La funció del prejudici en que es basa la estigmatització es la de reforçar la imatge positiva que els *established* tenen sobre si mateixos, i la imatge negativa que aquests projecten sobre els *outsiders*. L'estigmatització permet ser definit i autodefinir-se com a un estrany, un foraster i exerceix un efecte immobilitzador sobre els grups més desheretats socialment, en tant que estigmatitzar és exercir una violència simbòlica¹⁸ que *discapacita* per la mobilització dels recursos propis.

Aquesta violència simbòlica és essencial pel manteniment dels sistemes socials, d'un determinat *status quo*. Sobre això, Bourdieu (1994) assenyala que els sistemes socials són el resultat d'una violència simbòlica exercida per mantenir l'estat de coses, i per preservar determinades formes de dominació. Per ell, la dominació simbòlica¹⁹ es manifesta a través de molts factors i es

¹⁸ Amb el concepte de violència simbòlica, Bourdieu vol emfasitzar la manera en la que els dominats accepten com a legítima la seva pròpia condició de dominació. És a dir, la violència simbòlica s'exerceix sobre els individus amb la seva complicitat (Bourdieu-Wacquant, 1992: 145). El poder simbòlic utilitza la violència simbòlica, és un poder legitimador que suscita el consens dels dominadors i dels dominats, un poder que construeix món. Com assenyala J. Manuel Fernández: "En una sociedad donde hay relativamente pocas instituciones que puedan dar una forma estable y objetiva a las relaciones de dominación, los individuos deben recurrir a medios más personalizados de ejercer el poder sobre otros, como el don o la deuda. El regalo generoso que no puede ser correspondido con un contra don es un medio más suave y sutil que el préstamo de crear una obligación duradora que vincula al receptor con el donante en una relación de deuda personal. Dar es también un modo de poseer, una manera de atar a otro ocultando el lazo en un gesto de generosidad. Esto es lo que Bourdieu describe como «violencia simbólica», en contraste con la violencia abierta del usurero. La violencia simbólica, «esa violencia que arranca sumisiones que ni siquiera se perciben como tales apoyándose en unas «expectativas colectivas», en unas creencias socialmente inculcadas», transforma las relaciones de dominación y de sumisión en relaciones afectivas, el poder en carisma. El reconocimiento de la deuda se convierte en agradecimiento, sentimiento duradero respecto al autor del acto generoso, que puede llegar hasta el afecto, el amor, como resulta particularmente manifiesto en las relaciones entre generaciones. Esta alquimia simbólica produce, en beneficio de quien lleva a cabo los actos de eufemización, un capital de reconocimiento que le reporta beneficios simbólicos, susceptibles de transformarse en beneficios económicos." (Fernández, J.M., 2005: 9)

¹⁹ Bourdieu (1994) entén per dominació simbòlica aquell seguit de representacions socials dominants imposades com a legítimes, compartides i naturalitzades per tothom, per tots els grups socials. Tenir-les o no tenir-les implica ocupar posicions de poder o no poder. No hi ha cap "veritat" que no sigui el resultat de lluites per imposar aquesta "veritat". Les lluites

caracteritza, sobretot, per l'ocultació dels mecanismes d'aquesta dominació. El poder simbòlic pressuposa, com una condició del seu èxit, que els individus que hi estan sotmesos creuen en la seva legitimitat.

(...) pel fet que naixem en un món social, acceptem un cert nombre de postulats, d'axiomes, que funcionen sense dir-ho i que no necessiten ser inculcats. (...) De totes les formes de «persuasíó clandestina», la més implacable és la que s'exerceix, simplement, per l'ordre de les coses, perquè *les coses són així* (Bourdieu, 1994: 146).

En aquest sentit, cada comunitat té definit el camp de joc simbòlic, és a dir, l'esquema simbòlic que s'imposa sobre els participants en aquest camp de joc. Això no vol dir que no hi hagi conflictes, sinó que els elements de conflicte, les ofenses possibles, etc. són definits en funció del poder del col·lectiu o grup dirigent. Allò que esdevé discutible, posem per cas, no és si els *established* han d'ocupar llocs dirigents en les organitzacions locals, sinó si els poden ocupar els *outsiders*. No és només la possibilitat que existeixin altres esquemes simbòlics el que combat la dominació, sinó la possibilitat que esdevinguin igualment legítims. Així doncs, la violència simbòlica imposa per damunt de tot un ordre de les coses.

El resultat de la dominació simbòlica és que l'efecte és vist com la causa de l'ordre simbòlic establert. És a dir, el fet que un col·lectiu tingui una posició d'inferioritat respecte a un altre és percebut pels individus com un efecte de la *naturalesa* d'aquests individus. El sentiment d'inferioritat esdevé, doncs, la causa, quan en realitat és l'efecte d'un ordre establert pel qual un col·lectiu és inferioritzat i una altra esdevé dominant. És en aquest sentit que Bourdieu afirma que el discurs produeix en la realitat allò que anuncia, naturalitza l'ordre de les coses, tant per la representació constant d'aquest ordre, com per la interiorització que en fan els individus. Aquesta interiorització arriba a funcionar com un element de control que evita contradiccions i que genera una autocensura que reforça la legitimitat de la violència simbòlica.

Així doncs, existeix una dimensió simbòlica de la desigualtat. Tot procés d'exclusió social implica la construcció d'etiquetes negatives i categories que classifiquen als individus i col·lectius que no comparteixen els trets i/o els

s'esdevenen pel monopoli del poder, pel fer veure i pel fer creure, per la imposició de visions legítimes del món social.

sistemes de representació i normativitats del grup dominant. A la vegada, convé no oblidar que si no hi hagués certes resistències a aquest domini simbòlic i a l'ordre establert que sosté, no hi hauria necessitat d'aquesta violència simbòlica.

En bona mesura, indica Lurbe (2005), el procés d'exclusió implica un estranyament social que aliena i talla els vincles i connexions de les persones. Aquesta situació de desconexió, de desarrelament, tendeix a invalidar -i sovint invisibilitzar- a les persones que es troben dins la lògica de l'exclusió. Cal assenyalar que l'exclusió social es acumulativa i multidimensional. És a dir, són fruit d'una combinació de situacions de desigualtat social que aïlla als individus, limita el seu marc relacional, i els atrapa en una dinàmica de difícil sortida. En aquest sentit, Lurbe (2005) assenyala:

Así, pueden distinguirse múltiples lógicas que se conjugan y se refuerzan, configurando situaciones de exclusión, a saber, las lógicas exclusógenas propias del mercado laboral (desempleo sin perspectivas reales de conseguir un nuevo empleo), de la economía (entendida en el sentido de la pobreza), de la cultura (la incapacidad de un individuo no perteneciente al grupo social dominante de disfrutar de acervo cultural; es decir, tradiciones, rituales, religión, lengua, etcétera), del aislamiento social (impedimentos en el desarrollo de las relaciones sociales y limitación del contacto social), de la ubicación geográfica (confinamiento en una área especial determinada y limitación de la movilidad geográfica), de las Instituciones (restricciones en la facultad de beneficiarse de programas de bienestar social y obstáculos en el acceso a servicios públicos) y de la política (limitaciones en el reconocimiento de derechos políticos y en la toma de decisiones sobre la *res publica*) (Kronauer, 1997; Roche, 1992). (Lurbe, 2005:104-105)

A la vegada, el caràcter multidimensional del fenomen permet no tan sols distingir dinàmiques espacials, en el sentit del concepte de 'camp' de Pierre Bourdieu (1994)²⁰, sinó també lògiques temporals, fluctuacions al llarg de la trajectòria biogràfica. Així, podem dir que les situacions d'exclusió deriven d'una acumulació de mancances. Lurbe (2005) ens parla d'una exclusió

²⁰ Bourdieu (1994) defineix el camp com una xarxa de relacions històriques objectives entre posicions ancorades en certes formes de poder. Aquestes posicions són definides objectivament per la seva mateixa existència, per les determinacions que imposen als agents o institucions que les ocupen, per la seva situació actual i potencial en l'estructura de la distribució dels diferents tipus de poder, de la qual la seva possessió els atorga accés als avantatges específics que estan en joc al camp i, finalment, per les seves relacions objectives amb les posicions (de dominació, subordinació, etc.). Cada camp prescriu els valors particulars i posseeix els seus propis principis de regulació que defineixen els límits d'un espai socialment estructurat en el que els agents lluiten en funció de la posició que ocupen sigui per modificar o conservar les seves fronteres i configuració. A les societats diferenciades, el cosmos social es constitueix per un conjunt d'aquests microcosmos socials, relativament autònoms, que defineixen uns espais de relacions objectives. Aquests espais són llocs de lògica i necessitat específiques, irreductibles a les que regeixen a d'altres camps.

acumulativa de la producció (atur), del consum (impossibilitat de consumir per la manca d'ingressos econòmics), de les xarxes socials (manca de suport de les diferents xarxes relacionals com ara família i/o amics), de la presa de decisions (impossibilitat de participar políticament), etc.

Aquesta exclusió -que com s'acaba d'exposar opera i actua en molts plans de forma sincrònica- opera en la mesura que es defineix a l'immigrant com un ésser social 'perillós' per la cohesió i preservació del grup. Com han apuntat Elias i Schütz, la cohesió respon a l'existència i acceptació d'unes normes i valors compartits, l'arribada de l'*altre* s'experimenta com una amenaça. Eus aquí, l'origen de tot plegat.

Tanmateix, es planteja una contradicció entre el món de les objectivitats i el de les subjectivitats. És a dir, el foraster, l'immigrant esdevé per la comunitat un estrany, però a la vegada conviu entre els membres de la comunitat. Se'l pot trobar en els diferents àmbits de la quotidianitat, però d'alguna manera se'l percep d'*un altre món*. Georges Simmel explica a l'*Estranger* (1977[1927]) aquesta realitat contradictòria:

“(L'estranger) s'ha fixat dins d'un determinat cercle espacial; però la seva posició en el seu si depèn essencialment del fet que no pertany a ell des de sempre; aporta al cercle qualitats que no procedeixen ni poden procedir del cercle. La unió entre proximitat i l'allunyament, continguda en totes les relacions humanes, ha pres aquí una forma que podria sintetitzar-se d'aquesta manera: la distància, dins la relació, significa que el pròxim és lluny, però el ser estranger significa que allò llunyà és pròxim.” (Simmel, 1977[1927]:716)

5. Catalunya, un país d'immigrants

En els darrers anys s'ha anat consolidant la idea que Catalunya és una terra d'immigrants. Però què vol dir exactament això? En molts casos predomina la referència, gairebé mítica, a la immigració dels anys seixanta, retratada pel llibre emblemàtic de Francesc Candel, *Els altres catalans* (1964). Ara s'hi suma la recent onada migratòria de finals dels noranta i inicis del segle XXI. Però tal com explica Vandellós (1935), les migracions del segle XX a Catalunya s'inicien molt abans dels anys seixanta, i de fet no s'havien interromput des dels inicis del segle XX. Però tenen una major intensitat a partir dels anys de la industrialització i el despoblament del món rural, que creix pels efectes de

la postguerra i del creixement econòmic després del període del racionament postbèl·lic. Inicialment, les migracions estan condicionades tant per la misèria com per la persecució política, malgrat que el relat dominant del Franquisme i de la Transició va obviar aquest darrer aspecte, i es va centrar a consagrar la idea del "*desarrollismo*" com a miracle econòmic del règim dictatorial. El cert és que al costat de la misèria econòmica hi ha també un sistema social en què les classes subalternes no disposen de cap recurs, i el control social als pobles i les ciutats petites esdevé una trampa de la qual fugen aquells que simplement volen sobreviure. Per això la perspectiva de treballar hores i hores en una fàbrica, i de viure en barraques, no evita la fugida massiva de persones i famílies d'Andalusia, Extremadura, Galícia i Castella cap als llocs industrialitzats com València, Catalunya, Madrid i el País Basc.

Als anys noranta, són les desigualtats nord-sud les que empenyen una massa de població relativament jove cap a una Europa demogràficament envellida que necessita mà d'obra barata per a omplir el seu mercat laboral de feines poc qualificades i continuar creixent econòmicament. Unes migracions que arriben a Catalunya precisament en un context econòmic marcat pel fort impuls del turisme i sobretot de la construcció, així com dels canvis de vida que porten a la necessitat de les famílies de contractar persones que donin suport a la llar, a la cura dels infants i de la gent gran.

Però les migracions a Catalunya —als Països Catalans— són més antigues i constitueixen un element central en la seva composició demogràfica, tal com ha explicat Anna Cabré (1999). Per a Catalunya, aquest sistema immigratori de renovació de la població es remunta a mitjans del segle XVII, amb la migració provinent d'Occitània i França fins al Principat (Domingo, Vidal-Coso i Serra, 2012). Recentment, els episodis migratoris més importants són sens dubte tres: el que es produeix a inicis del segle XX fins als anys vint amb migracions intercomarcals i de regions properes com Aragó, Múrcia i País Valencià; el que es produeix durant la segona meitat del segle XX que culmina a la dècada dels cinquanta i seixanta amb migracions que provenen de terres espanyoles més llunyanes; i finalment, la darrera onada migratòria ha porta a Catalunya migracions provinents d'arreu del món, amb un saldo migratori per

al període 2002-2009 de gairebé 800.000 persones, que hauria contribuït al creixement de la població de Catalunya en un 83% (Domingo, Vidal-Coso i Serra, 2012).

Aquesta darrera onada ha revifat la necessitat de fer estudis sobre la qüestió de les migracions, i especialment sobre els canvis que comporta aquest procés migratori a la societat catalana, en un nou context marcat pel multilingüisme, la diversitat religiosa i el pluralisme cultural en general. Tanmateix, com ja s'ha exposat, aquest treball focalitza l'atenció en les persones procedents de l'Estat els anys seixanta i setanta i en els seus fills i filles nascuts/des a Catalunya. Quines van ser les condicions de la seva arribada, la relació amb els 'autòctons' i les formes d'arrelament són els interrogants que ocupen els epígrafs següents.

5.1. Les persones que van immigrar a Catalunya la segona meitat del segle XX

5.1.1. Causes d'aquestes migracions

En aquest apartat no es pretén establir totes les causalitats de les migracions internes succeïdes a l'Estat espanyol durant la segona part del segle XX. Per aital tasca caldria una aproximació històrica, demogràfica, econòmica i social que queda lluny del present marc conceptual. L'objectiu passa, més aviat, per establir les línies generals d'aquestes causalitats i entendre la situació de partida de bona part de les persones que durant aquell període històric es van veure obligades a abandonar la seva terra a la recerca de les oportunitats que no eren possibles en l'entorn que havien nascut.

En primer lloc, doncs, caldria, dins un marc genèric d'estudi de les migracions, posar de manifest que les migracions en la modernitat es donen sota el marc de la lògica del sistema de producció capitalista. Com assenyala Ramon Rodríguez "la determinació social de les migracions en qualsevol direcció de l'espai geogràfic -obviant els motius polítics, etc.-, en el mode de producció capitalista, es deu a la lògica del capital, els agents socials del qual

modelen, controlen i produeixen, segons els seus interessos, aquest espai: generant allà una emissió del capital humà, col·locant ací una inversió industrial generadora de la demanda de mà d'obra (R. Rodríguez, 1978:95).

El model migratori plantejat a l'Estat espanyol a llarg de la segona meitat del segle XX tingué un marcat caràcter de classe, territorial i de perfil eminentment rural. Per entendre la lògica d'aquesta mobilitat cal fixar-se en els diferents nivells de significació que, tots junts, aporten una perspectiva general de la situació. Pérez Díaz (1971) assenyala la correlació de diferents nivells de mobilitat: una mobilitat geogràfica, una mobilitat laboral, una mobilitat social i una mobilitat cultural.

Es dóna una mobilitat geogràfica en la mesura que els individus es desplaçaren d'un medi de caràcter rural cap un medi urbà amb tot el que això comporta. A banda de les diferències de caràcter estructural (diferència de població, de serveis, de recursos, de paisatge, etc.), cal posar l'accent en les noves formes de vida i tipologia de relacions socials amb les que es van trobar. Unes noves formes i relacions que depenien bàsicament de la nova estructura productiva en la que es van inserir.

Aquesta mobilitat geogràfica va comportar, de retruc, una mobilitat laboral. És a dir, es va produir el pas del treball agrari al treball industrial produint-se una reubicació social de les persones immigrades. Els camperols i jornalers -la classe treballadora agrícola- van encetar un procés gradual de reposicionament dins l'estructura social passant a formar part de la classe treballadora industrial. En aquest cas no es tracta d'un nou posicionament ascendent, sinó que es constata una mobilitat horitzontal -almenys en un primer moment- que obeeix a un canvi d'eix de relacions (del món rural al urbà).

Els canvis produïts en l'àmbit laboral i residencial generaren, com s'acaba d'exposar, un canvi en la posició social de les persones immigrades. Hi ha un canvi en la lògica de la classe social car es passà a formar part de la classe obrera industrial que, des d'una perspectiva intencional, cercava assolir un ascens social. Aquesta mobilitat tenia com a objectiu, doncs, cercar millores en les condicions de vida -majors ingressos, majors serveis, majors

possibilitats de consum i de benestar, etc.- que en aquell moment eren presents al món urbà. En relació a aquest reposicionament social Pérez Díaz assenyala:

Pero, vistas las cosas con más detenimiento, la conducta de movilidad presenta una textura más compleja, y no se agota al nivel de la simple movilidad social. El 'espacio social', que incluye campo y ciudad, no es estrictamente homogéneo; el sistema social no contiene, sin solución de continuidad, posiciones ubicadas en el medio urbano y en el rural; el paso de uno a otro no se da dentro de un sistema único y global de estratificación. Este paso es hasta cierto punto, el paso de un sistema de estratificación a otro.

Lo cierto es que el cambio que supone la emigración rural no se deja describir en simples términos de menos/más, bajos/altos, menores/mayores: ingresos, consumos, oportunidades, expectativas, etcétera. Es preciso describirlo también en términos de diferencias cualitativas: de opción por formas de vida distintas. Distinto modo de trabajar; distinto modo de ocupar el tiempo libre; distinto modo de concebir y representar la realidad social y el mundo en general. (Pérez Díaz, 1971:16)

És davant aquest seguit de canvis que es genera també una mobilitat de caire cultural. Els canvis culturals no s'esdevenen tan sols arran de les diferències entre el medi rural i el medi urbà sinó que, a la vegada, i especialment en el cas analitzat, es donen dins l'àmbit de les relacions humanes en la mesura que a la comunitat receptora -en aquest cas Catalunya- s'hi articulen un seguit de relacions culturals força diferenciades d'altres indrets de l'Estat. És prou evident que els immigrants es trobaren en un nou país on -malgrat la dictadura- hi havia una potent cultura pròpia i uns referents simbòlics i lingüístics completament nous.

Fins al moment, s'ha posat de manifest com la realització de tot procés migratori implica un procés de mobilitats múltiples. Ara bé, com es produeix aquest procés? Quins són els factors necessaris que actuen com a incident inductor del mateix? Per immigrar cal tenir, en primer lloc, un coneixement previ de la ciutat, determinada informació sobre la mateixa. Mitjançant les informacions que van arribant els individus del món rural prenen consciència del que no es té, de les mancances estructurals en les pròpies vides. Com assenyala Pérez Díaz: "Es decir, bajo la forma de ausencia, de carencia, de necesidad, de hueco. Este 'hueco' va cobrando una importancia cada vez mayor, y se acaba constituyendo en el centro, alrededor del cual todo gira. Y este 'todo gira', al compás que el tiempo pasa, y la gente se va, y los cambios se precipitan, se convierte en una imagen cada vez más real i más dramática.

(...) La ciudad llega a estar presente en el interior, en el centro mismo de la vida rural, no como simple información, o como elemento de comparación, sino, lo que es mucho más importante, como perspectiva de valoración: el campesino contrasta una pobreza y un atraso rural, con una riqueza y progreso urbano, porque previamente ha hecho suyo el sistema valorativo de la ciudad que define lo que es pobreza y lo que es riqueza, lo que es atraso y lo que es progreso" (Pérez Díaz, 1971:19-20)

Aquesta lògica comparativa és el que genera un seguit de disposicions que construeixen el discurs de la intolerabilitat en relació al mode de viure del món rural. Quan aquest discurs cristal·litza els subjectes més predisposats a la emigració -especialment els joves que perceben poques possibilitats de canvi en relació a la seva posició en el món rural- acaben per donar el pas. En aquest sentit, les condicions de vida a l'origen esdevenen un factor clau per entendre les lògiques de les migracions.

Ara bé, com planteja Pérez Díaz (1971), la decisió d'emigrar s'acompanya d'un seguit de decisions sobre la manera com s'ha de realitzar la mateixa emigració. És a dir, sota quines maneres et desinstal·les del poble i et reinstal·les al a ciutat. L'operació respon a un 'joc' d'arrelament i desarrelament que és el reflex del contrast entre el camp i la ciutat i una tensió entre la decisió de la mobilitat i el desig de la seguretat. De reduir els riscos generats per la mobilitat. Aquest 'joc', assenyala, es prolonga fins molt després del moviment físic. Aquest contrast constant entre el camp i la ciutat es manté ferm en la mesura que es mantenen les institucions i les representacions de la vida rural al lloc d'arribada.

Es prou evident doncs que el lloc de partida i el d'arribada constitueixen dos elements de referencialitat constant. A l'hora de realitzar el procés migratori, en la decisió, en la manera de preparar el projecte, etc. Aquests dos espais referencials es fan presents. No es tracta d'establir una dicotomia entre el lloc d'origen -el passat- i el lloc d'arribada -el futur-. Com assenyala Pérez Díaz, passat i futur no són, en el marc de la migració, una història morta que es narra. Són elements d'una experiència que s'està construint.

Com s'ha assenyalat el procés migratori obeeix a unes expectatives de millora social dins el marc d'una societat rural amb grans desigualtats socials i sense perspectives de millora. No es pot perdre de vista que les possibilitats ofertes pel medi urbà no es limiten, tan sols, als millors salaris o nivells d'ingressos. Existeixen d'altres elements d'atracció com ara la possibilitat de major consum (per exemple alimentari), major disponibilitat de serveis (per exemple els sanitaris), major oferta de lleure i, especialment, tot allò relacionat amb l'ensenyament. Aquest esdevé un factor clau, car l'educació es percebuda com un element de primer ordre per assolir un millor futur, especialment pels fills. Així, no tan sols està en joc un canvi de posició social i geogràfica, sinó un projecte de vida. Un projecte que no és tan sols el d'un mateix, sinó el de la vida mateixa família i, especialment, el dels fills.

Com s'ha plantejat a l'inici d'aquest apartat, hi ha una multiplicitat de factors que causaren el procés migratori intern a l'Estat espanyol durant els anys cinquanta, seixanta i setanta del segle XX. No obstant és convenient plantejar algunes de les causalitats d'aquest procés apuntades per Pérez Díaz (1971).

En primer lloc cal remarcar que a l'Espanya dels anys quaranta i cinquanta la situació dels obrers agrícoles era extremament precària. La inestabilitat laboral i els sous paupèrrims s'entrelligaven amb un model de relacions socials caracteritzat per un desmesurat control social i per uns nivells de subsistència precària dins un marc amb inexistència de serveis socials. La reactivació econòmica el creixement industrial d'altres indrets a inicis de la segona meitat del segle XX -cas de Catalunya- va oferir a aquesta població la possibilitat d'accedir a un lloc de treball relativament segur i millor remunerat. A la vegada oferia un indret amb un nou marc de relacions socials -on el control social no era tan explícit i potent-, més serveis socials i possibilitats de promoció social. Ara bé, l'emigració dels jornalers va plantejar dificultats creixents als agricultors per la manca de mà d'obra. A la vegada, els importants canvis en el desenvolupament econòmic urbà va generar canvis en l'estructura de la demanda dels seus productes agrícoles. Fet que també va provocar la necessitat d'emigrar d'aquests agricultors.

Es produí una reacció en cadena que també afectà d'altres sectors econòmics d'aquestes zones. D'aquesta manera, les petites indústries i els serveis presents en aquests territoris van veure desaparèixer els seus clients generalitzant-se una fallida d'aquest sector que obligà a emigrar a les persones que hi estaven inserides. Aquests nivells d'emigració continuada desertitzaren la vida del medi rural tot motivant una fugida generalitzada. En aquest procés, la vida rural es devaluà davant el contrast que significava un món urbà caracteritzat -almenys dins el seu imaginari- per un elevat benestar, comoditat, serveis, etcètera. El mite d'una '*terra promesa*' on poder sortir de la pobresa i fer una nova vida es feu tant present en la quotidianitat d'aquest món rural que va generar un autèntic èxode que va acabar desestructurant-lo i empobrint-lo encara més.

Tots aquests factors conflueixen en la generació de la segona gran onada migratòria que podem situar entre els anys 1951 i 1975. Com apunta l'Andreu Domingo (2014), en aquest període, el saldo migratori s'incrementa substancialment. Un saldo migratori que, paral·lelament, es reforça amb un important creixement vegetatiu -el denominat *baby boom*- al que aquests nou contingent poblacional va contribuir. Així, d'un saldo migratori positiu de 232.288 efectius entre 1951-1955, es passa a les 425.831 persones al període 1966-1970. Com a conseqüència del saldo migratori i el creixement vegetatiu, durant el període de 1951 a 1976, la població augmenta dels 3,2 milions d'habitants als 5,6 milions.

Aquest augment poblacional es correlaciona amb un important augment de les províncies i demarcacions d'origen d'aquests contingents migratoris. Ara bé, segons apunta l'Andreu Domingo, en aquesta segona onada els contingents més nombrosos són aquells procedents d'Andalusia, especialment originaris de les províncies de Granada, Jaén i Còrdova, a continuació trobem els contingents procedents de les províncies de Badajoz, Sevilla i Almeria. Per regions, a part d'Andalusia, hi ha una gran presència dels contingents procedents d'Extremadura i Castella la Nova. Ara bé, paral·lelament a aquests grans contingents, no podem perdre de vista que la immigració catalana del camp a la ciutat tampoc es va aturar. Aquests contingents fruit de la migració

interna es van haver de concentrar als mateixos nuclis perifèrics de les zones industrials on s'assentava la població arribada de la resta de l'Estat, convertint-se en "los catalanes" en uns barris caracteritzats per la segregació i compostats majoritàriament per població castellanoparlant.

5.1.2. Arribada al país, relació amb els autòctons i formes d'arrelament

És un fet evident que aquests processos migratoris modificaren el model de relacions socials establerts a la societat d'acollida. Cal tenir present que les societats industrials assignen *a priori* a les masses immigrades el seu lloc de treball, el lloc de residència i, en bona mesura, l'espai social a on s'hauran d'acabar integrant. La societat industrial s'estructura al voltant de les relacions de dominació, interdependència i complementarietat de diverses classes socials. I la classe social que defineix l'espai on se situarà progressivament la majoria de la població immigrada és la classe obrera industrial (Pérez Díaz, 1971).

Ara bé, la integració a la classe obrera urbana no es realitza immediatament, l'assimilació d'hàbits de treball, de la seva vida social, de la pròpia cultura i consciència obreres requereix un procés gradual. Tan sols quan aquest procés -amb una o altra durada- s'assoleix la corrent migratòria s'arriba a incorporar a la classe obrera industrial. Tot plegat implica passar per un període d'adaptació amb uns inicis generalment força durs i amb certes pèrdues d'identitat social. Les persones immigrades experimenten un medi urbà agressiu pel que fa a les seves qualitats i finalitats, en el qual li cal desenvolupar un reajustament constant de personalitat i de tècniques d'adaptació que inclouen específicament les lingüístiques. D'aquesta manera, alhora que es produeix una incorporació progressiva al sistema econòmic i social, es potencia, com veurem més endavant, un corpus d'identificacions culturals amb el grup d'origen. Tanmateix, no es pot obviar que la ni la classe obrera ni la massa immigrada són homogènies; i que la conducta d'adaptació a les condicions de la vida industrial per part de la població rural immigrada no és passiva. Es pot influir sobre aquestes condicions i contribuir a definir el

tipus de proletariat industrial que s'acaba constituint. Així, com assenyala Pérez Díaz:

A título de ejemplo, las diferencias entre los proletariados industriales en el País Vasco, Cataluña, Madrid, Asturias, etc. no son sólo el resultado de diferentes condiciones del desarrollo industrial en tales regiones, sino también, en una amplia medida, del distinto tipo de población rural que han incorporado. (Pérez Díaz; 1971: 43)

Com s'ha exposat, la possibilitat d'accedir a un millor lloc de treball i unes millors condicions de vida -immigració econòmica- apareix com una de les causes més importants del processos migratoris. No obstant, malgrat la certa mobilitat social assolida poden aparèixer sentiments d'explotació per part dels autòctons (els catalans). És a dir, una superposició del sentiment de classe al d'immigrant. El fet que l'ocupació socio-professional fos de baixa escala, al costat de la marginació en el lloc de residència, constituïa la dificultat més seriosa per a sentir normalitzada la seva situació de ciutadà de Catalunya.

A aquestes pèssimes condicions de vida cal afegir-hi la pressió exercida per la dictadura. Segons Martí Marín (2008), una part considerable de la migració dels primers anys va estar conformada per persones que escapaven de la pressió i control social exercit al món rural. Ar bé, en aquells moments, el règim va intentar fixar aquests contingents poblacionals al territori d'origen amb l'objectiu de poder exercir el control social, molt més factible al món rural que a les grans ciutats. De fet, segons aquest autor, això explica les mesures de control migratori establertes per la dictadura a principis dels anys cinquanta: 'repatriacions' al lloc d'origen, controls a les principals estacions, camps d'internament, enderrocament de barraques, etcètera. No serà fins el 'desarrollismo' dels anys seixanta que aquesta mobilització de mà d'obra barata no tindrà el vist-i-plau de l'aparell de l'Estat²¹.

²¹ Un clar exemple de tot plegat el trobem en la situació viscuda a la ciutat de Mataró. En aquest cas, molts nousvinguts anaren a raure a allò que avui és el barri de Cerdanyola, on hi malvivien sense aigua i llum. Observant els registres dels plens de l'ajuntament, s'hi manifesta la incomoditat "estètica" que suposa aquesta arribada de nousvinguts i el seu aglomeració en zones determinades. És més, durant aquests mateixos anys, a nivell d'ordre públic, hi ha constància que s'enviaven trens des de Mataró a Barcelona amb un centenar "indesitjables" que eren ubicats a Montjuïc. En molts casos, molts dels que s'escapaven de la reclusió a la muntanya, foren els primers en aixecar els poblats de barraques del mateix Montjuïc, Somorrostro, Carmel i de Sant Adrià de Besòs.

A tot això, cal afegir-hi la manca absoluta de polítiques racionals d'urbanisme i d'ordenació territorial. Es constata, doncs, que en els punts àlgids d'aquesta segona gran onada migratòria es produeix un barraquisme vertical i la creació de barriades que accentuen l'aïllament dels nous contingents poblacionals. El desastre és evident, una completa desestructuració territorial de Catalunya. En aquest sentit, l'Andreu Domingo és molt eloqüent:

L'absència de planificació, i l'escassetat de sòl destinat a l'habitatge social van deixar en mans del mercat la instal·lació d'entre 1,5 i 2 milions de nousvinguts, entre només 10 i 15 anys, provocant una agudíssima segregació associada a la pobresa que tindrà repercussions nefastes. (Domingo; 2014:279)

Aquesta lògica segregacionista cap a zones urbanísticament infradotades de la perifèria de les grans ciutats cal associar-la, doncs, a la pobresa i classe social i no pas a l'origen. Com apunta Ros Hombravella (1980), la precarietat d'aquests contingents poblacionals derivava de la condició social, de la proletarització, i no pas pel fet de venir d'Andalusia, Extremadura o Aragó. En bona mesura, la segregació urbanística requeria, bàsicament, la implementació de polítiques urbanístiques i socials equitatives i ambicioses.

En un altre ordre de les coses, l'adaptació laboral de la població immigrada suposa, assenyala Ramon Rodríguez (1978), una reestructuració homogeneïtzadora de la classe -en aquest cas una incorporació massiva al proletariat urbà-industrial-. Aquesta adaptació compta amb la col·laboració de les xarxes socials creades pels mateixos immigrants que ajuden a solucionar els problemes laborals, de residència, de salut, etcètera. Aquestes xarxes, si bé reflecteixen una afinitat de procedència també provoquen la cristallització d'una nova forma de quotidianitat: es mantenen models de convivència entre l'herència del passat (entre parents pròxims i paisans que es visiten, encara que no visquin al mateix barri), i una nova estructuració (accentuació de la família nuclear i de l'individualisme familiar).

A la vegada, segons Ramon Rodríguez, l'adaptació a les pautes de comportament del proletariat industrial comporta: "l'adquisició d'una visió socio-política nova i una reformulació del projecte utòpic-reivindicatiu (que compta, sens dubte, amb l'experiència *anterior*: l'edat de major migració,

dels 20 als 30 anys): crítica del '*caciquismo de abajo*', de la soferta dualitat sociològica andalusa (encara que la seva formulació sigui diferida: '*el caràcter*', '*la incultura més gran dels d'allà baix*') i una certa conformitat amb un sentit actiu de la propietat, '*no rendista*'.'' (R. Rodríguez, 1978:108).

S'observa, doncs, que els processos migratoris generen una pèrdua de les tècniques de domini dels seus controls socials habituals i certa pèrdua d'arrelament social. Com assenyala Esteva Fabregat (1978), les poblacions immigrades no catalanes van constituir un tipus d'ètnicitat conflictiva, en el sentit que el manteniment de llur identitat o ego cultural d'origen en el curs, sobretot, de la primera generació va suposar, en ocasions, l'enfrontament amb membres o individus de l'ètnia catalana. En altres casos, aquests enfrontaments són assimilats a la idea d'un aspecte de la lluita de classes, particularment quan es tracta d'una racionalització de l'estatus econòmic i social, és a dir, la de treballadors que tenen com a empresaris persones d'origen i consciència catalans.

En ocasions aquests treballadors immigrants simplificaren llurs relacions de conflicte en l'àmbit de l'empresa, un conflicte en el qual els catalans eren -i a voltes encara són- assimilats a la imatge immediatament ètnica del conflicte de classes. Sovint aquesta simplificació s'amplia al concepte que el català pertany a una ètnia dominant o d'estatus econòmic i social superior, amb independència del seu escàs relleu com a expressió de poder polític dintre de l'Estat espanyol, però en tot cas se'l feia i se'l fa col·lectivament símbol d'una classe social dominant: "Aquesta diferència econòmica-social immediatament percebuda per l'immigrant d'origen no català, és assumida també com un fet ètnic, és a dir, s'identifica com un fenomen de diferenciació cultural que políticament té relleu perquè, a més, adopta la forma d'un caràcter nacional els trets definidors del qual són donats per diferències lingüístiques, per militàncies polítiques catalanistes i per factors d'identitat aparent com són les formes simbòliques del folklore o de la cultura popular tradicional catalana" (Esteva Fabregat, 1978:53).

Aquest conjunt de factors va reforçar la separació social inicial entre catalans i immigrants de l'Estat espanyol, i es feu molt més punyent encara quan

L'immigrat vivia en habitacles ètnicament i socialment homogenis, és a dir formats, bàsicament, per persones immigrades. Es conformà una idea de separació definida en termes ecològics, econòmics, socials, ètnics i culturals (Esteva Fabregat, 1978). En aquest sentit, es donà una situació molt complexa. A partir de l'expansió industrial i del mercat de treball i de l'atracció migratòria es produí un procés d'alliberament de grans energies socials. Amb aquesta expansió l'individu immigrant entra en contacte amb forces d'integració que el volen disciplinar i assimilar-lo al seu model cultural. En qualsevol cas es donà -i a voltes encara es dona- un conflicte simultani en el qual a l'immigrat i a l'autòcton se'ls plantejaren qüestions d'integració mútua, alhora que qüestions de rebuig mutu. Si, d'una banda la solidaritat en tant que obrers i empleats de vegades pot unir els uns i els altres, d'altra banda, com a catalans i no catalans es poden afrontar.

Davant aquest context es pot asseverar la presència a Catalunya d'un sistema cultural pluriforme en el qual s'entrelliga una societat ètnicament nucleïtzada i una estructura social estratificada en classes. És a dir, mentre l'Estat procurava -i procura- integrar nacionalment sobre la base de l'ètnia castellana, el català procurava -i procura- integrar nacionalment sobre la base de l'ètnia catalana. D'aquesta manera, les expectatives d'homogeneïtat cultural i ètnica són diferents. Amb els anys hi hagut un procés d'inclinació cap el català mitjançant una incorporació normalitzada dels fills i, especialment, els nets. Ara bé, aquesta afirmació no resta exempta de matisacions. Si bé és cert que la cultura catalana és més regular estructuralment i la seva continuïtat és més coherent que no ho és, a Catalunya, la cultura específicament espanyola; no es pot obviar el paper desenvolupat pels mitjans de comunicació i la indústria cultural d'origen espanyol. El mercat cultural espanyol esdevé un entramat molt més potent, en termes quantitius, que no pas el català. La proliferació de cadenes de televisió privades d'àmbit espanyol, la televisió per cable, cinema, diaris digitals, etc. plantegen en l'actualitat un marc de referència -especialment per molts joves- molt quotidià i, a la vegada, molt més potent que no pas els referents culturals catalans.

En tot cas, malgrat els potents referents plantejats pel mercat comunicatiu d'àmbit espanyol, existeixen d'altres variables que, depenent del seu grau d'intensitat i les diferents formes d'interrelació van condicionar -i condicionen- la rapidesa d'adopció d'un model cultural català: desenvolupament econòmic, volum i proporcions relatives a les poblacions immigrades respecte a la població catalana, capacitat de recurrència o continuïtat de cada cultura i energia relativa amb la qual es desenvolupa l'etnicitat en cada conjuntura.

Tal i com s'ha plantejat amb anterioritat, es produeixen dos tipus d'integracions en les migracions dels anys cinquanta, seixanta i setanta. En primer lloc, es produeix una adopció del mode de vida urbà -els nous horaris, les noves formes de viure en un àmbit urbà, les noves relacions laborals i veïnals, etc.-. En segon lloc, una identificació o rebuig de les diferents formes culturals i de viure catalanes²².

Aquest doble model d'*integració* és amb el que els immigrants de l'Estat espanyol es van trobar en el moment de la seva arribada i, amb major o menor mesura, van acabar assumint:

És en aquest context dicotòmic, format per la bipolaritat universal-particular, que la immigració pertanyent a d'altres nacionalitats de l'Estat esdevé un problema adaptatiu amb una doble dimensió integradora: la dimensió de l'universal urbà i la del particular català. Plantejades com a alternatives o opcions, el problema bàsic de l'immigrat consisteix a integrar-se plenament en la primera dimensió i relativament en la segona. (...) Des d'aquesta perspectiva, el pas a l'etnicitat catalana sol ser conflictiu en el curs de la primera generació i disminueix en la segona. Aquesta primera generació té tendència a desitjar la seva identificació amb el fet urbà i procura d'adoptar-ne els símbols, mentre que es resisteix al fet català, almenys si observa en aquest fet una actitud absorbent o assimiladora que porti a desorganitzar la identitat ètnica de l'immigrat. L'immigrat sent com una debilitat del seu ego qualsevol concessió que suposi una pèrdua d'identitat ètnica. Així, la defensa d'aquesta identitat és equivalent a la defensa de la seva personalitat. (...) En tot cas, la defensa de la identitat ètnica és més forta que la defensa de la identitat de la cultura d'origen i que la defensa de la seva classe social. És a dir que l'immigrat afirma la seva identitat ètnica més que no pas la seva identitat camperola o que la seva identitat com a peó o assalariat. Si no desitja renunciar a la primera identitat, en canvi sí que vol canviar la segona i si pot, mogut per les seves aspiracions profundes de mobilitat social, l'immigrat intentarà ser una cosa més que un obrer o un assalariat. Que ho aconsegueixi o no dependrà del funcionament de l'estructura social. (Esteve Fabregat, 1978:62-63)

²² Aquest segon tipus d'adaptació és una singularitat en la mesura que la manera d'ésser catalana constitueix una particularitat històrico-cultural.

La força conflictiva d'aquests processos d'adaptació es dona en funció del volum demogràfic relatiu de les poblacions de l'Estat de parla no catalana que van immigrar a Catalunya. Numèricament la població immigrada pot donar -i en molts casos ho va fer- continuïtat a les seves formes culturals. No obstant, aquesta continuïtat és veu interrompuda. L'adopció progressiva de formes culturals urbanes i catalanes engega un procés de canvis culturals. Progressivament la transmissió de la cultura d'origen als fills és molt més segmentada, dèbil i descontextualitzada. Com assenyala Esteve Fabregat (1978), els fills dels immigrants reproduïen aquells aspectes culturals que no entren en contradicció amb la cultura urbana catalana.

La progressiva inserció dels immigrants en l'estructura social de la societat catalana urbana genera una certa dispersió individual, un cert trencament de la continuïtat cultural com a grup ètnic i una gradual pèrdua de confiança en la pròpia cultura i en els seus valors de prestigi enfront una cultura catalana més reforçada i percebuda socialment com a quelcom amb valor afegit. Aleshores, quan es produeixen aquests processos, es pot produir una substitució de la identitat regional específica dels immigrants per una identitat més potent, l'*espanyola*, propugnada i reforçada per l'Estat²³. Amb aquesta nova identificació, subratlla Esteve Fabregat (1978), els immigrants adquireixen un major capital simbòlic que els hi confereix la identitat espanyola, molt més poderosa que la catalana.

Aquesta incorporació d'una potent identificació espanyola apareix en moments de forta reactivitat envers el fet català i davant la presa de consciència que no es pot 'combatre' aquest fet català des de la 'regionalitat' d'origen de l'immigrant. En aquests moments s'adopta la identitat ètnica 'espanyola' en contraposició, seguint una lògica de *joc de miralls*²⁴, a la

²³ Aquí caldria posar de manifest l'actitud d'alguns sectors de la societat catalana que es considera més autòctona que altres, i que no veu amb bons ulls la integració dels immigrants.

²⁴ En la seva tesi del *joc de miralls*, Francisco Letamendía (1997) assenyala que en el moment en que els grups ètnics mimitzen el processos estatal-nacional de creació de la Comunitat (*Gemeinschaft*); aquests moviments reactius, al seu torn, provoquen noves contra-mobilitzacions del centre en forma de nacionalisme centralista, donant lloc, així, a complexes interrelacions en forma de "joc de miralls". En el cas que ens ocupa, les demandes i major presència de la catalanitat provoca, extrapolant aquesta lògica del *joc de miralls*, la reactivitat d'alguns segments de població immigrada que abracen el discurs articulat per les contra-mobilitzacions del centre -l'Estat espanyol- donant forma a un nou *nosaltres*.

catalana. La única via per consolidar aquesta oposició a la catalanitat és assumint, doncs, la identificació amb una identitat més poderosa que no pas la de l'origen del propi immigrant:

Quan, com en aquest cas, s'adopta la identitat ètnica "espanyola" en contraposició a la catalana, el que es vol és intentar de restablir en l'ego una actitud d'oposició que en ella mateixa ha perdut capacitat d'integració i que només pot tenir continuïtat amb el recurs de la identificació a un ego ètnic més poderós que el regional d'origen. Així, doncs, mentre l'immigrant reforça la virtualitat ètnica regional d'origen amb la nacional "espanyola", conscientment, es resisteix a integrar-se a la nacional catalana. (Esteve Fabregat, 1978: 64-65)

Cal entendre la potenciació d'aquest marc cultural d'origen dels immigrants - com l'andalús- i l'assumpció, en alguns casos, d'una identitat nacional espanyola dins la lògica dels processos històrico-polítics. És prou evident que la desintegració del règim franquista i la transició sacsejaren la vida social generant un seguit de canvis en els diferents marcs normatius. Seguint aquesta lògica, Miguel Fernández (2005) assenyala el 'buit institucional' que la reestructuració administrativa genera a part de la població. Aquests sectors poblacionals no acaben d'encaixar en el nou marc institucional de relacions i en el nou joc d'identitats que es reconfigura a partir d'aquell moment. En la mesura que les velles identificacions caduquen calen noves identitats que ens generin noves seguretats a la vegada que un nou marc relacional amb sentit. L'autor apunta un fet que no podem obviar: "El moment de màxima comunió expressat en la participació a les reivindicacions sobiranistes de gran part de la població que treballava a Catalunya acaba comportant, paradoxalment, la màxima distància entre els que volien ser catalans a Catalunya i els que, allunyats d'aquests, trobaven en el fet de ser andalús a Catalunya un nou i confortable vincle alimentat per una nostàlgia comuna que els allunyava de la insegura posició de ser catalans a Catalunya." (Fernández, 2005:350).

Com s'apuntava, la desaparició del marc d'identificacions vigent durant la dictadura genera un buit i una inseguretat en la configuració identitària de les persones. Així, una part de la població immigrada que ostenta una posició social més aviat baixa es veu mancada sobtadament de certs referents. La identitat de classe, un cop recuperades les llibertats, ja no esdevé tant potent i, per tant, els cal la configuració d'una 'comunitat d'identitat' que

ofereixi protecció, estabilitat i, ni que sigui subjectivament, poder. Fernández subratlla com aquesta 'comunitat d'identitat' pren forma en aquells barris de majoria immigrada i adopta la forma de cases regionals i centres culturals. Per mitjà d'aquests centres es recuperava tot un arsenal simbòlic i cultural que representés -a voltes, com veurem més endavant, en forma d'impostura- les formes de vida del lloc d'origen. Regenerant de manera potent tot un seguit d'identificacions i vincles amb aquest 'nou' origen.

En definitiva, és prou evident que l'anàlisi de l'arribada i el context en que aquesta es va donar esdevenen imprescindibles per entendre les formes d'arrelament desenvolupades. Aquestes migracions, realitzades durant una dictadura agressiva envers Catalunya i amb un cert distanciament i tebior per part de la societat catalana d'acollida, han conformat l'estat actual de Catalunya. Un estat on hi trobem diferents formes d'arrelament i, com assenyala Bienve Moya (2005), diferents graus d'autoreconeixement de la pròpia catalanitat²⁵. L'arrelament al país i els diferents graus d'apropament a la catalanitat civil, cultural i política són un fet inqüestionable. Aquesta és, doncs, la conformació de la Catalunya actual. Per ser més exactes, es pot confirmar, tot reprenent a Moya, que: "és un fet inqüestionable que avui, dins de la societat catalana, coexisteixen uns ciutadans catalans de referències culturals històricament catalanes i de llengua catalana i uns altres ciutadans catalans (ben conscients de la seva catalanitat civil), però de referents culturals diversos i de llengua no catalana, amb una exigua minoria que confessa sentir-se només espanyola i, per tant, no catalana" (Moya, 2005:321).

²⁵ L'autor identifica aquest autoreconeixement amb els graus de compromís que van des de la mera assumpció d'una ciutadania civil (veïnal, convivencial, catalana) a la matisació d'aquesta ciutadania política catalana amb diversos estadis d'assumpció dels elements característics d'una 'cultura històrica catalana' anterior a l'arribada d'aquests corrents migratoris d'origen espanyol.

5.1.3. Configuració identitària: el record de l'origen i les manifestacions culturals

El meu pare va passar-se tota la vida rememorant aquell poble manxec del qual hagué de partir a finals dels anys quaranta per venir a viure a Barcelona amb tota la seva família, a la recerca, com tants d'altres d'una feina. Parlava sempre del seu país amb una infinita nostàlgia i usava per referir-s'hi expressions –la tierra, el pueblo– carregades d'un extraordinari afecte. El seu somni era tornar un dia als paisatges de la seva adolescència, amb els quals els vells parents i veïns que s'havien quedat i la vida dels quals el pas del temps havia respectat. No existien en aquella època associacions que reunissin la nombrosa colònia almadenenca a Barcelona i la seva comarca –una funció que acomplia el *Centro Extremeño*–, però la parentela i los *paisanos* teixien entre ells una sòlida xarxa de sociabilitats. El meu ambient domèstic estava saturat d'aquesta mena de sentiments, perquè la meva mare tenia cura d'escenificar el record dels orígens, sobretot pel que fa al menjar i mitjançant plats carregats de memòria: *migas*, *gachas* i, en especial –és fàcil que el record de la infantesa s'aturi aquí– unes exquisides postres, consistents en una espècie de bunyols amarats de llet i amb un nom curiosament anticlerical: *orejas de fraile*.

Arribada la seva jubilació el meu pare va veure l'oportunitat de dur a terme el seu somni de retorn i decidí marxar per passar els seus darrers anys en aquell escenari que tant estimava... La veritat és que va trigar a penes dues setmanes a tornar, poc menys que esparverat. Tot allò amb què es va trobar no tenia res a veure amb les seves evocacions d'immigrant i havia descobert que casa seva era, ja per sempre, Barcelona, amb els seus fills i néts *catalinos*, com ell deia. L'objecte dels seus ensonyaments ja no existia i començava a sospitar que mai no havia existit en realitat, i que el que havia anat embastant al llarg dels anys no era sinó una il·lusió forçada per les desoladores condicions que el desarrelament imposa a un desplaçat. Pel que a mi respecta vaig visitar no fa gaire Almadén i enlloc vaig aconseguir que em servissin aquelles *orejas de fraile*, la recepta de les quals la meva mare havia conservat amb tant afecte, per tal de no oblidar.

Manuel Delgado, Diversitat i integració, 1998, pàg. 45-46

5.1.3.1. El pes de les representacions culturals: l'andalusisme

Convé posar de manifest que les diferenciacions culturals no esdevenen intrínsecament negatives, ans el contrari. Els microclimes culturals reproduïts pels immigrants on d'una manera més o menys fidedigne es reproduïxen els models culturals de l'origen esdevenen instruments adaptatius de primer ordre. Dominique Schnapper (1988) assenyala que el manteniment de contacte amb la societat d'origen i la conservació –sovint reconversió– de les pràctiques socioculturals específiques afavoreixen la integració i l'èxit en la societat receptora. El manteniment i la reformulació de les pautes culturals i algunes formes de sociabilitat del marc de referència d'origen ajuden a encarar el nou marc de relacions socials en el que s'han d'encabir i emmotllar. El manteniment d'algunes de les lògiques de la *solidaritat mecànica* ajuden a la incorporació a les societats urbanes regides per un

model de *solidaritat orgànica*²⁶. Permeten l'establiment de llaços i xarxes comunes que actuen contra els processos d'individualització i despersonització propis de les societats urbanes del final de la modernitat. És a dir, el desenvolupament i manteniment d'una identitat d'origen permeten una incorporació més estable i segura a la nova societat i resistir les nivells d'explotació i marginació a la que els immigrants es veuen sotmesos.

El manteniment d'aquestes xarxes d'ajuda mútua entre els immigrants d'una mateixa zona ha generat la reproducció de les representacions culturals necessàries per una incorporació menys traumàtica al país d'arribada. És en aquesta línia que Manuel Delgado ressalta la importància d'aquestes manifestacions culturals: "A més, el transplament de trets costumaris públics (festes religioses o laiques, reunions periòdiques, etc.) o privats (des dels contes que s'expliquen als nens fins a l'elaboració de plats tradicionals) actua a la manera d'un paradoxal mecanisme que assegura als immigrants el manteniment de vincles amb les arrels culturals de les quals provenen, al mateix temps que els facilita trencar definitivament amb ells. ¿Per a què tornar, en efecte, si es pot trobar aquí tot el que s'enyora de la societat d'origen, depurat a més dels seus aspectes més negatius? Aquesta astúcia permet operar en el pla simbòlic un trencament que ja és irreversible en el pla vital, ja que la reconstrucció d'ambients culturals d'origen realitza en forma de simulacre la utopia d'un retorn definitiu que ja no es produirà mai en la realitat. " (Delgado, 1998:49).

En aquest sentit, aquest seguit de trets i representacions culturals esdevenen un espai de seguretat per els immigrants que es veuen obligats a realitzar el pas d'un model de societat rural a un model urbà regit per les lògiques de la modernitat força diferents de les normativitats de la pre-modernitat. En la mesura que es constitueixen com a classe obrera industrial homogènia i reconfiguren els seus *habitus* aquestes representacions culturals permeten

²⁶ Durkheim realitza aquesta distinció a la seva primera gran obra, *La divisió del treball social*. Per ell, la *solidaritat mecànica* és una solidaritat per similitud. És a dir, els membres d'una mateixa societat s'assemblen entre ells perquè tenen uns mateixos sentiments i valors. La societat és coherent perquè els individus encara no s'han diferenciat. En canvi, la *solidaritat orgànica* és aquella en què el consens deriva de la diferenciació. Els individus ja no s'assemblen, són diferents, i aquesta és la raó del consens.

que aquest canvi es dugui a terme “assumint un cost psicològic i social molt menor que el que implicaria la seva aplicació sobre una massa informe d'éssers humans desestructurats i sumits en la desesperació i el desconcert cognitiu” (Delgado,1998:49).

En el cas objecte d'anàlisi, la societat urbana catalana durant la segona meitat del segle XX, s'hi donen tot un seguit d'expressions culturals pròpies dels diferents llocs d'origen dels immigrants (Andalusia, Extremadura, Castella, etc.) que abracen un ampli ventall d'expressions de les que podem anomenar “cultura popular”²⁷ i que aglutinen milers de ciutadans i institucions. La importància d'aquestes expressions sistemàtiques ha permès, com apuntàvem anteriorment, la configuració d'un poderós sentiment d'adscripció andalusa o extremenya que ha evitat, almenys en gran part, el reforçament d'una identitat ètnica de base idiomàtica ‘castellana’ o ‘castellano-espanyola’, que hauria dividit el conjunt de la població en dos grans blocs enfrontats: ‘castellans’ i ‘catalans’. La presència i consolidació d'aquestes identifications -andaluses, extremenyas, etc. - han evitat la tant temuda fractura social i, a la vegada, han permès l'avenç de les polítiques culturals i lingüístiques de l'administració catalana.

En un altre ordre de les coses, no es pot perdre de vista una de les paradoxes més evidents al voltant d'aquest seguit de manifestacions culturals. Per una banda, aquestes representacions ens permeten veure la importància de la terra d'origen en el seu marc d'identifications i referencialitats; per l'altra, tal i com apunta Delgado (1998), aquestes celebracions d'enyorança d'una terra d'origen serveixen, a la vegada, com a excusa per no haver de tornar-hi. Martínez del Hoyo i Palacios (1990) demostren com la celebració d'una Setmana Santa “andaluza” explicita la nostàlgia dels seus orígens, però al mateix temps també implica un desentendre's d'aquests mateixos orígens, en la mesura que crea obligacions a Catalunya i els eximeix de tornar per vacances als seus respectius llocs d'origen. En un seguit d'entrevistes aquests autors copsen com bona part dels participants en aquestes manifestacions

²⁷ Es tracta d'expressions més o menys anàlogues que tenen lloc a Andalusia -o d'altres indrets- i que articulen continguts religiosos (Setmana Santa, romeries, *misas rocieras*, etc.) i laics (*Feria de Abril*, les *Semanas Andaluzas* comarcals, festivals musicals de flamenc, *canción espanyola*, *sevillanes*, etc.).

culturals andaluses prefereixen quedar-se a la ciutat receptora -en aquest cas Hospitalet de Llobregat- ja que al '*pueblo*' no els queda ningú i quan hi van s'hi avorreixen²⁸.

Fet i fet, les múltiples expressions d'etnicitat a càrrec dels immigrants provinents d'altres zones de l'Estat espanyol, han de ser considerades com a significatives i de gran importància per impedir l'aparició d'un etnicisme espanyolista a Catalunya. Ara bé, els múltiples rebutjos i assetjaments que aquestes expressions han rebut per una part de la societat receptora poden contribuir a alterar aquesta lògica. Més encara quan les lògiques d'aquesta segona modernitat constitueixen un panorama comunicatiu que constantment -i molt sovint sense adonar-nos-en- ens bombardeja amb tot un seguit de referents nacionals espanyols:

D'una manera larvada, segurament obliquant aquest ànim per necessitats històriques d'unitat, un sector important del nacionalisme essencialista, que l'Església ha encarnat recurrentment, ha contemplat les expressions ètniques d'altres regions espanyoles a Catalunya com a manifestacions hostils envers una imaginària situació cultural prístina, anterior a l'arribada dels fluxos migratoris. Això ha estat la conseqüència que l'integrisme cultural català hagi atribuït a les expressions culturals dels immigrants andalusos, castellans, gallecs, aragonesos, etc., una funció de reluctància que era exactament la contrària de la que en realitat exercien, que era la d'impedir l'aparició d'un etnicisme espanyolista a Catalunya..., si més no fins ara. Aquesta estratègica tasca podria interrompre's, fins i tot fer-se reversible, en el cas que les comunitats d'immigrants provinents del propi Estat veiessin com algun dels seus distintius (l'idioma, per exemple) és declarat indigne de merèixer la qualitat de català, la qual cosa podria potencialment llençar-los en braços d'opcions nacionalistes de signe espanyolista. (M. Delgado, 1998:68).

5.1.3.2. Llengua i identitat a la Catalunya de la segona meitat del segle XX

Paral·lelament a aquest magma de representacions culturals apareix la qüestió de la llengua com un dels elements paradigmàtics definidors del tipus d'incorporació a la societat receptora. És a dir, la llengua és un dels criteris

²⁸ En aquest estudi Martínez del Hoyo i Palacios (1990) estudien la composició de la *cofradia* 15+1 de l'Hospitalet de Llobregat. En aquest estudi es constaten les causes del baix índex de visites al poble d'origen. D'entre aquestes es descarten els problemes i/o mancances econòmiques i, en canvi, el distanciament progressiu hi apareix com a quelcom força paradigmàtic. En termes numèrics és interessant observar com un 85% de membres de la confraria no ha anat mai de visita ni de vacances al seu lloc d'origen, un 10% només hi torna esporàdicament i tan sols un 5% va sovint al seu poble o ciutat de procedència.

bàsics que, des d'una lògica del coneixement quotidià, s'utilitza per diferenciar els catalans i castellans, per definir l'*altre*. A la vegada, com ja s'ha exposat, la llengua catalana és percebuda per part dels immigrants com un marcador simbòlic de primera categoria que posiciona com a 'català'. La llengua, doncs, és percebuda com un element clau per la incorporació a la societat d'arribada.

Paral·lelament a aquesta funció identitària de la llengua -que permet identificar i classificar-, cal remarcar la relació entre llengua i la immigració. En aquest sentit, l'Andreu Domingo planteja un gir de primer ordre, per ell, contràriament al discurs desplegat per Josep Antoni Vandellós, el català es manté gràcies a la immigració:

L'obsessió identitària atribuïda a la societat catalana correspon a la presa de consciència que conforma un sistema complex de reproducció. I això afecta totes les capes de la societat catalana. La rellevància de la llengua catalana (la seva defensa i enaltiment com a marca antropològica comuna) es deu precisament a la immigració. El català s'hauria mantingut no *a pesar* de la immigració (que suposadament l'amenaçaria), sinó gràcies a aquesta, precisament perquè Catalunya esdevenia un país immigratori. De la qual cosa també alguns haurien de deduir que la coexistència del català amb d'altres llengües no és una novetat -depèn de l'origen de les onades migratòries que s'hagin rebut successivament-, però que això no significa que Catalunya hagi estat bilingüe, i molt menys binacional. (Domingo, 2014: 323-324)

Per descomptat, Domingo no nega la importància de la petja de la immigració espanyola a l'hora d'avaluar la situació actual del català, però emfasitza, sobretot, el context polític en la que la gran onada migratòria es va donar. Més que els castellanoparlants arribats amb les migracions o pels seus descendents que continuen emprant aquesta llengua com a llengua primera, la causa principal de l'afebliment del català és l'actitud reactiva de l'Estat que, a la pràctica, es veu com un estat monolingüe on el nacionalisme que el travessa imposa el castellà com a "llengua comuna", tot menystenint la resta de llengües que s'hi parlen. A aquesta actitud històrica hostil per part de l'Estat, cal afegir-hi l'actitud de determinats sectors socials catalanoparlants que han renunciat a la transmissió intergeneracional de la llengua a canvi de beneficis personals o de classe.

Així, doncs, atesa la funció de la llengua com a marcador simbòlic i dels immigrants com a vehicle de reproducció de la mateixa, es pot constatar que entre els immigrants de classe social treballadora predominava -i predomina-

l'aspiració que els fills parlin el català car s'associa la llengua a la idea de mobilitat social i d'estatus. Aquesta tendència, però, disminueix a mesura que passem a les classes mitjanes i superiors. Com assenyala Esteva Fabregat: "Els immigrants que pertanyen a aquestes classes socials desenvolupen una independència social més gran respecte als catalans. A més a més, llur consciència ètnica és més militant que llur consciència de classe, pel fet que els seus nivells de prestigi són relativament autosuficients davant els nivells considerats com a específics de la cultura catalana. En aquests casos, es guien més aviat per les pautes de la cultura urbana en general i de vegades es distingeixen per una vigorosa defensa de llur cultura d'origen, sovint confirmada en l'espanyola estatal, en una adaptació messiànica, basant-se en un recurs profund i emocional de la idea de 'nacionalitat' espanyola. En comparació amb l'actitud dels immigrants de classes baixes, la defensa que aquestes classes socials fan de llur etnicitat manifesta una susceptibilitat ètnica més gran, precisament perquè llur capacitat de racionalització és més gran, com també ho és llur capacitat de disputar l'estatus català. La socialització que aquests grups proporcionen als fills és castellana i a més a més tendeixen a reforçar-la amb actituds enèrgiques de defensa del castellà davant de qualsevol influència catalana." (Esteva Fabregat, 1978:68).

En bona mesura, la resistència lingüística de l'immigrat és una actitud que mostra la manca d'integració al medi català i és també un indicatiu de la seva extranyesa envers el medi i de la seva incomoditat per a integrar-s'hi. El fet és que mentre l'immigrat recorre als seus propis grups socials d'origen, alhora es proveeix d'una "cultura comuna" -l'espanyola- i d'un idioma, el castellà.

En termes generals, la resistència d'aquests col·lectius es planteja principalment en el terreny lingüístic. Ara bé, com assenyala Vázquez Montalbán (1980), aquesta resistència no s'ha de confondre, en molts casos, amb l'espanyolisme. En bona mesura, es dona una defensa instintiva dels marcadors d'identitat i un gran desconeixement de la realitat nacional de Catalunya promogut per la falsificació de la memòria col·lectiva realitzada pel franquisme. Així, no es pot obviar el fet que la població immigrada arriba a Catalunya amb un concepte del 'fet català' completament condicionat per

la cultura franquista oficial. Davant aquesta realitat, Vázquez Montalbán posa damunt de la taula una de les claus a l'hora de reeixir en la progressiva integració de la immigració:

Podríem apuntar que la clau de la qüestió es troba en una gran flexibilitat lingüística al servei d'una catalanització irreversible. Aquesta flexibilitat lingüística passa per un doble gran front d'acció: l'ensenyament i els mitjans de comunicació. L'objectiu inicial es desmuntar una saviesa convencional negativa de la immigració sobre la seva pròpia història i la història de Catalunya i Espanya. (...) El projecte nacional català serà inviable si es produeix l'escissió entre comunitats i això ho sap ben bé el centralisme que tradicionalment ha intentat de crear aquest divorci des que, a començaments de segle, s'adonà de les primeres evidències que quan el nacionalisme català deixés de ser una reivindicació de la burgesia i passés a ser una reivindicació plenament popular, es trobarien en perill una concepció i una realitat reaccionària de l'Estat. (Vázquez Montalbán, 1980:5-6)

A la vegada, l'immigrat també té consciència que amb aquesta actitud reactiva no fa més que prolongar la seva estranyesa. Així, manté un tipus d'integració en què constantment se sent empès a retornar a la seva comunitat d'origen o, tot al contrari, sent la necessitat d'arribar a un canvi d'actitud que li afavoreixi l'ingrés a la cultura catalana. Aquest és un tipus de procés que té un dels seus punts de suport socials més significatius en el domini de l'idioma.

L'evolució de Catalunya en els darrers anys permet asseverar l'existència d'un important gruix de fills d'immigrants que arriben al bilingüisme o declaren el català com la seva llengua d'ús habitual i, a voltes, pot arribar a convertir-se en la primera llengua familiar i de socialització dels seus fills. En la mesura, com ja s'ha exposat, que augmenta la dimensió simbòlica del català la necessitat de dominar-lo es fa més manifesta. És prou evident que les actituds envers l'etnicitat catalana varien en relació a les diferents variables: sexe, edat, ocupació, grau de castellanitat, consciència regional i nacional relativa, orientació política, la urbanització específica de l'immigrat a la seva arribada, grau d'aïllament o d'associacions relatives que manté amb els seus paisans i amb els catalans, etcètera. És a dir, un seguit de condicions de possibilitat generen unes o altres actituds envers el català i teixeixen un seguit de

significacions diferents en relació a la cultura d'origen que permeten diferents interpretacions de l'ètnicitat²⁹.

Així, la cristallització d'una consciència ètnica s'ha de vincular directament a les condicions de possibilitat en les que els immigrants es troben. Aquesta consciència es vincula al seu entorn social més immediat -l'àmbit laboral, el familiar, el grup d'amistats, el barri de residència-. Aquest entorn reconfigura tant les identitats de classe com les ètniques. En aquest sentit, té força lògica que en un ambient completament homogeni es produeixi un sentiment d'ètnicitat que potenciï les identificacions amb l'origen. Aquest sentiment d'ètnicitat, afirma Esteva Fabregat (1978), serà el resultat del contrast que estableix la utilització d'un idioma diferent del català i per una afirmació ètnica nacional que, en ser manifestada pels catalans, susceptibilitza en l'immigrat una resposta semblant d'afirmació ètnica.

Ara bé, en el cas de no donar-se aquesta homogeneïtat social és més probable que les interaccions amb els referents del país d'acollida siguin més potents i continuades i, per tant, es produeixi una certa apropiació dels referents catalans -per exemple la llengua-. És a dir, es força probable que l'immigrat, a causa del contacte més freqüent amb la cultura catalana, esdevingui un subjecte més dinàmic de la influència d'aquesta cultura.

En la constitució d'uns o altres entorns socials -i per tant d'unes o altres condicions de possibilitat- cal tenir present el lloc de residència de bona part d'aquests fluxos migratoris dels anys cinquanta, seixanta i setanta. Per raons econòmiques, urbanístiques, laborals i socials una part important d'aquesta població immigrada va passar a residir en barris completament homogenis habitats, majoritàriament, per famílies d'origen immigrat. Aquests barris d' "*immigrats*" es poden considerar 'zones de refugi' perquè s'hi dona un ambient de paisans ja organitzat que li permet de reproduir, almenys en part, la vida social i la cultura d'origen sense els complexos derivats de la temença

²⁹ Esteva Fabregat (1978) assenyala que aquesta interpretació de l'ètnicitat es fa en funció: a) de la situació social de l'immigrat, b) de les seves configuracions ideològiques en relació amb la seva ètnica i amb l'ètnia catalana i c) dels beneficis de personalitat que l'ego de l'immigrat pugui percebre dins d'aquest context socio-cultural.

que la seva manera de viure sigui criticada pels catalans. Aquests barris permeten mantenir la continuïtat d'un determinat mode de viure a la vegada que hi ha una certa homogeneïtat social -des del punt de vista de classe social- que permet la consolidació tant d'una determinada cultura ètnica com de classe.

Així mateix, no es poden obviar els diversos actors polítics que van propiciar la segmentació de la població mitjançant aquests barris. Cal tenir present que tant a la política nacionalista espanyola desenvolupada per la dictadura com a part de sectors dirigents econòmics catalans ja els hi anava bé aquesta política de separació entre autòctons i immigrants. Com assenyala Bienve Moya (2005), una part important d'aquesta classe dominant -la franquista- concebia com a positiu per els seus interessos el manteniment d'un front d' *'immigrants perpetus'* que s'oposessin a la catalanitat i l'associessin a la burgesia que els explotava i utilitzava la llengua catalana. Aquesta associació entre llengua i explotadors -i per osmosis entre catalans i explotadors- tingué, fins i tot, cert èxit en alguns sectors de l'esquerra antifranguista catalana que es deixà seduir per l'associació fàcil entre catalanisme, essencialisme i conservadorisme. En bona mesura, les tesis biculturalistes³⁰ es justifiquen mitjançant la imatge d'una cultura catalana com a element alienador i burgès contraposada a una cultura immigrada d'origen espanyol (andalús, extremeny, etc.). El discurs de la integració esdevé l'*opi*, l'engany en el que cauen alguns immigrants, als que sovint se'ls menysprea anomenant-los "los

³⁰ Aquest discurs biculturalista planteja l'existència d'una societat catalana segmentada en dos grans grups -un català i un altre de castellà- homogenis, ben delimitats i sovint enfrontats. Manuel Delgado dissectiona molt bé la lògica d'aquest discurs biculturalista: "Ha estat des de postulats nominalment d'esquerres, però reaccionaris en la seva vessant nacionalista que, contra l'integracionisme dels partits d'esquerra majoritaris -Catalunya, un sol poble-, s'ha defensat de manera recurrent que al país estan presents dues comunitats culturals: d'una banda, la dels propis, els d'aquí, els nostres o els assimilats a nosaltres, els catalans al capdavant i, de l'altra, la dels castellans o espanyols, els de fora, els que han vingut, els que no han volgut assimilar els nostres costums o la nostra llengua. (...) S'ha de remarcar que aquesta tesi, segons la qual Catalunya és un país bicultural, és en el fons idèntica a la sostinguda tradicionalment pel lerrouxisme, la darrera edició del qual, encarnada per Vidal-Quadras, ha fet tot el possible per suscitar un fins al moment inexistent conflicte interètnic a Catalunya" (Delgado, 1998:25). Com apunta Miguel Fernández (2009), un element central en l'imaginari biculturalista és que la segmentació bicultural és una conseqüència de la segmentació lingüística. Un reduccionisme de primer ordre car situar els usos lingüístics com a factor explicatiu de l'escissió cultural implica confondre cultura amb llengua o reduir la cultura -amb tot l'entramat d'expressions i representacions que conté- a la llengua.

catalanizados". Si bé aquest discurs va perdre consistència i, per tant, no es produí una fractura social entre catalanoparlants i castellanoparlants, cal ser conscients que actualment encara té adeptes en determinats sectors socials.

Reprenent la configuració dels barris d'immigrats, cal posar de manifest que, des de la perspectiva de la socialització, aquests barris contraposen la praxi quotidiana de la cultura d'origen al prestigi distant de la cultura catalana. Aquesta situació de pseudo-aïllament genera que els fills catalans d'aquests immigrants no estableixin contactes ni llaços de solidaritat amb els 'catalans de tota la vida'. Com assenyala Esteva Fabregat: "Un dels efectes d'aquesta situació és que en aquests barris els fills dels immigrants tendeixen a formar grups de joc i d'amistat social i cultural homogenis, la qual cosa significa que la influència dels catalans, en aquesta etapa de llur cycle vital, és més aviat dèbil i s'hi exerceix d'una manera indirecta. Els bescanvis amb els catalans, no els inicien fins que són adults o adolescents. (...) L'efecte pràctic d'aquest ambient és el d'afavorir les orientacions intraètniques, incloent-hi l'endogàmia dins els grups d'immigrats. La debilitat relativa del bescanvi matrimonial entre immigrants i catalans suposa també un retard en matèria de catalanització de les segones generacions. Les dades indiquen que l'endogàmia ètnica és molt alta (65%) en el marc dels barris immigrants." (Esteva Fabregat, 1978:75).

A la vegada, no es pot obviar que la situació de precarietat i la concentració residencial dels treballadors procedents d'altres indrets de l'Estat va ser utilitzada, assenyala Miguel Fernández (2005), com un element més de les lògiques culturalistes existents en alguns discursos polítics. En alguns casos, s'insinuava que en aquestes perifèries no hi vivia treballadors 'catalans', sinó 'la comunitat andalusa', 'extremenya', etcètera. Certament, la població catalanoparlant no era la més nombrosa en aquests barris -molts d'ells de nova creació- car, sovint, per raons temporals ocupaven la primera corona geogràfica al voltant dels centres industrials. Tanmateix, els que no podien ocupar aquesta primera corona de població treballadora acaben per ubicar-se als barris de nova creació on els habitatges eren més assequibles econòmicament.

Malgrat tot, l'anàlisi de l'evolució de les diferents interrelacions poblacionals permet inferir que en les primeres generacions d'immigrants el contacte amb 'el món dels catalans' fou relativament dèbil. En canvi, els fills i especialment els nets, en el moment d'experimentar una certa mobilitat social ascendent ja presenten una major interrelació amb aquest 'món' i, en molts casos, experimenten diferents formes d'aproximació al català.

5.1.4. El caràcter construït de les identitats: la realitat d'una Catalunya híbrida

La qüestió de la identitat -o les identitats- esdevé una qüestió central en el món de la teoria social. Tant la modernitat com la seva evolució cap a la segona modernitat³¹ ha implicat una reformulació i remodelació de la identitat -identitats- de l'ésser humà. És interessant observar el símil que Zygmunt Bauman (Bauman, 2005) fa entre la identitat i el trencaclosques. L'autor assenyala que la identitat esdevé una mena de trencaclosques amb infinitat de peces que, esperem, formaran algun tot amb significat. Ara bé, no es té la imatge que en sortirà al final de la feina, de manera que no es desconeix si es tenen totes les peces o si s'estan col·locant de manera adient. En el cas de la identitat es pot dir que no es comença a configurar a partir de la imatge final, sinó que es construeix a partir d'un seguit de peces que o bé es tenen o bé es van trobant al llarg de la biografia i que es procura ordenar i reordenar constantment per obtenir alguna -o algunes- imatges. En paraules de Bauman. "la construcció de la identitat està guiada per la lògica de la racionalitat *de finalitats*" (Bauman, 2005:71). Bauman afirma que al parlar d'identitat cal fer-ho en plural. La identitat no és res més que un conglomerat de nivells sobreposats i entrecreuats que interactuen a la vegada, la identitat juvenil interactua amb la identitat de classe i aquesta, a la vegada, interactua amb la identitat sexual i, totes elles, amb la identitat nacional, etcètera.

³¹ Altres autors han caracteritzat aquest moment anomenant-lo *societat del risc* (Beck), *modernitat líquida* (Bauman) o *postmodernitat* (Lyotard).

Com s'assenyalava més amunt, la construcció de les identitats difereix en cada moment històric. És a través del context social, polític i econòmic que s'articulen les pautes de la seva construcció. Quan la modernitat va substituir la premodernitat -on es determinava la identitat per naixement sense cap marge de maniobra- i es configuraren les classes socials, les identitats, assenyala Bauman (2005), van esdevenir tasques que els individus havien de dur a terme al llarg de la seva vida³². Ara bé, amb l'entrada de la segona modernitat i, per tant, l'accentuació dels processos de racionalització, de mercantilització i d'individualització sembla que els éssers humans han perdut el control del seu destí individual i col·lectiu. Aquesta segona modernitat ha implicat grans transformacions en els àmbits relacionals i subjectius. Isaac González (2007) assenyala la importància del concepte de la llibertat en el manteniment dels nostres models socials. Ara bé, es tracta d'una llibertat, ens diu, que exigeix fer allò que es vol amb el mínim de restriccions possibles. Això, per descomptat, implica canvis en l'ordre normatiu col·lectiu. En aquest sentit, "la segona modernitat requereix referents normatius més flexibles. La rigidesa disciplinadora s'estova -si bé no desapareix- i la seducció, més que la disciplina, passen a ser el material que manté unida l'estructura social. El motor de la mobilització individual esdevé el desig -de tenir, de ser- i no l'obligació -de fer- ." (González, 2007:19). Aquest canvi en les normativitats genera, a la vegada, canvis en les constriccions identitàries. Les identitats ben definides i pastades (ex. identitat de classe) pròpies de la modernitat es perceben com una càrrega, com una limitació a la llibertat d'elecció i, per tant, s'opta per la constitució d'unes identitats regides per la flexibilitat constant.

D'aquesta manera, la tasca de construir una identitat passa ara per una mena de mercat de consum amb uns prestatges plens amb senyals d'identitat nous, originals i temptadors de curta data de caducitat que ràpidament seran substituïts per d'altres. Aquesta construcció de la identitat passa per fer-la coherent i presentar-la a aprovació pública i això demana una gran atenció,

³² Des d'aquesta lògica la identitat de classe no tan sols ve donada pel naixement sinó per desenvolupar unes vivències pròpies de la classe a la que un està adscrit. Bauman (2005) assenyala que durant la modernitat cada classe tenia traçat el seu camí i la seva trajectòria. En aquest sentit, no es plantejaven dubtes sobre l'estil de vida que calia dur.

dedicació i la inversió d'una gran quantitat de recursos. Ara bé, malgrat aquest esforç incessant no desapareix una de les nostres preocupacions més comunes en relació a la identitat. Zygmunt Bauman l'encerta al posar-la damunt el tauler de joc:

Quina de les identitats alternatives cal escollir i durant quant de temps cal mantenir-s'hi un cop feta l'elecció? Si en el passat "l'art de viure" consistia bàsicament a trobar els mitjans escaients per a una finalitat determinada, ara la qüestió és provar, una rere l'altra, totes les finalitats (infinites) que es poden obtenir amb l'ajut dels mitjans de què ja disposem o que estan al nostre abast. La construcció de la identitat ha pres forma d'una experimentació sense aturador. Els experiments no acaben mai. Proves una identitat cada vegada, però n'hi ha moltes més, que encara no has provat i que t'esperen passada la cantonada perquè les agafis. I encara pots inventar i cobejar al llarg de la teva vida moltes més identitats ni tan sols somiades. Mai no sabràs del cert si la identitat que exhibeixes actualment és la millor que pots obtenir i la que més satisfacció et pot donar. (Bauman, 2005:116-117)

Queda clar el caràcter construït i fràgil de les identitats i les identificacions diverses que podem manifestar. Aquesta multiplicitat d'identitats, unes més centrals que d'altres, experimentada pels individus queda reflectida en la reconversió que durant les darreres dècades s'ha produït de les identitats col·lectives presents a Catalunya.

En la mesura que dues comunitats diferenciades -almenys en els primers anys- conviuen es produeixen reformulacions tant de la manera de fer i de dir de la societat receptora com de la visitant. Es genera una mena de mecanisme de vasos comunicants que poc a poc però incansablement redefineix els respectius repertoris simbòlics. Delgado (1998) assenyala que els models culturals dels grups humans que s'han hagut de desplaçar experimenten metamorfosis i hibridacions a causa de la necessitat d'adaptar-se a condicions crònicament noves i estables i de fer-ho, però, mantenint una certa continuïtat "com si es volgués congelar el moment mateix del trànsit, aquell en què el grup immigrant es veuria a si mateix com atrapat entre dues cultures igualment imaginàries -la d'origen i la receptora-, sense necessitat de triar encara de forma definitiva la seva adscripció ètnica i mantenint-se en un territori ambigu i liminal, que els permet a la pràctica sentir-se sense contradicció dues o més coses distintes al mateix temps: catalans, sense deixar de ser per aquesta causa andalusos. Els immigrants assumeixen així, en benefici propi, aquell mateix principi que serveix per marcar-los com a distingibles dels "nadius" o "autòctons", i que consisteix a mantenir-los

instal·lats en una situació crònica d'indefinició entre l'*aquí* i l'*allà*." (Delgado, 1998:81).

Aquesta voluntat dels catalans nascuts a Andalusia de ser reconeguts encara com a '*diferents*' podria ser la conseqüència de la seva voluntat de ser considerats, a partir d'aquí, com a catalans en els seus propis termes. En aquest sentit, els elements culturals expressats per les persones d'origen immigrant -i a voltes els seus propis descendents- serien productes fruit de la reformulació subjectiva i parcial -sempre *sui generis*- de les expressions culturals que van viure en el seu lloc d'origen i sempre han portat amb ells. Aquest grapat de manifestacions simbòliques -per petites que siguin- amb les que s'identifiquen i s'adhereixen reforcen la pròpia identitat. Amb aquesta reformulació de l'origen els andalusos poden simular una Andalusia allunyada de la realitat on s'hi ha extret tot allò percebut com a dolent i execrable i presentar, així, aquells records positius. Manuel Delgado il·lustra molt nítidament la impostura de l'andalusitat catalana:

¿Què és la Fira d'Abril catalana sinó una espècie de Disneyworld ètnic, una província de pura fantasia? El visitant que acudeix al recinte firal de Can Zam -concebut a la manera d'un autèntic parc temàtic, incloent-hi rèpliques de cartró-pedra de la Giralda o del típic pati andalús- penetra en el món de màgia i d'il·lusió en què es reproduceix una pàtria impossible, on existeixen casetes privades i de la qual els *señoritos* han desaparegut : els cavalls guarnits són muntats per obrers de la construcció disfressats de latifundistes. (...) Els catalano-andalusos creuen tornar a la seva terra o a la terra dels seus pares, quan el que fan és introduir-se en una cosa similar a les reconstruccions virtuals que tant èxit tenen en els moderns parcs d'atraccions i que permeten la meravella de transitar per l'interior d'un miratge. Prova, a la fi, de com els marcatges identitaris no poden ser altra cosa que el resultat d'un estratagema que permet a un grup imaginar-se una distància entre ell i aquells amb els quals vol conviure i amb els quals no vol veure's confós del tot. Per això, els catalano-andalusos reten homenatge a les seves arrels, però ho fan mig escapolint-se del fet que aquestes arrels no s'enfonsen sinó en el que succeeix allà mateix, en aquell moment en què la festa realitza la ficció escènica d'una Andalusia inviàble a Andalusia, la utopia social d'una quimera que només ha estat possible a Catalunya. (Delgado, 1998:83-84)

Davant el caràcter construït de tota *cultura immigrada*, convé posar de manifest que el mateix succeeix amb la *cultura autòctona*. Davant les impostures d'aquesta cultura andalusa cal contraposar-hi les pròpies de la cultura catalana. Una cultura catalana que, com qualsevol altra, té un caràcter construït i que, per tant, una anàlisi seriosa de la mateixa permet copsar les contradiccions existents en totes aquelles realitats que donem per descomptat.

En aquest sentit, tal i com s'afirma al inici del present capítol, la identitat cultural no és res més que unes '*terres movedisses*' plenes de sediments. La percepció monolítica i homogènia de la cultura -sigui la proposada pels '*immigrants d'origen andalus*' com la dels '*autèntics catalans*'- no és res més que un autoengany, un simulacre amb l'objectiu de plantejar una identitat única, monolítica i immanent. Una autèntica quimera quan es constata l'existència d'una 'realitat social' fragmentada i en un estat de canvi constant.

Vist això, cal posar èmfasi en la realitat d'una Catalunya híbrida conformada històricament a partir de les múltiples onades de persones que han anat arribant. En el cas de les persones originàries de l'Estat arribades a la segona meitat del segle XX, el procés d'híbridació s'enceta amb la convivència quotidiana dels diferents col·lectius. Especialment, a partir de la interacció entre les persones de diferents orígens durant la lluita contra la dictadura o la transició i amb la conformació d'un discurs -i interès-generalitzat per millorar les condicions de vida i assolir l'ascens social. El contacte i l'objectiu de millora social esdevenen essencials a l'hora d'entendre la construcció d'una nova realitat social i nacional a Catalunya. Són factors que possibiliten la "barreja", una "barreja" que implica tant el contacte en diferents espais socials -la participació en el teixit associatiu implicava l'aprenentatge d'una nova sociabilitat-, com la intensificació del matrimoni entre catalans i immigrants, és a dir, la inclusió a l'àmbit familiar.

Parlar d'una *identitat* catalana o andalusa indueix a l'error. No és possible una aproximació a la realitat d'aquest concepte sense tenir present la multiplicitat d'identitats presents en la quotidianitat de cada individu. La identificació amb una o altra *comunitat* es juxtaposa amb les identitats de classe, gènere, juvenil, nacionals, etc. Mentre l'avui gira al voltant d'unes determinades identifications el demà en presentarà d'altres ben diferenciades -a voltes fins i tot oposades- generant canvis en la conceptualització del *nosaltres* i l'*altre*. Atesa aquesta dinàmica temporal i caduca de les identitats cal posar damunt la taula el caràcter híbridat de les identitats culturals o ètniques presents a Catalunya. Si bé mitjançant el

simulacre i la irrealitat es presenten com a inalterables i perpètuas no són res més que un lloc de pas.

Com s'apuntava a l'inici d'aquest apartat, cal superar la perspectiva estàtica de la identitat i de la incorporació a la societat d'arribada, entendre que cap condició és perenne. En el cas objecte d'anàlisi, s'ha procurat posar de manifest el caràcter construït i hibridat de la -les- identitat catalana. Una identitat revisada i modificada a cada generació per les persones que conformen el cos social. En aquest cas, la metàfora de la dissolució defensada pel Salvador Cardús (2009) és del tot suggerent perquè planteja l'acomodació mútua entre dos productes: un solut i un dissolvent. Cal plantejar un model d'incorporació al país ni assimilacionista, ni de mestissatge, ni de multiculturalitat. Com assenyala aquest autor, el model català ha de ser un model d'empeltament, en què les noves aportacions revigoritzen el país. Es tracta, doncs, de pensar la cultura i identitat catalanes en evolució constant en el marc d'un país on històricament hi ha arribat i s'hi ha acomodat gent de diferents indrets. En definitiva:

Es tractaria de pensar-nos com a país d'antics immigrants i de convertir en un honor de pertinença positiva l'ascendència forana. Més en l'estil nord-americà, que ha sabut convertir la immigració en la realització d'un "somni de llibertat", que no pas dels quebequesos, obsedits per comptar quantes generacions de francesos autèntics els han precedit. I crec, francament, que seria una pràctica políticament positiva per a aquesta dissolució de la condició d'immigrant assenyalar la pertinença nacional remarcant la capacitat demostrada d'arrelament, fent habituals expressions del tipus "José Montilla, català nascut andalús". (Cardús, 2009:16).

5.2. Els "vells immigrants" en el si de les geografies

5.2.1 Factors estructurals presents en els diferents territoris

Efectivament, convé no perdre de vista que els eixos d'estructuració social per raó de classe, gènere i ètnia s'entrecreuen en moltes direccions dibuixant multiplicitat de possibilitats al voltant de les quals es generen una gran variabilitat de dilemes. A aquesta complexitat venen a afegir-se, en el cas de les persones que van immigrar durant la segona meitat del segle XX, incerteses ocasionades per factors específicament relatius a les condicions

pròpies de la immigració. Existeixen tot un seguit de variables que afecten inevitablement d'una forma o altra la manera com aquestes persones es fan presents i es posicionen a cadascun dels territoris: edat d'arribada a la societat receptora; nivells d'escolarització; socialització urbana, semiurbana o rural; estabilitat familiar; trajectòries laborals; inserció en el territori i grau d'accés a espais de comunicació amb presència de persones d'origen *autòcton*; models culturals i religiositat familiar i comunitària, etc. Tot plegat sense oblidar la transcendència de l'estat de l'opinió pública general sobre el fenomen immigratori, així com de les característiques del debat polític sobre la immigració. En aquest sentit, aquests factors exposats, i d'altres que no s'han contemplat, determinen com aquestes persones d'origen immigrant es van posicionar i es posicionen en els diferents espais socials.

En els propers punts es procurarà destacar sintèticament alguns factors estructurals que es fan presents en aquests territoris on es situen -o es van situar- i socialitzen -i es van socialitzar- les diverses persones procedents de diferents indrets de l'Estat espanyol. Factors estructurals que, per descomptat, condicionen les maneres d'encarar la transició cap a la societat d'acollida i structuren i doten de sentit els posicionaments d'aquestes persones, un dia llunyà *immigrants*, en el si de les geografies presents en les trajectòries vitals.

L'àmbit laboral

Ja s'ha exposat la importància de l'àmbit laboral -les geografies laborals- per entendre tant els motius que van originar les migracions com els mecanismes que generen diferents graus d'autoreconeixement de la pròpia catalanitat. Tant en els primers moments de l'arribada, la consolidació o l'actualitat la feina -especialment la fàbrica- esdevé un espai socialitzador, però també representa un camp de sociabilitat on els seus actors hi estableixen les seves pròpies lògiques i xarxes relacionals.

Tot procés migratori és un procés traumàtic, especialment per aquelles persones que realitzen el pas d'un àmbit rural a un àmbit urbà. La resituació en un àmbit urbà regit per les lògiques de la modernitat genera un seguit de

canvis altament radicals. En primer lloc, redefineix les formes, els temps i els espais de treball i, progressivament, canvis en les formes d'organització col·lectiva i familiar. Els processos de racionalització fruit d'aquesta modernitat estan a la gènesi de les noves formes de suport social i, per tant, en la creació de la classe obrera. En la mesura que la lògica del mercat afecta més i més esferes de la vida econòmica de les persones -el mercat es converteix en la forma 'natural', 'donada per descomptat' d'ordenar les relacions econòmiques-. En aquest sentit, les persones nouvingudes durant la segona meitat del segle XX es van reubicar en un nou marc social basat en la producció de mercaderies en el qual la fàbrica esdevenia la forma paradigmàtica de vincle econòmic entre aquells que tenien capital econòmic i mitjans de producció i aquelles que tan sols podien oferir la seva força de treball. En bona mesura, aquests nouvinguts començaren a reconstruir la seva pròpia identitat en funció de la posició ocupada a l'esfera productiva.

A la vegada, la feina fou l'espai social on es produeix un contacte real, sostingut i intens entre els diferents immigrants -vinguts de diferents indrets de l'Estat espanyol- i, majoritàriament, entre aquests immigrants i els autòctons. Per tant, esdevé un espai cabdal per l'intercanvi social i les possibilitats d'arrelament de les persones immigrades. Com s'ha exposat, l'espai laboral va ser per les persones nouvingudes un espai completament nou del qual en desconeixien bona part de les seves lògiques i normativitats. El canvi d'una societat rural a una societat urbana -i per tant, el canvi en els seus modes de treball- obligà a aquestes persones nouvingudes a realitzar un procés intens de resocialització. En la mesura que la fàbrica era un àmbit on havien de conèixer bona part del seu temps es convertí en un espai central per la transformació de la seva adscripció de classe: d'una classe obrera camperola a una classe obrera industrial. Convé recordar que aquestes persones partien d'importants desavantatges inicials (quasi inexistència de bagatges educatius, precarietat econòmica i residencial, desconeixement de la llengua i 'cultura' autòctones, un estat emocional determinat, inexistència d'ajuts públics, etc.) que desubicaven i descontextualitzaven completament a aquests col·lectius. En aquest sentit, les fàbriques o el lloc de treball van jugar un paper clau a

l'hora d'assolir tant l'estabilitat com la progressiva incorporació a la realitat catalana.

La família

Dins el marc de les geografies familiars es produeixen dos moments clau al llarg de les trajectòries d'aquests *'vells immigrants'*. En primer lloc, la transformació en classe obrera industrial -en el sentit clàssic de la modernitat- converteix a aquestes persones en individus conscients que mitjançant el seu sacrifici poden tirar la família i un projecte vital endavant. La completa determinació per raons de naixença es debilita obrint-se la possibilitat d'una millora social. Aquesta transformació de classe juntament amb la precarietat en que es produeix el moviment migratori provoca canvis substancials a l'estructuració interna del nucli familiar: "El procés migratori sovint implica la desaparició de la família extensa o la separació dels membres de la unitat familiar. Això pot suposar la manca i/o desaparició de models positius i educatius per a fills i filles d'aquestes famílies i, alhora, quan la persona que falta és un membre de la família nuclear, pot dificultar l'arrelament. En aquest sentit, la convivència amb altres famílies del mateix origen en el context d'immigració permet la creació de xarxes solidàries i d'ajuda mútua entre la comunitat d'origen que, d'alguna manera, poden suplir la família extensa." (Casas *et al.*, 2003:58).

Com s'acaba d'apuntar, la comunitat del mateix origen que es troba en un mateix territori (poble, barri...) acaba assumint les funcions de família extensa. La col·lectivitat -l'organització col·lectiva- pren sentit. Esdevé un factor clau de desenvolupament d'aquests individus en tant que nous membres d'una classe social, l'obrero. Aquesta nou sentit de la col·lectivitat, en aquest cas exemplificat en aquesta nova fórmula de 'família extensa' suposa un gran alleujament i ajut a les famílies acabades d'arribar: "Més enllà dels lligams de parentiu, el fet de compartir un mateix origen (ja sigui la mateixa nació, la mateixa zona, el mateix poble, etc.) és un element fonamental -sobretot en el moment de l'arribada- per estructurar les noves relacions socials. Els immigrants que fa més temps que es troben a Catalunya

s'encarreguen d'oferir suport als que acaben d'arribar: informar-los, ubicar-los, sovint acollir-los temporalment, etc. la presència de compatriotes ofereix als immigrants la possibilitat de sentir-se reconeguts, valorats, segurs entre el que entenen és 'la seva gent'. Sovint, la societat no es prou acollidora i el que arriba no se sent reconegut, deixa de ser la persona que era abans d'arribar per passar a ser l'altre, el diferent, l'immigrant. I, precisament, és entre els que són com ell o ella que recupera la seva identitat, torna a ser ell o ella mateix. La comunitat d'origen, sobretot si hi ha lligams familiars, actua com una xarxa de suport, i no només en qüestions pràctiques, sinó també en l'àmbit afectiu i de suport emocional." (Casas *et al.*, 2003:61-62). És evident, doncs, que el suport de les persones que havien immigrat anteriorment fou molt important per la consolidació de les noves famílies immigrades. A la vegada, aquestes xarxes extenses van esdevenir l'incident inductor per l'establiment i la representació d'unes formes culturals -en molts casos remodificades i irreal- que potenciaven la identitat del lloc d'origen (per ex. l'andalusa).

El segon moment clau és la progressiva desmobilització de la col·lectivitat. En la mesura que a nivell general ens endinsem en la 'segona modernitat' i a nivell específic els 'vells immigrants' assoleixen una millor posició social s'accentua el procés d'individualització propi de les societats modernes. El sentit de la col·lectivitat pren força i es conforma un model familiar més nuclear. S'abandona aquesta interacció constant amb els veïns i familiars i el barri, com a aglutinador de persones, pren força. L'individu -o les famílies- va a la seva, vol fer allò que vol amb el mínim de restriccions possibles i donant, a poder ser, cap explicació.

El lleure

Tal i com s'ha descrit en capítols anteriors, les geografies del lleure, en especial les lògiques presents en les representacions culturals a Catalunya de l'andalusisme, són clau per entendre la configuració dels múltiples marcs d'identificacions de les persones que van immigrar a Catalunya durant la segona meitat del segle XX. Els territoris del lleure esdevenen els territoris on

les persones nouvingudes despleguen les seves estratègies d'identificació i diferenciació. És l'espai on signifiquen i resignifiquen la seva identitat mitjançant els recursos que planteja les manifestacions culturals de l'origen. Ara bé, convé no oblidar que les pràctiques d'oci depenen fonamentalment de la posició que ocupa l'individu en l'espai social. Com s'ha apuntat tantes vegades, *"l'oci és una realitat enclassada, sexuada i etnificada"*.

Davant aquesta realitat, cal d'entendre l'oci com un conjunt etnificat de pràctiques, discursos, gustos i consums. Un oci que planteja diferents contextos: manifestacions culturals, religioses o polítiques. Si bé ja s'ha tractat abastament en apartats anteriors convé recordar que l'establiment d'aquestes diferents formes de celebració possibilita un arrelament menys traumàtic a la nova realitat catalana. A la vegada, no es pot obviar que el manteniment del discurs de les "dues comunitats" o "dues cultures" contribueix a cosificar la noció d' *'immigrant'*. Noció que deixa de tenir una dimensió temporal per esdevenir un atribut, a voltes vitalici.

En el marc d'aquestes noves reformulacions culturals i festives el barri esdevé un element paradigmàtic. El barri pren vida pròpia erigint-se com a marc de referència d'aquelles persones que el van veure néixer i, majoritàriament, van contribuir al propi naixement. L'entorn immediat el barri esdevé un marc únic de sociabilitats diverses i de normativitats que no són presents ni a les fàbriques ni a d'altres espais de la ciutat -especialment els centres històrics habitats majoritàriament per 'autòctons'-. El barri és un catalitzador d'energies que crea convivència i cohesió social. L'ús de l'espai públic com a espai d'oci contribueix a generar un important sentiment de pertinença al barri. Ser del barri de Cerdanyola, de Gràcia, de Sants, de Rocafonda, etcètera, esdevé objectivament un indicador més de posició social, però a la vegada, és, en el marc de la subjectivitat de l'individu, una peça més del trencaclosques de la identitat. El carrer, en tant que espai no completament domesticat, esdevé una geografia de llibertat, fora de les normativitats que imposa les lògiques massa formals, on hi conviuen els seus dilemes, jerarquies i, també, normativitats.

6. Algunes consideracions finals al voltant del concepte “d’integració”

Com s’ha dit, el punt de partida respon a l’objectiu genèric d’entendre com les persones arribades a Catalunya durant els anys seixanta i setanta del segle XX i els seus fills i filles s’han aproximat a la llengua catalana. Deliberadament voldria en la formulació d’aquest propòsit posar en quarantena el terme ‘*integració*’.

La *integració*, sigui qui sigui el protagonista de l’acció, és un procés finalista, és, assenyala Alegre (2004), un concepte amb connotacions finalistes, implicacions teleològiques. Integrar-se a on? Integrar-se a què? La referència a un procés d’*integració* indica l’existència d’un punt de destinació fix. Quan es parla de la necessitat genèrica d’“integrar als immigrants” es dona per descomptat que el destí del procés és un tot complex format de normes, valors, cultures, hàbits, drets, deures, un tot considerat invariable, com una constant. Arribats a aquest destí aquells que s’hi integren passen simplement a formar-ne part. Tanmateix, és evident que en les nostres societats no hi ha un únic model on integrar-se, i encara menys un model fixe i inamovible. En una societat tan heterogènia, amb una diversitat econòmica, lingüística, de composició social, cultural, etc. no hi ha un únic model on emmirallar-se o emular. Manuel Delgado (1998) fa referència a aquesta dificultat dels immigrants per saber on s’han d’integrar:

“Ara bé, quan l’immigrant arriba al seu destí, és una cultura de debò allò que rep? Es pot parlar de les societats urbanes industrials com un espai cultural cohesionat, escenari d’alguna cosa similar a una cultura vernacle? No deu ser, més aviat, un garbuix d’estils de fer i de dir allò a què l’immigrant ha d’emmotllar-se? En efecte, costaria molt rebatre l’evidència que, culturalment, una ciutat només pot ser reconeguda en tant que és un amuntegament de llegats, testimonis, trànsits..., una mena de delta al qual l’immigrant s’adapta mitjançant una nova aportació sedimentària. Els immigrants, en contra del que sovint sentim dir, no s’han d’integrar ni a la societat ni a la cultura urbanes, senzillament perquè *les integren*. La noció d’*immigrant* es revela llavors com a útil per operar una discriminació semàntica, que, aplicada exclusivament als sectors subalterns de la societat, serviria per dividir-los en dos grans grups, que mantindrien entre si unes relacions d’oposició i de complementarietat: d’un costat l’anomenat *immigrant*, de l’altre l’autodenominat *autòcton*, que no seria altra cosa en realitat que un immigrant més veterà.” (Delgado, 1998:38)

La perspectiva d’integració, entesa com un procés unidireccional, contradiu el dinamisme i la flexibilitat de les cultures i les societats. La nostra societat és,

se'ns dubte, una realitat dinàmica, i la presència de població d'altres orígens és un element més d'aquest canvi i dinamisme que cal que anem incorporant a la nova realitat. Aquest model de convivència plantejat implica que tots els ciutadans, en tant que integrants d'aquest magma social, s'han d'emmotllar a les noves realitats que constantment es conformen:

No són els immigrants, o els seus fills, els que s'han d'integrar a un model ideal, sinó que tothom s'ha d'integrar a la nova realitat social que anem construint de forma dinàmica. Insistim, també, en el fet que la integració dels col·lectius d'origen estranger i les minories s'ha de fer en un pla d'igualtat, prioritzant el respecte vers les diferents formes culturals, i no pas en un pla de submissió. Aquesta condició passa per garantir la igualtat d'oportunitats i la igualtat de drets i deures. D'altra banda, també destaquem la idea de la integració com un procés dinàmic." (Casas *et al.*, 2003:18)

Queda clar, doncs, que es tracta d'un model dialèctic on la dinàmica de l'arrelament és fonamental. En tot procés migratori es produeix un desarrelament de les persones que emigren i una pèrdua de capital social que situa la persona que emigra en una posició d'inferioritat respecte dels que l'envolten a la societat d'arribada. Una pèrdua de capital que s'ha de compensar amb renovats esforços i processos de resocialització per adaptar-se a les regles de joc de la societat on s'arriba. Les trajectòries que sorgeixen d'aquests processos, però, no són unívokes, sinó precisament caracteritzades per la diversitat, tant des del punt de vista de l'èxit associat a la mobilitat social com en termes del que Simone Weil (1996) anomenava *arrelament*. Arrelar-se és nodrir-se d'una cultura i d'una base cívica de referents, mitjançant els quals l'individu actua en el món.

"Arrelar-se potser sigui la necessitat més important i ignorada de l'ànima humana... Un ésser humà té una arrel en virtut de la seva participació real, activa i natural en l'existència d'una col·lectivitat que conserva vius certs tresors del passat i certs pressentiments de futur" (Otón, 2007)

Tot estirant el fil de la complexitat de la conceptualització del terme "*integració*" i essent conscients, com ja s'ha vist anteriorment, de la dimensió social present en el discurs i les paraules, voldria suggerir l'ús del concepte de *posicionament* a l'hora d'abordar l'objecte d'estudi d'aquest treball. De manera més específica, es parlarà dels *posicionaments lingüístics de les persones arribades amb les migracions dels anys seixanta i setanta del segle passat i els seus fills i filles*. Com assenyala Alegre (2005), el concepte de *posicionament* també porta implícites nocions finalistes, però mentre que

integració fa referència a l'existència d'un punt de destinació fixe, els "processos de posicionament connoten jocs relatius; com relatius són els significats de les mateixes experiències de posicionament. Relatius als sistemes de significació que fixen les seves regles de joc, sistemes que al mateix temps són modificats en base al desenvolupament del mateix joc." (Alegre, 2004: 8). A la vegada, la lògica del *posicionament* permet observar el fet lingüístic en funció de les distàncies i proximitats *en relació a* la llengua, tant en la seva vessant més instrumental com en la seva vessant més simbòlica i expressiva.

Així, atès que l'objecte d'estudi són aquelles persones que van arribar a Catalunya durant la segona meitat del segle passat i els seus fills i filles nascuts/des a Catalunya, entren en joc un seguit de factors que afecten directament al model d'assentament i els diversos *posicionaments*. En la mesura que arriben a un indret inhòspit -dins el marc de manca de llibertats que caracteritzava la dictadura- no tan sols han de conviure amb un mode de vida 'català', sinó que es veuen obligats a passar sense cap mena de procés de transició d'un mode de vida rural a un altre íntegrament urbà. En aquest sentit, en la mesura que té sentit parlar d'uns *espais socials* -si més no en els primers moments de l'arribada- propis d'aquesta població immigrada s'han d'abandonar les prenocions que emmascara el concepte d'"*integració social*" i emfasitzar l'expressió "*incorporació urbana*". El punt de destinació on es produeixen els *posicionaments* acaba essent l'especificitat social de la ciutat, de l'entramat urbà on acaben desenvolupant les seves interaccions quotidianes.

Aquesta especificitat també s'haurà d'aplicar en l'observació de les possibilitats d'incorporació lingüística. Des del punt de vista d'aquesta incorporació, l'adhesió a determinats referents està mediatitzat per l'especificitat dels espais socials més propers als individus. En aquest sentit es constata que determinats referents catalans, cas de la llengua, malgrat són observats amb certa empatia són, a la vegada, percebuts amb certa distància. És a dir, tot i no generar un rebuig explícit la seva percepció com a llengua

formal, d'estatus, com a llengua dels *altres*, l'allunya de certs sectors de persones que van immigrar durant aquells anys.

Ara bé, malgrat aquest distanciament inicial, una anàlisi de les trajectòries socials permet comprendre la importància del factor lingüístic en la construcció d'aquest arrelament. Així, en l'àmbit privat existeix un discurs que associa l'apropiació de la llengua catalana a un procés d'apoderament personal, d'adquisició d'un nou capital social, d'inserció i normalització de la persona en un marc de relacions socials determinat, en definitiva, d'adquisició de capacitat per desenvolupar-se i sentir-se còmode en un context catalanoparlant. Però les persones que es refereixen així al seu aprenentatge i ús del català, s'hi refereixen d'una manera força vivencial, en termes pròxims al que Berger i Luckmann (1996) defineixen com un procés de resocialització i, fins i tot, d'alternació, en què les persones redefeixen la seva trajectòria en funció d'aquest fet. El fet de parlar català, per a les persones provinents de la immigració, esdevé així una mena de fita en un procés iniciàtic que les ha dut a l'adquisició d'un capital cultural i d'un capital social que no trobaven en el medi d'on provenien.

Salvador Cardús (2009) expressa poèticament la importància de l'arrelament per Catalunya, un arrelament que mira al futur, no pas cap el passat:

És la capacitat d'arrelar, sigui quin sigui l'origen allò que assegura el futur. Que no és aquí on potser trobaríem l'explicació de la gran importància que ha tingut la llengua catalana precisament com a instrument d'arrelament, especialment en temps difícils, més que no pas com a referència del passat? Que no hauria de ser aquest l'argument del combat per la llengua, és a dir, apoderar-nos de la seva capacitat per fer anar endavant tota una nació i, com diu el poeta, situar-nos amunt, per sobre de la mar irada del món? (Cardús, 2009: 12)

L'aprenentatge del català està associat, en aquest sentit, a la descoberta de tot un món, el dels catalans, però també a la descoberta de les pròpies capacitats personals per afrontar nous reptes.

Així mateix ho expressa Mohand Khellil (1997), quan argumenta que en el procés migratori, els individus fan un esforç psicològic d'adaptació per tal de sentir-se acceptats per la societat d'acollida. Així, en determinats casos, fan un esforç d'aproximació notable a les normes social que perceben com a fites d'una trajectòria d'èxit. La motivació que hi ha al darrere del procés

migratori situa l'individu en una posició de cursa per assolir el màxim d'estabilitat, i per tant està disposat a acceptar els marcs normatius presents a la societat d'acollida.

En qualsevol cas, les possibilitats d'un arrelament lingüístic, social i cultural depèn de la composició dels espais que conformen les geografies (àmbit laboral, familiar, lleure, residencial), així com de les contradiccions existents entre ells. Però també de factors estructurals que tenen a veure amb la institucionalització de la llengua i la seva transmissió en la societat d'acollida, així com de factors vinculats a les trajectòries familiars i personals dels propis immigrants, com ara l'entorn on van anar a raure, el tipus de distanciament viscut amb aquest entorn, les xarxes relacionals establertes, les expectatives educatives i professionals, etc. En definitiva, cal tenir en compte un conjunt de factors estructurals que donen compte de les condicions de possibilitat per a diverses formes d'integració, que van des de l'estranyament respecte de la cultura i llengua catalanes fins a l'arrelament lingüístic i cultural.

PART III

ELS USOS LINGÜÍSTICS EN EL MARC DE LES CONDICIONS DE POSSIBILITAT

7. Llengua i immigració. La llengua dels “altres catalans”

La present tesi planteja la relació que han construït els “altres catalans”³³ i els seus fills i filles amb la llengua. Per comprendre aquesta relació, no en tenim prou d’observar si les persones que provenen de la immigració castellanoparlant han après el català i el parlen. Perquè el fet lingüístic s’insereix en un món més complex, el de la configuració de les estructures de relació entre els nousvinguts i l’entorn que els acull. Això vol dir, doncs, les condicions de possibilitat per a una determinada acció social i individual. Les oportunitats personals d’utilitzar la llengua, o la predisposició de fer-ho, s’han d’emmarcar en aquestes condicions de possibilitat.

Per comprendre les condicions de possibilitat d’integració lingüística, cal partir, doncs, dels condicionants en els quals es produeix. En primer lloc aquelles que podem anomenar estructurals, les condicions històriques en què es produeixen les migracions a partir dels anys cinquanta cap a les zones més industrialitzades. Unes migracions que, com ja s’ha indicat, no s’inicien pas en aquella època, i de fet no s’havien interromput des dels inicis del segle XX. Però que guanyen una intensitat insospitada a partir d’aquells anys en què la distància entre el món rural i el món industrialitzat creix pels efectes de la postguerra.

De fet, les mancances associades a la dictadura franquista expliquen en bona mesura les condicions, un cop al lloc d’arribada, en què les persones que emprenen aquest procés migratori han de reconstruir les seves vides de cap i de nou. Finalment, els mecanismes que la societat d’arribada posa a disposició de la rebuda d’aquest gran col·lectiu de nousvinguts, o la manca d’aquests, són factors que determinen aquestes condicions de possibilitats a les quals es fa referència.

Al costat de les condicions històriques i socioeconòmiques, com diu Pueyo (1996), cal estudiar la política lingüística. És a dir, pel que fa a l’objecte

³³ En aquest cas, l’ús del concepte ‘altres catalans’ pren una consideració de caràcter literari. És a dir, la utilització d’aquest terme és una forma poètica, com ja s’ha dit anticipada pel Paco Candel, i simbòlica per referir-se a aquelles persones arribades a Catalunya durant la segona meitat del segle XX que són, prescindint de la llengua, les referències culturals o els posicionament polítics, tan catalans com qualsevol persona nascuda a Catalunya.

d'estudi de la present tesi, la política repressiva del franquisme envers el català i la facilitació del castellà com a llengua expansiva a través de l'escola, dels mitjans de comunicació i de les institucions oficials.

És després de tenir una visió clara sobre aquests marcs col·lectius de referència que es pot comprendre millor el funcionament dels mecanismes psicosocials -un concepte, el de mecanismes psicosocials, molt proper al concepte d'*habitus* de Bourdieu- pels quals una persona concreta adopta una predisposició per aprendre el català en aquest context tan advers. Tal com diu Pueyo, els mecanismes psicosocials són els que expliquen la interiorització d'unes determinades pautes que hom assimila en funció d'aquells estímuls que troba en l'entorn. Ja podem suposar que trencar-les no és fàcil.

Amb aquesta denominació faig referència a l'acceptació i interiorització —per part dels membres de les comunitats lingüístiques implicades en el conflicte lingüístic— d'una sèrie de normes d'ús, actituds, estereotips i prejudicis, referències de lleialtat... (Pueyo, 1996: 27)

Els aspectes psicosocials són els més difícils d'analitzar en concret i requereixen un estudi que focalitzi específicament aquests aspectes. En tot cas, s'ha substituït aquest darrer paràmetre per les trajectòries de vida i els comportaments lingüístics que s'hi adquireixen. Així, les possibilitats apropiació lingüística estan condicionades per aquests paràmetres: a) el context franquista, b) la configuració pròpia del barri o ciutat d'acollida, c) la incidència de l'activisme catalanista, i el valor simbòlic del català, c) el contacte amb entorns catalanoparlants o castellanoparlants, d) les trajectòries d'èxit possibles en termes sociolaborals.

D'altra banda, també caldrà tenir en compte l'efecte que han tingut els moviments de difusió del català entre els immigrants. Però més enllà d'això, en l'anàlisi realitzat a la present tesi, és del tot pertinent fer aparèixer per una banda la relació que mantingueren els nousvinguts amb els catalans i amb la seva cultura, i quines pautes adoptaren aquests respecte de la llengua; i per l'altra, la relació dels seus fills nascuts a Catalunya que van començar, d'una manera més o menys intensa, en convida en espais on el català s'anava institucionalitzant (per exemple l'escola a partir dels anys vuitanta).

En aquest sentit, la recerca en la que es fonamenta aquesta tesi, es fa en base a un material de treball que no és altre que la memòria intergeneracional, construïda pels immigrants d'aleshores i els seus fills nascuts a Catalunya, d'aquesta relació amb la llengua, amb els catalans i l'entorn on van arribar i van viure. És sobre aquesta memòria que s'ha de partir per comprendre el recorregut vital que ha portat a les opcions actuals. I és des d'aquesta memòria de la llengua que es podrà deconstruir els elements que han configurat el món donat per descomptat en el qual viuen avui dia quan es plantegen la seva relació actual amb la llengua catalana. La seva i la que hi tenen els seus fills o néts.

7.1. El context de repressió lingüística

El maestro que, en todas partes, deberá sentirse español con orgullo (...), lo habrá de ser, y calificado, en las tierras bilingües para que pongan todo el empeño en que los escolares aprendan con la mayor perfección posible, no sólo la teoría gramatical de la lengua castellana, sino su uso racional y conveniente, procurando establecer incluso la costumbre que los alumnos se comuniquen en castellano, dentro y fuera de la clase, (...) Toda la vida oficial se desenvolverá en el mismo sentido, sin excepción de ninguna clase. De modo que en los Ayuntamientos y Diputaciones todos los escritos y discursos serán redactados y pronunciados en el idioma nacional de todos los españoles. (...) Toda la propaganda oral y escrita debe pasar por el mismo tamiz. No se permitirán ni alocuciones, ni mítines, ni conferencias, que no se pronuncien en castellano, y quedará proscrita toda publicación, libro, folleto, periódico, revista, diario que no se redacte en el lenguaje oficial de España, que es el verbo de la raza y de todos los hijos del orbe Hispánico.

José Montagu Roca, *El Estado Nacional frente al problema de la pluralidad de lenguas*, 1939.

Encara que sembli paradoxal, hi ha pocs estudis acadèmics sobre la repressió lingüística que patí Catalunya durant la dictadura franquista. Malgrat que és un tema del qual se n'ha parlat als mitjans de comunicació, als llibres de text, en nombrosíssims assaigs de sociolingüistes i escriptors, normalment no es fa referència als estudis de tipus científics que fan una anàlisi del que representà aquesta repressió. I encara hi ha una tendència a remetre's més a la llei, i més a l'actuació de les estructures de l'Estat franquista que no pas a

les conseqüències que van tenir la legislació i aquesta actuació sobre la l'experiència quotidiana de la gent.

En aquest sentit, per situar-nos en aquest context de repressió, un dels llibres més exhaustius que trobem és el de Josep M. Solé i Sabaté, *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes, 1939-1975* (Curial, 1994). Segons Solé i Sabaté, la persecució de la llengua i la cultura catalanes durant el franquisme fou una constant del règim. Un sistema polític que tenia una filosofia totalitària en la qual tot es confonia amb una visió unitarista d'Espanya i on la pluralitat cultural, lingüística o nacional era considerada sediciosa i, per tant, mereixedora de destrucció.

D'acord amb els paràmetres de la conjuntura política, Solé i Sabaté estableix una periodització d'aquesta repressió lingüística i cultural del règim franquista:

1. Una fase de violència general (1939-1944) on es pretén una substitució cultural en base a la desaparició física dels símbols i de les persones que s'identifiquen amb la catalanitat.
2. Una fase d'assimilació (fins a 1947), en què s'estén la castellanització de totes les expressions culturals, polítiques i socials.
3. Finalment, l'aparició d'una cultura expressada en espanyol que busca un públic que desconeix la seva pròpia llengua i alhora una certa projecció pública del món cultural català (folklorisme) (fins a 1951).

La primera etapa és d'una gran violència contra qualsevol expressió pública de la llengua i la cultura catalanes. Qualsevol manifestació en català és perseguida i prohibida i penalitzada amb multes. És prohibeix, fins i tot, la utilització del català en la grafia de les làpides dels cementiris, esqueles i recordatoris. Això indica que el franquisme veié en la llengua catalana un enemic que calia abatre i fer desaparèixer. Foren les causes externes les que l'obligaren a prendre postures una mica més flexibles, però la intransigència fou l'element comú constant d'incomprensió vers la llengua i la cultura catalanes.

A la majoria dels territoris de llengua i cultura catalanes l'actitud inicial de les tropes franquistes fou brutal. El terror blanc que acompanyà l'ocupació militar i el clima de nacionalisme espanyolista abassegador feien que, a part de les lleis que discriminaven i perseguien el català, existís, *sotto voce*, una pressió ideològica sobre qualsevol activitat cultural, cosa que forçava a la gent a amagar la qüestió de la llengua. Més enllà de les lleis o ordenances concretes, o de la petició de permisos, l'ambient feia impensable utilitzar la llengua del país en qualsevol activitat cultural.

A partir del 1951 l'evolució del règim presenta una imatge més condescendent envers un món cultural, el català, que vivia entre tensions i repressions. Amb una constant: tot el que podia ser cultura de masses era prohibit en català. Sovint les autoritats locals foren seguien les ordres generals repressives de la manera més inquisitorial possible. Moltes d'aquestes autoritats tenien gran fòbia a tot allò que semblava que feia olor de catalanisme. Però cal tenir en compte que segons el grau de col·laboracionisme i de subordinació a l'ideari franquista de les autoritats locals, majoritàriament formades per catalans, i la idiosincràsia de cada població, el to i la persecució eren diferents.

Pel que fa a la premsa, aquesta fou controlada en tot moment -d'una censura inicialment a una autocensura-. Clar està que les poques publicacions catalanes tenien més vigilància per raó de l'idioma. L'idioma les feia sospitoses; per això, l'acció repressiva era més subtil i insidiosa. De la prohibició absoluta a autoritzar-ne un mínim, tot passant per una legalitat restrictiva, fins que, a causa de la pressió social, es va produir una certa flexibilització, però aleshores passaren a imposar multes, que feren viure la premsa catalana en la incertesa. Les revistes i setmanaris eren controlats metòdicament i repetidament, fins i tot si eren escrits en llengua castellana, però com que revelaven una defensa explícita de la llengua i de la cultura catalanes calia estar-hi a sobre.

L'any 1933 la producció editorial en català era el 23,1% de la indústria editorial espanyola. L'any 1975 representava el 4,5% de la mateixa producció global. És la dada més irrefutable per a demostrar la persecució, l'intent de genocidi cultural. Persecució contra la llengua i cultura doblegant els creadors

i evitant-ne la difusió, amb la finalitat de fer-la desaparèixer. Aquest intent tingué uns lúcids col·laboradors intel·lectuals que posaren la seva ciència i la seva experiència al servei d'aquest intent genocida. Carles Riba no s'estava de dir que l'estratègia contra la llengua catalana no sortia pas d'un *cuarto de banderas*, sinó d'una càtedra de filologia de la Universidad de Madrid, concretament d'Antonio Tovar, sots-secretari de Prens i Propaganda fins el maig de 1941. L'objectiu era fer desaparèixer el català com a llengua de cultura en un termini de temps de quaranta anys.

El llibre català, de primer perseguit i cremat, després negat, restà absent de la vida pública de Catalunya durant set anys i cinc mesos. I, quan l'autoritzen, d'entrada impediren que ho fes en l'ortografia normalitzada. En arribar els primers permisos d'edició tan sols es va permetre un percentatge molt reduït d'autoritzaions, amb tiratges molt baixos i edicions de bibliòfil. El resultat seria una cultura que només podia ser d'elit. Els preus eren desorbitats i les edicions de bibliòfil quedaven fora de l'abast popular. I això era precisament el que pretenien.

La situació diglòssica convertí Barcelona en un centre de projecció i irradiació de la cultura espanyola. Les manifestacions culturals catalanes més genuïnes es convertien en restes d'una tradició popular del passat que simbolitzava la decadència i baix nivell cultural. El règim autoritzava i tolerava certs espectacles en català pel seu caràcter dialectal, arcaïtzant, folklòric.

7.1.1. El català a l'escola

Als cinquantes els jesuïtes de Sarrià, a Barcelona, incitaven els seus alumnes perquè no parlessin català, ni tan sols a l'hora d'esbarjo; a més, hi havia educadors que en feien escarni. L'accent català dels alumnes podia ser motiu de befa. En el mateix període a les monges de Loreto, a Barcelona, hi havia una forta pressió psicològica per emprar de manera exclusiva la llengua castellana. Una altra manera de potenciar el castellà en detriment del català era exaltar entre les nenes la riquesa, la musicalitat i l'accent de les que enraonaven en castellà, tot posant-les d'exemple per a les catalanoparlants.

Era la pràctica més comuna al col·legi de Jesús Maria del barri de Sant Andreu de Palomar, a Barcelona.

Als col·legis amb internats i estudiants majoritàriament de pobles, en què la llengua catalana era l'habitual entre els alumnes, la pràctica castellanitzadora era més difícil a causa de les estones que els alumnes no estaven directament sota control dels educadors. La uniformització lingüística s'imposava per mitjà de pressió psicològica, les lectures dels estudis, la discriminació vers els català, l'exemple dels professors i també una pràctica subtil. No cal dir que aquesta actitud de control i de pressió descatalanitzadora, tant contra la llengua com contra la cultura, fou molt més forta, constant i planificada dins l'ensenyament en tots els nivells.

Els ateneus populars, republicans, obrers, etc. havien estat un eix fonamental de signe popular sobre el qual es vertebrava la vida cultural del país. Els ateneus havien esdevingut els protagonistes de l'aixecament civil i cultural de Catalunya des del final del segle XIX. Eren entitats molt pluralistes i el tancament o la vigilància fèrria fou un cop molt dur per als valors catalanistes, republicans i obreristes.

Un altre estudi que ens permet conèixer l'abast d'aquesta repressió és el text de Francesc Vilanova i Vila-Abadal, "La repressió franquista de postguerra en les obres generals d'història de Catalunya i en treballs de síntesi (1978-2000): Una aproximació bibliogràfica", dins de *Violència i repressió a Catalunya durant el franquisme* (2001). També sobre la repressió a l'escola, ens aporta informació el llibre de González-Agàpito i Salomó Marquès (1996), sobre la repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme, en el qual els autors aporten dades i quantifiquen l'abast de la repressió que s'exercí sobre els mestres.

Perquè, efectivament, un aspecte fonamental de la repressió contra la llengua i la cultura és que es va abatre sobre els mestres i el conjunt del magisteri català. L'escola catalana, la renovació pedagògica del primer terç del segle XX, va ser, des de sempre, un dels símbols distintius de la modernitat del país, de les possibilitats que podia tenir un país autònom en el marc d'una Espanya reaccionària. Primer la Mancomunitat, després la

Generalitat republicana van mostrar sempre una preocupació central per l'àmbit educatiu. El franquisme sabia què era, que significava, què pretenia aquest model educatiu i, òbviament, el va convertir en un dels objectius de la seva màquina repressiva.

Però com diuen González-Agápito i Marquès, "Tot i els esforços per establir la quantificació de la repressió, hi va haver, però, altres repressions molt més difícils d'estudiar i de quantificar i que no podem menystenir a l'hora d'intentar conèixer a fons el que va passar en el col·lectiu d'ensenyants. Ens referim a la pròpia autorepressió, a aquella repressió que era fruit de la por deguda a la nova situació política i que es feia cada mestre a si mateix; a l'autocensura que molts mestres s'aplicaren a la seva manera de pensar i de fer les classes; ens referim també a les repressions no establertes per llei que patiren força mestres, degudes a les pressions socials i polítiques, en uns pobles en els quals hi havia vencedors i vençuts; a les pressions que exercí sobre el magisteri la nova inspecció; etc." (1996: 6).

Tanmateix, potser l'estudi més conegut i que ha fixat el cànon en la repressió cultural i lingüística és el de Josep Benet, *Catalunya sota el règim franquista: informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco* (1979). En aquest llibre, Josep Benet va sistematitzar, ordenar i identificar els textos principals que permetien entendre la pràctica de la persecució cultural i lingüística: "El que el règim franquista intentà contra Catalunya fou un autèntic genocidi cultural". Heus ací la clau de volta de tot l'edifici benetià: l'aplicació del concepte "genocidi" a la persecució franquista. Identifica, doncs, la destrucció deliberada i conscient d'un col·lectiu lingüístic i cultural diferent; un projecte criminal d'extermini d'una llengua i de les expressions culturals que se sustenten en aquesta llengua. Ens presenta la construcció i consolidació d'un règim de base criminal, jurídicament i històrica. L'objectiu és posar de manifest la línia anticatalana que es va generar i publicitar durant la guerra i la postguerra.

D'acord amb aquesta tesi, però amb una altra línia de treball és la de Francesc Ferrer i Gironès amb el seu treball *La persecució política de la llengua catalana* (1985). Es tracta d'una obra militant, en la qual la tesi

principal, els intents de prohibició i destrucció de la llengua catalana, se sustenta sobre una exhaustiva relació de decrets, textos legals, retalls de premsa.

Una altra manera d'abordar el tema és la de Joan Samsó en el seu treball *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)* (1994). Samsó tracta dos temes principals. Per una banda, els nous patrons culturals franquistes. Per l'altra, la resposta (clandestina) a aquests nous patrons. Samsó ens dóna notícia de la liquidació de plataformes institucionals i, per l'altra, ens ofereix algunes clarícies de les alternatives del règim, inclosos els noms dels personatges protagonistes, les festes culturals que es van treure de la màniga, etc. La conclusió de Samsó és clara:

“A la fi, però, al cap dels anys, pocs, els patrons culturals oficials, subsidiaris i mancats de context social, no pogueren amagar el seu desarrelament i desaparegueren. El projecte més ambiciós, l'Institut Espanyol de Estudios Mediterráneos, es va esvaïr ràpidament... Al capdavall, l'intent de substitució radical dels models culturals catalans per uns d'exògens va fracassar, i la pretensió d'assimilar la cultura i la literatura catalanes a l'espanyola i de suplantar-ne la llengua va reeixir només parcialment, en la mesura de la col·laboració d'aquests sectors intel·lectuals i socials catalans que per justificar-se davant del règim els calgué espanyolitzar-se” (Samsó, 1994:23).

En aquestes aproximacions s'ha passat del genocidi i holocaust de la llengua a la creació de xarxes de complicitat, amb un suport social clar; s'ha passat del fracàs del franquisme cultural a la supervivència de plataformes catalanes, encara que sigui en àmbits i amb mitjans molt reduïts. Tot plegat s'ha fet comptant amb un desdibuixament del perfil polític antifrancuista; s'ha fet mitjançant compromisos explícits o implícits, en espais compartits per elements de trajectòries polítiques i culturals molt diferents. Repressió i resistència són les dues cares de la mateixa moneda, però com més s'aprofundeix en les investigacions, més es pot constatar que aquesta moneda és limitada per entendre moltes de les coses que van passar a la postguerra franquista.

M. Josepa Gallofré a *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (1991), revela un estat de les coses veritablement complex. El règim franquista no era un tot monolític, que funcionava sense la més mínima discrepància interna. Aquesta autora ofereix una anàlisi d'un procés de repressió complex, en el qual centre i perifèria de la dictadura tenen, a

vegades, visions distintes de la jugada, ja no hi ha el mal absolut, sinó que s'articulen uns intents de construir un franquisme català, en llengua catalana, impulsats des de la delegació de premsa i propaganda de Barcelona, però que seran liquidats des del centre de poder.

Des d'aquesta perspectiva es pot entendre el fracàs de la proposta cultural franquista a Catalunya. No havia estat la resistència de la societat catalana, que veuria aquesta proposta com una agressió: no era un problema d'impermeabilitat social davant un atac extern. Aquesta era una part de l'explicació, però no ho era tot. Al contrari, el fracàs franquista era inherent a la seva exclusió espanyolista; aquest va ser el criteri que es va imposar des del centre cap a la perifèria i que va impossibilitar una alternativa efectiva.

D'aquí es deriven dues conclusions: la imposició del criteri militar va impedir l'aparició d'una cultura de la col·laboració en llengua catalana que hauria pogut tenir un ressò important en ambients socials amplis. En segon lloc, l'única via de què va poder disposar el col·laboracionisme a Catalunya va ser la de la llengua castellana i l'espanyolisme més desfermat.

La qüestió ja no era tan senzilla com per reduir-la a la descripció d'una política "genocida". Gallofré sintetitza els paràmetres essencials d'aquesta repressió: "la política absolutament excloent dels primers quaranta i la posterior discriminació, afinadament dirigida des de 1946". Ja que no hi havia alternativa, la censura, com a braç executor exclusiu de la política cultural del règim respecte a l'edició en llengua catalana, només va facilitar sortides parcials que, en certa manera, permetessin alleugerir la pressió i evitar algun tipus d'esclatament: la circulació impresa d'uns textos en una llengua absolutament arcaica (el català pre-fabrià), per constatar la seva manca de viabilitat i de futur; l'impuls del "barcelonisme" com una manera d'arribar a "lo nacional" per via de "lo local".

7.1.2. Els agents facilitadors de la llengua: la reacció del catalanisme

Efectivament, malgrat la forta repressió, el catalanisme actua des del primer dia de l'ocupació de l'exèrcit a Barcelona com a moviment clandestí. La seva

feblesa fa que durant els anys quaranta i cinquanta gairebé no es mostrin indicis de la seva activitat. Hi ha, per exemple, les accions del Front Nacional de Catalunya, que durant els anys quaranta ja viu algunes escaramusses amb la policia franquista. El Front aconsegueix, l'Onze de setembre de 1944, col·locar una bandera catalana entre les torres de Jaume I i de Sant Sebastià a la Barceloneta. Això, cal tenir-ho en compte, es fa amb un escamot militaritzat, que s'hi juga la vida. Els signes de resistència que hi ha abans dels anys seixanta comporten un nivell d'enfrontament molt violent, sense marge de maniobra i sense cap possibilitat de bastir obertament una alternativa.

Ara bé, no es pot perdre de vista que no tota la resistència cultural catalanista dels primers anys de la dictadura conformava l'antifranquisme. Com apunta l'Andreu Domingo (2014), una part del catalanisme conservador - lligat a la Lliga de Francesc Cambó- vinculat al règim va impulsar un cert activisme en defensa de la llengua. De la mateixa manera, l'església va donar un cert aixopluc a la cultura catalana amb l'objectiu de potenciar l'estratègia re-cristianitzadora endegada a partir de 1939. Així, com assenyala l'Andreu Domingo:

Quan parlem de "resistència" ni que sigui cultural doncs, no s'hauria d'identificar automàticament amb la lluita antifranquista, ni molt menys amb la resistència armada i política dels primers anys del Règim, per part de persones compromeses amb aquells grups polítics que representaven la continuïtat de la legalitat republicana o de la revolució. Entre la militància sociocultural en pro del català del primer temps trobarem franquistes i antifranquistes, majoritàriament procedents del catalanisme catòlic. Però deixem-ho clar des d'un bon començament: que la reacció visible al projecte d'assimilació lingüística i cultural s'articulés a partir de certa capa de la burgesia, no significa que les capes populars que també patiren aquesta pressió se'n desentenguessin, sinó la limitadíssima capacitat de maniobra per respondre i organitzar-se. (Domingo, 2014:80)

Aquest poc protagonisme inicial de l'obrerisme i el catalanisme d'esquerres és el resultat del setge constant del Règim a totes les organitzacions obreres o representants del catalanisme d'esquerres. És a dir, aquest mutisme inicial no obeeix, de cap de les maneres, a la inexistència d'interès per part d'aquests moviments, sinó a una pressió constant per part de la dictadura franquista. De fet, l'articulació d'un projecte nacionalista democristià de caràcter demòcrata i netament antifranquista no apareix fins a la dècada dels cinquanta.

A partir dels anys seixanta, quan l'estratègia militar del règim decau en favor d'una estratègia més *política*, poden donar-se alguns espais de llibertat. El catalanisme aprofita tan aviat com pot aquests espais de llibertat. És a dir, fa tot allò que pot per la via pacífica, sigui clandestí o més o menys permès en funció del lloc i del moment.

Així, el 1961 es crea l'entitat Òmnium Cultural, amb la pretensió de recuperar espais per a la llengua i la cultura catalanes. Aquesta mateixa entitat impulsa els anys 1966-68 la campanya "Català a l'escola", que va tenir força ressò. En aquesta línia de voluntat de recuperació del català, el 1968, les pressions aconseguen que la Diputació de Barcelona, la institució que substitueix la Generalitat a la pràctica com a referent polític, si és que es pot dir així, decideix contractar alguns professors per treballar a les biblioteques com a professors de català. Però aquest ensenyament encara no es fa a les escoles.

Caldrà esperar als anys finals del franquisme, ja als setanta, perquè es pugui parlar de l'ensenyament del català a les escoles. Això és, una hora de classe, subvencionada pels ajuntaments. Perquè són els ajuntaments els que iniciaran la campanya predemocràtica de l'ensenyament del català a l'escola, amb l'impuls i la pressió d'entitats com Òmnium. Encara, als anys vuitanta, malgrat l'inici del govern autonòmic i de la progressiva normalització lingüística, hi haurà moltes dificultats per trobar professorat preparat. Als barris perifèrics de les ciutats on viu la immigració, la incorporació del català serà molt més lenta que als centres de les ciutats. Hi haurà dificultats per introduir-lo com a llengua vehicular de l'ensenyament. I malgrat la creació del programa d'immersió lingüística, que pretén normalitzar l'ús del català a les aules dels barris, encara avui costa que s'utilitzi plenament.

7.2. La situació lingüística derivada dels processos migratoris

Tot això condueix a una situació lingüística molt negativa pel que fa a la presència de la llengua catalana a la societat. Pel que fa als nouvinguts, és fàcilment deduïble que no ho van tenir fàcil, per aprendre-la i parlar-la. Al costat del factor de la repressió lingüística, cal tenir en compte la condició de

perifèria que van adquirir tots aquells que van anar a viure als barris, i la situació de distanciament que existia entre els aquests i els centres de la ciutat. Així doncs, la relació entre catalanoparlants i castellanoparlants era molt més escassa del que ara es pot imaginar partint del moment actual.

Si es té en compte el context de repressió viscut durant la dictadura, es poden entendre les dificultats existents a l'hora de fer qualsevol estudi sobre la situació de la llengua catalana. Només alguns estudis locals duts a terme per filantrops permeten obrir alguna esclletxa a aquesta qüestió, però no existeix cap estudi general, òbviament.

Per això només es poden utilitzar com a indicadors de la situació lingüística, els que permeten apuntar les conseqüències dels moviments migratoris, a partir de les dades que s'han anat produint als anys vuitanta i noranta i durant aquest segle. No hi ha la intenció de fer aquí una relació exhaustiva de la situació lingüística, sinó només apuntar els elements més rellevants de cara a la contextualització teòrica de l'objecte d'estudi. En aquest sentit, una de les aportacions que pot oferir més llum respecte a la qüestió que ens ocupa és l'article que Francesc Xavier Vila va publicar a la *Revista de Llengua i Dret* amb el títol "Hora de fer balanç? Elements per valorar les polítiques lingüístiques a Catalunya en el període constitucional" (2004). Per tal de situar en el procés d'evolució de la situació del català, l'autor té l'encert de fer una retrospectiva sobre el que han estat els canvis demogràfics a Catalunya durant el segle XX.

Efectivament, si en començar el segle XX, Catalunya és un país pràcticament homogeni des del punt de vista etnolingüístic, en començar el segle XXI, el panorama s'ha capgirat. De manera, que si es repassen les dades disponibles sobre la llengua familiar dels habitants de Catalunya segons l'edat de naixement, es pot percebre els canvis en la composició demogràfica segons el pes de les llengües catalana i castellana. Així, l'autor calcula que el 1933 el percentatge de nascuts a Catalunya que no tenien el català com a primera llengua no devia passar del 3% del total de la població.

Però a partir de les migracions dels anys cinquanta fins als setanta, la relació es capgira. I el castellà esdevé la llengua inicial majoritària de la població de

Catalunya, comptant els que hi ha nascut i els que no hi han nascut. Per l'efecte de la transmissió familiar, en els anys vuitanta el castellà esdevé la llengua inicial majoritària entre els nascuts a Catalunya. Per tant, s'ha capgirat la relació entre llengua catalana i lloc de naixement que hi havia al començament del procés migratori.

Aquesta situació comporta, a la pràctica, una substitució lingüística evident. Tanmateix, tal com diu Vila, no s'han de fer lectures precipitades. Perquè la força del pes demogràfic de la població castellanoparlant s'està corregint, tot i que no amb una tendència definitiva, amb l'augment dels índexs de coneixement del català i d'usos híbrids del català per part dels que a casa parlen castellà. I a l'inrevés, els catalanoparlants utilitzen més que mai el castellà en les seves relacions socials.

Pel que fa al context lingüístic en què creixen les generacions actuals, Vila apunta que el 60% dels infants nascuts durant els primers anys vuitanta, tenien unes xarxes socials amb un ús predominant o exclusiu del castellà; un 32% tenien xarxes amb predomini o exclusivitat del català; i el 8% restant presentava uns usos aproximadament equivalents en les dues llengües. Per tant, conclou Vila, el fet que el català sigui la llengua vehicular de l'ensenyament no canvia els usos lingüístics que venen predeterminats pels entorns socials on viuen els infants. De manera, que les pràctiques lingüístiques en l'entorn són les que faciliten o inhibeixen l'ús habitual del català. En aquest sentit, volem remarcar la importància de la vida als barris, i al fet que durant anys hagin estat aïllats dels centres de les ciutats, tant per la distància, els transports, com pels equipaments, l'estat dels carrers i les inversions en general. Això, sens dubte, ha facilitat la constitució d'un entorn amb codis lingüístics diferenciats dels centres de les ciutats. Quan ha arribat la democràcia, per molt que institucionalment s'han fet passes de gegant, no s'ha capgirat la situació. De fet, encara prevalen factors facilitadors de l'ús del castellà com a llengua normal de relació social i de socialització cultural, encara que no tant com a llengua de treball en els entorns amb més formació. A Catalunya es pot viure perfectament sense dir ni un mot en català, fent una vida normalitzada en què hom disposa de música,

mitjans de comunicació, cinema, i tota una oferta cultural i d'oci que es desenvolupa en aquesta llengua. Pel que fa a l'àmbit laboral, en moltes feines la llengua normal de relació és el castellà, i en la majoria no s'exigeix que es parli català. En algunes s'exigeix saber-lo. Tanmateix, el coneixement i l'ús del català s'ha estès entre la població d'origen castellanoparlant, però no de manera suficient, o no de manera prou prevalent, com per generar un impacte en els usos majoritaris. I a més a més, el castellà no ha estat deixat de banda com a llengua familiar i primera d'aquells que han adquirit el català com a segona llengua. No s'ha produït, doncs, un procés d'assimilació. Com diu Vila, aquesta presència del castellà al carrer ha generat una imatge angoixant per als catalanoparlants, una sensació de pèrdua de terreny, que ha conduït a interpretacions catastrofistes. Tanmateix, si s'analitza el punt de partida, demogràficament parlant, no es pot dir que la situació hagi anat cap a pitjor. En tot cas, el pas del temps i de les generacions, han evidenciat els efectes de 40 anys de dictadura franquista, a més de les febleses del sistema autonòmic actual per a l'expansió del català com a llengua d'ús habitual.

(...) als ulls dels autòctons adults i socialitzats en medis molt més catalanòfons, i és fàcil que la memòria enganyi fins i tot l'observador més imparcial. Però el pas del temps ha anat fent aflorar aquesta realitat en forma d'ús creixent del castellà en les noves generacions. Alguns autors, desconcertats, n'han fet una lectura ideològica i han volgut veure en aquest creixement una manca de lleialtat lingüística del jovent. Les coses són, probablement, força més senzilles: potser per haver-se produït en un règim d'autonomia vigilada, amb uns forts límits legals i polítics a la promoció del català i en un context d'àmplia difusió —quan no hegemonia— mediàtica dels discursos anticatalanistes, les polítiques favorables al català dels darrers 25 anys han aconseguit fer estendre l'ús del català entre persones que no el tenien per llengua inicial, però menys del que hauria calgut per corregir els desequilibris demogràfics globals.

En altres paraules, el català ha avançat en força terrenys i ha guanyat en extensió: avui s'usa en més àmbits d'ús i té més parlants no nadius, més o menys ocasionals. Però el nucli central catalanòfon s'ha vist erosionat i ha perdut intensitat: hi ha menys percentatge de persones que viuen predominantment o únicament en català. Potser això explica que la capacitat d'atracció del català hagi minvat entre les generacions joves: si els catalanoparlants viuen menys intensament en català, difícilment arrossegaran els neoparlants cap a aquesta llengua. (Vila, 2004: 280)

Efectivament, cal partir del fet que la llengua catalana no ha tingut mai un context de normalitat, o del que s'entén ara per normalitat. Cal tenir en compte, com diu Tresserras, que el català se situa en una dimensió crònica de la precarietat estructural. El franquisme només va representar una balma més —potser la més dura— en la repressió i desempament del català, que tot just havia començat a dotar-se d'estructures modernes durant els primers

anys trenta del segle XX. Després del franquisme, la transició política no aportarà pas eines fàcils per a redreçar la situació, i el contenciós lingüístic entre els Catalunya (amb la resta dels Països Catalans dividits i amb polítiques lingüístiques desiguals) i l'Estat continuarà irresolt fins avui, encara. El que ha canviat, però, durant els anys del franquisme, és la composició social de la població catalana, amb un increment importantíssim del percentatge de castellanoparlants («els altres catalans»).

En l'àmbit de la cultura catalana, la història dels anys del franquisme explica per què el procés tradicional de reproducció cultural espontània ja no funciona. S'han acabat les condicions històriques que el feien possible. Aquella raó quasi natural per la qual la gent parlava valencià, català, perquè al capdavant ni coneixia cap altra llengua ni tenia la possibilitat ni la necessitat efectiva d'adoptar-la, va quedar destruïda per la calculada repressió franquista —i les polítiques que en són hereves encara avui— en una època de canvi cultural accelerat a tot el món i en ple procés de renovació de les classes populars. (Tresserras, 1998: 40-41)

Ara bé, no es poden abordar les onades migratòries dels cinquantes i seixantes com un tot homogeni. En l'abordatge del fet migratori cal tenir present l'existència d'un gran nombre de persones treballadores procedents de l'Estat en una clara situació de precarietat, però també, la presència de nouvinguts funcionaris de l'Estat i directius amb una actitud molt hostil cap a la llengua i la cultura catalanes.

A la vegada, aquestes onades (especialment les del període de 1940 a 1963) es produeixen en unes condicions polítiques derivades de la dictadura que determinen una posició d'altíssima vulnerabilitat de la llengua, especialment per la seva expulsió de la vida pública i l'escola, i per una lògica de dominació simbòlica que implica una creixent desvaloració. Així, tal i com remarca l'Andreu Domingo (2014), les dificultats en la incorporació al català pivoten al voltant de tres elements. El rebuig al català es recolza en el paper subordinat davant del castellà, l'argument del "*Estamos en España*" n'és un bon exemple. Un intent de negar la classe social a la que es pertany tot enyorant l'origen i emmascarant la pròpia posició social, la immigració hauria comportat una mobilitat social descendent. I l'actitud dels catalans vers la pròpia llengua, per una banda, una part de la burgesia catalana va renunciar al català per afecció al Règim, per l'altra, el fenomen d'una certa mobilitat social descendent d'un sector

de la població catalana es veu acompanyada, en alguns casos, d'una regressió lingüística cap el castellà, especialment, en les perifèries de les grans ciutats on progressivament s'hi va concentrant la població castellanoparlant.

Anys més tard, amb l'arribada de la transició democràtica, no retorna en cap moment la plenitud a la llengua catalana. L'Estatut d'Autonomia es la via per la qual es vehicula el canvi; l'Estatut és assumit per una gran part de la població catalana, fet que explica el gran consens i acceptació al voltant de la política de normalització lingüística que es derivarà d'aquest. Com assenyala Josep-Anton Fernández (2008), el projecte de de la Normalització forma part de l'intent de reconstrucció nacional que té com a objectiu capgirar la posició de subordinació viscuda per la llengua i cultura catalanes. Es tracta d'un objectiu amb dues premisses bàsiques, iniciar la recuperació lingüística i cultural en tots els camps, tot conservant la cohesió social i evitant el conflicte³⁴. Per arribar-hi cal assolir dos reptes: construir una indústria cultural potent que garanteixi el consum necessari per la supervivència i mantenir el prestigi d'alta cultura en català.

En aquesta mateixa línia, Vázquez Montalbán (1980) posa de manifest els perills que assetgen la normalització cultural que es pretén durant la Transició: fragilitat de les seves pròpies eines per reproduir-se, competència desmesurada dels aparells culturals i informatius de l'Estat central i -amb un gran encert- la colonització i assetjament cultural procedent dels grans centres occidentals, especialment la cultura anglosaxona. A la vegada, enfront les tesis biculturalistes, Vázquez Montalbán assenyala el *mainstream* cultural:

Enfront d'aquesta pretensió, oposem l'evidència que a Catalunya, ara com ara, hi ha una cultura catalana supervivent, producte d'acumulacions de tota mena que provenen de totes les capes socials catalanes durament reprimides pel centralisme i en unes condicions molt difícils per poder tornar a agafar volada. (...) Cal que entenguem el present i el futur de la cultura catalana com un procés paral·lel al procés polític, com un procés obert i llarg.

³⁴ Com apunta Clara Carme Parramon (2009), durant la Transició, el fet immigratori era un repte de primer ordre per la reconstrucció nacional. Hi havia l'acord unànim per part de la majoria de partits polítics (PSUC, PSC, CiU i ERC) que no es podien consolidar dues comunitats, Catalunya havia de ser 'un sol poble'. L'objectiu passava, doncs, per la integració de la població immigrada.

Catalunya disposarà d'unes institucions de govern que impulsaran una recuperació cultural a través d'uns aparells que tindran els seus instruments fonamentals en l'ensenyament i en els mitjans de comunicació. Aquests instruments s'han d'aplicar a una recatalanització del país des d'una concepció hegemònica de la cultura catalana, donat que és una cultura que parteix d'una situació radicalment deficitària. Aquesta política cultural cal que s'apliqui (...) ...a aconseguir que aquesta recatalanització sigui prou pedagògica per tal de no veure's enfrontada amb la població immigrant. (Vázquez Montalbán, 1980: 3-4)

Durant els primers vint anys de transició, els governs de Jordi Pujol mantindran la il·lusió d'una recuperació que ha d'arribar. Aquesta recuperació, es diu, depèn de la voluntat de la gent, de la capacitat per fer estimar la llengua als nouvinguts. Es fa una política intensa per fomentar el coneixement del català. Es creen alguns instruments fonamentals, com ara TVC i Catalunya Ràdio. Però el govern no donarà una prioritat manifesta al català en totes les seves actuacions: contractació a proveïdors, subvencions a la premsa i altres mitjans de comunicació, llicències, etc.

A partir dels anys noranta, es produeix un cert canvi en el discurs dels experts i els implicats en la normalització lingüística. El concepte de normalització, entès com a progressiva incorporació de tota la societat a l'ús del català, queda esgotat, per la sensació d'estancament que es produeix en aquests sectors. El discurs actual fa incidència en els drets lingüístics dels catalanoparlants; en la necessitat de poder disposar, almenys, d'una oferta i d'una atenció institucional que no els margini respecte als castellanoparlants, que poden viure més fàcilment en castellà.

El resultat de tot plegat ens el presenta de forma sintètica Albert Fabà en la ponència que l'any 2005 va presentar sobre les dades lingüístiques del Panel de Desigualtats (PaD 2001-2002). Segons les dades d'aquest panel, que inclou 2.000 llars de tot Catalunya, en les quals s'entrevisten unes 4.880 persones. Aquesta és l'enquesta sobre condicions de vida més àmplia que s'ha fet mai a Catalunya, i tractant-se d'un panel, ofereix la possibilitat de fer un seguiment a les mateixes famílies en diverses onades. Tanmateix, només en la del 2001-2002 es van introduir preguntes sobre llengua al qüestionari.

Segons Albert Fabà l'enquesta aporta dues innovacions metodològiques rellevants respecte d'altres treballs: "la utilització sistemàtica d'una escala percentual per avaluar l'ús lingüístic, i la reponderació de les dades, d'acord,

entre altres variables, amb el lloc de naixement de les persones enquestades. Aquest darrer aspecte proporciona una credibilitat especial a les seves dades” (Fabà, 2005).

Fabà elabora, en base a l’anàlisi de reducció multifactorial per clasters, quatre grups de parlants quant a la llengua d’identificació. De fet, segons Fabà hi ha dos grups principals i dos de més secundari. Els dos grups principals segons la llengua d’identificació són els catalanoparlants (43,3%) i els castellanoparlants (43,4%). Molt per sota hi ha els bilingües identitaris (8,8%) i els que declaren tenir altres llengües d’identificació (4,4%).

D’altra banda, tenint en compte els usos lingüístics, Fabà elabora una distribució en tres perfils: els catalanoparlants (gairebé exclusius), els (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis.

Pel que fa als (pràcticament) no catalanoparlants, aquests representen el 41,6% del total de la mostra utilitzada. Els no catalanoparlants són majoritaris entre els nascuts a la resta de l’Estat espanyol (d’un 76,4%). Per tant, es pot afirmar que l’ús del català ha avançat relativament poc entre els que provenen de la vella immigració. Sintetitzant fins a la caricatura, podem dir que el perfil que descriu Fabà com a no catalanoparlant equival força al perfil que podem suposar en la població immigrada durant els anys 50-70.

Sintetitzant, la majoria dels (pràcticament) no catalanoparlants són castellanòfons, que fan pràcticament la seva vida en castellà i força lleials a la seva llengua; que viuen a ciutats de més de 50.000 habitants; de 40 anys o més; nascuts a la resta de l’Estat espanyol (tot i que n’hi ha un nombre important nascuts a Catalunya); amb estudis primaris o sense estudis; i de classe treballadora. (Fabà, 2005).

La qüestió, però, és saber fins a quin punt aquest perfil amaga processos complexos d’aproximació al català. Fins a quin punt aquest model lingüístic conté un ideari allunyat del país i de la seva llengua. O fins a quin punt, aquest perfil lingüístic és el resultat de les condicions de vida i de les trajectòries configurades en el context de la vella immigració.

8. El pas del temps. Tots catalans

8.1. La generació intermitja. D'antics immigrants a castellanoparlants

És prou evident que el punt de partida de la present tesi són els processos migratoris dels anys cinquanta a setanta del segle XX provinents d'arreu de l'Estat. Tanmateix, ha de quedar clar des d'un inici, que al capdavant d'aquest procés, la relació entre llengua i immigració deixa de ser el nus que vincula les explicacions possibles. Perquè el castellà, finalment, és també la llengua de les generacions que ja han nascut a Catalunya, un cop acabat el procés migratori. L'objecte d'estudi no és, doncs, la relació entre llengua i immigració, sinó la relació amb la llengua catalana amb aquells catalans - arribats de la resta de l'Estat o fills d'aquests individus que van conformar aquesta onada migratòria-, que no tenen la llengua catalana com a llengua d'origen.

Com s'ha apuntat al capítol 7, per entendre la relació entre el català i les persones castellanoparlants inicials cal endegar una anàlisi múltiple on s'interrelacionin els context general del país amb les geografies -els micro mons- dels individus. És a dir, com s'ha apuntat en aquesta introducció teòrica, l'ús del català es circumscriu a l'existència d'unes condicions de possibilitat que ho facin viable. Unes condicions que no només permetin la possibilitat d'aprendre'l, sinó que posin damunt del tauler de joc tant la predisposició com l'oportunitat de fer-ho.

En qualsevol cas, és prou evident que les condicions d'aprenentatge del català durant la segona meitat del segle XX no van ser les més idònies. La repressió de la dictadura, la pràctica desaparició de la vida pública, de l'escola i la cultura, i un contingent poblacional castellanoparlant procedent d'altres indrets de l'Estat ubicat en determinades zones geogràfiques conformà unes condicions de possibilitat completament adverses a l'aproximació al català. Com s'ha esmentat, tan sols mitjançant l'activisme dels col·lectius antifranquistes (sindicats, associacions culturals, associacions de veïns,

etc.)³⁵, el consens majoritari dels partits en relació a la llengua i la posterior política de normalització lingüística engegada per la Generalitat a partir dels anys vuitanta del segle passat (el català a les escoles, el català als mitjans de comunicació, etc.), el català començà a recuperar espai.

No obstant, tot i la progressiva recuperació moltes de les persones arribades durant aquelles onades migratòries, i els seus fills i nets, mantenen la seva llengua d'origen, el castellà. Malgrat els nivells de comprensió lingüística són molt elevats, els seus usos són, per una part d'aquest contingent poblacional, baixos o esporàdics. Si bé des d'una òptica quantitativa és una situació lingüísticament desfavorable, des d'una perspectiva social, és a dir, per la construcció cohesionada d'un país, es pot afirmar que el procés viscut a Catalunya ha estat reeixit. La llengua ha ajudat a incorporar persones a la catalanitat, però no ha estat obstacle per assolir-ho, i aquest plantejament de base ha estat la clau per assolir l'objectiu d'un sol país, d'un sol poble. Des d'aquest punt de vista Manuel Delgado assenyala:

El fet que persones que han vingut de fora mantinguin elements de la seva cultura d'origen facilita la integració social perquè permet que aquesta integració es faci sobre persones estructurades, amb un cert sentiment de respecte sobre si mateixes, i no sobre persones desorientades, sense arrels, sense identitat. (Delgado, *Avui*, 5/3/1998, pàgs. 69-70)

A aquestes paraules caldria afegir-hi les de Lluís-Anton Baulenes, "aquestes persones estructurades i segures de la seva cultura són les que poden facilitar, en les generacions següents, la integració total i el canvi al català" (Baulenes, 2004: 25). I aquest és un element referencial que no es pot perdre de vista, passi el que passi, a Catalunya molta gent continuarà expressant-se en castellà, escrivint en castellà o cantant en castellà. I és la gent que, a la vegada, té la clau per la pervivència de la llengua, car amb major o menor mesura són susceptibles d'atansar-se al català. En qualsevol cas, el discurs majoritari present a la societat catalana no reflecteix, malgrat els intents de

³⁵ L'adhesió popular a la defensa de la llengua és clara i constant. A tall d'exemple tenim, a principis dels anys setanta del segle XX, la campanya promoguda per l'Assemblea de Catalunya a favor de l'ús oficial del català o les declaracions oficials dels bisbes de Catalunya, el País Valencià i de les Illes Balears a favor de la normalització que van mobilitzar bona part dels seus feligresos o, també, la campanya realitzada per diverses entitats de Barcelona contra els regidors de l'Ajuntament que havien votat en contra de subvencionar l'ensenyament de la llengua catalana.

determinats sectors polítics, cap mena de fractura social per raó de llengua. En bona mesura s'ha assumit positivament allò que Manuel Vázquez Montalban assenyalava durant els anys noranta del segle passat:

Que el català sigui la llengua pròpia de Catalunya em sembla evident, però aquesta necessària hegemonia de fet i dret no hauria de portar a l'absurda conclusió que el castellà és una llengua impròpia. Com ha de ser impròpia si la parlen milions de catalans? (Vázquez Montalban, *Avui*, 10/1/1998, pàg. 21).

Certament, el castellà és ben present en els usos lingüístics quotidians d'una part significativa de la població, especialment pel que fa als seus usos més informals (família, amistats, feina, etc.). És una realitat ben present com indiquen totes les enquestes sobre la qüestió. És a dir, el castellà forma part de la societat catalana del present, no tan sols perquè el mercat cultural i comunicatiu és majoritàriament en castellà, sinó perquè el castellà és, per a molta gent, la seva llengua inicial i conviu en un context d'ús favorable.

8.2. Els canvis històrics d'una generació: de la normalització lingüística a la bilingüïtzació demogràfica

Un altre punt, clau a parer meu, és que la vitalitat de la llengua catalana és la base, és a dir, és evident que el catalanisme neix amb la llengua, és evident que, i tornem als jueus, la pèrdua de la llengua, observin amb quina rapidesa els que mig parlaven castellà, els que mig parlaven l'alemany degradat, van recuperar l'hebreu a Palestina; la llengua és la base d'un poble. Ara, un cop dit això, ens han canviat tant les coses que no ens podem encaparrar en la llengua, i, per tant, dic que això és un objectiu inexcusable, però és més important la integració simbólico-nacional-emocional. Tal com estem, ja em surt més a compte trobar-me algú que parla andalus o el *xelja*, però que té una referència de valors i símbols i emocions que és la meua. El català de l'escola, d'altra banda, ha d'esdevenir el català del carrer. I això ho dic perquè com que tinc tota la família a l'ensenyament primari i secundari ho pateixo cada dia. Una part dels fills de l'emigració és extraordinària, integrada i excel·lent, però hi ha una part, i això no ho vam preveure i no ho va preveure el Paco Candel, una part dels fills de l'emigració formen, i d'això n'he parlat amb ell, un grup que són acatalans, no anticatalans, són acatalans, i això és preocupant. Per exemple, una part però és una part important, és el que en l'argot de l'ensenyament són els *cutres* i els *quillos*, és a dir, amb valors espanyols (Espanya, llengua espanyola), i amb la catalanitat i la llengua catalana absent. I són, en aquest sentit, un sector petit però important, més hostils del que jo vull representar que no els seus pares. Aquí hi ha un element de preocupació de cara al futur.

Josep Termes, Història de Combat, 2007, pàg. 338-339

Com s'ha exposat, els processos personals no es poden dissociar d'aquest marc de referència i dels canvis que s'hi produeixen. I pel que fa a la generació que analitzem són particularment significatius els canvis que s'han produït durant la seva trajectòria vital. En pocs anys es passa d'una situació lingüística en què la llengua catalana és una llengua relegada a l'àmbit privat, a una situació en què la llengua catalana és la llengua institucional, la llengua del sistema educatiu, la llengua dels mitjans de comunicació institucionals, la llengua que s'utilitza en àmbits formals com l'administració local, el Parlament, etcètera. Aquesta progressiva 'normalització' del català, genera a una part de les persones d'origen immigrant la percepció que la llengua pot esdevenir un vehicle facilitador de la mobilitat social ascendent, o també una barrera.

En aquest sentit, als anys vuitanta es produeix una inflexió en la situació lingüística que serà fonamental per als canvis que afectaran les generacions dels joves i infants d'aleshores (i que ara tenen entre 35 i 55 anys). El 1980 es crea la Direcció General de Política Lingüística³⁶, s'aprova per unanimitat la Llei de Normalització Lingüística de Catalunya i neix la primera cadena de televisió feta íntegrament en català (TV3). El 1988 es crea el Consorci per a la Normalització Lingüística per cobrir la necessitat d'aprenentatge del català per part dels adults.

La Llei de Normalització Lingüística de Catalunya esdevé vital a l'hora de possibilitar la penetració del català en zones i àmbits que fins aleshores no havien tingut prou cobertura. Però no serà fins el 1983 que s'articula el reglament i normativa al voltant de la llei a partir del consens general de tots els grups de la cambra catalana. Aquesta normativa serà, però, substancialment diferent a la proposta inicial basada en 'la Carta de la llengua francesa' de 1977 del Quebec. Com apunta l'Andreu Domingo:

Val la pena retenir aquesta dada: el model del Quebec com a nació sense estat, tant en la política lingüística com en la migratòria, esdevindrà com veurem un dels referents recurrents de la política impulsada pel nacionalisme català. Contra la proposta defensada

³⁶ La Direcció General va ser encapçalada per la filòloga Aina Moll i la voluntat de consens polític i legitimació científica va portar a la creació d'un grup de treball compost per sociolingüistes de diverses orientacions que havien fet aportacions importants en aquest camp: Antoni Maria Badia i Margarit, Francesc Vallverdú, Gentil Puig o la mateixa Aina Moll.

per CiU, ERC i Centristes de Catalunya de consolidar un sistema educatiu marcat per la segregació lingüística, acabarà prevalent la postulada pel PSUC i els PSC d'un sistema de conjunció lingüística i una única xarxa escolar, bandejant també la perspectiva punitiva que per garantir l'ús de la llengua adopta el patró quebequès. (Domingo, 2014:120)

Al mateix temps, amb la promulgació del Reial decret 2092/1978, l'ensenyament del català entrava a l'escola de Catalunya per primera vegada des de la implantació de l'ensenyament obligatori (1870). Aquesta fou, conjuntament amb la creació de TV3, una de les accions amb més repercussió en els canvis lingüístics que s'han produït en aquest període. Ja que s'iniciava un procés cap a l'assoliment de la màxima competència en català de la població de Catalunya, fos quina fos la seva llengua materna. Alhora, des del 1980, el Departament d'Ensenyament impulsà el Programa d'Immersion Lingüística, per fomentar l'aprenentatge del català entre els infants que tenien com a primera llengua el castellà.

Com s'ha apuntat anteriorment, amb les onades migratòries de la segona meitat del segle XX la relació entre el català i el castellà al Principat canvia substancialment, el castellà esdevé la llengua inicial majoritària de la població catalana. Així, el volum demogràfic de les persones arribades en aquesta onada migratòria i l'efecte de transmissió lingüística familiar fan que en els anys vuitanta el castellà sigui la llengua inicial majoritària entre els nascuts a Catalunya.

Tanmateix, com s'ha assenyalat, aquesta dinàmica produïda pel fet migratori ha contribuït, també, a la pervivència de la llengua. És a dir, com assenyalava l'Anna Cabré (1999), la immigració en els darrers cent anys, ha estat part integrant del sistema català de reproducció. Sense aquests contingents, no s'hauria produït cap mena de creixement demogràfic i, per tant, la llengua estaria també en una situació d'extrema feblesa, en aquest cas per inanició. De fet, com ja s'ha exposat, cal ser conscients que la força del pes demogràfic de la població castellanoparlant s'està corregint amb l'augment dels índexs de coneixement del català i d'usos híbrids del català per part dels que a casa parlen castellà.

No obstant, el fet que el català esdevingui la llengua vehicular de l'ensenyament als anys vuitanta del segle XX possibilitarà l'augment de les

competències lingüístiques (capacitat d'entendre'l, parlar-lo, llegir-lo i escriure'l) de la població i permetrà, com veurem més endavant, una progressiva adopció del català per part dels fills i filles d'aquesta onada migratòria. Com s'ha comentat amb anterioritat però, en un primer moment la immersió lingüística no canvia els usos lingüístics que impliquen l'ús del castellà en els entorns familiars i en les relacions amb les amistats i grups d'iguals donat que bona part d'aquest infants i joves resideixen en uns entorns socials on la densitat del català és molt baixa.

La implementació de l'ensenyament en català possibilitarà, a part d'un augment de les competències lingüístiques, un progressiu augment dels espais d'ús del català, especialment en àmbits més formals com poden ser l'escola, la universitat, l'administració pública (local i Generalitat) i la feina. Tanmateix, el castellà manté una presència considerable en tots els àmbits, especialment si en l'àmbit de l'oci i la cultura (música, cinema...) i els mitjans de comunicació. Així, doncs, el coneixement i l'ús del català s'ha estès entre la població d'origen castellanoparlant, especialment entre aquells que han anat adquirint majors nivells d'instrucció, però sense implicar un ús majoritari. Com veurem més endavant, si bé es dona una lògica de transmissió lingüística positiva (els pares d'origen castellanoparlant que parlen en català als seus fills), la progressió ha estat, fins a dia d'avui, molt lenta. Constantment positiva però molt lenta.

Si bé el català no es troba en una situació favorable en relació als usos lingüístics, es pot pot dir que manté una 'mala salut de ferro', no es pot obviar el punt de partida de la llengua: quaranta anys d'una dictadura que tenia com uns dels seus objectius eliminar la llengua; la incorporació al país de grans contingents poblacionals castellanoparlants 'reclosos' en barris perifèrics i mancats dels serveis bàsics amb un poc o nul contacte amb el català i que progressivament s'han anat incorporant a la llengua; un entramat cultural i comunicatiu majoritàriament en castellà; una clara precarietat de recursos a l'hora d'implementar polítiques lingüístiques, culturals i mediàtiques en català i, en molts moments, un augment de la tensió -

especialment amb l'arribada del Partit Popular al poder l'any 1996- lingüística entre la Generalitat i l'Estat.

Si bé durant els anys vuitanta i noranta els governs de Jordi Pujol creen eines essencials per la recuperació lingüística -TVC, Catalunya Ràdio, el Programa d'Immersion Lingüística i el Consorci per la Normalització Lingüística-, no s'acaba d'articular una política cultural (subvencions, promoció econòmica, concessió de llicències, etc.) capaç de potenciar la presència del català en la premsa escrita, la ràdio el cinema o d'altres àmbits de la cultura. No s'aconsegueix crear una oferta cultural potent i atractiva -amb presència pública i privada- capaç d'arribar a tots els sectors socials.

Paral·lelament, les actuacions de la Generalitat no tindran capacitat per capgirar una situació que se sosté per pautes interioritzades en la població al llarg de la història del procés de castellanització. Ni per contrarestar la política de normalització del castellà per part de l'Estat, que només tímidament i al cap dels anys ha començat a utilitzar el català en alguns àmbits, però sempre a remolc del castellà.

En aquest context, a mitjans dels anys noranta, es produeix un cert canvi en el discurs dels experts i els implicats en la normalització lingüística. El concepte de normalització, entès com -a progressiva incorporació de tota la societat a l'ús del català, queda esgotat, per la sensació d'estancament que es produeix en aquests sectors. El discurs actual fa incidència en els drets lingüístics dels catalanoparlants; en la necessitat de poder disposar, almenys, d'una oferta i d'una atenció institucional que no els margini respecte als castellanoparlants, que poden viure més fàcilment en castellà.

El resultat de tot plegat caldrà veure'l amb el temps, i amb les dades a la mà d'una eina que fins fa deu anys no existia, l'Enquesta d'Usos Lingüístics, de la qual ja se n'han fet tres edicions (2003, 2008 i 2013). Amb els resultats de l'enquesta a la mà es poden mesurar l'evolució de parlants tant de català com de castellà a Catalunya, així com altres qüestions com la intensitat d'usos i els àmbits d'ús. L'anàlisi per generacions, a més, permet entendre la relació entre els canvis estructurals que es produeixen al llarg de la història i els canvis en la conformació dels grups lingüístics, però sobretot de les pautes

lingüístiques. Perquè en el cas català, no es pot basar tota l'anàlisi en el fet d'identificar parlants d'una llengua o d'una altra. Sinó més aviat cal apuntar al que podem anomenar les pràctiques lingüístiques, és a dir, les pautes i les disposicions construïdes socialment i distribuïdes de forma diferent segons els espais socials, que acaben condicionant el comportament dels individus. Els usos lingüístics no són simples actes de parla resultat de l'aprenentatge i de la socialització en família, sinó que depenen de molts altres condicionants que es troben en tot això que acabem de comentar.

L'actual situació sociolingüística permet posar de manifest el que Isaac González (2013) ja apuntava en la seva anàlisi de l'EULP de l'any 2008. En certa manera s'està vivint un doble procés, per una banda un procés de *desetnificació del català* (Pujolar i González, 2013) i, per l'altra, d'*etnificació del castellà*. Segons aquests autors, de manera progressiva el català s'articula com a llengua identificada amb la *centralitat social*³⁷, com la llengua vehicular dels espais relacionals i en camps socials vinculats a la mobilitat social ascendent i a les posicions professionals i socials no subalternes:

Així doncs, els ancoratges de catalanitat també són indicatius de major o menor centralitat, i ho són amb tanta o més capacitat explicativa que les variables d'estatus social. En els models de regressió, tant la llengua parlada com la procedència assenyalen sistemàticament el mateix. Tant els que parlaven més en català durant la infantesa com els joves nascuts a Catalunya fills de pares nascuts a Catalunya tendeixen a mostrar-se més participatius i més propers a la política. La nostra interpretació és que l'arrelament en les xarxes relacionals i el reconeixement dels entorns institucionals –tant referits a les organitzacions socials com als marcs relacionals quotidians– com a referents propis expliquen aquesta major tendència a la centralitat social dels joves ancorats en la catalanitat. Tant la procedència com la

³⁷ Aquest concepte va ser desenvolupat per González, Collet i Sanmartín a la recerca *Participació, política i joves. Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afecció política de la joventut catalana* (2007). Sobre ell, Isaac González apunta: "En aquest sentit, ens atreviríem a dir que el gruix de les variables relatives als posicionaments polítics que hem analitzat en la investigació són indicis d'un eix estructurador de la posició social dels individus: la *centralitat social* que opera com un segon eix vertebrador de l'estructura social. La nostra interpretació és que les variables d'ancoratge de catalanitat remetent de manera força clara a aquest segon eix estructurador de les posicions de l'estructura social, el que situa els subjectes en posicions més centrals o més perifèriques de l'estructura social.

Entenem per centralitat social la capacitat per comprendre de manera immediata i irreflexiva els diferents entorns institucionals que conformen el teixit relacional, organitzatiu i comunicatiu que dota de sentit la vida col·lectiva més enllà del grup de les persones amb què mantenim relacions cara a cara. Per tant, la centralitat condiona la capacitat per descodificar i comprendre, primer, i sentir com a propis, els diferents marcs sociopolítics en què l'individu es mou. Val a dir que 'sentir com a propis' implica poder-hi ser crític o distanciar-se'n expressivament, no només adherir-s'hi acríticament." (González, 2008: 9).

llengua esdevenen elements centrals en la facilitat de reconeixement i posicionament en els entorns institucionals i, per tant, en el posicionament dins el camp de la política –malgrat siguin afectats per un o més dels replegaments exposats. (González, 2008: 10)

Amb tot, doncs, l'origen lingüístic familiar té progressivament una importància decreixent com a factor inductor de l'ús quotidià del català. Alhora, com assenyala González (2014), el castellà esdevé una llengua vinculada als usos familiars (sobretot pares) i amb els amics de la població castellanoparlant d'inici; una llengua d'ús quasi universal que compleix una funció complementària a la del català (amb major o menor pes segons el camp social); i, finalment, la llengua que empren intensivament la població arrelada de menys estatus i la població nouvinguda. L'ús quasi bé exclusiu del castellà per part d'aquests grups amb una posició social més desafavorida i ètnicament connotats és el que converteix al castellà, en termes simbòlics, en una llengua "etnificada", en un marcador social i cultural de la població amb una posició de classe més subalterna.

Aquesta baixa o nul·la presència del català en determinats joves castellanoparlants ubicats en posicions socials més subordinades, permet reprendre el concepte proposat per Candel (també emprat per Josep Termes) al referir-se als fills dels 'altres catalans': els 'acatalans' (Fernández et al., 2009). Aquesta població catalana castellanoparlant, que se sent catalana però que viu en un marc simbòlic hispanocèntric³⁸. Es tracta d'un sector poblacional que, en molts casos, expressa sentir-se català, però presenta una

³⁸ Al seu estudi sobre les representacions simbòliques de la identitat nacional, Rovira, Saurí, Treserra i Solà (2007) classifiquen l'hispanocentrisme en la lògica d'aquells que s'identifiquen amb un espai simbòlic espanyol o estatal. En la seva anàlisi sobre la identificació simbòlica posen de manifest que en els perfils d'individus que més s'identifiquen amb els símbols espanyols o estatals destaca la fidelitat lingüística al castellà. En aquest perfil, l'altra variable influent és el lloc de naixement dels pares. Quan, a l'ús habitual del castellà s'hi suma el fet de tenir pares nascuts en un altra comunitat autònoma, el percentatge d'individus propers al marc simbòlic espanyol o estatal és força elevat. Això, doncs, aquells individus propers a un espai hispanocèntric (on els referents provenen principalment de les manifestacions culturals de l'Estat i/o en castellà) presenten unes variables molt definides: castellanoparlant, que no utilitza el català habitualment, i que consumeix televisió i música en castellà (hi predomina el flamenc, el rock-pop, la màquina, el pop comercial i la música electrònica). També és destacable la presència de joves que vesteixen esportiu i *makinero*. Per tant, viuen la identitat espanyola d'una manera desacomplexada i, en molts casos, no els agraden els referents del sistema simbòlic català. Aquest perfil és, doncs, un dels perfils possibles entre els fills de famílies castellanoparlants.

clara identificació amb Espanya, els seus símbols i determinats trets culturals. En alguns casos, es tracta d'un discurs monolític i molt homogeni, no necessàriament anticatalà, al voltant dels valors espanyols (llengua castellana, consum de música en castellà i de televisió d'àmbit estatal, etc.); en d'altres, es produeix un procés de contraposició simbòlica. És a dir, els símbols espanyols es contraposen als discursos i símbols catalans produint-se una confrontació entre legitimitats simbòliques (Rovira, Saurí, Treserra i Solà, 2007). En alguns casos, l'existència de contrasímbols catalans (el burro català, l'estelada, l'adhesiu del CAT, samarretes reivindicatives, etcètera) prefigura reaccions defensives en tant que són descodificats com agressions a l'imaginari nacional espanyol. L'imaginari simbòlic espanyol és presenta naturalitzat tot disposant d'un altíssim nivell de legitimitat. Des d'aquesta conjuntura, els símbols catalans s'interpreten com a símbols menors, com a senzilles rèpliques -a vegades sorgides de l'enveja, el provincialisme, les ganes de ser diferents i destacar- mal fetes que no tenen cap raó de ser ni existir. Aquesta percepció minoritzada de la identitat catalana articula la contraposició asimètrica dels símbols espanyols per sobre dels símbols catalans.

Aquest perfil dels 'acatalans', amb una molt baixa presència del català en els seus entorns socials, són, com ja s'ha dit, alguns dels fills o nets dels contingents migratoris dels anys cinquanta a setanta amb menors nivells d'instrucció, amb posicions de classe més vulnerables. Aquests presenten, doncs, una destacada fidelitat lingüística al castellà. Com assenyalen Rovira, Saurí, Treserra i Solà:

Si en els casos anteriors hem vist que un canvi de llengua (del castellà familiar al català amb els amics) va associat sovint a una identificació amb els símbols nacionals catalans, en el cas del perfil que s'identifica més amb els símbols espanyols destaca la fidelitat lingüística al castellà. (...) Quan, a l'ús habitual del castellà hi sumem el fet de tenir pares nascuts en un altra comunitat autònoma, el percentatge de triar de la bandera espanyola és del 81,2%. En canvi, desapareixen els que trien l'estelada i pràcticament el que trien la senyera (2,1%). Però no els que trien altres banderes (16,7%). Això indica que existeix un perfil amb unes variables molt definides: castellanoparlant, que no utilitza el català habitualment, i que consumeix televisió i música en castellà (hi predomina el flamenc, el rock-pop, la màquina, el pop comercial i la música electrònica). També és destacable la presència de joves que vesteixen esportiu i makinero, que porten adhesius de cotxes o motos. Per tant, viuen la identitat espanyola d'una manera desacomplexada. S'identifiquen majoritàriament amb el toro com a símbol. (...) Aquest perfil és, doncs, un dels perfils possibles entre els fills de

famílies castellanoparlants. Cal tenir en compte la influència de la variable lloc de naixement dels pares. El que no hem pogut investigar aquí és la influència dels vincles amb el lloc d'origen dels pares en la identificació simbòlica. En tot cas, podem observar a les dades que els fills de pares nascuts a Catalunya (malgrat que parlin castellà) s'identifiquen més fàcilment amb els símbols catalans, com també amb els espanyols. (Rovira, Saurí, Treserra i Solà, 2007: 237)

Així, l'ús quasi bé exclusiu del castellà per part d'aquests grups de joves tan ben delimitats és el que el converteix en una llengua "etnificada", una llengua que posiciona socialment i cultural en l'espai de la classe treballadora amb recursos més limitats i poc nivell d'instrucció. Aquest procés d'etnificació –en alguns casos– del castellà obre noves incògnites en el mapa lingüístic del país.

8.3. Els usos lingüístics en el marc de les condicions de possibilitat

La meva filla em diu:

- *Papá, háblame en catalán para que lo aprenda.*
- *¿Por qué?*
- *Porque yo soy catalana.*

A més d'esperançador, això és trist i significatiu. És trist perquè li serà difícil d'aprendre la llengua de la seva terra, perquè a l'ambient en què viu i creix no li donaran aquest ensenyament o si per cas d'una manera molt migrada. I és significatiu perquè segurament quan algú li ha preguntat: <<D'on ets?, què ets?>>, ella ha contestat:

- *Catalana.*
- *¿Tu catalana y no sabes hablar el catalán?*

I ella ferida en la seva vanitat, ferida en el seu petit amor propi, ah vingut a demanar-me –els pares ho saben tot, tot ho poden– que li parli, que li ensenyi el català.

Un matí d'aquests, mentre m'escarrasso amb aquest llibre tan complicat, em trobo en Peret, del carrer 16, el carrer dels nostres jocs, a l'autobús. La seva mare és d'Almeria, ho he dit? E lseu pare també n'era. Ell ha nascut a les Cases Barates. Puja un home a l'autobús. Amb vestit de treball blau i gorra. Català de soca-rel. Coneix en Peret. El saluda, li parla en català. En Peret també contesta en català. Em sorprèn o bé ho faig veure.

- *Parles català?*
- *Sí.*
- *Però tu no ets català.*
- *Sí, que ho sóc.*

Paco Candel, Els altres catalans, 1964, pàg. 76

Els usos lingüístics —és a dir, el fet de parlar una o altra llengua en un espai o territori on coexisteixen dues o més llengües— posicionen els individus en

l'espai social. El fet de parlar una o altre llengua —i fins i tot el fet d'emprar determinades variants dialectals, argots, vocabulari, etc. — és quelcom que actua com a marcador simbòlic de primer ordre. A Catalunya, on hi conviuen dues llengües, els usos lingüístics —siguin en castellà, en català o híbrids— juguen un important valor simbòlic; esdevenen marcadors amb clars efectes socials. Davant aquesta realitat, cal preguntar-nos quines són les lògiques existents darrera de cadascun dels usos lingüístics. És a dir, quins són i com funcionen els mecanismes que provoquen l'ús d'una o altra llengua en un territori com Catalunya?

Sense voler caure en una perspectiva completament determinista —de fet, com Bourdieu (1994), tenim present que la relació de l'agent social amb el món social és una relació creadora, no merament mecànica, on sempre hi ha la possibilitat de la reflexivitat³⁹—, es voldria apuntar l'existència d'un seguit de factors estructurals que generen les disposicions pertinents per una o altra tria lingüística. L'accés i l'ús d'una o altra llengua es relaciona tant amb les condicions socials de producció i reproducció del mercat lingüístic⁴⁰, com amb les pròpies condicions socials —trajectòria social, posició social, *capitals*— dels parlants. Els contextos generals —context històric, polític, territorial, etc.— s'entrelliquen dialècticament amb les trajectòries dels individus possibilitant

³⁹ Per Bourdieu (1994), la lògica de l'acció social s'allunya de la falsa dicotomia entre l'acció individual i el determinisme de les normes socials. Per aquest autor, "reduir l'univers de les formes de conducta a la reacció mecànica o a l'acció intencional, és fer impossible l'aclariment de totes les pràctiques que són raonables sense haver de ser el producte raonat i, encara menys, d'un càlcul conscient" (Bourdieu; Wacquant, 1994:97). En aquest sentit, l'autonomia és producte tant de la relació creadora de l'agent amb el món social, com de la pròpia reflexivitat que permet escapar de la part de la determinació que hi ha en l'*habitus*.

⁴⁰ El model de tria de llengua, de parla, ve determinat per la confluència d'un *habitus* lingüístic i el mercat lingüístic. Per Bourdieu (2000[1980]), tota parla es produeix a partir d'una tria ajustada a una situació, a l'existència d'un mercat lingüístic entès com a conjunt de productes oferts a una clientela (productes lingüístics) i que tenen valors (un preu) explicat per el sistema d'intercanvis i els monopolis que intervenen. La idea concepte de mercat en el sentit macro és que es tracta d'un marc de referència on es dona la posició dominant d'una o altre llengua, o d'una o altre manera de parlar aquesta o aquestes llengües. En aquest espai s'hi interrelacionen la llengua dominant, la llengua legítima (aquella que està valorada socialment, que es reconeguda per a tothom com a tal, que implícitament forma part del món donat per descomptat, encara que sigui el resultat d'una "imposició" arbitrària"). A la vegada, aquesta tria ajustada a una situació també es veu interseccionada per les situacions específiques, de nivell micro, per un camp de joc determinat. La llengua que es parla a l'escola -camp escolar, a la política -camp polític-, entre les classes populars, etcètera. La idea de parlar segons l'interlocutor (Qui és? Com cal parlar? Amb quina llengua?) i les possibilitat de fer servir aquesta llengua com cal (com s'espera que es faci servir). És a dir, es despleguen diferents llengües i formes de parlar-les en funció de les geografies de cada moment.

unes o altres apropiacions lingüístiques. És a dir, es produeix un accés desigual als recursos lingüístics en funció de les condicions socials —emprant la conceptualització de Bourdieu, en funció dels diferents volums dels *capitals* (econòmics, culturals, socials i simbòlics) i l'estructura del *camp*⁴¹—.

Així, per una banda, el context social on es desenvolupen els individus —amb un determinat model educatiu, una administració, uns mitjans de comunicació, etc.— estableix les llengües que cal conèixer i, a grans trets, les normativitats —els usos— existents en relació a cadascuna. Tot plegat constitueix un entramat, un *camp* de joc, on els individus interactuen i incorporen les seves normativitats, construint, d'aquesta manera, el que Bourdieu anomena *habitus*⁴². L'*habitus* esdevé, doncs, un factor fonamental per entendre les disposicions lingüístiques dels individus— aquesta estructura la percepció, les necessitats i les normativitats en relació a la llengua, configurant el que podríem anomenar l'*habitus lingüístic*. D'aquesta manera, tal i com afirma l'Emili Boix: “Les normes d'ús que regulen els canvis de codi

⁴¹ Els conceptes de *capitals* i *camp* esdevenen conceptes clau en la perspectiva teòrica de Bourdieu (1988). Davant la complexitat conceptual d'ambdós conceptes, creiem pertinent citar la síntesi que l'Emili Boix realitza al voltant d'ambdós conceptes: “Bourdieu anomena aquests recursos *capitals* i diferencia entre els *capitals* econòmics, els socials, els culturals i els simbòlics. El capital econòmic es refereix al domini del capital de les empreses i els seus beneficis, a la posició en les relacions de producció. El capital social d'un individu depèn de les relacions de coneixença i amistat, en funció de les quals pot accedir a un nombre major o menor de posicions i recursos socials. El capital cultural és donat per la major disponibilitat de recursos culturals, que depèn sobretot, però no exclusivament, del nivell educatiu previ. El capital simbòlic, finalment, es refereix a la major o menor influència que un individu, un grup o una institució social fan sentir en la representació de la realitat per part de la resta de la població. (...) aquests *capitals* de què disposen els individus i els grups no tan sols e diferencien quantitativament pel seu volum, sinó qualitativament per la seva estructura, i històricament per la seva evolució en el temps. Aquests *capitals* no tenen un valor absolut, sinó que existeixen i funcionen en relació amb el que Bourdieu anomena *camps*. Els *camps* són el conjunt de microcosmos socials construït per una xarxa de relacions objectives entre les posicions socials dels grups i els individus. Aquests *camps* són relativament autònoms, i irreductibles a d'altres camps: parlarem per tant dels camps de la religió, de l'esport, dels grups d'esplai, de la política parlamentària, etc. El *camp* es pot comparar amb un joc, amb regles i estructures canviabls i dinàmiques, perquè és un lloc de relacions de força entre els seus jugadors, que imposa la seva lògica particular a les activitats que s'hi realitzen i als agents que hi prenen part.” (Boix, 1993:32-33).

⁴² L'*habitus*, tal i com assenyala Bourdieu (1988), és el principi que genera un seguit de pràctiques que es poden percebre com a pròpies d'una o altra classe social i a la vegada el sistema que jutja aquestes pràctiques com a pròpies d'una o altra classe. Es tracta de l'element transversal que creua les condicions socials generals, les trajectòries i un conjunt de relacions històriques. A cada classe, a cada posició a l'espai social correspon un *habitus* que ordena les pràctiques i la seva percepció. És a dir, aquest *habitus* delimita unes formes de fer, de pensar i de situar-se pròpies d'una determinada trajectòria i posició social. Implica un sistema de disposicions incorporades, un esquema implícit de percepcions, classificació i acció estructurades per les condicions objectives d'existència.

són una d'aquestes pràctiques explicades històricament pel producte d'un *habitus* i un mercat lingüístic determinats" (Boix, 1993:36). L'*habitus* permet, doncs, comprendre diferents dimensions de les pràctiques i els discursos dels individus —en el cas que ens ocupa les pràctiques lingüístiques i els diferents discursos articulats en relació al català— de les identitats socials dels individus (ex. el gust estètic o la lleialtat lingüística). En la mesura que l'*habitus* fa referència a la posició social dels individus, és raonable pensar en l'existència d'un *habitus lingüístic* de classe (classes mitjanes, classes populars, classes altes) que articula i dona forma a les diferents disposicions lingüístiques.

En aquest sentit, la comprensió de les lògiques existents darrera les pràctiques lingüístiques passarà per la identificació prèvia de les posicions socials dels individus i els respectius *camp*s de joc. Així, en la mesura que s'ocupen posicions socials —generalment, com veurem més endavant, es tracta de posicions socials on els individus posseeixen un volum significats de *capitals*— on hi interactuen diferents sectors socials augmenten les possibilitats d'entrar en contacte amb membres de l'altre grup lingüístic. Val a dir, però, que malgrat els fills i els néts de les persones que van arribar a Catalunya durant els anys 50 a 70 tenen el capital simbòlic i cultural del coneixement del català i s'han socialitzat en unes condicions socials que afavoreixen que s'apreni, si no ocupen espais on hi hagi contacte amb el català, les possibilitats de parlar-lo són més aviat minses. Així, a banda d'unes condicions de possibilitat que permetin l'aprenentatge de la llengua, calen unes condicions de possibilitat —espais d'usos catalanoparlants— que afavoreixin la seva parla.

A grans trets, s'ha plantejat la necessitat de tenir present el paper dels factors estructurals i dels factors individuals a l'hora d'entendre les lògiques de les tries lingüístiques. Tan sols mantenint una perspectiva on s'interrelacionin tots aquests elements serem capaços de reeixir en la nostra aproximació a les diferents apropiacions lingüístiques. En aquest sentit, com assenyala l'Emili Boix:

Per comprendre els canvis de codi en una interacció, cal conèixer els *habitus* i els capitals socials, econòmics, culturals i simbòlics dels participants, i els seus valors

canviants en relació amb cada camp social determinat amb que es posen en contacte. En una interacció concreta, els locutors que imposen el seguiment d'una norma d'ús, la tria d'una determinada llengua, arriben a ser dominants i els altres interlocutors admeten ser subordinats, després que un entramat de factors històrics i sociopolítics ha portat a un determinat joc de forces en el mercat lingüístic. (Boix, 1993:39)

8.4. Les normativitats en les tries lingüístiques

Fins aquí s'ha apuntat la importància de les condicions de possibilitat dels individus a l'hora d'entendre els diferents usos lingüístics. Ara bé, tal i com s'ha assenyalat, no es voldria caure en un model completament determinista que anul·li la possibilitat del canvi i de l'acció. Com s'ha dit, l'*habitus lingüístic* esdevé el factor que guia els usos, activa l'impuls inconscient de parlar una llengua. Ara bé, aquest *habitus* es va reconfigurant en la mesura que transcorren les trajectòries vitals dels individus i varien els factors externs que les emmarquen. Les possibilitats de canvi i la seva estructuració —constituint, així, noves i diferents normativitats— és el que es procurarà plantejar en aquest punt.

Per entendre aquestes normativitats o formes de fer implícites convé posar de manifest les dimensions instrumental i simbòlica de la llengua. En aquest sentit, en un context de convivència de dues llengües —cas de Catalunya— la llengua s'articula al voltant d'aquestes d'ambdues dimensions.

Pel que fa a la dimensió instrumental, un element a tenir en compte és la competència lingüística. En la mesura que es té una plena competència lingüística —no tan sols a nivell de comprensió sinó també a nivell de parla— els usos lingüístics són més automàtics i factibles. Paral·lelament a la competència hi ha altres factors que conformen aquesta dimensió instrumental: els usos lingüístics generals que s'estableixen en cadascun dels espais socials per on transiten els individus. Tant en els entorns més propers i quotidians, com en entorns més puntuals i formals existeixen unes normes —sovint completament informals— pel que fa als usos lingüístics. En aquests diferents camps hi ha la dominància d'una o altra llengua (en el cas que ens ocupa o hi domina el català o hi domina el castellà). El predomini d'una o altra llengua fa que els parlants emprin la llengua dominant sense pensar-ho,

com a quelcom “natural”. Ara bé, també pot produir-se que aquesta “naturalització” sigui percebuda i els individus activin el mecanismes de la tria lingüística conscientment amb un objectiu concret.

En quan a la dimensió simbòlica, no es pot obviar que “els usos lingüístics estan condicionats també per aquestes percepcions simbòliques atribuïdes tant a les llengües, en general, com als parlants d’una o altra llengua en particular” (Pujolar *et alt.*, 2010:11). És a dir, la llengua actua, en determinats contextos, com un marcador de posició social. La llengua es distribueix diferentment en funció dels *espais socials* i dels individus que s’hi posicionen en cadascun. Així, doncs, “la llengua performa la imatge social que es té dels parlants, o vulguin —i ho busquin— aquests o no” (Pujolar *et alt.*, 2010:12).

La juxtaposició de les dimensions instrumental i simbòlica de la llengua —la competència lingüística, els espais d’ús i el potencial lingüístic com a marcador posicional— juguen un paper de primer ordre en l’activació dels usos. En aquest sentit, Pujolar, González, Font i Martínez (2010) assenyalen:

Aquests elements d’ordre instrumental i simbòlic entren en joc i es retroalimenten per condicionar, finalment, l’activació o desactivació de la disposició dels individus a fer, conscientment i/o inconscient, una tria lingüística entre una o altra llengua. Lògicament, els entorns i camps socials bilingües (on hi ha un pes notable tant del català com del castellà) afavoreixen la tria lingüística, la percepció que s’exerceix l’opció lingüística desitjada. (Pujolar *et alt.*, 2010:12).

A aquesta definició de la llengua com a bé instrumental i bé simbòlic, voldríem afegir-hi les significacions que tenen en els seus usos. És a dir, els parlants contemplen —amb més o menys consciència— un valor instrumental, simbòlic i afectiu a l’hora d’emprar la llengua. Lligada a la dimensió instrumental anteriorment exposada —competència lingüística i la posició ocupada per la llengua en cadascun dels espais relacionals dels individus— els parlants realitzen un exercici, un càlcul, sobre els beneficis d’emprar una o altra llengua, sobre les necessitats reals d’emparar-la. En la mesura que una llengua és percebuda com a necessària —en tots o en alguns camps— s’activaran els mecanismes que per uns condicionaments estrictament instrumentals portaran a parlar la llengua —en tots o en alguns camps—. Així, per exemple, en la mesura que el català ocupa una posició predominant en

campes socials com són l'educatiu, l'administratiu i, en alguns casos, el laboral, aquesta presència preferent dibuixa una situació que facilita la percepció de la necessitat de dominar el català a l'hora de moure's —i tenir cert èxit— per aquests camps. De fet, aquest fenomen s'entronca directament amb el concepte de *pragmatisme lingüístic* articulat per Pujolar, González, Font i Martínez:

El pragmatisme lingüístic el definim com aquella tendència dels individus a emprar la llengua instrumentalment per maximitzar els beneficis que es poden obtenir en els contextos relacionals viscuts com a mercats o pseudomercats. El pragmatisme és dóna en els casos en què l'individu assumeix la posició hipotètica de “venedor” o d'oferta en el mercat. També el trobem quan l'individu assumeix com a realitat donada una situació de monopoli lingüístic originat per un mercat lliurement articulat. En tots dos casos es desproblematitza l'ús lingüístic que cal adoptar per aconseguir l'objectiu de la interacció —una relació, una aproximació identitària a un determinat col·lectiu, o bé una retribució econòmica.

Quan la llengua és vista més com un vehicle comunicatiu que no pas com un nexa identitària, la tendència al pragmatisme lingüístic és creixent. La tria lingüística se supedita, en aquest cas, a cerques personals de grau superior. Entre els joves catalans aquesta tendència universal al pragmatisme lingüístic afavoreix dos processos: d'una banda, una major hibridació lingüística entre els joves amb plenes competències lingüístiques en ambdues llengües. Es canvia automàticament una llengua o altra en una tria inconscient que adapta els usos a les majories lingüístiques i les percepcions de llengua més legítima. (Pujolar *et alt.*, 2010:14).

En bona mesura, aquest pragmatisme lingüístic és fruit d'una disposició general a la que es podria anomenar *pragmatisme de la quotidianitat* (Saurí, Rovira, Treserra i Solà, 2010). Es tracta d'una manera d'encarar la quotidianitat pròpia de les classes treballadores i/o populars i fruit d'un *habitus* corresponent a aquestes classes populars. Un *habitus* marcat per la importància de l'ètica del treball, un control de les situacions a curt termini —allò que dominen— i, sobretot, per un pragmatisme en tots els seus àmbits vitals que porta emprar o invertir els recursos justos i necessaris. Aquest pragmatisme s'articula al voltant d'un seguit de mecanismes d'acomodació —ètica de l'esforç i fatalisme no tràgic— que són apropiats per les classes populars i generen una certa noció del “ser feliç amb el que tinc”.

Aquesta acomodació no treu que hi hagi consciència de la pròpia situació social. No hi ha miopia social, més aviat una certa “prudència” social. Aquesta acomodació a una determinada situació es trasllada, doncs, a l'àmbit lingüístic. Malgrat que hi pugui haver consciència del valor instrumental i simbòlic de la llengua, aquesta no es considerada com a necessària en la seva

quotidianitat més immediata. Així, doncs, apareix una disposició que podríem sintetitzar en la frase “quan la llengua és bonica però no necessària”.

En els usos, l'existència d'un valor simbòlic és, també, important. Ara bé, en aquest cas, ens referim a valor simbòlic a aquell seguit d'identificacions que els parlants tenen amb la llengua. En funció de la posició social i la trajectòria vital els individus s'identifiquen d'una o altra manera amb la llengua —en el cas que ens ocupa el català—. Els nivells d'identificació amb la llengua poden anar d'una identificació laxa lligada a l'argument del català com a llengua pròpia del territori, a una identificació molt més potent relacionada amb un cert sentiment de país i, fins i tot, a un determinat marc ideològic-polític. De fet, el valor afectiu al que s'ha fet referència no seria res més que la gradació d'aquest marc d'adhesió simbòlica que aniria d'una alta apropiació sentimental de la llengua a un cert rebuig de la mateixa —un allunyament afectiu.

En definitiva, tot aquest entramat de dimensions i valors d'ús es constitueix com a marc estructurador de les normativitats existents al voltant dels usos lingüístics. És evident, doncs, que ens trobem en un camp de joc altament complex amb una gran diversitat de variables que cal tenir en compte. Aquesta entramat de factors causals sotmesos a una gran variabilitat dona peu a la possibilitat de canvis en les percepcions i usos lingüístics. De fet, tal i com mostrarem en l'apartat analític, els individus integrants de la fase qualitativa de la recerca són tots d'origen castellanoparlant, i mentre uns han mantingut els usos lingüístics incorporats durant la infantesa, d'altres han canviat considerablement els seus usos i percepcions. Els canvis simbòlics, instrumentals i, sobretot, la incorporació en espais socials més heterogenis —per exemple l'institut, la universitat, nous marcs laborals, etc.— amb més presència del català poden generar un considerable augment dels usos formals i informals en català. En aquest sentit, no podem perdre de vista que, en el context català, els diferents *campes socials* són espais on hi ha una llengua dominant i una altra dominada.

9. El recompte. Les pràctiques lingüístiques dels catalans a l'actualitat.

Fins ben entrada la dècada dels anys 90 la sociolingüística i la sociologia catalanes es trobaven mancades de dades estadístiques de base referides a la situació demolingüística catalana. Durant molt de temps va ser necessari conformar-se amb dades de coneixement de la llengua (sense cap referència als usos lingüístics) obtingudes en enquestes de propòsit general o del cens o amb estudis sectorials o corresponents a àmbits geogràfics restringits. En el millor dels casos les enquestes sociolingüístiques eren limitades pel que fa a la mostra o pel que fa a l'extensió i les temàtiques que contemplava el qüestionari. L'Enquesta sobre l'ús oral del català de 1997 començà a posar fi a aquestes mancances, amb una mostra (relativament) àmplia referida a l'àmbit territorial de Catalunya i un qüestionari extens i ambiciós.

En desembre de 2001 se celebraren les jornades sobre l'ús interpersonal del català organitzades pel Grup Català de Sociolingüística (actualment Societat Catalana de Sociolingüística). Una de les conclusions va ser justament que mancaven estudis demolingüístics ambiciosos i referits al conjunt del domini lingüístic. Per aquesta raó, al 2002 es constituí la Comissió de Demolingüística del GCS que, en un primer moment, es dedicà a promoure un conjunt d'enquestes d'aquestes característiques a tots els territoris de parla catalana.

Al maig de 2002 la Comissió de Demolingüística va fer una proposta en aquest sentit a la Direcció General de Política Lingüística (DGPL) de la Generalitat de Catalunya, que la veié amb simpatia i encarregà a una comissió d'experts de tots els territoris la redacció d'un qüestionari. Els tres membres de la Comissió de demolingüística en formaren part. D'aquesta manera, s'elaborà un qüestionari-marc, fonamentat, en bona part, en el qüestionari DYM 1997, per tal de poder comparar les dades de Catalunya d'ambdós estudis; un qüestionari que va ser revisat, finalment, per l'Idescat.

A Catalunya el projecte es concretà en l'estadística d'usos lingüístics 2003 (EULC-03), que es va portar a terme durant l'estiu d'aquell any. Se n'encarregà l'explotació a un equip de treball coordinat per Joaquim Torres i

en que els altres dos membres de la comissió de demolingüística també formaven part. El procés culminaria l'any 2007 amb la publicació del llibre *Llengua i societat als territoris de parla catalana* (Ernest Querol, coord.)

Així doncs, l'EULC 03 forma part d'un projecte de recollida de dades paral·lels en els diversos territoris de parla catalana i inclou els territoris de l'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i País Valencià.

9.1. L'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya 2003 (EULC 03)

L'EULC 03 va sorgir com a continuació i millora del que havia estat l'Enquesta sobre l'ús oral del català (1997). En aquell moment esdevingué l'enquesta sociolingüística amb la mostra més àmplia feta mai a Catalunya i, pel que fa al qüestionari, la més completa, sobretot pel que fa a la voluntat de mesura dels usos lingüístics interpersonals.

La mostra final per a Catalunya va ser de 7.257 entrevistes, 3.630 de les quals corresponents a l'àmbit metropolità de Barcelona. La resta d'àmbits oscil·len entre les poc més de 400 enquestes de l'Alt Pirineu i Aran (427) i Terres de l'Ebre (430) i les 814 de les comarques gironines.

Molt s'ha debatut sobre la falta d'adequació de la mostra obtinguda a la realitat demogràfica d'una Catalunya que assistia a un ràpid creixement de la població d'origen estranger. En efecte, la submostra d'estrangers de l'enquesta era significativament inferior al que hagués correspost segons les dades que registraven els padrons actualitzats.

Una de les raons apuntades per a aquest biaix fou que el treball de camp es va fer telefònicament i que això comportà la infrarepresentació de la població d'origen estranger. Tot i que aquesta causa hi degué influir i no pot negar-se que afectés en el sentit suggerit, al nostre entendre la raó darrera d'aquesta infrarepresentació fou que no es varen preveure quotes d'entrevistats segons el lloc de naixement ni mecanismes orientats a prevenir i esmenar possibles biaixos en la selecció dels entrevistats.

9.2. L'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya 2008 (EULC 08)

El mes de juny de 2009 es feien públics els resultats de la segona edició de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població, corresponent a l'any 2008. Com en la primera edició, l'objectiu principal de l'enquesta era el d'obtenir una estimació sobre els usos lingüístics en les relacions interpersonals, a Catalunya, en diversos àmbits d'ús.

Són diverses les millores que es van introduir respecte de la primera onada de l'enquesta. Entre d'altres, es van modificar diversos ítems del qüestionari, es va introduir també una mesura del coneixement d'altres llengües a més del català i el castellà i es va estudiar el cas particular de la Vall d'Aran garantint una mostra mínima de 400 enquestes per a aquest territori.

Ara bé, de les millores introduïdes en l'edició del 2008, resulten molt rellevants les relacionades amb el disseny mostral, amb el mètode de recollida de dades i amb el posterior ajustament de les dades obtingudes respecte de la mostra teòrica.

Atès que l'edició del 2003 de l'enquesta palesava una evident infrarepresentació de la població estrangera, el disseny mostral del 2008 va incorporar una nova variable d'estratificació com és el lloc de naixement per a cadascun dels àmbits territorials i va establir l'extracció aleatòria d'individus de les dades del padró com a mètode de selecció de potencials entrevistats. Alhora aquest darrer aspecte es relaciona amb el fet que l'univers de referència de la població catalana passessin a ser les estimacions de població en base al padró i no el ja molt llunyà cens de 2001.

La clara infrarepresentació de la població estrangera es va resoldre en aquella edició tot i que podria ser que s'haguessin introduït biaixos nous, possiblement de menor intensitat, propis de l'adopció del padró com a mapa fidel de la composició demogràfica del país.

Malgrat ser una font d'alta qualitat⁴³ per estimar la població estrangera que realment resideix en el país incloent-hi aquells sense una situació

⁴³ L'actualització del padró ha millorat amb l'entrada en vigor en 2005 d'una norma que obliga a les persones extracomunitàries a renovar cada dos anys la seva inscripció padronal i

regularitzada (que són els més difícils de comptabilitzar precisament pel seu estatus legal), el padró du associat el seu propi biaix, amb persones residents a l'Estat que no estan empadronades i a la inversa, que apareixen en el padró i ja no hi són. Tot i que minoritaris, a aquestes circumstàncies s'hi poden afegir els casos dels qui són comptats alhora en més d'un municipi, quelcom que no hauria de passar mai però que és especialment possible amb població estrangera sense permís de residència i una elevada mobilitat en el territori⁴⁴.

9.3. L'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya 2013 (EULC 13)

La darrera edició de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població (EUL2013), presentada el juny de 2014, s'integra al Programa anual d'actuació estadística, 2013, desplegat per la Llei del Pla Estadístic de Catalunya 2011-2014. Com en les anteriors edicions, l'objectiu principal de l'enquesta és conèixer la identificació lingüística i els usos del català i altres llengües en els espais de relació personal de la població de 15 anys i més a Catalunya, amb especial interès per la situació de l'ús del català.

En aquesta edició de 2013 s'ha incorporat la metodologia de recollida de dades per Internet. La mostra teòrica és de gairebé 7.500 individus amb un error de l'1,16% per tot Catalunya i amb un interval de confiança del 95,5%.

L'àmbit geogràfic el constitueix tot el territori de Catalunya, amb significació estadística per als vuit àmbits territorials vigents en el moment del treball de camp, a més de Barcelona ciutat (pendent de publicar) i la comarca de la Val d'Aran. La selecció dels municipis i seccions s'ha realitzat mitjançant un mostreig sistemàtic amb arrencada aleatòria un cop estratificats els municipis segons grandària dins de cada estrat territorial, exceptuant la Val d'Aran on la mostra ha estat extreta per mostreig aleatori simple.

amb un Reial Decret del 2007 que obliga els residents de la UE sense targeta de residència a inscriure's en un registre específic.

⁴⁴ Pot ser, per tant, que duts per la voluntat d'ajustar-se al màxim a la realitat del padró (expressada en l'adopció de la calibració com a mecanisme de correcció de les dades) s'hagi introduït un lleu biaix de sentit contrari (exagerant els estrangers). En defensa del procediment seguit sempre es podrà adduir que no hi ha coneixement més creïble de la realitat demogràfica que el que proporciona el padró.

La població analitzada per l'EULP és la població resident a Catalunya de 15 anys i més, 6.366.783 habitants, que representen el 84,3% del total de població, segons el Padró municipal d'habitants. Pel que fa a la composició per lloc de naixement, la població de 15 anys i més presenta menys proporció de nadius a Catalunya que el conjunt de la població. Concretament, hi ha 3.746.882 habitants que són nascuts a Catalunya (58,8%), 1.399.648 que són nascuts a la resta de l'Estat (21,9%) i 1.220.253 nascuts a l'estranger(19,1%).

A continuació es presenten alguns petits comentaris sobre alguns dels resultats generals obtinguts mercès a l'enquesta, observant aquells aspectes que permetin copsar molt genèricament la situació global del català en l'actualitat. De fet, aquests aspectes es reprendran més endavant centrats específicament en la població objecte d'estudi. En concret, els aspectes presentats a continuació permeten, per una banda, classificar els parlants segons el seu coneixement de llengües, la seva competència lingüística, els usos lingüístics dins i fora de la llar i, per l'altra, esbossar les variables explicatives més rellevants dels usos lingüístics de la població resident a Catalunya.

9.3.1. Competències lingüístiques

A grans trets, l'EULC-13 mostra un augment de la població amb habilitats d'entendre, parlar, i llegir en català. En aquest sentit, la majoria de la població de 15 anys i més declara entendre, saber parlar, llegir i escriure el català, en les proporcions següents: entendre (94,3%), saber parlar (80,4%), llegir (82,4%) i escriure (60,4%). En nombres absoluts hi ha 5.899.400 persones de 15 anys i més que entenen el català, 5.027.200 de persones que el saben parlar, 5.152.400 persones que el saben llegir i 3.776.300 persones que el saben escriure. L'anàlisi del castellà és, però, més contundent. Més del 95% de la població de 15 anys i més declara entendre, saber parlar, llegir i escriure el castellà.

L'EULC-13 mesura les habilitats bàsiques del coneixement tant de forma dicotòmica com avaluant-lo del 0 al 10. La relació entre ambdues formes de

mesura no és lineal, sinó per a cada habilitat es va incrementant fins arribar a un punt en que la majoria considera que ja té aquella habilitat. En les actuals circumstàncies sociolingüístiques, en que una part importantíssima dels catalanoparlants pateixen una forta inseguretats lingüística a causa de l'escassa formació i el contacte de llengües, cal una dosi molt elevada de confiança en un mateix per respondre amb un 10.

Competències lingüístiques en català i autovaloració⁴⁵

	L'entén	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Percentatge	94,3	80,4	82,4	60,4
Puntuació mitjana	8,3	7,0	7,3	5,4

9.3.2. Llengua inicial, llengua habitual i llengua d'identificació

Les enquestes sociolingüístiques es veuen en la necessitat de tipificar els entrevistats a partir de la seva llengua i, en conseqüència, en el context català es veuen forçats a operativitzar alguna de les definicions socialment disponibles sobre qui és catalanoparlant i qui és castellanoparlant. Fins a l'EULC-03 s'havia tendit a privilegiar de manera inercial la tipificació dels entrevistats en base a la seva *llengua habitual* complementada de vegades (encara que no sempre) per la seva *llengua inicial* o primera llengua que havien après.

No obstant el concepte de *llengua habitual* amb el pas dels anys ha anat cultivant una merescuda reputació d'ambigu, ja que informa tant de l'ús com de la identitat lingüística del parlant. Tot i que allò que es pregunta és, de fet, quina llengua es fa servir més sovint (operativitzant així la definició que és catalanoparlant qui parla en català i castellanoparlant qui parla castellà) allò que es respon molts cops és quina és la llengua que es considera la pròpia, molt especialment quan els usos lingüístics no són monolingües i les

⁴⁵ *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística. Barcelona, març del 2015.

pràctiques són diverses i confuses. Probablement per evitar aquesta mena de problemes la llengua habitual va ser relegada a partir de l'EULC-03 a una localització secundària i descavalcada de qualsevol privilegi en totes les anàlisis posterior.

La principal alternativa a la llengua habitual, la llengua pròpia o llengua d'identificació de l'individu, respon a la identificació subjectiva del parlant i li confereix la responsabilitat darrera de la seva tipificació. És l'opció privilegiada actualment, al nostre entendre de forma totalment encertada. Així, la combinació de dues variables, la llengua que l'individu considera actualment com a la seva pròpia i la llengua de partida, aquella que primer va aprendre, permet obtenir perfils de manteniment de la llengua o de canvi (individus que parteixen d'una llengua i acaben adoptant l'altra). Aquestes variables juntament amb les de les llengües parlades amb els fills o amb els progenitors possibiliten obtenir una imatge perfectible però prou completa de la transmissió lingüística intergeneracional i dels canvis de llengua.

Els resultats indiquen que gairebé 3 milions de persones que no tenien el català com a llengua inicial el saben parlar actualment. Aquesta dada resulta de la diferència entre les persones que el saben parlar (5.027.200) i les persones que tenen el català, sol o compartit amb el castellà, com a llengua inicial (2.092.700). A Catalunya hi ha 1.940.000 persones que tenen el català com a llengua inicial (la que van parlar per primera vegada a casa seva), un 31% de la població, 3.448.500 persones tenen el castellà, un 55,1% de la població, i més de 152.700 persones, un 2,4%, tenen tant el català com el castellà.

Pel que fa a la llengua d'identificació, un 36,4% del conjunt de la població té el català com a llengua d'identificació (la que considera la seva llengua), més de 5 punts per sobre dels qui la tenen com a primera llengua o inicial (31%). Això fa que hi hagi 600.000 persones més que tenen el català, sol o compartit amb el castellà, com a llengua habitual i d'identificació de les que el tenen com a inicial. El 36,3% de la població adulta té el català com a llengua habitual i el 50,7% té el castellà.

L'evolució del català en el darrer decenni s'ha reduït lleugerament com a llengua habitual, passant del 46% el 2013 al 36,3 el 2013, i com a llengua inicial, del 36% ha passat al 31%. Si es compara l'evolució del català com a llengua primera o inicial (la llengua amb què s'aprèn a parlar) i com a llengua habitual, s'observa que els percentatges s'estabilitzen en el període 2008-2013, just quan s'han reduït els fluxos migratoris provinents d'arreu del món a causa de la crisi econòmica. En canvi, el castellà s'ha mantingut estable com a llengua inicial (de 56% l'any 2003 al 55,1% el 2014) i ha augmentat lleugerament com a llengua habitual (47,2% l'any 2003 a 50,7% el 2013).

El lloc de naixement de la població és un dels factors que més condiciona l'adquisició dels coneixements actius de català: més del 80% de la població nascuda a Catalunya sap parlar i escriure el català, mentre que per als nascuts fora de Catalunya aquests coneixements no arriben al 60%. Seguint aquesta mateixa lògica, s'observa que una part significativa dels catalanoparlants inicials està conformada per individus nascuts a Catalunya. Així, el 50,7% dels enquestats nascuts a Catalunya són catalanoparlants inicials (resultat de progenitors autòctons que transmeten sobretot català i progenitors forans que transmeten castellà sobretot), si s'hi sumen els catalanoparlants inicials nascuts fora, 3,2% a la resta de l'Estat i un 2,5% a l'estranger, s'arriba al 31% de catalanoparlants inicials detectats per l'enquesta.

Pel que fa a la llengua habitual, el 56,5% dels nascuts a Catalunya usen el català com a llengua habitual. Per contra, el 85,1% dels nascuts a la resta de l'Estat només usen el castellà i el 8,7% tenen el català com a llengua habitual. Entre els nascuts a l'estranger, que se situen en edats més joves, el 62,1% tenen el castellà com a llengua habitual i el 23,7% tenen llengües diferents del català i el castellà com a habituals.

9.3.3 Ús familiar i transmissió lingüística

Pel que fa al context més pròxim, el de l'àmbit familiar, es produeix una combinació de dades positives i negatives alhora.

- El procés de transmissió lingüística intergeneracional, (diferència entre el percentatge de població que parla català amb la mare i el que l'usa amb el fill), és de 6,2 punts favorable al català. Els usos lingüístics amb els avis, els pares i el fill més gran indiquen que a Catalunya el procés de transmissió lingüística intergeneracional està a favor del català, ja que l'ús del català amb el fill més gran (37,3%) és més alt que amb el pare (30,7%) o amb la mare (31,1%), i més encara que amb els avis materns (29,5%) o paterns (28,8%). Això significa que hi ha més de 6 punts percentuals de diferència a favor del català entre l'ús d'aquesta llengua amb la mare i amb el fill més gran.
- Hi ha un 27,5% de la població nascuda a Catalunya amb fills que ha decidit parlar-los en català de manera principal quan els seus progenitors han nascut fora dels territoris de parla catalana. Això indica que la capacitat d'atracció del català continua essent notable, ja que una part dels fills dels arribats de fora ha adoptat el català com a llengua familiar i de projecció de futur, triant-la en l'ús amb els fills.
- Malgrat la tendència positiva, l'observació de la transmissió lingüística per edats permet veure que el entre els més joves el percentatge dels que mantenen el català com a llengua vehicular amb els fills és menor (32,6% entre els de 45 anys i més, 27,3% entre la resta) car el volum demogràfic dels pares joves catalanoparlants inicial és menor.
- El volum de pares que adopten el català amb els fills, totalment o parcial, és especialment elevat entre els menors de 45 anys. La dada és especialment reveladora si l'observem en funció de la llengua inicial dels pares. Adopten el català (totalment o parcial) el 44% dels pares castellanoparlants d'inici de menys de 45 anys, mentre que entre els pares de més edat ho fan el 22%.
- L'ús del català a la llar tendeix a augmentar amb el nivell d'estudis i amb el temps d'arrelament familiar i tendeix a disminuir amb l'edat.
- En termes generals, hi ha un manteniment lingüístic intergeneracional, un 76,2% de la població parla la mateixa llengua amb els progenitors i els fills. Entre els que canvien, un 11,9% (470.000 persones) adopta el català tot i parlar castellà amb els seus progenitors.

9.3.4. Usos lingüístics interpersonals fora de la llar

Segons l'EULC-13, un 36,3 % de la població declara usar habitualment el català i un 50,7 % el castellà, mentre que un 6,8 % diu usar totes dues llengües de manera habitual i un 6 % emprà d'altres llengües o combinacions. Ara bé, pel que fa als usos lingüístics interpersonals fora de la llar, a l'EULC-13 es mesuren els usos lingüístics en diverses situacions. En concret, es pregunta per la llengua que es parla amb:

- Amistats
- Veïns
- Els companys d'estudi (actuals o passats)
- Els companys de feina (actuals o passats)
- Petit comerç
- Gran comerç (supermercats i hipermercats)
- Entitats financeres
- Administració local, Generalitat i Estat
- Personal mèdic
- Escriptura de les notes personals

L'espai d'interacció on el català assoleix un percentatge més elevat és en l'àmbit educatiu. Així, el 42,9% de les persones que estan cursant estudis usen el català principalment amb els seus companys i companyes, el 30,8% usen només o sobretot el castellà i el 17,4% usen totes dues llengües indistintament. Les dades mostren que el procés d'adquisició del català per part de la població amb llengua inicial castellana és fruit principalment del model de conjunció lingüística.

També es recullen dades sobre la llengua usada en interaccions neutrals (llengua que parla amb un desconegut, què fa si s'adreça en català i li contesten en castellà, i què fa si s'adreça en castellà i li contesten en català) i per la llengua en que s'escriuen les notes personals pròpies.

La conclusió general que es pot extreure és que en els contextos més formals, en què els enquestats actuen com a consumidors o com a usuaris, l'ús del català sol o predominant és l'opció clarament majoritària. S'empra més el català en les relacions amb la Generalitat (46,2%) i l'Administració local (47,9%). Per contra, els contextos més informals o igualitaris són menys favorables i l'ús cau fins el 36% (les superfícies comercials, supermercats i Administració de l'Estat). Atesa aquesta dinàmica, és prou evident que en aquests contextos encara hi predomina la norma de subordinació del català.

Pel que fa a l'àmbit laboral, la situació entre l'ús de català i l'ús del castellà està molt equilibrada. Als llocs de treball la llengua més freqüent és el català, un 45,5% de la població ocupada utilitza el català a la feina, mentre que un 42,4% utilitza el castellà. D'altra banda, cal distingir diferents tipus d'usos en aquest àmbit car les intensitats varien segons si es parla amb els companys de feina o amb usuaris o clients de Catalunya. Així, un 40% dels treballadors que atenen el públic usen el català amb els clients o usuaris de Catalunya, el 23,7%, tant el català com el castellà i el 31,1% només o sobretot el castellà. Amb els companys de feina, el 33% de la població ocupada usa el català, el 17,1% ambdues llengües i el 39,6% usa majoritàriament el castellà.

A grans trets, els àmbits en què s'interactua amb pocs interlocutors l'ús d'una sola llengua és majoritari, en canvi, en els àmbits amb més interlocutors - amics, veïns, clients o companys de feina- són més favorables a l'ús de diverses llengües. Així, els espais més favorables a l'ús del català són aquells on el parlant té una certa certesa garantia que els diferents interlocutors sabran la llengua (per exemple les administracions locals o de la Generalitat o els companys d'estudis o de feina) o on el parlant té interès a adaptar-se als interlocutors com ara amb clients, els caps a la feina, etc. En aquest sentit, és significatiu que el percentatge de persones que tracten amb clients i usuaris i declaren parlar només el castellà només és del 23,2%.

9.3.5 Variables explicatives del usos lingüístics dels entrevistats

L'origen familiar

De les variables introduïdes a l'enquesta, una part permet fer una anàlisi que explori la dependència explicativa dels comportaments lingüístics. Així, les variables d'origen geogràfic familiar, permeten distingir entre els nascuts a l'estranger, els nascuts a la resta de l'Estat espanyol, els que tenen progenitors no nascuts a Catalunya, els que tenen un dels progenitors nascuts a Catalunya, i els que tenen els dos progenitors nascuts a Catalunya.

Els resultats mostren diferències significatives per l'origen familiar com a variable associada al coneixement lingüístic dicotòmic, especialment agrupant entre nascuts a Catalunya i nascuts a fora. D'altra banda, tant la llengua inicial com la llengua d'identificació estan estretament associades al lloc de naixement dels progenitors.

El coneixement també es distribueix en funció de si s'ha adquirit en família per una banda, o si no s'ha adquirit com a llengua inicial. Entre els parlants nadius del català:

- No hi ha oblit del català (com si que succeeix a la Catalunya Nord).
- L'alfabetització dels parlants nadius entra en recta final, desapareixen els catalanoparlants nadius analfabets en la seva llengua.
- Els qui no saben el català com a primera llengua es distribueixen entre els castellanoparlants inicials i els parlants inicials de la resta de llengües.

L'àmbit territorial

La distribució per àmbits territorials es basa en una distribució estadística que té sentit per ella mateixa en termes sociodemogràfics. Tanmateix, cal apuntar que el segurament el més rellevant en termes lingüístics fóra la distribució territorial feta a partir d'un mapa de presència del català. Lògicament l'àmbit metropolità i del camp de Tarragona donen resultats més baixos de tot en coneixement del català. Així, l'ús del català com a llengua

habitual a l'àmbit Metropolità, el Camp de Tarragona i el Penedès és inferior al 40%. En tot cas, hi ha un contrast manifest entre les Terres de l'Ebre, amb un percentatge amplíssim de catalanòfons (73,8%), fins al 27,8% de l'àmbit Metropolità i el 38,6 del Camp de Tarragona.

El nivell d'estudis

Els estudis assolits està estretament relacionat amb el nivell de català.

- Els qui tenen estudis superiors o universitaris declaren les quatre habilitats lingüístiques.
- La majoria dels qui només van acabar estudis primaris diuen dominar 3 de les 4, però no arriben a la meitat els que diuen saber-lo escriure.
- En el cas de les persones sense estudis només és rellevant la comprensió.

És a dir, només les persones amb estudis secundaris i universitaris assoleixen nivells superiors de català; els graus educatius més baixos queden lluny d'un nivell satisfactori del català.

Si hom té un nivell de formació més alt, és més probable que tant la seva llengua com la d'identificació siguin o bé el català o bé ambdues llengües. Els catanoparlants inicials només són majoria entre els universitaris. Per llengua d'identificació els catalanòfons són majoria entre els universitaris com entre els que tenen estudis secundaris.

Els grups d'edat

L'observació dels resultats mitjançant la variable 'edat' posa de manifest la importància de la generació com a un dels factors explicatius d'incorporació lingüística. L'EULP-13 confirma el que les anteriors edicions apuntaven, el coneixement del català (prenent com vàlides les representacions que es fan els entrevistats), sembla augmentar de generació en generació.

Una anàlisi descriptiva de l'enquesta mostra una presència major i creixent del català entre els joves (fins arribar a que el 2013 els joves de 15 a 24 anys

que tenen el català com a llengua inicial, el 46,6%, superen en volum als que tenen el castellà, el 45,8%), i en canvi una presència major i creixent del castellà entre els majors de 64 anys. La minoria dels que tenen tant el català com el castellà com a llengua inicial (2,9% el 2013) és sempre especialment nodrida entre els joves (5,6% dels joves de 15 a 24 anys el 2013).

Pel que fa a la llengua inicial, entre la població de més edat es dona una substitució demogràfica notable per la pèrdua d'efectius catalanoparlants inicials (especialment presents entre la població més anciana) i la incorporació a aquestes edats de la població castellanoparlant d'inici que van arribar a Catalunya durant les migracions dels 60s i 70s. Pel que fa als joves, el pes del català com a llengua inicial ve donat per l'aposta de molts pares d'origen castellanoparlant per incorporar el català, amb major o menor intensitat i proporció, com a llengua de transmissió lingüística als fills. Aquest comportament lingüístic és accentuat entre els pares joves donat el creixement dels joves de 15 a 19 anys que tenen el català com a llengua inicial.

L'EULP-13 posa de manifest una millora constant del coneixement del català entre la població arrelada. Ara bé, l'alt coneixement de la llengua varia en funció dels grups d'edat, el ventall és el següent: un 22,7% entre els majors de 64 anys, un 38,2% el grup d'edat de 50 a 64 anys, un 71,4% entre 35 i 49 anys i un 90,2% entre els joves de 15 a 24 anys.

Tanmateix, les diferències generacionals són menys accentuades si en comptes de focalitzar l'anàlisi en la població arrelada prenem la població total. Aquesta dinàmica ve donada pel fet que entre els joves i els adults de menor edat hi ha una major proporció de població nouvinguda on existeix un major desconeixement del català. De fet, en tots els grups d'edat dels arrelats, els no nascuts a Catalunya són on més presència tenen els individus sense alts coneixements de català. En el cas dels joves arrelats de 15 a 34 anys, gairebé la meitat dels que diuen tenir baixos o nuls coneixements de català (que són el 4,1% del total de joves d'aquest segment d'edat arrelats) són nascuts fora de Catalunya.

A grans trets, els resultats de l'EULP 2013 permeten veure una situació de davallada del català pel que fa als usos i comportaments lingüístics. Aquesta davallada obeeix al procés de substitució demogràfica entre la població d'edat avançada, on les generacions amb un major ús del català, a voltes ús exclusiu, van desapareixent i progressivament s'hi afegeixen els catalans, molts d'ells castellanoparlants, que van arribar durant les onades migratòries dels anys seixanta i setanta del segle passat. A la vegada, es produeixen noves formes entre els menors de 50 anys. Per una banda, hi ha menys parlants exclusius de català i de castellà; per l'altra, el català exerceix una gran capacitat de seducció generant-se una certa equiparació amb el castellà en els seus usos quotidians.

Entre els joves i els adults, la població que té el català com a llengua inicial empra moderadament el castellà. En canvi, entre els que tenen el castellà com a llengua inicial a prop de la meitat empra intensivament el català, i una quarta part empra més el català que el castellà quotidianament. D'altra banda, com s'ha comentat anteriorment, hi ha una alta correlació entre el nivell d'instrucció dels joves i adults i el nivell d'adopció del català. La població amb major nivell d'instrucció adopta el català amb uns usos més intensos.

Entre la població jove de 20 a 30 anys s'observa una major presència del castellà que en les edats superiors. Aquesta major presència dels usos en castellà, malgrat el considerable volum de joves que tenen el català com a llengua d'inici, s'explica per la incorporació d'un segment de joves on els usos del castellà a la llar són molt rellevants. Pel que fa a la població no arrelada, la penetració del català en els seus usos quotidians és molt baixa; l'ús entre els joves és molt reduït, però entre els grups de més edat és pràcticament inexistent. La llengua més parlada i entesa entre la població d'origen lingüístic no castellanoparlant és el castellà.

PART IV

**SOBRE EL MODEL D'ANÀLISI, LES HIPÒTESIS I
LA PROPOSTA DE CONTRASTACIÓ EMPÍRICA**

10. L'emmarcament metodològic. D'un marc teòric a un model d'anàlisi i a una proposta per la contrastació empírica

10.1. Un model d'anàlisi per indagar en la relació entre les trajectòries biogràfiques i els múltiples models d'apropiació lingüística

L'objectiu de la present tesi passa per realitzar una aproximació analítica amb voluntat d'exposar amb cert deteniment els usos lingüístics d'aquelles persones d'entre 35 i 85 anys que o bé van venir de diferents indrets de l'Estat espanyol o bé els seus pares van formar part dels fluxos migratoris que van arribar a Catalunya durant els anys 50, 60 i 70 del passat segle XX. Com s'assenyala, doncs, l'objectiu passa per capturar diferents perfils definitoris del gruix central d'aquesta població i copsar la multiplicitat de trajectòries vitals desenvolupades en diferents contextos. Un seguit de contextos, tant espacials com temporals, que esdevenen centrals a l'hora d'encarar l'anàlisi dels diversos posicionaments lingüístics.

Des les indagacions teòriques i empíriques fetes sobre la problemàtica que es vol analitzar cal remarcar la rellevància d'uns conceptes clau per plantejar el model d'anàlisi i la posterior contrastació empírica. D'entrada, el mateix concepte d'*immigració* entès com a canvi en els marcs de referència -els *altres significatius* en termes de Berger- que presideixen el procés de socialització. Haver *emigrat* significa tenir present la socialització en la societat de partida i com aquesta pot condicionar la re-socialització en la societat d'arribada. Juntament amb les lògiques d'exclusió i les dificultats per instal·lar-se en una nova societat, cal tenir present les peculiaritats que implica l'emigració dins d'un mateix Estat que legitima una llengua, la castellana, per damunt de qualsevol altre i una única nació de pertinença, l'espanyola.

En efecte, fruit d'aquestes migracions es dona una dualitat pel que fa als referents simbòlics presents a Catalunya. Als referents simbòlics i lingüístics propis del país s'hi incorporen d'altres referents propis de diferents territoris de l'Estat espanyol. I és molt probable que l'impacte sigui diferent si es contempen els dos col·lectius objecte d'estudi, en tant quant han viscut en contextos històrics diferents. El context dels "pioners" en aquell moment històric significà, com s'ha apuntat, una gran canvi per una Catalunya sense institucions de govern pròpies, amb una societat civil, especialment durant els anys cinquanta i principis dels seixanta, molt debilitada i on qualsevol manifestació cultural catalana és prohibida o reprimida. Tenir present aquest context on el català és relegat a l'àmbit privat serà cabdal per entendre les diferents aproximacions lingüístiques d'aquells pioners arribats a Catalunya.

Pel model d'anàlisi proposat, el context socio-històric que ha emmarcat la socialització esdevé molt rellevant per aprofundir en el perquè dels models d'incorporació lingüística. Forma part, si més no, de les condicions de possibilitat globals que conjuntament amb la trajectòria dins d'unes condicions objectives d'existència canviants al llarg dels anys, configuren dos grans grups de variables que han permès tant a les persones nouvingudes com als fills i filles d'aquestes incorporar-se o no incorporar-se a la llengua catalana.

Com sempre, però, no es pot caure en el parany de les anàlisis dicotòmiques de la realitat social. El que es proposa és l'existència d'un eix que estableix diferents graus de proximitat o distanciament en relació a la llengua catalana, a partir de les possibilitats que ofereix el context.

Cal ser conscients que les estadístiques recents sobre els usos lingüístics han permès concloure que el coneixement del català i la competència lingüística en la nostra llengua no són l'únic factor que explica el seu ús social entre la població catalana que no la té com a llengua pròpia. Dit d'una altra manera, de l'increment de la població que coneix el català no se'n deriva un augment de l'ús habitual. En els catalans vinguts de l'Estat i en els seus descendents s'hi troben actituds i posicions en relació amb l'ús del català molt divergents que no s'expliquen exclusivament ni tant sols principalment pel grau de

competència lingüística que ha assolit cadascú. Més aviat al contrari. Les seves habilitats lingüístiques són, com ja hem plantejat, conseqüència d'un context històric canviant i d'unes determinades condicions de possibilitat que han vehiculat d'una o altra manera les disposicions lingüístiques.

En aquest sentit és rellevant preguntar-se fins a quin punt la llengua és una opció de tria personal i en quina mesura està condicionada per la trajectòria que han tingut les persones castellanoparlants que vingueren entre els anys 50 i 70 i els seus fills i filles. És en això que es vol aprofundir en aquesta tesi: quins són els factors que condicionen, al costat del coneixement de la llengua, l'ús del català per part d'aquestes generacions de catalans, que tenen el castellà com a llengua d'origen familiar i que viu entre els referents dels seus llocs d'origen i els referents del país d'arribada.

D'aquesta manera, l'objecte d'estudi passarà per establir les diferents posicions i actituds (pràctiques i discursos) davant la llengua i com aquestes posicions diferenciades venen marcades per unes condicions de possibilitat (objectives i subjectives) que han estructurat les diverses trajectòries.

Aquest, el concepte de trajectòria, esdevé se'ns dubte un altre concepte cabdal, en tant quant permet indagar en tots aquells elements que han presidit i condicionat el context específic de socialització dels individus. L'observació i l'anàlisi de les trajectòries en la fase del treball de camp ha de permetre assolir una visió holística de tots els factors i condicionants que han acabat posicionant els subjectes en les diferents geografies i conformant un *habitus*⁴⁶. L'observació de la complexitat del fet migratori —com i quan

⁴⁶ L'*habitus*, tal i com assenyala Bourdieu (1988), és el principi que genera un seguit de pràctiques que es poden percebre com a pròpies d'una o altra classe social i a la vegada el sistema que jutja aquestes pràctiques com a pròpies d'una o altra classe. Es tracta de l'element transversal que creua les condicions socials generals i les trajectòries. A cada classe, a cada posició a l'espai social correspon un *habitus* que ordena les pràctiques i la seva percepció. És a dir, aquest *habitus* delimita unes formes de fer, de pensar i de situar-se pròpies d'una determinada trajectòria i posició social. En el cas que ens ocupa ens centrarem, principalment, en l'*habitus* característic de les classes populars. Un *habitus* marcat per la importància de l'ètica del treball, l'honestetat, l'ascetisme i un control de les situacions a curt termini —allò que dominen—. A la vegada, s'articulen un seguit de mecanismes d'acomodació —ètica de l'esforç i fatalisme no tràgic— que són apropiats per les classes populars i generen una certa noció del "ser feliç amb el que tinc". Aquesta acomodació no treu que hi hagi consciència del fet de l'explotació a la que en molts moments s'han vist sotmesos. No obstant, val més aquesta situació que no pas la que es vivia en

arriben, com viuen, com es relacionen, els contrastos viscuts, etc. —; la consolidació en el país d'arribada —capitals adquirits a l'espai d'arribada, diferents entorns de socialització i trajectòries laboral, educativa i familiar— ; les expectatives de futur —projecció dels fills, educació, instrucció i feines dels fills i dels nets, relació i actituds envers i el país—; la configuració dels vells i els nous espais socials i relacionals, etcètera; permetrà delimitar la rellevància dels factors externs en la disposició a una o altra tria lingüística.

Aquesta tesi és planteja aquestes qüestions indagant en un col·lectiu específic: les persones d'entre 35 i 85 anys que tant són migrants d'aquella onada com els fills de famílies castellanoparlants procedents de diferents territoris de l'Estat espanyol. Des d'una perspectiva qualitativa s'aprofundirà en l'anàlisi d'individus nascuts del 1920 al 1950, del 1953 al 1963 i del 1964 al 1974, migrants directes i els seus descendents, que es concreten en les realitats de Mataró, Martorell i Sant Celoni (realitats que impliquen contextos de inserció diferents amb més o menys possibilitats de relacionar-se i compartir vivències amb la gent del país). Un objecte d'estudi i unes realitats que impliquen tenir en compte, a nivell macro, tan les condicions específiques que són pròpies de les migracions succeïdes a l'estat espanyol la segona meitat del segle passat, com les característiques de la realitat catalana —la del moment d'arribada i l'actual—. I, és clar, les dels propi col·lectiu objecte d'estudi.

Els processos migratoris presents durant la segona meitat del segle XX van fragmentar famílies creant una situació de doble posicionament o mirada. En tot moment, les persones nouvingudes tenien —i a voltes encara l'hi tenen— present la terra i la gent que havien deixat enrere. D'altra banda, no podem obviar que el procés migratori es produí en un coixí de recolzament entre "*paisanos*", de manera que es crearen, en molts casos, comunitats culturals i geogràfiques diverses i tancades en si mateixes. En un altre ordre de les coses, els fills d'aquestes persones nascuts a Catalunya realitzen els diferents processos de socialització al país i, per tant, viuen fortament la lògica dels

l'origen —especialment la del món rural—. En qualsevol cas, no hi ha miopia social, més aviat una certa "prudència" social.

“dos mons”. Si bé bona part d'ells viuen en un ambient castellanoparlant fruit de l'homogeneïtat dels barris mal anomenats “perifèrics” amb una percentatge de població majoritari; també és cert que ja comencen a establir contactes més definits i sostinguts amb la població catalanoparlant —sigui a l'escola, a la feina, a través del teixit associatiu, etc. —. En aquest sentit, si bé que molt lentament, es comença a trencar l'homogeneïtat de determinades pràctiques lingüístiques i culturals d'alguns d'aquests barris.

Ara bé, en aquest context, cal preguntar-se quins són els referents de la societat catalana que aquests individus han incorporat com a propis. En la mesura en que es parteix d'un context de manca de llibertats polítiques —abans— i en què el marc nacional no ofereix un sistema identitari acabat, sinó travessat per les contradiccions del context polític d'integració de Catalunya dins Espanya —ara—, es conformen uns models i formes d'apropiació lingüística i simbòlica força complexos. Des d'aquesta perspectiva, a Catalunya se sobreposen la reivindicació per al reconeixement de la cultura i la llengua pròpies amb la necessitat d'articular la diversitat cultural provinent dels fenòmens migratoris.

Es constata, doncs, un context on la diversitat cultural i lingüística s'entrecreu mitjançant les xarxes informals, les expressions de consums culturals i els hàbits de vida de les persones immigrades i del fills i filles d'aquestes. Molts d'aquests individus juguen amb dos referents per “escollir” en el seu procés d'arrelament. Això fa que el procés d'arrelament, sobretot si es parla d'incorporació lingüística i d'identificació i adhesió al país, esdevingui molt complex i tingui orientacions molt diferenciades en funció de la trajectòria de les persones. Així, cal preguntar-se com aquests individus s'han ubicat dins el marc dels intercanvis lingüístics en un context de proximitat o allunyament del “món dels catalans” o el país.

En el camp de joc definit es produeix un seguit de disposicions lingüístiques que modela el mapa de pràctiques lingüístiques. Per analitzar com actuen els actors en aquest camp de joc cal tenir en compte diversos factors. En primer lloc, la necessitat de les persones immigrades d'establir una xarxa social amb el seu grup d'iguals que assegurí en tot moment els mecanismes d'*entreaajuda*

i cohesioni el grup davant un territori aliè i, a voltes, hostil. En segon lloc, la constitució —i reproducció— d'un *habitus* propi d'unes determinades classes populars immigrades on l'ètica de l'esforç i el món del treball esdevenen els elements centrals conformant-se, així, un cert pragmatisme de la quotidianitat. En tercer lloc, un context de socialització (espai familiar, espai d'oci, etc.), exemplificat en la figura del "barri", on els referents autòctons en prou feines s'han fet presents. Tan sols, mitjançant els espais laboral o educatiu s'ha aconseguit trencar aquest aïllament produint-se un cert contacte amb la llengua. En quart lloc, en ocasions l'articulació d'expectatives i estratègies envers els fills han permès emergir, des d'una lògica del sentit comú, un discurs favorable a l'aproximació a la llengua amb l'objectiu d'assolir el reposicionament social i un complet arrelament al país. En cinquè lloc, fruit d'aquestes estratègies dels pares, els fills d'aquests "*vells immigrants*" han tingut una trajectòria educativa i laboral reeixides que els ha permès un acostament a la llengua. Finalment, hi ha el factor de l'acció mateixa dels actors socials. Aquests es poden sentir empesos a intervenir davant la presa de consciència de les potencialitats de la llengua. Hi ha contextos socials, en que l'acció social vers la tria lingüística es fa evident.

Més enllà d'aquests factors globals, cal tenir present que aquest conjunt d'individus no són un tot homogeni. Per una banda, l'origen social, amb tot el que comporta de recursos culturals, socials i econòmics els posiciona diferentment alhora d'apropar-se a la llengua. Per altra, les trajectòries vitals i, per tant, les diferents lògiques de resituació social —tant les pròpies com les de l'ascendència i la descendència— condicionen la percepció de la llengua i les conseqüents apropiacions lingüístiques.

És a partir del conjunt de factors descrits, tant dels més globals, com dels més específics —contextualitzats i concretats en la població objecte d'estudi—, que es podran precisar les hipòtesis del model d'anàlisi. Unes hipòtesis que fan referència en primer lloc a l'objecte d'estudi: quines són les diferents formes d'apropiació de la llengua i amb quina intensitat es produeix —tant pel que fa a nivell de pràctiques com a nivell de discursos i actituds—.

En segon lloc, quins són aquells factors socials que expliquen els diferents nivells d'aproximació o distanciament envers la llengua catalana per part d'aquestes persones procedents de les migracions de la segona part del segle XX i dels seus fills i filles.

10.2 Població objecte d'estudi: Individus d'entre 35 i 85 anys d'origen castellanoparlant nascuts a Catalunya o procedents de les migracions espanyoles de la segona meitat del segle XX

Tant els diferents contextos presents a les diferents poblacions estudiades com el posicionament de les persones entrevistades en el si d'aquests contextos han estat objecte d'anàlisi al marc conceptual. En bona mesura, s'ha procurat posar de manifest tant les lògiques dels territoris principals (àmbit laboral, família, lleure i context territorial) que afecten a aquests individus; com alguns dels elements estructurals presents en les múltiples geografies que ocupen. Tanmateix, en la mesura que l'objecte d'estudi són les persones d'origen immigrant o els fills i filles d'aquestes és convenient acabar de dibuixar qui són i com son.

És a dir, intentar posar de manifest algunes de les variables concretes que emmarquen les seves condicions objectives d'existència. Des d'aquesta perspectiva es procurarà posar damunt la taula en quina mesura les condicions de possibilitat condicionen determinades apropiacions lingüístiques. És a dir, l'apropiació —tenint en compte que pot ser de proximitat o distanciament— en relació a la llengua catalana i a l'imaginari simbòlic català acaba essent el fruit de la trajectòria vital —amb presències en múltiples contextos— i de les condicions objectives d'existència de les persones d'origen immigrant o la seva descendència. A la vegada, caldria matisar el que podria semblar una perspectiva completament determinista de la realitat social. Si bé tot el que escollim i fem està regit per una multiplicitat de condicionaments socials, hi ha certa capacitat d'autonomia on mitjançant la reflexivitat es pot assolir variabilitats en relació als forts condicionaments socials existents. D'alguna manera, el procés

d'individualització fruit de la modernitat ha permès un cert marge d'autonomia i llibertat; no obstant això, continua essent inqüestionable el fet que hi ha elements normatius fruit d'un context, una cultura d'adquisició i una posició social.

En primer lloc, cal tenir present l'heterogeneïtat existent en el col·lectiu de persones d'origen immigrat. Hi ha múltiples factors a tenir en compte com ara l'edat d'arribada, la trajectòria migratòria, el context de procedència, els capitals formatius, la situació socioeconòmica, el nivell sociocultural de la família, el gènere, l'edat, les característiques personals, els àmbits laborals, els mecanismes de la societat d'acollida, etc. Tal i com afirma Casas *et al.* (2003), l'únic element compartit per totes les persones immigrades és el fet que tots ells i elles viuen en un context (social, familiar, econòmic, etc.) derivat d'aquest procés migratori. Bona part d'aquestes persones es trobaven, inicialment, en una situació de vulnerabilitat social. En aquest sentit, cal encarar l'anàlisi tenint en compte aquesta inicial situació de vulnerabilitat. No hi ha dubte que les condicions socio-econòmiques tenen un pes molt important en els posicionament dins el si de les geografies i la capacitat d'apropiació de determinats imaginaris simbòlics. Aquesta precarietat que acompanya, en ocasions, el moment d'arribada acaba per condicionant la concentració de persones immigrades en determinades zones geogràfiques. Com assenyala Casas *et al.*: "Normalment, el lloc de destinació del procés migratori no es tria aleatòriament, sinó que els contactes amb persones de la mateixa família, coneguts i amics acaba determinant aquesta destinació. Anar a parar al mateix barri que aquests referents permet que aquestes persones trobin una xarxa de suport que els pot ajudar a trobar feina, a trobar pis, a desenvolupar-se en el nou entorn, etc." (Casas *et al.*, 2003: 38). Aquest fet implica la creació de potents xarxes socials que continuen vetllant pels seus referents culturals i identitaris d'origen.

En el cas de les persones immigrades a Mataró, Martorell i Sant Celoni, es pot parlar d'un seguit de variables específiques relacionades amb les situacions de desigualtat; però, també, assenyala Casas *et al.* (2003), amb el fet que són originaris d'altres entorns culturals. Algunes d'aquestes variables són

enriquidores, però algunes altres poden generar dificultats a l'hora d'integrar-se a la nova comunitat d'acollida. Casas *et al.* (2003) apunta una sèrie de qüestions relacionades amb aquestes dificultats:

a) **Dificultats lingüístiques, de comunicació i comprensió**, ja siguin derivades del desconeixement de les llengües de comunicació de la nostra societat per part del nouvingut, o pel desconeixement dels codis culturals de comunicació.

b) **Dificultats específiques derivades dels processos migratoris familiars**: situacions d'instabilitat del procés migratori i de precarietat econòmica amb la que es van trobar inicialment; inserció en el sistema escolar o laboral que s'acostumava a viure amb certa angoixa; diferències en els bagatges que portava cadascuna d'aquestes persones (escolarització prèvia, expectatives, etc.).

c) **Dificultats derivades de les actituds de la societat d'arribada**: en la mesura que eren conceptualitzats com a *altres*, el desenvolupament d'aquestes persones com a ciutadans del nostre país, i per tant els nivells d'identificació amb el mateix, va estar condicionat per les actituds amb les que se'ls va acollir i se'ls permeté incorporar-se. (Casas *et al.*, 2003:53-54).

És evident, com ja s'ha apuntat, que aquestes variables, entre d'altres, exposades plantegen una sèrie de singularitats en les formes en què les persones d'origen immigrant es van poder apropar a la llengua i als diferents referents culturals autòctons. En aquest sentit, l'aproximació a l'objecte d'estudi haurà de tenir present aquests condicionants.

Ara bé, com s'ha assenyalat en l'anterior punt, la proposta analítica plantejada per aquesta tesi passa per contemplar dos col·lectius de poblacionals que han viscut en contextos històrics diferents. Per una banda, s'han analitzat aquells individus procedents de diferents indrets de l'Estat espanyol que van realitzar la seva trajectòria migratòria a edats prou avançades com per haver realitzat part de la seva socialització primària al seu lloc d'origen. Per l'altra, el segon grup analitzat —i aquest és significativament important— és el d'aquells individus fills d'aquells "*vells immigrants*" que s'han socialitzat aquí i, per tant, esdevenen el que en

podem anomenar "*catalans de tota la vida*". Com és del tot lògic, en la mesura que s'ha establert un criteri d'edat d'entre 35 i 85 anys, les edats més avançades corresponen al perfil del primer grup d'anàlisi, mentre que les edats més joves corresponen al segon grup.

Per identificar aquesta realitat s'ha cregut convenient incorporar un element clau al model d'anàlisi: el concepte de *generació*. Entenent generació com a un grup demogràfic de cohorts amb la mateixa edat que han viscut un seguit d'esdeveniments històrico-socials que influeixen en el seu comportament i comparteixen unes mateixes condicions d'existència. Karl Mannheim (1993) concreta aquestes condicions assenyalant tres fases d'identificació generacional: la posició, la connexió i la unitat. La delimitació d'aquestes tres fases ens permetrà delimitar, de cara a la recerca empírica, les generacions.

Com assenyala Sara Moreno (2007), la posició generacional emmarca la contemporaneïtat biològica i el compartiment d'uns marcs històrics i socials. Ara bé, el grau d'unió dins d'aquest nivell no va més enllà de la presència circumscrita en un determinat context, principalment perquè la posició només representa la possibilitat potencial que determinats elements històrics i socials influeixin en les vivències i els pensaments d'algunes persones.

Pel que fa a la connexió generacional, aquesta implica una determinada posició dins d'uns mateixos marcs històrics i socials (Mannheim, 1993). En bona mesura, assenyala Mannheim (1993), es tracta de compartir *intencions bàsiques* i *principis de construcció comuns*, dos factors que constitueixen el marc de referència a l'hora de posicionar-se davant les estructures d'oportunitats col·lectives. Com afirma Moreno (2007), la connexió generacional ens parla de les similituds entre els membres d'una posició generacional.

En darrera instància, la unitat generacional és "el resultat de diverses connexions vinculades entre si dins l'experiència comuna d'un grup de persones" (Moreno, 2007:218). Aquestes connexions generen disposicions unitàries que poden desembocar en posicionaments unitaris davant dels contextos històrics i socials. Les unitats generacionals s'esdevenen entre els

membres de la connexió que comparteixen continguts i vivències a l'hora de posicionar-se davant una problemàtica (Moreno, 2007).

Dit això, no es pot obviar la influència dels factors estructurals. Les connexions i les unions estan determinades per la posició ocupada en el si de l'espai social. És a dir, a banda de les diferències històriques i socials existents entre les diferents generacions, no es pot perdre mai de vista la multiplicitat de diferències presents —la majoria d'elles fruit de les diferents posicions socials ocupades— en el si d'una mateixa generació.

Vist això, la present tesi ha tingut en compte el pes de la generació tant en la configuració de l'objecte d'estudi com en l'elaboració dels diferents models d'apropiació lingüística. Les diferències entre les posicions socials i els contextos històrics i socials viscuts són factors de primer ordre que permeten entendre el perquè d'unes determinades pràctiques lingüístiques. L'aproximació mitjançant el factor generacional permet copsar els canvis de les pràctiques i percepcions en relació a la llengua entre els membres de diferents cohorts. Permet observar fins a quin punt hi ha canvis en els models d'apropiació lingüística generació rere generació. I, en darrera instància, possibilita l'adopció d'una perspectiva històrica a l'hora d'analitzar el paper de les variables estructurals tant en la variabilitat interna de les generacions com en la variabilitat externa, entre diferents generacions i en relació amb els canvis que es produeixen en el context històric.

Amb tot això es vol posar de manifest que l'objectiu fonamental passa per analitzar les condicions estructurals que determinen les pràctiques, les actituds i els discursos envers el català de les persones que o bé van immigrar a Catalunya durant la segona meitat del segle passat o bé són fills d'aquestes persones immigrades. Com s'ha plantejat anteriorment, es farà especial èmfasi en tots aquells factors que depenen de la posició social ocupada —tant en termes estructurals com en termes biogràfics— que determinen les disposicions i significacions al voltant de la llengua. Ara bé, per poder delimitar aquests factors cal adoptar una perspectiva analítica que prengui com a referència la trajectòria vital dels individus. Entenent la trajectòria

com “la línia al llarg del qual té lloc la pluralitat i la interrelació de dominis i transicions de la vida d’una persona” (Moreno, 2007:222).

Atesos els diferents elements que constitueixen la part troncal del model analític, cal aturar-se en la concreció de la població objecte d’estudi. Pel que fa referència a l’anàlisi qualitativa amb l’objectiu de poder estudiar la relació específica de les persones d’origen immigrant o amb pares d’origen immigrant amb les actituds lingüístiques, s’ha focalitzat el treball de camp en la població de diferents barris de Mataró, Martorell i Sant Celoni. La primera qüestió a abordar guarda relació amb l’acotament territorial que planteja la present tesi: Per què aquestes poblacions? Aquesta sens dubte és una qüestió del tot cabdal que tot seguit es procurarà resoldre. Així, si bé totes elles són poblacions de la demarcació de Barcelona presenten un seguit de peculiaritats prou diferents que generen certa atracció a l’hora d’esdevenir el marc espacial de l’anàlisi. En primer lloc hi trobem Martorell (Baix Llobregat) —amb una població actual de 27.895 habitants⁴⁷. Aquesta població tradicionalment lligada al conreu de la vinya comença a rebre les onades migratòries més importants a mitjans dels anys seixanta fruit de l’establiment de complexos industrials com la SEAT, la Solvay i totes les indústries secundàries que se’n deriven. En segon lloc, Mataró (Maresme) —amb una població actual de 124.280 habitants⁴⁸—, més a prop de Barcelona, rep una població de nouvinguts que s’ubicaran especialment a la indústria tèxtil fins que la crisi dels anys 80 els obliga a una important recol·locació. En tercer lloc, Sant Celoni (Vallès Oriental) —amb una població actual de 17.251 habitants⁴⁹—, és una població molt més petita i allunyada del cinturó metropolità que tradicionalment havia basat la seva economia en el camp i l’explotació forestal (indústria surera i carbó) gràcies a la proximitat del Montseny i del Montnegre. No obstant això, a mitjans dels anys 60 rep alguns fluxos de població nouvinguda per dos motius diferenciats: a) la construcció de l’Autopista A7 durant la dècada dels 60 i b) l’establiment de diverses empreses del sector químic al llarg de la riba de la Tordera.

⁴⁷ Dades poblacionals segons el Padró Municipal d’Habitants, 2014. IDESCAT.

⁴⁸ Dades poblacionals segons el Padró Municipal d’Habitants, 2014. IDESCAT.

⁴⁹ Dades poblacionals segons el Padró Municipal d’Habitants, 2014. IDESCAT.

Malgrat les diferències geogràfiques, territorials i econòmiques s'hi troben certes homologies com ara la configuració dels nous barris a les "perifèries" d'aquestes poblacions amb una població immigrada altament homogènia. Aquest, sense cap mena de dubte, fou un fenomen de primer ordre en el marc de les migracions que s'ha estudiat. Els importants percentatges de persones novingudes obligaren, sovint sense cap mena de racionalitat urbanística, a construir nous barris on allotjar aquests importants contingents. És la generalització d'aquest fenomen el que ha portat a triar les poblacions de Mataró, Martorell i Sant Celoni com a territoris preferents a l'hora de realitzar el treball de camp. En la mesura que aquestes localitats han seguit les pautes de creació i estructuració d'aquest model de barris s'ha cregut pertinent plantar-hi el "microscopi". En segon lloc, el mateix context històric i social d'aquestes poblacions —transformació d'una zona rural a una zona industrial, lògiques seguides per les institucions educatives, potència del moviment veïnal i sindical, forta presència de models de religiositat i referents culturals d'altres indrets, etc. — presenten, tot i les seves peculiaritats, una estructura altament extrapolable a d'altres territoris i barris del Principat.

D'altra banda, pel que fa a les persones objecte d'estudi, es tracta d'estudiar els individus arribats durant les dècades dels 50, 60 i 70 o als seus fills que ja van néixer en territori català i que, per tant, han desenvolupat bona part de la seva trajectòria vital —o a voltes tota— a Catalunya. Des d'una perspectiva qualitativa, l'especificitat del doble col·lectiu objecte d'estudi expressada més amunt, ha estat a l'origen de les decisions preses respecte del treball de camp. L'objectiu d'esbrinar les diferents pràctiques, discursos i actituds envers la llengua plantejades per les diferents persones d'origen immigrant o pels seus fills i filles a partir de les trajectòries, les presències i les absències en els diferents espais socials s'ha fet a diferents nivells. En primer lloc s'ha procedit a realitzar un estudi inicial de context sobre les diferents poblacions (Mataró, Martorell i Sant Celoni) per tal d'establir la distribució sociodemogràfica de les persones presents en el territori, la presència d'escoles, associacions, el paper de l'església, els partits i els sindicats, etc. En segon lloc, s'ha establert, tenint en compte les edats, la posició social i les pràctiques lingüístiques més habituals, el perfil de persones a qui calia

realitzar les diferents entrevistes biogràfiques. Finalment, com s'explicarà més endavant, el treball de contrastació empírica s'ha fet utilitzant la tècnica de l'entrevista biogràfica. Una metodologia que permet aprofundir en les experiències viscudes i en la multiplicitat de sentits que s'hi poden atribuir.

10.3. Les hipòtesis de treball

Les hipòtesis teòriques formulades en la introducció, relacionades específicament amb les pràctiques, discursos i actituds envers la llengua de les persones objecte d'anàlisi es podrien concretar de la següent manera:

- És probable pensar que donades unes relacions de força durant la segona part del segle XX -amb el període franquisme, la transició i posteriorment amb la instauració d' un determinat sistema de forces polítiques- on es desplega un discurs on Espanya és el referent no qüestionat de pertinença nacional, l'apropiació de la llengua i dels referents culturals catalans per part dels sectors poblacionals procedents de l'Estat espanyol tan sols sigui possible quan es donen situacions especialment molt favorables. En la mesura que els referents nacionals públics de major potència són els espanyols i les persones immigrades incorporen referents propis dels seus territoris d'origen, el català i *'el món dels catalans'* resten allunyats i aliens a bona part d'aquests col·lectius immigrants.
- És probable que atès el context global de socialització, marcat per una dualització de referents contraposats (cultura d'origen i cultura d'acollida, llengua catalana i llengua castellana, marc d'identificació andalusa o espanyola i marc d'identificació catalana) i amb desigualtats d'accés objectives i subjectives a aquests referents, l'adscripció d'aquestes persones pugui anar des d'una identificació amb la llengua i alguns dels esquemes simbòlics presents a Catalunya, a una única identificació amb la llengua d'origen i els esquemes simbòlics presents en el seu país d'origen, passant per una completa indiferència envers la llengua o qualsevol

referencialitat catalana. Caldrà analitzar el context de socialització per comprendre com determinats perfils socials s'aproximen o no la llengua catalana. Cal entendre que aquest context de socialització conté diversos espais socials d'acció i de construcció de referents col·lectius: l'espai i el temps en què es troben els individus objecte d'anàlisi, i les condicions objectives d'existència d'aquests individus.

Al parlar de l'*espai* de socialització es fa referència al territori concret on tenen lloc les relacions socials que determinen les formes d'apropiació lingüística. És a dir, el territori que es convertí en l'espai d'arribada per les persones d'origen immigrant o pels fills i filles d'aquestes. Com és prou evident, el territori és un factor que influeix en la disponibilitat i la normalització de determinats esquemes lingüístics i simbòlics. Cal tenir en compte, així mateix, la història sociodemogràfica diferenciada dels llocs, en aquest cas Mataró, Martorell i Sant Celoni: la presència i l'evolució dels processos migratoris (especialment la potència que tenen les xarxes socials que estableix la població immigrada), les pautes lingüístiques que s'imposen com a més normals, la història política, la presència de determinats perfils de classe social, etcètera. La hipòtesi plantejada és que el model de concentració de població immigrada —cas paradigmàtic en algunes de les poblacions estudiades, especialment Martorell i Mataró— genera unes lògiques d'aproximació lingüística diferenciades d'aquelles que es poden trobar en territoris on s'ha donat un repartiment de població immigrada per tota la trama urbana.

- És probable que les distintes pràctiques i discursos en relació a la llengua s'expliquin en relació al context de socialització i les diferents posicions ocupades en els si de les diferents geografies: segons la família d'origen i el context cultural i de posició social que la caracteritzen, per la importància de l'escola i l'àmbit laboral, l'impacte de les distintes xarxes socials de pertinença, les expectatives de mobilitat social, etc. No podem obviar que els processos de construcció identitària de les persones arribades els anys 50, 60 i 70 i els seus fills i filles combinen alguns

referents de la identitat del marc on han nascut (cultura d'adquisició) amb els referents provinents de la família i la cultura d'origen (cultura d'adscripció). En aquest sentit, els espais de socialització plantegen una multiplicitat de cares —amb els seus referents culturals i simbòlics— que s'acaben apropiant tot construint una nova amalgama de significacions. L'anàlisi de les diferents trajectòries ens ha de permetre esbrinar les posicions dels individus en termes de classe social (capital social, capital econòmic i capital cultural), de trajectòria i de pràctiques de consum cultural (incorporació de pautes i referents simbòlics). La posició ocupada en els territoris laborals i associatius ens permetran delimitar les diferents xarxes relacionals que componen les seves vides. L'espai laboral i l'espai d'oci esdevenen els espais paradigmàtics on les relacions amb el grup d'iguals (companys de l'escola, del treball o de l'associació) o no iguals (propietaris de les fàbriques, professionals liberals, encarregats, executius, mestres, líders polítics i veïnals, etc.) són més potents i, per tant, les diferents apropiacions lingüístiques, en la mesura que poden esdevenir un ritual o pràctiques col·lectives, tenen un pes específic força rellevant.

- És probable que la importància de la cultura d'origen o d'adscripció i de la posició social ocupada generin una certa impermeabilització envers la llengua. En molts casos, especialment en el cas dels fills i filles d'aquestes persones immigrades, hi ha coexistència amb el català i diferents representacions culturals *autòctones*; no obstant, és possible que s'acostumi a percebre com a una cosa dels *catalans autòctons*, dels *altres*. L'*alteritat* es configura com un element de primer ordre per entendre el mutu allunyament entre comunitats que sense mantenir un contacte potent podien anar convivint. Malgrat la presència d'ambdues comunitats en molts casos no s'articulen mecanismes o espais d'interrelació potents. Com ja s'ha plantejat, l'àmbit laboral es configurarà, per a les persones que van realitzar el procés migratori, com a marc de contacte sostingut entre els dos col·lectius i, per tant, un dels pocs espais on, ni que fos

indirectament, els nouvinguts tingueren contacte amb la llengua. En canvi, pels seus fills i filles l'àmbit educatiu esdevé el primer punt de contacte formal amb la llengua. L'escola es configura com a mecanisme de descoberta del "món dels catalans". A la vegada, el creixement generalitzat dels barris genera l'aparició d'espais socials alternatius que permeten la interrelació formal entre autòctons, joves immigrants i fills nascuts a Catalunya de les primeres onades migratòries possibilitant, així, una certa penetració lingüística en uns espais als quals fins aleshores no s'havia tingut accés. Aquests joves —immigrants o fills d'immigrants— que teixiren espais de contacte amb joves catalanoparlants van tenir la possibilitat de redefinir alguns referents de la cultura d'origen en funció de les normativitats sorgides en aquest nou marc cultural juvenil. La mixtura sorgida arran d'aquests espais de contacte pot haver estat un factor d'aproximació d'aquests joves —immigrants o fills d'immigrants— a la llengua i al país.

- És ben possible que en un context d'interacció quotidià marcat per l'absoluta presència del castellà, el català sigui percebut com quelcom no necessari ni imprescindible. Aquí opera allò que anomenem *pragmatisme de la quotidianitat*. Les persones de classe treballadora amb una potent adscripció a l'*ethos* del treball i de l'esforç poden interpretar el català com a quelcom de caràcter secundari. El més important és la feina i tirar la família endavant, per fer-ho cal treballar molt i, per tant, no hi ha temps per altres '*divertimentos*'. En la mesura que el català és percebut com a no imprescindible per assolir aquets objectius ni té cap mena de presència en la seva quotidianitat més immediata —família, veïns, feina o lleure— és del tot factible la inexistència de cap mena d'interès per incorporar-lo. Malgrat això, és possible que aquest *pragmatisme* actuï de manera diferent quan es percep la possibilitat d'una certa mobilitat social. En la mesura que s'adquireix un major capital cultural —i per tant les expectatives envers la seva mobilitat social prenen forma— es pot articular un discurs d'aproximació envers la llengua. Davant la presa de consciència

de la importància del català en àmbits més formals —en l'educatiu i en el laboral més qualificat— es pot produir un canvi d'actituds que plantegin el domini català com a quelcom imprescindible.

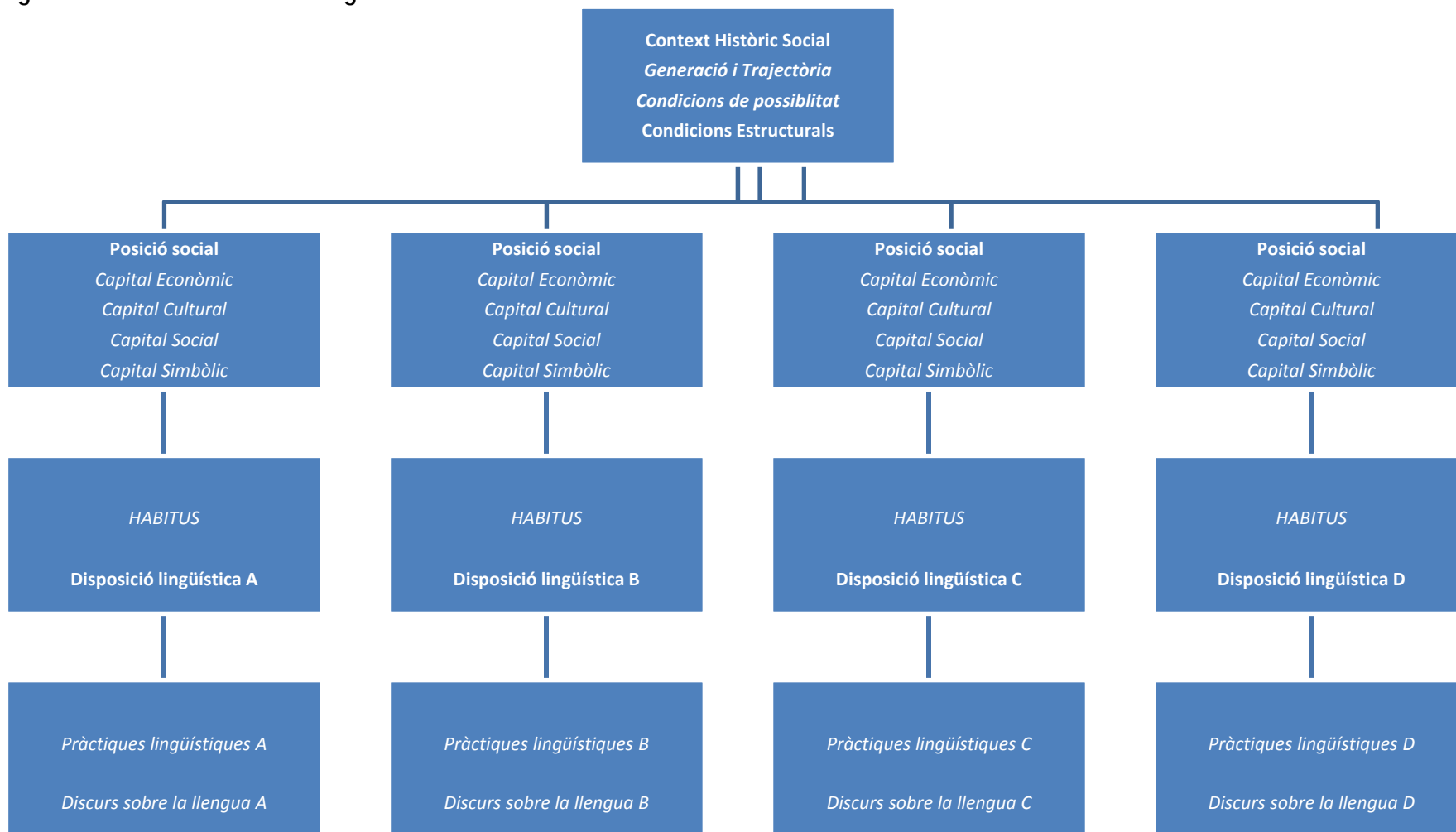
- És probable que la presència d'un discurs de referencialitat espanyola que construeix un potent marc d'identificacions amb Espanya faci recular la dimensió simbòlica i afectiva en relació al català. Aquest fet pot constituir un factor clau per entendre l'allunyament i, a voltes, els resistencialismes d'alguns d'aquests *vells immigrants* i, fins i tot, dels seus fills i néts. En aquest sentit, el gir culturalista realitzat per les cases regionals les ha posat en l'òrbita únicament del reconeixement de la "diferència" —cosificant els grups socials al voltant de la "cultura" pròpia d'aquests grups— i ha acabat relegant les demandes socials fora d'aquests col·lectius. Aquest gir ha potenciat la lògica de l'*alteritat* reforçant el concepte de les *dues comunitats* o les *dues cultures*. La lògica actual present en aquestes cases regionals se sustenta en la partició de la societat catalana en dues comunitats: els *catalans* i els *andalusos* o *immigrants*. en la cosificació de dues comunitats —la *comunitat catalana* i l'*andalusa*— que, se suposa, conviuen però expressen dues cultures diferents. Aquest discurs, no tan sols perpetua la condició d'*immigrant*, sinó que pot generar un allunyament lingüístic de determinats sectors socials en la mesura que perceben la llengua i el "fet català" com a quelcom únicament representatiu dels *altres*, dels "catalans de tota la vida".
- Davant un context de plena competència lingüística —especialment en les generacions estudiades d'entre 1964 i 1974, els més joves de les franges d'edat estudiades— en quins contextos s'activa o desactiva la tria lingüística? En primer lloc cal assenyalar que és ben possible que, malgrat hi hagi una comprensió absoluta de la llengua, no tots els integrants d'aquestes generacions puguin parlar el català sense dificultats. És a dir, la plena competència lingüística de comprensió no es plena competència

lingüística d'ús. En segon lloc, cal tenir presents d'altres elements d'ordre instrumental que condicionen els usos lingüístics, com per exemple l'ús general de la llengua en els espais relacionals quotidians. Hi ha diferents camps d'interacció on la posició de la llengua és una o altra. Així, hi ha entorns —barris i municipis— on bona part de les relacions s'estableixen o bé majoritàriament en català o bé majoritàriament en castellà. A la vegada, hi ha d'altres camps d'interacció social o geografies (la família, l'escola, la feina, etc.) on majoritàriament hi domina una o altra llengua. En aquest sentit, la densitat lingüística present en els espais d'interacció quotidiana esdevé un factor explicatiu tant en els usos com en les percepcions lingüístiques dels individus. Finalment, en tercer lloc, cal posar de manifest els elements d'ordre simbòlic. No es pot perdre de vista que els usos lingüístics tendeixen a ser un indicador de la posició social ocupada i això és un fet que és percebut com a tal. Per tant, en determinats espais o camps socials —sovint d'àmbit formal de cert prestigi— la llengua pot acabar adquirint un valor simbòlic de primer ordre, fet que pot activar la tria lingüística envers l'ús del català. Davant tots aquests factors, es viable creure que la disposició a la tria per part d'aquestes generacions d'entre 35 i 45 anys és en l'actualitat força elevada. El creixent domini de les dues llengües i la interiorització dels posicionaments lingüístics dels diferents camps permet —conscientment o inconscient— activar d'una manera més recurrent els mecanismes que permeten la tria lingüística configurant unes generacions on la *hibridació lingüística* és molt intensa.

- Cal observar com l'evolució del context polític i institucional afecta positivament en l'aprenentatge del català. Si bé bona part de les primeres generacions de nouvinguts no aprenen el català —o si més no l'utilitzen—, entre els seus fills i filles l'aprenentatge i la utilització de la llengua ja és més rellevant. La diferència entre els pares i els fills és, precisament, el context. L'existència d'escoles, els inicis de la normalització lingüística, el fet que els esforços i els sacrificis dels pares es puguin traduir en la

possibilitat d'estudiar per als fills (per tant en una trajectòria de mobilitat ascendent), el reforçament del teixit associatiu amb l'aparició de casals, esplais i associacions de diversa índole, etcètera. Tots aquests factors contribuiran a l'extensió de l'aprenentatge del català fins al punt que quasi la totalitat de la població de Catalunya l'entén. En aquest sentit, és ben probable que aquest nou context hagi marcat les pautes d'incorporació al català. A la vegada, és ben possible que aquest context facilitador posicioni positivament la llengua. És a dir, sembla força pertinent pensar que els pares d'aquestes generacions nascudes ja a Catalunya, malgrat no parlin català, no siguin reticents a la llengua. Així, és ben possible que, amb més o menys intensitat, hagin empès als fills i filles a adquirir una competència lingüística total. Malgrat per ells la llengua s'ha mantingut com una realitat allunyada; té molt de sentit pensar que pels fills el seu aprenentatge esdevingui un element cabdal de la seva trajectòria educativa. Ara bé, tal i com s'explica en l'anterior punt, a banda de la competència lingüística cal tenir present els diferents elements d'ordre instrumental i simbòlic que permeten l'activació de la tria lingüística. Un d'aquests elements instrumentals, l'entorn quotidià, esdevé un factor clau per entendre la lògica d'aquesta tria. En aquest sentit, és ben probable que la densitat lingüística dels barris on viuen i de les poblacions de Mataró, Martorell i Sant Celoni marquin fortament l'ús majoritari d'una o altra llengua.

Diagrama del model d'anàlisi global

10.4. Selecció dels entrevistats i mètodes de recollida d'informació

Arribats a aquest punt, els propers apartats tenen com a objectiu donar compte de les tècniques que han guiat l'observació i el tractament empíric de les qüestions plantejades arran del dibuix analític proposat. Com s'ha exposat anteriorment, aquesta tesi proposa un plantejament metodològic on s'aposta per una observació qualitativa als usos lingüístics. Tanmateix, amb l'objectiu de concretar a *qui* calia observar, la indagació sobre la situació lingüística general a Catalunya s'ha fet mitjançant l'estudi de diversos treballs realitzats per alguns dels autors presents al marc teòric i l'anàlisi general de les enquestes d'Usos lingüístics de la Generalitat de Catalunya. L'anàlisi de les enquestes prèvies (especialment l'EUL'08 i l'EUL'13) ha permès disposar d'una informació estadística descriptiva referent a la població de Catalunya que ha possibilitat l'extracció de les variables sintètiques necessàries per configurar la primera mostra tipològica.

Tot seguit, es descriuen breument tant l'anàlisi -en termes d'extracció de variables- de les dades lingüístiques de caràcter general, com la tècnica de recollida d'informació triada per dur a terme l'observació.

10.4.1. Anàlisi de les dades lingüístiques generals existents

Per la tria i selecció dels entrevistats s'ha proposat com a punt de partida l'anàlisi de les dades existents sobre la qüestió que ha de servir per conèixer l'abast dels fets. L'objectiu ha estat el de copsar el mapa general de la situació actual de la llengua i extreure'n alguns factors explicatius, tot i que no les maneres com aquests s'estructuren en els perfils biogràfics d'una generació.

Són diversos els estudis i les fonts secundàries de dades a les que es podia recórrer. Concretament, s'ha analitzat les diferents edicions de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya, però les dades analitzades amb més deteniment són les corresponents a l'edició dels anys 2008 i 2013 de

l'Enquesta. L'EULC (2003, 2008 i 2013) és l'enquesta amb més variables i amb major profunditat que s'ha realitzat fins ara per conèixer els potencials parlants del català i els seus diferents usos.

Mitjançant l'anàlisi global dels resultats de l'enquesta s'han pogut delimitar les variables amb un major pes a l'hora d'articular els usos lingüístics de la població de Catalunya i, de retruc, de la població objecte d'estudi.

Així, aquesta primera aproximació de caràcter quantitatiu ha permès acotar un seguit de factors explicatius cabdals -quantitativament parlant- que conformaran, en conseqüència, una part important dels factors sobre els quals caldrà indagar en la fase qualitativa. L'anàlisi d'aquestes dades quantitatives ha permès la construcció dels perfils d'anàlisi que s'han emprat en la definició i disseny de l'apartat qualitatiu.

Com s'ha especificat al marc teòric, els factors explicatius més determinants a l'hora de cercar les causalitats dels diferents usos lingüístics són:

- L'origen familiar.

Com s'ha apuntat anteriorment, l'origen familiar és una variable que permet contextualitzar els tipus d'usos del català (existència, no existència, usos puntuals, usos exclusius, etc.). Tant la llengua inicial com la llengua d'identificació està fortament correlacionada amb el propi origen i/o l'origen dels progenitors.

- Edat

L'observació de la variable '*edat*' posa de manifest la importància de la generació com a un dels factors explicatius d'incorporació lingüística. S'observa que el coneixement del català augmenta de generació en generació. Les dades de les enquestes apunten una major presència del català entre els joves i en canvi una major presència del castellà entre els majors de 64 anys car són es produeix una incorporació a aquests grups d'edat de la població castellanoparlant que va arribar a Catalunya durant la segona meitat del segle XX procedent d'altres indrets de l'Estat.

- El nivell d'estudis

Les dades quantitatives apunten fermament la importància del nivell d'instrucció a l'hora de parlar el català. Així, els qui tenen estudis superiors tenen majors competències en tots els àmbits lingüístics.

- Àmbit territorial

És evident que la distribució territorial marca la densitat del català, és a dir, la seva presència en l'entorn més quotidià. Així, l'àmbit metropolità, amb una major presència de població no nascuda a Catalunya, presenta uns resultats més baixos de tot en coneixement del català.

10.4.2. El treball qualitatiu: tècniques d'observació i entrevistes biogràfiques

Després de l'observació prèvia sobre el terreny i les entrevistes informatives a experts i persones referencials de l'entorn social dels municipis i barris objecte d'estudi, el principal instrument metodològic d'aquesta tesi ha estat la realització d'un seguit d'entrevistes biogràfiques que han situat aquestes persones dins la lògica d'un context històric i territorial. Alhora que ha permès copsar la multiplicitat d'interpretacions sobre la seva pròpia relació amb el país d'acollida i els diferents graus (distàncies i proximitats) d'apropiació lingüística. És a dir, les diferents formes presencials del català en la seva quotidianitat. La utilització d'aquesta tècnica de recollida de dades possibilita el coneixement de les condicions i estils de vida, els comportaments, valors i opinions dels individus objecte d'estudi. Mitjançant aquestes entrevistes s'ha copsat, com assenyala Clifford Geertz (1983), *"a través d'ells"* algunes de les estructures de sentit existents en els imaginaris d'aquestes persones que o bé elles mateixes o bé els seus pares es van veure obligades a immigrar durant la segona meitat del segle XX. L'objectiu ha estat, doncs, el de recollir els relats a través dels quals aquestes persones signifiquen, racionalitzen, interpreten, viuen i experimenten la seva presència a Catalunya. El punt de partida és doncs la narració de les experiències viscudes al voltant dels diferents camps que engloben la quotidianitat d'aquests individus. És mitjançant les tècniques d'entrevistes narratives que

poden capturar-se les estructures de sentit en base a les quals els narradors interpreten i reinterpreten el seu conjunt d'experiències. No es descobreix res de nou afirmant que són l'esforç empàtic al temps que el distanciament epistemològic dues de les eines a partir de les quals l'investigador encara la dilucidació de les pràctiques i formes de fer i pensar dels actors objecte de la present tesi.

PART V

EL CAMÍ QUALITATIU

DE LA RECOLLIDA D'INFORMACIÓ A LA CONFIGURACIÓ DELS MODELS LINGÜÍSTICS

11. Disseny i realització de la fase qualitativa

11.1. El treball de camp: les entrevistes biogràfiques o relats de vida

Per tal de conèixer les diferents inèrcies que es desenvolupen en els espais on es posicionen les diferents persones objecte d'estudi, s'ha optat per l'observació indirecta tot emprant una metodologia que prioritzi unes tècniques de recollida de dades de caràcter intensiu: les entrevistes biogràfiques. La utilització d'aital tècnica permet arribar a una gran quantitat de fets captant, d'aquesta manera, models, comportaments, normativitats, fets i discursos. Aquesta captació intensiva ha estat des d'un bon principi l'aposta epistemològica d'aquesta tesi.

La primera pregunta que hom s'ha de formular en el moment de la reflexió metodològica és el *perquè de la realització d'entrevistes biogràfiques i el perquè de les preguntes que s'hi formulen*. Tan sols des d'aquesta reflexió es pot ser conscient tant dels avantatges d'aquesta tècnica, com de les limitacions inherents a la mateixa tècnica. Només partint d'aquesta presa de consciència es podrà encarar aquesta tesi des de la més profunda honestetat evitant caure en el miratge de la "representativitat" i allunyant-nos de la pura reproducció dels estereotips dominants.

Essent conscient de la variabilitat de l'objecte d'estudi, persones immigrades durant els anys 50, 60 i 70 o els fills i filles d'aquestes, s'ha cregut convenient incorporar la perspectiva qualitativa amb l'objectiu d'obtenir una informació el més intensiva possible. Cal analitzar els diferents models d'actituds i pràctiques lingüístiques des de la lògica interna de cadascun dels individus. Davant això, l'entrevista biogràfica ha d'esdevenir, se'ns dubte, l'eina que ens proporcioni les dades suficients que permetin verificar les diferents hipòtesis inicials.

Ara bé, malgrat que aquesta tècnica és un pilar fonamental d'aquesta tesi no es pot perdre de vista que, en tant que metodologia d'observació indirecta,

està condicionada pel fenomen de producció d'informació durant la recollida de dades. Com assenyalen, Quivy i Campenhoudt (1997), l'individu, quan respon les preguntes, té un paper cabdal en la producció de la informació. En aquest sentit, entre la informació desitjada i la informació obtinguda apareixen dos intermediaris: l'individu que contesta les qüestions formulades per l'entrevistador/a i el seguit de preguntes que se li formulen.

El desenvolupament de les entrevistes biogràfiques, com també succeeix amb d'altres tècniques de caràcter qualitatiu, s'ha fonamentat en l'assumpció dels participants en els processos socials com a subjectes, en unes condicions i posicions socials, amb capacitat agencial en funció del sentit que donen a la realitat social (Callejo, 2001). I, a la vegada, en la rellevància del llenguatge, del discurs, com a vehicle per la transmissió d'ideologies i cosmovisions.

Malgrat les dificultats metodològiques de la recollida i l'anàlisi, els relats de vida són un instrument incomparable d'accés a la vivència subjectiva. Els relats de vida, emprant la distinció de Norman Denzin (1993), acaben essent l'anàlisi de l'*experiència interior* —allò viscut—. Cada relat de vida expressa una lectura crítica d'una situació —una lectura determinada per un projecte— i està construït amb l'ajut de les significacions adquirides per l'experiència biogràfica. En aquest sentit, com assenyala Nicole Gagnon (1993), les dades obtingudes mitjançant els relats de vida són una substrucció tipològica d'experiències de vida observades. Aquestes dades, aquesta recollida d'anècdotes només surt a la superfície a través de les significacions de l'experiència viscuda actual i en funció del interlocutor que sol·licita el relat.

Paul Thompson (1993) apunta que el relat de vida ha de ser la combinació d'exploració i qüestionament dins un context de diàleg amb l'informant. Això ens ha de portar a un *procés constant de verificació i reformulació d'hipòtesis*. La història de vida permet estudiar tant la consciència comuna (el que pensa la mitjana de la gent) com els camins connectats a ella (traçats a través de les trajectòries vitals dels individus). No es pot obviar que a banda dels elements estructurals hi ha forces a nivell individual (oportunitats econòmiques immediates, idees apreheses mitjançant la socialització, el desenvolupament de les actituds de la infància, experiències familiars,

adultes, etc.). Cal tenir present com a part de *l'estructura de la interpretació* el paper del individu. La sensibilitat de la història de vida ofereix la única via per entendre i interpretar els processos de socialització en la mesura que són essencialment privats i domèstics, o almenys informals.

D'altra banda, no es pot perdre de vista el caràcter incomplet dels relats de vida. No és necessari copsar la totalitat de les existències, a menys que aquesta existència en si sigui l'objecte d'estudi. Fer un relat de la pròpia vida no és buidar una crònica de fets viscuts, sinó esforçar-se per donar un sentit al passat, i per això mateix a la situació present.

A la vegada, tampoc es pot obviar la multiplicitat de "realitats" que es vol posar en relleu, unes "realitats" socials amb característiques específiques i no reduïbles a un tractament únic. Per aquest motiu, és de vital importància distingir les diferents categories de preguntes que es realitzen, a la vegada que cal ser conscients de la impossibilitat de fer un únic tractament de les diferents preguntes. D'altra banda, no es pot oblidar el fet que en tota entrevista es produeix la imposició d'una problemàtica específica a l'entrevistat. Així, l'elaboració del propi marc de preguntes, realitzat sota criteris sociològics, ja suposa la introducció d'unes temàtiques les quals, en alguns casos, els propis entrevistats mai s'han plantejat. És ben possible que algunes de les qüestions demanades no siguin, per l'entrevistat, "ni pertinents, ni comprensibles, ni conegudes" (Cardús, 1985:81).

La captació del discurs i els sentits de la informació obtinguda que inherentment se li suposa a aquesta tècnica també planteja d'altres inconvenients que cal posar damunt la taula. En un bon relat de vida —o qualsevol tipus d'entrevista— l'entrevistat hauria de desbordar el control de la situació d'entrevista i parlar lliurement. El guió d'entrevista no ha de ser res més que el que s'ha après abans —durant el treball de contextualització previ— i ha d'ésser modificat d'una entrevista a una altra segons el progrés fet en la comprensió del es relacions sòcio-estructurals. Cada entrevista és un pas més cap a la següent. Aquesta complexitat de l'eina obliga a l'entrevistador a mantenir un estat d'alerta constant. Cal estar amatents a

qualsevol canvi —per petit que sigui— produït durant el procés d'interacció i tenir l'habilitat suficient de saber redirigir la situació en tot moment.

Alhora, com en tota tècnica, en el moment de la recollida de dades, sense control absolut de la situació d'interacció, ja es produeixen mancances i limitacions. Cal ser conscients que tant la indiscreció de les preguntes com la durada de l'entrevista tendeixen a augmentar el risc que l'entrevistat no contesti amb tota la profunditat que caldria; alhora que, com s'apuntava fa uns moments, és del tot necessari que la persona interrogada estigui en situació de conèixer la resposta i que, per tant, no se senti inclinat a amagar-la. Amb la història de vida no es pretén la recerca de causalitats, sinó la interpretació de significats, la reconstrucció social. Així, l'investigador/a ha d'estar alerta acceptant la possibilitat que el subjecte menteixi o falsifiqui el relat, o que conscientment o inconscient intenti donar de si mateix una imatge coherent o socialment acceptable.

En definitiva, com assenyalen Quivy i Campenhoudt (1997), és necessari tenir present la relativa fragilitat de la fiabilitat del dispositiu. El mètode tan sols esdevé fiable si es donen una sèrie de condicions com ara rigor en la determinació de la mostra; formulació clara i unívoca de les preguntes; correspondència entre el marc de referència de les preguntes i el marc de referència de la persona que contesta; atmosfera de confiança i altes dosis d'empatia a l'hora de produir-se l'entrevista; etc. Si no es dona alguna d'aquestes condicions, de ben segur que en pateix la fiabilitat del conjunt del treball.

11.2. Elaboració de la mostra qualitativa

Lluny de la pretensió de realitzar un inventari exhaustiu de les tendències i lògiques existents en l'àmbit de les migracions, s'ha procurat arribar a un nombre d'individus residents —almenys bona part de la seva vida— a Mataró, Martorell i Sant Celoni a fi i efecte d'obtenir una mostra el més variada i diversificada possible. La intenció és la d'obtenir informació que permeti situar aquestes persones dins l'espai social, però, alhora, també es tracta

d'esbrinar quines són les dinàmiques i diferències existents alhora de produir-se una determinada apropiació lingüística.

La mostra la conformen quaranta individus d'entre 35 i 85 anys, alguns procedents de diferents indrets de l'Estat espanyol —majoritàriament Andalusia— i arribats en les diferents onades migratòries dels anys 50, 60 i 70 del segle passat i d'altres fills i filles d'aquestes persones novingudes que ja van néixer aquí o van arribar quan encara eren infants. En la mesura que es planteja una perspectiva qualitativa la selecció de la mostra no segueix cap criteri de significativitat estadística, sinó que es correspon a un *mostratge teòric* (Ruiz Olabuénaga, 1996) amb l'objectiu de mostrar els diferents perfils sociològics.

Seguint aquesta perspectiva s'han definit una sèrie d'eixos per delimitar les persones representades a la mostra cercant, en tot moment, un criteri de representativitat més ampli. És a dir, la quantitat i la distribució dels casos triats s'ha donat en funció de la significació i rellevància teòrica amb l'objectiu d'assolir un *procés de saturació de coneixement*. En el moment en que es produeix aital *saturació* la mostra és representativa, no a nivell morfològic, sinó a nivell sociològic, en el nivell de les relacions socio-estructurals. En aquest sentit, s'ha procedit a fer una tria de la mostra a partir d'àrees prèviament delimitades i teoritzades —en aquest cas serien els diferents aspectes i espais presents a Mataró, Martorell i Sant Celoni—, però no hi ha hagut cap procediment probabilístic en cap de les etapes. Mitjançant els criteris teòrics i estudiant la composició sociodemogràfica i les diferents posicions envers la llengua s'ha obtingut el criteri d'*heterogeneïtat* necessari en tota mostra. Tot seguit, es presenten els criteris clau emprats per definir el perfil de les persones a entrevistar:

- *Posició social ocupada*

La posició ocupada pels individus en el si de l' "*espai social*" esdevé un eix clau per entendre les disposicions envers la llengua. Ara bé, no es pot perdre de vista que, com assenyala Bourdieu (1988), aquest posicionament en l' "*espai social*" ve donat tant pel volum del seu capital com per l'estructura del mateix. És a dir, membres d'una mateixa classe poden tenir un volum de

capital similar però l'estructura interna d'aquest ser completament diferent (es pot tenir molt capital econòmic però no tenir-ne de cultural o al revés). Aquesta estructuració diferent del capital —articulada arran de la trajectòria— esdevé un factor clau a l'hora d'analitzar les diferents posicions envers la llengua.

- *Nivell d'estudis*

Si bé aquest criteri està estretament lligat a l'anterior, s'ha procurat filtrar els entrevistats i entrevistades a partir del nivell d'estudis. Tant els resultats com l'Enquesta d'Usos Lingüístics (2003, 2008 i 2013), com d'altres estudis consultats posen de manifest la importància de la trajectòria educativa a l'hora d'incorporar-se o no a la llengua. Queda altament demostrat que les persones amb estudis universitaris presenten una aproximació al català molt més alta que no pas aquelles persones que no presenten aquest model de trajectòria educativa. És seguint aquesta lògica que hem plantejat el nivell d'estudis assolits com un eix bàsic en l'elecció mostral.

- *Pràctica lingüística habitual*

Les pràctiques lingüístiques constitueixen l'eix clau de la present tesi. En aquest sentit, l'univers d'anàlisi ha girat al voltant de les distàncies i/o proximitats envers el català de les persones que van immigrar durant la segona meitat del segle XX i dels seus fills i filles. Es tracta doncs de visibilitzar el caràcter de les *mudes lingüístiques*. És a dir, tant els espais socials com els diferents moments de la trajectòria vital generen uns determinades transicions i/o permanències lingüístiques.

- *Generació*

La generació és l'eix que permet diferenciar grups demogràfics de cohorts delimitats per compartir unes mateixes condicions d'existència i universos de possibles. El naixement en un mateix període històric implica una socialització a partir d'unes mateixes normes i valors i sota uns determinats models institucionals. Així, per exemple, la institució escolar del període republicà planteja grans diferències en relació a l'escola de la dictadura franquista. Tenir en compte la generació ens permet no perdre de vista els diferents

contextos socio-històrics on han viscut i desenvolupat les persones entrevistades. Uns contextos generadors d'unes determinades condicions de possibilitat que, en darrera instància, modelen els diferents sentits de les apropiacions lingüístiques.

- *Lloc de naixement*

El lloc de naixement ens permet destriar les persones que van venir a Catalunya durant els fluxos migratoris dels anys 50, 60 i 70 de les que ja van néixer aquí i són fills i filles d'aquells "*vells immigrants*". Es tracta d'una variable lligada a la generació en la mesura que les generacions més antigues coincideixen amb els naixements fora de Catalunya. El lloc de naixement ens ha de servir per discriminar el marc de la primera socialització que han viscut les persones entrevistades. Una primera socialització a Catalunya —encara que sigui en l'ambient castellanoparlant dels barris de nova creació— és ben diferent que un primer procés de socialització viscut a Andalusia, Extremadura o Castella.

- *Gènere*

L'eix de gènere permet visualitzar el caràcter socialment construït d'aquelles característiques que ens fan ser masculins o femenins. En la mesura que incorporem aquest eix serem capaços de captar la manera com les desigualtats entre homes i dones esdevenen un factor prou important a l'hora d'entendre les diferents aproximacions a la llengua. El gènere no tan sols orienta unes determinades disposicions en relació al món laboral, familiar, educatiu o del lleure; sinó que esdevé un factor clau en els processos de socialització on es construeix el projecte de vida i els imaginaris i en les formes d'arrelament a les comunitats d'acollida.

La clau de l'èxit en aquest tipus de configuracions mostrals rau en el concepte de *saturació* (Daniel Bertaux, 1993). L'investigador tan sols pot estar segur d'haver-la assolit en la mesura que conscientment ha intentat diversificar al màxim els seus informants. La *saturació*, assenyala, és un procés que opera no en el pla de l'observació, sinó en el de la representació que l'equip investigador construeix poc a poc del seu objecte d'indagació: la cultura d'un

grup en el sentit antropològic, el subconjunt de relacions estructurals, relacions sòcio-simbòliques, etc.

No és convenient acontentar-se amb una primera elaboració d'aquesta representació. Aquesta descansa en representacions parcials de la primera sèrie de subjectes trobats; per això és susceptible de ser destruïda per altres subjectes situats en el mateix subconjunt de relacions sòcio-estructurals, però en llocs diferents. Quan s'assoleix la saturació es dona una base molt sòlida per la generalització. Així a compleix, per la perspectiva biogràfica, exactament la mateixa funció que la representativitat de la mostra per la investigació quantitativa. Així, un cop assolida la *saturació* i superada àmpliament es té la seguretat de la validesa de les conclusions.

Un dels dispositius emprats per assolir la necessària heterogeneïtat de la mostra es troba en el treball de context prèviament realitzat en els diferents territoris analitzats. Amb l'objectiu d'assolir la diversitat mostral i obtenir un coneixement més aprofundit de les dinàmiques socials presents els darrers cinquanta anys s'ha procedit a realitzar tot un seguit d'entrevistes de context —un total de deu— que han servit per copsar el model de creixement urbanístic, les relacions entre autòctons i nousvinguts, el paper de l'església i les diferents escoles, la formalització d'associacions i moviments veïnals, etcètera. A la vegada, aitals entrevistes han permès mitjançant un procés de *bola de neu* localitzar i acotar el conjunt de persones entrevistades definides a partir dels criteris anteriorment exposats.

La combinació dels eixos exposats anteriorment —posició social ocupada, nivell d'estudis, pràctica lingüística habitual, edat / generació, lloc de naixement, gènere, participació en el teixit associatiu— ha permès definir la mostra teòrica a partir de la construcció d'una tipologia que inclou diferents perfils sociològics. A continuació s'exposa la graella tipològica on es recullen les característiques dels diferents perfils.

Graella tipològica

Posició social inicial: <i>Classe treballadora</i>			
<i>Any naixement</i>	<i>Sexe</i>	<i>Estudis</i>	<i>Posició (pràctiques) envers la llengua catalana</i>
Generacions nascudes 1920-1950	Home	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
	Dona	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
	Home	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
Generacions nascudes 1953-1963	Dona	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
	Home	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
	Dona	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
Generacions nascudes 1964-1974	Home	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
	Dona	Superiors	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual
		Resta d'estudis	Utilitza el català habitualment Utilitza el català en algun àmbit No utilització o ús molt puntual

11.3. Construcció del guió d'entrevista. Contingut i organització del guió segons el model d'anàlisi

L'entrevista inicial ha constatat de 7 blocs que bàsicament feien referència a diferents aspectes de tota la seva trajectòria vital: les seves condicions objectives d'existència al lloc d'origen o els capitals heretats dels pares; la trajectòria migratòria pròpia o dels pares; arribada al barri o els records d'infantesa del barri; la trajectòria vital a partir del moment de l'arribada (trajectòria laboral, familiar i relacional) o a partir de les seves etapes d'infant fins l'actualitat; els canvis generals produïts al barri o al context quotidià més immediat; la visió actual del lloc d'origen seu o dels pares; les pràctiques i actituds, i per tant posicionaments, envers la llengua catalana i, en darrera instància, actituds envers el que hem anomenat "el món dels catalans". L'objectiu de les preguntes ha estat el d'abastar tots els indicadors de tots els conceptes implicats per les nostres hipòtesis. Mitjançant el disseny del primer guió d'entrevista s'ha intentat triangular la relació entre origen social, les pràctiques i discursos en cadascuna de les geografies, les pràctiques lingüístiques i el discurs en relació a aitals pràctiques i actituds. La configuració del guió d'entrevista s'ha establert tot seguint el sistema de variables i categories elaborat en el nostre model d'anàlisi. Un sistema de variables que recull les diferents *posicions* que ocupen els actors en l'estructura interna dels espais analitzats, les *pràctiques* en relació als diferents territoris analitzats i els *discursos* envers les pròpies *pràctiques*.

Pel que fa a les variables de *posició* s'han definit dos grans grups. En primer lloc s'ha determinat un grup de variables per concretar les condicions objectives d'existència a partir d'informacions referents al status socio-professional del pare i mare, les condicions de vida a l'origen seves o dels pares, el nivell d'estudis, les pràctiques religioses, la llengua habitual parlada en els diferents espais, etc. En segon lloc s'han construït les variables anomenades de *posició dins els diferents espais (laboral, familiar i del lleure)*. Per mitjà d'aitals variables i llurs indicadors es procura acotar, ni que sigui aproximadament, la posició o posicions ocupades en el si d'aquests diferents espais socials. La descoberta del seu itinerari laboral, les presències

—i a la vegada absències— en determinades associacions, la configuració d'un nou nucli familiar i unes determinades expectatives en relació als fills, etcètera, ofereix una certa aproximació a les lògiques presents en aquestes geografies.

En segona instància es situen les variables de *pràctiques*. En base al marc conceptual i metodològic s'han procurat recollir les *pràctiques* realitzades en cadascun dels diferents espais socials analitzats. Es a dir, aquelles pràctiques que situen aquests individus en unes determinades coordenades de les seves geografies. A la vegada, s'ha procurat dilucidar les pràctiques en relació al català i les distàncies i proximitats envers el "món dels catalans". Finalment, cal apuntar el que s'ha categoritzat com a *variables de discurs*. Mitjançant aquestes variables s'ha volgut capturar la cristallització dels diferents discursos, dels més explícits als més implícits, que permeten esbossar el sentit de les identifications lingüístiques d'aquests entrevistats. Caldria posar de manifest la plena consciència de la impossibilitat de tractar els discursos com a blocs monolítics. Aquests, donada la complexitat i constant interrelació dels diferents espais socials, són plens d'indefinicions i contradiccions que fan del propi discurs quelcom flexible i canviant. Així, doncs, a l'hora d'analitzar les variables que descriuen el perquè de determinades actituds lingüístiques caldrà tenir present la fragilitat i caducitat del discurs desplegat.

11.4. Algunes reflexions sobre la pertinença i els límits de la recollida de informació a través de la interrogació

Essent conscients de les múltiples limitacions de la "posada en escena" i determinat el marc de variables, s'ha establert la tipologia de preguntes. Abans, però, caldria tornar a remarcar la importància de la formulació de la mateixa pregunta. Com assenyalen Treserra i Estradé (1990), de cap de les maneres podem creure que les respostes són independents de la manera com ha estat formulada la pregunta. En paraules d'aquests autors: "La manera de preguntar prefigura en molts casos la resposta possible. I això sovint no depèn només d'aquella pregunta concreta, sinó de totes les altres preguntes que

s'han fet amb anterioritat. Quan un comença a respondre una enquesta és com si entrés en una mena de petit món, de microunivers, dins del qual es va adaptant al que creu que són les respostes d'alguna manera "esperades". El context general, doncs, condiona la resposta tant o més que la pròpia pregunta específica." (1990:18).

Abans d'aterrar més específicament en el guió d'entrevista convé recordar quelcom que anteriorment s'apuntava: no tothom té opinió sobre qualsevol cosa. Cal ser conscients que hi ha moltes coses que no són un problema per a la gent. La problemàtica que es presenta en el disseny de l'entrevista és, com en totes les eines de recollida de dades, una problemàtica imposada. En aquest cas, si bé l'objectiu era conèixer les diferents pràctiques lingüístiques i les diverses formes d'identificació cap a la llengua, s'ha pres consciència que s'ha fet pensar a aquests individus sobre un tema que en molts casos no es qüestionaven. Malgrat haver tingut en compte els diferents contextos de llurs biografies, en algunes ocasions els entrevistats s'han enfrontat a una problemàtica completament allunyada del seu univers de possibles i amb poc sentit per a ells. Partint d'aquest plantejament, des de bell antuvi, s'ha estat conscient que els guions emprats en cadascuna de les successives entrevistes havien d'abastar tots els territoris de la seva biografia. En la mesura que es tractava de relats de vida, calia fer emergir tots els elements estructurals presents en tota trajectòria. En d'altres paraules, la necessitat de conèixer els contextos socials on s'han desenvolupat els entrevistats i les interpretacions que en fan d'aquests, ha portat a elaborar un guió extens — de la infantesa fins arribar a l'actualitat— que permetés copsar els diferents elements de *posició*, *pràctiques* i *discursos* necessaris per reeixir en l'anàlisi proposada.

11.5. La concreció de les preguntes dels blocs del guió segons les variables

Centrats completament en els relats de vida cal ser conscients que s'han estructurat en un seguit de blocs diferenciats al voltant dels quals s'han articulat les preguntes dels guions d'entrevistes.

- En el primer bloc s'ha procurat posar de manifest la seva posició social al lloc d'origen o a Catalunya mateix: lloc de naixement, posició social i cultural dels pares i dels germans/es (professió, nivell d'instrucció, etc.), nivell d'estudis de l'entrevistat i posició en l'àmbit laboral, descripció de l'espai del lleure, de la religiositat, motiu pel que els pares —o ells mateixos— decideixen venir a Catalunya, coneixement previ de Catalunya, la seva llengua i cultura, etc. Tot plegat permet l'observació del punt de partida de les diferents trajectòries.
- El segon bloc s'ha centrat en la trajectòria migratòria i arribada al barri d'ells mateixos o dels pares: la cruesa del procés migratori —el viatge—, com es troben el barri a l'arribada, el primer habitatge i la primera feina, la relació amb els altres nousvinguts, la relació amb els autòctons, etc.
- En el tercer s'ha observat la trajectòria educativa i laboral amb l'objectiu de copsar el capital cultural acumulat i l'itinerari —majoritàriament força ampli— resseguit en la recerca d'una millor feina. Un dels objectius passa per verificar la centralitat de l'àmbit laboral en el seus propis relats.
- En el quart s'ha procurat identificar la trajectòria seguida en l'àmbit social i relacional. S'ha maldat per dilucidar els diversos espais d'oci: activitats al sortir de l'escola o la feina, morfologia de la xarxa d'amistats, contacte amb els veïns del "casc històric", vivència de les vacances, pertinença a associacions, relació amb la parròquia, l'oratori o els salesians, paper de la 'Casa de Andalucía', continuïtat en el mode de viure andalús, etc.

- En el cinquè s'ha indagat al voltant de l'àmbit familiar: relació amb els pares i germans, coneixement de la parella, origen de la parella, la trajectòria amb la parella, l'arribada dels fills, trajectòria educativa i laboral de la parella i fills, expectatives —tant educatives com socials— en relació als fills, etc.
- En el sisè s'ha volgut clarificar la intensitat amb la que es viu la cultura d'adscripció: relació amb el poble d'origen i intensitat d'aquesta relació, comparació actualitzada del poble d'origen i Catalunya, paper de les associacions o cases regionals al barri, quins són els seus marcs d'identificació i com els viuen, etc.

Amb aquest conjunt de preguntes és pretén contextualitzar tot el marc de vivències dels entrevistats. Veure com s'han viscut un seguit de trajectòries vitals a Mataró, Martorell i Sant Celoni. Elaborat un esborrany del marc de condicions de possibilitat s'entra dins el bloc que, en darrera instància, és l'objecte d'anàlisi.

- En el setè bloc s'ha parat atenció a les pràctiques lingüístiques i el discurs existent —o no— en relació a la llengua. S'ha procurat determinar la llengua habitual, en quins espais socials s'usa el català, mecanismes d'aprenentatge de la llengua, relació de la llengua amb la mobilitat social, expectatives sobre la llengua en relació als fills, necessitat de conèixer la llengua, incorporació a la llengua per part d'altres membres de la família (pares, germans, etc.), situacions de violència simbòlica en alguna interacció lingüística, percepció de l'evolució de la llengua, etc.
- Finalment, en el vuitè i darrer bloc, s'ha intentat detectar els diversos nivells d'identificacions envers Catalunya: percepció dels catalans com a els *altres*, opinió sobre el país, presència de l'andalusisme o de l'espanyolisme, opinió envers les demandes polítiques del catalanisme, percepció de la seva pròpia catalanitat i la dels fills, expectatives de futur dels entrevistats parant especial atenció a la intenció de retornar o no retornar al lloc d'origen.

Amb vista al marc conceptual i les hipòtesis inicials s'ha procurat confeccionar un guió d'entrevista que permetés esbrinar la relació entre les múltiples condicions de possibilitat fruit d'una trajectòria amb una adscripció més o menys explícita a la llengua i a uns determinats referents simbòlics. L'objectiu principal passa, doncs, per detectar els diferents nivells presencials de la llengua en el si dels diferents marcs de relacions. També quina és la disposició envers el català i entendre els diferents factors que porten a una o altra disposició. A la vegada, es tracta de detectar com s'articulen els diferents discursos en relació al català: per què és o no és important en la seva quotidianitat, per què cal o no cal que tothom el parli, la importància o no del català com a element de mobilitat social, etc. Discursos que tant ajudaran a clarificar determinades pràctiques i posicionaments, com permetran posar de manifest les pròpies contradiccions en relació al fet lingüístic viscudes pels entrevistats.

La recopilació de tot aquest material de caràcter qualitatiu ha estat la lògica present en la realització, amb major o menor èxit, de les entrevistes biogràfiques. Ara bé, la vigilància epistemològica que tota recerca hauria de tenir ens obliga a emprar les dades amb una certa asèpsia. Les mancances derivades de la recollida de dades obliguen a caminar amb certa cautela, essent sabedors que bona part de les afirmacions realitzades han de passar per un nou procés de contrastació molt més depurat. Això no vol dir però, que les hipòtesis hagin de caure en un pou sense fons. Senzillament, han de ser considerades, més aviat, com a tendències o vectors orientatius que, de ben segur, esdevindran fonamentals de cara una futura aproximació encara més intensiva a aquest objecte d'estudi.

12. Anàlisi de la informació obtinguda: multiplicitats posicionals, dels models d'aproximació lingüística als models de distanciament

12.1. L'epistemologia dels models

La perspectiva analítica adoptada ha permès la configuració d'un seguit de models tipològics que permeten objectivar tant les diferents identificacions que els individus objecte d'estudi articulen al voltant del país, com la multiplicitat de pràctiques i actituds lingüístiques presents en un tram determinat de la societat catalana actual.

Prèviament a la presentació dels posicionaments lingüístics, caldria realitzar una breu puntualització epistemològica. Si bé la recollida d'informació i posterior anàlisi ha permès delimitar un seguit de relacions i comportaments *típics* vers el català, no es pot perdre de vista el caràcter parcial i reductor de tota tipificació o racionalització de pràctiques i actituds. Així, aquests models tipològics només són comprensibles des d'una aproximació weberiana. Cal entendre aquests models com a producte d'un conjunt històric o seqüència d'esdeveniments i com una forma d'aprehensió parcial de la realitat. És impossible captar tots els trets característics de les diferents aproximacions, del que es tracta és d'estructurar allò típic, allò essencial. Es tracta de fer-ne una reconstrucció i posar de manifest les característiques més bàsiques i més típiques⁵⁰.

⁵⁰ "Hom obté un tipus ideal a base d'accentuar unilateralment un o més punts de vista, i a base d'encadenar una multiplicitat de fenòmens que es donen aïlladament i difusa en major o menor nombre, ordenats segons els punts de vista suara esmentats, a fi de configurar un marc homogeni de pensament. (...) El tipus ideal és un marc conceptual: no és la realitat històrica, i encara menys la realitat 'autèntica'. De cap de les maneres no es pot fer servir com a esquema per ordenar una realitat suposadament exemplar. No és sinó un concepte-límit, ideal, amb el que hom mesura la realitat tal de clarificar el contingut empíric d'alguns dels seus elements més importants, i per tal de comparar l'un i l'altra. Aquests conceptes són unes formacions dins les quals construïm unes relacions amb el recurs a la categoria de possibilitat objectiva, que la nostra imaginació formada i orientada d'acord amb la realitat considera adequades" (Aron, 1994: 274).

En qualsevol cas, la construcció dels diferents models d'aproximació o distanciament no és la finalitat de la present tesi, és tan sols un mitjà. Aquests models ideals són tan sols una manera esquemàtica d'aproximar-nos a una *realitat* molt complexa i procurar comprendre-la.

No es pot perdre de vista aquests models com a producte d'una evolució històrica. Per aquest motiu, cal interpretar unes pràctiques i actituds lingüístiques com a fruit d'unes condicions de possibilitat que s'han fet presents en les trajectòries —la biografia— dels diferents individus de la mostra. És a dir, la importància dels elements heretats de la cultura d'origen, la seva posició de classe inicial i final, el volum dels diferents capitals (econòmic, social, cultural i simbòlic), la posició social assolida pels pares i els fills o la receptivitat de la societat "*catalana de tota la vida*" són factors que, entre molts d'altres, determinen l'aproximació als referents culturals i lingüístics del país i el grau d'intensitat de les identifications. D'aquesta manera, l'anàlisi dels factors estructurals que han acompanyat les trajectòries dels entrevistats serà la perspectiva que acompanyarà l'anàlisi.

Recuperant l'objectiu del present apartat, el que es vol és delimitar diferents tipus de proximitats o distàncies que els entrevistats presenten envers la llengua catalana. De cap de les maneres es volen plantejar models tancats o estancs. Es tracta, més aviat, de models porosos en constant moviment i recomposició. Des d'aquesta perspectiva, cal ser conscients que molts entrevistats es poden ubicar en diferents espais en funció del moment vital —i per tant de les condicions de possibilitat— en el que es troben.

És a dir, les seves posicions i discursos no resten absents de contradiccions. En aquest sentit, a la vegada que s'expliciten unes o altres pràctiques lingüístiques s'observa un discurs que ens ajuda a ubicar la posició de la que parteixen els entrevistats. És arran d'aquest fet que es donen contradiccions i lectures força diferenciades tant de la pròpia posició social en la població de residència com del grau d'autoidentificació que tenen amb Catalunya i el català.

No obstant això, aquestes contradiccions *a priori* incoherents ho deixen de ser quan es realitza una anàlisi més aprofundida de la situació. La tria d'unes

determinades pràctiques lingüístiques i l'explicitació de determinades identifications només és interpretable a partir del marc que estructura l'acció dels individus. Tan sols tenint present la complexitat dels entramats lingüístics, les condicions objectives d'existència dels individus, la trajectòria vital viscuda i la necessitat d'ubicar-se en les diferents geografies del seu context immediat es podrà reeixir en l'aproximació.

12.2. Els models obtinguts

L'anàlisi de l'espai social en el que es mouen els entrevistats ha estat la clau —i el punt de partida— per interpretar la varietat de discursos existents. Sota aquesta premissa, s'exposen, tot seguit, els diferents models d'aproximació o distanciament que s'han fet presents en l'anàlisi. La configuració d'aquests models és fruit de l'observació de les múltiples variables de posició i les diferents pràctiques lingüístiques obtingudes arrel de les múltiples entrevistes i la confrontació d'aquestes mateixes variables amb els discursos articulats pels diferents entrevistats. L'anàlisi de contingut ha posat de manifest no tan sols les diferents percepcions i usos lingüístics sinó, també, la seva justificació a partir de múltiples discursos farcits, com tots, de contradiccions i mons donats per descomptat.

En aquest sentit, els models lingüístics elaborats són els següents:

Models d'aproximació o
distanciament lingüístics

Model d'alta aproximació: la potència dels usos i les identifications

Model de centralitat: Usos lingüístics duals

Model d'aproximació fallida

Model d'aproximació puntual

Model d'alt distanciament lingüístic

La configuració d'aquests models són fruit, com s'acaba d'assenyalar, de l'observació i classificació tant de les pràctiques lingüístiques en els diferents espais socials, com dels discursos i actituds envers la llengua. Si bé a l'annex s'hi incorpora una graella amb les pràctiques i actituds lingüístiques dels diferents entrevistats, a continuació s'exposa una graella general on s'indiquen el nivell general d'usos i d'identificacions representatius de cadascun dels models confeccionats:

GRAELLA GENERAL D'USOS LINGÜÍSTICS I IDENTIFICACIÓ LINGÜÍSTICA ⁵¹		
	VOLUM D'USOS	IDENTIFICACIÓ
<i>Model d'alta aproximació: la potència dels usos i les identifications</i>	+	++
<i>Model de centralitat: Usos lingüístics duals</i>	+ —	0
<i>Model d'aproximació fallida</i>	-	+
<i>Model d'aproximació puntual</i>	-	0
<i>Model d'alt distanciament lingüístic</i>	-- --	-- --

En tot cas, cal entendre tota inclusió dins aquests models des d'una perspectiva gradual. És a dir, les persones que s'aproximen o es distancien de la llengua ho fan des de múltiples punts de vista i intensitats. En la mesura que les seves trajectòries vitals s'han anat desenvolupant, els diferents entrevistats i entrevistades han sedimentat tot un seguit d'actituds, discursos i pràctiques en relació a la llengua i el país. En aquest sentit, no es pot obviar el caràcter subjectiu i, a voltes, exclusiu d'aquest seguit d'apropriacions.

Realitzats aquests apunts interpretatius, cal donar pas a l'anàlisi de cadascun dels models tipològics amb l'objectiu de clarificar algunes de les seves característiques més paradigmàtiques i els diferents graus d'aproximació o

⁵¹ Com es pot veure, els diferents usos i identifications oscil·len entre uns elevats usos i identifications molt positives (++) fins a la inexistència completa d'usos i identifications positives (--), passant per uns estadis entremitjos (0). Si bé aquesta és la tendència general de cada model, en l'anàlisi de cadascun d'ells matisarem aquests usos i pràctiques tot observant les variabilitats internes existents en els diferents grups.

allunyament lingüístics. Aquesta observació i explicació dels models s'estructura a partir de tres grans blocs analítics:

En primer lloc, es procurarà donar compte d'aquells factors contextuals que han marcat les trajectòries dels individus entrevistats. Això implica tenir en compte la seva trajectòria familiar, educativa, laboral, política, etcètera. Tot plegat ha de permetre situar els diferents individus en unes determinades coordenades socials, definir les posicions socials ocupades durant la trajectòria biogràfica i concretar quines són les seves condicions objectives d'existència i el volum dels diferents capitals (econòmic, social, cultural, i simbòlic).

En segon lloc, es detallaran els diferents discursos, pràctiques i actituds en relació a la llengua catalana i, de retruc, al país. L'observació de les pràctiques i actituds és el que, en bona mesura, permet ubicar als diferents individus estudiats i configurar els diferents models tipològics. És en aquesta fase analítica on es cospa la intensitat dels usos lingüístics, les disposicions més o menys afectives al voltant de la llengua i el posicionament discursiu al voltant del català i el que es pot denominar *'el món dels catalans'*.

Finalment, en tercer lloc, el creuament entre els factors estructurals presents en les biografies —posició social, condicions objectives d'existència i capitals— i les diferents pràctiques i actituds lingüístiques permet definir un seguit de factors explicatius dominants per cadascun dels diferents models tipològics. Del que es tracta és d'aïllar un seguit d'homogeneïtats que possibiliten explicar —sempre des d'un punt de vista general i essent conscients de l'existència de les particularitats de cadascun dels casos— el perquè de determinats usos i posicionaments. Aquests factors explicatius i condicionants són, més aviat, una guia o llibre de ruta per identificar aquell conjunt de variables clau que orienten les accions dels individus i, des d'un punt de vista analític, faciliten la construcció d'aquestes agrupacions tipològiques.

PART VI

ANÀLISI

DE LES TRAJECTÒRIES DE VIDA ALS MODELS DE DISTÀNCIA LINGÜÍSTICA

13. Model d'alta aproximació lingüística: la convergència lingüística i la identificació simbòlica

A mode d'introducció, és convenient exposar algunes de les característiques principals dels individus integrants d'aquest primer model analític. Es tracta d'un model integrat per persones de diferents poblacions —Martorell, Mataró i Sant Celoni— amb edats compreses entre 32 i 85 anys. Ambdós fets —el diferencial generacional i geogràfic— són elements transversals de l'anàlisi car no es possible aproximar-se a les diferents trajectòries vitals sense tenir present la idiosincràsia de cada moment generacional i de cadascun —tant en termes sociopolítics com lingüístics— dels àmbits geogràfics on centren la major part de llurs vides. Realitzada aquesta puntualització cal presentar genèricament alguns dels seus trets més rellevants. En termes generals, i aquí la variable generacional hi té un pes de primer ordre, hi ha un seguit de persones nascudes a Catalunya amb un alt nivell d'instrucció, havent cursat, la majoria, estudis universitaris —sis tenen estudis superiors, un té el batxillerat, un altre formació professional i, finalment, dos afirmen tenir tan sols estudis primaris—. En canvi, les persones d'edat més avançada que van realitzar un procés migratori cap a Catalunya tenen un nivell d'instrucció més modest o, a voltes, no tenen estudis. Pel que fa a la categoria professional, les persones que s'inclouen en aquest perfil lingüístic són molt diverses, ja que inclou tant obrers de fàbrica, petits empresaris, professionals liberals o polítics. Tanmateix, convé ressaltar que més enllà de les circumstàncies vitals de cadascú, i de llurs condicions objectives d'existència, el denominador comú d'aquest grup de persones és una actitud molt dinàmica pel que fa a les seves xarxes relacionals. Són persones molt actives socialment que o bé s'involucren políticament amb la seva comunitat, o bé s'involucren formant part de moviments socials, culturals i veïnals. Evidentment, aquesta actitud tan activa és quelcom que inevitablement traslladen a la seva relació amb el català.

Tant les persones arribades durant les onades migratòries, com els seus fills i filles, parteixen d'unes condicions objectives d'existència inicials —a Catalunya— molt similars —residència en barris molt castellanoparlants, baix

nivell d'instrucció patern, modèstia econòmica, etc.— a les dels altres individus que conformen la resta de models, és evident que l'apropament a la llengua s'ha desenvolupat d'una manera molt diferent a la de la resta d'entrevistats. Per descomptat, som plenament conscients que l'aproximació a la llengua i al país que caracteritza el present model no és fortuïta o fruit de l'atzar. Per aquest motiu, l'objectiu passa per destriar els factors diferencials que han permès aquesta aproximació tan intensa. Com s'anirà veient, en les trajectòries de vida d'aquests individus es perfila una relació de compromís personal per a la superació dels reptes vitals i, sobretot, un compromís social amb el territori. Ambdós compromisos són dos factors claus per entendre la progressiva incorporació al català. En la mesura que la seva trajectòria els permet explorar nous territoris —lluny del barri inicial de residència— aniran assumint amb naturalitat la incorporació del català en els seus espais vitals. Com ja s'ha plantejat, caldrà observar com actuen les variables objectives que intervenen en les trajectòries vitals d'aquest perfil. Cal fer-ho si es vol afinar en algun tipus d'explicació del perquè aquest tipus de persones adopten el català com a llengua pròpia i d'altres no.

L'allunyament temporal de l'entorn vital més immediat —la família, els amics de tota la vida, el barri, etc.— és, doncs, una hipòtesi amb la qual es treballa en la present anàlisi. Si bé inicialment els diferents entrevistats mantenen les seves relacions lingüístiques en castellà, a mesura que es produeix aquest allunyament i s'incorporen nous espais socials, el català guanyarà rellevància. És a dir, la relació amb els catalans marcarà de forma molt clara les possibilitats de parlar la seva llengua.

En aquest sentit, convé remarcar que en els primers moments de la gran onada migratòria -anys cinquanta i seixanta- hi ha més contacte amb els autòctons que no pas en les etapes posteriors, especialment als anys setanta. Si en alguna cosa són determinant les variables "moment d'arribada" i "edat", és per la facilitat que hi ha en els primers anys per superar la distància que separa castellanoparlants i catalans, una distància que després dels anys cinquanta anirà creixent exponencialment, a mesura que els barris s'omplien de població nouvinguda.

Més enllà de les circumstàncies concretes del moment històric i del context del seu barri de residència, les trajectòries d'aquestes persones ofereixen altres elements que cal tenir en compte per explicar la seva posició en relació amb el català. Si s'analitza la seva trajectòria vital, s'observa que majoritàriament provenen d'entorn humils, de famílies que arriben a Catalunya i treballen com a obrers al tèxtil o a altres sectors industrials. Uns pocs parteixen d'una posició social més elevada, però les circumstàncies els obligaran a començar de nou, a refer el camí, a reconstituir les bases del seu progrés personal.

A partir d'aquí, la seva trajectòria laboral és força estable. Alguns arriben a tenir professions liberals. Per tant, tot i que el punt de partida es troba sobretot en la classe obrera, hi ha una certa mobilitat social ascendent, o en tot cas, una estabilitat laboral fins a la jubilació. Per això es pot dir que aquest conjunt de casos analitzats retraten perfectament un dels perfils ideals observables en les migracions dels anys del franquisme a Catalunya. Això és, un projecte migratori exitós des del punt de vista de la posició social assolida respecte del punt de partida. En els casos analitzats, a més a més, es pot parlar d'un èxit des del punt de vista de la integració a llengua i a la cultura del país d'acollida.

Perquè un dels trets característics d'aquest perfil de nous catalanoparlants és precisament un gran interès per adquirir capital cultural, per alimentar la seva vocació d'aprendre. De manera que el seu esforç personal no queda exhaurit en la necessitat de tenir feina i família, sinó que va més enllà, en la voluntat de comprometre's amb l'entorn on viuen, de conèixer, de forma part i d'intervenir. El valor atorgat a la cultura, doncs, està estretament vinculat al valor atorgat al coneixement del català. Aquest interès per aprendre es fa palès quan surten comentaris de diversos entrevistats en els quals mostren el seu estranyament pel poc interès per aprendre català en persones que porten molts anys a Catalunya.

Així doncs, un tret comú és l'interès personal per aprendre el català. Però d'on surt aquest interès, en quin moment sorgeix? Cal advertir que no es donen explicacions definitives de perquè en uns casos es produeix aquest pas.

Però sí es poden acotar trets que sens dubte tenen un paper en la definició d'aquestes trajectòries. Un dels fets d'especial interès analític és el moment i el motiu de l'aprenentatge del català, una llengua que és prohibida en els usos públics i a l'escola en una part important de la trajectòria d'aquests subjectes. Malgrat aquestes circumstàncies, aquest aprenentatge es produeix: al carrer, a la feina, a l'escola d'adults, a l'escola secundària, o bé a les associacions.

A la pràctica, l'única manera d'aprendre la llengua, i aquest sí que és un denominador comú, és trencar la barrera invisible que separa els nouvinguts dels autòctons. El contacte amb gent del país no és una qüestió que es pugui donar per descomptat. Per tant, la intensitat d'aquests contactes i el grau d'incorporació als espais socials que ocupen els autòctons és determinant per a l'aprenentatge i sobretot per a l'ús del català. El fet que s'incorporin al conjunt dels que parlen habitualment en català comporta una relació intensa amb aquells que són catalanoparlants d'origen. Però aquest fet, que podria semblar tan normal, no ho és tan en el cas dels barris que sorgeixen de cap i de nou per acollir la immigració de mitjans del segle XX. De fet, fins i tot entre els nascuts a Catalunya, hi ha moltes persones que no tenen cap tracte habitual amb persones que parlin en català, i quan ho fan, aquestes se'ls adrecen en castellà.

Efectivament, la formació de nous barris al voltant dels centres de les ciutats comporta la creació de contextos homogenis formats pràcticament en la seva totalitat per persones nouvingudes, que comparteixen una llengua i una cultura pròpies diferent de la cultura dels autòctons. Però amb la particularitat que mentre aquests nouvinguts comparteixen la cultura "nacional", la dels autòctons resisteix sota la prohibició de la dictadura. I tanmateix, és una cultura que atorga rang de prestigi al qui en forma part. Aquest és un fet que molts immigrants de l'època de la dictadura perceben i que queda implícit en el seu discurs. Paradoxalment, el prestigi va acompanyat d'un accés prou difícil a aquesta cultura dels autòctons. Els nouvinguts han de superar el context mateix del barri, on tot es fa en castellà, i realitzar un trajecte no sempre clar envers uns cercles socials

catalanoparlants que apareixen distants als seus ulls, o simplement estranys i desconeguts.

El perfil de les persones arribades d'altres indrets de l'Estat presents en aquest apartat és el d'aquells que han superat aquestes barreres invisibles, que han realitzat un recorregut ampli que els ha dut a explorar el màxim les seves possibilitats de participar en camps socials diversos. Per això es tracta de persones que sovint mantenen una presència en camps socials dispars, que no tenen contacte entre ells. Entre l'àmbit familiar i la política, o entre l'àmbit familiar i el sindicalisme, o entre l'àmbit social del barri i l'àmbit social de la seva ciutat de residència. També mantenen aquesta dualitat pel que fa als usos lingüístics: el castellà i català amb la família, el català amb els catalanoparlants i en els espais públics. En molts dels casos estudiats, els fills d'aquests entrevistats viuen plenament en català i, els nets, encara més. En alguns casos els entrevistats hi ha un us dual de la llengua en l'àmbit familiar, això succeeix sobretot quan la parella és catalanoparlant. Aleshores, el pas al català com a llengua familiar s'inicia en la primera generació. Finalment cal remarcar la relació que s'estableix en el discurs d'aquestes persones entre el fet de parlar català i el fet de considerar-se catalans. L'assumpció de la llengua catalana com a pròpia és indissociable d'aquesta identificació com a catalans.

Paral·lelament, els entrevistats nascuts a Catalunya -els fills i filles dels 'pioners'-, no tan sols plantegen un acostament lingüístic, sinó que, també, es caracteritzen per una gran identificació amb el país. Els contactes amb "*el pueblo*" són puntuals, s'autodefineixen com a catalans i, per tant, volen exercir com a tals. El miratge de les "segones generacions" desapareix completament. En la mesura que han nascut i viscut a Catalunya troben incompreensible que se'ls vulgui enllaçar amb l'indret d'on són originaris els seus pares. Per descomptat que mantenen l'afecte als llocs de procedència dels seus pares, però no s'hi identifiquen.

En un altre ordre de les coses, cal emfasitzar com aquests entrevistats incorporen d'altres centralitats en llurs vides. És a dir, malgrat la centralitat de l'espai laboral han estat capaços de construir d'altres espais relacionals als

que confereixen molta importància. Contràriament al que s'observa en d'altres perfils, depassen les necessitats vitals i quotidianes. És a dir, si bé el benestar personal i familiar és cabdal, són capaços de prioritzar altres aspectes que no els afecten d'una manera directa. En bona mesura, posseeixen un arsenal d'eines més divers i voluminós per a la seva construcció identitària.

En definitiva, els factors estructurals, juntament amb cadascuna de les trajectòries analitzades, permeten comprendre les disposicions lingüístiques dels integrants d'aquest model. Ara bé, la incorporació dins d'aquest model no significa un seguit de pràctiques i discursos calcats. Ans tot el contrari. Com es veurà, les pràctiques lingüístiques del present model es divideixen en dos grups en funció de la quantitat d'espais d'interacció en català. Així, mentre un grup té quasi la totalitat de les seves interaccions en català, l'altra encara té espais significativament castellanitzats. A la vegada, malgrat es dona una alta identificació amb la llengua i el país, s'articulen reflexions i actituds diferenciades al voltant del fet lingüístic. En qualsevol cas, l'anàlisi que a continuació es presenta té com a objectiu aclarir algunes de les penombres existent al voltant de la incorporació lingüística i, especialment, al voltant dels factors que la fan possible.

13.1. Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència

Tal i com s'acaba de plantejar, el primer pas és clarificar els diferents marcs contextuais on s'han desenvolupat les vides dels entrevistats. D'aquesta manera, en aquest apartat es procurarà posar de manifest les diferents variables de posició —especialment aquelles que fan referència al capital econòmic, cultural-educatiu i social-relacional—. L'observació d'aïtals variables de posició⁵² permet afirmar que es tracta d'un grup força homogeni. Així doncs, l'estructura que vincula els entrevistats que van arribar a Catalunya durant la segona meitat del segle XX i els converteix en un conjunt

⁵² Veure taula de variables a l'annex.

de persones amb posicions similars, més enllà del fet que parlen català, s'articula al voltant de quatre aspectes: 1) La vinculació no exclusiva amb el barri de residència, per mitjà de la relació en xarxes socials més àmplies (partits, associacions, moviments socials...) o bé a per mitjà de les relacions laborals; 2) la relació amb els catalanoparlants de forma habitual, normalment vinculada amb el fet de parlar català. Aquest fet es produeix en diferents moments de la vida i, per tant, en diferents edats; c) la cultura de l'esforç com a *habitus* incorporat, que fa que no assumeixin les fatalitats de la vida sense fer-hi front. En millor o en pitjor posició de partida, la predisposició d'aquests individus és de defensar una trajectòria personal que els aporti satisfaccions. Fins i tot quan la seva trajectòria laboral és d'obrer de fàbrica, aquest fet és percebut com un camí d'enriquiment personal, pels aprenentatges que han adquirit, per la militància sindical, o per l'accés a una estabilitat; d) el valor atorgat a la cultura, com a concepte general d'adquisició de capital i béns culturals (llibres, relacions, estudis). La vocació d'aprenentatge com a *habitus* adquirit a partir de la cultura familiar.

Pel que fa als entrevistats nascuts a Catalunya, s'observa que és un grup conformat per individus amb cert èxit social: bons nivells d'instrucció, estabilitat laboral i importants xarxes socials. En bona mesura, han superat l'estatus dels seus pares, per tant, han reeixit en la seva recerca de l'ascensor social acomplint, així, tant les pròpies expectatives com, en la majoria de casos, la dels seus pares. Si bé no han realitzat grans gestes, han assolit posicions rellevants en el seus àmbits més propers —sigui el barri, sigui el poble o, fins i tot, el país—. Gaudeixen d'un cert reconeixement i estatus social, fet que, indubtablement, els confereix un envejable marc de possibilitats per l'anàlisi del seu entorn social.

Es tracta d'un grup prototípic de l'èxit social assolit pels fills dels protagonistes de les migracions dels anys cinquanta als setanta. De fet, són l'exemple d'un país que ha sabut incorporar progressivament a totes aquelles persones que hi viuen. Els entrevistats, malgrat no ho especifiquin directament, en són conscients i aquesta consciència esdevé el motor clau que potencia la identificació amb el país. Val a dir, que aquesta aproximació

té com a indicador més clau la relació que mantenen amb els seus fills. Tots els entrevistats han optat —o ho faran en el futur— per parlar català als seus fills. Sense cap mena de dubte, aquest és un indicador de primera magnitud per entendre el grau d'identificació amb el país i aproximació lingüística de tots ells.

Tot seguit, es presenten les històries d'alguns dels individus que conformen aquest grup, les històries de l'Esther, l'Iván, l'Amalia, la Victoria, l'Eladio, la Mar, el Mateo, el Miguel, l'Elena, el Marcos i l'Elvira. L'observació de les seves condicions de possibilitat —tant les de partida com les actuals— permetrà entendre la lògica dels diferents usos i actituds davant la llengua i el país. No hi ha dubte que les diferents actituds i pràctiques es correlacionen directament amb una posició social fruit d'una trajectòria i uns contextos generals determinats. És a dir, tots aquests factors construeixen el camp de joc al voltant del qual s'articulen els diferents mecanismes que generen unes o altres tries lingüístiques. Aquesta vinculació entre camp de joc i acció personal és la perspectiva mantinguda durant la present anàlisi.

La primera entrevistada és l'Esther. Nascuda al barri de Cerdanyola (Mataró) l'any 1966 és filla de pare andalús i mare castellana. Els pares van venir de joves amb les seves famílies, més o menys quan tenien 20 anys. Vivien tots dos al barri de Cerdanyola, i s'hi van conèixer. Van tenir dues filles. Una d'elles és l'Esther. Els pares no s'han mogut de Cerdanyola. En canvi, la Esther ha buscat pis fora del barri.

Els pares han treballat tots dos al tèxtil. El pare de peó en una fàbrica tota la vida, i la mare va treballar per compte propi des de casa, per tant, segurament fent un treball informal que no obeïa a contractes, sinó a tant la peça i en funció de la situació del mercat de cada moment. Cap dels dos progenitors té estudis. Les famílies dels pares de l'Esther emigren no per estricta necessitat, però sí per tenir una situació de més benestar i progrés. Així, malgrat que la família de la mare tenia terres, segurament no donaven prou per viure còmodament. Entre l'opció de treballar al camp i la de buscar oportunitats en una zona industrial, la gent tendia a triar això segon.

Esther: Sí, bueno, venien de... La meva mare, bueno, tot i que els meus avis, doncs, sí que eren... tenien terres al poble, i així, però bueno. Suposo que la meva mare va venir amb el meu avi. Perquè la meva àvia havia mort i tal, buscant també pues altres mira, projectes de vida i així. I bueno, el meu pare el mateix. O sigui, van venir aquí amb la seva mare i els germans, a buscar pues un altre... projecte.

L'Esther situa la decisió dels seus antecedents en les tendències de l'època. Catalunya era una terra d'oportunitats i això mobilitzava molta gent per anar-hi a viure. En el cas de l'Esther, el fet que cursés estudis a una escola de l'ordre de les Franciscanes indica la importància que els pares de l'Esther donaven a l'educació. Hi ha un patró familiar que aposta clarament per l'educació fins allà on els recursos els ho permeten. De vegades, a còpia de fer moltes hores extres o de tenir diverses feines, de renunciar a qualsevol luxe o tipus d'oci que representi una despesa. Són famílies sense vacances, sense cotxe, sense els estàndards de benestar als quals el progrés ens ha acostumat. Però són famílies que treballant aconsegueixen suficients ingressos per portar els fills a l'escola. En aquell moment, i fins a la democràcia, els centres privats religiosos dels barris són l'estàndard de qualitat educativa per a aquestes famílies treballadores. Portar-los a l'escola pública és condemnar els fills a perdre oportunitats en la seva formació.

En canvi, un cop comencen a crear-se instituts de secundària, que ofereixen els nous estudis de batxillerat o de formació professional, és cap a aquests que s'orientaran els fills de la classe treballadora. Perquè els permeten, si convé, estudiar en horari nocturn i treballar. I perquè són econòmicament assequibles. Encara que el filtre el crea, en aquest cas, la trajectòria educativa. Es podria dir que estudiar en una escola privada encara és una garantia de seguretat fins i tot per aquells que només aspiren a estudiar la secundària la pública.

Així doncs, l'Esther, com la seva germana, surt dels estudis de primària per fer el BUP. Ha d'anar fora del barri, perquè a Cerdanyola aleshores no hi ha cap institut públic. I no tots els centres privats fan la secundària. L'única alternativa eren els Salesians, que té un nivell social molt elevat per a la mitjana del barri. Per tant, l'Esther farà el BUP a un institut públic on coneixerà gent de tots els barris de Mataró, on sentirà a parlar sovint en català per primera vegada.

Esther: És que no hi havia institut, fora dels Salesians, que era privat, no havia cap altre institut al meu barri en aquells moments per fer BUP. Per fer FP estava el Miquel Biada. Però jo feia BUP i per tant anava o al Satorras o al Miquel Biada, ai al Campell. Era els dos instituts que hi havia. I vaig anar al Satorras.

Quan l'Esther va a l'institut, s'incorpora a un ambient més heterogeni que no pas el del seu barri. Per tant, per a l'Esther és una oportunitat d'obrir-se al món, de conèixer altres perfils socials, de tenir un altre tipus de relacions. I sobretot d'aprendre català.

Esther: A l'institut sí. A més a més era un institut que venia gent de tot arreu. És el que et dic, de BUP, bueno ara... Bueno, hi havia gent de tot Mataró. Fins i tot gent d'alguns altres pobles d'aquí del Maresme. Però... I la veritat és que també va ser tot un descobriment. Perquè... I parlant de la llengua, per exemple. Jo fins arribar a l'institut no havia tingut mai la necessitat d'utilitzar el català. També és veritat que...

E: Perquè al barri ningú el parlava?

Esther: No. O poquíssima gent.

E: Poquíssima gent. Hi havia algú que potser hi havia viscut sempre?

Esther: Sí, havia gent que havia viscut sempre i tal, però que... amb el... jugar al carrer, és que no necessitàvem el català per res. Per res. A més a més, també va coincidir que en aquella època no hi havia normalització lingüística. L'escola era en castellà.

En aquell moment encara no s'ha introduït la immersió lingüística, i la gent del barri de Cerdanyola fa tota l'educació primària en castellà. En canvi, quan l'Esther estudia a l'institut, ja comença a haver-hi una política lingüística que incideix especialment en l'àmbit educatiu.

E: Tota la primària la vas fer en castellà?

Esther: La primària, menys a no sé si va ser a cinquè o no sé quin curs que ens feien dos hores de català a la setmana o així, no? I per tant no va ser fins arribar a l'institut, clar, però jo crec que és que van coincidir dues coses. Una, que va ser l'institut. Però és que l'altra, el moment polític, diguéssim. Perquè després va ser quan ja va començar la transició. Quan es va començar amb el procés de normalització lingüística. Recordo allò de la Norma, no? Te'n recordes? La Norma.

L'Esther té molt present aquest fet. Recorda les accions que es feien perquè la gent aprengué català: la Norma, el Digui-digui. L'Esther pren consciència de l'oportunitat que té d'aprendre una llengua que al barri no sent parlar mai. I ho aprofita. Fins i tot s'apunta a classes de català fora de l'Institut.

Esther: I el Digui-Digui... És que va coincidir, perquè fins aquell moment el català pues no... Tampoc el fèiem a l'escola. O sigui, va coincidir les dues coses, no? I aleshores a l'institut, bueno, me'n recordo que al començar a l'institut el català a mi em costava molt. Tant d'escriure com de parlar.

E: Ja era una assignatura...

Esther: Ja era una assignatura. Ja tenia un pes considerable. Ja hi havia moltes classes en català. Jo l'entenia perfectament, però...a l'hora d'escriure, a l'hora dels pronoms febles... I aquestes coses costava. I recordo que em vaig apuntar, no sé on vaig anar, no sé a la normalització lingüística, o no sé. Fins i tot em vaig apuntar a classes de català.

En el cas de l'Esther, doncs, l'aprenentatge del català sorgeix de l'oportunitat i alhora del convenciment, perquè des de casa li transmeten un missatge en positiu respecte de la llengua, perquè en percep la necessitat, perquè hi està d'acord...

Esther: I els meus pares, també he de dir, que eren partidaris d'això, que havíem d'aprendre el català, per tenir més sortides, més... Per tenir una feina, pel que sigui, aquí també pues s'ha de reconèixer no?, que ells tenien també molt clar això. I va ser a l'institut, quan... me vaig posar amb el català. O sigui, ja era gran. Ja tenia tota l'estructura mental, de la llengua, feta.

L'Institut també és una nova geografia, un espai social on començarà a fer les amistats importants a la seva vida. I algunes d'aquestes amistats parlen en català, mentre que al barri només havia tingut amics que parlaven castellà.

Esther: Es va coincidir jo crec en aquells moments, no? I després perquè també vaig fer alguna amistat... d'aquelles amistats fortes, bones amistats, amb gent catalana, no? Catalanoparlant, vaja.

Tenint en compte els seus orígens familiars, l'Esther completa la seva trajectòria educativa amb molt d'èxit. Després de l'institut estudiarà la carrera de Magisteri i, posteriorment, cursarà la carrera de Sociologia. Paral·lelament, s'incorpora al món de la militància i l'activisme associatiu. Des de ben joveneta s'implica en la parròquia i les activitats juvenils que hi giren al voltant:

Esther: A la parròquia? No, de fet... bueno sí, va coincidir. Perquè arran de l'escola, com que era una escola també religiosa i tal, pues arran d'aquí bueno, una cosa et porta a l'altra, no? Aleshores, bueno suposo que tens una inquietud, unes ganes de fer altres coses. I mira... Vaig aterrar des de l'escola, diguéssim, de l'EGB, que hi havia grups també, en el mateix col·legi, pues al final pues mira. Vaig aterrar per la parròquia.

Esther: I aquí la veritat que hi havia una moguda molt, molt maca, de trobar-nos, de fer sortides, de... bueno coses així, estava... Això sí, que he estat, no?

Però a poc a poc, s'involucra més en les entitats juvenils, fins al punt que acaba essent una persona constant en aquest moviments. Després de la parròquia participa en la creació del casal de joves del barri. Tot i que la finalitat de les trobades d'aquests joves no és directament política, és en aquest espai on comença a prendre consciència social. És un espai on s'articulen activitats per a joves en un moment en què no hi havia gaire oferta d'oci juvenil. Els comentaris de l'Esther no són estrictament polítics o de plantejaments ideològics. És més, la manera de viure la política per part de l'Esther, que neix just abans de la transició, és totalment diferent de les

generacions anteriors de persones polititzades. La seva implicació es produeix en organitzacions juvenils, un fet inèdit en la lluita clandestina contra el franquisme, i en canvi, molt rellevant per a la majoria dels joves compromesos políticament en els anys posteriors. Alhora, el seu discurs no desprèn cap plantejament de lluita contra la dictadura o contra les injustícies. En el context en què es movia, els moviments de joves cristians, no hi ha, almenys en el seu cas, un treball de crítica política. Però sí que hi ha elements de crítica social, per exemple, respecte de la situació dels joves.

E: Què es feia als grups aquests?

Esther: bueno, el que fèiem era això, trobades, fèiem reunions... Algunes celebracions, també. I la veritat que en aquells moments... bueno, hi havia força... força gent, eh? Un bon grup de gent. Gent que ens movíem i... La veritat és que era un ambient molt agradable. Que a mi també, bueno, em va servir a la vida. I organitzàvem coses. Després d'això, vaig entrar a les JOVAC, que era com la JOC, no? Joves obrers cristians, però bueno. Una rama, diguéssim, d'aquesta... Les JOVAC ja era tot Mataró. Eh? Eren grups de base de parròquies... mmmm... amb un component, bueno, grups cristians d'esquerres. I de base, no? I aleshores, aquí a la JOVAC fèiem, fèiem per exemple campanyes, no? Campanyes d'àmbit juvenil. I la veritat que teníem una moguda important, eh, de gent. De gent que estava i que ens movíem i fèiem coses. No era només, o sigui, tenia un component molt social, també, eh? Les JOC i la JOVAC. Llavors recordo que fèiem campanyes. (...) T'estic parlant dels anys vuitanta o així, no? I fèiem campanyes d'aquest tipus, que després trèiem, treballàvem entre nosaltres, d'aquestes campanyes, quines demandes fèiem a nivell social, a nivell polític, no?, per millorar situacions per exemple dels joves, no? I fèiem mogudes la veritat que interessants.

De fet, no és fins anys més tard que l'Esther arriba a la política, d'una manera no premeditada, però certament tampoc atzarosa. Cal pensar que en el moment en què els ajuntaments comencen a fer polítiques de joventut es busquen, precisament, joves que puguin portar aquesta responsabilitat. L'Esther està en el lloc adequat en el moment adequat perquè l'alcalde de la seva localitat li demani que assumeixi aquesta tasca.

E: I després ja passes a la política, diguéssim?

Esther: Bueno, va ser més tard. Perquè... bueno una cosa te va portant a l'altra, eh? Aleshores, de... Quan estàvem a la JOVAC, doncs alguna gent vam entrar a la comissió de festes de Cerdanyola, vam estar un parell d'anys, en un moment en què no hi havia ningú que tirés endavant les festes del barri. No? Vam fer una miqueta d'impàs, diguéssim, no? I alguna gent del barri, que veníem de la JOVAC, doncs, ens vam implicar, en les festes del barri, i vam aguantar, doncs, un parell d'anys, una cosa així, no? (...) Per aquells anys que van ser uff, fer moltes coses, no? Estudiar poc i fer moltes coses d'aquestes. Però, amb altra gent, amb altres entitats, de Mataró, vam impulsar el consell de joventut de Mataró. Eh? O sigui, JOVAC amb altres entitats juvenils, de Mataró. Recordo que vam fer un dia de fires joves, a la plaça de l'ajuntament, que va ser un èxit. Un èxit perquè la veritat vam mobilitzar força gent, força gent, i bueno, tinc algunes fotos, allò de (...), eh? I d'aquí ens vam implicar i vam fer el consell de joventut de Mataró. Amb altres entitats. Jo estava de vocal, en aquest consell. I bueno, van ser uns anys de no parar. Vam fer... Bueno, sí.

Més enllà dels moviments juvenils, l'Esther s'implica totalment en la dinàmica associativa del barri, en l'organització de la festa major, a la federació d'entitats de veïns, etc. Per tant, ja despunta com una líder veïnal, com una persona formada com a quadre de les entitats veïnals. Cal pensar també que, en el marc dels moviments veïnals del seu barri, ella es de les poques persones que té estudis superiors acabats (ha estudiat sociologia, una carrera molt pròxima a la política). Ahora, cal pensar en la importància del seu barri, que juntament amb el centre històric, és el barri que més regidors ha proporcionat a la ciutat.

E: I després del consell?

Esther: I després del consell, bueno, vaig estar una època sense fer res. Res així, o poca cosa, diguéssim, no? I ja me'n vaig al 95, que jo no estava... no estava en cap entitat així. Sí que havia estat a l'associació de veïns, també. Del barri de Cerdanyola, i la federació de veïns de Mataró. Bueno, fent alguna coseta, però ja estava més retirada, per dir-ho així. També què tenia jo, pues vint i pico, que ja estàs en un altre moment de la vida. I aleshores, va ser al 95 quan de... l'alcalde en aquell moment, doncs, em proposa. Jo no estava en cap partit, però sí que em proposa que anés a les llistes, amb un número per sortir de regidora. I fins... I que agafés joventut, per exemple. I va ser la proposta aquesta de bueno. Suposo que era... si et mous, una cosa et porta a l'altra, no?

Abans d'entrar en la política professional l'Esther ja ha adquirit una posició social rellevant, com també notorietat pública, dues coses que fàcilment l'aproximen a la carrera política. Una carrera política força ascendent, si tenim en compte que ha exercit càrrecs de rellevància.

E: Et coneixia de l'activitat que portaves? [l'alcalde]

Esther: Sí. Sí. Perquè quan estava a la JOVAC, doncs, d'aquestes campanyes n'havíem anat a presentar a l'alcalde, doncs, les nostres reivindicacions i així, no? També és veritat que jo escrivia en el Diari -----, que era un diari de la ciutat en aquell moment, articles d'opinió. Eh? Ara no recordo si era cada setmana o cada quinze dies.

D'on li ve, però, a l'Esther l'interès per les qüestions socials i polítiques? Convé recordar que s'implica en més d'una associació, que escriu a la premsa local i que ha estudiat sociologia. En les entrevistes explica que els seus pares són d'esquerres, però no que estiguin polititzats ni implicats en cap organització. D'altra banda, del discurs es desprèn una certa vinculació explícita entre aquest procés seu d'implicació social i el seu procés de mobilitat social.

Esther: T'ho passes bé perquè fas amistats, coneixes gent, ... bueno, és un compromís social. Jo sempre dic que el compromís polític ve del meu primer compromís social, no? Per què? Jo tenia molta consciència? Home. Sí, tenia consciència. Però sobretot perquè

a vegades et trobes amb gent, et trobes amb gent que et convida molt a fer així, **i que has d'agrair també que tinguis aquestes oportunitats, no? Perquè si no, la meua vida podria haver estat molt diferent, clar. Són els moments de la vida, que...**

E: Perquè a casa la política no la vas viure gaire?

Esther: Home, a casa sí, parlàvem de política. Però bueno, tampoc els meus pares tenien un compromís polític. Crec.

E: Però eren més aviat d'esquerres o de...

Esther: D'esquerres. Sempre. Això sí.

E: Llavors una mica sí que et van...

Esther: Clar. Sí, sí.

E: ... et van generar aquesta consciència.

Esther: Sí. Sí, sí.

A la vegada, cal posar de manifest la potent identitat de barri, segurament produïda pel fet que la gent jove que hi va arribar ho va viure com una construcció col·lectiva. La gent s'ho va fer seu. Per tant, el barri té una identitat molt marcada respecte de la ciutat. Les mobilitzacions dels anys setanta també accentuen aquesta identitat col·lectiva. Hi havia un fort moviment associatiu, a partir dels anys setanta, no pas abans. En aquest sentit, per l'Esther, la parròquia esdevé un referent. Des de la parròquia van emergir moltes iniciatives: escoles, tallers... Alguna gent de la ciutat es va implicar en el barri i van ajudar aquestes iniciatives, sobretot mestres. El barri té altres components que li donen identitat. Per exemple, té una "festa major", com una ciutat o un poble. Amb una patrona, la María Auxiliadora, un pregó, un castell de focs... O sigui, actes propis d'una festa major, no d'una festa de barri.

En segon lloc es troba l'Iván. Nascut a Girona l'any 1970, va arribar a Sant Celoni de ben petit. Els seus pares, d'ascendència treballadora, van sortir d'Extremadura durant els processos migratoris dels anys 60 i han treballat un a la fàbrica i l'altra fent tasques de cura d'infants i neteja:

Iván: El meu pare va treballar a Manhusa tota la vida fins que es va jubilar. Ara va... hi havia llavors... [inaudible] nens, els ajudava, el meu pare tenia, jo que sé... que va treballar en una fa... bueno, jo dic, lo que explica, perquè tampoc ho recordo. Anava a treballar en un altre lloc, feia moltes hores...

Entrevistador: Sortia d'una feina i anava a una altra...

I: Exacte. A tirar la família endavant, i llavors el meu germà i jo doncs d'aquí de Sant Celoni fins... fins ara.

(...)

I: La meua mare cuidava nens. El que feia era cuidava nens, és a dir com ara... [somriu senyalant al nen amb el cap. Abans m'ha comentat que a vegades se n'ocupen els seus pares però que avui no podien i per això ha vingut amb el nen].

E: Ja com fan ara però...

I: Sí, era una “ama de casa”, el que se’n deia una ama de casa abans, no? Quan van venir de Breda va deixar la feina que tenia a Breda i van venir cap aquí. El que passa que clar, el meu pare va venir sol, i no tenia a ningú. Tenien dos nens... i ma mare estava sola amb dos nens. I llavors el que feia era això...cuidava nens, intentava treure diners de... netejava, bueno. Treballava però no en una feina d'aquestes fixes que...

Així, l'Iván procedeix d'una família treballadora que es va instal·lar en un context geogràfic (Sant Celoni) amb una alta implantació de població procedent d'Andalusia i Extremadura que treballava principalment en la indústria química i tèxtil. Fill de pares sense estudis —*El meu pare buffff escriure i... va, va aprendre a la fàbrica. El meu pare... llegir... escriure... i... molt, molt justet.*— va intentar desenvolupar una certa carrera acadèmica que es va estroncar quan no va passar les proves de la selectivitat. A partir d'aquell moment, malgrat tenir el batxillerat, va decidir incorporar-se el món del treball. Cal assenyalar que la seva trajectòria educativa passa, en primer lloc, per estudiar primària a l'escola religiosa del poble i, seguidament, cursar el batxillerat a l'institut públic del poble:

Iván: Tot, vaig anar a La Salle, i bé, bueno, bé. Vaig anar a l'institut i vaig fer fins al COU i em vaig presentar a la selectivitat. Vaig suspendre la selectivitat (riu). A mi, saps allò... Em van quedar... ho recordo, em van quedar dues pel setembre, al COU, eh? em van quedar dues pel setembre. Vaig poder estudiar... Em vaig posar a treballar, bueno, clar, lo normal, no? I les vaig aprovar, però no vaig preparar-me la selectivitat, gens. I mira, no vaig tenir sort, no em va fer mitja. La mitja la feien a partir de quatre i jo tenir tres noranta no-se-quant, no ho recordo. I a partir de llavors, bueno, vaig entrar a la vida laboral perquè és el que hi havia...

La impossibilitat d'accedir a la universitat en el primer intent el va fer orientar-se cap el món del treball. Malgrat tenir competències per continuar estudiant, el moment d'expansió econòmica —facilitat de trobar feina i bon sou— va ajudar a aquesta orientació laboral impedit la consolidació d'un major capital educatiu —almenys pel que representa a la lògica de les credencials—. Tanmateix, com s'acaba d'exposar, un moment econòmic favorable ha permès que en Iván gaudeixi —almenys fins el moment— d'una posició social estable:

Iván: A partir de llavors, bueno, vaig entrar a la vida laboral perquè és el que hi havia...

Entrevistador: A treballar! On vas anar?

I: Primer, buff, bueno, vaig treballar de tot.

(...)

I: Ara estic en una depuradora, una depuradora d'aigües residuals. Faig d'operari. Operari. Des de... netejar a fins... jo que sé, pintar, escombrar, arreglar un motor si fa

falta ajudar al mecànic, que l'aigua surti bé, bueno, feines de manteniment. Sí sí, d'operari. I això. I mira, una mica la història és aquesta.

Com l'anterior entrevistada, l'Iván presenta importants actius relacionals i socials. Al llarg de la seva trajectòria s'ha vinculat en infinitat d'entitats esportives i culturals i, també, ha participat activament en la política municipal com a regidor. En aquest sentit, és una persona amb un capital social força voluminós i consolidat, fet que li garanteix un alt contacte amb diferents agents socials de la vila:

Iván: Vaig estar molts anys entrenant junts nanos de bàsquet.

Entrevistador: Aha! És a dir participàveu a través diguéssim del bàsquet, de l'esport.

I: Sí. L'esport és una bona eina d'integració. I jo he estat molts anys molt molt vinculat. Molt. Tota la meua vida. Des de bàsquet, hoquei, atletisme, he fet de tot, saps? Uuuui! No... i molt integrat. I actualment també, vull dir... ara amb geganters, vull dir

E: Has participat així en el teixit associatiu de la...

I: Sí, el poble, i... i encara, eh!

E: I amb els geganters has estat, també?

I: Sí. I ara encara, eh! El que passa que ara amb aquest... [fa referència al seu fill petit]

(...)

I: No, no no. Va ser per casualitats, va ser per casualitats. Jo estava, jo entrenava a bàsquet, coneixia en un del partit i allavors que si era necessari fer això o fer allò i un dia "per què no vens" "bueno, mira, per col·laborar". No anava per sortir. A la llista no anava per sortir, però va donar la casualitat que vaig sortir.

E: Ja, que estaves en un dels números que no havies de sortir però...

I: Sí, hi va haver-hi un problema (...) bueno, el final e partit va treure molts de vots i vaig acabar sortint. I ha estat una etapa que ha estat xula, i ara... bueno...

Aquest pas pel món associatiu i polític, li ha permès, com a l'Esther, reforçar el contacte amb els "*catalans de tota la vida*", element que esdevé indispensable en el trajecte envers la convergència lingüística cap el català:

Iván: No, no. Ja et dic que tots els meus amics, allò de..., tots són d'aquí, els seus pares.

Entrevistador: Majoritàriament era el contrari, no? Majoritàriament son gent de pares d'aquí.

I: Després vaig fer, saps, amics a l'institut i no-se-què. I sí que en tinc algun que és de pares de la immigració. És la veritat, eh, vull dir que tampoc és tant...

E: Sí, sí, que va!

I: Casualitats, però... són d'aquí. És curiós, són d'aquí. I mai em vaig trobar... què va! Ni amb els seus pares, ni res!

E: Veus això és potser una diferència amb altres llocs.

I: No, mai, mai, mai. I ja et dic, cap diferència ni amb els amics, ni... No tinc cap record de dir "A tu, xarnego!" o coses d'aquestes...

Aquesta intensa xarxa social de la que disposa no tan sols ha potenciat la progressiva aproximació al català, sinó que, a al vegada, ha generat un cert allunyament cultural amb l'origen dels seus pares. Les coordenades de la seva

posició social, articulades pels diferents capitals que s'han mostrat, l'allunyen —ni que sigui una mica— d'aquella lògica que potencia la cultura adscripció —en aquest cas per herència paterna— per una altra que reforça la cultura d'adquisició que, de fet, és la seva en la mesura que ell és català. Aquest fet es veu, per exemple, amb la relació —i la intensitat de la mateixa— amb el "*pueblo*" dels seus pares:

Iván: Sí, sí. Hi he anat, el que passa que jo potser sóc un cas... mmmmh... és a dir... no normal. Jo he sentit molts... molta gent immigrant, com jo no, segones generacions que estaven desitjant anar al pueblo. Jo no, jo és que tots els meus amics són d'aquí, jo em volia quedar aquí, i això que hi ha bona relació, eh! Vull dir, no és que hi hagi una relació a vegades, jo que sé, dolenta amb la família... no, que va! que va! Però jo tenia aquí els amics, i... bueno, jo volia quedar-me aquí, i això

(...)

I: Sí i després em tornat ja de grans, a presentar la que era la meva novia, que ara és la meva dona, saps, i... i encara no coneixen, que estan empenyats, perquè encara no coneixen els nens, i així. I a part, hi ha coses que ells no acaben d'entendre molt bé, per exemple la meva filla es diu Meritxell, i... i és Maricielo [riu].

(...)

I: No la coneixen. No hi hem anat. Des de que ens hem casat no hi hem anat. Tenim moltes ganes d'anar-hi perquè coneguïn les arrels, no? I que coneguïn les arrels, bueno, una mica això. Sí i que sàpiguen d'on venen els seus avis, els seus tiets... (...) Perquè jo crec que és bo que coneguïn els seus tiets, els seus pares, el que van fer els seus avis per tirar-nos a nosaltres endavant, no? La història aquesta l'han de conèixer, és bo, no?

En tercer lloc s'hi troba l'Amalia. A diferència del anteriors entrevistats, l'Amalia va néixer a Alemanya l'any 1967 i no va arribar Catalunya fins a l'edat de 6 anys. Els seus pares, originaris de Càceres (Extremadura), van formar part del contingent migratori de l'Estat espanyol que durant els anys 60 i 70 va anar a treballar a Alemanya. Com tots els casos vistos fins ara, es tracta d'uns pares de classe treballadora fills de la migració econòmica que un cop han assolit una certa estabilitat i estalvis i davant la imminent edat d'escolarització dels fills decideixen abandonar Alemanya, per retornar al país d'origen —entenent-ho com a Estat espanyol— l'any 1974. No obstant, lluny de retornar al seu poble natal trien Catalunya (Hospitalet de Llobregat), configurant-se, així, un segon procés migratori. Malgrat no s'expliciti literalment els pares presenten una important ètica del treball i sempre han agraït tant l'acollida germànica com la catalana:

Entrevistador: Per què aquí a què es van dedicar? Això no ho he preguntat abans.

Amalia: El meu pare va començar dedicant-se també...a lo d'Alemanya.. una fàbrica de peces de cotxe (...) [A Catalunya] Però hi va haver un moment que el meu pare va tenir por de quedar-se sense feina i llavors va agafar un negoci. Un negoci de diaris i revistes...a l'Hospitalet centre perquè ens havíem canviat de pis.

(...)

A Llavors la meua mare comença fent feines a una casa molt important d'una dona d'allí (Alemanya) i després amb el temps també troba feina en un taller de confecció on fan bordats. Es dediquen a bordar tovalloles i vestits i tal. I ella el que fa es repassar. Quan hi ha una cosa que surt malament ella ho repassa. Llavors, ella té bones mans i tal i la veritat és que no va tenir cap problema en trobar feina d'aquest tipus.

(...)

A: Sí. A l'Hospitalet centre perquè ens havíem canviat de pis. I.. [inaudible] Llavors, la meua mare va deixar el taller de confecció i es va dedicar més al quiosc. I el meu pare l'ajudava. Fins que no es va jubilar va estar així. O van fer una miqueta en previsió però al final ho van fer a més a més...

Com es pot observar en aquests fragments, el treball i l'esforç sempre han estat presents a la família. Un exemple d'això el tenim que, al marge de les feines "oficials" que van tenir a Hospitalet de Llobregat, van decidir gestionar un quiosc per aconseguir ingressos extres.

Pel que fa als diferents capitals de l'Amalia, les expectatives que els seus pares van dipositar envers ella —i també envers el germà— s'han acomplert amb escreix. L'Amalia, no tan sols ha assolit l'èxit acadèmic —ha assolit dues titulacions universitàries, sinó que, també, ha reeixit en el camp laboral. Actualment exerceix tasques directives —directiva de recursos humans— en una important empresa de Barcelona. Fet que, no tan sols ha possibilitat l'increment del capital econòmic, sinó que també ha permès un augment del volum del seu capital cultural (contacte amb elits acadèmiques, necessitat de viatjar i aprendre idiomes, etc.). De nou, l'*ethos* del treball existent en la trajectòria paterna es troba cosificat, des de ben petita, en el propi *habitus* de l'Amalia. L'exemple d'aquesta trajectòria d'èxit apareix en el següent fragments:

Entrevistador: Quina és la trajectòria educativa que segueixes? Fas tota la primària..

Amalia: A l'Hospitalet sí. Al famós "Copen" on van tots [rialles] Jo sóc filla del "Copen" també. Vaig al "Copen", faig el BUP i el COU, faig la selectivitat, llavors faig el magisteri, quan acabo magisteri faig psicologia i quan acabo psicologia ja estic treballant i llavors el que he fet és algun màster. I, en principi ja està. Ja et dic, primer em trec la diplomatura en magisteri i després ja psicologia a l'UAB.

E: I com vius el fet d'anar a la universitat? Els teus germans van a la universitat també?

A: Els meus germans... el meu germà sí. El meu germà va a la universitat perquè també li agrada estudiar i jo que era una mica l'empollona. De la meua família era la primera que anava a la universitat. Dels germans, dels cosins... jo era la primera que hi anava. (...) Els meus pares tenien molt clar que jo el que havia de fer era estudiar.

E: Això ho havíeu parlat? T'ho deien?

A: Sí. Però els meus pares tampoc han sigut d'aquests que han anat matxacant...

E: Tu també tenies ja una predisposició...

A: (...) Els meus pares han sigut... no permissius sinó... tu has de fer el que a tu t'agradi. Millor que estudiïs, però si no serveixes per estudiar o prefereixes fer una altra cosa... si

no vols anar a la universitat i vols estudiar una altra cosa, una altra sortida professional... mentre ho facis bé i et comprometis iii... tinguis feina... perquè això de tenir feina i tenir un provenir, tu piso iii... saps? Els meus pares per exemple això ho han dit i ho han viscut molt. Si això ho fas tranquil. No tothom ha de ser ni advocat, ni arquitecte, ni enginyer. I jo quan vaig dir... mira "creo que quiero ser maestra" els meus pares em van dir: "hija, lo que tu quieras. Si a ti te gusta, bien". (...) Magisteri el vaig fer a la universitat de Barcelona i després quan vaig fer psicologia la vaig fer a l'Autònoma. Vaig fer el curs pont i després vaig fer psicologia. (...) la veritat no em va costar massa esforç. Ho podia combinar força bé perquè a les tardes treballava fent classes particulars com una burra. Des de que arribava del cole, de classe, fins a les 9 de la nit donava classes particulars una darrera l'altra i em treia una pasta que no vegis. No ho vaig viure com... jo recordo que no em va costar gaire esforç treure'm la carrera, m'ho vaig passar bé, vam fer molts treballs en grup amb tot el que això comporta... no sé, ho vaig trobar molt relaxat.

S'observa una actitud proactiva davant el fet escolar. És una bona estudiant, conscient de la importància el capital educatiu, que a la vegada, fruit d'una determinada posició de classe, compagina estudis amb feina. Aquest esforç, i pròpia consciència de la seva posició de partida, es manté en l'àmbit laboral permetent, així, una trajectòria exitosa:

Amalia: La meua trajectòria laboral...bueno començo a fer classes particulars i demés, acabo magisteri em preparo un any per les oposicions, em tomben a l'últim examen i aquell estiu començo a treballar de becaria, bé, en un contracte d'aquests de pràctiques, a l'estiu, en una empresa d'aquí a Martorell. Mitjançant una noia que coneix a una que treballava i ...mira l'hi vaig dir "este verano no tengo curro i tal..." val, !passaré tu currículum a ver si te llaman"... i em van trucar. Vaig començar aquí a CPC, a una empresa que hi havia aquí i vaig començar un estiu al departament de recursos humans. Va acabar l'estiu i van dir: "Aquesta noia val". I jo m'hi vaig quedar tres anys. Acabo magisteri i faig tres anys treballant al departament de recursos humans d'aquesta empresa pels matins i per la tarda faig psicologia. Això ho combino amb la universitat. Això vol dir que jo... uuuffff... t'explico el meu ritme de vida? [RIALLES]

(...)

A: A nivell laboral em criden d'una altra companyia, però sempre en el món dels recursos humans. Des de llavors sempre he estat a recursos humans. Primer com a "assistant", després portant temes de selecció i contractació i cada vegada pujant una miqueta més fins ara. Però sempre he estat dins el món de recursos humans. També bastant relacionat amb el món de la formació i demés perquè tenia també una miqueta a veure amb el que havia fet abans de magisteri però sempre dintre del món dels recursos humans. He fet petites estades a diferents coles donant classes i no se... per a mi una de les millors experiències va ser quan vaig estar, per exemple, a la Mina donant classes a una escola així especial i em va agradar moltíssim. Però reconec que professionalment m'agrada molt els recursos humans i que per tant vull dedicar-me a això.

La centralitat de l'espai laboral condiona, però, una certa limitació de les seves experiències associatives i del lleure. Com s'ha vist, la combinació entre feina i estudis no permetia massa activisme social. No obstant, l'Amalia, en la mesura dels possibles, sempre ha intentat ser una persona activa i potenciar el seu capital social. En aquest sentit, es dona alguna experiència associativa:

Entrevistador: Et vas vincular en associacions del barri en aquell moment?

Amalia: Sí, però va haver-hi una temporada que amb un grupet d'amigues vam estar a la Unió Excursionista de Catalunya. Llavors els caps de setmana sortíem a fer muntanya... Això també va ser una temporada. Després ho vam deixar però sempre m'ha agradat la muntanya, sempre procuro anar d'excursió... (...) Ara anem a esquiar algun dia [rialles]. Vale? Ohhhh...tampoc no tenim...home...quan és temporada de bolets ens agrada anar a buscar bolets...

E: A la universitat l'espai d'oci canvia completament... especialment a magisteri que, com has dit abans, ja feu més pinya universitària...

A: Sí, sí... bueno... sortíem... potser sí que sortíem alguna vegada a alguna discoteca els caps de setmana però tampoc gaire. El nostre grupet era més tranqui...de parlar o d'anar a fer una barbacoa ooo... també tots eren bastant fills de gent que venia de fora iii... aquesta fal·lera de tenir un huerto... saps? Llavors sempre podíem anar el cap de setmana a fer la costellada tal...

E: Perquè... per exemple... la teva colla d'amistats eren gent del barri...

A: Jo tenia molta colla del barri però també havia fet molta colla de la universitat. Jo encara tinc el meu grupet d'amigues i el seu origen és també de magisteri per exemple.

Pel que fa a la seva xarxa relacional, s'observa que si bé manté les amistats del "barri", el grup d'amigues més central està conformat per antigues companyes de la universitat. Aquest és un fet cabdal que cal correlacionar no tan sols amb l'actual posició de classe ocupada sinó, també, amb les mateixes pràctiques lingüístiques quotidianes.

En quart lloc apareix la Victoria. La Victoria, nascuda a l'any 1957, va arribar a Mataró a l'edat de 9 mesos procedent d'Andalusia. Per tant, tots els seus records de l'arribada provenen de les explicacions dels seus pares, sobretot de la seva mare. La seva germana arriba amb 11 anys i el seu germà amb 7. Els motius d'aquesta emigració no són estrictament econòmics, tot i que també n'hi ha. La Victoria és filla d'un dinamiter i d'una mestressa de casa filla de pares amb estudis. Venen d'Andalusia, on vivien en un xalet d'una urbanització. És a dir, vivien amb comoditat. Però el perill que el pare, que treballava a les mines de Linares, agafés una malaltia mortal, fa prendre la decisió a la mare de marxar. I a Catalunya hi té una cosina. Quan arriben a Barcelona, gràcies a la carta que els ha enviat la cosina, donant referències, poden passar el control de la guàrdia civil a l'estació de Renfe.

A Mataró s'han d'instal·lar en una habitació rellogada per tota la família, mentre la mare treballa de cosidora de les bates dels metges dels hospitals. Aquest contacte amb els metges farà que tingui relació amb les famílies benestants (sobretot de metges) de Mataró. Tal com ho explica la Victoria, la seva mare era una persona molt ben educada i de bones maneres (els seus

pares tenien estudis), que va ser molt ben acceptada per aquestes famílies. Aquesta relació amb les bones famílies de Mataró li permet assolir recursos i oportunitats que d'altra banda li serien força més inaccessibles. L'ajuden a trobar pis de lloguer, l'ajuden a trobar escola per a la Victoria, l'ajuden quan es posa malalta, etc. D'altra banda, el pare tornarà a treballar de dinamiter, ara al túnel de Viella, i també farà de pagès i de peó a la construcció de la línia del tren.

La Victoria recorda que la seva mare s'ho va passar molt malament en aquest procés migratori. Va deixar una bona casa per viure en una habitació rellogada. Fins que no van poder llogar un pis, per ella va ser un calvari.

Victoria: No! Bueno, sí. Sí, però vàrem viure molt poques en habitacions. La meua mare no ho aguantava, eh? Això de tindre que cuinar amb gent que era molt bruta... Perquè, és clar, de cuina només n'hi havia una.

Pel que fa al seu capital cultural adquirit, es constata que, donada la malaltia de la seva mare, aconsegueix entrar en una escola de nenes internes. Es tracta d'una escola de nenes orfes i de filles de mares solteres. Ella hi entra pels contactes que té la mare amb una família que aporta recursos a l'escola, i la bona relació que hi manté com a cosidora i modista. La Victoria s'hi passa dels 5 als 13 anys. Després ja es posa a treballar. Així, mentre la germana gran de la Victoria es van haver de posar a treballar, ella va tenir l'oportunitat d'anar a l'escola. Igual que el seu germà, que amb 7 anys encara no podia treballar.

La Victoria es lamenta de no haver estudiat més, però aleshores no podia fer altra cosa que treballar. Tenia la mare malalta, i el pare no se'n podia o no se'n volia ocupar. És la Victoria la que assumeix aquesta tasca. Està convençuda que sense aquestes circumstàncies limitadores, hauria tingut facilitat per estudiar. En tot moment, mostra una gran inquietud cultural, un gran interès per aprendre, i destaca el valor de la cultura com un dels elements fonamentals de la seva personalitat.

Victoria: Que aquest sí que ha sigut el meu error. Però és una cosa és fer les coses com tu vols, i una altra són les circumstàncies.

Victoria: Val? Allavors, els meus germans, què deien? Que lo millor era casar-se i anar-se'n. És clar, la mare ja mai més va estar bona. I jo ja vaig veure que aquesta no era la solució. Tenies que tirar endavant. I llavors jo vaig ser la que vaig tirar endavant [li

cauen les llàgrimes]. Ho entens? Però (...) deia: “És una llàstima aquesta nena arribaria lluny”. I sí que hagués arribat lluny. No molt lluny, però...

Pel que fa a l'àmbit laboral, el cas de la Victoria és el més comú a Mataró, entre les dones provinents de la vella immigració. En acabar l'escolarització primària, treballa en una fàbrica tèxtil. Comença fent-li les feines més poc valorades i, és clar, menys retribuïdes. Però a mida que passa el temps, i gràcies a la seva empenta, va canviant de tasques i cobrant millor. En aquell moment, les dones s'ocupen preferentment al tèxtil. Cal dir que de feina n'hi ha molta, i les famílies també tenen necessitat de rebre ingressos dels fills per tirar endavant. Per això la Victoria ho recorda com una època en què no hi havia atur. Hi havia feina per tothom.

Victoria: A l'atur? Què va! què va! Et podies permetre el luxe de que si aquesta feina te la pagaven 30 cèntims la peça, que tu diràs 30 cèntims quant és. Són tres-centes dotzenes. Eren cèntims. Si fas una dotzena no. Però si fas tres-centes dotzenes, eren 30 pessetes. Trenta pessetes per cada dia, en aquella època, eren cèntims. Si tu sabies que això estava mal pagat, perquè 30 cèntims a tal puesto la pagaven, tu li deies al jefe... Em podia permetre el luxe de dir “d'aquí a quinze dies plego”. I automàticament anaves allà.

La Victoria es mostra com una persona molt espavilada, i supleix la manca de formació amb una actitud molt decidida. És a així com ha aconseguit sempre tenir feina al tèxtil, malgrat que no ha pogut anar més enllà per manca d'estudis. Recorda que de seguida va aprendre a fer la feina de la fàbrica. Tenia traça i ella no volia quedar estancada. Després de treballar molts anys al tèxtil, va obrir una botiga.

Victoria: Les overlocks... Aquest repunt, fa com una cadena. Perquè no s'obris la costura, tu amb una agulla de ganxo molt primeta, tenies que ficar-hi i ficar-ho a dintre. Jo ho feia. Em van ensenyar unes iaies que... Que abans de la guerra ja ho feien (mig riu). Elles me van ensenyar a mi amb catorze anys. I al cap de tres mesos jo ja en feia més que elles. Oh, allò, allò no ho van superar. (riem). “I la merdera, tant petita! Com s'ho farà. Oh, mira com corre”. I un dia quan vaig plegar vaig anar al despatx... Això sí, he sigut molt decidida. Molt. Molt decidida i molt rebel. A l'escola, sempre estava castigada. Per defensar les meves companyes (riu). Rebel, he sigut rebel. No he sigut una dona sumisa, no eh? I quan vaig plegar vaig anar al despatx: “Que hi ha el senyor Comas?” “Sí, sí, passi, passi”. “Què passa maca?” Dic: “miri senyor Comas, jo li agraeixo molt tot lo que m'ha fet (riu), però jo no aguanto d'estar amb aquelles senyores”. “Ai, no t'amoïnis, maca, et posaré amb un puesto a part”. “No, que jo no sóc cap bitxo”. Dic “miri, jo vull aprendre a cosir a les màquines”, perquè també cosint a les màquines es guanyava més. I llavors va dir “bueno, pués tu mateixa”. I llavors vaig aprendre a cosir a les màquines. I guanyava molt més. Guanyava molt més.

Pel que fa a la consolidació de xarxes socials de caràcter més formal, la Victòria no s'ha implicat mai en entitats veïnals ni de cap mena. Ara bé, al

costat del seu marit ha teixit una xarxa de relacions amb les persones provinents de l'Àfrica a Mataró que és molt significativa per ella. El seu marit és un dels primers africans que va arribar a Mataró, a finals dels seixanta. I exerceix de persona acollidora per als altres africans, que tal com explica la Victoria, tenen molts problemes per arrelar-se.

D'altra banda, és interessant el relat que ens fan tan en Carlos com la Victoria de la seva relació amb catalans des que van arribar a Mataró. Tant l'un com l'altre parlen dels inicis difícils, quan els catalans els deien "xarnegos" i els tractaven com estrangers. Ells percebien clarament que els catalans tenien un estatus social més elevat. I la seva reacció és, doncs, no quedar-se on són i evolucionar també aprenent català.

En el cas de la Victoria, la relació amb els catalans s'estableix a través de la seva mare, que com s'ha dit treballa a les cases de les bones famílies de Mataró de cosidora. Tanmateix, la Dolors també recorda que al començament les relacions entre catalans i nouvinguts no eren fàcils. Hi havia por i rebuig. La Victoria recorda com els anomenaven "xarnegos".

Victoria: Ho vam passar molt malament. No ens volien, eh? Això...

E: Però de seguida vau trobar feina i...

Victoria: No, no. És que no... Hi havia una repressió política. Jo em fa l'efecte que és això. Aquí vam ser els dolents de la pel·lícula. Cony, vam venir aquí. Perquè, si som els dolents. "Perquè veniu a menjar aquí, si sou els dolents, no?" Hi havia com una rabió. Això és el que deia la meva mare. Llavors deia: "vosaltres heu d'aprendre el català. Heu d'aprendre el català per no tenir cap problema de..." Perquè ens deien xarnegos, eh?

Però també recorda com amb els matrimonis mixtos es van haver d'anar acceptant els nouvinguts. Es refereix especialment a aquestes famílies benestants de Mataró, que miraven els que arribaven amb una cert menyspreu.

Victoria: T'explicaré un cas molt curiós. Aquest doctor Morgado, era sevillano. No li perdonaven que fos sevillano. I era un gran ginecòleg.

E: Hi havia molta mala imatge dels de fora.

Victoria: Sí. I saps per què? Perquè per la guerra. Lo que passa que allavores...

E: Hi havia ressentiment?

Victoria: Sí, sí. La meu mare deia que era degut a això. Però el que va passar, que el que no ens volia, la seva filla es va casar amb un murcià. Ja va callar. I el que no ens volia, el seu gendre o el seu nebot es va casar amb una extremenya. I ja va callar. I el que no ens volia, el seu nebot es va casar amb una andalusa. I això és el que va passar.

Segons la Victoria, la llengua marcava barreres socials. I ella explica que la seva mare no trobava pis per llogar perquè parlava castellà. Per això, l'ajuda d'una dona de bona família catalanoparlant li va servir per trencar aquesta barrera.

Victoria: Això que et deia del castellà, el doctor aquest sevillà, el doctor Morgado, la seva donar era d'una gent de molt de cèntims de Mataró. I com la mare li deia "voy a casas y alquilo la habitación, y no no, ya está alquilada". I li va dir a la sogra d'aquest doctor: "Mire señora Coral". Perquè també hi anava a cosir. "Mire qué me pasa. Me dicen una casa para ir, porque alquilan habitación, y cuando voy me dicen que ya está". I la senyora va dir "mire señora Asunción, cuando le digan una casa, me lo dice y yo la acompañaré". Aquella senyora, amb la meva mare, va anar. Que li van dir una. "Hola, bon dia". "Bon dia". "Que m'han dit que tens una habitació per llogar". "Sí". "Quan demana i aixís". Quan ho va tenir lligat va dir: "No és per mi, eh? És per la meva amiga". Conclusió de la meva mare: era perquè parlava el castellà.

La reacció de la mare a aquesta situació va ser que els fills havien d'aprendre català:

Victoria: "heu d'aprendre el català. No vull que sigueu marginats perquè no sapiguen el català".

La Victoria vincula aquesta relació amb els catalans clarament a una qüestió de classe. Per ella, el fet d'haver freqüentat les bones famílies de Mataró és una marca de classe, de les bones maneres que tenia la seva mare i que li va saber transmetre. D'aquí que el valor de la cultura en el seu cas també adquireix aquest sentit de superioritat social, de persona ben educada, de bones maneres. A ella li ha quedat molt gravat aquesta relació com un dels fets més positius de la seva vinguda a Mataró. En canvi, tal com explica, els seus germans no ho han viscut així.

Victoria: Jo me'n recordo que la meva mare ens portava a casa de tots aquests senyors. I jo sentadeta allà... I saps lo que et vull dir? El comportament i l'educació són molt importants. Molt. I és lo que la meva mare portava ja del sur. Això és lo que li va obrir aquestes portes. Ho entens? Em fa l'efecte que és això. Ara...

E: I per tant, no us vau fer massa amb altres andalusos...

V: No. Jo conec molt Mataró, sempre per famílies d'aquí. Mira, aquest en Comas... En Comas, si tota la vida l'he vist. Per què? Perquè la mare sempre ha anat a cosir. Inclús vaig conèixer les ties. Ell té quatre o cinc anys menys que jo, però l'he anat veient fent gran. I molta gent, la meva germana no se'n recorda d'aquesta gent, i jo sí me'n recordo.

El relat d'aquesta relació de classe el trasllada a la filla, que també considera que ha tingut una actitud diferent de la gent de barri, la gent humil. Més predisposada a l'estudi, a la quietud, a la realització d'activitats amb una finalitat concreta, més que no pas jugar al parc, al carrer, etc. La Dolors i la

seva filla no s'han sentit còmodes del tot en l'ambient dels nens que juguen al carrer. En canvi, han potenciat les activitats formatives extraescolars.

Victoria: Nosaltres vam viure al Raval trenta anys, i tinc records molt bons, eh? Érem una família en aquell Raval. Però per exemple, la meva nena mai volia anar al parque. Deia "mare, no m'agrada anar al parque. Els nens se barallen en aquests parques". Ella, quan tenia cinc o sis anys, "mare me'n vaig a casa a fer treballs". I li agradava molt pintar. I per exemple deia "mare, vull anar a fer cartró, que m'han dit que hi ha una escola que es fa". "Ah, molt bé." Però ella... no sé com explicar-te, passar-se tot el dia al parque, no se li hagués passat mai. I jo mai li havia dit, que no. Ella no s'hi notava bé en el ambient.

Aquesta cultura diferenciada respecte dels costums de la gent de barri, la Victoria, la interpreta també respecte del seu marit, amb qui comparteix el valor de la cultura i de la formació personal. Per tant, no es presten a activitats en què el temps passa sense cap propòsit clar.

Victoria: O sigui, nosaltres hem viscut al barri, hem participat en el barri. Però per exemple, el meu home no és de bars. El meu home no va en els bars mai. Eh? Si algú tenia algun problema o algo venia a casa a explicar-li el problema. Però al bar, no. Segons quines coses, no. No, però no perquè dongui de més o de menys. Perquè no hi estem fets. No sé com explicar-ho, no? La meva nena, totes les nenes "hola, hola". Però ella al *parque*, no. Quan tenia vacances, els primers casals de Mataró, la meva filla, apuntada. Ella anava amb nens de casal, que la seva mare havia sigut la seva monitora. Si. Sempre li agradava anar a dibuix. Bueno, el dissabte, jo tenia una botiga, i el meu home treballava, jo l'encabia en coses que ella li agradaven. "Vols anar a dibuix?" "Doncs mira, si vols anar a dissabte el matí". "Si mare". Llavors ja es va començar a apuntar a casals. Sempre li ha agradat sortir molt de jove. Ella, s'ha relacionat sempre amb tothom. Això sí, és curiós.

En cinquè lloc s'ubica l'Eladio. Nascut l'any 1956 és fill de treballadors molt humils. El pare va treballar tota la vida de peó a l'obra, i la mare de dona de la neteja. No tenen estudis ni els pares, ni tampoc els germans. La família de l'Eladio. ve d'un poble petit de Granada. Així doncs, l'Eladio arriba amb 10 anys a Mataró. La mare ja hi ha arribat abans amb la seva filla. L'Eladio té 7 germans, per tant, la necessitat de treballar i alimentar-los impera. Tots acaben a Mataró, en diferents processos migratoris successius.

En aquest cas, una variable que cal tenir en compte és l'edat d'arribada a Catalunya. En el cas de l'entrevistat, aquest arriba en el moment en què comencen a sorgir els moviments clandestins contra la dictadura (1965). Malgrat arriba a una edat on té possibilitats d'aprendre amb certa facilitat la llengua, la presència dels immigrants, dels veïns del poble o d'altres llocs d'Espanya és molt present en els primers anys de l'entrevistat:

Eladio: Aquí a la barriada... clar... las barriada ja estaves millor perquè era gent més que parlava com tu. Jo quan vivia aquí vivia al carrer Maria Auxiliadora, un dels carrers més antics de Cerdanyola i tot lo demás ja eren camps. Amb la gent del barri pos anava... després de l'escola pos anava a jugar pels camps i això me recordava molt al meu poble... però eren immigrants, no?. Dins de Cerdanyola era un grup d'immigrants d'idioma... d'afinitat propi.

E: En aquell moment era un barri que es configurava arran de la immigració...

Eladio: Sí, sí, sí, sí. Murcians, andalusos... Això estava molt clar, i parlaven el castellà i tal qual. Exceptuant els pagesos que parlaven el català. Això és lo que passava dins de l'escola però també lo que passava dins de Mataró.

Així, en el cas de l'Eladio., que arriba el 1966, el català té una presència més forçada. De fet, s'ha de dir que en el seu cas es produeix un fet excepcional, i és que a l'escola li parlen en català, i hi troba companys que són catalanoparlants. Cal dir que en bona mesura això s'explica perquè es tracta d'una escola de fora del barri. En aquestes circumstàncies, el contrast entre el lloc d'origen (un poblet d'Andalusia), el barri de Cerdanyola de Mataró (majoritàriament castellanoparlant) i l'ambient de l'escola és evident. De fet, fins que no assisteix a l'escola no té cap noció de l'existència d'una llengua diferent al castellà.

Entrevistador: Bé, l'experiència és que arribes amb 10 anys al barri de Cerdanyola...

Eladio: Un drama, un drama. Un drama però va ser amb l'escola. Un drama perquè era un llengua diferent, jo era un nen petit que no sabia la llengua, em van acabar... Bé, la meva mare em va inscriure a l'acadèmia Balmes, allí estava el senyor Jaume que era un nacionalista radical, et parlo de quan encara hi havia el Franco, a la dictadura, i... jo penso que aquest tio era un feixista però nacionalista. Però és que te parlava el català eh! Sabia que jo no tenia ni idea i pegava eh! pegava. Va ser un trauma eh. I gent como jo que era immigrant era un trauma aquest senyor que t'imposava el català... imagina en una dictadura de Franco... això és incompreensible!!! I aquest tio te parlava... el seu pare, el senyor Balmes, era una bellíssima persona però el Jaume, el seu fill, era un nacionalista però dictador eh! Te parlava en català i hi havia vegades que no el sentia o no el comprenia i: "Niño !!! vine cap aquí!!!". I donava cops... va ser un drama. Jo me recordo que plorava i tot, que faig jo aquí Déu meu... però bueno, això ho analitzo... hi va haver un temps de reacció per això el període aquest de integració va ser posterior.

Una escola portada per un pare i un fill catalanistes, que intenten inculcar la llengua als nouvinguts, no sense un punt de racisme i de menyspreu cap a la seva condició d'immigrants, pel que sempre deduir-se de les impressions que han quedat en la memòria de l'Eladio. Això comportarà que per a l'Eladio, el català esdevingui un trauma d'infància, que va superant amb el temps i els canvis en les seves relacions. Tanmateix, cal dir que ja a l'escola, es troba que molts companys són catalanoparlants. També cal dir que ell comença estudiant en una escola que no és del barri de Cerdanyola, que està més al centre de Mataró.

Eladio: Un altre món, un altre món. Un altre món, una altra gent... dins de l'escola, dins de l'escola... evidentment la majoria érem immigrants i parlàvem el castellà, després hi havia els que eren naturals d'aquí i parlaven el català pos cap problema no.

Tal com expressa l'Eladio, l'arribada a Mataró, o a Barcelona com a punt d'inici, representa una descoberta en tots els sentits, com és lògic. No només pel que fa a la llengua. La diferència entre el poble o la petita ciutat d'on provenen els entrevistats i la ciutat gran que ja era Mataró provoca un cert aclaparament, sobretot en el cas dels que arriben essent encara infants.

Per a l'Eladio, l'arribada, doncs, no és fàcil. Cal pensar en la precarietat en què vivien les famílies que s'anaven instal·lant al barri. Calia viure de rellogats en una habitació, compartir lavabo, cuina, una aigua escassa... O bé calia emprendre la construcció de la pròpia casa, sobre terrenys costeruts i amb materials escassos. Les famílies arribaven sovint fragmentades, i s'anaven recomposant a mesura que l'oferta de feina ho permetia. En el cas de l'Eladio, la mare ja hi havia arribat abans amb la seva filla. L'Eladio té set germans, per tant, la necessitat de treballar i alimentar-los imperava. I és per això que tots acaben a Mataró, en successius processos migratoris. Aquest procés és molt difícil per a la majoria de les persones, i l'Eladio no està exempt d'aquestes dificultats, la primera d'elles es manifesta recordant sobretot el seu pas per l'escola com una situació dramàtica.

Tanmateix, també cal tenir en compte que ell era el petit i l'únic que es podia permetre anar a l'escola. Els infants treballaven ben aviat, potser als anys seixanta ja no era comú, però als anys cinquanta i anteriors es donen casos de treball infantil a partir dels 9 anys. De fet, en diferents entrevistes, l'Eladio, confessa que de gran va agrair les classes del mestre que a l'escola el va traumatitzar. L'Eladio considera que el va obrir a inquietuds culturals, com la música (la música acompanyarà després l'Eladio, com a instrumentista d'una colla geganter). Entremig del mal record, se li barregen aspectes positius.

Eladio: Però tenia qualitats bones, tenia qualitats bones... gràcies a aquest home... aaaa... m'agrada la música. Era un home que tenia el defecte que era nacionalista, dogmàtic i autoritari, però despertava en tu unes inquietuds que... que...

E: Ara ho valeres...

Eladio: Clar home. M'agrada tota la música. Sempre que dibuixàvem ens posava música. Això és interessant perquè... posava música, el dibuix també m'agrada, la poesia... són

cosetes que tinc jo. (???) Però aplicava lo mateix que aplicava el regim franquista... com era allò de ..."Con látigo se aprende la letra..."

E: "La letra con sangre entra".

Eladio: Sí, sí, això però a nivell catalanista. I per això vaig acabar odiant el català per aquest concepte, per aquest tio.

Continuant amb la trajectòria educativa, aquest, com ja s'ha dit, assisteix a l'escola del senyor Benet. Al llarg de la seva trajectòria haurà de compaginar la formació i la feina, a la vegada que anirà construint una trajectòria vinculada a la militància política. Però en el seu cas, la trajectòria educativa no culmina amb uns estudis universitaris. L'Eladio, doncs, comença també a l'acadèmica Balmes, on, com s'ha vist, el català es fa present des del principi, però com una imposició, com una dificultat afegida a l'escolaritat de l'Eladio. Posteriorment, l'Eladio assistirà a l'Oratori dels Salesians on els diumenges s'acull els joves del barri, per formar-los i orientar-los. L'Eladio hi troba un ambient juvenil, acollidor i integrador.

Eladio: Abans del centre dels Salesians estava lo que deien l'Oratorio... que tenia jo 12 o 13 anys. L'Oratorio era un trosset de casa que tenien els salesians i allí la gent de la barriada com jo jugàvem a futbol, teníem futbolins... Era una forma d'atrapar el personal, no? Aquesta va ser la meva primera vivència com a col·lectiu i amb d'altra gent. Això seria a partir del 1969 fins al 74... és el període de l'Oratorio, després tenim el centre juvenil Salesians amb el Rafael Juncadella i allí se va forjar la nova joventut. Cadascú després va agafar la seva línia, però allí va ser el nucli, jo penso, motor de Mataró i de Cerdanyola. Allí vam mantenir contacte gent del centre i gent de la barriada. Va començar una miqueta ja lo que és la barreja, la mezcla, diferents cultures.

Malgrat que la trajectòria escolar de l'Eladio, s'acaba als 14 anys, perquè s'ha de posar a treballar i portar un sou a casa, cal dir que el pas per l'Oratori dels Salesians li ofereixen un ventall més obert de possibilitats, que per exemple les dones de la seva mateixa edat. Cal pensar que els Salesians prioritzen l'acompanyament educatiu dels nois en aquesta tasca de suport al jovent del barri. Aquesta relació amb altres joves, amb persones que també tenen inquietuds, marcarà positivament la trajectòria de l'Eladio, ja que li permet *encaixar* perfectament al barri, formar part d'una xarxa social que proporciona seguretat, una visió més rica i sobretot unes relacions socials que ajuden a situar-se.

Pel que fa a la trajectòria laboral, l'Eladio, té una trajectòria que comença amb uns inicis molt modestos, i la seva posició laboral no canviarà gaire amb els anys, però sí el seu capital social. Comença a treballar els 14 anys, un cop

acabada l'educació primària. El pare li diu que no li pot pagar els estudis. És aleshores que comença a treballar al Forn del Vidre (des del 1971), on ha treballat tota la vida, i on encara continua treballant.

Eladio: Vaig començar a treballar els 14 anys i mig a la Font del Vidre, la meua mare evidentment amb 8 germans me va dir: "Noi, no te puc pagar els estudis, tu mateix" i bueno, pa treballar. Un més que ha de portant el salari a casa i a col·laborar amb 14 anys i mig. Vaig començar a treballar el 20 d'abril del 71, al Forn del Vidre, fins ara que encara continuo allà.

A: però bueno, jo també vaig començar a treballar de molt jovenet, eh! La meua mare va dir que no hi havia diners per continuar els estudis i a treballar com el que més.

Cal tenir en compte que el Forn del Vidre és una empresa emblemàtica de Mataró. És on havia treballat Joan Peiró, líder anarcosindicalista i ministre de la república espanyola. Era una empresa molt familiar, ja que entre els treballadors hi havia pares i fills, germans, cosins... Així doncs, la trajectòria laboral de l'Eladio, transcorre plenament vinculada a l'acció sindical que ell desenvolupa en el marc de l'empresa, i que el porta a implicar-se en les lluites socials i polítiques que es produeixen clandestinament durant la dictadura, i en les lluites veïnals de la transició.

Pel que fa al capital social, la militància política i associativa esdevé una eina de primera magnitud per adquirir-lo i ampliar-lo. En primer lloc, cal veure que la militància de l'Eladio està molt centrada en la lluita sindical dins l'empresa. Ara bé, com s'ha dit abans, el paper dels centres d'oci per a joves organitzats a l'entorn de l'església són molt importants a Mataró i, especialment, en el barri de Cerdanyola, on les estructures de l'església són les primeres peces d'un teixit social que s'ha de fer de cap i de nou amb una autèntica nova ciutat, aixecada maó a maó pels nouvinguts. Per aquest motiu no ha d'estranyar que la trajectòria política de l'Eladio comenci als Salesians. El centre juvenil que és l'Oratori dels Salesians proporciona a l'Eladio una via d'implicació en el barri i a la ciutat de Mataró. Feien activitats que comportaven implicar-se en el desenvolupament del barri, conviure amb altres joves, etcètera:

Eladio: Llavors ja me vaig integrar una mica i vaig tenir contacte amb gent de la barriada i amb gent de Mataró centre i aquí vam fer grans activitats. Me recordo de la "Operación Papel-Botella Acción 73" que va ser molt sonat a Mataró. I per la barriada recollint diaris i bueno... aquí hi havia tota una col·lecció de joventut de barriada i Mataró centre...va ser una convivència bonica; això el període dels Salesians.

Però l'àmbit més important de relació amb l'entorn per a l'Eladio, serà la fàbrica, el Forn del Vidre. Aquí hi fa tota la seva vida laboral i aquí tindrà accés a la militància política. Ja s'ha dit que al Forn del Vidre hi havia treballat Joan Peiró. En el moment que hi entra a treballar l'Eladio era hi és present l'anarcosindicalisme. És a dir, en la memòria col·lectiva de l'empresa es manté aquesta figura de Joan Peiró, que té una influència clara entre els treballadors. L'Eladio també queda atrapat per aquesta influència i comença a implicar-se a la CNT de Mataró:

Eladio: Sí, sí, ... I què més havia aquesta (???) i dins aquest període vam estar als Salesians i a partir del 74, que dins del Forn del Vidre hi havia gent que era anarcosindicalista i que me va començar a parlar del Joan Peiró, perquè allí a la empresa estava prohibit parlar de política. Pensa que hi havia una dictadura, havien perseguit, el consell rector no estava tan vigilat com abans, estava més obert, però no podíem parlar de política clar... perquè el règim franquista... però hi havia gent gran que era anarquista i que comentava de la figura de Joan Peiró, de la seva història... i a partir del 74 vaig començar a tenir entrevistes i a reunir-me amb la CNT-FAI de Mataró.

Dins del Forn del Vidre, l'Eladio, s'implica molt en la marxa de l'empresa, a les assemblees sindicals, malgrat que amb el temps anirà canviant la seva manera de veure les coses. Passarà de la radicalitat dels anys joves a la percepció que cal una bona orientació tècnica més que no pas l'assemblearisme per redreçar la crisi de l'empresa.

Eladio: Fins ara, fins ara. Pràcticament ara.. ara jo estic al consell rector actualment, un òrgan de govern i tal qual. Doncs ara pràcticament fem el que diu el gerent i el director. Estem en un consell rector que estem dient: "Per aquí!" i el professional diu: "No, és per aquí", i ens hem de mossegar la llengua i fer cas al professional. (...) És complicat perquè els diferents consells rectors la van pifiar, la van pifiar. Per afany de protagonisme o el que sigui... la van pifiar... sobretot l'anterior consell rector... s'han menjat tot el patrimoni... ja no tenim patrimoni. Tot això perquè fem cas de la llei, al principi bàsic. Que el consell rector té el poder, clar, però hi ha vegades que... que... si hi ha gent que no està preparada... si hi ha gent que vol fer de (???) que vol fer de professional i aquí l'han pifiat. I la van pifiar els meus companys d'abans que jo vaig potenciar que aquests companys agafessin el consell rector. I la van pifiar, per això estem molt malament ara.

A partir del moment que l'Eladio, entra en contacte amb l'anarquisme, a la fàbrica, decideix acabar amb l'etapa dels Salesians i canviar el cristianisme com a font d'inspiració social per l'anarcosindicalisme. Des d'aleshores, l'Eladio sempre ha estat implicat, d'una manera o d'una altra en la mobilització per a la transformació social. Ja sigui en associacions de veïns, a Cerdanyola, com en la política clandestina. Com ja s'ha explicat, durant el franquisme, la gent que es mobilitza al barri forma part dels partits

clandestins. Tots els grupuscles polítics d'esquerreres intenten mobilitzar la ciutadania a través dels mecanismes que el règim permet, com les associacions de veïns. En aquestes associacions es configura una trobada transversal de totes les militàncies polítiques que crea lligams de solidaritat i de treball comú contra el règim i per millorar les condicions del barri. L'Eladio també viu la lluita política en aquest ambient.

Eladio: Era jove i fins ara que encara continuo amb aquesta ideologia i... el període aquest va ser el llindar de l'activitat. La meua és en una militància i és quan me vaig ficar més dins de la militància de treballar en associacions de veïns i dins de moviments autònoms dins de Mataró i sobretot de Cerdanyola. Aquí vam tenir molt de contacte amb gent del FRAP, del PCR constituït... tota la gent il·legal. Cadascú estava en el seu partit i cadascú ens coneixíem. Teníem la nostra ideologia tal qual... però érem grupuscles radicals i que per fer activitats ens posàvem d'acord, una cosa única aquí a Mataró. I bueno, fèiem activitats, nosaltres estàvem a les associacions de veïns, sabíem que estava el PSUC, la joventut, les comissions obreres... los sociates no apareixien ni la mare que els va arribar a parir perquè no es coneixia massa. I nosaltres com a moviment potenciàvem tot això. Havíem fet també com a acte... l'ocupació dels terrenys per fer el parc de Can Tunyí... amb els veïns que vam plantar flors... tot això el moviment... nosaltres ja estàvem dins. Cadascú tenia la seva militància i l'activitat al barri va començar a partir del 74 o aixins que és quan nosaltres els joves teníem més consciència. (...) Hi havia una militància. Lluita, lluita dins la barriada, lluita a tot arreu i tal qual. (...) Jo era un home d'acció directa, en aquella època inclús el meu germà, quan... no sé si a la primera assemblea... a la primera manifestació que hi va haver, nosaltres anàvem amb els veïns a manifestar-nos... però et parlo de lluita directa: cargols, cocktails molotov. I en aquella època hi ha via gent de diferent ideologia: anarcosindicalistes, marxistes científics, marxistes-leninistes... lo més radical. Fèiem pinya... i què hem de potenciar aquesta vaga? Anem de cara i a potenciar. Hem d'anar a Barcelona, pos cap a Barcelona. A lluitar amb els grisos pos a lluitar amb els grisos. Llençar cocktails molotov pos es llençaven. En aquella època érem així. És la meua història.

L'Eladio explica que els joves d'aquell moment decideixen potenciar sobretot els aspectes més de treball ideològic, de militància antifranquista, en comptes de potenciar el folklore i les associacions *rocieras*, que arribaran després amb més força al barri.

Eladio: Sí, però això ja se van anar col·locant cap a lo seu. És nosaltres quan vam començar la joventut immigrant conscienciada mica en mica a través de la ideologia que vam dir: "No, anem a potenciar això, cadascú amb la seva ideologia, però anem a potenciar i una mica d'afinitat dins el moviment aquest". És a partir de 1974, jo era anarcosindicalista, hi havia gent de la barriada que era del FRAP i ens posàvem d'acord. Mai posàvem el segell del nostre partit, ja ens coneixien, el pacte era aquest.

L'Eladio és detingut per la policia en alguna ocasió, tot i que no passa per la presó. La causa són les protestes per l'assassinat d'un noi jove a Almeria, que la Guàrdia Civil va matar perquè estava fent una pintada. En aquell moment l'Eladio. va estar a prop de la lluita armada, tot i que no s'hi va acabar implicant.

Eladio: Pos jo a aquella època vaig trencar el carnet de la CNT i em vaig organitzar como Grupo Autónomo Anarquista; amb aquests dos companys vam començar a fer pràctiques de tiro i tot. Imagina quina època! Jo enmig de la lluita armada. I... me va agafar el servei militar i vaig agafar una crisi increïble. O desertava o me n'anava iii... bueno el 77 pues...

Finalment, aquesta militància política tan i tan activa s'ha anat apaivagant a mesura que ha anat passant per diferents processos vitals. La configuració d'una família i les responsabilitats que aquest fet comporta l'han distanciat una mica de la militància política més activa. No obstant, ha procurat mantenir alguns espais associatius —relacionats amb la cultura popular— com pot ser la colla gegantera:

Eladio: Jo vaig participar al Mataró Centre, no com a portador de figures, però sí com a músic que acompanyava als geganters de Mataró. Des de l'any 82-83 jo tocava les percussions amb el grup que acompanyaven els gegants de Mataró. Després vaig deixar els gegants de Mataró i me vaig incorporar a la "Mumerota", com a acte cultural... jo militava en aquest sentit. Molta gent em deia: "Collons Antonio, quins collons que tens! Jo com a català se me cau la cara de vergonya que t'hagis integrat i tu col·laboris i jo no". Aixà va ser amb el contacte amb la meva dona... (...) Pràcticament, els meus fills, per la tarda, els he criat jo. Això vol dir molta responsabilitat i clar, vaig deixar moltes activitats. Ella també va renunciar a coses també. Jo però vaig poder mantenir el fet d'acompanyar als gegants tocant la percussió. (...) No milito ara en res, la única militància que ara tinc és la de la família i la de la cooperativa. És el meu camp d'acció actualment més directa. I amb mi mateix, amb mi mateix. Això de fer la revolució... jo encara aquesta premissa la tinc, però hi ha una altra, gràcies a que he conegut a la no violència i t'està parlant: "fes la revolució interna teva".

Aquest fragment ajuda a entendre l'activisme social —sigui polític com cultural— que transpira l'Eladio. Malgrat és conscient de la davallada d'aquesta participació associativa, encara conserva el capital social generat per aquesta trajectòria associativa i les ganes de continuar participant associativament en la mesura dels possibles.

En sisè lloc s'hi troba la Mar. Nascuda l'any 1971 a Martorell els seus pares van arribar aquest mateix any al mateix Martorell procedents de Santander per qüestions laborals —trasllat de l'empresa on treballava el pare—:

Mar: Mon pare treballa en una empresa allà a Santander, a la Solvay, no sé si la coneixes...i el traslladen a treballar aquí a Martorell que era quan va començar l'empresa a funcionar una mica, no? Llavors, per això mon pare havia estat una mica allà fent la formació de l'empresa allà i el 19 d'agost del 71 ja definitivament ens venim cap aquí (...)

E: El teu pare continua treballant sempre a la Solvay fins que...

M: sempre, fins que es jubila. Sempre, s'ha jubilat pues ara farà 6 o 7 anys més o menys, sempre ha treballat a la mateixa empresa.

E: Déu ni do! La quantitat... per què si des de Santander!

M: El seu avi ja treballava a la fàbrica, el pare del meu pare ja treballava a la Solvay allà, o sigui que allà la Solvay ja era coneguda. I més a més allà també treballava el meu tiet el que va venir aquí i allà hi havia treballat un altre germà, o sigui que la Solvay era...

E: Era de trajectòria familiar! Empresa familiar!

M: Sí, sí. El meu besavi jo el vaig conèixer i no sé si hi va treballar però al menos el meu avi com a mínim sempre.

Pel que fa a la mare, malgrat treballava de perruquera va abandonar la feina quan la Mar va néixer per ocupar-se de les tasques domèstiques:

Mar: Ma mare treballava de perruquera allà al poble, bé, allà al poble, a la capital. Però... una vegada que ja em va tenir a mi... o sigui, ella va estar treballant de casada uns 4 o 5 mesos fins que em va tenir a mi i llavors ja ella ja... quan em va tenir ja van venir cap aquí i ella ja no va continuar treballant, ella després sí que va treballar aquí durant una temporada però fent completament una altra història que no era el seu ofici que era de perruquera, però ella va estar molts anys des de que vam venir aquí sense treballar... sí a casa però em vinc a referir laboralment fora de casa no va continuar treballant.

Els seus pares, assenyala, tampoc disposen de massa capital educatiu i sempre han mantingut una posició social estable però modesta. És a dir, es tracta de treballadors que van venir per un trasllat de la factoria i que durant els anys de treball han anat estalviant poc a poc. Aquesta modestia d'origen es percep, també, en la trajectòria educativa plantejada per la Mar. En aquest sentit, la Mar, planteja una trajectòria educativa propera a l'exemple del Iván. Si bé no arriba a cursar estudis universitaris realitza secundària —estudis professionals— amb l'objectiu de trobar una bona feina. Com en el cas del Raül, realitza la primària —E.G.B.— en una escola religiosa posant de manifest una actitud educativa proactiva per part dels pares:

Mar: Bé, l'últim any que vaig estar aquí a les monges va ser una mica dur per què...

E: vas anar a un col·legi de monges?

M: Sí, de monges aquí a Martorell. La Mercè, d'aquí a Martorell. Va anar bé excepte l'últim any que jo vaig repetir el 7è per què tenia una profe que era mica... cap quadrat! I m'ho va fer passar bastant malament. Jo repeteixo aquí 7è i quan acabo aquí 7è marxo al Sant Josep de Sant Sadurní. Faig 8è allà i els dos primers anys d'FP. Allà va ser completament diferent a l'últim any d'aquí, vull dir va ser un canvi dràstic a bé i després els tres últims anys de l'FP els vaig fer a Barcelona a la Carmai de Barcelona, antigament estava a l'Arc de Triomf. I bé, perfecte, cap problema, va anar bastant bé.

A grans trets, el rendiment escolar no va ser massa satisfactori, fet que la va portar a realitzar estudis de formació professional —branca administrativa—:

Mar: Bueno, faig tota la EGB i faig tota la FP i aquí acaba la meva... vaig fer FP primer grau i el segon grau d'administratiu. I bueno, a partir d'aquí ja començo a treballar, just quan acabo d'estudiar, el mateix any ja començo a treballar.

Així, un cop enllestit el segon cicle de formació professional entra al món laboral. Inicialment, com és deduïble, amb un cert nivell de precarietat per passar, progressivament, a una major estabilitat:

Mar: Vaig estar un any o any i pico aquí a Martorell treballant a una cristalleria. Treballava, pues res, hores pels matins i pues bueno, començant a fer. Després d'allà vaig estar treballant 5 anys a Barcelona al Consell Escolar de l'Esport de Barcelona que depenia de la Generalitat, es feien competicions esportives a nivell escolar. Es mantenia per subvencions de la Generalitat i cada any els hi anaven treballant i l'últim any com que no podien solventar, per dir-ho d'alguna manera, la gent que tenien, pues a mi em van despatxar, vale? I a l'any següent vaig estar treballant, bueno és on actualment estic, a Tyco electrònics, ADT? Doncs és del mateix grup lo que passa és que nosaltres la meua empresa està a salut, la part de salut, enviem material hospitalari... i actualment estic treballant allà des de fa 10 anys i de moment pues anem fent! La cosa no està gaire fina. L'any que ve també volen fer una reestructuració, ja han fet una part de reestructuració i l'any que ve volen dintre del departament acabar de fer una reestructuració. La part meua se la volen emportar a Praga i la part que ja ha marxat se l'han emportat a Dublín.

Pel que fa a la posició social s'observa una coincidència amb la dels seus propis progenitors. És a dir, si bé ha accedit a un major capital educatiu —tampoc massa més— la posició social general és la mateixa: assalariada mitja en una empresa que, per temes derivats de la crisi, és possible que hagi de realitzar una traumàtica reestructuració laboral. En aquest sentit, a diferència d'altres casos observats, no es dona una gran mobilitat social en relació a la posició social d'adscripció. Almenys pel que fa als volums de capital econòmic i cultural. Ara bé, de cap de les maneres podem obviar la configuració del capital social que, a diferència dels seus pares, sí que sembla més voluminós. En aquest sentit, l'anàlisi de la trajectòria associativa i la seva xarxa d'amistats permet veure un cert dinamisme pel que fa a les seves xarxes socials i relacionals:

Mar: Nosaltres a casa sempre, tant el meu germà com jo hem fet activitats extraescolars, vale? O bé esportives o bé, culturals a nivell d'idiomes... sempre hem estat una mica molt relacionats amb la gent d'aquí, no? Del poble. Jo per exemple he fet molt d'esport, he fet molt de vòlei i hem parlat bastant... fet bastants cursos d'anglès... i sempre m'ha agradat relacionar-me amb la gent, no he sigut d'aquelles de casa i de casa al cole o de casa a la feina. Sempre ens hem... a mi m'ha agradat molt relacionar-me amb la gent.

Entrevistador: I suposo que també al carrer, lo típic que es jugava als carrers...

M: Sí, allà al barri al Pla sobretot teníem la part del darrere de l'edifici, n'hi havia la placeta que estava pos per tres o quatre blocs i allà baixàvem a jugar pues amb els veïns, amb els dels blocs del darrere, del davant... no sé si la coneixeu aquella zona, però davant hi havia també una plaça... vull dir que sempre estaves, quan no estaves fent deures estaves a baix jugant amb els amics, amb els veïns o amb qui fos. Vull dir sempre n'hi ha hagut bastant de relació, jo sempre he tingut relació amb la gent.

A la vegada, a part de la relació amb veïns i amics del barri, la Mar ha format part d'alguns clubs esportius, d'entitats properes a l'església i, finalment, ha acabat militant en un partit polític:

Entrevistador: En associacionisme en general, associacions de veïns, entitats del barri...

Mar: No, jo vaig començar amb aquest tema doncs farà cosa de 6 o 7 anys mon germà si que ja venia d'una trajectòria de joves d'Iniciativa i ja ve de més antic però jo va ser pues farà cosa potser de 6 o 7 anys, vinculada al partit, aquí. Aviam associacions...

E: O sigui, que abans no havies estat en associacions diferents...

M: No, aviam, però no eren associatius, esport, el vòlei, grups d'esport o grups... vaig estar una temporada fent de catequista o.. però vull dir no, jo realment vinculada amb això arrel d'afiliar-me al partit, però fa 6 anys com a molt, jo no he tingut abans cap tipus de relació associativa ni res

E: I ara continues aquí...

M: Sí

E: Quan tens temps lliure què t'agrada fer? Quan no estàs treballant...

M: El partit em porta bastant de temps, per què és un "sin vivir" que diuen i a part m'encanta el cine jo disfruto, si puc veure dos en contes d'una... dos pel·lícules! La música m'encanta. Crec que tinc dos o tres llibres començats alhora! És lo que més m'agrada, la música i el cine i això!

E: I això! Que et porta feina, no?

M: Buf... ni t'ho explico! Això porta molt de temps per què aquí s'intenten fer moltes coses. Moltes xerrades, sortides... més feina quan arriba per exemple la campanya. Que en 20 dies has de fer un munt de coses, per preparar un míting aquí, o per què hi ha el míting general a Cornellà o per què hi ha una paellada al prat... i aquí som poca gent...

Tal i com s'ha comentat, la Mar disposa d'un cert capital social i relacional fruit d'una trajectòria que l'ha posat en contacte amb molta gent —i també, cal dir-ho, fruit d'un caràcter molt afable i rialler—. Reprenent la reflexió al voltant de la posició social de la Mar, cal posar de manifest que en els darrers anys s'ha incorporat una variable que ha possibilitat un cert reposicionament social ascendent. La consolidació de la relació amb la seva parella —amb una posició social més elevada— ha permès, ni que sigui per captació o osmosi, una certa mobilitat social que no hauria estat possible amb les condicions objectives d'existència de partida. La seva parella, originària d'una família catalana de *"tota la vida"*, no tan sols disposa d'un elevat capital cultural sinó que, a la vegada, disposa d'uns recursos econòmics que conflueixen directament en la posició de classe adquirida:

Mar: Ell és nascut aquí de tota la vida, el seu pare, el seu avi, el seu besavi, són d'aquí de sempre, de Barcelona. Barcelona no, són de Tarragona lo que passa és que ells també van tindre un problema amb una empresa que es va enfonsar, van tindre que començar i ja van vindre cap a Barcelona, viuen a Sant Joan, Sant Just i bueno allà estan... però vull dir que sempre han estat catalans, de tota la vida han sigut catalans...

(...)

L: Ell va fer la EGB, el BUP i COU i després va fer ESADE, ell té la carrera d'ESADE, ja fa més anys que jo per què ell és... 5 anys em sembla que és més gran que jo, o sigui que ell ja va acabar una mica abans que jo els estudis, no?

(...)

L: Fa relativament poc temps que estem, la coneix-ho per què bueno ell és del poble on jo estic treballant, de Sant Joan d'Espí i bueno, lo típic, el bar no sé què, l'hora de dinar... comences a conèixer i comences a sortir. Ell està treballant ara... **ell té una empresa pròpia**, ara mateix, i bueno, ell la seva feina, jo la meva i no tenim massa vinculació laboralment parlant. Però bueno als caps de setmana sortim... tenim bastanta relació...

Aquesta distància de classe també s'observa —i de fet ella n'és del tot conscient— en la relació que la Mar manté amb la família de la seva parella. Existeix un clar distanciament produït tant per la classe social com per l'origen de la Mar, és a dir, pel fet que no és *"catalana de tota la vida"*:

Entrevistador: I amb la seva família teniu bona relació, amb els seus pares...

Mar: Sí, sí, bueno, ja et dic que fa relativament poc temps que estem però bueno no es pot dir mal, bé, bé, no tant caràcter com és una relació de...

E: S'ha de generar confiança...

M: Exacte, però dintre de lo poc que pot haver bé. Lo que passa és que ells potser...no és que no ho acceptin però com que són catalans, catalans de tota la vida, això que algú vingui amb el seu fill, que sigui de fora... sobretot ells i gent més grans com ells potser no ho tenen tant... no ho acaben d'acceptar...

E: Has notat que hi ha un...

M: Sí, n'hi ha un mmm... oju! No estic dient que sigui dolent, eh! No estic dient que sigui dolent, però que es nota aquella sensació de dir... aquesta persona no és catalana... ells em consideren catalana per què amb 21 anys dius... és catalana!

E: Però és que ni amb 3 ni 4 o 5 anys, vull dir és que ets catalana i punto!

M: Però clar, el fet de que els meus pares no ho siguin, això amb ells i a molta gent els condiciona, a mi no m'han ficat mai cap problema, però això amb ells i a molta els condiciona, el fet de que la meva família no sigui d'aquí els hi costa una mica de pair..

E: I això amb ell ho has parlat?

M: Moltes vegades, amb ell no hi ha cap problema per què ja representa una generació més jove! Però els seus pares ui! Costa, costa molt de fer-los-hi entendre, veure que no té res a veure d'on siguis, no? Els seus pares, ui! Costa, costa!

E: I on viuen els seus pares?

M: Estan aquí a Sant just, però els hi costa. Són grans, la seva mare ja té 80 anys i el seu pare en té 76, són gent que han passat una guerra, que que tenen una altra mentalitat... són d'aquí... oju! Són d'aquí em refereixo que són catalans de tota la vida, que ells mai han tingut aquesta cosa que algú sigui de fora i els hi costa molt d'acceptar tot això.

En setè lloc apareix en Mateo. Nascut l'any 1955 va arribar a Martorell als 4 anys. Els seus pares, procedents de Ciudad Real, es van desplaçar a Martorell per raons laborals. El pare treballava a la RENFE, mentre que la mare era mestressa de casa i, ocasionalment, treballada des de casa fent pel món del tèxtil. A diferència de la resta dels entrevistats, el pare del Mateo era una persona molt activa políticament, socialment i cultural. Era una persona molt culte que va treballar intensament per millorar Martorell. Aquest tarannà

idealista és, de ben segur, el mateix tarannà que el Mateo mostra en la seva pròpia experiència vital. En aquest sentit, val la pena copsar el moment de l'arribada dels seus pares i seu i els primers anys a Martorell:

Mateo: (...) El meu pare va vindre primer... primer va vindre a El Masnou, a Ocata, concretament, allà a la vora de Mataró. I allà van llogar amb un altre company i un germà un pis i llavors vam anar-hi tots. Però només vam estar 6 mesos perquè per lo que sigui socialment no va lligar aquell grup... pels amics i el germà i tal, suposo eh! I el meu pare va decidir marxar i buscava algo per Barcelona, perquè treballava a Barcelona, però no va trobar i per tant vam vindre a Martorell. Vam vindre a Martorell, amb uns companys també d'allà Alcazar, companys del meu pare, i vam vindre i vam estar allà... En aquells pisos [uns pisos davant mateix de l'estació de RENFE] i ens vam instal·lar allà. Iii...jo crec que devia ser el 58, més o menys, jo tenia 4 anys, aquí a Martorell. En aquell moment el teu pare es dedicava al món ferroviari...i la meva mare no treballava

E: Vas venir tu sol? Tens més germans?

M: Tinc una germana. Vam venir tots dos. Vam vindre directament... quan vam fer el trasllado del Masnou cap aquí recordo que va venir tota la família. Tietes, oncles... tothom... i vam arribar aquí l'estació... portàvem els mobles en un vago perquè al ser ferroviari et deixaven un vagó perquè et poguessis traslladar. I la primera nit la vam dormir allà al local que t'he dit que després va ser un temple evangèlic. Allà és on vam dormir la primera nit i ho sé perquè ho expliquen les meves tietes. I després els veïns del costat i els peons d'aquí de l'estació ens van ajudar a treure les coses del vago i portar-les cap a casa... ens vam instal·lar allí i allà vam arribar.

(...)

M: El meu pare era interventor. Va fer les oposicions i es va treure la plaça d'interventor iii... va poder elegir... agafar... i va elegir Barcelona. Aleshores, el centre de treball era Barcelona capital, però clar, Barcelona capital era molt car. I recordo que el meu pare m'explicava que quan va venir a viure aquí a Barcelona el sou era de 2.500 peles, 2.500 peles. I el lloguer, pel fet de ser... aquí a Martorell, pel fet de ser el pis nou, on estàvem nosaltres, costava mil peles. Quasi el 50% dels diners... del sou. Ara comparativament li poses uns quants 0 més i la gent s'hipoteca per encara més. Que no es que sigui... es curiós perquè les peles d'un lloguer eren moltes peles quan veníem d'Alcazar, d'una casa molt gran de la família...hi havia molt espai, corrals, gallines... teníem de tot allí al poble i en canvi aquí a Martorell... estaves en un piset de 60 metres quadrats. Jo era molt petit i no me'n recordo però ho veus ara i dius: Ostres quin canvi!! Pels meus pares... i sobretot per la meva mare.

A la vegada, tal i com s'ha dit abans, el seu pare era una persona culta i activa que al llarg de la seva vida es va dedicar a estudiar i treballar pel poble i per la seva gent:

Mateo: El meu pare era molt obert, es va integrar fàcilment, no al poble perquè estava sempre fora però sí amb la societat que l'havia acollit. La meva mare va fer molta pinya amb la gent, amb alguna veïna que havia arribat feia poc, els mateixos veïns de dalt que eren del mateix poble...i clar... va fer una mica aquesta pinya que anàvem al cumpleanys dels amics, a la platja... aquesta vida social que anàvem fent de mica en mica fins que es va anar obrint la societat. (...) Jo veia que el meu pare sempre estudiava. Va estudiar esperanto, va fer idiomes, va ser professor d'esperanto pels seus col·legues...

E: Que havia militat a la CNT el teu pare?

M: No, no. Quan va poder ser algo va ser socialista. Lo que passa és que dintre la RENFE es va muntar un grup de que... per poder ampliar... per poder donar un bon servei o parlaves castellà amb la gent que venia de fora, l'anglès encara no estava... es va intentar... No va cuajar però el meu pare va seguir els curssets, es va fer professor i

quan no tenia servei, jo recordo haver anat amb ell, tenia una classe molt gran de gent... d'interventors... jo encara tinc el diccionari d'esperanto.

(...)

M: Resulta que mon pare... sempre el poso d'exemple i ara molt més que no pas quan era crio. Resulta que quan jo vaig tornar de la mili... el meu pare era director de Ràdio Martorell. Va organitzar la emissora municipal. El meu pare era socialista i quan van guanyar els socialistes va aconseguir que es muntés l'emissora i en va ser director. (...) El meu pare s'acabava de jubilar i van muntar el primer casal d'avis de Martorell, allà a la vila. Va ser el primer director, el primer president del Casal d'Avis allà a la Vila.

És evident que una trajectòria paterna com aquesta marca profundament el caràcter del Mateo. No tan sols pel que fa a l'àmbit educatiu, sinó, també, pel que fa a l'àmbit associatiu, relacional i, especialment, en la manera que el Mateo té d'afrontar la vida. Pel que fa a la trajectòria educativa del Mateo, aquesta, com era d'esperar, no tan sols es pot circumscriure a l'àmbit formal, sinó que incorpora multiplicitat de capital cultural fruit de la seva experiència vital.

Pel que fa a l'itinerari formal, en Mateo cursa secundària i posteriorment, enllestint el servei militar, realitza estudis de disseny i publicitat. D'aquesta època, cal assenyalar el canvi de localitat on realitza els estudis. El fet d'estudiar primer a Sant Sadurní d'Anoia i, posteriorment, a Vilafranca del Penedès li permet viure moltes experiències i potenciar el seu capital relacional fet que, indubtablement, influeix notablement en el seu activisme social i associatiu i el seu acostament al "*món dels catalans*":

Entrevistador: I entrant... en la teva trajectòria educativa... vas primer a l'escola que em deies, fas el anys que et toca fer... segueixes... què fas? Quin és el teu itinerari?

Mateo: Després passo per una acadèmia particular i després l'institut. Vam inaugurar l'institut, va ser el primer any d'institut. Després de l'institut jo vaig fer una mica el racano amb els estudis... vaig acabar el COU, em va costar bastant, vaig anar a la mili i quan vaig tornar de la mili vaig fer disseny gràfic i després publicitat. Lo que passa és que no m'hi he dedicat professionalment mai perquè als 15 anys, quan vaig començar l'institut, durant l'estiu amb un amic meu català d'aquí que el seu pare era fuster, que jo me'n recordo molt, que anàvem a l'estiu a ajudar-lo a la fusteria...

(...)

E: Llavors... quan vas fer disseny i publicitat... on vas estudiar?

M: Vaig començar quan vaig tornar de la mili i vaig estudiar a Sant Sadurní. Hi vaig fer disseny.

E. Com... ho recordes una mica aquella època... De quina edat estem parlant?

M: Ja tenia cap a 22. Vaig compatibilitzar estudis, treball i esport d'èlit perquè jugàvem a la divisió d'honor de waterpolo i amb l'equip fèiem entrenos de 4 i 5 hores al dia. Els estudis... a la tarda podia estudiar lo que podia i treballava 8 hores. És a dir que...

(...)

M: Doncs... jo vaig notar allà... el tipus de poble de Sant Sadurní era molt més tancat, molt més arrelat... al no ser industrial era molt més arrelat. Jo recordo que em va agradar molt el primer any. (...) I allí vaig fer molts bons amics d'aquesta època que estudiava

aquí amb 21 i 22 anys. Després vaig acabar els estudis de publicitat a Vilafranca. Que és lo mateix però més gran. És molt més gran i allà tinc molts bons amics.

A la vegada, tal i com ja s'ha comentat, els estudis formals s'entrelliguen amb tot un seguit d'experiències formatives i culturals de caràcter més informal. El pas per aquestes altres poblacions li permet conèixer gent, veure món i ampliar els seus coneixements. De fet, aquestes ganes de conèixer i viure experiències és una actitud que l'acompanya al llarg de la seva trajectòria.

Entrevistador: I llavors anaves a estudiar... Déu ni do!

Mateo: Sortia a les 10 de la nit i clar era impossible entrenar.

E: I llavors en aquella època també et desvincules més de temes associatius o...

M: Allà home... allà... a Sant Sadurní sí que participava en varies mogudes de tipus artístic. Vam muntar actuacions d'art al carrer, l'escola va organitzar cursets de... de... amb les escoles de primària... anàvem els estudiants de l'Escola d'Arts i Oficis a ensenyar manualitats, pintura, ceràmica... temes que no fossin difícils pels nanos però... jo participava... feia macramé... es va potenciar molt el macramés per aquella època. Iii... bueno... participàvem una mica en totes aquestes històries. Tocàvem també la zona de Gelida... "L'escola de Sant Sadurní es belluga pels pobles petits anar fent coses... ensenyant..." amb la idea que els pares poguessin portar els nanos i veiessin els estudis que allí s'hi feien... les disciplines més artístiques i plàstiques. Tots els cursos vaig estar participant en aquestes mogudes. Muntàvem exposicions, fèiem actuacions... a Sant Sadurní i Vilafranca ho vaig passar molt bé.

Aquest tarannà obert i experimentador també es reflecteix en la seva trajectòria laboral. Malgrat mai ha exercit ni de dissenyador ni publicista —de fet està a la mateixa empresa que va entrar quan tenia 15 o 16 anys—, ha tingut certa iniciativa empresarial —de caire, certament, romàntic— i, fins i tot, ha treballat per tenir unes millors condicions —potenciar la cultura i la formació— a la fàbrica de "tota la vida":

Mateo: Lo que passa és que no m'hi he dedicat professionalment mai perquè als 15 anys, quan vaig començar l'institut, durant l'estiu amb un amic meu català d'aquí que el seu pare era fuster, que jo me'n recordo molt, que anàvem a l'estiu a ajudar-lo a la fusteria... Total, que el pare d'aquest amic que era fuster ens va portar a aquesta fàbrica que tens al darrera. Vam anar tots dos i em van agafar a mi i a ell no [RIALLES]. A ell el van agafar després, al cap d'uns mesos. I als 15 anys vaig començar a treballar. després el dilema està... la idea era treballar a l'estiu i ja està, perquè això ara es fa molt, però vaig pensar: "Osti, cobro, puc aportar diners a casa". La meva mare era ama de casa i per aquella època va començar a fer treballs dintre de casa, a fer paraigües o el que fos... així cosint a màquina, no? Jo l'ajudava molt i la meva germana també...i veies que la cosa era futuda. Jo me'n ric de la crisi d'ara: "Aaii.. que no puc anar de vacances...

(...)

Entrevistador: Treballaves les 8 hores... encara estaves treballant aquí, no? I llavors anaves a estudiar... Déu ni do!

(...)

M: El que influeix bastant és que coneixo una mossa, la meva actual companya, i decidim pues sortir de viure allà, amb els col·legues que estàvem, i anar a viure...

buscar-nos un pis i muntar un negoci. I vam muntar un negoci. Aleshores, com que era molt romàntic i molt idealista vam decidir muntar una granja-bar... [rialles] (...) A ella li agrada molt això d'estar amb la gent i tot això, és molt oberta i vam, dir: "Tenim que muntar el nostre negoci". Muntarem una Granja, tipus Barcelona", per això et deia abans lo del romanticisme. Lo normal es posar un bar... tipus posar cubates i tot això que dóna molts diners. Doncs no! "Nosaltres posarem mel i mató", d'aquí va sortir el nom de la granja que es deia "Mel i mató", "Aquí farem xocolata amb nata, aquí farem crema catalana i posarem música fluixeta...el Paco Ibáñez...". Lo que passa és que quan vam decidir tancar el negoci... perquè una condició que vam posar és que estaríem 5 anys en aquell tipus de negoci i tancaríem, perquè en aquests 5 anys sabíem que era on podia estar el benefici. Potser no farem molt benefici fent xocolates, però tindrem una bona clientela i en 5 anys ho haurem pagat tots els deutes i podem agafar més... recollir més del traspàs. I al cap de cinc anys ho vam fer... vam tenir que prendre la decisió.

(...)

M: Quan vaig tornar de la mili... jo havia sigut sindicalista abans d'anar a la mili, quan vaig tornar de la mili, després de les vagues i després de moltes decepcions, molta lluita i córrer molt i tindre molta por per tota la repressió que va haver-hi... que la gent t'assenyalés... perquè jo era sindicalista però no estava dins de cap sindicat, que és el pitjor que et pot passar...i quan va ser el moment de fer neteja a l'empresa, molt de cuidado amb els que estaven sindicats però a tu et putejaven tot, no? Vaig marxar a la mili bastant emprenyat i quan vaig tornar vaig dir: "S'ha acabat la revolució entre cometes armada i anem a fer la revolució cultural". (...) I vaig venir amb la idea clara que s'havia acabat la revolució de donar la cara perquè te la partissin i vaig fer la revolució cultural. Lo primer que vaig fer un cop vaig firmar la pau amb els jefes i de dir-lis que no m'apunto a cap moguda sindicalista però sí que vull fer una comissió de cultura. Es van mirar la proposta... farem una comissió de cultura, farem una biblioteca, farem no se què, farem no se quantus... i l'empresa va posar diners i va posar condicions. Per exemple, anem a fer una biblioteca, val, aquí va una llista de 100 llibres perquè compreu... llibres tècnics, perquè la gent pugui acabar estudis, però també llibres polítics, culturals, de pensament... Llavors ja me van dir: "Aquest no, aquest altre ni verlo..." i jo "Eh censura ni una. Sinó us ho feu vosaltres". A sobre que volíem fer algu perquè l'empresa tingués un renom... (???) ...al final vam partir peres. Elegantment perquè hi havia hagut uns anys de treball i havíem fet moltes coses, va ser un tema molt interessant, però està clar (???) Hi ha activitats que encara duren, encara fan concursos de fotografia.

Aquest fragment no tan sols il·lustra la trajectòria laboral, sinó que ens ajuda entendre la importància de la dimensió cultural en la quotidianitat del Mateo. Malgrat és un assalariat d'una fàbrica —probablement amb els contacte i estudis realitzats hauria pogut assolir una altra posició laboral— és una persona altament dinàmica abocada al treball —desinteressat— per la comunitat. De fet, aquesta actitud vital tan proactiva també tindrà el seu apunt en les seves pràctiques lingüístiques.

La presentació de les trajectòries educativa i laboral permet veure algunes de les pràctiques associatives i culturals que realitzava. No obstant, el seu capital social i relacional és molt més ampli. A banda del moviment sindical i artístic, el Mateo ha estat molts anys al món del waterpolo martollerenc, ha passat per la ràdio municipal, ha organitzat macroconcerts i un llarg etcètera. Eus aquí algunes d'aquestes iniciatives:

Mateo: I ja no només era això, sinó que també hi havia una altre vehicle que em va arrelar molt al poble que va ser l'esport. A mi m'agradava... vaig anar un estiu un dia amb el meu pare a la piscina i va venir un entrenador i em va dir: "Escolta, tu vols ser nedador?" . Vaig mirar al meu pare, que li agradava més el futbol, i em va dir: "Lo que tu vulguis". "Pos sí, vull ser nedador". I aquí va començar la cosa... amb 12, 13 anys vaig començar a ser nedador... que en un principi pensava: "Quina tonteria! Això d'agafar una pala i començar a fer peus! Això és ser nedador?" i fins ara que encara estic jugant amb l'equip màster de waterpolo. (...) Aquí és on vaig començar a veure una mica les diferències socials. Per què? Perquè aquí a Martorell hi havia o el futbol, per aquella època, o la piscina, el Club Natació Martorell, com a entitat pionera, que aglutinava tota la societat, tot el moviment. El Club Natació Martorell a més era un club social, feien festes... hi havia molta gent en aquella època, però clar, a futbol jugava tota la gent immigrant sobretot i el nivell cultural, respectant totes les creences eh, del futbol és molt més baix que qualsevol altre esport i en aquella època molt més. i el meu pare ho veia. Poder entrar a un club on la gent era molt més... d'un nivell cultural pues li va agradar. I als meus pares els hi va agradar molt. Però clar es donava la cosa que jo era l'únic castellà, tothom era català...

(...)

M: I una mica també... continuant amb el tema associatiu, el que dèiem que vas coneixent gent, vam muntar un grup d'animació, ja dins... els ajuntaments democràtics. Pos vam muntar que es deia "Comem". Amb aquest grup que intentàvem fer? Pos dinamitzar una miqueta... Així ens vam ajuntar un grupillo.

(...)

M: Com que jo era per allà me vaig involucrar també fins el punt que em em van donar un programa de ràdio. I mira jo també vaig fer un programa de ràdio. Però jo era més crític. Resulta que curiosament el regidor era del PC, era un excompany sindicalista no de la meua empresa sinó d'una empresa veïna iii... clar... jo donava canya a tothom. Vaig fer un programa on la gent truqués i m'expliqués coses. Muntaves una conversa d'una hora amb ràfegues de música, pues Bueno, al tercer programa ja ens havíem ficat amb el rei iii... ii... el regidor del Partit Comunista em va prohibir l'entrada a l'emissora. I el meu pare es va ficar com una mona i va fer el programa ell. Jo tinc gravats programes d'ell i penso: "Que imbècil que jo era fent programa!" Perquè jo per més que volgués no tenia profunditat en la crítica com el meu pare. Fins al punt que van forçar a l'alcalde que el fessin dimitir i no va tenir més remei que dimitir.

Els volums dels seus capitals social i simbòlic són considerables, no tan sols per tot el que ha fet en la seva trajectòria —que com s'ha vist és força rellevant— sinó, també, pel fet de ser el fill d'una persona tan activa que va treballar intensament pel món associatiu i cultural de la vila de Martorell.

Arribats a aquest punt, toca observar i descriure les variables de posició més rellevants dels altres entrevistats integrants d'aquest model objecte d'anàlisi: el Miguel, l'Elena, el Marcos i l'Elvira. Malgrat integren aquest grup d'*alta aproximació lingüística* es diferencien dels anteriors entrevistats, com es constatarà en l'anàlisi de les pràctiques i els discursos, pel fet de no tenir tants espais d'usos catalanoparlants. Malgrat hi ha una alta identificació amb la llengua i el país i empren diàriament el català, en alguns dels seus espais més propers i quotidians mantenen el castellà.

El primer d'aquests entrevistats és el Miguel. Es tracta d'un noi nascut a Martorell l'any 1977. Fill d'uns jornaleros procedents d'Almeria que van arribar a Martorell l'any 1971 fugint d'una important penúria econòmica. Com la gran majoria dels entrevistats, els seus pares van haver de treballar en feines poc qualificades (construcció, indústria, serveis de neteja, etc.) i disposen de poc capital cultural i educatiu. De nou, es reproduïx la màxima d'aquelles persones que van venir per raons econòmiques: "el més important és treballar i fer-ho tant com es pugui". A continuació, s'observa la posició d'origen familiar del Miguel:

Entrevistador: Per que a nivell d'instrucció més o menys quin tenen ara...

M: Zero

E: O sigui, que no van poder estudiar al lloc d'origen?

M: No, no per que vivien al camp i no hi havia escola. Hi havia, per lo que a mi m'han explicat, una mena de professors itinerants que... anaven pels cortijos d'Andalusia. Un dia els hi ensenyaven a llegir, un dia a escriure... llegir en saben, en saben lo mínim però en saben i d'escriure també en saben i fer quatre números però ja està, però mai...

La trajectòria educativa dels pares és quasi bé nul·la. El Miguel n'és ben conscient d'això. De fet, esdevé, almenys per ell, un dels factors explicatius pels quals els seus pares mai s'han incorporat políticament o han aconseguit incorporar-se o entendre en major mesura els espais més catalans, el país. No obstant, com bona part dels nouvinguts dels anys seixanta i setanta, la vida dels pares del Miguel ha girat sempre al voltant del fet laboral:

Miguel: La trajectòria de mon pare, es dedica a la construcció bastants anys, per que clar, ell havia treballat al camp i no sabia... en principi no sabia fer res més que la construcció, i després al cap d'uns anys Martorell, als anys 70, 80... 80 sobretot va sofrir una explosió molt gran econòmica en el tipus que va arribar Solvay. Va arribar al mateix on està Solvay està una empresa molt gran d'alimentació que es diu Ser Estar i abans hi havia una empresa gran també al costat que es deia CPC Espanya, que abans Ser Estar i CPC era el mateix, era la mateixa empresa en el camp de l'alimentació, llavors va treballar per diferents llocs de la construcció, diferents llocs del que li anava sortint però bàsicament de la construcció, llavors va... un dia lo típic, per contactes, com es feia abans, una persona li va dir "escolta, jo he entrat a treballar en aquesta empresa a Ser Estar" abans Ser Estar i CPC es deien Grude i entres a treballar a Grude... era una empresa molt potent, va anar amb no sé qui que abans era el contacte directe, ni currículum ni res, ell no anava amb currículum, ell sempre ha anat igual, va anar a buscar feina, el van agafar i allà sí que ja va estar a feines de magatzem, amb un toro... a producció. I va estar allà 30 anys em sembla, no sé, molts anys, molts anys

(...)

M: La meva mare va treballar en una fàbrica d'aquestes, després va treballar en una fàbrica que feien esprais, laques i no sé què i després va tenir a la meva germana. Va estar un temps sense treballar, molts anys sense treballar, lo que feia eren feines domèstiques, netejar una casa, cuidar un crió, feia coses sense contracte i amb baixa remuneració i poques hores, fins que també vaig néixer jo i va continuar així fins fa15 anys que treballa a l'hospital de Martorell, a la cuina, d'ajudant de cuina.

Els fragments exposats permeten inferir la posició social d'origen de l'entrevistat. Com ja s'ha dit, es tracta d'un subjecte de classe treballadora fill d'una família d'origen humil —amb baixos nivells d'instrucció i amb feines poc qualificades— que neix i resideix durant molts anys al barri de “Buenos Aires”, un barri construït arran de les migracions dels anys seixanta i setanta on hi conviu bona part de la població arribada de diferents indrets de l'Estat espanyol. Ara bé, aquestes condicions de possibilitat inicials no han impedit una certa trajectòria exitosa del Miguel. Per una banda, ha assolit una clara millora pel que fa al nivell d'instrucció dels seus pares. A diferència d'ells —i la seva germana— té estudis universitaris, ha viatjat, ha trobat una feina prou qualificada i ha establert una potent xarxa social vinculada als moviments veïnals i polítics. A la vegada, aquesta trajectòria diferenciada ha possibilitat el coneixement de la seva parella. Una noia lleidatana “*catalana de tota la vida*” amb estudis universitaris que desenvolupa tasques en un ajuntament com a treballadora social. En termes generals, el Miguel —malgrat la precarietat econòmica generalitzada del moment— ha assolit un cert ascens social i, de fet, ell en té prou consciència. Si bé, econòmicament parlant, no supera els seus pares, en termes culturals, educatius, socials i simbòlics ha experimentat un notable augment. Eus aquí diferents àmbits posicionals d'aquest entrevistat:

Miguel: Jo vaig néixer aquí a Martorell vaig anar a un col·legi que hi havia a Buenos Aires, a la porta de casa pràcticament que es diu “Vicente Alexandre”. Un col·legi que era de castellanoparlants, no hi havia, la veritat és que no hi havia el tema que hi ha ara de castellà-català, clar, suposo que a principis dels anys 80... (...) ...d'aquí vaig passar a l'institut Pompeu Fabra, allà sí que ja eren els anys 90, havíem estat una mica amb el tema polític o nacionalistes o parlaven més assignatures en català, sense cap problema això que a casa mai no hem parlat català, després vaig anar al Joan Oró, allà si que fèiem més assignatures en català. (...) Vaig fer Formació Professional. Llavors allà vaig estar uns quants anys, després quan vaig tenir l'FP i vaig començar a treballar, bueno ja anava treballant (...) Vaig acabar d'aquí d'estudiar, vaig estar un parell d'anys sense estudiar, pel tema de... haig de buscar feina, necessito buscar feina, vull independitzar-me i vaig treballar a diferents llocs i et dones compte que... bueno, et plantejes si vols estar tota la vida doncs així, treballant en aquest tipus de lloc, treballant els caps de setmana, treballant per la nit i bueno llavors vaig tornar a estudiar. Vaig començar a fer un mòdul de grau superior a Sant Joan d'Espí de comerç, allà sí que fèiem la majoria de les classes en català i després vaig passar a la universitat. A la UB vaig fer empresarials. I després vaig fer un post grau a la UOC i ara fa dos anys continuo estudiant a la UNED, perquè la carrera que jo vull fer no la fan a la UOC.

E: Quina carrera vols fer?

M: Estic fent ciències Polítiques. A la UOC només fan el segon grau i és una putada per que vaig fer el post grau a la UOC i vaig quedar molt content.

(...)

E: Quan vas a la universitat notes molt canvi? Has passat per la FP havies passat per mòduls... quin és el canvi que et produeix?

M: la veritat és que molt per que la veritat és que lo que havia estudiat fins ara tampoc no m'havia demanat un esforça gaire, la veritat... ni a la FP ni al mòdul aquest tampoc, la veritat és que... per mi... eren coses que anaves fent i que no havies pràcticament d'estudiar, anaves fent i podies... treballava igualment. A la universitat si que vaig notar molt canvi i per exemple vaig aprofitar que al primer any d'universitat acabava de sortir d'una feina i vaig agafar l'atur, llavors el primer any d'universitat estava a l'atur, llavors em vaig poder una miqueta posar al nivell per que jo veia que hi havia assignatures, hi havia matèries que jo no estava al nivell i n'hi havia altres que jo anava molt avançat al nivell, però jo crec que també una miqueta la majoria de gent o mai no havia treballat o havia treballat poquet i jo crec que també tens una miqueta més de cultura de l'esforç i dius òstia que m'ha costat molt arribar fins aquí. (...) Vaig començar tard però a nivell personal jo crec que va ser positiu per que ja ho veia d'una altra manera, deia: "és que m'ho he de treure lo més aviat que pugui per que ja tinc una edat i vull intentar començar a treballar d'altres coses", però clar, costa, tothom està molt preparat i si tu no estàs tant preparat com el que més doncs pateixes però bé, la veritat és que al final, bueno la carrera entera vaig trigar 5, clar, treballava, m'havia d'agafar menys assignatures... i quan vaig acabar empresarials vaig pensar, bueno, ara ja... i l'últim curs, a més, feia un post grau a la vegada, i vaig pensar bueno, ara ja sí que busco feina...i bueno, faig ciències polítiques però ara ja ho faig per mi.

Aquest fragment permet veure tot el seu itinerari educatiu. De fet, és força significatiu l'esforç que sempre ha fet al voltant d'aquest tema. Va realitzar formació professional i un cop dins el mercat laboral s'adona de la necessitat de prosseguir els estudis. Aleshores és quan decideix realitzar un mòdul de grau superior per, tot seguit, incorporar-se a la universitat i estudiar econòmiques i, actualment, ciències polítiques. En certa mesura, el Miguel hereta l'*ethos* de l'esforç que caracteritza als seus pares i bona part de la població que va migrar a Catalunya durant els seixantes i setantes. En aquesta línia és molt interessant com procura distanciar-se de l'experiència viscuda pels seus pares: "*...aquestes coses que comences a treballar i et dones compte que... bueno, et plantejes si vols estar tota la vida doncs així, treballant en aquest tipus de lloc, treballant els caps de setmana, treballant per la nit i bueno, amb aquesta qualificació vaya, i llavors vaig tornar a estudiar*". De fet, els seus pares sempre l'havien animat, conscients de les seves possibilitats, a estudiar. Malgrat no van desenvolupar una estratègia educativa pel Miguel, tenen molt assumida la importància de la formació.

D'altra banda, l'àmbit laboral també és prou exemplificador d'aquesta essència quasi-ascètica heretada de la socialització familiar. En la mesura que l'àmbit laboral s'ha desenvolupat paral·lelament a la seva trajectòria educativa queda ben palès aquest tarannà:

Miguel: Allà vaig estar uns quants anys, després vaig arribar quan vaig tenir l'FP i vaig començar a treballar, bueno ja anava treballant, jo quan vaig començar FP ja anava treballant pels matins a una empresa que hi ha aquí a Martorell que repartien propaganda, cartes de banc i coses així, feia de missatger. I allà vaig estar... fins a acabar els estudis. (...) El primer any d'universitat no treballo. Llavors torno a treballar aquí a Martorell en una empresa que fèiem servei de màrqueting, bueno, publicitat i màrqueting per metges sense fronteres, també era "call center" per tot Espanya i també per Catalunya i també em van agafar per que... hi havia gent que sabien parlar eusquera, hi havia gent que sabíem parlar català i hi havia gent que sabia parlar gallec, era una miqueta per... per poder parlar en qualsevol del territori nacional. Aquí feia de 9 a 3h aquí a Martorell i a les 4 començava a la universitat i directe cap a la universitat, quan vaig acabar això vaig marxar un estiu fora de cooperant a la República Dominicana per estar amb crios que demanen pel carrer. Allà vaig conèixer una noia que treballava a la Creu Roja de Barcelona i em va dir que buscaven una persona, una miqueta amb un perfil tècnic, una mica econòmic de portar la comptabilitat, vaig anar a parlar amb la cap d'allà. Em van agafar, vaig estar dos anys a la Creu Roja Joventut Catalunya i bueno, allà si que feia pràcticament tota la vida a Barcelona per que treballava al Portal de l'Àngel, estudiava allà i tornava cap aquí. (...) D'allà vaig passar a la Fundació Catalana de l'Espai i vaig estar un any i pico. També molt bé el que passa és que bueno, el tema del desplaçament estava... a Sant Cosme, havia d'anar amb cotxe... després, clar hi havia cua per tornar, feia de 8 i mitja a 6, tot el dia, ja arribaves a casa a les 7, volia tenir alguna altra feina, a banda de sentir-me més útil que hi havia coses que no em sentia gaire útil, que em donés més temps, volia fer coses. Volia dedicar-me a això, em volia dedicar a estudiar, tot va ser bàsicament pel temps. Llavors aquesta oferta, onestic ara, al poble, al SOC a la pàgina del SOC, em vaig apuntar al SOC com a demandant de millora d'ocupació i bueno, per la web vaig veure la oferta, em vaig inscriure, vaig fer la entrevista. Vaig començar per un contracte de tres mesos i ja portem un any.

Anteriorment ja s'ha assenyalat la importància del capital social i simbòlic adquirit al llarg de la seva trajectòria. La realització d'estudis universitaris, els nous marcs laborals diferenciats de l'ambient fabril inicial —central de la Creu Roja a Barcelona, Fundació Catalana de l'Espai, Servei Català d'Ocupació, etc.—, la creació de noves xarxes d'amistats —fruit del seu pas per la universitat, les diferents feines i la relació amb la seva actual parella— i l'activisme social i polític —fruit de la militància a un partit polític i la incorporació als moviments associatius— han esdevingut cabdals a l'hora d'ampliar els capitals socials i simbòlics. En Miguel és, d'aquesta manera, una persona activa i prou polièdrica com per mantenir molts espais relacionals on té un cert reconeixement. Aquest dinamisme social ja es fa present, però, en la seva etapa d'adolescència i joventut:

Miguel: Quan anàvem a l'escola, quan sortíem sempre fèiem una activitat extraescolar per que jo feia anglès al mateix cole i després feia bàsquet a Martorell i de més petits doncs estàvem sempre al carrer, on jugàvem a futbol, jugàvem a qualsevol cosa per que hi ha espais molt grans i sempre, quasi bé sempre estàvem al mateix barri, al carrer.

Entrevistador: De petit havies estat en algun casal, a un centre jove?

M: Sí, anàvem a "L'espai Trencadissa", anàvem els dissabtes, de més petit però després el van tancar. I vam estar el meu veí i jo que tenim la mateixa edat, vam estar apuntats allà, "L'Espai Trencadissa" es deia, que em sembla que ara es diu "Espai Guspira", però crec que són dels mateixos, sí que fèiem aquest tipus... d'activitat.

(...)

M: ... quan vaig acabar això vaig marxar un estiu fora i vaig marxar de cooperant a la República Dominicana per estar amb crios que demanen pel carrer.

(...)

E: I llavors el que m'explicaves, en aquell temps a nivell polític tampoc no estàs...

M: No, cap. No per que com que és una cosa que a casa no s'havia vist mai ni parlat, no... mons pares a més són els típics que van venir del poble i mai no s'han plantejat ni tant sols la seva línia política, jo crec que ells sempre havien dit que eren socialistes. Com la gent que venia... com molta gent... i que... potser els primers anys van votar un any al PSUC o als socialistes, mai no havien tingut cap idea... així... no, no perquè a més jo crec que mon pare mai s'havia preocupat, sempre s'havia preocupat de treballar, això sí, afiliat a un sindicat tota la vida, això sí que ho tenia...afiliat a Comissions.

E: I llavors en aquest moment, els teus espais d'oci... com es configura?

M: En aquest moment doncs, amb la delegació ara faig altres activitats que no són d'oci però també m'ocupen temps, com són la meva associació de veïns, la meva... bueno la meva, també col·laborem amb una federació d'associacions de veïns de Martorell... també... faig aquí alguna coqueta, després també... bueno i la resta, el temps que tinc he estudiar, llavors sí que surto amb amics o aquí o a Lleida, també pugem.

L'itinerari que s'acaba de remarcar és prou eloqüent. Participa en clubs esportius, en la vida del carrer, es socialitza durant l'adolescència amb el món dels Esplais, fa de cooperant, treballa a Creu Roja, s'afilia a un partit polític marcadament d'esquerres i, finalment, s'integra a l'entramat d'associacions de veïns de Martorell. Com s'assenyala en aquest fragment, la diferència amb els seus pares és abismal. Mentre ells mai s'havien interessat per res que no fos el treball — *"no, no, no per que a més jo crec que mon pare mai s'havia preocupat, sempre s'havia preocupat de treballar"*—, en Miguel fa el salt a la dimensió cultural i pública. En la mesura que les condicions de possibilitat ho permeten assoleix un estatus diferenciat.

La següent entrevistada és l'Elena. Com en els anteriors casos, els pares de l'Elena van arribar als anys seixanta procedents de Castella fugint de les penúries econòmiques. L'Elena va néixer a Barcelona l'any 1964, però de petita ja va anar a viure a Hospitalet de Llobregat fins que a mitjans dels anys noranta ella i la seva parella van decidir, per raons laborals, residir a Martorell. Malgrat l'Elena és filla de pares treballadors sense massa nivell d'instrucció cal assenyalar que de ben petita a casa ja respirava un ambient polititzat. Els seus pares no tan sols militaven al PSUC, sinó que van ser protagonistes de les revoltes veïnals que a Hospitalet demanaven uns barris dignes i amb serveis. L'activisme, l'esperit de lluita i superació i les ganes

d'incorporar-se al país ja és quelcom que adquireix mitjançant l'herència paterna:

Entrevistador: O sigui, el 64 arriben aquí. I aleshores, ell a que es dedicava?

Elena: El meu pare va començar a treballar a la SEAT...

E: Vull dir abans de venir aquí.

Elena: Abans de venir aquí va estar treballant a França, no sé de què, i abans que el seu pare era sabater ell va fer l'ofici.

E: Val. O sigui primer a França i llavors quan arriba aquí ja arriba amb tota la tongada per anar a treballar a la SEAT. Iiii... la teva mare treballava, no treballava?

Elena: La meva mare va començar a treballar fent feines a diferents cases. Al principi es van trobar aquí sense conèixer a ningú...

(...)

Elena: Ells van marxar del poble perquè allí no tenien cap futur. El meu pare va arribar de França i li va dir pos ens casem i ens anem cap a Barcelona que hi ha feina o cap a França perquè estava la seva germana i allí també podia treballar. I la meva mare va dir que tot allò estava molt lluny i, per tant, cap a Barcelona perquè almenys no estava el problema del idioma. I aleshores es van venir tots dos sols, no tenien família, van agafar-se una habitació iii... I una mica pues bueno... això... que estaven en una habitació molt petita i que quan jo vaig néixer la cosa es va complicar una mica perquè clar l'habitació era molt petita iii... no em podien deixar sola en aquella casa perquè la dona no era gaire de fiar. I aleshores, quan van poder marxar... van trobar aquesta altra casa que eren sis fills i la iaia, el matrimoni i els meus pares amb mi. I allí vaig començar a donar les meves primeres passes, jugava amb els nens, la iaia era la iaia. Era la meva iaia també. La meva mare es dedicava a fer moltes hores en cases diferents i en una de les cases hi havia el fill que era aparellador i van fer els pisos aquests de l'Hospitalet i ens va donar les facilitats perquè poguéssim anar cap allà. Passaven setmanes que només veia a la meva mare el cap de setmana perquè quan ella marxava a treballar jo estava dormint i quan ella tornava de treballar ja tornava a dormir.

(...)

Elena: Els meus pares han estat dins de moviments associatius i dins el partit també... Havien militat al PSUC.

(...)

Elena: I la meva mare va aprendre abans el català per això. Anava a treballar a casa d'aquesta senyora que el seu fill li va facilitar poder comprar-nos el pis, que estava la iaia, sempre hi ha una iaia. I la iaia només sabia parlar català. I la meva mare va... aprendre'l sempre... jo em recordo quan vaig començar l'escola que es feia tot en castellà, no es feia en català i la meva mare m'anava dient el nom de les fruites en català. Les primeres paraules en català me les va ensenyar la meva mare.

Com s'ha assenyalat, aquests fragments indiquen un determinat tarannà familiar. Malgrat les condicions de treball, els inicials problemes d'habitatge i la manca d'un capital formatiu els seus pares són un clar exemple —com molts d'altres, per descomptat— de la perseverança i les ganes de treballar pel país i la comunitat. De fet, la seva mare és un dels exemples recollits d'una incorporació lingüística —ni que sigui lleugerament— per part d'una persona arribada durant les migracions dels seixantes i setantes. Per descomptat, tot aquest bagatge aportat pels pares passarà a formar part de la maleta que l'Elena portarà en el seu trajecte vital.

Pel que fa als diferents capitals dels que gaudeix l'entrevistada, s'adverteix, malgrat les dificultats inicials, l'assoliment dels objectius marcats. Cursa estudis universitaris amb l'objectiu de convertir-se en infermera. Si bé no es diu específicament és molt probable que els pares tinguessin expectatives educatives i invertissin molts esforços en l'assoliment de l'èxit escolar per part dels fills —de fet, el germà de l'Elena també va realitzar estudis superiors llicenciant-se en Filosofia i Història—. Aquestes expectatives i voluntat d'assoliment de l'èxit educatiu és quelcom que, sense cap mena de dubte, ha traslladat a la seva pròpia experiència com a mare. No tan sols té molta cura de la trajectòria educativa dels seus dos fills, sinó que s'ha implicat activament en l'escola dels fills. Val a dir, que la lògica de l'esforç, el treball i la perseverança també pren forma quan l'Elena assenyala les seves dificultats en els estudis i la necessitat de treballar durament per reeixir en els seus objectius. A continuació s'exposa el relat d'aquesta trajectòria educativa:

Elena: Jo vaig començar... en aquella època lo de l'escola pública estava una mica... complicat i aleshores el més a prop que hi havia a casa era una escola de monges i vaig anar a parar allà. Iiiii... bueno... al principi no tinc mals records... de l'època més petita no tinc mals records. Tenia la monja aquella que... era una senyora molt gran que era molt marona. I bueno... les nenes que anàvem la veritat és que clar... en aquella època la veritat és que parlàvem en castellà totes. Faig allà la primària. Aleshores... quan acabo no... quan vaig passar lo que és cinquè i sisè... quan vaig fer sisè, setè i vuitè no em van anar gaire bé les coses. A més, la meva mare sempre ha estat una persona molt reivindicativa i aleshores això a les monges no els hi va agradar gaire... Aleshores pues bueno... pos no em va anar gaire bé. I a cinquè em va tocar una monja que era d'aquelles de la antigua escuela... "la letra con sangre entra!". (...) I la veritat és que... clar, a partir d'aleshores ja no vaig tenir gaires bons records...

E: Clar, no tenies motivació per continuar estudiant.

Elena: No! Aleshores, vaig sortir, me van dir que lo meu els estudis que no... que no servia per estudiar... És el que et deien. I aleshores vaig entrar a FP. Vaig anar a una escola també de monges i vaig fer puericultura. Bueno... primer me vaig treure el graduat escolar perquè evidentment no me l'havia tret allà a l'escola. Allà el graduat escolar me'l vaig treure sense cap problema. Els professors eren gent jove, amb ganes de... La veritat és que molt bé. I vaig fer puericultura, cinc anys, i evidentment ... quan estava allà veia que no em quedaria amb això, que continuaria estudiant. Encara allò que no saps ben bé que faràs... i com al fer la puericultura vaig tindre oportunitat de fer les pràctiques en diversos puestos: vaig estar en una guarderia, vaig estar a la maternitat on estaven els nens abandonats, on estaven els nens de protecció i vaig estar fent pràctiques a Sant Joan de Déu, a la maternitat, i llavors me vaig decidir per la infermeria. I vaig fer infermeria. (...) Mentres estudiava infermeria estava treballant de monitora de menjador. Els meus pares em deien... perquè a veure... no és que... sóc una persona que em costa estudiar, vull dir que no tinc una capacitat... haig d'esforçar-me. Però bueno... era una cosa que a mi m'agradava, ho feia de gust i bueno, em va costar una mica per això... perquè estava treballant i estudiant pues no anava al ritme de tothom iiii... la carrera que era en tres anys me la vaig treure en cinc.

Aquest reposicionament pel que fa al nivell formatiu i d'instrucció s'enllaça directament amb la posterior trajectòria laboral. És a dir, assolits els estudis d'infermeria ja pot exercir d'infermera. En aquest cas, d'infermera a l'Hospital de Martorell, raó per la qual acabarà traslladant-se a viure-hi.

Elena: M'incorpo al món laboral abans d'acabar la carrera. Aquí vaig anar a l'escola i vaig veure que demanaven estudiants de segon per Mora d'Ebre i per aquí, per l'Hospital de Martorell. I aleshores me vaig vindre cap aquí i vaig començar a treballar aquí. Iii... quan vaig començar a viure amb la meva parella iii clar jo no tinc cotxe, tenia que venir amb tren, els trens passaven cada hora... era horrorós! Vaig estar molt poc temps de nit perquè l'hi vaig haver de dir a la jefa que jo no podia treballar de nit. Llavors em van passar de dia i vaig començar... va ser llavors quan ens vam anar a viure el meu company i jo va manar a viure... els meus pares ja havien canviat de pis i encara conservaven el de la calle Belchite, el primer... (...)I ara ja porto més de vint anys als Hospital de Martorell, des del 1989.

Finalment, tal i com ja s'ha avançat, l'Elena presenta un capital social i relacional molt potent. Com els seus pares, és una persona molt activa que ben aviat s'incorpora als moviments socials i polítics. En certa manera, sempre està fent bullir l'olla. Sigui la dels moviments veïnals, polítics, laborals o educatius:

Elena: Mmmm... vaig començar... Els meus pares han estat dins de moviments associatius i dins el partit també... Havien militat al PSUC. (...) I aleshores bueno... tots hem estat amb ells. Ells anaven allà pues nosaltres també estàvem allà. Ens relacionàvem amb nens de...

E: O sigui que des de petita has mamat política...

Elena: Sí. [RIALLES] Sí, sí. Iiii... bueno vaig començar... quan tenia 7 anys em van enviar a (???) de colònies i em va agradar molt. M'ho vaig passar molt bé. I allà on vivíem estàvem a l'associació de veïns i amb un altre nen i jo anàvem burxant per veure si podíem fer un esplai. Estàvem anant a l'esplai que hi ha al (???) i vaig començar a buscar una mica a la gent més gran per veure de muntar algo i vam aconseguir que ens muntessin l'esplai allà a Hospitalet, allà a Pubilla Cases. I aleshores ja vaig començar... amb 14 anys pues vaig començar a portar nens. Anava de monitora amb els petitons. (...) Sí, sí. Ja et dic, ells estaven en aquesta associació d'on va néixer l'esplai. Iiiii... recordo haver anat a netejar "parterres" per demanar parques Iiii...

(...)

E: I ara, en l'actualitat... més o menys, a banda d'estar aquí a Iniciativa, estàs en més col·lectius, més associacions? Què estàs fent ara?

Elena: A veure... ara...estic en el comitè d'empresa, ara participo menys però he estat molt participativa en l'associació de pares de l'escola, el que passa és que el petit ja marxa aquest any i m'he anat fent el "destete". Aquella escola... és més escola meva que no pas les que realment jo he anat. A l'escola on han anat els meus fills me l'estimo molt...he participat molt. Porto 2 anys col·laborant en una associació que treballa amb nens de tot el món d'entre 12 i 18 anys. Ara tinc un nen japonès a casa, de 17 anys, marxarà el juliol. L'any passat vaig tenir una noia canadenca i aquest un japonès.

Aquest incorporació en els moviments socials no tan sols li ha obert molts camps relacionals i de contacte amb gent força diversa, sinó que a la vegada ha permès la configuració d'un determinat discurs al voltant de determinades

associacions que, en alguns casos, han generat una funció d'exclusió més que no pas d'inclusió. En aquest sentit, és molt clara pel que fa a determinades associacions de caire "regionalista" o folklòric:

Entrevistador: Recordes, per exemple, sobretot a l'època d'Hospitalet, abans de venir a Martorell, l'aparició, la creació de Cases d'Andalucía, Casas d'Extremadura? Com ho recordes? Creus que tot això va contribuir no només a mobilitzar a la gent a nivell de...

Elena: Sí.

E: ...va contribuir a facilitar el contacte entre la gent autòctona i la gent nouvinguda? O va contribuir, potser, ha establir ghettos per exemple?

Elena: Jo penso que a vegades... a vegades va fer això. Clar, jo amb aquesta gent la veritat que... amb aquest tipus d'associacions tampoc he tingut massa relació. Sí que és cert que existia la Casa de Andalucía i molt a prop de casa hi ha via la Casa de Extremadura, però no... no... a lo millor com que els meus pares... clar... tampoc... ells eren d'altra banda diguéssim...

E: Així ells no s'hi van atansar mai?

Elena: No, no. I, a més, parlant amb gent que sí que estava a dins d'aquestes associacions, perquè sí que tenien veïns i molta gent, sobretot andalusos...ells encara... jo els meus pares, sobretot la meva mare, tinc la sensació que ella, en el moment que va arribar aquí, va tenir molt clar que ja no tornaria mai. Mentres que la gent que estava en aquests grups era com... estaven molt enyorats, que no acabaven d'integrar-se aquí.

L'Elena, com els seus pares, sempre s'ha mantingut allunyada d'aquest perfil d'entitats de caire més culturalista —evidentment no s'està posant sota el mateix paraigua a totes les cases regionals— optant per entitats més socials i reivindicatives. De fet, com la seva mare, ella mai s'hi ha sentit atreta. En la mesura que va néixer a Catalunya no empatitza massa amb aquest tipus d'entitats.

Un altre dels entrevistats és el Marcos, fill de pares procedents de La Rioja va arribar a Martorell l'any 1962 a l'edat de 7 anys. El motiu de l'arribada dels seus pares va ser pel trasllat de la fàbrica en la que treballaven. Com ell mateix assenyala, els seus pares eren treballadors sense massa estudis que malgrat incorporar-se força bé a la vida de Martorell mai es van vincular al món associatiu més militant. Aquest fet, contrasta clarament amb la trajectòria del Marcos. Com s'observa, aquest entrevistat posseeix un capital educatiu i social considerables. A banda de tenir estudis superiors —va estudiar arquitectura i exerceix d'arquitecte— és una persona molt culta amb una gran capacitat per analitzar el món que l'envolta. Malgrat no ha militat mai en cap partit polític, és una persona molt polititzada —clarament d'esquerres— que s'ha prodigat al voltant dels moviments socials i ecologistes.

Amb l'objectiu de descriure més acuradament la trajectòria del Marcos, convé observar alguns dels fets més paradigmàtics de la mateixa.

En primer lloc, val la pena escrutar els inicis, és a dir, l'arribada. Fill d'una família modesta, es va instal·lar —amb els seus pares i germans—, inicialment, a la Vila —el casc antic de Martorell—. Malgrat, com assenyala, els seus pares no tenien estudis, queda força clara l'estratègia educativa racionalitzada pels seus pares:

Marcos: Sóc del 55, els meus pares vivien a la Rioja en un poble, un poble en recessió perquè vivia de la indústria de "l'alpargata" i del "cáñamo", un recuerdo de la infancia muy bonito, yo recuerdo una plantación inmensa de caña, que había herramientas del trabajo, la cultura del cáñamo se perdió, las alpargatas que eran la industria está desapareciendo y entonces mis padres emigraron aquí a Cataluña porque nosotros vivíamos en una finca a las afueras del pueblo al lado de un río y crearon una delegación y a mi padre le hicieron venir a Cataluña.

Entrevistador: A quin any més o menys?

M: Va venir al 62. I ells van venir, van construir la fàbrica i quan estava construïda amb la família vam arribar quan ells ja estaven instal·lats. Jo recordo als meus pares que m'han dit que van venir, van deixar la família allà i se'n anaven allà a l'estiu o per Nadal de vacances. Van venir perquè nosaltres poguéssim estudiar.

E: L'estratègia educativa està claríssima. I la teva mare va treballar?

M: Ma mare no. Treballava el meu pare en una fàbrica de pinsos i bueno arribem i ens integrem molt bé. Nosaltres teníem una família aquí i ens instal·lem en una indústria del vapor aquí al mercat darrere de l'església, li diuen el vapor perquè era una indústria tèxtil que es deia Vapor. Nosaltres ens instal·lem aquí amb els meus tiets que eren els gerents d'aquesta indústria del vapor que llavors no era una indústria tèxtil que ja s'havia deixat de fabricar, sinó que era un matadero de pollastres, era un escorxador i que pertanyia a la cadena del centro, tenien granges, feien pinço i pollastre congelat. (...) Encara està l'edifici i vivint a la fàbrica i anàvem al col·legi d'aquí el convent el Contador (...) hem viscut primer aquí a la vila, la meva primera escola va ser la Mercedes aquí a les monges, després el Contador, i després a tot el barri, vam viure un temps al Pla mentre acabàvem el pis d'allà la fàbrica i ara visc a Montcada, en una vivenda oficial.

(...)

E: Els teus pares van poder estudiar?

M: No.

La importància de la inversió educativa és clara. Dels quatre germans, dos van cursar estudis universitaris. La seva germana petita i ell mateix. La trajectòria educativa del Marcos demostra tant la seva lucidesa com la pròpia capacitat de treball. De jovenet va anar a estudiar a fora gràcies a les beques que va anar rebent. Beques que demostren el seu nivell d'excel·lència i capacitat de treball:

Marcos: Som quatre germans. La meva germana viu a Olesa, és nascuda aquí. Les altres han nascut allà, i jo sóc l'home, i de tots només vam estudiar dos: la meva germana petita que és periodista, és professora d'universitat i jo que vaig estudiar arquitectura, bueno vaig estar estudiant per fora, jo estudiava a la Monegueta perquè era molt bon estudiant i me'n vaig anar amb els 14 anys a Alcalá de Henares, vaig estar-hi

un any fent un curs introductori, vaig estar 2 anys al País Basc i llavors volia marxar a Sevilla amb uns amics per una universitat laboral perquè a la universitat laboral hi havia gent amb beques. Clar, havia estat a Madrid, al País Basc i vaig dir: em tiro tres anys a Sevilla estudiant i me'n torno a casa. Em va anar prou bé però no vaig treure prou nota per quedar-me a Sevilla i me'n vaig anar a Osca a fer Química. Vaig renunciar a la beca i me'n vaig anar a casa i vaig fer arquitectura aquí.

(...)

E: La teva trajectòria educativa que m'has comentat que els teus pares tenen aquest plantejament d'aquesta estratègia educativa per als seus fills, en aquest cas, tu i la teva germana sou els que teniu èxit en aquesta estratègia educativa, vas a l'escola d'aquí.

M: Vaig fer parvulari aquí. Sempre en escoles públiques. Hem continuat la tradició, sempre hem anat a l'escola pública, tant la meva germana petita com els meus fills.

(...)

E: Llavors quan arribes a la universitat, surts de Martorell...

M: Recordo lo que em passava, que va passar allò del Puig i Antich, que vam estar tot un any parats. Llavors nosaltres de tot això no en teníem ni idea, els que anàvem de Martorell no en tenien ni tres llums, de tot això de la política. I bueno, sí veiem com funcionava, i vam estar tot un any parats. Però molt desvinculats, eh. Les assemblees les controlava qui les controlava, exactament igual que ara i veig com funciona i és igual que lo d'ara. I no vam entrar en cap activitat, ni entitat ni associació.

(...)

M: Vaig estar molts anys per acabar la carrera perquè nosaltres acabàvem en 6 o 7 anys i (...) llavors jo em vaig casar, vaig tenir fills, llavors es va allargar una mica el tema d'acabar la carrera i vaig trigar com 10 anys en acabar la carrera però mai tenia temps d'acabar la carrera. I em vaig plantar i o bé acabava la carrera o feia altres coses.

E: I mentrestant de què treballes.

M: Treballava amb arquitectes però...

E: No pots signar.

M: Exacte, jo feia feina per ells, però no firmava. Ara passa el mateix, tinc estudiants però qui firma sóc jo. Lo que passa que treballen sense cobrar és una cosa al·lucinant, molt al·lucinant. Jo crec que es passen. Com que necessites aquesta pràctica...

Aquesta intensa trajectòria educativa li confereix un important capital cultural i social que permetrà la progressiva aproximació tant als moviments associatius i contestataris, com l'acostament a sectors socials més catalanoparlants. Queda clar que aquest capital cultural és un dels fonament perquè, conjuntament amb la seva parella, potencii la carrera educativa dels seus dos fills. Ta li com ell assenyala ambdós han assolit —o estan realitzant— estudis universitaris:

Entrevistador: ...tot això com s'acaba plantejant? La trajectòria educativa dels teus fills.

Marcos: Jo sempre havia volgut que estudiessin i el gran és enginyer tècnic químic però després no s'ha dedicat a la química. Està en el món de la construcció. En una empresa que lloga materials de construcció, però es dedica a la seguretat. És el que munta els sistemes, projectes i controla la seguretat en una empresa molt gran, a nivell estatal.

E: Aquest és el que té 30 anys?

M: Sí. Està tot el dia viatjant perquè com que tenen moltes delegacions i ell s'encarrega de muntar tots els programes de control. I la petita, a la petita no li ha agradat estudiar, no li ha agradat llegir, no sé perquè no l'he pogut mai...de cap manera, inclús ara. És una altra cultura, més audiovisual. De totes formes es treia les notes bé i no sabia què estudiar i al final va decidir fer Belles Arts i va treure molt bones notes el primer any, el

segon ja van apretar més i va treure bones notes però jo li vaig ajudar. Però el segon de Belles Arts és molt dur. Tens que saber argumentar i per poder argumentar en el món de l'art o tens molta cultura, tens que tenir molta cultura sinó veus un quadre i no saps què dir, no tens ni idea i molt menys veure una opció o veure el que passa. (...) Va marxar a segon, no el va acabar perquè era una edat una més complicada, 18, 19, 20, els nanos tenen el cos bàsicament hormonal i... va dir que ho deixava. Va deixar d'estudiar i es va treure el carnet de conduir. Volia treballar per tenir cèntims. I aquest any va decidir que volia tornar a la universitat i ha trobat el seu món en l'ensenyament. Volia fer educació infantil i és lo que està fent i està disfrutant moltíssim amb les classes, els profes.

Com s'ha avançat, en Marcos treballa d'arquitecte. Té un petit despatx on desenvolupa la seva activitat professional —i a la vegada associativa car molt sovint el despatx és emprat per realitzar reunions de la plataforma ecologista on milita—. Ara bé, com ell mateix assenyala, realitza feines de poc abast, mai s'ha encarregat de grans projectes o construccions:

Marcos: Jo sempre havia tingut molta feina, perquè sempre hi ha hagut molta feina per fer. No ara ja no, ara és tot el contrari, però fins ara sempre hi havia rehabilitacions, algú que volia fer-se una caseta o alguna tonteria perquè l'àmbit on nosaltres ens movem és molt ampli, doncs també tens cosetes que fer. Mai disposava de temps per (...) però ara ja no treballo des de fa uns mesos [inaudible] i sí, sí, jo quan acabava, inclús vam tenir que acabar el final de carrera perquè al final de carrera es fa en grup, amb la colla d'amics i vinga va, fem-ho tots junts per acabar alhora. És una carrera molt dura però. I sempre havia tingut feina: la casa per l'amic de no sé qui, la casa pel veí, coses així, que són un nivell d'arquitectura, d'un nivell molt senzill, és a dir, mai farem un gran projecte, ni un bloc de pisos, ni treballar per l'administració, ni coses d'aquestes; més aviat "chapucillas".

D'altra banda, en termes de consciència social i capital relacional el Marcos n'és un bon exponent. Com s'ha dit, un cop enllestida la universitat s'incorpora primer al moviment veïnal de Martorell i, després, —fruit de diferents iniciatives dubtoses amb el territori i el medi ambient— al moviment ecologista. Aquests marcs d'acció, no tan sols li permeten conèixer molts veïns i veïnes, sinó que el fan entrar —encara que sigui per la via dels moviments socials— al món de la política. Tot plegat li confereix un alt capital simbòlic, un evident reconeixement per part de molta gent de la vila, i un alt capital cultural, en la mesura que es veu "obligat" a formar-se al voltant de diferents temàtiques: contaminació, usos de l'aigua, lleis urbanístiques, etcètera. A continuació s'exposen alguns dels moments cabdals d'aquesta trajectòria associativa:

Marcos: *[Sobre la universitat]* Les assemblees les controlava qui les controlava, exactament igual que ara i veig com funciona i és igual que lo d'ara. I no vam entrar en cap activitat, ni entitat ni associació
(...)

M: Bueno, que han estat en associacions que tenien un pes important, perquè es movien molt i havien arrossegat a força gent (...) tot lo contrari que passa ara, les associacions

de veïns donen pena. Les associacions no són prou independents llavors, sempre han anat darrere dels polítics. (...) Les primeres associacions, la primera associació democràtica la vam fer nosaltres. Vam fer dues candidatures i va haver eleccions. Era gent que havia tingut inquietuds i que movia a un grup de gent que era la seva junta, era gent que tenia inquietud i que treballàvem pels veïns. Però mai havia hagut eleccions, i nosaltres vam fer eleccions, vam fer una junta, en vaig sortir molt decepcionat.

(...)

M: Llavors, què va passar? Va passar que van tenir un parell de conflictes importants. I va ser el projecte de muntar 2 incineradores. Això va ser que va venir Greenpeace, muntessin unes assemblees informatives. Greenpeace deia la veritat i els altres deien que no eren incineradores, van estar discutint tres mesos si era o no era una incineradora. Ells deien que no era incineradora. És un argument ja clàssic: negar-lo. El tema de les incineradores va marcar a molta gent, perquè mentre uns deien que no era una incineradora, altres feien cursets sobre incineradora, es va crear com un moviment per desmuntar tots aquests arguments de l'Administració. Això va ser a l'any 1993.

(...)

M: Després va passar una altra cosa. Es va fer una plataforma perquè volien fer una carretera per sobre del riu Anoia. I això la gent va dir, caray. (...) ...llavors anava tot lligat: l'AVE, la construcció del canal de l'Anoia i la carretera, i amb tot això va caure també la construcció de la central tèrmica. I això va fer que la gent es revoltés, la gent no entenia perquè el govern entrava a totes i aviam, la incineradora ja la tenim, i fer ara una central tèrmica? Això va fer que CiU guanyés les eleccions però no amb majoria per formar govern i va entrar el tripartit. (...) Diguem-ne que la meua entrada al tema polític és més des de l'ecologisme que... però jo he tingut clar que m'interessava la participació de la gent d'una forma més desinteressada que no vinculada a un partit polític. Perquè? Doncs perquè els partits polítics sempre mana el (...) hi ha unes directrius (...)

L'Elvira, la darrera entrevistada d'aquest grup, arriba a Mataró per motius estrictament econòmics. L'Elvira és de les persones que sap contextualitzar com ningú la seva arribada a Mataró. Ningú fa una connexió tan clara entre la pròpia biografia i la història com ella, com ho fa en referir-se al centenari del tren Barcelona-Mataró.

Elvira: Sí, sí, jo ja vaig veure el centenari del tren, sí sí, més maco, era preciós. Sí, sí el centenari era el 28 d'agost, sí el 28 d'agost em sembla que era. Sí, sí el tren va arribar a Mataró el 28 d'Agost del 1948. I llavors la gent es va vestir de època, sí sí, va ser una festa molt maca.

Ella va venir a Mataró per servir en una casa, per treballar ja de seguida, amb 14 anys. És a dir, va venir sola. La família es va quedar al poble de Múrcia. Cal pensar que aleshores hi havia moltes persones que arribaven del mateix lloc, Cehegín, a Mataró. Ella va venir sense la família, però amb dues noies més que també venien a servir.

Bueno, jo vaig venir a treballar, primer em vaig posar a servir. Jo era la gran de tretze germans, vivia en un poble petit... teníem una mica de terra i ja pots comptar, servia per mal menjar i una mica pel calçat.....I llavors no hi havia ni seguretat social, ni res de res, i ja veus, jo era la més gran, la major de tretze germans.... Bueno dels tretze en van quedar set, però deu n'hi do també set..... I llavors doncs sí, amb 14 anys me'n vaig anar a Murcia, a Murcia capital, i m'hi vaig estar dos anys i mig, amb a14 anys.

Els seus pares es van traslladar a Mataró quan ella ja estava ben establerta. Per tant, finalment és tota la família que s'hi trasllada. Entre tots es compraran les cases on viuen. L'ajuda mútua entre pares i fills, i entre germanes, serà l'estratègia de consolidació del seu projecte migratori fins a l'estabilitat.

El moment històric en què creix l'Elvira, la dictadura, ofereix un panorama educatiu desolador, sense mestres a causa de la guerra, l'exili i la depuració, sense oportunitats educatives per a les dones, i amb una situació econòmica de penúria que no permet a les famílies destinar recursos a l'estudi. Per tant, no ens ha d'estranyar si persones com l'Elvira no arriben a la universitat, malgrat que, si n'haguessin tingut l'oportunitat, hi haguessin estudiat. El cas en què la vocació i les oportunitats queden més allunyades és sens dubte el de l'Elvira. Ella es lamenta de no haver pogut anar a escola a estudiar, perquè amb prou feines hi va poder assistir amb regularitat fins als 11 anys. Malgrat això, ens explica que la seva mare li va ensenyar a llegir i a escriure als 3 anys. A ella sempre li ha agradat aprendre, però va haver de deixar l'escola amb 11 anys. Ho atribueix als moments difícils que es vivien aleshores, per la guerra civil. El pare no li va deixar assistir a una escola mixta que es va formar durant la guerra civil per ajuntar mestres i atendre millor l'alumnat.

Elvira: A mi m'ha agradat sempre aprendre... Jo vaig sortir de l'escola amb 11 anys, i em volien demanar una beca, però el que passa ...era la guerra i es van emportar tots els mestres i hi havia escoles de nens i escoles de nenes, però com que es van emportar els mestres, varen fer escoles mixtes, i... al vespre al arribar a casa el meu pare em pregunta, has anat a escola i qui hi havia...fulano, fulano i fulano....També hi ha nens?, i jo dic sí....doncs no vas més a escola ...i així va ser només un dia d'escola i l'escola es va acabar. (...) Jo vaig trobar molt bones mestres, que m'estimaven molt, quan jo vaig començar als cinc anys jo ja llegia bé com ara i quan tenia 8 anys em va portar la meva mare a l'escola on anàvem els grans... i la mestra quan em va veure ...jo era molt petita...em va dir, no és que no tenim puesto, està tot ple. I la meva mare va dir, però miri que sap llegir molt bé, i em va fer llegir, i va dir bueno, agafarem una cadireta i la posarem aquí....I es clar jo això quan me'n recordo...però llavors no vaig poder tenir la beca.

Pel que fa a la trajectòria laboral, s'observa una trajectòria ascendent. Amb 14 anys comença a treballar de serventa en una casa. L'Elvira no en fa crítica d'aquesta feina. Diu que sempre hi va trobar bona gent. No li sap greu haver treballat de serventa. Però la veritat és que aquesta feina només és una petita part de la seva vida, la que comença a Mataró. Després de casar-se,

L'Elvira va treballar en una fàbrica de mitjons, on va arribar a portar 9 telers. Per tant, hi feia d'encarregada de la feina dels altres.

El marit, que va venir de l'Aragó, treballava de pagès, encarregat d'un senyor de Barcelona que tenia terres. Això el va portar a cuidar un mas a Reus, de la mateixa propietat, i amb la seva dona se n'hi van anar quan estaven esperant el primer fill. Per tant, l'Elvira va fer de masovera a Reus. És en aquest context que va consolidar el seu aprenentatge del català. Igual que en Carlos, doncs, la trajectòria laboral la va portar inexorablement cap al català. Malgrat que en tornar de Reus, retorna a la fàbrica, en aquest cas una fàbrica de tints, l'Elvira aprofita la primera oportunitat que té per millorar la feina. Així doncs, decideix muntar una botiga. Aprofitant que troba proveïdors a la fàbrica, munta una botiga de roba, on ven gènere de tota mena i condició. L'Elvira ho veu com un progrés clar respecte de la feina a la fàbrica. Ella volia una feina que li permetés incrementar els ingressos familiars, que li permetés viure millor.

Elvira: No, miri, ja vaig tenir molta sort amb la botiga, jo llavors estava sola al barri. Venia el fred, i que si gorros, guants... Ara ni paraigües gairebé es venen. Bufandes... Venia de tot, menys sabates, de tot, bolsos, maletes, bates, el que fos.

E. Es clar molt millor que la fàbrica, els horaris.

Elvira: Sí sí, mira es que érem moltes boques, i jo deia es que he de fer una altra cosa, i el meu marit, i què vols fer, i jo deia no ho sé, una botiga, jo volia posar pesca salada, hi vaig anar a una botiga a "les olivetes" que hi havia aquí a la Creu Blanca, ...i em van dir, però tens puesto per posar el bacallà en remull, per picar el bacallà, per les legumbres ...i jo vaig dir, no, noi tinc puesto i no no... llavors volia posar un estanc, però ja en hi havia un aquí a Maria Cristina, i estava molt a prop, ho vaig demanar i em van dir que no, en hi havia un massa prop. Llavors el meu marit ho va comentar amb un noi que treballava amb ell, i li va dir, mira si vols jo li pujo calces, mitges i mitjons ...i si vols que comenci amb això.... I eixís vaig començar, vaig posar unes estanteries... a la finestra el fuster em va fer una mica d'aparador. En fi que vaig començar amb molt poc ...però com que venia el dia del pare i tot això.

Fins i tot el seu marit acaba treballant a la botiga amb ella, veient que el negoci prospera i que necessita agafar algú que l'ajudi. L'Elvira demostra preocupar-se pel futur, per la família. És capaç de planificar i de preveure els esdeveniments, d'avançar-s'hi. En tot moment exposa un gran sentit de la mesura i de l'esforç que cal per assolir els objectius que es proposa. És una persona que sap el que vol i cap a on va.

Elvira: Has de pensar que quan van posar els "autónomos"....Bueno el meu marit ja tenia 35 anys d'haver treballat... I el senyor que va venir em va dir amb un que es doni d'alta en hi ha prou...i jo vaig dir, no, no en hi ha prou, tos dos, perquè ara podem, però el dia de la jubilació....perquè ara mateix amb les dues jubilacions, quan vàrem

tancar la botiga, malament...passaríem gana, jo li vaig dir al meu fill, mira Agustí, no en tenim prou... I ara quan es va morir el meu marit, per això em vaig vendre la casa d'Orrius...He tornat a l'antiga casa on tenia la botiga...però es que si m'hagués comprat el pis que em proposaven els de les finques, no, tindria problemes. Ara està bé... tornar als orígens...Tot i que encara tinc una mica de racó...Jo li vaig dir això a l'Alfons... i és que ell em va dir, sí, es que tu ens has ensenyat a ser responsables....

L'Elvira es va retirar als 60 anys, al moment que el comerç de barri va deixar pas a les grans superfícies. Però l'Elvira no s'ocupa només de la botiga. No sabem si compagina la feina de la botiga amb l'estada a la fàbrica, però en tot cas, sí que sabem que treballa per encàrrec fent peces de roba a mà. I aquesta activitat l'ha continuat fent de jubilada. Per tant, no s'ha quedat mai sense fer res. I cal pensar que als vuitanta anys va a classes a l'escola d'adults.

Elvira: Sí, eren altres moments, també feia vànoves de ganxet i les venia, me les encarregaven i jo les feia....Ara, després de retirar-me és el que he fet. M'agrada molt de fer ganxet....tapetes, en he fet per tos els fills, la meva filla en te dues, la meva néta en té una, la meva jove també dues, per tothom, per a mi al final no me n'ha quedat cap.

E: ja passa això....

Elvira: També feia vestits a les nines, de ganxet i pameles ...havia fet moltes coses jo...I ara tinc una vànova que tinc començada, quan li fa passar allò al meu marit...i ara ja no ho puc fer, per els dits....de vegades, encara ho vaig amb llana que costa menys...i he cosit, he fet la roba dels meus fills, i es que ara, la gent ja no sap ni cosir un botó.

13.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques

Fins ara s'han posat de manifest les diferents posicions socials i condicions objectives d'existència dels integrants d'aquest model. A grans trets, es tracta d'un perfil d'èxit social. La majoria dels entrevistats, fills tots ells de famílies treballadores arribades durant els anys cinquanta a setanta del passat segle XX, tenen un important capital cultural —sigui pel nivell d'estudis assolit com per la formació no reglada que han realitzat durant les seves trajectòries— i, sobretot, un capital social molt diversificat. És a dir, tots ells han construït xarxes socials més enllà dels seus entorns més propers. Unes xarxes socials que els han permès contactar amb individus d'altres posicions socials i establir vincles amb espais catalanoparlants. Si bé el castellà és —i serà— la seva llengua d'origen, han convergit —o ho estan fent— cap el català. És a dir, han ampliat considerablement els seus espais d'usos atorgant

progressivament més presència al català i reforçant les seves actituds positives envers el seu ús.

Malgrat les diferències generacionals o d'estatus, es tracta d'un grup relativament homogeni. No obstant, i per motius fonamentalment analítics, s'ha cregut convenient construir dos subgrups a fi i efecte de mostrar més clarament algunes de les diferències existents entre els integrants d'aquest model. De fet, es tracta de diferències en els usos de caràcter contingent i que, en molts casos, s'estan modificant tot accentuant la seva convergència envers el català.

En primer dels subgrups es componia per un seguit d'individus amb uns usos lingüístics altament catalanitzats. De fet, aquesta és la característica més rellevant i que actua com a element diferenciador del segon subgrup. Són individus que han fet del català la seva llengua familiar i l'han transmès —o en tenen la intenció— als seus fills. En canvi, els segon dels subgrups, malgrat mantenir majoritàriament les lògiques del primer, no ha realitzat —almenys no amb tanta intensitat— el pas d'incorporar plenament el català en el nou nucli familiar. No obstant, tant en la competència lingüística com en els altres àmbits d'interacció lingüística ambdós subgrups mantenen uns usos molt similars. Aquesta convergència massiva cap el català es reforça quan s'analitzen les seves actituds i disposicions envers la llengua. Com es veurà, el català és quelcom que s'ha incorporat en el seu *habitus* lingüístic i, per tant, quelcom que defensen amb tota naturalitat.

En els següents apartats es poden constatar tant les pràctiques lingüístiques articulades pels dos subgrups, com les normativitats i discursos que es deriven d'aïtals pràctiques.

13.2.1. La dominància dels espais catalanoparlants i l'alta identificació lingüística

Aquest primer subgrup el componen els casos específics de l'Esther, l'Iván, l'Amalia, la Victoria, l'Eladio, la Mar i el Mateo. Com s'ha exposat en l'anterior punt, tots ells són un exponent d'un cert èxit social que els ha

permès entrar i mantenir un contacte continuat amb espais catalanoparlants. De fet, tal i com s'explicita en la denominació d'aquest subgrup, la major part dels seus espais socials es vehicula majoritàriament en català. En aquest sentit, les dimensions *expressiva-afectiva* i *instrumental* adquireixen, aquí la seva màxima potència. El català és percebut com a necessari si es vol assolir un cert reposicionament social —accedir als estudis, una feina qualificada i ampliar les pròpies xarxes socials—. La dimensió instrumental en aquest cas és prou evident. Ara bé, aquesta dimensió instrumental queda reforçada —i en molts casos superada— per la dimensió afectiva. Els entrevistats s'identifiquen plenament amb la llengua i amb la seva pròpia catalanitat. De fet, la utilització del català actua com a marcador simbòlic que els hi confereix —des del seu propi punt de vista— una pàtina de catalanitat. Aquestes dues dimensions actuen com a catalitzadors d'uns usos altament catalanitzats.

Com s'ha pogut observar amb l'anàlisi de la trajectòria d'aquests entrevistats —aprenquin el català durant la infància o bé durant l'adolescència—, el català s'incorpora amb un cert esforç per part seva. Cal pensar que tots ells són castellanoparlant d'origen. Per tant, no els ve donat d'entrada. Malgrat una posició inicial amb predomini del castellà, durant la seva trajectòria han acabat incorporant progressivament el català en bona part dels seus usos quotidians, passant a convertir-se en llengua d'ús habitual. Quins són, doncs, aquest usos? Com s'articulen? Com s'hi arriba? Tot seguit es procedeix a la identificació d'aquestes qüestions amb l'objectiu de veure la importància de la transició lingüística realitzada.

L'Esther, com ja s'ha comentat, viu en el barri de Cerdanyola (Mataró) en els anys en què probablement es parlà menys en català. Ella recorda que molt pocs l'han arribat a parlar, malgrat que a la seva generació les coses ja canvien. Alguns parlen en castellà amb els pares i català amb els fills. Però també s'adona que aquest pas, que ella va fer, per incorporar-se als catalanoparlants, no és seguit per la generació següent. Veu com els joves del barri continuen essent monolingües. És com si la generació que ve després de la seva hagués perdut l'interès que hi havia hagut durant la transició.

Els mestres d'escola li comenten que ara hi ha un rebuig d'aquesta generació cap al català, de gent que s'ha format en català. En canvi, la seva generació va aprendre el català no pas per l'escola, sinó per altres motius. A l'escola encara no hi havia immersió, ni s'ensenyava en català, però ells volien aprendre'l. En canvi, ara veu un gran desinterès entre els joves del barri, que tenen un oci molt centrat en els centres comercials i molt poc contacte amb els joves del centre, que no participen en associacions.

En canvi, durant la transició hi havia un projecte comú, i la integració era un desig de tothom. La generació d'ara no té aquests referents. Hi ha desconcert, incerteses.

Sobre els motius que la van portar a parlar català, l'Esther ens explica que els seus pares sempre els van transmetre el missatge que calia aprendre català:

Esther: I els meus pares, també he de dir, que eren partidaris d'això, que havíem d'aprendre el català, per tenir més sortides, més... Per tenir una feina, pel que sigui, aquí també pues s'ha de reconèixer no?, que ells tenien també molt clar això. I va ser a l'institut, quan... me vaig posar amb el català. O sigui, ja era gran. Ja tenia tota l'estructura mental, de la llengua, feta.

D'altra banda, com s'ha vist en altres casos, una persona de referència per a ella la va empènyer en aquesta direcció. En el seu cas va ser un professor de l'institut, que la va ajudar personalment. A més a més, l'Esther va viure en el moment que la normalització lingüística recollida la legitimitat de les lluites pel reconeixement dels drets de Catalunya durant la transició. La forta vinculació entre Catalunya i el projecte democràtic fa que en aquell moment les polítiques per la recuperació de la llengua esdevinguin un símbol de la nova democràcia entre els nous catalans:

Entrevistador: Però hi havia algun motiu associat a l'ús del català, que tu recordis, de...

Esther: A mi em va animar molt un professor que vaig tenir, eh? Que la veritat que em va ajudar força en aquest sentit, i... Motius socials? Home, pues que amplies la teva xarxa d'amistats i de... La teva xarxa social. I aleshores veus pues que hi ha gent que, bueno, que el català és d'aquí i que... ens comuniquem. Tampoc no sé.

E: I era ben vist potser, com una cosa positiva.

Esther: Sí, sí. Com una cosa positiva. No, jo mai ho havia vist com una cosa negativa, eh? Jo mai ho he viscut com una cosa negativa el aprendre i utilitzar el català. No havia tingut ocasió, i fins que no vaig arribar a l'institut.

Un cop el va aprendre, l'Esther ha parlat català sempre més. Tot i que no ha deixat de parlar castellà amb els familiars i amics amb els quals es tractava amb aquesta llengua. Per això s'identifica com a bilingüe.

Entrevistador: I després ja l'has utilitzat sempre.

Esther: Tampoc vaig fer un plantejament de res. Jo crec que és un procés.

E: Un procés de relació...

Esther: Un procés. Que vas fent vas fent i un dia pos mira, el parles fatal, i després pos mira vas fent.

E: Sí. I després ja l'has utilitzat sempre?

Esther: Sempre.

E: Vas fer aquest canvi i...

Esther: Sí. Sóc molt bilingüe, perquè clar, amb els pares o família, amics, clar. Amistat que tens de fa molts anys, que... ens vam conèixer en castellà, costa molt d'utilitzar entre nosaltres el català. Això està clar. I continuem parlant en castellà. Amistats de fa molts anys, que ens coneixem de petits, parlem en castellà. Perquè és que és lògic, no? I a més a més amb l'estructura que tenim.

Amb els fills, ell i el seu marit (que també és de pares nouvinguts), parlen català. És una decisió que no es van plantejar massa, sinó que va sorgir així perquè tots dos parlaven català. L'Esther, com sempre al llarg de l'entrevista, no pren partit ni vincula la seva relació amb la llengua a cap qüestió política o ideològica:

Entrevistador: I parreu català als fills vaig veure?

Esther: Parlem català als fills.

E: Tots dos.

Esther: Sí, tots dos.

E: I amb els avis deuen parlar amb castellà.

Esther: Sí. I no hi ha cap problema.

E: Clar, ells ho viuen de forma natural.

Esther: Cap problema, eh? Al contrari, a vegades fins i tot situacions còmiques, divertides. Que el meu pare, allò, es fa.. Ai, i com es diu això, no sé què. Per punxar-los als nanos perquè és divertit, fins i tot, jugar una mica. Però la veritat que els nanos no tenen cap mena de problema. Es relacionen en castellà, en català... I... ja està.

El volum de la muda lingüística presentat pel Iván és, també, molt rellevant. Si bé manté el castellà amb els seus pares i germà, el català és la llengua d'ús habitual. Com ell mateix assenyala, sense adonar-se'n a anat mudant cap el català fins a convertir-se en catalanoparlant:

Iván: Sí, sí, cap problema, al contrari. Però és curiós, eh. El meu germà no en parla, eh, català habitualment.

Entrevistador: Per què heu parlat en castellà tota la vida?

I: El seu primer idioma no és el català, és el castellà, eh. El meu és el català i el seu és el castellà. Deu ser per la diferència d'edat. (...) Jo he fet com un canvi. El meu primer idioma sempre ha estat el castellà perquè els meus pares són castellanoparlants però he

anat com no sé, el dia a dia, no sé ben bé exactament perquè he canviat. Poder el meu primer idioma ara és el català.

(...)

I: Sí, és això no? No ho sé. És molt difícil és com xip que ja et dic, ara entraria no sé qui, entraria la Glòria, que treballa aquí, i parlaria amb ella en castellà. Però després l'habitual meu és el català.

Com es produeix aquest canvi? Com ja s'ha plantejat, hi ha un seguit de factors que incideixen directament, que possibilitat, aquesta transició lingüística. En el cas del Iván caldria apuntar a tres factors molt rellevants: el contacte amb catalanoparlants a causa de la densitat lingüística del territori on viu, una edat que li va permetre viure la progressiva incorporació del català a l'escola i la inclusió en el teixit associatiu de la vila. Dintre aquests factors, l'entrevistat assenyala la importància d'haver-se relacionat tota la vida —des de petit— amb catalanoparlants:

Iván: No, no. Ja et dic que tots els meus amics, allò de..., tots són d'aquí, els seus pares.

Entrevistador: És a dir, majoritàriament era el contrari, no? Majoritàriament son gent de pares d'aquí.

I: Després vaig fer, saps, amics a l'institut i no-se-què. I sí que en tinc algun que és de pares de la immigració. És la veritat, eh, vull dir que tampoc és tant...

J: Sí, sí, que va!

I: Casualitats, però... són d'aquí. És curiós, són d'aquí. I mai em vaig trobar... què va! Ni amb els seus pares, ni res!

J: Veus això és potser una diferència amb altres llocs.

I: No, mai, mai, mai. I ja et dic, cap diferència ni amb els amics, ni... No tinc cap record de dir "A tu, xarnego!" o coses d'aquestes...

El segon dels factors que s'ha explicat —l'escola— també esdevé paradigmàtic. Si bé a primària l'ús del castellà era majoritari, el pas a l'ensenyament secundari el va posar en contacte amb persones d'altres barris i poblacions, escoles i ascendència social que parlaven majoritàriament català. Fou en aquest moment que aprofità per iniciar-se ne l'ús social del català:

Entrevistador: O sigui, a l'escola tu ja recordes de parlar en català així...

Iván: Mmm jo recordo no tant a La Salle... Jo recordo que a La Salle gairebé la majoria parlàvem en castellà. La majoria, eh, encara que fossin de pares catalans. A partir de l'institut. Jo recordo a partir dels quinze, setze... El record que jo tinc, eh. Quinze, setze anys. A partir de l'institut és quan allò... suposo que també la situació política era, va ajudar a que tothom parlés més català al carrer, que... saps?

E: Abans... sabíeu el català però entre la gent de l'escola majoritàriament parlàveu...

I: En castellà.

Així, doncs, la muda lingüística d'aquest entrevistat es va produir en un moment tant important com va ser l'accés a l'institut. Això va comportar importants canvis com ara noves coneixences —i, per tant, la construcció d'una nova xarxa social—, noves activitats, etcètera. Tots aquests canvis van impactar de manera definitiva en les seves normes lingüístiques produint un progressiu canvi cap el català. Aquest canvi es reflexa clarament en seus els usos lingüístics actuals. Així, si bé manté —com és lògic— el castellà amb els seus pares i germà, ha incorporat el català en les seves pròpies relacions familiars —dona i fills—:

Entrevistador: I llavors, tu, per exemple, la teva companya, la teva dona parlu en català, amb els nens heu passat al català?

Iván: Sí, sí. I a part és curiós, perquè la nena li parla als avis, als meus pares, els hi parla en castellà i veus que li costa. És curiós, això, no, perquè és una sensació que...

E: Clar, no és habitual i deixen anar algunes catalanades...

I: Clar, de "niña, qué dices?" El meu pare pobre... o sigui, realment... ma mare encara, però el meu pare... (...) Bueno, aquestes coses aixins. Però esta molt, així integrada. La seva primera llengua és el català.

(...)

I: Amb la meua filla parlo en català. Que en teoria parles el teu primer idioma, no? amb la teua filla. Allò i... li diries "portat bé!" o "pórtate bien!" no?

L'Iván presenta, com la resta d'integrants d'aquest model, una lògica d'hibridació. És a dir, malgrat té un ús predominant del català, adopta el castellà en alguns contextos, situacions o algunes persones determinades. És per aquesta raó, per aquests canvis lingüístics, que es parla de *mudes lingüístiques*. En aquest cas de canvi, s'ha generalitzat el criteri d'emprar la llengua parlada amb l'interlocutor en el moment de la coneixença. Un cop realitzada la primera interacció és molt difícil canviar de llengua. Es produeix el que coneixem com a *monolingüisme diàdic*⁵³. D'aquesta manera, mentre la feina esdevé un lloc bàsicament catalanoparlant, canvia al castellà quan es dirigeix a aquelles persones que va conèixer en castellà i que, a la vegada, percep que tenen més dificultat per mantenir una conversa en català:

⁵³ Com assenyalen Pujolar, González, Font i Martínez (2010), els individus tenen clar que la seva relació amb cada persona defineix un espai de consens sobre drets i deures en matèria lingüística. Hi ha una tria de llengua que caracteritza la seva relació i que en principi ha de tenir continuïtat. En aquest sentit, aquesta dimensió diàdica s'articula, en primer lloc, assignant una llengua d'interacció a cada persona coneguda i, e segon lloc, assegurar la continuïtat d'aquesta assignació. D'aquesta manera es construeix un espai monolingüe car la majoria de parlants tenen una preferència pel monolingüisme en la seva dimensió diàdica.

Entrevistador: I així a la feina també notes diferència de si el català... Parleu català, parleu castellà?

Iván: No, parlem català sempre. Tots parlem català... un no, un no! Parla castellà. Ell no sé si és d'aquí o és de fo... no sé si va néixer aquí o va néixer i va venir molt petit. Però és de l'edat del meu germà i llavors jo crec que a la generació aquesta li va costar més, eh! És el que et comentava abans.

(...)

I: (...) Per exemple, que amb els amics de sempre, a La Salle, em parlàvem en castellà. I ara encara continues parlant en castellà. Amb la gent de sempre, els amics aquells que dius... amb els que anaves a escola. I ara, amb gent que parlo... parles en català i canvies d'idioma casi automàticament. Si veus algun amic que parles en castellà...

E: Però amb els amics de petit seguiu parlant en castellà, no?

I: Sí, però és que canvien ells, i si no tinc la sensació com si no parlés amb la mateixa persona. És curiós eh, això. Perquè les dones no ho entenen, allò que et diuen "però que fas parlant en castellà?" perquè els hi xoca perquè ens hem conegut molt més... molt després, no? "Ostres, que feu vosaltres dos parlant en castellà?", no? "Bueno, si és lo normal, és lo normal, si no no hablaría con el Jordi, o con el tal" No sé, no? És curiós.

E: I això també et passa per exemple amb fills de gent catalana, que parlaven en català, també heu mantingut aquesta...

I: Sí, home jo... És a dir, amb qui comences a parlar amb un idioma hi continues parlant, sinó tens la sensació de que no estàs parlant amb la mateixa persona i jo ara amb tu...

Aquest fragment exemplifica clarament la lògica del *monolingüisme diàdic*. Per ell és impossible no parlar castellà amb els amics d'infantesa o amb les persones que ha conegut inicialment en castellà. Sense adonar-se'n passa al castellà. És quelcom automàtic. De fet, en la seva argumentació apareix un tema clau: "*i si no tinc la sensació com si no parlés amb la mateixa persona*". Canviar el registre lingüístic en una interacció social que ja fa temps es va encetar —amics de tota la vida— esdevé extremadament difícil car hom té la sensació, en la mesura que la llengua actua coma marcador social, de canviar de persona, de no mantenir una relació real, de mantenir una relació social impostada.

Com molts d'altres dels integrants d'aquest primer grup, les interaccions comunicatives més puntuals, sobretot si es produeixen en espais de relació més formals, la presència del català és majoritària. En aquest cas, l'ús del català en les botigues, l'administració pública, l'escola dels fills, el metge és la norma d'ús quotidiana:

Entrevistador: O sigui, quan entres a una botiga...

Iván: En català.

E: Et surt el català.

I: Sí sí. Curios que vam anar a passar un cap de setmana... o jo que sé, vam anar amb uns amics a Segovia una setmana i a mi em sortia entrar en una botiga i demanar en català. Vull dir que és... Òstia! Que sorprèn, no? Bueno mira... no sé. El meu primer idioma és el català.

(...)

I: Sí, feines com... sí, jo crec que feines on treballa gent jove, no, perquè per exemple, a l'administració o no se què es parla en català. Clar, a les administracions tothom parla català. És molt difícil... és al revés. El que parla castellà habitualment s'espavila per parlar català. S'esforça, té la necessitat i s'esforça. Jo crec que és qüestió de necessitat. A les administracions tothom parla en català. És molt molt difícil que algú, bueno, lo de l'exemple, crec que era un gran...

En un altre dels casos, tant les pràctiques lingüístiques de l'Amalia, com els mecanismes que han permès la seva incorporació al català, mantenen moltes homologies amb els anteriors exemples. En aquest cas, l'entorn castellanoparlant de la família i el barri —convé recordar que vivia i estudiava en un barri obrer d'Hospitalet de Llobregat— impediè la penetració del català en la seva quotidianitat. No va ser fins a l'arribada de l'institut —on comença a viure els primers anys d'immersió lingüística— i, sobretot, l'accés a la universitat que s'enceta un contacte continu amb el català. La seva bona competència lingüística —com afirma parla i escriu correctament el català— i la incorporació de nous espais lingüístics esdevenen factors cabdals per iniciar el procés d'incorporació a la llengua:

Entrevistador: S'escolta més el català? Com ho recordes?

Amalia: Sí que s'escolta més el català. sí que recordo que a magisteri eren molt durs amb l'assignatura en català, inclús massa.

E: Perquè tu comences els anys 80 la universitat i a partir del 1981 ja s'ha introduït la immersió lingüística...

A: Sí. Jo vaig viure el canvi del català a l'escola quan estava al cole. Va ser quan van posar la classe de català perquè jo quan vaig arribar aquí no es feia català. No hi havia assignatura de català. Al cole va començar l'assignatura de català perquè al principi era com una mica la Maria i després cada vegada tenia més importància. Al institut... no sé... la presència del català era... sí que hi havia un parell o tres que es comunicaven més en català però clar com que anàvem amb un grup que parlàvem normalment en castellà i tal tampoc ho vaig viure molt. L'assignatura de català sí que ja començava a ser una mica més dura però, per exemple, a magisteri això sí que va ser un canvi de la duresa de l'assignatura de català en relació al insti. Inclús amb professors una mica peculiars... que deies "home! Jo ho trobo bé, però igual no et passis! No em desqualifiquis pel meu cognom". Que una cosa no treu l'altra. Jo m'estic esforçant. A veure jo treia super bones notes de català i mai he tingut cap problema en escriure i parlar català. al igual amb l'accent se'm nota que no sóc catalanoparlant... que els meus pares. Però sí, a magisteri em vaig trobar amb això... (...) La duresa del català a magisteri va ser molt forta, dintre de l'aula. Al meu grup de col·legues hi havia dos o tres que eren catalans i parlaven... al igual jo parlava castellà ... i tinc amigues que van fer amb mi magisteri i ens parlàvem castellà perquè ens vam conèixer parlant castellà i parlem castellà.

E: I tu allà parlaves català i castellà indistintament?

A: Sí, indistintament.

E: Depenia de la persona que tenies al davant...

A: Sí.

Si en el cas de l'Iván l'institut esdevé el factor de canvi, en el de l'Amalia és la universitat qui exerceix aquest paper. Per ella, la nombrosa presència de catalanoparlants en el context universitari va obrir les portes a la possibilitat d'establir nous contactes i noves xarxes relacionals vehiculades mitjançant el català. Això li va permetre parlar-lo més quotidianament i adquirir més agilitat lingüística. Com en el cas de l'Iván, la transformació de la pròpia xarxa social va possibilitar la introducció de noves pràctiques lingüístiques i la remodelació de les existents.

Pel que fa a les pràctiques lingüístiques en l'actualitat, si bé manté l'ús del castellà amb els seus pares, amb la nova família que ha constituït —parella i fill— hi ha un clar predomini del català. Si bé amb la parella combina el català i el castellà —com ella mateixa avança depèn de l'estat d'ànim— amb el fill manté una relació majoritàriament catalanoparlant. De nou, en aquest cas s'observa la dificultat de trencar el *monolingüisme* diàdic. El fet de parlar en castellà amb la parella des del primer moment de la coneixença dificulta el canvi de registre lingüístic. Tanmateix, l'Amalia demostra l'existència de casos on es pot trencar aquesta lògica continuista i canviar de llengua:

Entrevistador: I a casa normalment en què parleu? En català, en castellà? Indiferent?

Amalia: Depèn, depèn. Jo si estic de bon humor parlo en català, si estic de mala llet parlo en castellà. (...) Llavors... amb el meu fill normalment parlo català però si estic... Si l'he de marcar llavors parlo en castellà. Aaa... l'Antonio i ell parlen sempre en català...i jo amb l'Antonio ...ens vam conèixer parlant castellà però ara combinem. Ara depèn. No sé...ara...pos no sé...com surt. Per exemple... amb els meus pares i la meva família parlem en castellà i amb la família de l'Antonio parlem en català.

D'altra banda, l'àmbit laboral també exerceix d'un espai potenciador del català. El fet d'estar en una empresa més catalanitzada on les seves comunicacions oficials són en català i bona part dels seus treballadors són catalanoparlants exerceix, sense cap mena de dubte, com a factor potenciador de la *muda lingüística*. No obstant, l'Amalia no ho veu estrany. De fet ella ja ha incorporat el català a la universitat i, per tant, no viu amb estranyesa la catalanització del seu espai laboral:

Amalia: A la feina abans no tant en català perquè jo...ara fa un any i mig vaig canviar de feina, vale? Abans treballava a una multinacional, a la multinacional pràcticament es feia tot...t'estic parlant oficialment eh, una altra cosa és la relació que tinguis amb els companys eh. Oficialment es feia tot en castellà o en anglès i després...els companys és com tot. Hi ha persones amb les que parles castellà pos parles en castellà i la persona...és un fifty fifty, vale...I després pos allà hi ha molta gent que venia de fora.

Parles en castellà com a molt o anglès. Fa un any i mig, en canvi, m'he canviat i ara estic a Fira de Barcelona, vale? Llavors clar, Fira de Barcelona és una mica diferent. Allà oficialment sí que es parla més català, castellà. Moltes coses català. tot el que és correspondència i demés oficial s'utilitza molt més el català i molt menys l'anglès. Jo si ara t'hagués de dir... igual 70% català, 30% castellà, quan abans era molt més... depèn molt de la companyia on treballis. Essent Fira de Barcelona evidentment la presència del català és molt més important que on jo treballava abans. És evident.

És evident que l'àmbit laboral i l'estatus adquirit en aquest espai tenen un impacte considerable en els seus usos lingüístics. En la mesura que ocupa un lloc de responsabilitat on tots els seus companys són catalanoparlants i on, en certa manera, s'espera que es parli català, l'Amalia rutinitza l'ús del català. L'espai laboral reforça la hibridació a favor del català encetada durant la seva trajectòria universitària.

D'altra banda, com en el cas de l'Iván, manté l'ús del castellà en aquells espais en que tradicionalment s'ha mogut en castellà, per exemple, els amics de tota la vida o del barri. Mentre amb aquests manté les interaccions en castellà, amb les amistats de la universitat va incorporar —i encara manté— el català:

E: Pel que fa a les amistats... m'has dit que combines, no? Les amigues de magisteri amb qui et relaciones més el percentatge o el volum de la parla és... fifty fifty?

A: Sí, sí, sí. 50%.

En les lògiques de la formalitat es mantenen, també, els usos en català. En espais més formals com ara comerços o administració. No obstant, la incorporació d'aquest *habitus* lingüístic hibridat és tan significativa —és a dir, es normalitza tant la *hibridació conversacional*⁵⁴— que sovint no és té consciència exacte dels usos:

Entrevistador: Quan et dirigeixes a desconeguts en què t'adreces? Quan t'has de dirigir a una persona que no coneixes... Per exemple a la botiga, a l'ajuntament...

Amalia: Doncs... em sembla que en català, però no estic segura.

E: No ho saps...

A: No, no, no... però igual...depèn de... per exemple si vaig amb algú i estic parlant amb algú...crec eh, però no...no...A veure, per mi el més important és que t'entenguin o sigui

⁵⁴ La hibridació de l'espai conversacional guarda estreta relació amb la lògica del monolingüisme diàdic esposada més amunt. Com assenyalen Pujolar, González, Font i Martínez (2010), aquesta lògica de la dimensió diàdica genera l'alternança lingüística en una conversa col·lectiva en funció de la persona a que es mira en cada moment i que ja té una llengua assignada. En la mesura que hi ha diferents assignacions lingüístiques s'utilitzen les dues llengües —que tothom entén— en una mateixa conversa generant-se, així, la hibridació de l'espai conversacional.

que...que...a vegades ni me'n adono. A vegades estic amb la tele i em diu l'Antonio: "I això què estavaa tv3 o a la Sexta?", i jo : "òstia, ara no ho sé". [RIALLES] M'entens? O amb el meu fill per exemple... al principi quan era més petit em fixava més, no? Aquesta capacitat de parlar amb dues persones, les seves dues àvies, no?, ii... iii... ii... i està al mig d'una frase i començar a parlar amb català i quan mira l'altra àvia acabar la frase en castellà... jo això... a mi m'agrada. M'entens? Per mi sí. Això sí que és bilingüisme.

En el cas de la Victoria la relació amb la llengua és una relació molt vinculada a l'evolució personal en termes de posició social. La manca d'escolarització en català i, per tant, les mancances competencials inicials s'hi contraposen les aspiracions personals i el contacte freqüent amb els catalanoparlants. Així, la relació amb el català està estretament lligada a aquesta voluntat de no tancar-se, d'obrir-se i d'actuar sobre les pròpies condicions de possibilitat. La relació amb persones que tenen una posició social diferent és un estímul, més que no una font de conflictes.

Per a la Victoria el fet de parlar català ha estat una garantia d'oportunitats. En primer lloc, perquè ha tingut una relació fluida amb els catalans. Cosa que també passa amb el seu marit, originari de Gàmbia. De fet, la Victoria considera que és més important el capital cultural, i la llengua és cultura, que no pas el capital econòmic.

Victoria:: Hi ha gent que es pensa que és el monedero. No és el monedero! No et servirà de res el monedero si el teu coco no està preparat per segons què. La meu mare va veure que aquí es parlava una llengua i que potser per no parlar-la, podíem tenir un problema. I la teníem que parlar. La teníem que parlar, ni més ni menys. I és així.

La Victoria considera el català la seva llengua pròpia. L'ha parlat tota la vida, des de petita. A casa seva parlaven castellà, amb els pares ho va fer sempre. Però sempre va tenir clar que havia de parlar català. Primer perquè la seva mare li va inculcar, en veure que podien ser discriminats pel fet de no parlar-lo. I segon perquè va arribar als 9 mesos a Mataró i sempre ha tingut relació amb catalanoparlants. I en tercer lloc, perquè la Victoria es planteja la necessitat d'aprendre la llengua com un fet natural en qualsevol persona que tingui un mínim interès per la cultura.

Entrevistador: I com vas aprendre el català? [sembla que la pregunta la desconcerta. De fet, si recordem que va arribar a Mataró amb nou mesos, cal pensar que el va aprendre sentint-lo des de petita].

Victoria: Bueno... La mare sempre deia que teníem que aprendre'l. Era la llengua d'aquí. La mare era una persona molt cult... és que tenia una cultura. Quan una persona té una cultura, ho entén tot millor. El problema de l'emigració no és el emigrar, és el estar preparat de coco.

La Victoria remarca com aquesta vessant cultural, enfront de les necessitats econòmiques, en el desenvolupament de les persones.

Victoria: Hi ha gent que es pensa que és el monedero. No és el monedero! No et servirà de res el monedero si el teu coco no està preparat per segons què. La meu mare va veure que aquí es parlava una llengua i que potser per no parlar-la, podíem tenir un problema. I la teníem que parlar. La teníem que parlar, ni més ni menys. I és així.

D'aquesta manera, el fet d'aprendre una llengua forma part de la vocació d'adquirir un capital cultural necessari per a progressar a la vida. Si l'escola no el proporciona, cal trobar altres maneres d'adquirir-lo.

En canvi, la situació familiar o els incentius familiars de l'Eladio pel que fa a la llengua són ben diferents. El pas que acaba fent l'Eladio envers el català no és compartit per una part dels seus germans, que es mantenen amb el castellà per sempre més. Fins i tot, això provoca un cert trencament familiar, perquè l'Eladio i un altre germà es casen amb catalanes. I la relació és tan tensa que acaben deixant de fer trobades familiars al voltant d'una taula.

Eladio: Això, això es va trencar fa molt de temps. Antigament ho fèiem tota la família, ara ho fem el Josep i jo. Antigament ho fèiem amb més germans, però ara no pot ser perquè encara continuen: "Joder! Los catalanes con sus catalanas". I això fa mal. Això fa mal perquè la meva dona clar : "La teva família ja saps com és". I amb la Mercè, la dona del meu germà, pos entre elles hi ha una afinitat perquè és això (?????) Ells són aixins, el que passa és que no s'han integrat. La meva germana o el meu germà: "Joder, como està la catalana?".

Efectivament, la persona que impulsa d'una manera definitiva a l'Eladio a adoptar el català és la seva dona. Ella era mestra de l'escola d'adults i li ensenya a escriure i a parlar correctament en català. Ell identifica la seva dona com la persona que l'ha empès cap al català, que l'ha ajudat a integrar-se, tal com diu. Però l'interès, en definitiva, sorgeix d'ell mateix, que vol entendre el context en què viu. Per això busca algú que li tradueixi l'Estatut del 1979.

Eladio: I ja en el 79 vaig conèixer la meva dona, jo volia que algú me tradueixi en castellà l'Estatut... el més antic que tenia Catalunya...el de la cooperativa, el de la cooperativa, la nostra, i em van dir: "Oye! en l'escola d'adults hi ha una xicota que te pot ajudar i mira vaig conèixer la meva dona. I a partir del contacte amb la meva dona me vaig integrar ja més a lo que és Catalunya, com a concepte cultural. I gràcies al contacte de la meva dona, l'actual dona, la Marta, que era mestra de l'escola d'adults, era interina, que era un moviment que nosaltres havíem potenciat, abans eh...

L'Eladio, es refereix constantment a la dona com la persona que li va permetre integrar-se a Catalunya, i al seu torn el va ajudar a superar el trauma que havia adquirit de petit a l'escola amb el català.

Eladio: Pos gracies a la meva dona... la vaig conèixer, me va impressionar iii... i a patir d'aquí me vaig integrar i el trauma de quan era petit.. de l'escola i la integració se va superant de mica en mica.

Malgrat que l'Eladio ja tenia contacte amb catalans, ja participava en actes culturals de la festa major i ja tenia interès per conèixer la cultura catalana, és la dona la que l'ajuda a fer el pas definitiu amb la llengua.

Eladio: Pensa... pensa que quan jo vaig conèixer la meva dona, Jo vaig participar al Mataró Centre, no com a portador de figures, però sí com a músic que acompanyava als geganters de Mataró. Des de l'any 82-83 jo tocava les percussions amb el grup que acompanyaven els gegants de Mataró. Després vaig deixar els gegants de Mataró i me vaig incorporar a la "Mumerota", com a acte cultural... jo militava en aquest sentit. Molta gent em deia: "Collons Eladio, quins collons que tens! Jo com a català se me cau la cara de vergonya que t'hagis integrat i tu col·laboris i jo no". Aixà va ser amb el contacte amb la meva dona...

El cas de l'Eladio és, sense cap mena de dubte, poc freqüent. La seva incorporació a la llengua i al país —gràcies a la seva companya i a la seva militància política i associativa— no tan sols és completa i abraça tots els seus espais vitals, sinó que, a la vegada, exerceix activament una alta militància lingüística. D'una inicial mala experiència amb la llengua de petit ha passat a un activisme lingüístic, fins i tot, incomodant als seus propis pares i germans. L'Eladio, conscient de la seva posició social inicial i de l'ascens que ha assolit gracies a la incorporació al país, necessita sublimar d'alguna manera el seu agraïment. La llengua, a banda de l'activisme social, és una manera de veure's més integrant al país que, com ell mateix reivindica, tant li ha donat.

En aquest sentit, el següent fragment no tan sols s'hi exemplifiquen les seves pràctiques lingüístiques familiars, sinó que, a la vegada, és una clara declaració d'intencions:

Eladio: Jo te puc dir una cosa. Els meus fills... el meu compromís era que si el meu fill ha nascut aquí aaaahh... el meu compromís com a immigrant era de que... jo no estic integrat plenament però ells sí. Ells s'han de sentir com que han nascut aquí i tenen una cultura pròpia i de petit jo sempre els parlava català. (...) Que la de 9 anys hasta fa poc li costava parlar el castellà. Per què? Perquè la meva obligació era parlar-li en català. La meva mare... cada vegada que portava la petita... ja et parlo de la gran quan tenia 5 anys: "Ai Antonio, que hable en castellano que no la entiendo". Això la meva mare perquè el meu pare va morir. I jo a la meva mare li deia: "És la seva llengua mama, ja parlarà castellà quan sigui gran". Ara li parla castellà tranquil·lament, però quan són

petits evidentment... la meua obligació era parlar-li català perquè era la seva llengua. Els meus fills parlen perfectament el català, parlen perfectament el castellà i parlen l'idioma que sigui. Jo ho tinc clar això. Tot això gràcies als contactes que vaig tenir amb la meua dona... perquè jo encara estava molt... molt... molt dolgut d'aquell senyor...

Un clar reposicionament social, juntament amb la consolidació d'uns entorns catalanoparlants —xarxa associativa, escola dels fills, nova residència en un municipi on la densitat lingüística del català és elevada, etc.— esdevenen, en aquest cas, la clau de volta per entendre aquesta agudització dels usos del català i les identifications amb el país.

El cas de Mar s'aproxima clarament a l'experiència viscuda per l'Iván. En aquest cas, la variable edat hi juga un pes significatiu. Ambdós ja viuen la incorporació del català a l'escola i, per tant, des de l'educació primària ja adquireixen competència lingüística. Element que, com ja s'ha vist, esdevé primordial per la incorporació progressiva i segura a la llengua. De fet, la Mar és molt explícita quan explica que la seva incorporació al català va ser viscuda amb total normalitat. A l'escola ja feia algunes classes en català i amb les companyes parlava català i castellà. D'aquesta manera, no es presenta, a diferència de l'Eladio, cap trauma o relació tempestuosa amb la llengua:

Entrevistador: I per exemple, dintre l'àmbit de la teua trajectòria tant educativa com laboral, com es produeix el contacte amb el Català? O sigui, en un principi, es parlava el català a classe, no es parlava...

Mar: Home, els primers anys no els recordo ben bé. Però jo m'imagino que més aviat... clar, joestic parlant del final de la dictadura i el principi de tot lo que és la transició, no? Jo per lo que et deia abans de ma mare, les converses de ma mare, ella deia que quan jo arribava a casa ella no entenia el que jo li estava dient, a lo millor va ser el primer any, no? Llavors clar, jo puc imaginar-me que l'educació començava a ser en català, a lo millor no tota però algo n'hi havia de català, després depenia molt del professor o professora que tinguéssim. Depenia molt de la professora per què a les monges tot eren dones, depenia molt de la professora que tinguéssim, si la professora per lo que fos no era catalana el català no te'l parlava, independentment de l'assignatura de català, vale? Si la professora el sabia parlar la classe era en català, vull dir hi ha hagut aquesta diferenciació però no pel fet de lo que era... el fet lògicament polític que en aquell moment hi havia, no? Allà es parlava el català, el castellà i entre nosaltres companys i companyes de classe era català, castellà indiferentment de amb qui parlessis o de què parlessis, no? Vull dir, no era molt, no era imposat per què sí, no? Vull dir que el llenguatge sempre ha sigut català o castellà indiferentment.

La normalitat amb que es viu la presència del català i del castellà és, sense cap mena de dubte, el preàmbul al fenomen de la hibridació que s'ha anat constatant. La Mar, filla d'una família castellanoparlant i resident en un barri obrer i castellanoparlant, va adaptant els seus usos lingüístics durant la seva

trajectòria vital. L'escola, la feina i, en darrer lloc, l'actual relació amb la seva parella han determinat un seguit d'usos lingüístics on el català ha anat guanyant terreny. Fins i tot en l'àmbit familiar d'origen, malgrat amb els seus pares i germà parla castellà, el català s'hi ha fet lloc mitjançant el nebot i la cunyada:

Entrevistador: Has comentat que la llengua d'origen és el castellà, que amb els teus pares és el castellà, amb el teu germà has dit que també parles castellà...

Mar: Amb el meu germà també, oju si estem... el normal és el castellà, amb la meva cunyada el català, però és lo que et deia, amb mon germà és castellà però a la que canvio la vista a la meva cunyada català i estem tots tres!

(...)

E: El teu germà parlen en català a casa seva

M: Parlen en Català, i al nen se li parla en Català

E: Per que la companya del teu germà és catalana

M: Si, i al nen se li parla en català, té un any i mig i aviam... a casa meva, els meus pares li parlen en Castellà com sempre però els pares de la meva cunyada li parlen en Català i a casa seva es parla en Català i jo quan ve a casa o pel que sigui que ara entri per aquí al nen en Català però ja és una cosa que per nosaltres és lògica no és que hakis de tenir la obligació de parlar-li... no! És que ja és una cosa normal! A mi em fa més, entre cometes, gràcia que em facis aquesta pregunta que no que no l'hakis... aviam, entén-me el sentit, per què per mi és normal que se li parli a una persona el Català, és normal

E: I per exemple els teus pares s'han llençat mai de parlar el Català o...

M: Mai. Potser ara... aviam, ells no, no... tampoc han tingut la necessitat de parlar-lo per què mon pare a la feina el Castellà sempre, no l'han obligat al meu pare a la feina a parlar el Català per que sí, no li han obligat. Llavors clar, tampoc han tingut potser la imperiositat de parlar català o d'aprendre'l, jo moltes vegades i el meu germà ens empenyem amb mons pares per què no el parlen i és que no l'han volgut aprendre mai. Si ho haguessin tingut que fer ho haguessin fet però com que no ho han hagut de fer...

A la vegada, com s'ha dit, tant l'àmbit laboral com el nou àmbit relacional-sentimental (parella) han estat moments de consolidació d'aquesta lògica de la *muda lingüística*:

Entrevistador: I entre vosaltres parleu català?

Mar: Sí, ell per exemple amb els meus pares i amb el meu germà parlen en castellà però per què és una tradició per mi no pas per ell perquè mon germà parla el català perfectament però ja és una cosa de que mons pares li parlen en castellà pues llavors ell ja continua però sempre, sempre en català, vull dir que a vegades que em parla en castellà mare de déu! Ui! Algo malament va!

(...)

Mar: Laboralment? El primer any que et dic que vaig estar aquí baix a la cristalleria era en castellà però per què amb la companya que jo tenia, la noia l'entenia però no s'atrevia, llavors, i havíem tingut també una relació veïnal, llavors sempre ha sigut en castellà, no per què no volguéssim! Sinó per què... per exemple jo ara et parlo amb castellà i jo no em surt! És la costum de parlar amb la persona amb un idioma o amb un altre! Al consell es parlava més aviat en castellà, però és per lo mateix per depèn de com has començat a parlar amb una persona. I al lloc on estic ara és indiferent, vull dir amb uns amb castellà, amb els altres en català, vull dir... no hi ha hagut mai problemes de... "ai! Estem a Catalunya..." no, mai hem tingut problemes en aquest sentit, però per lo mateix! Al menos jo personalment, no? depenent de la persona amb que parles o de com li comences a parlar doncs ja continues en castellà o en català, però jo no he tingut mai

problemes en aquest sentit, de castellà a català i no... No m'importa parlar el català per què no tinc cap problema! Vull dir que depèn molt de la persona amb la que parles, no?

(...)

E: Has notat que per la teva trajectòria laboral el català fos una llengua d'ús important? El fet de saber el català creus que t'ha ajudat per a obtenir feines o una millor posició?

L: No, no, vull dir... és un tema que no s'ha parlat... tant era per què independentment de la persona que.. (...) A la cristalleria eren clients, eren gent del poble, parlaves en castellà si et venien i et parlaven en castellà i en català si et parlaven en català. Però al Consell tampoc per què al Consell també era relació gent, no he tingut tracte amb clients.

Com ja s'ha dit, l'adaptació a una llengua o l'altra es realitza en funció de les circumstàncies i els moments de la interacció. Mentre la relació amb la parella suposa, clarament, un moment de canvi de primer ordre, s'estableix una relació continuada amb català; en l'àmbit laboral la variabilitat lingüística és més elevada. En aquest cas, la norma de la tria lingüística es defineix per l'adopció de la llengua de l'interlocutor. L'hibridisme que caracteritza el seu *habitus* lingüístic fa que no hi hagi cap mena d'inconvenient en adoptar la llengua de la persona amb qui interactua. D'aquesta manera, en la mesura que l'àmbit laboral sigui catalanoparlant emprarà més aquesta llengua.

Si bé la incorporació al català és plena, no es pot obviar que la Mar encara manté, almenys fins el moment, molts espais castellanoparlants. En certa manera, la seva llengua primera és el castellà. La Mar segueix l'estàndard estadístic on en les interaccions amb desconeguts les persones d'origen castellanoparlant empen majoritàriament el castellà. Ara bé, tal i com exemplifica, té una clara predisposició a adoptar la llengua del desconegut un cop en percep la preferència:

Entrevistador: I llavors diguem-ne quan per exemple t'adreces a un desconegut en quin idioma inicial t'acostumes a adreçar, en Català en Castellà..

Mar: Si haig de començar jo normalment en castellà, més igual l'un que l'altre però si haig de començar jo en castellà. Amb la meua parella va passar, els dos primers mesos o així tot era castellà, no sé com va sortir la conversa que em diu "¿Tú entiendes el catalán?" o "¿Tú hablas el catalán?" o no sé com va sortir...

E: O sigui que ell no sabia que parlaves català...

L: Clar, és lo que dèiem abans en castellà ho donàvem tant ell com jo per fet, de que era el castellà i s'ha acabat però quan ell em va dir "entens el català o parles el català" o algo així és que no sé exactament com va anar. Dic sí perfectament, cap problema i es va acabar el castellà, s'ha acabat! És curiós, no? Però és així, parla'm amb català, sí? Doncs s'ha acabat el castellà

E: I en el cas que dèiem si tu t'adreces a una persona en una llengua i ella s'adreça a tu en una altra, canvies automàticament?

L: Sí, sí, no tinc problema

E: Fas aquesta canvi? Això són mecanismes súper automàtics

L: Sí, és el moment per tallar el gel però si després es continua en català en català.

Finalment, el darrer dels casos presentats en aquest submodel és el del Mateo. De l'anàlisi de la seva trajectòria vital es dedueix que els àmbits educatiu, laboral i, especialment, l'associatiu han esdevinguts els camps propulsors de la seva incorporació al català. El grau d'implicació i la lògica de la perseverança i el treball plantejats en l'anàlisi de les seva trajectòria també són perceptibles en el moment del seu pas cap el català:

Mateo: Jo me'n recordo que a la piscina no m'atrevia a parlar català, no el parlava. Com que sabia que anava fent... pos canviava d'idioma i de puta mare! Ja ens entenem, no? Però això sí, jo cada cop que anava al vestuari hi havia un senyor molt gran que era el que guardava la roba que no sabia només que parlar català i quan estàvem a soles... jo mirava cap una banda i cap a l'altra, quan no hi havia ningú, jo amb ell li contestava sempre en català. I com que veia que m'entenia jo m'enrotllava en català tot el que podia, però simplement per respecte, perquè m'agradava molt escoltar el que aquest home em podia explicar iiiii... bueno... això va comportar que mica en mica em deixés anar i llavors ja amb els amics vaig anar parlant en català... el que em parlava en català li parlava en català i el que em parlava en castellà li contestava en castellà i encara em passa eh! Tinc amics molt catalans que no saben parlar-me en català, em parlen en castellà. No en saben parlar en català. Perquè m'han conegut en castellà ii...

Les pràctiques lingüístiques del Mateo s'acosten més a les de l'Eladio que no pas a les observades en la Mar. De fet, en termes generacionals el Mateo i l'Eladio estan molt propers —tan sols es porten un any de diferència— i això es percep tant en el seu nivell d'implicació social com en el discurs de l'esforç i la lluita característic d'aquelles generacions que van viure plenament el final de la dictadura i el període de la transició. D'aquesta manera, com l'Eladio, el Mateo parla català amb la seva parella, amb la família de la seva parella i, significativament, amb la seva germana. El seu espai relacional —marcat per les xarxes socials que ha construït durant els seus anys de militància associativa— és principalment en català fet que produeix uns espais d'interlocució bàsicament catalanoparlants. No obstant, no es pot obviar la presència d'usos híbridats en tots els subjectes entrevistats. Si bé la llengua habitual del Mateo és el català, el castellà encara és present quan es relaciona amb els amics de la infantesa o amb aquelles persones castellanoparlants amb qui ha iniciat les interaccions en castellà —de nou apareix la lògica del *monolingüisme* diàdic—. Ara bé, malgrat les diferents *mudes lingüístiques* el Mateo no perd mai l'esperit reivindicatiu i militant. Així, a la fàbrica on treballa —on hi ha un important índex de

castellanoparlants— realitza una tasca de “proselitisme lingüístic”. És a dir, sovint intenta que diferents companys de feina castellanoparlants facin el pas i es matriculin a cursos de català. O, si més no, els espera a parlar-lo. Com ell diu: “*Poc a poc i bona lletra*”.

Malgrat les variabilitat internes, s’ha pogut copsar que les *mudes* cap el català són molt rellevants. Tot i practicar un clar hibridisme, en la majoria de casos el català ha esdevingut la llengua vehicular de les noves famílies que han anat conformant. No tan sols s’articula la relació amb la parella en català sinó que, al a vegada, i això és el fet més paradigmàtic, el català ha esdevingut —o en un futur serà— la llengua transmesa als fills.

Atès aquest volum de *mudes*, convé assenyalar que s’acompanyen d’un seguit d’actituds i de discursos altament favorables a la llengua i al país. Si bé hi ha diferents maneres d’expressar i viure aquestes identifications, tots els entrevistats tenen molt clara la importància del coneixement de la llengua i manifesten una clara adhesió al discurs de la catalanitat⁵⁵. Tal i com planteja al títol d’aquest submodel, es tracta d’un grup amb una remarcable identificació.

Així, per exemple, davant la pregunta sobre la identitat, l’Esther no s’identifica de cap manera, o en tot cas, no personalitza la resposta. Parla en general, de la gent del seu barri. No té clar que s’identifiquin com a catalans, però sí que són de Catalunya. En tot cas, rebutja la denominació d’immigrant.

Esther: Sí. Jo crec que la gent no se sent per res immigrant. Això sí que ho tinc claríssim. **Quants anys es va estar parlant dels immigrants andalusos, no?** Jo crec que els immigrants andalusos estaven farts que els ho diguin, no? Jo crec que la gent se sent... se sent... **no sé si catalans. Se sent de Catalunya.** Saps què vull dir-te? No? Aquí tenen la vida, tenen els fills, en alguns casos tenen els seus morts enterrats. Vull dir que... són d’aquí. Tot i que es poden mantenir les arrels, evidentment, i això ha de ser així. Que tu puguis mantindre les teves arrels. Però la vida està aquí, la vida l’han fet aquí. Van començar de joves, han creat el seu projecte de vida aquí. I això és el que més... la integració és allà on fas el teu projecte de vida.

L’Esther creu que a la generació dels primers immigrants hi ha un esperit d’esforç que es transmet als fills, com ella. Se’ls educa perquè s’esforcin a

⁵⁵ Amb això no es fa referència a un discurs independentista o sobiranista, sinó, més aviat, a un discurs de defensa de Catalunya, els seus drets —sobretot els derivats de l’Estatut del 2006— i la seva cultura. Com es veurà, es tracta d’un discurs de reactivitat davant l’hostilitat que perceben per part de l’Estat.

estudiar, a parlar català (en el seu cas), a treballar, etc. I realment va funcionar l'ascensor social. En aquests moments l'ascensor social ja no funciona. La transmissió de valors de l'esforç també s'ha trencat.

En tots els casos, hi ha una necessitat explícita de conèixer el català. Sigui per raons més instrumentals o sigui per raons més expressives i afectives. A la vegada, les generacions més joves —Iván, Amalia o Mar— han normalitzat tant la presència del català que troben absurd que se'ls qüestioni la necessitat de saber-lo. Cal perquè és la llengua que es parla a Catalunya, és la llengua predominant en alguns dels seus espais socials, per tant, cal donar-hi més voltes.

Iván: Amb els amics... bueno, la vida aquí és en català. (...) Amb l'entorn català, al final, vulguis o no, acabes parlant. I una mica això, però no va ser per alguna cosa que diguis... Saps allò... No, no va ser res en concret.

Entrevistador: I això, en termes més globals tu valores la teva necessitat d'aprendre el català? Com ho veus això de que la gent parli el català?

Mar: Jo ho trobo de meravella! A mi m'hagués agradat que a mi de petita m'haguessin ensenyat un altre idioma estranger, o sigui... qualsevol, eh! No tinc problemes, m'hagués agradat! Vull dir que per mi el fet de ser català i que...el meu nebot se li parla en català.

Entrevistador: Amb els teus pares n'havíeu parlat mai d'aquest tema? Allò típic de que "tienes que aprender catalán porque..." n'havíeu parlat mai?

Amalia: No. Els meus pares sempre... és una mica el que t'havia dit abans. O sigui: "Allà donde fueras haz lo que vieras". O sigui, tu estàs aquí, estàs bé, o sigui el que no pot ser és que tu continuïs fent coses que aquí no tenen sentit. O sigui, aquí es parla català doncs parlo català. Per què no l'hauria de parlar? I ells sempre han tingut interès en aprendre'l, el que passa és que parlar-lo els hi donava vergonya.

Tot i aquesta "normalitat" hi ha una clara presència de la dimensió instrumental de la llengua. El català no és tan sols necessari perquè és la llengua del país, sinó perquè és la llengua més present en àmbit més formals i àmbits laborals. El seu domini és necessari per assolir determinades posicions socials. És un discurs que tant el Iván com l'Amalia tenen molt assumit:

Iván: Bueno, jo crec que hi ha un moment en que no hi havia necessitat que la gent no parlava en català al carrer, i com no es parlava, doncs es parlava en castellà. I després hi va haver-hi com un, com un canvi. Als vuitanta... no sé, la sensa... no ho sé...

(...)

I: Sí, feines com... sí, jo crec que feines on treballa gent jove, no, perquè per exemple, a l'administració es parla en català. Clar, a les administracions tothom parla català. És molt difícil... és al revés. El que parla castellà habitualment s'espavila per parlar català. S'esforça, té la necessitat i s'esforça. Jo crec que és qüestió de necessitat. A les administracions tothom parla en català.

(...)

I: Jo crec que s'esforça. El parla malament, li costarà, ho notaràs, però parlarà català. És molt difícil trobar a les administracions gent que et parli en castellà. Crec. Perquè és la

[inaudible] I en una fàbrica poder no tenen la necessitat aquesta gent de fer l'esforç i no l'ha fet. No ho sé, jo crec que tot lo que és oficines la gent s'espavila. I si no tens el nivell C i has d'escriure en català... és la feina, i la necessitat diu que es demana escriure bé i... Jo crec que fa molt, la necessitat, no? No sé. És la sensació que jo tinc. És allò que el comerciant, per vendre et parlarà si pot en anglès, no?

(...)

I: Es que de veritat, jo no ho entenc, si és un luxe conèixer dos idiomes. És un luxe. Això, poder canviar automàticament d'idioma... a veure, ja m'agradaria fer-ho amb l'anglès!

La llengua és percebuda com una eina útil per assolir un reposicionament social ascendent. És observada com un element que ajuda a desenvolupar-se socialment i econòmic, de la mateixa manera que ho és el coneixement d'altres llengües:

Entrevistador: Creus que el domini i coneixement de la llengua, no tan sols entendre'l sinó també parlar-lo, pot ser una forma per assolir un cert reposicionament social? Per assolir un major èxit social?

Amalia: Però no només amb el català, sinó també amb l'anglès, l'italià, l'alemany...

E: Però en el cas del català concretament ho has vist això?

A: També.

La normalitat i la perspectiva positiva de les generacions més joves, topa clarament amb el discurs de les generacions més grans i més militants. En aquest sentit, el discurs que fa l'Eladio respecte del català, a més de ser crític amb l'actual situació lingüística, és també crític amb si mateix. Malgrat la seva participació en tot el teixit social del barri, les classes de català de l'escola d'adults, l'aprenentatge fet a través de la seva dona, etc., l'Eladio considera que no està del tot integrat, que encara li falta dominar més la llengua catalana. En aquest sentit, desprèn un discurs d'exigència personal molt elevada. No és que no vulgui integrar-se, és que voldria fer-ho millor.

Eladio: I jo ja et dic una cosa, jo no estic integrat el 100%. Hauria de parlar millor el català, hauria d'escriure el català... és la meva forma de pensar.

Però també és exigent amb els altres. Considera que la gent hauria de fer el pas al català, sobretot els que van venir com ell fa molts anys. En aquest sentit, té un discurs força catalanista, si es contraposa amb la resta d'entrevistats. Amb tot, l'Eladio, afirma que no és nacionalista. Ideològicament, creu que cal arrelar-se al lloc on es viu, però no es considera nacionalista, sinó d'esquerres. Per damunt de tot valora l'esforç personal per aprendre la llengua.

Eladio: A mi em fa mal de que està més integrada gent que ha vingut ara fa poc de fora que no pas l'espanyol, d'arrel espanyolista, com els meus germans, que "su lengua es el castellano" i que tal qual. I això ho dic perquè la meva dona es mestra i hi ha vegades que vaig a la feina a buscar-la i collons veus la gent com aprèn català. I el parlen tan bé com jo o més bé que jo. És increïble la facilitat que tenen la gent de segons quines ètnies per parlar el català. T'agafen la llengua d'una forma increïble, i en canvi hi ha gent que són espanyolistes que diuen: "Yo estoy en Espanya". Anda que dius !!!! Estàs a Catalunya i aquí hi ha una cultura pròpia. Jo ambla meva germana... el que passa és que ja estic cansat, fins el dia que es mori serà així. Els seus fills han nascut aquí i parlen el català, menos mal!!!! Però... com és possible que hi hagi gent així... i a Cerdanyola la gent gran... són així: "Soy españolista, esto es España". I fa mal eh! Què collons Espanya, això és Catalunya! Abans que Espanya és Catalunya.

En canvi, l'Esther té un discurs força diferent al de l'Eladio. Malgrat el seu compromís polític, creu que no s'ha de culpabilitzar les persones pel fet de no parlar català, perquè això, segons el seu ideari, depèn de les circumstàncies de cadascú.

Esther: Jo crec que és dels processos personals. De processos de trajectòries, no? I de configuració. I també de configuració social, i si vols urbana. Val? De... Tu, on crees... Amb qui fas tu les teves xarxes socials. On vius, amb qui et relaciones. I això jo crec que fa molt. O sigui, si... si amplies d'alguna manera la teva xarxa, o a la feina o el que sigui, doncs, bueno, tens. Tens més imputs, no? I depèn bastant de què fas tu, o que has fet tu en la teva socialització i... les teves relacions. I els imputs que has rebut. Jo crec, eh?

En aquest sentit, ella ha arribat al català perquè les circumstàncies han afavorit una trajectòria més enllà del barri.

L'Eladio se sent totalment català. De fet, rebutja altres identitats, com l'espanyola, o el fet d'aferrar-se al lloc d'origen per part dels immigrants dels anys seixanta. Tot i que no es considera nacionalista. Simplement intenta ser coherent amb les seves idees, com ho seria a qualsevol altra lloc on hagués anat a viure.

Eladio: I a Cerdanyola la gent gran... són així: "Soy españolista, esto es España". I fa molt eh! Què collons Espanya, això és Catalunya! Abans que Espanya és Catalunya. Què es Espanya? Què és Espanya? Una banderola de què? De què? Lo que te van dir al servei militar: "La bandera y la patria!". I els collons !!!! La feina, les necessitats diàries... això per mi es Espanya. A més, això és Catalunya collons! Què es Espanya? A mi el concepte d'Espanya me fa mal, me fa mal. Jo estic a Catalunya i té una cultura pròpia, i si vas al País Basc pues hi ha l'Eusquera i és una cultura diferent a la catalana i a la espanyola. I si parlem d'idiomes, l'únic idioma per a mi és el basc, perquè el castellà, el portuguès, el francès i el català venen del llatí. Jo no parlo de nacionalismes, jo parlo de cultures i jo encara m'hauria d'integrar més.

L'Eladio fa bandera de la integració, però no se sent nacionalista català. Ideològicament, les seves idees anarquistes, li van rebutjar qualsevol plantejament nacionalista. Per això avantposa l'humanisme a qualsevol

referència nacional. La integració és una qüestió personal, però també una necessitat de qualsevol persona de conviure amb l'entorn. Però més enllà d'aquest ideari implícit en el discurs de l'Eladio, no hi ha una politització del fet lingüístic.

Eladio: Perquè el nacionalisme... ahh... tota la vida... jo rebutjo del nacionalisme. Jo encara tinc la màxima anarquista de: "Mi patria..." ah... "mi bandera es la humanidad..." aaahhhh... com era... o era al revés? Bueno, que el concepte universal de... de no tenir fronteres. Pos gràcies a la meva dona... la vaig conèixer, me va impressionar iii... i a patir d'aquí me vaig integrar i el trauma de quan era petit.. de l'escola i la integració se va superant de mica en mica.

De fet, com ja s'ha comentat, tots els integrants d'aquest grup manifesten una gran identificació amb el país i la seva cultura. Així, per exemple, el Mateo —que com l'Eladio va viure activament els darrers anys del franquisme i la transició— o l'Amalia —que gràcies a la seva categoria laboral ha pogut viatjar molt i veure molt món— també plantegen la seva identificació des d'una perspectiva humanista i desvinculada de les lògiques més nacionalistes. Com l'Eladio, articulen un discurs de caire universalista:

Mateo: Jo penso que una vegada... o sigui... jo tinc la sort que... quan... quan... fem debats de nacionalismes i de... de... idiomes i tal, jo tinc la sort que tinc dues cultures. Jo animo als catalans que mantinguin la seva cultura, que a sobre és collonuda i és meva també, però jo tinc dos. I jo tinc la sort que no tinc de pensar, el meu cervell no té que programar-se lo que parla, lo que em ve... lo que em ve... Ara estic parlant amb tu en català tot el que faci falta i llavors ve una persona que em parla castellà i és que i és que... és que no tinc cap problema. I això és un avantatge molt gran i no un problema. Això elimina tots els problemes que la gent pugui tindre. (????) ...no, lo important és entendre's entre la gent més que lo altre... i també la cultura... evidentment, és important!
Entrevistador: Pel que fa al país, Catalunya, en relació a les reivindicacions que en aquest moment pot tenir Com ho vius? Com ho perceps? Com et posicionen?

Amalia: Jo aquest tema com al final... mira... jo no sé molt bé d'on sóc. [Rialles] És així. Per a mi tot això aaahhh... és com a nivell secundari, vale? Per a mi hi ha coses més importants que això, vale? Jo he nascut a Alemanya, els meus pares són de Càceres, visc aquí, he treballat durant 15 anys a una multinacional on... on la gent anava, tornava, vivia un any aaa... Amsterdam, després venia, després marxava a Argentina, a Estats Units... el meu jefe... jo parlava amb el meu jefe i el meu jefe era una hindú que estava a Amsterdam... o sigui... que després... parles de temes més així i dius: "Òstia! Fronteres!" És que realment no hauria de ser un problema. M'entens? Per què ens compliquem la vida tant amb aquestes coses? I aquesta és la meva visió. A vegades ens compliquem massa les coses i ens hauríem de preocupar de coses al igual una mica més importants i que afecten a molta més gent i no de coses tan puntuals i tan concretes, val?

Ara bé, darrera aquesta lògica més universalista sempre hi ha present la defensa del país i la llengua envers qualsevol mena d'agressió. El fet de viure amb normalitat la pròpia catalanitat —de fet, tots ells la donen per descomptat— no evita que hagin de defensar les posicions de Catalunya quan

surten fora del Principat. En aquest moments, esdevenen uns ambaixadors de primera fila:

Amalia: Temes de finançament... sí. Jo penso que a vegades és molt injust. Aquesta visió que nosaltres tenim, els catalans no, los racanos, los tal, los qual i los que no son solidarios. A mi em fot perquè això no és veritat. I una miqueta la imatge que s'està venent cap a fora i el que pensa la gent de fora... això s'està distorsionant moltíssim, no?

Entrevistador: Per exemple, quan vas per diferents llocs d'Espanya...

A: Clar, clar... tu dius... clar, quan diuen : "No porqué allí no puedes ir porqué si vas allí la gente no te entiende! Tu estás chalada? Cómo que la gente no te entiende?". S'està fent una mica la venda aquesta o la publicitat aquesta de que ... i no té res a veure, no? I em fa ràbia que això ho digui gent de la província del costat i en canvi un que ve d'Holanda pensi que Barcelona és de puta mare i és la ciutat més cosmopolita i més oberta del món. Això... jo penso: "no us adoneu de que això no és així?".

E: Veig que de tant en tant t'ha tocat barallar-te amb aquest tema, no?

A: Sí, sí.

Mar: Jo per exemple trobo que lo que s'ha fet amb l'Estatut va ser una injustícia total per què s'està lluitant per algo que Catalunya realment té, o sigui, i ha de tenir, d'impostos aquí paguem més que a qualsevol altre lloc, és molt més car moltes coses, un simple autobús aquí et costa tres vegades més, clar la resta d'Espanya això no ho veu, que tu estiguis reivindicant o estiguis intentant lluitar per un estatut la resta d'Espanya... bua, som els pitjors, eh! Ens veuen, ens tenen... i aquí i a tot arreu, o sigui, no ens poden veure en aquest sentit, per què sembla que nosaltres estiguéssim demanant algo per treure a la resta d'Espanya, quan aquí el que estem reivindicant és que el que tu vols lo teu! I estàs lluitant per lo teu! Però ja no per l'estatut, de tota la vida! A part de l'estatut hi ha molts casos! (...) Però clar, com que és Barcelona, com que clar és Catalunya a la resta d'Espanya ja no pinta res, i moltes vegades m'he hagut d'enfrontar i dir-los-hi: "Escolta, nosaltres estem lluitant per lo nostre, lluita tu també per lo teu que per això tens un president autonòmic i tens algú que t'està defensant i si aquesta persona no et defensa és el teu problema, nosaltres estem lluitant per lo nostre, tu lluita per lo teu!".

(...)

Mar: Pos així estem, així estem... allà agafes un transport públic i veus que et costa la mitat dius "me cagon dena, estic fent el lelo! Estic fent el lelo!" O sigui.. és això lo que et vinc a dir, allà no ens poden veure, la típica frase és: "Que vienen los catalanes, bueno... ¡ya verás!" Per què ens veuen com a gent superior. Allà ens veuen com als garrapos. Jo m'he trobat de tenir parella allà dalt, d'anar a pagar una coca cola a tres o quatre que estiguessin junts i mirar-me com a una cosa rara: "Com, tu pagant? Sí i què? Passa algo? No puc pagar?" No...primer per què era dona i segona per què era catalana, vale?

És interessant copsar la defensa vehement del país en algunes de les situacions d'assetjament viscudes pels entrevistats. Queda clar que hi ha un consens sobre la necessitat de defensar tant la llengua com el país siguin quines siguin les sensibilitats nacionals i/o plantejaments polítics. El fet de viure amb normalitat la catalanitat esdevé, doncs, un fet transversal. Especialment per les generacions més joves d'aquest grup que han viscut la presència del català en els diferents àmbits socials com a un fet "normal" i "lògic". En la mesura que són i se senten plenament catalans (*"Al meu poble me l'estimo i estic molt integrat. Quan tu vas en allà, el que jo recordo "son los catalanes", no? Però hi havia... hi ha gent que considerava que aquí eren*

d'allà, i allà eren d'aquí. Però jo sempre m'he considerat d'aquí. Jo no he tingut aquesta... saps? Jo no he sigut mai d'allà. Sóc d'aquí."), no entenen els atacs i adopten un posicionament defensiu:

Mar:(...)nosaltres aquí, vamos! Catalunya la defensem... és casa nostra! Vull dir... és una cosa que és teva! Ja és teva. Jo et puc dir que sóc catalana per què realment he viscut aquí tota la vida encara que en el meu carnet d'identitat digui "nacida en Santander".

13.2.2. La progressiva convergència cap el català i l'alta identificació lingüística

Si bé per qüestions analítiques s'ha optat per incorporar aquest subgrup en la present anàlisi, convé posar de manifest que aquest perfil és molt semblant a l'anterior. La diferència clau rau en el fet que redueixen les interaccions lingüístiques en català en un espai molt determinat: la parella. És a dir, mentre que els anteriors exemples han incorporat completament el català en l'àmbit privat-familiar, els integrants d'aquest subgrup o bé mantenen el castellà amb la seva parella o bé segueixen un perfil de caràcter més híbrid en les interaccions amb aquesta. Ara bé, mentre amb la parella es produeix aquesta lògica, amb els fills s'utilitza —o es pretén utilitzar— majoritàriament el català. Pel que fa a la resta d'espais, tant el Miguel, l'Elena, el Marcos i l'Elvira mantenen la mateixa lògica que l'anterior subgrup. En les interaccions més formals, en el món associatiu i/o polític el català esdevé la llengua d'ús quotidià. Ara bé, mantenen el castellà amb aquelles persones amb qui van iniciar la seva relació amb castellà —lògica del *monolingüisme diàdic*—. A la vegada, però, s'està produint una progressiva evolució en el corpus normatiu de les seves tries lingüístiques. Els entrevistats reconeixen que de la tendència general d'encetar les converses en castellà, estan canviant a una major implementació del català al iniciar les interaccions lingüístiques. Com assenyala el títol d'aquest subgrup, s'esdevé una progressiva convergència cap el català en la majoria dels espais socials.

Com s'ha pogut observar a l'anàlisi de les posicions socials, el Miguel, l'Elena, el Marcos i l'Elvira posseeixen importants volums de capital cultural i social. O bé tenen estudis universitaris o bé sempre han procurat ampliar de manera

autodidacta els seus coneixements i, això tots, resten activament implicats en projectes polítics i associatius. És a dir, s'enquadren perfectament en aquell perfil de catalanoparlants habituals que mantenen una important presència en el món associatiu de caràcter més social i reivindicatiu i que mostren interès i proximitat envers l'imaginari polític i els problemes generals del país i el municipi. Així, doncs, ocupen unes posicions en els diferents espais socials que els permeten accedir a una quantitat considerable d'espais catalanoparlants.

En primer lloc, cal considerar el moment d'aproximació inicial al català. En aquest cas, la variable generació hi juga un paper clau. Així, mentre el Miguel i l'Elena adquireixen competència lingüística en l'àmbit escolar —principalment durant l'educació secundària i posteriorment la universitat—, el Marcos i l'Elvira —per obvis motius generacionals— adquireixen la competència informalment al llarg de la seva trajectòria vital.

Miguel: ...jo me'n recordo que socials o alguna assignatura més, història, la fèiem en català i... català clar, i alguna més, però la majoria d'assignatures les fèiem en castellà, a un col·legi públic que hi ha aquí a Martorell. D'aquí vaig passar a l'institut Pompeu Fabra. Allà ja eren els anys 90, havíem estat una mica amb el tema polític o parlaven més assignatures en català sense cap problema, això que a casa mai no hem parlat català.

Elena: I la meua mare va... aprendre'l sempre... vull dir... jo em recordo de petita... jo recordo quan vaig començar l'escola que es feia tot en castellà, no es feia en català i la meua mare m'anava dient el nom de les fruites en català. Les primeres paraules en català me les va ensenyar la meua mare. (...) Jo vaig començar a sentir parlar català quan vaig anar a treballar de monitora de menjador. Que vaig anar a un parvulari que hi havia a prop de la plaça Espanya, que era una escola catalanoparlant, iiii... va ser quan vaig començar a parlar català. Jo abans no n'havia parlat.

L'edat del Miguel i l'Elena permet que l'escola i els primers àmbits laborals esdevinguin els primers espais de contacte continuat amb el català —convé no perdre de vista que ambdós són fills de famílies castellanoparlants que residien en barris amb una baixa o nul·la penetració del català—. D'altra banda, com ja s'ha dit, el Marcos s'incorpora d'una manera continuada al català en un moment més avançat de la seva trajectòria:

Entrevistador: I llavors des de quin moment tu recordes que comences a aprendre el català d'una forma més fluida?

Marcos: El meu salt al català va ser quan els meus nens van anar a l'escola. Llavors jo vaig decidir que la seva ensenyança seria en català, i que a mi em serviria per aprendre'l també. I em semblava que tenia que ser així i vam decidir que la seva escolarització seria en català perquè així també ens serviria per parlar amb ells en català.

E: Vau fer com un ensenyament de feedback, no? Que us complementeu amb els teus fills i tu, que a mesura que ells anaven aprenent tu també anaves aprenent.

M: Sí perquè la meva dona no tenia cap intenció de parlar-me en català, jo crec que encara no en té.

En el cas de l'Elvira, el fet d'aprendre una llengua forma part de la vocació d'adquirir un capital cultural necessari per a progressar a la vida. Si l'escola no el proporciona, cal trobar altres maneres d'adquirir-lo. L'Elvira va aprendre el català tota sola. Cal pensar que va arribar l'any 1948, quan hi havia encara pocs immigrants a Mataró. Així, quan anava a comprar mirava d'aprendre la llengua en què parlaven a la botiga. I d'aquesta manera va anar agafant vocabulari. Però el que va ser més determinant per adquirir el català fou l'estada a Reus, ja que allà no se sentia parlar altra llengua.

Elvira: (...) i el català jo el vaig aprendre sola, anava a comprar, a una botiga que venien verdura, que li deien les Can teules, que eren tres germanes solteres...i tenien gènere molt bo. Jo arribava allà, demanava tanda i me n'anava al taulell i escoltava com en deien, jo coneixia tota la verdura i deien pastanaga, ja ho sabia, i deien enciam, enciam cap a la memòria... I tot això ho anava guardant, cada dia una mica.... Ara, quan vàrem anar a Reus, allà no parlaven ni una paraula en castellà, ni una. Ni una. Allà sí, va ser definitiu.

En canvi, el seu marit, amb les mateixes circumstàncies no el va parlar mai. Això indica fins a quin punt és important l'actitud personal per acabar decantant la posició de cadascú respecte de la llengua. El marit de l'Elvira també vivia a Reus, també es feia amb la gent d'allà, també sentia parlar català i el va aprendre, però no el va parlar mai. Ella, en canvi, el parla i l'escriu.

E: I el seu marit també el va aprendre.

Elvira: No el meu marit, no. El sabia, però no... I quan vàrem tornar aquí i llavors quan veien els fills amb els nens que tots parlaven català, la neta li deia al meu marit: abuelo, abuelo, no el parles perquè no en saps... I jo no només el parlo, també l'escric el català.

L'Elvira assisteix a classes de català de l'escola d'adults. Ella sempre havia volgut estudiar i per això ho fa. El primer dia la van haver de pujar de nivell de català, perquè ja tenia bona part dels coneixements assolits. Ara es dedica a aprofundir i a treballar més amb la llengua que per a la llengua. En tot cas, el fet que ja sàpiga parlar i escriure en català (sense faltes), no fa minvar l'interès de l'Elvira per aprendre. Fins al punt que a l'escola d'adults li han proposat de fer classes d'anglès.

Elvira: ...I ara m'agrada molt. Fem poesia, literatura, llegim llibres en català. Ara tinc el *Código De Vinci*. I quan no entenc alguna paraula, tinc el diccionari al costat. També tinc el diccionari català-anglès. L'Altre dia la Imma em va dir si volia fer anglès... I vaig dir, no, si tingués 10 anys menys sí que ho faria, però ara no.

A l'inici d'aquest apartat s'ha avançat el motiu pel qual aquests entrevistats configuren un subgrup diferent a la resta. De fet, la diferència principal radica en els usos lingüístics en els espais familiars (parella i fills). Ara bé, es tracta d'un grup que es mou envers una major convergència cap el català. Malgrat aquesta inèrcia és interessant observar els usos lingüístics que els diferencien de l'anterior subgrup.

El primer exemple plantejat és el cas del Miguel que, d'altra banda, és força peculiar. De fet, es tracta de l'exemple de *monolingüisme diàdic* més potent que s'ha recollit:

Miguel: ...la meva parella és catalanoparlant totalment per que són de Lleida i ella sempre... a casa seva... bueno són catalanoparlants de no sé quantes generacions!

Entrevistador: Per què amb la parella parleu català?

M: No, parlem castellà perquè la primera vegada que ens vam conèixer no sé per que vam parlar en castellà i ara ens sentim una mica raras. De vegades sí, eh! Però això que la primera vegada que xerres amb algú ja parles amb un idioma... ja dius òstia! I ella sempre m'ho diu: "Joder, ets la única persona amb qui parlo castellà!"

Malgrat aquest fet, és prou evident que la parella del Miguel li ha proporcionat una considerable quantitat d'interrelacions en català: pares, germans i amics de la parella. El predomini del castellà en l'espai familiar també apareixen el cas de l'Elena. Malgrat la multiplicitat d'interaccions que realitza en català, ella mateixa afirma ser castellanoparlant. El castellà esdevé doncs la primera llengua d'ús en l'espai familiar, això sí, sense relegar completament el català car també és incorporat en les comunicacions amb els fills. Eus aquí l'exemple:

Elena: No. Ells aprenen castellà per nassos. Aleshores... clar... a casa nosaltres parlem... perquè clar... tant el meu company com jo som castellanoparlants i clar...lo que hem parlat sempre ha sigut castellà, no? Als nens sempre els hi hem parlat català.

Entrevistador: O sigui, entre vosaltres parleu castellà i amb els nens...

Elena: Fem una barreja. Depèn del dia, depèn dels estats d'ànim, del cabreo

(...)

E: Un altre dia et sortirà amb una altra cosa potser. M'has dit que amb ells parleu tant castellà com català, és variable.

Elena: Sí.

Aquest comportament híbrid també és present en el cas del Marcos. Tanmateix, la lògica dels usos lingüístics canvia sensiblement. Mentre que, en la majoria de casos els individus adopten un patró lingüístic constant amb les persones amb qui manté una relació continuada —així, com s'acaba d'exposar en el cas del Miguel, aquest adopta el castellà en les interaccions amb la seva parella—, en el cas del Marcos, l'intercanvi o l'híbridisme lingüístic dins l'àmbit familiar és molt més accentuat:

Entrevistador: I entre vosaltres què parreu, en castellà?

Marcos: No, canviem de manera indistinta i amb la família també. Els meus fills també parlen en català i en castellà segons com vagi la conversa i amb les dones també canviem d'un idioma a l'altra.

(...)

M: La seva mare és d'Almeria però el seu pare és de Martorell. Ella és catalana, és catalanoparlant però parla el castellà. Els seus pares tenen tres fills. Dos germans i ella. Doncs amb el gran parlen en català, amb el mitjà parlen en castellà i amb ella en català. Això és perquè el mitjà es movia més amb els avis i llavors el llenguatge era el castellà en aquella època, i els altres més amb els pares, que també parlen el català. Només la mare parla castellà amb el seu home, però entre tots parlen en català. Jo parlo català amb la meua dona i en castellà i només quan discutim canviem de llengua.

(...)

E: Llavors, teniu fills. En què els heu parlat sempre?

M: Amb la petita parlem en català i amb el gran parlem en castellà i a vegades amb català. Però ell parla molt el castellà perquè els seus amics són molt castellanoparlants. I també perquè anava a una escola nacional i hi havia molts immigrants.

En aquest cas es trenca la lògica del *monolingüisme diàdic*. En el moment en que en l'àmbit familiar hi ha dues llengües pròpies, s'estableix un camp de joc molt més híbridat que permet trencar la lògica de l'assignació monolingüe i la canvia per una lògica de l'alternança depenent del context situacional o conversacional en el que es trobin en cada moment. Com en el cas de l'Elena, els estats d'ànims de cada moment —és a dir, els factors psicològics— juguen aquí un paper fonamental. Així, es pot donar el cas que en un moment de discussió familiar l'alternança lingüística —donat el similar estatus mantingut per cada llengua dins el nucli familiar— sigui una constant. Ara bé, malgrat aquest trencament de la lògica diàdica, l'híbridisme conversacional continua existint. Així, mentre es parla català amb la filla, amb el fill, tot i tractar-se de la mateixa conversa, canvia al castellà.

L'Elvira comprèn que el fet de saber català ha estat fonamental en la seva vida. No només per ella, sinó pels seus fills. En aquest sentit, es pot afirmar que tots els fills de les persones que s'ha situat en aquest subperfil parlen

català. En el cas de l'Elvira, els seus fills i els seus néts parlen català. Ho troba del tot natural, ja que els seus fills són nascuts a Catalunya. La filla gran parla català als seus fills malgrat que viuen a Múrcia. L'Elvira no aclareix si a casa ella els parlava en català. El marit ja queda clar que no.

E: Els seus fills quan van anar a escola encara no es feina escola en català, els seus néts sí, es clar..

Elvira: No, era en castellà, però vaja en van aprendre, el meu fill es que és català, però català fins a la medul·la. La meua filla també, eh?, ara quan per la feina va per Andalusia o allà mateix a Múrcia....no suporta que la gent critiqui... I això que és molt callada, però, demanant coses per aquests crios que estan així ha anat a la ràdio, a la televisió... I un dia parlaven dels catalans, i ella salta i diu, què heu de dir contra els catalans, que sóc catalana. I que els catalans sempre paguem, aquí vinga demanar i viure de subvencions, nosaltres sempre paguem i els va fer callar. I el meu nét que s'ha criat fora de Catalunya, em diu àvia que ja t'escric en català, eh?, faig alguna falta... I jo que li dic ja tens un bon diccionari? Vols que te'n porti un? I sí. Ara quan hi vagi li portaré el diccionari de català.

E: I amb els seus fills els hi ha parlat català o castellà...

Elvira: Com hem pogut, però el meu fill és català i parla només català. Sap i parla Anglès i Francès. El seu fill que té 17 anys, parla francès, anglès, i també alemany.... I ara està aprenent xinès....

L'Elvira se sent orgullosa del fet que els fills i néts parlin en català i se sentin catalans. A la vegada, retreu a les seves companyes de l'escola d'adults que no parlin el català, considera que han tingut prou anys per aprendre'l i parlar-lo. Per ella és una qüestió de voluntat, de voler-lo aprendre.

Elvira: Mira, jo el que no entenc són totes aquestes (es refereix a les companyes de curs de l'escola d'adults)... que fa 50 anys que són aquí i encara no el parlen... És que jo no sé, mira, jo fa 60 anys que hi sóc, quan vaig venir el primer que vaig sentir va ser el català. No es parlava a l'escola ni a l'ajuntament, això no, però era el que es parlava. (...) es que jo el que vull es aprendre ...i jo no he anat a cap classe de català, es que no en feien pas...ara sí que en fan, però si vols l'aprens.

De fet, tan és per la llengua com per altres coses, l'Elvira mostra unes ànsies d'aprendre en tot allò que fa. S'exigeix a si mateixa i hi posa tot l'esforç que cal. Fins i tot ara, quan ja està jubilada i ha passat els vuitanta.

Elvira: És que és això. Jo de vegades quan tenim una temàtica, me'n vaig al llibre a les dues o a les tres de la matinada. Vol temps i esforç, que ningú neix ensenyat, ho has de fer i fixar-t'hi ...a mi me posen negra.....Jo primer ho faig a la llibreta, és un borrador i fins que no està bé no ho passo en net....és que m'agrada, és que m'agrada I m'agrada tot , i també m'agrada cuinar i m'agrada planxar i m'agrada fer ganxet, és que hi ha gent que no els hi agrada ni cuinar.

Pel que fa als altres espais d'ús, es manté la mateixa lògica observada en l'anterior subgrup. Es manté el castellà amb els amics de tota la vida i amb les persones amb que han tingut el primer contacte en castellà i, en canvi,

s'empra el català en espais més formals com ara la feina, l'escola dels fills, les associacions, etcètera:

Miguel: I allà a la feina sí que bueno, vaig començar per un contracte de tres mesos i ja porto un any i allà tot, tot, tot català. Ja és diferent, tothom parla català, els impresos... tot, tot, tot, ara sí que... però bueno, jo crec ha estat un canvi gradual i també jo crec que això també és positiu per a la meva persona per que bueno, comences aquí al cole, també com a casa teva tothom parla castellà, les teves vacances, de petit...

(...)

Miguel: ...aquí al partit també es va combinant... depèn amb qui parlis. A actes que fas doncs sí que la llengua habitual moltes vegades és el català; en actes polítics o més personals, que vas al teatre... amb un altre tipus de gent, que és de la feina... o altres amics, no els amics de tota la vida, o quan vas a Lleida l'habitual és el català.

Entrevistador: En quins àmbits utilitzes més el català normalment?

Elena: El català? A l'escola, en els llocs que has de parlar en públic d'aquí...

(...)

E: A partir d'aquí, llavors, quins altres espais? L'escola em comentaves...

Elena: Aquí a l'escola... quan vaig començar a l'Associació de pares oo... si fem algun acte de partit... ooooo... normalment si t'has d'adreçar a gent que saps que són catalanoparlants ho faig en català.

(...)

Elena: ...cadascú ha de sapiguer i poder expressar-se com vulgui. Jo no m'he trobat mai... de parlar... vull dir... a mi... jo he parlat... Clar en el hospital, mare de Déu senyor la quantitat de gent que ve i dels diferents puestos que ve.

E: I tant! L'hospital és un d'aquells espais que toqueu a tothom!

Elena: A vegades pos tens el dia que has tractat a molta gent d'aquí, catalana, i pues te surt en català. I te ve el vellet: "Escolti és que jo...". Cap problema! Ja comences. Hi ha molta gent, catalans, que venen, s'assenten i te diuen: "En castellà o català?". Tenen aquesta deferència. I ells podrien parlar... no tindrien perquè fer aquesta pregunta realment. Estem a casa. I ells... hi ha molta gent que te fa això. En castellà o català?

Ara bé, les interaccions amb els amics de tota la vida i amb els desconeguts es desenvolupen, tal i com ja s'ha avançat anteriorment, al parla de la norma de tria lingüística dominant, en castellà:

Miguel:(...) amics ahir ho contava, no hi ha cap que sigui amic, amic, d'aquests que són una colla de 10, cap... una, una persona només, que sigui fill de català i catalana, o sigui una, també veus que un poble que hi ha poc arrelament, que som molta gent de fora i sempre parlaves en castellà fins a arribar a la universitat o a alguna feina i també...

Entrevistador: Amb quina gent et relaciones? Quina llengua acabes parlant?

Marcos: Amb castellà amb els meus amics perquè parlen en castellà. Inclús després, ara em trobo amics d'aquella època i no en saben parlar-me català. És una cosa molt curiosa, perquè m'han conegut parlant tots en castellà i això queda.

D'altra banda, comencen a haver-hi canvis en les normes de tria lingüística al dirigir-se a les persones desconegudes. Si bé, fins ara, la norma dominant era la d'emprar el castellà en la primera interacció amb desconeguts, amb aquest nou perfil de parlants híbrids es comença a alterar i es troben comportaments més híbrids o clarament convergents cap el català:

Miguel: És lo que t'explicava abans, que depèn de amb la primera persona amb la que has parlat amb un idioma. Jo crec que hi ha hagut un canvi. Abans anaves a un lloc nou, a un bar, per exemple i lo primer que feies era parlar en castellà i ara... és el contrari.

Entrevistador: La primera vegada que parles amb un desconegut per qualsevol cosa en que l'hi acostumes a parlar al començament?

Elena: Depèn. No sé...

E: Suposo que és una cosa molt automàtica, m'estàs dient, no?

Elena: Sí, sí, sí. És que... me surt... vull dir que clar... si la persona és... també depèn... si la persona se't dirigeix primer i et parla en castellà pues li parlaré el castellà, si ho fa en català doncs en català. i si sóc jo la primera pues lo que em surti en aquell moment.

En un altre ordre de les coses, pel que fa a les actituds i als discursos en relació a la llengua i al país, apareixen les mateixes lògiques que en l'anterior subgrup: una forta adhesió a la llengua —i de retruc un declarat optimisme en relació a la seva vitalitat— i una forta identificació amb el país i la catalanitat —evidentment, com succeeix en l'anterior subgrup, es tracta d'una catalanitat on s'hi integra una extensa amalgama de discursos i graus d'identificació—.

Així, pel que fa a l'adhesió lingüística aquesta s'expressa mitjançant el discurs de la "naturalitat". Si el català és la llengua de Catalunya és "natural" parlar-la. S'ha de saber i, per tant, és del tot lògic incorporar-la. En aquest sentit, en Miguel i l'Elena són taxatius al expressar-se en aquests termes:

Miguel: Jo crec que sí... i jo crec que lo que et deia abans, que cada vegada ho tens més arrelat, que cada vegada penses "por mis cojones" escolta, és que no vull ser... canviar. Per jo crec que també va ser una miqueta el estar a la universitat que també.

(...)

M: A mi sempre em ve al cap aquella pregunta que li van fer al Carod-Rovira que el tio va dir: "Escolti, si vostè va a buscar treball a França quin idioma haurà de parlar? El Francès, doncs si ve a treballar a Catalunya haurà de parlar el català". És així de senzill, i no ens hem de complicar ... "és que jo si voy a trabajar y soy médico... pues tio, si vas a trabajar y eres médico parles català" (...) ...que som molta gent de fora i sempre parlaves en castellà fins a arribar a la universitat o a alguna feina i també... però ho plantejges que no, bueno, ho vaig veure com, bueno, estic a un altre lloc i m'he d'adaptar a lo que hi ha i si aquí hi ha més gent que parla català doncs cap problema, parlem català.!

Elena: És això, no? L'has assumit com la teva llengua i en el moment que vaig arrencar pos ja està... Lo difícil és arrancar, lo difícil és arrancar.

(...)

Entrevistador: Moltes vegades s'ha utilitzat el català com element de divisió. El discurs que diu: "No és que estan discriminant amb el català!!!". Creus que això crea divisió?

Elena: Sí, jo penso que sí. Jo penso que sí perquè a veure... a més a més... nosaltres tenim la nostra llengua i és normal de que... això s'ha de... a veure ha estat molt temps callada i ha de sortir fora. I cadascú ha de saber i poder expressar-se com vulgui.

Aquesta adhesió lingüística vehicula les dues dimensions a les que anteriorment s'ha fet referència. Per una banda, la dimensió afectiva

—aquella que fa referència a una clara identificació— esdevé un motor de primer ordre: *“és la llengua del país i s’ha de conèixer”, “va estar molt temps prohibida”, “és la nostra llengua”,* etcètera. Per l’altra, la dimensió instrumental també es fa present. Els entrevistats són conscients de la importància del domini de la llengua per accedir a determinades posicions laborals i espais socials:

Miguel: Això sí que ho vaig notar que... a les feines que jo vaig començar a tenir una mica més... amb més cara i ulls que no eren fàbriques ni tant... magatzem ni històries, si que pràcticament tothom... parlava català i els que eren castellanoparlants que em sembla que érem tres, parlàvem també català, o sigui era una cosa molt habitual i que... però bueno, tampoc mai no vaig pensar ni he de canviar el xip, ni em costa. (...) I a més hi ha estudis que diu que hi ha gent que lo primer que aprèn a Catalunya és el català s’integra molt més ràpidament, troba feina molt més ràpidament...

A la vegada, com també constaten Pujolar, González, Font i Martínez (2010), hi ha una major optimisme pel que fa a la situació actual i futura del català. És a dir, entre els castellanoparlants d’origen que actualment mantenen uns usos lingüístics híbrids, hi ha la percepció que el català està guanyant terreny i s’està consolidant. Per tant, no cal patir pel seu futur. En aquest sentit, en Marcos és l’entrevistat que més explicita aquesta percepció i actitud:

Marcos: La llengua es pot “machacar” però no crec que es pugui fer ja. I molt menys si hi ha aquesta voluntat de permanència, encara menys. No li interessa a ningú. Llavors si que podria desaparèixer, sinó li interessa a ningú parlar català doncs es deixarà de parlar però en el moment en que hi ha aquest interès de parlar-lo perquè a la gent li agrada parlar el català i li agrada escriure en català. No es perdrà mai.

E: En quins moments uses més el català o que tu sàpigues que en quins moments és més adient el català o no, és un xip que et va canviant...

M: Crec que parlo cada cop més català. Crec que ara és infreqüent que utilitzi el castellà.

Com es deia, es produeix una clara identificació amb el país. Malgrat no es coneix amb detall el volum de les identificacions queda clar que tots ells es veuen, en primer lloc, com a catalans i els seus usos lingüístics, entre d’altres factors, en són una expressió. La llengua actua, doncs, com un marcadore simbòlic de primera magnitud: *“en la mesura que sóc català i me’n sento també he de conèixer la llengua”*. Aquestes identificacions acaben adquirint més força davant els atacs que des de l’Estat i els seus diferents àmbit mediàtics realitzen contra Catalunya (Estatut, llengua, solidaritat, etc.). Aquests atacs consoliden un seguit d’actituds més resistencialistes envers l’Estat a la vegada que consoliden les pròpies identificacions amb el país:

Miguel: Jo crec que aquesta gent que està buscant fracturar, per mi està aconseguint lo contrari, que hi hagi molta gent que avui en dia doncs encara ho veiem millor i que hem de tirar endavant amb la cultura i sobretot amb el tema idiomàtic.

(...)

M: Doncs ahir mirant la tele ho comentàvem a casa. Jo crec que cada vegada va a més. Jo crec que ha arribat un punt, sobretot que pels mitjans de comunicació i per coses que sents i que et foten cada vegada més, cada vegada va més i cada vegada et sents més d'aquí i menys d'allà i jo crec que cada dia una mica més, cada dia que passa va a més. Escolta és que crec que no tinc res a veure, una vegada que passo de Catalunya ja no tinc res a veure amb aquesta gent. Bueno, jo crec que també és una miqueta culpa dels mitjans de comunicació i de segons quin tipus de política que han volgut separar i que jo crec que ho estan aconseguint moltes vegades. Separar a gent que potser o no tenien cap ideologia tant declarada com ara s'està veient perquè ara també sembla que moltes vegades, has de ser d'uns o has de ser d'uns altres, o has de tirar amb uns o has de tirar amb uns altres... Jo crec que aquest sentiment de catalanisme cada vegada va a més. Però és pel tema, pel tema que, bueno, que mires la premsa i no t'agrada moltes coses que diuen o mires la tele o parlen... i dius no és per tant. Joestic aquí i vull que això tiri endavant i em sento més català que un que porta tota la vida aquí, i hem de defensar el català com a lo primer! Jo crec que cada vegada va a més... i bueno, et sents...

Elena: Jo penso que és confusió i que també ganes, de vegades, segons quin partit, de confondre les coses. Jo penso, a més a més, que el que estan aconseguint amb això és que la gent se posi més radical, no? Gent que som d'aquí, que vivim aquí però que no tenim cap problema d'identitat. La veritat és que... nosaltres som catalans i vivim la nostra i no tenim res en contra del gallec, ni del basc, ni de cap puesto, no? Iiii... sents algunes declaracions d'alguns partits, d'alguns dirigents d'alguns partits de fora d'aquí i dius: "Coi !!! És que... que me pongan la frontera ya !!!". Jo penso que amb aquests discursos que estan fent de que es vol dividir Espanya realment és el que ells estan aconseguint que la gent és posicioni més en aquest sentit.

(...)

Elena: Jo tinc una tieta que viu a Valladolid i amb això hem tingut discussions fortes de... a nivell polític. Si els catalans ho volem tot per nosaltres, lo de la llengua, lo de polacos..

Aquests i altres exemples que per raons de síntesi no hi són presents conformen el marc discursiu d'aquest grup. Com s'ha pogut constatar, es tracta d'individus que han depassat el seu entorn social immediat i han participat en diferents camps socials. Amb major o menor intensitat presenten trajectòries d'èxit —sigui pel nivell d'estudis, per la posició laboral o per l'ampliació de les seves xarxes socials i capacitat de notorietat—. Aquestes trajectòries d'èxit, no tan sols han permès el contacte amb els catalans, sinó que, en bona mesura, han permès normalitzar la llengua i "*e/món dels catalans*". De fet, una manera de representar aquesta aproximació i/o normalitat en relació al país és la d'adoptar un ventall d'actituds favorables al català. Siguin unes actituds més proactives en relació a la llengua —necessitat de potenciar-la més— o siguin unes actituds que defensin un bilingüisme real i una igualtat real del català envers el castellà.

13.3. Una mirada global: els factors explicatius dominants

Fins ara s'han exposat les lògiques de les apropiacions lingüístiques presents en aquest grup. En certa manera, s'ha procurat donar color al mapa d'aquestes apropiacions i veure quines són les lògiques objectives i les subjectives. Ara bé, aquest apartat —que no deixa de ser una síntesi del que s'ha anat detallant en els apartats anteriors— procurarà donar compte els factors estructurals que permeten explicar el sentit d'aquestes apropiacions.

Cal advertir, però, que malgrat la presentació segmentada d'aquests factors estructurals cal entendre la lògica de les apropiacions com un sumatori —amb totes les variacions que facin falta— de diferents factors que han potenciat l'acostament lingüístic.

En primer lloc, un factor transversal a considerar és la *generació* a la que s'adscriu cadascun dels entrevistats. Si bé els integrants d'aquest model són representatius tant de la generació més jove com de la més senyora, els comportaments lingüístics observats són fruit d'uns contextos diferenciats. Així, els individus de menor edat iniciaren el contacte sostingut amb el català en l'àmbit educatiu —sigui durant l'educació primària, secundària o universitària—. La institució escolar va permetre el descobriment i la normalització de la llengua. A la vegada, aquests sectors més joves s'ha desenvolupat en el potent marc de transformacions lingüístiques que es va produir durant les dècades dels vuitanta i noranta del segle passat: progressiva aparició de la televisió, radio i premsa en català, augment de la presència del català en diferents àmbits, especialment aquells àmbits més formals: administració, mercat laboral, etcètera. D'altra banda, les generacions d'edat més avançada que van viure el la dictadura i tota la transició, es caracteritzen per ser representants dels moviments associatius de l'època. Per qüestions generacionals es mouen entre la lògica de la militància i la de l'ètica del treball característiques d'una part dels protagonistes de les migracions del segle passat. L'ètica del treball, l'afany per progressar i la vinculació amb les lluites dels anys setanta és la característica principal de les persones de més edat que integren el present

model. En aquest sentit, la *generació*, com a variable definidora d'un determinat context històric, esdevé un marcador clar a l'hora d'entendre la tipologia de les apropiacions lingüístiques. Així, mentre els individus més joves viuen amb normalitat la presència i incorporació al català, els individus de més edat són més conscients —i així es percep en el seu discurs— de l'esforç realitzat per assolir l'actual estatus lingüístic i social.

Segonament, un altre factor clau ha estat l'adquisició d'un cert estatus acadèmic i ocupacional que ha permès el reposicionament social dels individus en relació a la posició social heretada. L'increment dels capital cultural i, en bona mesura, del capital econòmic —fruit d'aquest nou estatus ocupacional— han permès ocupar posicions de major estatus social on la penetració o el contacte amb el català són més grans. L'anàlisi de les diferents trajectòries permet afirmar que la prolongació de les carreres acadèmiques ha permès la creació de nous espais relacionals on el català hi ha tingut una presència privilegiada. L'arribada a la universitat és un clar exponent d'aquesta lògica. Pels nostres entrevistats —castellanoparlants d'origen— el món universitari va esdevenir un context de canvi on, a diferència dels seus barris d'origen, hi havia una clara presència del català. Aquest nou marc relacional va permetre la coneixença de noves persones amb qui van poder recollir un conjunt d'assignacions en català que han pogut perllongar i solidificar en el temps. En el cas de les generacions d'origen immigrant i d'edat més avançada existeix una clara actitud d'assumir l'esforç personal com un fet natural també es trasllada a l'aprenentatge del català. Això és molt clar sobretot en aquells que no tenen estudis, i que han de superar aquest handicap per poder aprendre a llegir i a escriure correctament. No deixen passar l'oportunitat d'aprendre i treuen profit de tots els recursos que se'ls presenten.

Paral·lelament a l'adquisició d'un nou estatus social augmenta el volum del capital social-relacional. L'entrada en nous espais socials diferenciats de l'espai familiar o el barri i la configuració d'un nou *habitus de classe* —fruit d'aquest procés de reposicionament social— acaba modificant les disposicions dels individus. De fet, tots els integrants d'aquest model es caracteritzen per

superar la lògica de la supervivència individual i incorporar la lògica de la sociabilitat i el comunitarisme. És a dir, tots ells, fruit d'aquestes noves disposicions, s'incorporen activament en el món associatiu —en qualsevol de les seves vessants— reconfigurant, de nou, el seus espais socials. Aquesta vitalitat social els permet, com en el cas de la universitat, el contacte continuat amb d'altres espais socials on el català és fonamentalment la llengua vehicular.

La presència en nous entorns —fruit del nou posicionament social— on el català hi és present esdevé primordial. Aquesta presència, no tan sols facilita l'adquisició d'una millor competència lingüística sinó que construeix un nou *habitus lingüístic* que predisposa als individus a parlar català. Així, és la disponibilitat de parlar català produïda per l'accés a la universitat, l'estatus ocupacional i la vitalitat social el que ha permès que les persones d'aquest perfil hagin incorporat normes d'usos lingüístics que han afavorit el català. És a dir, fins que no s'han fet presents en àmbits on l'ús col·loquial del català ha estat possible no s'ha produït el canvi en les tries lingüístiques. No s'ha produït el fenomen de la *muda*.

En tercer lloc, la densitat lingüística del barri o població de residència també té un paper clau. En la mesura que els individus han viscut en espais on la densitat del català és baixa no hi ha hagut incorporació lingüística. Ara bé, en el moment en que s'ha produït un canvi d'ubicació cap espais amb una major densitat del català l'adopció del català ha estat possible. De fet, tal i com assenyalen Pujolar, González, Font i Martínez (2010), la hibridació cap el català —l'augment considerable dels seus usos— és més intensa en els entorns de densitat alta del català.

En quart lloc, un altre factor clau estretament lligat al reposicionament social és l'estatus de la parella. En la mesura que els individus entrevistats han incorporat una parella catalanoparlant amb igual o superior estatus educatiu, laboral i/o social, la tendència ha adoptat el català en el nou nucli familiar i, per tant, l'adopció del català com a "llengua pròpia", és major. L'anàlisi palesa la importància d'aquest nou marc relacional car esdevé un factor

fonamental de canvi lingüístic —com s’ha vist, la majoria dels entrevistats han optat o optaran per parlar català als fills—. La presència d’una parella catalanoparlant que iguala o supera l’estatus de l’individu genera una nova situació en les lògiques internes de les relacions de poder que acaben —evidentment sempre d’una manera subtil i inconscient— potenciant la llengua emprada per l’individu que ocupa una posició dominant. Així, casos com els de l’Eladio, la Mar o l’Iván són clars exemples del paper d’atracció jugat per les parelles catalanoparlants com a inductors d’un tipus de *muda lingüística*.

Per últim, no convé remarcar la importància de la intensitat de la identificació amb el país. És a dir, la intensitat del sentiment de catalanitat observat en cadascun dels entrevistats. Aquesta intensitat permet conferir, a banda del valor instrumental, un valor expressiu i afectiu al català. De l’anàlisi es desprèn la importància del sentiment d’adhesió sentimental a la llengua. La llengua no és tan sols necessària en el mercat de treball o en l’àmbit educatiu, sinó que és un element que atorga prestigi social i és una manera —sigui quin sigui el posicionament polític i ideològic— de reivindicar la catalanitat i l’adhesió al país. Queda palès, doncs, que el discurs del català com a llengua pròpia de Catalunya està plenament acceptat i motiva als entrevistats a emprar-lo, a fer-ne ús i reivindicar-lo. La consciència d’una catalanitat —evidentment cal ser conscients que amb diferents intensitats— és quelcom transversal. En la mesura que tots es consideren catalans, el català esdevé, de facto, la seva llengua també.

14. Model de centralitat: usos lingüístics duals

Així com en el perfil anterior de parlants s'han identificat un grup de persones que tenen una elevada identificació amb la llengua catalana, fins al punt que la consideren com llengua pròpia, el present grup es caracteritza precisament per no identificar-se només com a catalanoparlants. És a dir, es tracta de parlants de primera llengua castellana que han adoptat el català, i l'han naturalitzat en la parla, però segurament en una enquesta, a la pregunta de quina és la seva llengua s'identificarien com a *castellanoparlants*. O potser s'identificarien com a catalanoparlants (en termes sobretot de *competència*, però també possiblement d'identificació), però sense que això exclouï una identificació com a castellanoparlants, i sobretot sense que això descarti un vincle emocional igualment fort (o més fort) amb el castellà com a llengua familiar.

És a dir, aquestes persones no han abandonat el castellà com a llengua primera, ni tampoc la seva *identitat lingüística*, però totes elles utilitzen el català amb normalitat en les situacions en què es produeixen les condicions en què se'ls fa *necessari*. Fins al punt que poden passar com a persones que tenen com a primera llengua el català. És per això que es tracta d'un perfil especialment interessant i rellevant per l'objecte d'estudi d'aquesta tesi. Aquest perfil de parlants, igual que els primers que s'han analitzat, són perfectament competents en català. Però en la seva "identitat lingüística" el castellà és la seva llengua sense cap mena de dubte. Així, és possible que a l'Enquesta d'Usos Lingüístics hi figurin com a castellanoparlants, o bé com a *mutants*⁵⁶ de llengua. O bé es pot pensar que es troben en un procés de *transició* d'una llengua a l'altra. De fet, no és ben bé així, com es veurà en la descripció de les trajectòries lingüístiques de les persones que conformen aquest perfil.

⁵⁶ Concepte que es considera poc afortunat.

14.1. Els factors estructurals *que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència*

14.1.1. El territori de la trajectòria familiar

De totes les persones entrevistades incloses en aquest perfil dual, s'ha optat per mostrar sis persones que tenen una relació semblant amb la llengua catalana i força homogeneïtats pel que fa a la trajectòria personal. Així, hi ha un primer grup de cinc individus nascuts a Catalunya, entre els anys 1953 i 1973, tots ells descendents de persones que van emigrar d'Andalusia i Castella. Queda clar en tots els casos, que la mobilitat geogràfica es produeix per motius econòmics. Els pares provenen d'entorns humils, en què treballar era la prioritat per poder tirar endavant la família.

Aquests emigrants han tingut trajectòries laborals llargues, en la indústria o en petits tallers, realitzant feines manuals. Les mares, o bé han estat mestresses de casa o bé han treballat també a la indústria (tèxtil, química). Sobretot en el cas dels pares, el fet de venir a viure a Catalunya els va permetre tenir una trajectòria laboral estable, i consolidar uns ingressos que permetien mantenir una família. Les mares tenen trajectòries laborals més inestables, tant pel comportament del mercat laboral en el cas de les dones (més precarietat, la crisi del tèxtil les desplaça cap al sector de la neteja), com pel fet d'ocupar-se dels fills (deixaren la feina per fer de mestresses de casa).

Respecte dels llocs d'origen, aquest perfil de persones mantenen la relació amb el lloc de naixement dels pares, tot i que tendeixen més cap a un lloc que un altre quan el pare i la mare provenen de diferents indrets. Alguns hi van cada any, com l'Àlex i la Judith, i altres més esporàdicament, com en Jordi i l'Alba. En el cas del Jordi, el poble d'origen dels seus pares ha esdevingut un lloc atractiu per als fills perquè ara és un enclau turístic important de la costa andalusa.

Jordi: (...) La casa està a dos quilòmetres de mar i si vols pots anar caminant. M'agrada molt. De petit, com que vas obligat, hi havia cops que no em feia cap gràcia, tot i que després m'ho passava bé. Però hi ha moments en què dius "hòstia! Has d'anar allà" Quan tenia dotze o tretze anys. Després he estat un temps sense anar-hi i ara de més

gran hi torno a anar de tant en tant. No ho sé, a la millor en un pont, per Nadal o algunes temporades, Setmana Santa. A l'estiu no perquè si puc me'n vaig por ai. Però m'agrada.

El vincle amb el poble d'origen dels pares no implica necessàriament una vinculació emocional amb la cultura d'origen. O almenys no tots els entrevistats ho expressen així. Només en un cas, el de la Judith, es manifesta aquesta relació emocional amb la cultura andalusa i les seves tradicions, que es reproduïxen a Catalunya. El cas de la Judith, però, també és especial des del punt de vista familiar. A Catalunya hi van venir a viure una bona colla de persones de la família, entre els pares, els fills, els oncles i els cosins... Tots plegats formaven una comunitat nombrosa, i gràcies al fet de viure en una casa gran, podien reunir una bona colla de persones al voltant dels rituals familiars tradicionals, com ara la matança del porc.

Per als altres, les arrels andaluses o castellanques dels seus pares són una reminiscència del passat, que han viscut lleugerament, bé participant en actes públics de la Casa d'Andalusia, bé a través de les tradicions familiars (els plats típics o el flamenc, per exemple). És el cas de l'Àlex, que malgrat que els pares són socis de la Casa d'Andalusia i la germana participa en els balls de flamenc i altres activitats, ell no s'hi sent atret.

Àlex: No, jo no hi he participat mai. La meva germana sí que hi participa al quadre de ball. A mi em portàvem cada setmana als espectacles que feien i això però jo no hi he fet mai res amb ells.

E: Ni per Setmana Santa i això?

À: No, feien després la *romeria* una vegada l'any i aquí sí que m'hi portaven. Bé, encara continuo anat cada any.

És el cas també d'en Jordi, que no se sent andalús malgrat que visita sovint el poble (un poble turístic) i que els seus pares sí que se'n senten. En aquest sentit, en Jordi representa un exemple dels canvis que d'identificació que s'han produït entre la generació dels pares (vinguts de fora) i dels fills (nascuts a Catalunya). Els primers se senten andalusos, extremenys, castellanques, etc. Els segons s'identifiquen abans com espanyols.

Entrevistador: Andalus? T'has identificat mai com a andalus?

Jordi: No.

E: Els teus pares potser?

J: Home, ells sí que ells són d'allà.

E: Ells sí que s'identifiquen com andalusos?

J: Sí, ells sí.

E: Però que potser té més força que no pas com tu la referència andalusa.

J: Sí. El sentiment és seu i jo no hi tinc res en contra, si no, no hi aniria i tot això.

E: I flamenc i això ho balles?

J: No! Els meus pares tampoc són de...

E: Tampoc són de ballar flamenc?

J: No. Ni molt menys! Són d'allà i d'anar a la terrassa i la cervesa però no de festes així.

Un segon grup integrant d'aquest model de centralitat, el conforma la Carmen. La Carmen és la component sènior d'aquest model, nascuda a València l'any 1949, va quedar orfe ben aviat i se'n va ocupar la seva àvia. Va arribar a Catalunya, després de viure a Ciudad Real i València, amb la seva àvia i la seva germana petita l'any 1962. Ha realitzat tota la seva trajectòria laboral i familiar al mateix barri que, com assenyala en molts moments de les diferents entrevistes, ella ha vist néixer, créixer i canviar.

Carmen: Bueno, jo vaig arribar a Mataró, l'any 62. Amb la meva iaia. Perquè jo, quan tenia quatre anys, la mare va morir.

Entrevistador: Sí? Oh.

C: Sí. A l'any 62.

E: I tu venies a Mataró? Al barri de Cerdanyola?

C: Sí, vam venir al barri de Cerdanyola. A un estem ara... bueno, a una altra casa, però...

E: Que no devia haver-hi casi res.

C: Res. Només hi havia el col·legi dels Salesians, i una fàbrica que era de química, que li dèiem la fàbrica de las pipas. No havia escoles, havíem d'anar a buscar l'aigua en una font que a dalt, a la sortida de Cerdanyola. (...) Tot era camp. De la zona de la Maria Auxiliadora, que és la parròquia, cap amunt, tot era vinyes. No hi havia res. I quan anàvem a Mataró, era una altra ciutat, era com si anessim a...un altre poble. Almenys la meva iaia, que jo li deia mama, no em deixava anar a Mataró, perquè deia muy lluny. Perquè havíem d'agafar el tramvia. Només havia un tramvia, no hi havia res. Només el col·legi dels Salesians, i aquesta fàbrica.

La trajectòria familiar de la Carmen es construeix enmig d'un seguit d'eventualitats: l'abandonament del pare, la mort de la mare i el paper imprescindible de l'àvia, una persona que la marcarà per tota la vida:

Carmen: La meva mare era de Ciudad Real. La meva iaia, con la que me vaig venir aquí a Mataró, era de Córdoba. I ja està. Però jo sóc de València. I el meu marit és d'aquí.

Entrevistador: I llavors com va decidir venir aquí la teva iaia?

C: La meva tieta, se'n va anar a França, perquè va casar-se amb un basc, i treballava a França. I aquesta tieta ens estimava com si fos la mare, perquè bueno, ella i la mare eren... d'aquestes germanes que s'estimaven tant, que s'ajudaven. I quan la meva mare va morir, la meva tieta... O sigui, la meva tieta es volia anar-hi abans a França. Però, bueno, com que la mare li va dir "no te'n vagis, que jo aquí amb els nens", perquè som dos germanes. "I jo amb els nens". Perquè el meu pare se'n va anar de casa. Encara l'estem esperant... I bueno. La meva tieta es va quedar, per la meva mare. I llavors, com que la meva mare va morir, la meva iaia tenia aquí un germà, i el meu tiet li va dir a la meva iaia: "Per què no te vens aquí amb les nenes? Aquí estaràs més acompanyada". I ella a la seva manera no volia, llavors, la meva tieta, la filla de la iaia, li va dir: "Mama, per què no te'n vas a Barcelona amb el teu germà? Allà sempre tindràs ajuda, que les

nenes aniran al cole". I mira, van decidir venir aquí. La iaia és la que nos va pujar, jo tenia quatre anys quan la mare va morir, la meva germana catorze mesos.

14.1.2. El territori de la trajectòria personal: estudis i feina

En aquesta vintena d'anys que comprèn el període que engloba els anys en què han nascut aquest primer conjunt de persones que incloses en el perfil d'usos lingüístics duals, s'han produït canvis força notables en el sistema educatiu, que incideixen molt clarament en les trajectòries educatives de les persones. Així, si als anys setanta es comença a produir el que s'anomenà la *massificació* de la universitat (o universalització, segons com es miri), cal parlar també, i abans encara que dels estudis universitaris, del procés d'universalització de l'educació secundària a Catalunya. Tant del batxillerat com de la Formació Professional. Així, menys en el cas de la Judith, que només té estudis primaris, els altres quatre entrevistats han fet estudis de secundària o universitaris. Malgrat que només una persona ha acabat aquests estudis universitaris i els està aprofitant en la seva trajectòria laboral. Els altres dos que tenen estudis universitaris no els han acabat.

Així doncs, s'observa el cas de l'Alba, que va estudiar primer batxillerat i després la carrera de Dret fins al darrer curs, però li han quedat assignatures per fer i no ha acabat la carrera.

Alba: Si, vaig fent coses però res relacionat amb lo que vaig fer. Allò va ser una elecció, no estic arrepentida ni molt menys i... bueno, no vaig acabar, em queden tres assignatures però encara tinc el gussanillo d'acabar...

En la seva trajectòria laboral no li ha calgut fer valdre aquests estudis universitaris. Va treballar a l'empresa del pare, un petit taller mecànic. I en tenir fills va deixar de treballar per ser mestressa de casa. El seu marit, que sí que va acabar els estudis de dret, té una feina estable en una empresa pública. Fa tasques de tècnic de gestió, però no té responsabilitats com a advocat i mai no ha exercit la professió.

Aquesta trajectòria educativa és equiparable a la de l'Álex, l'única persona del grup que ha finalitzat els estudis universitaris, en aquest cas de psicologia. Malgrat que durant uns anys es va dedicar professionalment a la

psicologia, la seva trajectòria l'ha portat a una feina més estable a l'administració pública, mitjançant oposicions. Primer com a administratiu i després com a tècnic mig de gestió. L'Àlex aspira a esdevenir tècnic superior, posició per a la qual li serà útil el títol de llicenciat. La seva és una trajectòria amb alts i baixos, en què les aspiracions es moderen i s'administren amb un realisme possibilista. Per via d'aquest realisme, l'Àlex ha fet un procés constant d'adaptació de les aspiracions a les possibilitats, primer demanant als pares que el traguessin de l'escola privada per fer el batxillerat en un institut públic, on l'ambient no seria tan competitiu ni tan elitista. I en segon lloc, adaptant la seva trajectòria laboral a l'assoliment més clar dels diferents esgraons d'un ascens al nivell dels seus estudis.

L'Àlex no deixa que les seves inquietuds el portin a una situació d'incertesa, malgrat que sempre aspira a treballar en coses que l'omplin com a persona. Per tant, parteix d'allò viable perquè li permeti arribar a allò possible sense ruptures ni salts al buit, de forma esglaonada. Per això va deixar de treballar en la consultoria que havia muntat amb una companya, on la situació era inestable, per treballar en l'administració pública, malgrat que va haver de fer-ho començant per l'esglaió més baix, el d'administratiu.

Àlex: Bé, ho intento, ella sí que s'hi dedica —la que era la meva sòcia— i quan ella va molt *liada* l'intento ajudar per mantenir una mica també... és el que m'agradava fer i, no sé, en el futur, de què acabaré treballant? Perquè això de ser funcionari, si no és per anar canviant dins l'Ajuntament, he canviat de departament tres vegades perquè si no crec que tampoc estaria a gust.

E: O sigui, prefereixes buscar alguna cosa.

Àlex: Alguna cosa que em motivi que no tenir un lloc fixe i de típic funcionari.

E: Bé, i anar progressant també pel que dius, no?

Àlex: I amb el temps anar pujant categoria. Treure profit de la carrera, ja que la tinc.

E: Home, el fet de ser llicenciat et deu anar molt bé a l'Administració perquè hi ha uns llindars molt clars entre tenir una carrera i no tenir-la, suposo.

Àlex: Sí, el fet d'ara fer de tècnic és això, tens la carrera i et van donant feines que vas assumint i al final estàs fent una feia de tècnic i en realitat ets un administratiu. Llavors et presentes a la de tècnic i com que iguales una mica les funcions que estàs fent. I aquesta és de diplomata i encara tinc un pas més per ser tècnic superior. Com a motivació de futur encara em queda un pas per poder lluitar.

En aquest grup també es donen els casos d'en Jordi i de l'Esteban. Tots dos tenen estudis secundaris de formació professional i tots dos tenen trajectòries laborals estables en el sector industrial. El primer, més jove que el segon, va passar les proves d'accés a la universitat per a majors de 25 anys, i va iniciar

els estudis d'Humanitats a distància. Però els ha deixat a mig fer. De fet, no hi veu una utilitat concreta, perquè no es planteja canviar de feina.

Entrevistador: Val, i com t'ho plantejes? Plantejes continuar fins acabar?

Jordi: No ho crec, ho tinc com a *hobby*. No, perquè ara ni tinc tan temps i sempre ho he fet per entretenir-me. Abans feia esport i ho vaig deixar. I llavors tenia molt temps lliure i em vaig dedicar a això. Però per canviar de feina no. Potser aconseguiria una feina millor però no tan ben pagada com la que tinc.

En el cas de l'Esteban, no s'ha plantejat fer més estudis. Ell va començar la primària en una escola privada del poble, la qual cosa indica una voluntat dels pares d'incidir en l'èxit educatiu. Després, però, van haver de portar-lo a l'escola pública per motius econòmics. Una altra vegada es constata com el realisme possible s'imposa a les aspiracions lúcidament construïdes per part d'aquells que saben que només tenen el seu esforç per poder ascendir socialment. Pel que fa a l'àmbit laboral, tan en Jordi com l'Esteban tenen feines estables en la indústria —els darrers anys sacsejada per la crisi econòmica—. En aquest sentit, la seva trajectòria és semblant a la dels seus pares. Si bé es pot considerar que la seva trajectòria no ha superat la dels seus pares, en termes de mobilitat social; s'observa una relació molt més rica amb l'entorn social, a través de xarxes informals o associacions.

En tots aquests casos, l'*ethos* de l'esforç, d'un esforç sense estridències, és ben palès com a marca de les trajectòries dels casos que s'ha inclòs en aquest perfil. Les persones entrevistades només es proposen atènyer allò que està al seu abast, i de la mateixa manera que rebutgen aventures vanes, també s'esforcen per arribar al lloc on poden desenvolupar-se com a persones i donar el millor de si mateixos. Aquest mateix patró s'observa en el cas de la Judith, que malgrat tenir només estudis primaris, comparteix aquesta cultura de l'esforç, fins i tot la compensa posant més esforç per superar els recursos limitats que això li comporta.

Efectivament, la Judith va deixar els estudis per posar-se a treballar als quinze anys. Però això no ha suposat per part seva una trajectòria d'acomodació i d'autolimitació pel que fa a les possibilitats laborals. A la seva manera, la Judith supera el líndar del que es podria esperar d'una persona en la seva posició. Així, malgrat que la seva situació laboral ha estat sempre

precària, ella ha encadenat feines i les ha combinat simultàniament per tal de tirar endavant econòmicament. Es pot dir que la Judith s'ha carregat la família a les espatlles, i tira del carro ampliant el seu camp d'activitat fins allà on les forces li permeten, per exemple, treballant simultàniament a l'àrea de servei de l'autopista i a la SEAT, per compensar el fet que siguin feines estables.

Judith: Sí, però sé que al moment que digui "no puc" no em cridaran més. Per exemple l'any passat em van cridar i jo estava treballant per una fàbrica per la SEAT i vaig dir que sí. Per què com que no era estable, la fàbrica...

E: Clar, sabies que això té continuïtat cada "x" temps et van cridant...

J: Exactament i llavors vaig dir que sí, vaig preguntar l'horari em posarien, em van dir de tarda, vaig trucar i vaig dir "escolta, sóc la Judith" i diu "ja que em poseu de tarda, em deixo que em poseu aquests torns rars que tens de començar a les 3" i estupendo! Per què jo a la fàbrica plegava a les 2h.

E: O sigui, alternaves la fàbrica i te'n anaves... tela! Això són hores per un tubo!

J: 16 hores.

E: I això quan temps ho vas estar fent?

J: Quatre mesos. Quan ja va arribar el tercer mes vaig demanar una setmana per anar a veure la meva iaia a Almeria que a sobre vaig haver de recuperar fent més dies inclús! I quan vaig arribar a Almeria, el segon dia no em podia ni moure.

Per la seva situació, té molt clar que vol que els seus fills estudiïn, tot i que no concreta fins a on, espera que estudiïn per millorar respecte de la seva posició i puguin tenir una trajectòria laboral estable. En aquest sentit, s'esforça per oferir-los oportunitats educatives, incrementant el seu capital educatiu mitjançant les activitats extraescolars, reforçant aquells aspectes que els resulten més difícils, o ajudant-los a fer els deures.

Judith: (...) jo un dia que sé que té un examen em poso amb ell a repassar i vinga i vinga però al final mira, m'estic jo posant una altra vegada al dia més que abans! Per que ara m'interessa més per que abans les naturals no m'interessaven gaire pues ho noto... bastant. I a lo millor quan ens posem així sí que aprova, no? Però li costa, li costa molt...

Pel que fa a la Carmen, les trajectòries educativa i laboral són força senzilles i limitades. Pel que fa al nivell d'instrucció, durant els seus anys inicials a València no va anar a l'escola, no va començar a aprendre a llegir i escriure fins a la seva arribada a Mataró. Va aprendre-ho de manera informal en el marc de la parròquia que ajudava als infants que no estaven escolaritzats:

Carmen: Nosaltres estàvem a València, però en un poblet, en una barriada. A vere, jo aquí vam trobar estranys... Perquè és clar, jo venia d'un poblet, un poblet que estava tot habitat, que havia metges, que havien col·legis... encara que jo no anava al col·legi. Jo al col·legi vaig anar quan vaig venir a Mataró. Allà no anava al col·legi.

(...)

Carmen: Jo no havia anat mai al col·legi, perquè no hi havia. Però el pare Vicenç, que nosaltres li dèiem el pare *Biscooter*, agafava a tots los nens del carrer i se'ls portava allà a la parròquia, a una sala que encara hi és. Més o menys així, o una miqueta més petita... I nos ensenyava a llegir, a... escriure. Després venia una senyora que venia de Mataró que ni era professora ni era res i nos ensenyava... a les nenes nos ensenyava a cosir, a fer puntes de coixí. Cosetes de nenes, no? Que abans era nena i nen.

Anys més tard, quan ja treballava, accedeix al sistema educatiu formal, concretament a una escola religiosa de Mataró on va cursar primària -nivell educatiu màxim que ha assolit:

Carmen: I després, com que ja anava al col·legi, ja vaig començar a anar al col·legi a les monges, a Mataró. A Mataró, perquè hi havia uns horaris a la tarda, pel... com ara, pels immigrants? Que ensenyen a parlar el cas... l'espanyol. Llavors hi havia unes professores que t'ensenyaven a escriure i a llegir.

Pel que fa a la trajectòria laboral, aquesta és llarga però sense canvis importants. Comença a treballar de ben petita a una fàbrica encapsant mitges, fins que als setze anys va entrar a una altra fàbrica on hi va fer tota la seva dilatada trajectòria laboral:

Carmen: I llavors vaig començar a treballar. Anava a allà, pel cementeri, que era la fàbrica d'en Gasol. Anàvem caminant, a les sis... bueno a dos quarts de cinc, perquè era... treballàvem de sis a dos. I anàvem una colla de senyores. i nosaltres sempre les esperàvem a la porta de la parròquia perquè érem nenes, teníem tretze o catorze anys. I anaven tota una colla de dones grans i homes perquè era l'hora d'anar a treballar. I anàvem amb elles. Nosaltres, les mares... la meva mare, la meva iaia me portava a la cantonada i quan venien les senyores jo anava amb elles. I vam estar treballant... allí vaig estar treballant... quatre o cinc anys. Llavors, vam sortir d'allà. Me vaig anar al carrer Noves Caputxines i allí vaig estar treballant trenta-dos anys. Dels setze fins als cinquanta-tres anys. Fins ara, com aquell que diu. Van tancar la fàbrica, i vaig estar treballant allí tota la vida.

En nou lloc de treball hi realitzarà una llarga trajectòria i assolirà un càrrec de certa responsabilitat. Malgrat el seu baix nivell d'instrucció, la seva bona feina la va fer progressar en la seva carrera laboral:

Carmen: Bona feina era la que vaig tenir després, quan vaig començar a treballar amb el Sr. Josep Espàrrec. Allà sí, perquè jo ja era una mica més gran, ja va començar a treballar a les màquines, de (...), a fer feina de cosir. Després anava a col·legi a la tarda.

M: O sigui, era millor cosir que treballar a les capces.

A: Sí, perquè això no era ni ofici ni benefici. Res. Era plegar, era plegar i ja està. Cosir era millor, sí, hi tant. I després, com que ja anava al col·legi, ja vaig començar a anar al col·legi a les monges, a Mataró. A Mataró, perquè hi havia uns horaris a la tarda, pel... com ara, pels immigrants? Que ensenyen a parlar el cas... l'espanyol. Llavors hi havia unes professores que t'ensenyaven a escriure i a llegir. I bueno, mica en mica a la fàbrica en van anar pujant, pujant, fins que vaig ser encarregada general.

M: Encarregada general!

A: Sí, de tres-centes persones.

M: Trenta anys vas estar en aquesta fàbrica, no?

A: Trenta anys, trenta anys.

M: Tres-centes persones?

A: Tres-centes persones, entre homes, dones, fills. I era la que portava tot. Encara que no sabia ben bé... escriure sí. Llegir sí. Però de matemàtiques encara no estava jo...

Però bueno. No és como ara, que tot va amb ordinador. No. Abans no. Ja després sí. Ja després van posar màquines amb ordinadors, automàtiques. I llavors agafaven gent que... ja estava especialitzada. Però jo encara continu... fins que vaig plegar.

14.1.3 El territori del lleure: Entorn social i xarxes relacionals

Finalment, per acabar de caracteritzar aquest grup abans de parlar de les seves pràctiques lingüístiques, convé fixar les variables indicadores de la seva relació amb diferents entorns socials i el seu capital relacional — les xarxes socials que conformades al seu voltant—. En part, aquestes xarxes venen donades pel mateix entorn familiar i per la posició social. La feina, per exemple, proporciona una sèrie de relacions socials basades en afinitats compartides. La vida en un barri molt cohesionat, o en una ciutat petita, facilita la creació d'espais públics de relació social, on es comparteixen activitats de forma que pot ser relativament accessible per a tothom de participar-hi. O bé el fet de formar part de determinats espais socials, com ara la universitat, facilita el contacte amb persones d'un determinat perfil, i incrementa la capacitat per a construir i formar part de xarxes relacionals.

Si s'hagués de definir la posició de les persones del perfil dual en aquest sentit, a diferència del que succeeix en el primer model, es pot concretar que els entrevistats d'aquest grup participen en aquelles xarxes relacionals que la seva posició els ha ofert en cada moment. No obstant, no les converteixen en un *modus vivendi*, com sí que passa en el *model d'alta aproximació lingüística*, on la participació esdevé un marcador d'identitat personal molt clar, fins al punt de condicionar la pròpia trajectòria de vida. Efectivament, ja sigui intensa o ja sigui passiva o nul·la, en el present model no es troben individus que puguin vincular la seva trajectòria de vida, o la seva trajectòria educativa i professional, a l'activitat associativa. Això no vol dir que es tracti de persones que no participen en associacions ni en altres tipus de xarxes socials informals. Malgrat que el nivell de participació formal en associacions és més aviat baix, no és inexistent.

En tot cas, aquesta participació se centra en el món de l'esport. Així, l'Esteban, la Judith i en Jordi han estat esportistes durant els anys de joventut, i l'Esteban encara ara practica esport en equips de veterans o en

solitari. De fet, l'Esteban és l'única persona que té una participació activa en entitats formals, educatives i polítiques, i que s'hi implica a fons, impulsant iniciatives, tant al sindicat com a l'AMPA de l'escola dels seus fills. Però aquesta participació no té una naturalesa continuada i formalitzada en forma de càrrecs, sinó que es fa des d'un segon pla.

Esteban: Bueno, estic ficat amb lios d'Ampas dels col·legis. Vaig estar set anys amb la del nano. A veure, no estic dintre, d'aquí de la nena, de l'escola, de la junta però...

Entrevistador: Però hi participes...

Esteban: Sí, sí. Molt implicat, molt implicat. I...

(...)

Esteban: Sííí, a veure, les festes del cole... aaaah. Ara farem una... intentem... bueno, la festa no, però el gran està ara aquí... a finals de maig hi ha la festa del cole, per dir-lo d'alguna manera, la firada (?) que es diu, i bueno el nano no està en aquest cole, perquè ja va a l'institut, però ajudarà a una professora a muntar... Ell veu que estic a tot arreu i no sé si faig bé o no però jo a veure, jo a vegades crec que em canso de fer-lo perquè només reps que pals però no paro, llavors el nano veu això i ara també ho fa. I a mi m'agrada, perquè jo crec que és bo i espero que... bueno, ja arribarà el moment que també es cansarà i rebrà per tot arreu. Però bueno està col·laborant amb lo que és la festa aquesta. I allà per aquell dia estem currant com bojos.

També és veritat que quan s'ha trobat incomprensió, o rebuig, o dificultats per assolir els objectius que s'havia marcat, ha abandonat l'activitat. En aquest sentit, la participació de l'Esteban, malgrat que és molt vocacional, no forma part de la identitat mateixa de la persona. No implica l'exercici d'un lideratge continuat, com sí que trobem en el *model d'aproximació lingüística*.

Esteban : Quan vam acabar l'altre dia ho estàvem parlant. Jo fa uns anys vaig muntar una trobada entre gent dels comitès de les distintes empreses, perquè lo que tenim molt clar és que les empreses es reuneixen per parlar entre elles, i nosaltres hauríem de fer lo mateix. Intercanviar informació de lo que ens passa a nosaltres per agafar lo bo que tenen altres i fotra'ls-hi als morros de l'empresa. Jo lo vaig intentar una vegada i vaig sortir bastant malparat. I vaig decidir que no ho tornava a fer mai més, perquè em vaig trobar amb gent que em va fallar, no va vindre a la trobada, i llavors, un munt de feina, un munt de disgustos, per això... pues vaig acabar jo com vaig poder, però vaig decidir que no tornaria a fer res més. Luegu em vaig trobar problemes, i jo lo que volia era...

E: Eren solucions, no?

Esteban: No solucions. però, cony, som tots el mateix, érem treballadors i cony, ens trobem jo te dono tot de com ho tinc allà: els salaris, avantatges, no avantatges: i tu me dones i cada-ú agafa lo bo dels altres i que serveixi com eina per, per les nostres empreses. Clar gent que [inaudible], gent que no va vindre a la trobada, gent que van vindre i no van... no van aportar absolutament res i al final va quedar allò reduït a cinc o a sis empreses que s'ho van agafar en serio, però de vint convocades. I vaig decidir que jo passava de... I el altre dia van dir "no aniria bé, tal" i jo sí, sí, ho apunteu i no us preocupeu que si a mi em dieu, jo vinc, però jo no organitzo res.

En aquest sentit, l'altre cas que cal remarcar és el d'en Jordi, que a més de practicar esport, està afiliat a un sindicat, i té relació assídua amb persones que militen en partits polítics. Però sempre ha desestimat tenir una

participació activa en aquest àmbit polític-sindical, malgrat que en el seu entorn rep pressions per fer-ho. Aquesta actitud d'inhibició indica la inexistència d'una orientació cap a la implicació en la vida pública, i per tant, també una manca d'identificació amb l'àmbit d'acció col·lectiva.

Majoritàriament, els entrevistats d'aquest grup orienten la seva participació en l'entorn a través d'activitats de lleure formatiu, com ara els estudis d'humanitats en el cas d'en Jordi, les activitats i els cursos de formació personal, com ara les classes de ioga de l'Alba, o les activitats extraescolars dels fills en el cas de la Judith (futbol i dansa). Cal remarcar també el fet que es tracta d'un perfil de persones amb una cultura molt "*familista*". Comparteixen, bé amb els fills, bé amb els pares, diversos aspectes del lleure, i mantenen una relació molt estreta amb la família. També una relació molt estreta amb l'entorn immediat, el barri i el poble. Alguns d'ells recorden que de petits jugaven molt al carrer, com l'Àlex.

Àlex: Molt. Jo ho recordo amb molt de *carinyu*. A més era una època en què nosaltres jugàvem al carrer i la vida amb els veïns, al bloc hi havia com a vuit o nou nens de la mateixa edat amb qui jugaves a futbol al carrer i algú avisava quan s'acostava un cotxe i ens aturàvem de jugar i continuàvem quan passava el cotxe. Clar, fèiem una vida social molt gran. I molt de carrer, moltes vegades no sortíem del carrer.

14.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques

14.2.1. L'àmbit dels espais i les pràctiques lingüístiques

Tenint en compte que els espais relacionals són fonamentals en l'adopció de pautes lingüístiques, cal observar el que expliquen els entrevistats sobre la relació entre espais socials i llengua. Tanmateix, cal tenir en compte com les percepcions socials han canviat amb els anys. Així, entre les persones que emigren dels seus llocs d'origen dels anys cinquanta, fins als anys setanta, s'adverteix una percepció molt marcada entre els "catalans" i els nascuts a fora (maldits "xarnegos"). Aquesta diferenciació es veia reforçada pel fet que els nouvinguts vivien en barris separats, i eren sovint rebutjats per la població autòctona. Les diferències d'estatus social també eren remarcables pel fet

que els que acabaven d'arribar no disposaven de més mitjans que el seu propi esforç i les seves mans, i vivien en situacions de força precarietat.

A partir dels anys setanta, aquesta línia divisòria de la societat comença a desdibuixar-se. Un dels primers espais que es comparteixen amb els fills dels nouvinguts són els instituts de secundària, que reuneixen la població escolar dels diferents barris de les ciutats. Aquesta generació, que fa el pas al batxillerat entre els fills d'emigrants, ja hagin nascut a Catalunya o hi hagin arribat de petits, és la que traspasarà les fronteres geogràfiques i socials dels barris, i contribuirà així a la barreja d'orígens que s'oculta i es desdibuixa darrera de l'ús naturalitzat del català.

Pel que fa als usos lingüístics, la Carmen és un clar exemple de la seva variabilitat, especialment a la llar familiar. El seu marit, catalanoparlant, usava invariablement el català i els castellà en l'àmbit familiar. Ella cada vegada s'hi identifica i l'empra més, i és que ha vertebrat una xarxa relacional al voltant de l'escola d'adults on la llengua hi és present. És l'exemple de perquè el barri de Cerdanyola (Mataró) manté molt migrats els espais d'ús de la llengua catalana; de no sé així, molt probablement, veïns amb un perfil similar al seu, l'haguessin utilitzat i l'utilitzarien amb molta més freqüència. En aquest grup conformat per la Carmen, s'hi observen unes barreres notablement accentuades. La Carmen principalment el parla quan es troba amb algun conegut que sap que parla en català. Com es tractarà més endavant, es donen diferents discursos sobre la llengua/es i el paper de la societat d'acollida en el seu aprenentatge/ús, que van de la mà de diferents pràctiques associades.

L'Alba, per exemple, comenta que els seus pares van trobar distàncies entre ells i els catalans de tota la vida. A ells no els va ser fàcil entrar en els cercles associatius del centre de la ciutat, o bé fer-se amb aquella gent de tota la vida del poble. En canvi, ella no ha viscut aquesta percepció en primera persona. Més aviat, si no s'ha implicat en la vida associativa, ho atribueix a la falta de temps en l'època que s'ocupava dels fills. Però no percep distàncies que per als seus pares, nouvinguts, eren evidents. Però concep aquesta situació com un fet d'una altra època.

Alba: Lo que et deia.. aquí les associacions en aquells anys eren molt tancades i amb els nouvinguts costaven i és clar, els meus pares es veu que no... no s'acabaven d'integrar. Així com el meu tiet, el germà del meu pare sí, no va tenir problemes perquè es va casar amb una noia d'aquí de Martorell, no va tenir problemes... els meus pares no. No... van quallar.

Aquesta mateixa generació dels fills d'emigrants és la que protagonitza les primeres transicions lingüístiques cap al català de forma més generalitzada, i la que protagonitza també canvis en les pautes lingüístiques, com la creixent convergència dels castellanoparlants cap al català en determinades situacions⁵⁷. Però malgrat aquest gran canvi, en aquesta generació encara es fan paleses algunes distàncies, enmig de les quals es poden resseguir com les fites d'un mapa els moments i les situacions d'aprenentatge del català, que han quedat marcades en les biografies personals.

Així, per exemple, l'Esteban recorda que de petit hi havia diferències entre els catalans i els altres. Per ell no tenia importància, perquè es feia amb tothom.

Estebán: No, a mi no. A mi mai no m'han despreciat per no parlar català en aquella època. Te dic, que jo vaig començar a parlar català, coño!, a... als quinze. Fins aquell moment jo no... no parlava el català, vale. I jo... a mi no m'havien discriminat mai.

Però encara recorda perfectament quan va començar a parlar en català. Va ser als catorze anys, quan va començar a treballar de cambrer. D'aquest començament, en recorda una anècdota desagradable. Com en altres casos, l'Esteban fixa a la seva memòria de forma molt clara un fet que el va trasbalsar.

Esteban: No. Em va costar, perquè recordo una anècdota que em va... que em va tocar bastant. Clar, suposo que es notava bastant que no el parlava bé o lo que fos i... i una taula que jo estava servint... [silenci, pensa un parell de segons en com dir-ho] em van tractar d'estranger. Però en aquell moment, la veritat, jo era molt jove i estava per lo que estava, per la feina i no havia caigut. Lo que sí que quan jo m'anava cap a dintre a fer la comanda vaig caure lo que m'estaven... de la manera que m'havien tractat. I me va, me va, però... [moment emotiu: se'l veu encara dolgut i en certa manera ho passa malament al explicar-ho].

En contra del que se sol pensar, atribuïnt a la llengua un paper *invisible* en les relacions socials, com si fos un mer instrument de comunicació, la llengua funciona com un símbol, com un marcador social que pot atribuir diferències i manifestar desigualtats en les posicions socials dels individus. És per això que

⁵⁷ Tesi defensada per l'Emili Boix al seu llibre *Triar no és trair* (1999).

l'anècdota que explica l'Esteban, malgrat que ell mateix remarca que es tracta d'un fet aïllat en la seva vida, el va marcar profundament, en la mesura que catalitza un moment de *tensió de rol*, en què la llengua hi juga simbòlicament un paper molt rellevant. S'ha trobat el mateix en altres persones, amb comportaments lingüístics diferents, que recorden de forma molt clara situacions en què se sentiren ferits per motius de llengua. De la mateixa manera, es pot parlar de casos en què allò que es recorda, i que ha quedat fixat a la memòria com un fet transcendental, és el moment en què van començar a parlar en català, i sobretot la persona que els hi va ajudar.

En el cas del Jordi, el fet que es llancés a parlar en català es deu en bona mesura al fet que ja el sabia. Només que en el seu entorn habitual fins aleshores no s'havia trobat amb la necessitat d'utilitzar-lo. De petit parlava castellà, malgrat que es trobés en entorns on s'utilitzava el català, com el club d'atletisme o el pati de l'escola. Als catorze anys, però, es produeix un canvi de rol i una nova identitat com a persona que treballa. És aleshores quan decideix esdevenir un catalanoparlant més. La situació mateixa fa que s'hi senti empès, *obligat* pel nou rol que exerceix.

Jordi: Jo als 14 anys vaig començar a treballar de cambrer, a un restaurant. Aquí, a l'estar de cara al públic vaig tindre que..., que...

Aquesta situació és comú en d'altres casos. És a dir, el coneixement de la llengua es dona, de forma passiva, des de la infància. Però és amb el canvi de context i de rols que del coneixement passen a l'ús actiu del català. De vegades, aquest canvi es produeix en el moment d'arribar a l'institut a estudiar el batxillerat. Altres vegades, com és el cas de l'Àlex, es produeix de ple a la Universitat.

Entrevistador: Et comences a relacionar amb gent que parla català amb mes assiduitat, o el fet d'estar a classe?

Àlex: Jo crec que és més progressiu i el canvi jo crec que és a la universitat. A la universitat jo crec que per mi no sé perquè, jo noto el canvi quan vaig a la universitat i veig que la gent no té cap mania per aquestes coses. Jo veia com molt català-castellà, la gent molt dividida. I a la universitat em vaig trobar gent de Barcelona que venia de tot arreu que el qui volia parlava català el que no castellà, el que ho parlava bé i el qui no malament. Allà és quan vaig acabar amb la cosa aquesta de no parlar.

Els altres entrevistats d'aquest grup han parlat català des de petits, és a dir, sempre. Tot i que l'espai on més clarament recorden que es parlava català és

el de l'escola, tant a les aules com al pati, ja que l'alumnat catalanoparlant i castellanoparlant es trobava a les mateixes escoles, a les mateixes aules i als mateixos patis de joc. De fet, aquest és l'espai en què més clarament s'aproxima al que es pot anomenar l'espai públic de relació, on les diferències socials esdevenen menys sotmeses a les tries, com sí que hi poden estar les relacions que s'estableixen a la ciutat, al barri, fins i tot a l'escala de veïns.

Alba: Ni en l'altre, no. Des de ben petita, ben petita que el parlo. No em preguntis ni com l'he après per què no ho sé. No me'n recordo, o sigui que... Suposo que a l'hora del pati... És clar, les meves primeres mestres eren totes catalanes, vull dir que a pàrvuls... i me'n recordo que a les classes ens parlaven en català. Suposo que allà el devia aprendre, però amb quatre anys per què llavors s'anava al cole amb quatre anys. Però no em preguntis com l'he après per què no ho sé. Me'n recordo sempre pues parlar amb les amigues al cole i amb segons qui amb català, sense cap problema.

Pel que fa a l'entorn educatiu, és interessant remarcar que tant en Jordi com l'Àlex comenten que a la universitat incrementaren notablement el nombre de persones catalanoparlants amb les que es relacionaven. I de fet, la Universitat és l'entorn on més han sentit parlar català.

Jordi: Sí, des de petit. Això del català és curiós perquè a l'EGB ja el parles, el parles amb els companys que parlen català a casa seva i sempre, a veure, mai he tingut cap problema en canviar de llengua. I al moment, allò que tens el cervell mig separat. El que passa és que ara trobo que es parla menys català. Sobretot a les empreses. Molta gent, gent com jo que són fills dels immigrants de la dècada dels 70 o així que no el parla ara. No sé ben bé per quin motiu.

En aquest entorn en què s'han trobat un ús més habitual i naturalitzat del català, ells mateixos han esdevingut catalanoparlants *naturalitzats*. Mentre que no han deixat de ser castellanoparlants en altres entorns socials on l'ús del castellà és preeminent (la família, la feina, els amics...). Així, malgrat que el castellà és la llengua familiar i primera d'aquestes persones, en la mesura que són plenament competents en català i en naturalitzen l'ús en determinats entorns i espais socials, esdevenen *de fet* uns catalanoparlants més, difícilment diferenciables en el context de trobada amb altres catalanoparlants, i també difícilment identificables de cap altra manera si no es fa explícita la seva condició de castellanoparlants familiars.

Entrevistador: Tu, habitualment, sempre has parlat català fora de casa?

Jordi: Sí, al 50%, depenent amb qui em relacionava. Però, sí, a fora de casa sempre. Però quan estava estudiant més, a l'institut me'n recordo que sempre. Després amb el temps menys.

Entrevistador: No té inconvenient però no el parla amb freqüència.

Judith: Exactament, jo deixo triar a la persona que estigui amb mi, jo m'adapto.

Entrevistador: Vosaltres us coneixeu, ja m'heu dit que parles (dirigint-me a l'Alba) amb ell sempre en castellà, amb la família parles bàsicament en castellà, però que segons l'espai... es allò que a vegades passa que amb la llengua que comences amb algú..

Alba: Després ja continues fent servir...

E: Exacte.

A: Sí.sí.sí. És així mateix.

Cal dir que aquest comportament dual es confon sovint, des de posicions ideològiques del catalanisme, amb una manca de fidelitat lingüística. O bé, en termes d'anàlisi sociolingüística, es pot confondre amb una pauta de convergència cap al castellà. En realitat, es produeix un comportament dual, pel qual la persona que ha esdevingut plenament competent en català, convergeix cap al català en aquells entorns i amb aquelles persones que identifica com a catalanoparlants. Mentre que manté l'ús del castellà en les interlocucions que ha establert així en el primer contacte, i evidentment en aquells espais més "familiars" en què la llengua de parla és el castellà (família, parella, amics, barri, relacions informals...).

Així, en aquest perfil de parlants, la llengua familiar és clarament el castellà, tant amb la parella com amb els fills. D'aquesta manera, es manté una continuïtat clara en la transmissió lingüística familiar en favor del castellà, tot i que hi poden haver membres de la família extensa que introdueixin el català dins la família. En aquest perfil, però, un dels fets que determina la pauta de transmissió lingüística familiar és la llengua parlada amb la parella. Aquest fet és el que diferencia aquest perfil de parlants (o de famílies), d'altres perfils de parelles mixtes o de parelles que han adoptat el català com a llengua pròpia, per part dels pares o per part dels fills. En el cas que els dos membres de la parella parlin castellà, és molt probable, doncs, que també s'adreixin als fills en castellà.

Aquesta continuïtat en el manteniment del castellà com a llengua familiar no està en contradicció amb el fet d'utilitzar el català fora de l'àmbit familiar, una pauta que també s'estableix entre els fills dels entrevistats d'aquest perfil. I fins i tot es troba com a pauta de futur entre els més joves del grup. És el cas de l'Àlex, que actualment no té parella, però que explícitament

defensa aquesta pauta de manteniment del castellà com a llengua de transmissió familiar, fins al punt de rebutjar la pauta contrària, la d'adoptar el català com a llengua per als fills.

Entrevistador: Si tinguessis fills, en quina llengua els parlaries?

Àlex: Jo crec que en castellà, però crec que segons de qui fos la parella.

E: I si la parella parlés en castellà? Els hi parlaríeu en castellà?

A: Sí, és que si entre la parella parléssim en castellà, als fills els parlaríem en castellà.

E: I si parella parlés en català?

A: Doncs suposo que ella els parlaria en català. Jo crec que agafes la llengua materna. No sé, jo veig coses en cosins meus que no em semblen normals. Ells sempre han parlat castellà, la seva parella sempre han parlat castellà, i entre els pares parlen castellà i al nen li parlen en català. Doncs no sé fins a quin punt...

E: I per què ho fan?

A: No ho sé, perquè és que ells mai han parlat català. Però ho fa molta gent de la meua generació, no ho entenc.

Aquesta pauta es pot considerar un reflex de la normalitat amb què s'assumeix l'aprenentatge del català en el si de la societat, i la seva normalització com a *segona llengua* dels castellanoparlants familiars. Aquest és l'argument que utilitza en Jordi per explicar perquè no veu un problema el fet de parlar als seus fills en castellà. També és conscient, com l'Àlex, que hi ha una tendència a convergir cap al català, un procés històric que porta moltes persones a adoptar el català com a llengua pròpia, i sobretot una pressió institucional cap a l'ús del català. Pel que diuen els entrevistats, aquesta pressió és percebuda com una amenaça per al manteniment de la llengua familiar, i és per això que la reacció davant la pregunta conté una certa dosi de reivindicació, especialment en els més joves del grup. La percepció del català com la llengua "oficial" de Catalunya, contrasta també amb la invisibilització de la pressió real a favor del castellà en els mitjans de comunicació i per part de l'administració de l'Estat.

Aquest context institucional dual, a la pràctica, acaba també conformant les estratègies i les pautes dels individus. Alguns hi responen adoptant el català com a llengua d'identitat, d'altres hi responen adoptant el català com a llengua de mobilitat, d'una manera més instrumental. Però difícilment es pot pressuposar un escenari en què el castellà desaparegui en els usos interpersonals si en el pla institucional és llengua obligada i alhora de prestigi. Si viure sense el castellà és impossible per als que no el tenen com a

llengua familiar, en el cas dels castellanoparlants d'origen, cal pensar que seria simplement surrealista pensar que abandonaran el castellà en un context en què aquesta llengua és plenament normal. Altra cosa és que simbòlicament es percebi el català com a llengua pròpia de Catalunya, i s'estableixi una relació força estreta en la identificació amb el país i l'assumpció del català com a símbol d'aquesta identitat.

Per tant, s'ha de considerar el perfil de parlants *duals* com un perfil que *normalitza* a nivell individual una situació institucional, per la qual es negocien els usos de les dues llengües, tot diferenciant-ne els espais i les interaccions en què simbòlicament és pertinent utilitzar una o l'altra llengua. En aquest sentit, en les entrevistes queden clares una sèrie de pautes sobre com es diferencien aquests usos. D'una banda, hi ha una clara diferència entre l'àmbit privat i l'àmbit públic. En l'àmbit privat, de la família, es manté la llengua d'origen. Aquest àmbit privat es pot fer extensiu als amics i al barri, en què el castellà és la llengua normal, la norma establerta. Tot i que en poblacions més petites, les geografies són necessàriament més híbrides, i les fronteres molt més permeables que en els grans ciutats. Per tant, en aquestes petites ciutats, els espais monolingües són menys sostenibles que no pas en les grans ciutats, en què les fronteres entre els barris i el centre són més perceptibles i permanents. També s'ha vist que pel que fa als amics i les relacions personals, en funció de les trajectòries personals, els individus acaben trepitjant espais més o menys catalanoparlants, com ara la universitat.

Pel que fa a l'àmbit privat, aquest model de parlants *duals* mostra una certa reivindicació de la llengua materna com a símbol d'identitat personal. El fet de parlar castellà no és purament una qüestió instrumental, sinó que té una forta càrrega simbòlica per als individus. Una vessant simbòlica que es relaciona amb el manteniment de les arrels a través de la llengua, i el manteniment de la llengua familiar com a llengua perfectament *normal* en un context en què la competència en aquesta llengua és completament necessària. Per això en els arguments que s'utilitzen no apel·len directament a la identitat, simplement, perquè no cal. L'entorn social atorga al castellà

una entitat pràctica que fa del tot innecessari apel·lar als sentiments, tot i que en aquestes entrevistes treuen el cap amb timidesa per respondre a la pressió institucional a favor del català.

Entrevistador: I si tinguessis fills en quina llengua els hi parlaràs?

Jordi: En castellà.

E: En castellà?

J: Sí, perquè és la llengua materna.

E: La de casa?

J: Sí, és anar una mica contra corrent però m'hi trobo més a gust. Tot i que molta gent es queda parada quan s'assabenta que jo parlo castellà perquè sempre...

E: No es nota.

J: No, clar! I parlant-ho des de petit, clar. A la millor gent que em coneix a mi i coneix al meu germà, perquè hem jugat els dos a futbol i no sap que som germans i a la millor un dia ens veu i estem parlant en castellà i es queden parats, perquè diuen: "Com és?". És que som germans i parlem en castellà. "Però si amb tothom, amb la resta de l'equip parles en català" Sí, però...

Finalment, la reivindicació de la llengua materna passa per un procés de negociació que permet que convisquin les dues llengües presents a la societat, el català i el castellà, sense haver de renunciar a cap d'elles. La llengua materna és el castellà, però acceptant que els fills seran plenament competents en català i l'utilitzaran sempre que sigui percebuda la necessitat de fer-ho.

Una de les variables que permeten explicar, en aquest grup, el manteniment del castellà com a llengua familiar, a diferència del model analitzat en el capítol anterior, és d'una manera molt clara la llengua parlada amb la parella. Així, es constata que en el primer grup d'entrevistats d'aquest model, la trajectòria lingüística ha quedat marcada per aquesta coincidència lingüística amb la parella. En alguns casos, la parella té aquest perfil d'usos lingüístics duals; en d'altres casos, però, la parella practica un monolingüisme permanent en tots els àmbits de la seva vida.

Alba: és el castellà. I després em vaig casar amb un castellano viejo, encara més. Amb la família no he parlat mai català. Amb els tiets sí. Tinc tiets i tietes que sí, per què ells són d'aquí. Són catalans. I es curiós per què a vegades amb el tiet parlo castellà i amb la tieta català. I és així però és que és una cosa que...natural, de tota la vida.

Tanmateix, la presència del català no és desconeguda del tot en el si de les famílies. D'una manera o una altra, és possible que hi hagi *interferències* lingüístiques, bé a través de la família extensa o bé a través dels fills, que

s'escolaritzen en català i normalitzen aquesta llengua com una llengua habitual des de petits. Però són això, interferències, presències esporàdiques de la llengua catalana, que no és una llengua estrangera ni desconeguda, però que no forma part del tronc estructurador de les relacions familiars.

Esteban: Jo amb els meus fills parlo en castellà. Els meus fills parlen català. No hi ha cap tipus de problema. Però la meua llengua materna és el castellà, llavors... La dona és catalana també, però ella fa poc que [inaudible] i jo sempre he parlat amb castellà amb ella, i jo al meu fill li parlo en castellà. Clar que ells parlen en català, inclús amb la seva mare, de tant en tant, o entre ells, parlen en català.

Judith: El meu marit és català, els seus pares són catalans i els seus pares a mi em parlen en castellà i als meus nens en castellà i el meu marit parla... el meu marit i jo sempre hem parlat entre nosaltres en castellà i llavors el meu marit a casa dels seus pares van començar parlant-me en català i després van dir... i jo li dic! "Que no sou catalans? Per què no parleu amb els nens en català?" I diu "Per que a l'escola parlen en Català" pues li parlen quatre paraules en català i tornen al castellà.

Tenint en compte les pautes familiars, doncs, es preveu que els fills d'aquests entrevistats mantindran aquestes mateixes pautes, de manteniment de la llengua castellana en l'àmbit privat, i d'ús del català en els àmbits en què sigui percebut com convenient o necessari. Aquesta pauta pot canviar, òbviament, en el cas que es formin parelles mixtes des del punt de vista lingüístic, i que introdueixin el català com una llengua habitual en el si de la família.

Queda clar, doncs, que al parlar de perfil de parlants *duals*, la dualitat a la que es fa referència obeeix a pautes molt concretes, i no significa ni usos equivalents en les dues llengües, ni tampoc aleatoris, i encara menys significa una transició clara cap a l'adopció del català com a llengua d'identitat. En aquest perfil de parlants s'identifica clarament un procés històric pel qual —que és força estesa entre les persones de primera llengua castellana— l'aprenentatge i la consolidació de les competències en català no han derivat en una *assimilació* lingüística.

Una assimilació, d'altra banda, que sembla haver estat el supòsit amb el que s'ha plantejat el procés de normalització lingüística des dels anys vuitanta⁵⁸. És a dir, no es confirma, com a horitzó final, que es produeixi una arribada

⁵⁸ Quan es diu "supòsit", es vol dir un supòsit teòric, ideològic, si es vol. Però no pas estrictament pràctic, ja que és ben clar que les polítiques públiques orientades a la llengua ni han tingut la força ni tampoc la intenció de fer canviar les pautes dels parlants, almenys fins a finals del segle XX.

final a l'assimilació lingüística en els casos en què queda assegurada la competència en català. I la clau explicativa de les pautes lingüístiques que es creen històricament amb l'augment de la competència en català té una de les seves claus en aquesta persistència del castellà com a llengua familiar, que es manté entre les generacions de nascuts a Catalunya. El to reivindicatiu, com es deia, que expressen els entrevistats respecte d'aquesta qüestió revela que no és precisament la manca de competència el que explica el manteniment de la transmissió familiar del castellà, sinó altres aspectes que tenen a veure amb la identitat lingüística (nacional?), l'entorn i les pràctiques culturals dels individus.

Esteban: No, no, no. Jo mai he obligat a ningú a que a mi em parli en castellà. No. Lo que a mi no em pot demanar, i això sí que ho hem parlat es que li parli en català. A mi si em parla en català que faci lo que vulgui. Però és que és el meu fill, és el que em surt. És sang de la meua sang. I no em surt, no em surt. No puc, no puc. Ara, mai li he...no, jo no.

I malgrat tot, cal considerar un producte del procés de normalització lingüística el fet que aquests mateixos entrevistats se sentin orgullosos de la seva competència lingüística en català, i la dels seus fills. Aquesta desvinculació entre identitat lingüística i competència és, sens dubte, una de les claus d'interpretació necessàries per comprendre la dinàmica de les relacions entre llengües a Catalunya en l'actualitat. És el cas del marit de l'Alba, que no parla mai català, però que arriba a fer comentaris a favor de parlar-lo.

Entrevistador: I vosaltres, tornant al tema de la llengua, amb els fills també la llengua vehicular és el castellà?

Marit: Sí. Si, recuerdo en una ocasión llevando a las niñas a hacer deportes, sobretodo Alba que siempre ha tenido una dicción perfecta en el Catalán, digamos se sorprendían de que su padre hablara en Castellano.

Cal considerar aquesta contradicció aparent entre els discursos i les pràctiques, com un resultat de la negociació que s'estableix entre els usos de les dues llengües a Catalunya. En Juan, el marit de l'Alba, una de les entrevistades que s'ha inclòs en aquest grup, malgrat que fa anys que viu a Catalunya, no ha parlat mai català perquè considera que no li cal, i que mai no ha tingut cap problema per no fer-ho. Ell va arribar a Catalunya als vint anys per treballar i no ha estat escolaritzat en català, però considera un avantatge per als seus fills el fet de parlar-lo amb plena competència. El seu

discurs, doncs, d'una manera totalment aliena al que són les seves pràctiques personals, manifesta una actitud totalment favorable a l'ús del català, i especialment al seu coneixement.

Aquesta contradicció és només aparent si es té present que en l'àmbit públic es produeix també una situació de negació del conflicte o competència entre les dues llengües, fora d'alguns cercles catalanoparlants o castellanoparlants més polititzats. Així, en l'àmbit públic els individus *opten* per utilitzar una llengua o una altra en funció de les situacions i els interlocutors que es troben. En cadascuna d'aquestes situacions s'estableixen unes expectatives implícites a les quals responen els individus en funció de la seva pròpia trajectòria lingüística. En el cas dels individus d'aquest model, han interioritzat una pauta comuna que consisteix a convergir cap al català quan tenen la certesa que aquesta és la llengua de l'interlocutor, o que estan en una situació de rol que ho requereix. Aquesta pauta s'estableix d'una manera molt clara en l'àmbit laboral. És el cas, com s'ha vist, de l'Esteban, que en el moment que va començar a treballar als catorze anys va notar la necessitat de parlar català.

Esteban: I jo demà aniré a la feina i a la feina, és que tinc de tot! Tinc molts companys que parlo en castellà i tinc companys que parlo en català.

Alba: Per pensament, ja t'ho podràs imaginar que en castellà, però a la que... segons com em contesta, per l'accent que té ja està! Ja em passo... A vegades, és ja d'un temps ençà, segons com, segons com eh! Doncs també em surt en Català, també em surt, però normalment em surt en Castellà, és que jo penso en Castellà. Alguna vegada... a vegades penso "ostres! ¡Si has pensado en Catalán!" Sí, és que és curiós a vegades fas uns mixt que...però sense més! Sense donar-li més importància.(...)

Tanmateix, l'aplicació d'aquesta pauta dependrà de l'entorn, perquè el que es produeix és una convergència lingüística d'aquests parlants envers el català. I això és el que els diferencia de la resta de perfils presents en aquesta tesi: aquesta dualitat entre el manteniment del castellà en l'àmbit familiar i privat, i la convergència cap al català en l'àmbit públic. Per tant, segons l'entorn en què es moguin aquestes persones, utilitzaran més o menys habitualment el català. En el cas de l'Àlex, es tracta d'una persona que treballa a l'administració pública, i per tant un àmbit en què l'ús del català és molt habitual, tot i que a l'àmbit local el nivell d'intensitat del català depèn molt del municipi de què es tracti. Com diu, a l'ajuntament no hi ha persones

monolingües en castellà. La norma més estesa és la del bilingüisme actiu, adaptant-se a la llengua de l'interlocutor.

Àlex: Però allà igual, o sigui, a l'ajuntament igual. A l'ajuntament no hi ha ningú que només parli castellà o que només parli castellà. És el que et dic, tothom parla d'idioma quan... O és més com has conegut una persona, li acabes parlant en català perquè l'has conegut en català però aquesta persona parla castellà amb no sé qui perquè l'altre parla castellà. I es donen també converses d'aquestes triangulars rares: jo amb aquest parlo en català, aquest parla castellà, jo continuo, amb aquest parlo castellà però amb aquest continuo en català, o sigui... en cadascú parles com t'has conegut.

Entrevistador: I tampoc hi ha gent que només parli castellà?

A: No, tampoc.

En canvi a les indústries ubicades a l'Àrea Metropolitana de Barcelona és més habitual trobar-hi un entorn menys catalanitzat, com ens relata en Jordi. En aquests sectors laborals els perfils lingüístics tendeixen a ser més allunyats del català. Ell ha notat una diferència molt clara entre l'àmbit educatiu i l'àmbit laboral en aquest sentit. Mentre en l'àmbit educatiu, sobretot a l'etapa secundària i a la universitat va viure un increment de l'ús del català, en l'àmbit laboral ha percebut una davallada de l'ús del català.

Jordi: Sí, de la meua edat. No gent de 50 anys sinó de 30-40. I abans me'n recordo que es parlava més, parlo de fa 10-15 anys. Jo crec que l'ambient d'estudiar es parla més, llavors, quan entres en una empresa —el sector del treball, el sector laboral— es parla menys, es perd una mica. I això, no fa molt ho pensava: hòstia! Abans parlava més català i ara el parlo amb 2 o 3 només i la resta són gent, són catalans igual. A vegades també penso —al estudiar humanitats potser ho veig d'una altra manera— potser si imposes alguna cosa hi ha gent a qui no li agrada. I —jo ho he vist— de fet a la millor d'escriure coses en català o de trobar-se textos en català i la gent et respon en castellà. Potser per portar la contrària, però no per idees polítiques.

Malgrat que en Jordi té una visió crítica respecte aquesta situació lingüística del seu entorn laboral, ell no pretén canviar-la. La seva pauta és sempre la de convergir cap a la llengua de l'interlocutor. No es planteja de mantenir l'ús del català en situacions en què l'interlocutor no l'utilitza. La seva és l'actitud menys conflictiva possible, ja que en qualsevol situació de negociació sobre la llengua d'interlocució pren la postura d'adaptar-s'hi. Aquesta és una pauta força estesa socialment. De fet, és la pauta més habitual, fins al punt que ha esdevingut clarament institucionalitzada a la societat catalana. Malgrat que les persones tinguin preferència per una llengua o una altra, adopten aquesta pauta sense qüestionar-la. La incomoditat personal se supedita, en el cas del Jordi, a la violència simbòlica que comportaria trencar amb la norma.

En situacions anònimes cal, doncs, interpretar quina és la llengua que caldrà utilitzar en cada cas. I això vol dir recórrer a aspectes simbòlics que indiquin quina és la llengua més pertinent. Així a l'escola o a la universitat es més probable que es parli en català com a primera opció, mentre que als comerços del barri és més probable que s'utilitzi el castellà. Tanmateix, en qualsevol situació es produeix una negociació entre els interlocutors, una negociació que generalment no es fa explícita, però que determina la forma d'interlocució, tal com explica Emili Boix al seu estudi sobre les interaccions entre joves a Barcelona (Boix, 1999). En aquestes interaccions, els *parlants duals* passaran per catalanoparlants davant d'un interlocutor que utilitzi el català amb ells, i passaran per castellanoparlants davant d'un interlocutor que utilitzi el castellà per parlar-hi.

Així doncs, segons l'entorn en què es mouen les persones, utilitzaran amb més o menys intensitat el català. Per exemple, segons l'Esteban, ell té tendència a parlar en català fora de l'àmbit familiar. Però, de fet, quan ens explica que parla en català amb tothom, està explicitant una actitud de convergència cap al català sempre que l'interlocutor s'expressi en aquesta llengua i sigui identificat com a parlant de català, segons la pauta que s'ha esmentat. Cal tenir en compte que l'Esteban viu en un entorn en què fàcilment els interlocutors parlen en català, ja que es tracta d'una ciutat petita en el límit de la regió metropolitana de Barcelona, amb una elevada densitat d'ús del català.

Esteban: Si. No, no. Jo d'entrada a una persona que no conec parlo en català, que... es lo normal. Però si a mi em parlen en castellano pues cap problema. De fet és la meva llengua materna. Si tinc algun problemet, que espero que no, que no se'm noti molt, és en català, no.

Però de la mateixa manera, s'ha de suposar que si en Jordi visqués en un altre entorn, el seu nivell d'intensitat d'ús del català podria variar significativament. En el comportament lingüístic, doncs, concorren dues dimensions fonamentals: d'una banda, la pròpia trajectòria lingüística, definida tant per l'aprenentatge del català com pels entorns en què s'ha mogut la persona i la mesura en què l'han aprofitat a l'ús d'aquesta llengua. I d'altra banda, hi ha la dimensió dels espais que concorren en la vida

simultanis en què es convergència cap al català. Aquestes dues dimensions acaben conformant allò que lleugerament es pot definir com l' "actitud" de les persones, és a dir, les pautes interioritzades de comportament lingüístic.

En el cas d'aquest grup, la trajectòria i les disposicions adquirides per les persones envers les pràctiques lingüístiques, ha fet que s'acomodessin a la norma de convergència cap al català sempre que la situació ho permeti. I per tant han acabat fixant uns usos lingüístics, que al seu torn, han acabat consolidant la disposició a utilitzar el català, i la seva fixació com a pauta social de comportament. Aquesta pauta, però, només té efectes més enllà de la família immediata, i comença a aplicar-se a partir de la relació amb els amics, i es fa extensiva a totes les persones amb les que tenen una relació anònima i formal.

Si es relaciona la llengua de parla amb els espais de sociabilitat, especialment els familiars, es distingeix la llengua castellana amb una posició central en la vida d'aquestes persones. Malgrat això, la penetració del català en diversos espais de relació és un fet que no s'ha de negligir. Sobretot perquè el resultat que se n'extreu, en termes de competència, si es té en compte els àmbits d'ús que queden reflectits aquí, és força elevada. En tots els àmbits, llevat del sistema educatiu i de l'àmbit institucional, el predomini del castellà és indiscutible. Cal partir d'aquest fet quan s'analitzen les trajectòries lingüístiques personals, i sobretot quan es valora la posició del català en la societat catalana. Sense aquests factors demogràfics que queden reflectits aquí, és molt difícil de valorar adequadament l'evolució que ha tingut la llengua catalana. En el cas del perfil de parlants analitzats, és clar que es produeix una suma de parlants cap al català. Però no és una suma que resti parlants a una altra llengua, com s'ha pressuposat sovint.

14.2.2. L'àmbit del discurs sobre la llengua

Però fins a quin punt aquesta "actitud" es trasllada als discursos dels entrevistats? O més ben dit, de quina manera justifiquen i creuen legitimada socialment la seva pauta de comportament lingüístic? Amb més o menys

matisos, les persones que se situen en aquest perfil de *parlants duals* justifiquen les seves pràctiques lingüístiques en termes d'equilibri entre les dues llengües que es parlen majoritàriament a Catalunya. En aquest sentit, es descobreixen uns pressupòsits força comuns en la cosmovisió que tenen les persones que s'han situat en aquest perfil.

14.2.2.1. La llengua com a factor de mobilitat social?

D'una banda, hi ha el reconeixement d'un cert procés d'apoderament per part d'aquells que han començat a parlar català durant l'adolescència, en el moment de canviar d'espai social (la feina, l'institut, la universitat...). Aquest és el cas de l'Esteban, que ja s'ha comentat, en el moment que comença a treballar de cambrer.

Esteban: No. Recordo que va ser a la hora de començar a treballar, que allà sí que vaig tindre... No ho sabia, o, o mai m'havia atrevit a parlar-lo i allà vaig començar a expressar-me en català. Però fins aquell moment, no... no... suposo que no havia tingut la necessitat, però no l'havia fet mai.

I també és el cas de l'Àlex en el moment que per estudiar secundària es desplaça fora del seu barri i començar a interactuar en català, però que consolida el seu ús del català a la universitat, l'espai on troba més catalanoparlants. També és el cas de la Judith, que és a la feina on interactua més en català.

No obstant això, la percepció de la llengua com un factor de mobilitat social per part d'aquesta generació és força diferent de la percepció que en tenia la generació anterior. És a dir, els que viuen en primer persona el procés migratori dels anys seixanta tenen una vivència *transformadora* a través de l'aprenentatge del català. Per ells representa un canvi d'estatus, una obertura de nou cap a tot un món, el dels catalans, que desconeixien i al qual no pertanyien. Hi comencen a pertànyer en el moment que comencen a parlar, d'una forma molt explícita, viscuda amb una consciència molt clara del canvi que representa a les seves vides aquest aprenentatge lingüístic. Per aquella generació, l'aprenentatge del català, fins i tot quan no es parla, és un factor d'integració molt rellevant. Un fet que marca simbòlicament la seva posició a la societat catalana.

En canvi, en la generació següent, en què el procés migratori només és un record familiar i una experiència dels pares o viscuda de molt petits, l'aprenentatge del català es *naturalitza*. La llengua catalana sempre és present a la seva vida, fins i tot quan no la parlen. És el cas de l'Álex i l'Esteban. Ells són parlants passius de català fins el dia que se senten empesos a ser-ne parlants actius. Per tant, la capacitat de la llengua com a marcador simbòlic és menor en aquesta generació, i en aquest perfil de parlants duals. De fet, es pot aventurar que la seva pròpia posició social, una posició que es troba a mig camí d'un procés de lluita personal per la consolidació d'una posició laboral, els porta a no tancar-se portes per qüestions lingüístiques, a fer l'esforç necessari per situar-se en l'equilibri entre les dues llengües, a evitar el conflicte que els pogués arribar a marcar simbòlicament precisament a ells mateixos. Com diu la Judith, cal actuar amb educació i correspondre a l'interlocutor amb la llengua en què parla, no desmarcar-se, sinó adaptar-se.

Judith: Pues sí, sí. Però penso que és molt, molt important. La meua mare treballa a l'hospital, a la cuina, ella no parla en català res, i si alguna vegada li truquen d'una planta "escolta vull algo no sé què..." si t'he que dir alguna paraula en català ella s'esforça i la diu, no? Però jo penso que és important, perquè estem a Catalunya i hi ha una llengua i ens tenim que adaptar, tant si som d'aquí com si som de fora, la gent que vingui, que ve de fora és té que adaptar i nosaltres també ens tenim que adaptar i tenim que posar una mica d'esforç (...).

En aquesta generació, es desplega un discurs que emfasitza més la necessitat que la virtut. És a dir, si per als seus pares, parlar català comportava una virtut, un a més a més; per a ells, no parlar-lo representaria quedar-se enrere, quedar *descartats*, situats fora d'una *normalitat* bilingüe. En aquelles trajectòries en què hom a començat a parlar català una mica més enllà de la infància, com és el cas de l'Álex i l'Estebán, el fet de parlar català representar un pas endavant, un requisit acomplert, una barrera superada.

S'han d'integrar, han de tenir la capacitat. Perquè parlar català és útil, tal com ens diu l'Álex, que és el més reticent del grup a la política de promoció del català a l'escola i a altres àmbits. Però per la seva posició, d'empleat de l'administració pública, és clar que el català és un requisit laboral, i un factor de consolidació de la posició.

Entrevistador: Per tant, a tu t'ha servit aprendre català?

Álex: Sí, en aquell moment no ho vaig veure bé però, m'ha servit, sí.

E: Potser per la por que encara no ho parlaves?

A: No, jo crec que per la forma ho veïem una manera molt agressiva molt agressiva... que segurament no ho era.

A diferència de la generació anterior, però, aquest canvi d'usos lingüístics no és viscut com un canvi d'identitat, o com un factor d'integració social, sinó com una actitud personal d'adaptació i d'acomodació a l'entorn, per obtenir el màxim d'oportunitats possibles. És un esforç per no *quedar-se enrere*.

14.2.2.2. *La suma de dues llengües, la suma d'espais socials*

Aquest *esforç* per parlar en català no es troba de forma tan explícita en el cas d'en Jordi i l'Alba, que han parlat des de sempre en català, a l'escola, al carrer, amb els amics. I tanmateix, el discurs justificador de l'ús del català es correspon exactament amb aquesta idea del català com un instrument per obrir-se. El català és una font de riquesa personal, una manera de no tancar-se possibilitats. Aquesta discurs, identificable com el discurs de *sumar*, és comú a tots els entrevistats d'aquest grup. És un discurs que s'articula sobre el principi que conèixer més d'una llengua és una riquesa, i que l'ús de les dues llengües és indissociable de la realitat que els envolta.

Alba: És que a veure si ho podem dir bé. És que per mi tenim la sort, per què és una sort, de que a Barcelona, bé a Barcelona, jo parlo de Barcelona per què és lo que tinc més proper, no? Que s'han parlat sempre les dues llengües, bé sempre, no ho sé! Des de que jo ho puc saber sempre sempre s'han parlat les dues llengües i no ha estat mai problema, per què hem de fer un problema d'això? I a nivell institucional o a nivell particular si es poden fer servir les dues llengües, si es poden barrejar les dues llengües tindria que ser obligació sapiguer les dues llengües! I més si convé, no? Jo sempre dic que els mestres tindrien que saber totes les llengües que hi a Espanya, bueno, l'eusquera, el català i el gallec i el castellà, és clar, lògicament, però per obligació.

Jordi: (...) Jo trobo que és molt ric que puguis parlar i tenir dos idiomes diferents i poder alternar, no haver de tancar-te. A mi em fa ràbia veure gent que parla en castellà o en català i que certes paraules no saben el que volen dir, o alguna expressions. Penso: estem aquí i no saps això? O al revés, no crec que sigui el millor tancar-se.

Cal entendre que el que se suma aquí no és només el fet de parlar dues llengües, sinó també el fet de poder-se moure en diversos espais socials. Tal com s'ha vist en el cas de l'Esteban i l'Álex de forma més explícita, l'ús del català està directament associat al fet de trepitjar un determinat espai social. En el cas d'en Jordi, la Judith i l'Alba no es fa tant explícit perquè han

naturalitzat aquesta dualitat d'usos des de la infància. Però la dualitat entre els usos lingüístics familiars i els usos lingüístics en l'espai públic, sobretot en l'àmbit institucional com diu l'Alba, ens indica aquest factor sumatori que té la competència en les dues llengües. L'alternativa és tancar-se, deixar de sentir-se còmode en aquests espais en què predomina l'ús del català, o tensionar la interlocució amb aquells que parlen català, cosa que rebutgen.

Per tant, aquesta percepció de les dues llengües com a suma està vinculada a una mena d'imperatiu personal que els obliga a mantenir l'equilibri entre les dues llengües. Un equilibri que comporta pautes diferents segons el moment: d'una banda, la pauta de convergir cap a la llengua de l'interlocutor en tot moment, sigui català o castellà, d'altra banda, la pauta de mantenir el castellà com a llengua familiar, amb els pares, els fills i la família extensa, i també amb aquells amics en què la llengua inicial de relació ha estat el castellà.

Alba: Jo tinc amics, però, si els vaig conèixer en català parlo en català. Joestic ara parlant amb tu en català i ve una persona que conec que parlo en castellà amb ella em dirigiré en castellà i amb tu en català.

Entrevistador: Una miqueta com has començat ja...

A: Sí. Tinc amics que els vaig conèixer parlant en castellà que parlen perfectament català, però no puc, no puc canviar, no puc canviar aquest xip, iestic en una conversa i amb un em dirigeixo d'una manera i amb l'altre d'una altra manera. I ho faig sense donar-me conta. Tampoc puc evitar-ho, eh?

La filosofia de la suma de llengües representa també el manteniment del castellà com a llengua de base per a les relacions personals. La convergència cap al català té, doncs, una limitació. La llengua materna no és mai abandonada com a referent principal d'aquests parlants, ni culturalment ni com a referent d'identitat personal. Una identitat que es transmet de pares a fills, i que es basa en la continuïtat de la llengua en els fills, que han de saber les dues llengües, per poder mantenir la pauta de l'ús dual, *a dins i a fora*, de les dues llengües.

Jordi: Jo crec que sí, és el que penso. Clar, de moment no en tinc i no sé ben bé el que faré, mai se sap. Però d'això en parlem amb la meva dona a vegades. El català i el castellà es poden aprendre a l'escola perfectament, si vols. La qüestió és si a casa meva els parlo en castellà, jo he de fomentar que aprenguin les dos. Com han fet amb mi, que mai m'han tancat a res els meus pares, i a la meva dona igual. El meu sogre parla català, és de Cadis, i a casa seva sempre s'ha parlat castellà. Com els meus pares, s'ha de donar llibertat i donar-te ganes d'aprendre i parlar. Jo no crec que si a casa teva parles

català, crec que també hauries d'aprendre el castellà. És el que penso. Si a fora tens clar el que vols no crec que tinguis la necessitat de tancar cap porta.

El coneixement i l'ús del català no és un fet *essencial*, no és un fet *performatiu* per als fills. És un fet *normalitzat*, una pràctica social que cal assumir per viure en aquesta societat, i de la qual no se'n deriven canvis en les pràctiques familiars. És significatiu que aquesta visió és compartida pels dos entrevistats més joves d'aquest perfil de parlants, els que de fet no tenen encara fills, i que han estat escolaritzats de forma més clara en català, i que han tingut una experiència universitària que els ha marcat lingüísticament.

Entrevistador: I a tu et sembla que és millor conservar la llengua materna?

Àlex: Sí, però no per conservar-la. Si a l'escola no parléssim en català, però tenint la tranquil·litat que aprendran català i que no és com la meva època que..., a l'escola parlen català. Ho veig més amb normalitat, si la meua llengua materna és el castellà, li parlo en castellà. I al cole parlarà català, castellà i anglès si li ensenyen. És com forçar, si la meua llengua materna i la de la mare és castellà, per què li hem de parlar en català? A més, parlen un català que a vegades, que no sé...

E: Què vols dir, un català així com barrejat?

À: Com barrejat que dius, estàs confonent més al nen que ensenyant-li.

E: Tu creus que això no és bo.

À: No.

14.2.2.3. *Un joc d'equilibris... lingüístics*

Aquesta necessitat percebuda de conèixer el català i utilitzar-lo quan la situació ho requereix, contrasta aparentment amb un discurs contrari a les polítiques lingüístiques més explícites de promoció del català. Aquestes polítiques es viuen amb més o menys incomoditat per part dels entrevistats. En un extrem, hi tenim l'actitud de l'Àlex, que ens explica que ha viscut amb molta incomoditat, com una agressió, la introducció del català com a matèria obligatòria a les escoles.

Entrevistador: La teua percepció sobre com es gestiona aquest tema aquí quina és?

Àlex: Tinc dubtes, tinc dubtes. Perquè jo a la meua època em queixava de tot el tema d'immersió, als anys vuitanta van començar i ho vàiem com una amenaça. Jo me'n recordo de petit, a vuitè que ja tenies 12 o 13 anys i veies que obligaven als professors a fer les classes en català. Els profes que hi havia de fora que encara parlaven castellà van haver de marxar. No sé, jo ho veia com una amenaça, a casa meua érem més castellans. A més, jo no sé si només era a la meua escola, però això que et deia del sectarisme, una mica passava amb la llengua també perquè al final provocaven que els catalans, de petit no te n'adones, però a l'últim any els catalans anaven més separats dels castellans. Aquest tipus de conflicte..., em sembla que la llengua és una cosa pràctica que ha de servir per relacionar-se i no per dividir. Ho vam veure com una imposició, però clar, d'una altra banda, ara de gran penses que està bé que passés

perquè ara no el parlàrem. Si a casa parlàvem castellà, a l'escola també castellà i no ens relacionàvem al barri amb gent de parla catalana. No haguéssim après català. En aquell moment ho veia com una amenaça, ara ho veig bé, o relativament bé. El que et dic, si jo tinc fills, a casa els parlaré castellà perquè tinc la seguretat que a l'escola els ensenyaran català. Perquè jo el que voldria és que parlés bé els dos i no...

Aquesta percepció d'amenaça es produeix, com explica l'Álex, en el moment en què el català esdevé un "nou" requisit per al professorat, però també per a l'alumnat. Com un factor que trenca amb la normalitat d'ús del castellà en la seva infància. Ara bé, un cop passat aquest moment, i un cop ell mateix ha naturalitzat l'ús del català, no ho percep com un problema que els seus fills aprenguin català a l'escola, sempre que això no els impedeixi continuar parlant castellà en l'àmbit familiar i privat. Aquesta és, sens dubte, una adaptació del discurs i les pràctiques de l'Álex als canvis que s'han produït des de les polítiques públiques. Sobre la incidència dels canvis institucionals provocats per les polítiques lingüístiques se'n parlarà més endavant. Ara es pretén remarcar aquesta percepció d'agressivitat i aquesta incomoditat que provoca el requisit del català en determinats àmbits, com ara l'escola.

Per a l'Álex representà una pressió molt forta per un canvi d'hàbits que no eren problematitzats per ell. Malgrat que amb els anys ha assumit com un fet normal que el català sigui la llengua vehicular de l'ensenyament, aquesta percepció de la política lingüística es reconceptualitza en funció d'aquesta vivència d'una certa pressió perquè canviï els seus hàbits lingüístics. En la mesura que els hàbits lingüístics adoptats per aquest perfil de parlants estan molt legitimats per l'entorn social (la convergència lingüística és la norma social més estesa), les polítiques lingüístiques, en la mesura que creïn nous requisits d'ús, corren el perill de ser percebudes com a il·legítimes. En el discurs dels nostres entrevistats, aquestes decisions polítiques apareixen conceptualitzades com a *imposicions*, de resultes de la interpretació que n'han fet alguns mitjans de comunicació espanyols. El concepte d'*imposició* ha calat, doncs, en aquest tipus de discurs social sobre la llengua a Catalunya.

Álex: Ho vam veure com una imposició, però clar, ara de gran penses que està bé que passés perquè ara no el parlàrem. Si a casa parlàvem castellà, a l'escola també castellà i no ens relacionàvem al barri amb gent de parla catalana. No haguéssim après català. En aquell moment ho veia com una amenaça, ara ho veig bé, o relativament bé. El que et dic, si jo tinc fills, a casa els parlaré castellà perquè tinc la seguretat que a l'escola els ensenyaran català. Perquè jo el que voldria és que parlés bé els dos i no...

L'Esteban també parla en aquests termes. Per ell, hi ha una manera de promoure el català que és com una imposició, en el sentit que es vol que sigui l'única llengua.

Esteban: (...) Ni... ni m'agraden els extremistes de la dreta, ni m'agraden els extremistes que estan imposant el català, tampoc m'agrada.

En el discurs sobre la llengua dels entrevistats, es reivindica constantment un joc d'equilibris entre les dues llengües. Un joc d'equilibris que se sosté en els usos interpersonals, i alhora té la seva correspondència en l'espera pública, i també en les polítiques lingüístiques. Per exemple, la Judith, que sempre ha parlat català i que és perfectament bilingüe *dual*, defensa de forma emfàtica que a Catalunya qualsevol persona s'ha de poder expressar en català. Per ella és una mena imperatiu ètic personal, que no implica, però, un abandonament del castellà. Ideològicament, aquest perfil de parlants rebutgen postures que impliquin obertament trencar aquest joc d'equilibris. La seva defensa de l'ús del català té a veure amb aquesta proposta d'equilibri més que no pas amb una proposta *assimilacionista*. És per això que la Judith, alhora que defensa que tothom ha de ser saber català, rebutja una política lingüística basada només en la promoció del català, com per exemple, a l'escola.

Judith: Jo penso que és important perquè estem a Catalunya i hi ha una llengua i ens tenim que adaptar, tant si som d'aquí com si som de fora. La gent que vingui, que ve de fora és té que adaptar i nosaltres també ens tenim que adaptar, tenim que posar una mica d'esforç. Lo que no estic tampoc d'acord és que al cole ho donin tot en català, això tampoc estic molt d'acord, perquè penso que està la llengua catalana, la llengua anglesa o quina donin però les matemàtiques i tot en català ho veig una mica excessiu. Tampoc aniré al cole i diré "No estic d'acord". Bueno, és lo que hi ha i ja està, cap problema.

Aquest plantejament en la relació entre el castellà i el català a Catalunya és comú a tots els entrevistats d'aquest perfil *dual*. Tal com diu l'Alba, el fet rellevant és que hom pugui parlar les dues llengües. És a dir, la disponibilitat i l'adaptació lingüística. Aquest esforç personal, voluntariós i "flexible", xoca, des de la seva vivència, amb un plantejament de defensa explícita d'una llengua per damunt de l'altra. En aquest sentit, les polítiques lingüístiques són una amenaça per a l'equilibri i sobretot per a les normes socialment compartides, ja que implícitament les combaten. Per a l'Alba, en la mesura que la situació (d'equilibri) entre llengües no és problemàtica, és difícil de justificar una política de normalització del català. Si la llengua catalana es

parla, com la parla ella, no s'ha de perdre. I per tant, no s'ha de problematitzar políticament allò que no és un problema socialment. Perquè per l'Alba la llengua catalana no està en perill. I prova d'això és el fet que segons la seva perspectiva cada vegada es parla més. La llengua catalana ha guanyat terreny a les escoles, a les universitats. I això és un símptoma de progrés evident.

Alba: cuarenta años de dictadura no consiguieron... no van aconseguir... res! L'únic que sí a nivell oficial no... però bueno! Ja ho veus! Sóc una mostra vivent! Com hi ha tantes persones! És que no, és que a veure... si la gent ho parla, sempre que es parli no es perd, sigui lo que sigui! Però si ja es deixa de parlar per les raons que sigui, llavors ja...si que aquí... Jo des de que tinc ús de raó.. és que no! Cap problema, no! Ni un! És clar... formació acadèmica? És la mancança que jo tinc, que potser algun dia ho solucionarem. O sigui que... més que res el problema és polític, si es parla no es perd, ara si es parla només a un puesto... llavors... I bueno, com que això és una qüestió també política jo que sé què serà Catalunya d'aquí... 50 o 60 anys, a lo millor estem en un estat federal o, jo que sé, o inclús la independència, per què no?! Pues bueno, què serà llavors? ¡Cualquier cosa! ¡Todo es posible! Però bueno! La qüestió és que la gent parli! Tant se val que sigui català, castellà com francès com el que sigui! Que la gent parli i que s'entengui! És que és així! No té que constituir un problema, si una llengua desapareix no passa res, en sortirà una altra! Ara, hem de procurar que no desaparegui perquè és bonica! Sigi castellà, sigui català, sigui lo que sigui! Les llengües són maques totes! Però desapareixen... és que les coses neixen i moren! És que és així! També fer una lluita constant d'aquestes coses, doncs no! Que dir tot allò del sant perill, doncs no senyora! No és tant perill, la prova està en que es parla a tot arreu. Sigi per què vale, la normalització ha fet la seva tasca? Vale... També, ho ha posat a nivell de col·legis, d'universitats, això també ha ajudat molt, moltíssim, diguéssim que és la base de tot això. Parles una llengua que es parla!

Políticament, doncs, es tracta d'un perfil social de persones que no s'identifiquen ideològicament amb un catalanisme que defensi postures més avançades en matèria lingüística. La defensa de la normalització *plena* del català, és a dir, com a llengua preferent o única llengua en tots els àmbits és un escenari que trenca frontalment amb aquest *equilibri* del que parteixen com a base de convivència entre les dues llengües. I alhora, es defensa l'ús del català en tots els àmbits, no com a llengua exclusiva, però sí en coincidència amb el castellà. No hi ha un discurs explícitament espanyolista en les entrevistes realitzades, no hi ha una defensa del castellà com a llengua de Catalunya, sinó implícitament com a llengua dels catalans que tenen aquesta llengua com a llengua primera i familiar. Observant els comentaris, s'identifica que la justificació de l'ús del castellà no té a veure amb un fet polític, com podria ser "som a Espanya", sinó amb el fet que tothom ha de saber parlar les dues llengües.

En aquest sentit, les referències al pluralisme lingüístic són constants: com més llengües es parlin millor, es diu (“Ara, s’ha de procurar que no desaparegui perquè és bonica! Sigui Castellà, sigui Català, sigui lo que sigui! Les llengües són maques totes!”). I el francès, l’anglès, el gallec, l’èuskar. Com diu l’Alba, “Joestic a Catalunya i té una cultura pròpia, i si vas al País Basc pues hi ha l’Eusquera i és una cultura diferent a la catalana i a la espanyola. I si parlem d’idiomes l’únic idioma per a mi és el basc, perquè el castellà, el portuguès, el francès i el català venen del llatí. Jo no parlo de nacionalismes, jo parlo de cultures i jo encara m’hauria d’integrar més..”. El que hi ha, doncs, és sobretot un rebuig al monolingüisme, o dit d’una altra manera, a l’exclusivitat d’una llengua. I això fa que s’apel·li al valor de les llengües per si mateixes, sense voler entrar en la competència que hi pot haver entre elles en el terreny pràctic.

Esteban: Clar, és que! És que de veritat, jo no ho entenc, si és un luxe conèixer dos idiomes. És un luxe. Això, poder canviar automàticament d’idioma... A veure, ja m’agradaria fer-ho amb l’anglès!

Ara bé, sí que hi ha un supòsit implícit pel qual el castellà i el català no poden estar en desigualtat a Catalunya; un discurs avalat també pel fet que una llengua i l’altra tenen suport institucional, malgrat que de maneres diferents. Cal entendre, en aquest sentit, que la defensa explícita del castellà està molt associada a determinats sectors ideològicament molt a l’extrem de l’espectre polític. En la mesura que aquests sectors capitalitzen aquesta defensa de la llengua castellana com un front d’oposició a la llengua catalana, tenen molt poca ressonància en aquest perfil que es troba precisament a cavall entre les dues llengües en els seus usos habituals.

En termes d’identificació, tant lingüística com cultural i nacional, els parlants d’aquest perfil se situen també en una posició *dual*, entre una identitat catalana i una identitat espanyola. Malgrat que en termes de consum cultural i de referents segurament són més hispanocèntrics que no pas catalanocèntrics, cal tenir en compte la preeminència de la cultura espanyola en els mitjans de comunicació i en les indústries culturals a Catalunya, com també la feblesa dels referents pròpiament catalans en aquests àmbits de la cultura, i un gran desconeixement en general de la població catalana sobre

els trets propis i els referents de la cultura catalana⁵⁹. Per tant, aquesta posició dels entrevistats, escorada més cap a una posició hispanocèntrica que no pas catalanocèntrica, és podria considerar més aviat *central*, si es considera l'estructura de relacions entre un sistema simbòlic espanyol i un sistema simbòlic català.

Malgrat aquest fet, el conjunt d'entrevistats se senten catalans, i fins a cert punt persones actives d'aquesta identitat catalana. Convé recordar que en Jordi està afiliat a un sindicat, igual que l'Esteban, que s'implica de valent en les activitats del sindicat, i les coses que s'organitzen des de l'escola dels fills o del barri. A la Judith li agradaria fer més coses si tingués temps, a més de treballar i ocupar-se de la seva família. L'Alba i l'Álex, malgrat que no estan implicats en associacions, se senten plenament catalans. Com explica l'Esteban, rebutgen plantejament nacionals/istes massa escorades en un sentit o un altre. Per ell és tan defensable l'aprovació de l'Estatut de Catalunya com que s'ensenyi bé el castellà.

Esteban: Jo no sóc d'ideologia d'aquesta. Jo respecto, jo vull que em respectin, jo vaig aprovar l'estatut perquè, perquè me'l vaig llegir, i... tal com està em sembla bé, però de vegades te trobes amb... amb coses rares. Jo recordo una altra que, a part que em va semblar malament, aquí sí que vaig dir la meva, que quan anava a la Montcanut, el profe de llengua, d'anglès era el mateix d'anglès, de llengua catalana i de llengua castellana. El mateix, no? Llavors no me'n recordo de lo que... Em sembla que va donar anglès, parlava en català com sempre, molt bé, ..."i bueno ara vaig a donar la classe de castellà" i va començar a parlar en català. I jo li vaig dir... "Como que no me cuadra... si m'has de donar la llengua castellana me l'hauries de donar en castellà". Jo, bueno, a veure, no vull que interpretis que no és que no vulgui, no? Però jo crec que en aquell moment, si m'havien de donar una assignatura que era la del castellà, me l'havien de donar en castellà, perquè si no malament anava jo...

Per en Jordi, no hi ha cap contradicció entre sentir-se català i sentir-se ahora espanyol. Textualment ens diu que no vol renunciar a ser espanyol. Ell, que dins d'aquest perfil, és el que té una posició més catalanocèntrica, reivindica la pròpia identitat espanyol sense haver de "traïr" per això les aspiracions de Catalunya, tal com manifestava també l'Esteban en relació amb l'Estatut.

Entrevistador: Respecte a l'adscripció nacional com et situaries tu?

Jordi: Jo em sento català però, també em sento espanyol. No vull renunciar. Suposo que és com molta gent que quan surts d'aquí encara ets més català però al mateix temps jo no tinc res contra Espanya. L'únic que tinc en contra és que haurien de venir més diners

⁵⁹ Una conclusió que s'extreu de l'estudi "Les representacions simbòliques de la identitat nacional" (CETC, 2007) de la Marta Rovira, l'Enric Saurí, la Montserrat Treserra i en Jordi Solà.

cap aquí, més inversió. Però en el tema nacionalista no, em sento català però també em sento espanyol. No sé si hi ha molta gent que pensi així però és la meva...

La Judith ja no participa del sentiment d'identitat vinculada a les "arrels" del "*pueblo*" que podien sentir els seus pares. Ella no se sent andalusa, sinó catalana.

Judith: (...) jo no em considero andalusa per que sóc catalana.

Judith: (...) sí, sí, sí, sí. Sí per que m'agrada molt, em tira molt allà però jo defendeixo Catalunya, defendeixo Barcelona per que és on jo visc i és on jo... m'està donant de menjar per que és lo que dèiem, no? ¿Pero a ti quién te da de comer? A mí no me da nadie de comer, exactament. Són les meves mans que són les que treballen per mi i és que a mi em dona igual, allà on hi hagi treball aniré jo i això està molt clar, però...

Aquest és un tret característic d'aquesta generació a cavall entre la primera immigració i els nascuts a Catalunya. La seva identificació amb un "lloc" ja no es correspon amb aquella identificació inicial dels immigrants com a andalusos, murcians, extremenys o gallecs. En Jordi ho exemplifica molt clarament quan se li pregunta. Els seus pares són andalusos perquè han nascut a Andalusia, però malgrat que li hagin transmès certs trets de la cultura d'origen, per ell no hi ha cap dubte que ell no ho és. De fet, cap dels entrevistats participa en associacions andalusistes, en confraries o romeries, llevat d'aquelles festivitats que són molt del barri.

Entrevistador: Andalus? T'has identificat mai com a andalus?

Jordi: No.

E: Els teus pares potser?

J: Home, ells sí que ells són d'allà.

La identificació d'aquest perfil de parlants bascula, en tot cas, entre la cultura espanyola i la catalana. Però en cap cas renuncien a ser catalans. Alguns d'ells són receptius a algunes reivindicacions, com ara les econòmiques. És el cas de l'Esteban. Però mostren una gran incomoditat davant dels conflictes que es poden produir per llengua. Com ja s'ha comentat, la seva posició i la seva identificació com a bilingües fa que sentin una gran incomoditat davant de les tensions entre les dues llengües.

Álex: Jo em considero igual, tan espanyol com català. M'és igual.

Entrevistador: No faries distinció?

Á: No, jo vaig néixer aquí. Sóc català però també em considero espanyol perquè els meus costums, els meus pares, els menjars, jo què sé... No sé, sóc espanyol i català.

En el cas dels dos entrevistats que estan afiliats a un sindicat, és clar que tenen el discurs més elaborat pel que fa a la situació política de Catalunya. En aquest sentit, cal destacar que es mostren partidaris d'un avenç autonòmic. En Jordi ens parla dels greuges comparatius entre Madrid i Catalunya amb un to amarg, i crític. L'Esteban, per la seva banda, defensa l'estatut que es va votar l'any 2007.

Entrevistador: Com el veus el país, diguéssim?

Jordi: El país crec que el problema és que no el tenen clar ni ells, els qui dirigeixen, els qui estan a l'oposició. No tenen clar ni el que volen. Què volen? Arribar a aconseguir l'Estatut que d'altres ja el tenen sense fer res de tan jaleo? Jo ho veig complicat i més amb el tema aquest de què hi ha crisi i clar, ara la cosa encara és més complicada. Però, l'altre dia em van enviar un e-mail que estava molt bé on surt al voltant les rodalies de Madrid, les carreteres, les autopistes... No sé si l'has vist?

J: Es veia l'evolució, el procés des de l'any 90 fins ara, i la ciutat de Barcelona des de l'any 90 fins ara, igual. Feien una comparativa. Surt Madrid que tenia la M-30 i poc més de tres línies de rodalies, i ara és en plan Nova York; i veus Barcelona i està igual que a l'any 90. Té les 4 autopistes i les rondes —que es van fer a les olimpíades— i fora. Penses, home, s'hauria de lluitar per tot això. No pot ser que aquí els trens vagin fatal, que haguem de pagar les autopistes i surts d'aquí i ja està, ja no pagues res.

Esteban: A part que el que jo dic, sóc d'esquerres, no sóc nacionalista, però jo crec que estem... que tots plegats hem d'estar junts i ens hem de respectar. Ni... ni m'agraden els extremistes de la dreta, ni m'agraden els extremistes que estan imposant el català, tampoc m'agrada. Jo crec que hem d'anar a... Ja et dic, jo m'he llegit el Estatut, m'agrada, crec que és molt respectuós i crec que tal com està podem estar tots tranquil·lament. I bueno, jo... no sé si m'equivoco o no, però...

Els altres entrevistats no tenen un discurs molt clar sobre aquesta relació entre Catalunya i Espanya, llevat del que ja s'ha comentat sobre la seva posició a cavall d'una identitat i de l'altra, i la seva actitud de rebuig envers els conflictes polítics i lingüístics.

14.2.2.4. La llengua com a eina d'arrelament i la distància amb l'origen

Copsant la relació entre els individus arribats d'altres indrets de l'Estat i la memòria que en mantenen, es pren consciència que aquesta és un dels elements principals per ubicar, dins dels seus imaginaris, els discursos que lliguen l'alteritat entre uns *nosaltres* i uns *ells* (catalanoparlants), tot abraçant la dimensió lingüística d'aquesta diferenciació. Ara bé, també hi és molt present un tercer col·lectiu, el que es podria anomenar com els dels *nouvinguts* de les darreres onades migratòries, que marquen una tercera

alteritat. Fet que repercuteix en que l'alteritat és manifesti entre un *nosaltres*, uns *ells* (catalanoparlants) i uns *altres* (els nouvinguts). Així doncs, l'alteritat sempre és present, denotant-se en que la primera es presenti en un pla narratiu pretèrit —quan es parla d'*un* abans— mentre que la segona quedi situada en un pla narratiu present. A la vegada, aquestes conjugacions de l'alteritat, no solament presenten diferències tangibles d'estil i forma, sinó fonamentalment de fons.

La Carmen, l'entrevistada que forma el segon subgrup, manté un posicionament sobre la llengua i llur potencial cohesionador, precisament perquè emana de pràctiques concretes que acomoden la dimensió funcional i emocional de la llengua en tant que motor d'integració. La qüestió clau es perfila tant en els elements esgrimits per vehicular la primera alteritat —catalanoparlants—, com en la segona -nouvinguts. Val la pena destacar, d'entrada, com s'esgrimeix la segona alteritat des de la seva dimensió merament comparativa. És a dir: "jo, com a immigrant, què he fet de diferent que aquests nous immigrants, en relació amb la llengua?". I encara més revelador: "Aquest nosaltres (format pels no-catalanoparlants) com es va comportar davant de la llengua? De manera gaire diferent dels que ho fan, avui en dia, els nouvinguts recents?"

En qualsevol cas, com es veurà, són discursos on la llengua és vista i viscuda —a tombs, inconscient— com a porta d'accés, com a instrument que a permès penetrar en condicions d'igualtat en certs espais més o menys privilegiats. Però sobretot, allò que se'n destaca de les paraules de la Carmen és que els ha servit per poder parlar de tu a tu amb el catalanoparlants, de la manera que ella trobava "natural".

La llengua esdevé una eina d'arrelament i d'incorporació a la societat d'acollida tant a nivell objectiu com subjectiu. És a dir, objectivament el coneixement lingüístic dona les eines necessàries per assolir la plena incorporació al món laboral i relacional. Subjectivament és percebut com una eina de futur que possibilita aquest èxit relacional i laboral; el català és concebut dins l'imaginari com a forma efectiva d'integració a la nova societat. I això s'evidencia amb la vigència de la sensació d'esforç que això va

comportar, i per les recompenses immediates que provocà. Vist des d'aquest punt de partida, potser no és estrany constatar que les entrevistes dutes a terme a la Carmen, estiguin farcides de tot de referències a aquesta qüestió i, molt important, plens de passatges memorialístics a tot allò que l'ha lligat a la llengua. Per tant, aquests discursos que situen la llengua com a eina d'integració social, de coneixement de l'entorn de manera autèntica, són inequívocs en aquest subgrup. A més a més, les valoracions que n'emanen, denoten que hi ha la convicció que els qui no entren en aquesta lògica, perviuen en una anormalitat flagrant. En aquesta línia, la concepció que es desprèn de les paraules de la Carmen, on aquesta integració lingüística, sembla estar més relacionada a una perspectiva del coneixement, en tant que factor inherent a la condició humana:

Carmen: "I això és lo que em fa molta ràbia, penso que s'ha de fer una mica d'esforços i no porque estigui a Catalunya ni perquè estigui..."

Molts dels exemples presents s'emmarquen en la feina, en la dimensió laboral de l'experiència humana, això és així perquè la fàbrica fou, per a molts, el bressol de l'aprenentatge de la llengua. Ara bé, a tómb, aquesta dimensió més funcional de la llengua, deixa pas a una de més afectiva: la llengua com a instrument de comunió. Tot i la repressió lingüística que regnava als anys cinquanta seixanta, la llengua gaudia d'un ús social elevat, fet que bandejava als qui no l'entenien de poder establir una comunicació efectiva, a no ser que demanessin un canvi de llengua (fet que, de manera natural, majoritàriament, ja duïen a terme els catalanoparlants sense que se'ls hi demanés). Tot plegat, connota una gran autonomia personal per a qui volia, o no, apropar-se a la llengua, doncs era qüestió de voluntat -o així és recordat.

Carmen: "entre elles parlaven el català. El que passa que jo sempre estava amb l'orella posada. No perquè m'interessés la seva conversa, sinó per aprendre, no?"

N'hi ha molts d'elements que es fan visibles al discursos i que és codifiquen en la presència d'idees i vivències compartides que revelen que l'apropament a la llengua (a qualsevol llengua) ha estat viscut des d'un pla del reconeixement de la pròpia identitat. La incorporació a la nova comunitat lingüística, és consonant a la permanent negociació per eixamplar espai de reconeixement, al intent d'establir-ne fonts. Per això, una particularitat

present en aquests discursos és l'existència del conflicte lingüístic viscut en primera persona. Aquests conflicte es centrava, principalment, a l'hora de cercar el reconeixement per part dels catalanoparlants, en la tasca de perseverar-los de que els hi parlessin en català.

Aquesta qüestió es cabdal per entendre el sentit de la narració d'aquestes persones, en la seva descripció de la trajectòria de vida i en el seu esforç per poder formar part de la nova comunitat lingüística. I doncs s'assumeix el fet que els catalans no els hi parlessin en la seva llengua com una nova manera d'exclusió, un fet tangible que els privava d'ésser reconeguts, en última instància, coma capaços de formar-hi part. I això, naturalment, els enutjava.

Carmen: "No greu. Feia ràbia. Ràbia ja directament. Sí, perquè si jo no hagués volgut, haguera dit "escolta, si jo dic alguna paraula que no estigui ben dita, vosaltres", no? O "bueno, a mi hablarme en castellano porque yo no me entero". Però no. Era jo la que deia "escolta, perquè no em parles en català?"

L'esforç a que es veien abocats no era recompensat en una actitud integradora per part dels catalanoparlants, hi aquests passatges formen una sòlida memòria de la integració lingüística pel fet de ser, com s'ha anunciat, conflictiva. Deixar-los al marge del joc de la llengua era, ben bé, viscut com un menyspreu, com una estigmatització que no els hi permetia assolir l'objectiu de penetrar en la comunitat desitjada.

Carmen: I quan vaig arribar aquí com que aquí tota la gent era...sí, es trobaven dos catalans però...no te parlaven tampoc. Parlaven entre ells però a tu no et deien res, no, no...no t'ajudaven, la veritat, no t'ajudaven!

En un altre ordre de les coses, la Carmen manifesta una distància emocional elevada en referència al seu territori d'origen, en el seu cas València. No solament se n'allunya perquè no és continuadora de cap activitat relacionada amb el cultiu d'aquest tipus de memòria, sinó que se'n desvincula en les pràctiques concretes —espai d'oci o associacionisme. És a dir, no viatge al pueblo, ni fa un treball de memòria inconscient accedint i acreditant aquests espais simbòlics. Això s'explica, sobretot, per l'edat en que va realitzar el moviment migratori -convé recordar que va arribar a Catalunya amb quatre anys-. Així, mentre es desdibuixa molt el record de l'origen, tampoc apareix cap dubte sobre la naturalitat de la determinació que van prendre la tieta i l'àvia. D'altra banda, sembla de rebut que si en la reconstrucció que fa la

Carmen de la seva trajectòria de vida, una peça tant important com la que s'està analitzant està ben soldada, és que les coses han rutllat, almenys, per no qüestionar aquest element central:

M: Clar. Vale. I per tant, creus que va ser una bona cosa que marxéssiu?

Carmen: Sí, home, a vere, jo penso que sí. Porqué si no la meva iaia, jo penso que allà en el poble no hauria pogut estar. A València no hauria pogut estar sola treballant. Quan jo vaig començar a treballar, la meva germana és tres anys més petita que jo.

La Carmen també presenta una trajectòria de vida on l'apropament a la cultura pròpia de la societat d'arribada és una constant. A més, si bé donada la seva edat es podria que la seva voluntat de seguir explorant vies d'apropament ja haurien d'estar closes, succeeix el cas contrari. Ara més que mai -potser perquè disposa de temps-, s'aboca a allò que no ha pogut dedicar en altres moments de la seva vida -cal recordar la seva trajectòria laboral, per veure-ho clar- com pot ser, per exemple, la seva obstinada voluntat d'instruir-se. D'aquí la seva matriculació en l'escola d'adults i, particularment, l'interès que mostra per seguir millorant la seva capacició de la llengua catalana -entre d'altres camps.

Carmen: La Rosa nos dóna català el dijous i va sentir una senyora de Gerona que diu diu: "jo, he de tancar la botiga pels impuestos i pel lloguer". I la senyora diu: "Sí, sí, jo tancaré, això a les notícies, a TV3, diu jo tancaré, però faré com un corcó, mica en mica anirem fent cosetes i a vere si pot sortir". Jo deia: "Un corcó?" I vaig mirar al diccionari i no lo trobava "corcó". Igual hi és però no lo vaig trobar i va arribar aquí i li dic a la Rosa: Rosa, puc parlar un momentet amb tu? Què és un corcó?. No me lo puc creure, no saps lo que és un corcó? És que no, és que lo he estat buscant al diccionari i no l'he trobat. I llavors me va explicar, un corcó és com una una carcoma.

Elements com veure la televisió en català, les consultes al diccionari per esbrinar el significat de les paraules, en suma, aquest afany persistent per l'aprenentatge, denota una sensibilitat fora de dubte per seguir millorant i aprenent, fet que recorda que la voluntat personal i l'exigència en l'esforç, són en última instància els elements que han fet possible que la Carmen-o d'altres entrevistats com ella- es sentin totalment legitimades per manifestar la seva incorporació lingüística. I si aquesta no ha anat a més és, principalment, per que les seves condicions de possibilitat no els ho ha permès i, innegablement, perquè el barri, lingüísticament encara és lluny d'haver normalitzat espais d'ús per a la llengua catalana. Per tot plegat no és

estrany, doncs, que persones com la Carmen, hagin acabat, simultàniament, amb el seu pas per la fàbrica, el seu ús quotidià de la llengua.

14.3. Una mirada global: Els factors condicionants de les pràctiques lingüístiques duals

14.3.1. La influència de l'àmbit institucional

Tenint en compte la trajectòria lingüística d'aquest perfil que s'ha anomenat dual, es constata l'existència d'una dimensió determinant en el pas cap a l'ús del català per part d'aquests parlants. Aquesta és la dimensió institucional. A parlar de dimensió institucional, no es fa referència, és clar, a la legislació pròpiament, ni només a l'ús més públic de la llengua catalana. Sinó a un conjunt de situacions que conformen allò que es pot anomenar un àmbit de legitimació institucional.

Precisament, en contra del que els mateixos parlants perceben de forma conscient, la legitimació institucional de la llengua catalana fa que aquesta sigui utilitzada perquè la situació ho *imposa*. Però aquesta és una *imposició* invisible, en la mesura que es dona per descomptat, i que està legitimada per ser. En qualsevol situació de poder, doncs, es produeix una normalització d'una relació de poder lingüística. O dit d'una altra manera, difícilment hi pot haver normalització d'una llengua sense aquesta posició de poder. L'efecte normalitzador comporta, tal com diu el mateix concepte, una normalitat assumida i compartida socialment, i finalment institucionalitzada.

Aquesta posició de poder és precisament la que ha permès que el castellà esdevingui una llengua normal entre els catalanoparlants. I alhora que ho sigui també per totes aquelles persones que arriben a Catalunya per estar-s'hi uns dies o per instal·lar-s'hi. Hi ha nombrosos aspectes que de la vida quotidiana en què es percep aquesta normalització del castellà, començant pels usos interpersonals, passant per la retulació dels establiments i acabant en la dimensió més oficial de les comunicacions, com ara els aeroports, els mitjans de comunicació, la policia, etc. Com diu Pierre Bourdieu (1991), la

normalització d'una llengua oficial, és a dir, la llengua de l'Estat-nació, no passa només per un fet estrictament polític, sinó que la seva força i el seu poder com a llengua *imposada* es troba en la seva penetració en els usos socials institucionalitzats, com ara l'ensenyament o la formació per al treball.

La normalisation et l'inculcation subséquentes de la langue officielle, et sa légimitation en tant que langue officielle de l'État-nation, n'était pas seulement une affaire strictement politique: il s'agissait également d'un processus graduel qui dépendait de tout un ensemble d'autres facteurs, comme le développement du système d'enseignement et la formation d'un marché du travail unifié. L'élaboration de manuels de grammaire, de dictionnaires et d'un corpus de textes exemplifiant les usages corrects, n'est que la manifestation la plus visible de ce processus de normalisation progressive. (Bourdieu, 1991: 14)

Fins a quin punt el català participa d'aquest procés d'institucionalització i d'oficialització? Sens dubte, en l'àmbit polític compta amb una legislació que estableix el català com a llengua oficial de Catalunya. Simbòlicament, és evident que això legitima el català envers la societat catalana. Però atenent a la relació entre les persones i les institucions públiques, és evident que hi ha altres àmbits més propers i amb més incidència en els usos lingüístics. En aquest sentit, reprenent l'esquema de trajectòria lingüística que s'ha dibuixat unes pàgines enrere, s'observa que de fet hi ha uns àmbits concrets en què els entrevistats tenen contacte amb el català. Aquests àmbits són l'escola i l'àmbit laboral. Dos àmbits en què les relacions i els usos lingüístics estan travessats de forma molt explícita per relacions de poder. En el cas del sistema educatiu, és l'àmbit en què el català, com a llengua oficial, es normalitza d'una forma més universal. Una normalització legitimada tan pel discurs com per les normes mateixes del sistema, que obliguen el professorat a emprar el català, i els alumnes a assolir-ne el nivell exigít.

Tanmateix, cal recordar que aquesta obligació s'exerceix a primària en la majoria dels centres. Però no a la secundària, on encara l'ús del català depèn de la voluntat del professorat. I malgrat això, cal recordar que l'educació secundària també és un àmbit on el català és més present que en altres àmbits de la societat (amics, família, consum cultural, etc.) per aquells perfils de parlants que tenen el castellà com a llengua habitual.

D'altra banda, en l'àmbit laboral, cal comptar que els usos lingüístics estan marcats per diversos factors que poden jugar a favor del català, com ara el

tipus de sector en què s'ubiqui l'empresa, o el tipus de serveis que ofereix. En el cas del perfil que ocupa, s'ha pogut comprovar que el fet de treballar en el sector públic, com és el cas de l'Àlex, és un factor molt determinant per a l'ús habitual del català, sense excloure l'ús del castellà. Comparativament a altres sectors laborals, i per contrast amb el món industrial (com en el cas d'en Jordi), a l'administració pública és on s'utilitza més la llengua catalana. Per tant, totes les persones que hi treballen, com també les que treballen en empreses que tractin o ofereixin serveis al sector públic, es veuen empeses a utilitzar normalment el català com a llengua d'interlocució, de forma oral o escrita.

Si es té en compte com la transmissió lingüística familiar garanteix el manteniment del castellà com a llengua primera d'aquest perfil dual, s'ha de concloure que només el fet que això es compensa amb una forta legitimació del català en l'àmbit públic explica que aquestes persones es vegin empeses a mantenir aquesta dualitat. De fet, quan parlen en termes "d'imposició", referint-se al català, constaten aquesta tensió entre la legitimació progressiva del català com a llengua institucional, i la seva manca de poder per legitimar-se del tot en vers la llengua d'Estat, que és el castellà.

Aquesta feblesa del català, al costat de la forta legitimació del castellà, explica en certa mesura el fet que els joves d'aquest grup no vegin la necessitat de parlar als seus fills en català. Tal com diu Bourdieu, per interpretar els usos lingüístics interpersonals no es pot deixar de banda aquesta noció de llengua oficial com a llengua legítima.

La lengua oficial se ha constituido vinculada al Estado. Y esto tanto en su génesis como en sus usos sociales. Es en el proceso de constitución del Estado cuando se crean las condiciones de la creación de un mercado lingüístico unificado y dominado por la lengua oficial: obligatorio en las ocasiones oficiales y en los espacios oficiales (escuela, administraciones públicas, instituciones políticas, etc.), esta lengua de Estado se convierte en la norma teórica con que se miden objetivamente todas las prácticas lingüísticas. Se supone que nadie ignora la ley lingüística, que tiene su cuerpo de juristas, los gramáticos, y sus agentes de imposición y de control, los maestros de enseñanza primaria, investidos de un poder especial: el de someter *universalmente* a examen y a la sanción jurídica del título escolar el resultado lingüístico de los sujetos parlantes. (Bourdieu, 1985: 19-20).

De fet, els intercanvis lingüístics són també relacions de poder simbòlic en els quals s'actualitza les relacions de força entre els locutors i els seus respectius

grups. I la força simbòlica d'una llengua no és adquirida en el mateix intercanvi, sinó en un altre àmbit en el qual es conformen pautes socials, i imposicions i legitimacions, és a dir, l'àmbit que depèn de l'Estat i de les definicions de la norma i la normalitat establertes per l'Estat. En la mesura que el català participa de formes d'Estat, ja sigui a través de l'educació, de la gramàtica, o del sistema administratiu o de la televisió, és clar que adquireix una força simbòlica que acaba influint en la pràctiques lingüístiques dels individus, i fins i tot cal suposar que té un efecte socialitzador des de la infància. Però de la mateixa manera que el català adquireix aquesta força simbòlica, per aquest mateix fet, entra en competència amb l'altra llengua institucional present en el mateix territori.

Les pràctiques duals en el terreny dels usos interpersonals estan legitimades per aquesta concurrència en el terreny simbòlico-institucional de dues llengües que, de fet, competeixen per una legitimació de tipus estat-nació, és a dir, que identifiqui els individus del territori com a única llengua possible i legítima. El fet que aquesta concurrència no provoqui grans conflictes és degut al fet que finalment les dues llengües oficials a la pràctica es *reparteixen* els espais socials segons el poder d'*imposició* que tenen a cada lloc. Així, els àmbits que depenen directament de l'estat espanyol, com ara la policia estatal, els jutges, la televisió pública espanyola, etc., utilitzen el castellà com a llengua única. Mentre que els àmbits institucionals directament dependents de l'administració catalana utilitzen (tot i que no sempre) el català com a llengua única. És normal, doncs, que la percepció dels individus de parla castellana, en determinats moments històrics, visquin amb total acomodació a les pràctiques lingüístiques legitimadores de l'Estat envers el castellà, mentre que desemmascarin les estratègies de poder exercides al voltant de la llengua catalana, mentre aquestes no esdevenen normalitzades.

En el terreny de les pràctiques lingüístiques socialment establertes, cal pensar que aquells sectors de la població amb una forta vinculació amb l'àmbit institucional incorporaran amb normalitat, doncs, el català com a llengua d'ús habitual. Mentre que aquells sectors que n'estan més allunyats tindran uns

referents més allunyats d'aquestes pràctiques, i alhora s'hi sentiran menys obligats.

14.3.2. Institucionalització versus trajectòries

Cal comptar, però, que la incidència del procés d'institucionalització de la llengua catalana va més enllà dels espais socials formalitzats i paütats per normes institucionals explícites. Com s'ha dit, la força legitimadora d'aquest procés d'institucionalització arriba a les pràctiques dels individus, que perceben el valor simbòlic de la llengua, i el gestionen en funció de les seves posicions socials. Al seu torn, hi ha aspectes de les pràctiques lingüístiques que no s'expliquen només o directament per aquests factors institucionals, com ara la composició dels espais socials segons el perfil de parlants. Els resultats de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de Catalunya (2008 i 2013) ja indiquen una relació directa entre l'ús del català i la densitat de català present a l'entorn (dades per municipis), és lògic pensar que aquesta relació s'estableix a tots els àmbits.

Entrevistador: Quan dius això de què tu enseguida vas parlar català, gairebé no en podem situar l'inici, creus que t'han donat més oportunitats que d'altra gent que no el parla?

Jordi: Sí, sempre ho he pensat. Més que res per integrar-te. Per viure al teu entorn. És que no t'has d'integrar si tu ja estàs aquí suposo que no t'has d'integrar. Sí, facilitat per comunicar-te.

En aquest sentit, en el cas dels entrevistats s'ha pogut observar la importància del seu pas per la universitat per a la normalització del català a les seves vides, tenint en compte que en aquest àmbit es combinen una densitat més elevada de catalanoparlants i uns usos del català molt formals i institucionalitzats (per tant, amb una força simbòlica important⁶⁰). En l'àmbit laboral, en canvi, aquesta força d'*atracció* del català com a llengua d'ús només es dona en aquells espais laborals més pròxims a l'administració catalana, tal com ja expliquen els estudis d'Amado Alarcón (2004). Dels entrevistats, però, només n'hi ha un que treballi en aquest àmbit. Clarament,

⁶⁰ De fet, els intents de deslegitimar la llengua catalana han utilitzat la seva possible feblesa en determinats àmbits científics i acadèmics, la qual cosa contrasta amb l'elevat ús que té en l'àmbit universitari català.

en el cas de l'Àlex, la força legitimadora de la institucionalització del català ha tingut efectes en la seva trajectòria, si es té present que en la seva infància aquesta llengua tenia una presència molt minsada, i ell mateix no s'hi sentia còmode. Malgrat que la seva actitud és clarament reticent a les polítiques d'institucionalització del català, no pot escapar de la lògica legitimadora d'aquest procés, i l'acaba acceptant i adaptant-se a les regles del joc.

Entrevistador: Per tant, a tu t'ha servit aprendre català?

Àlex: Sí, en aquell moment no ho vaig veure bé però, m'ha servit, sí.

E: Potser per la por que encara no ho parlaves?

À: No, jo crec que per la forma ho vàiem una manera molt agressiva molt agressiva... que segurament no ho era.

Pel que fa als altres entrevistats, hi ha encara altres factors que expliquen les seves pràctiques lingüístiques i que tenen a veure amb variables molt menys tangibles en una entrevista, com ara la densitat demogràfica de catalanoparlants en el seu entorn local (Esteban, Jordi), o bé la seva trajectòria personal de relació amb els catalanoparlants (Judith, Alba). En aquest sentit, tant la Judith com l'Alba, i sobretot aquesta darrera, no viuen en entorns on la densitat de catalanoparlants sigui especialment rellevant. L'Alba, a més, està casada amb una persona que no parla mai en català. Però en canvi, en la seva trajectòria personal les ha portat a parlar el català amb fluïdesa i convenciment. És difícil destriar quins factors concrets les han impulsat a fer-ho, al marge del que s'atribueix a l'actitud personal i aquells factors externs que s'han atribuït a una progressiva legitimació de l'ús del català. La mateixa Alba ho argumenta així, quan diu que no es vol amoïnar per si el català està en perill o no, perquè al capdavall és una llengua normalitzada en àmbits socials rellevants.

Alba: Les llengües són maques totes! Però desapareixen... és que les coses neixen i moren! És que és així! També fer una lluita constant d'aquestes coses, doncs no! Que dir tot allò del sant perill, doncs no senyora! No és tant perill, la prova està en que es parla a tot arreu. Sigui per què vale, la normalització ha fet la seva tasca? Vale... També, ho ha posat a nivell de col·legis, d'universitats, això també ha ajudat molt, moltíssim, diguéssim que és la base de tot això. Parles una llengua que es parla!

Es tracta d'una mena d'*habitus* (Bourdieu) adquirit amb la socialització, d'unes determinades disposicions que tenen a veure amb el conjunt

d'interaccions socialitzadores per les que han passat aquestes persones, travessades al seu torn pels marcs de referència (en aquest el procés de normalització del català no és un factor aliè). Malgrat que la variable gènere estadísticament no és significativa, sí que marginalment ho pot ser, no tant per la tria d'una llengua o d'una altra, sinó en la predisposició a convergir i adaptar-se a la llengua de l'interlocutor. En aquest sentit, aquesta adaptabilitat pot ser també un element explicatiu de l'ús del català per part de la Judith i de l'Alba. Un fet, aquesta adaptabilitat, que elles mateixes utilitzen com a argument en el seu discurs.

Judith: Exactament, jo deixo triar a la persona que estigui amb mi, jo m'adapto.

Alba: Per pensament, ja t'ho podràs imaginar que en Castellà, però a la que... segons com em contesta, per l'accent que té ja està! Ja em passo... A vegades, és ja d'un temps ençà, segons com, segons com eh! Doncs també em surt en Català, també em surt, però normalment em surt en Castellà, és que jo penso en Castellà. Alguna vegada... a vegades penso "ostres! ¡Si has pensado en Catalán!" Sí, és que és curiós a vegades fas uns mixt que...però sense més! Sense donar-li més importància.(...)

Un tret que no s'ha de negligir per explicar el comportament lingüístic d'aquest model és la seva elevada competència en català (expressió oral). Cal tenir en compte que, per l'edat dels entrevistats, les persones d'aquest perfil de parlants no han tingut una escolarització plenament en català. I només els més joves, en la mesura que han tingut trajectòries educatives llargues, han tingut una educació fonamental en català. Malgrat això, la competència lingüística és evident a les entrevistes. Una competència adquirida en part a l'escola i en part en les converses interpersonals. Aquesta competència, però, no és un fet universal en el conjunt de la població catalana, en contra del que es podria pensar. De fet, quan es parla de competència, cal pensar que aquesta està molt relacionada amb la disponibilitat a parlar la llengua. És a dir, la capacitat per parlar-la en qualsevol circumstància amb total comoditat. I per tant, aquest és un fet rellevant que explica, més exactament que fa possible, aquest comportament dual que s'ha descrit. El fet de disposar de relacions informals en català, augmenta la capacitat per parlar-lo, i de retruc la disponibilitat per fer-ho, com un peix que es mossega la cua. A això, cal sumar-hi el fet que en alguns espais el català esdevé la llengua franca (Pujolar et al., 2010). Tal com expliquen Pujolar, González *et altres* (2010),

hi ha un canvi progressiu de pauta a mesura que passen els anys i les generacions, de la dictadura cap a aquí. Si abans la norma dominant era la de la convergència dels catalanoparlants cap al castellà, i el manteniment del castellà en les converses per part dels castellanoparlants, en l'actualitat s'està produint una nova norma segons la qual els castellanoparlants convergeixen cap al català sempre que a) en tinguin competència suficient, b) es tracti d'una relació formal, c) es percebi l'interlocutor com a catalanoparlant. La llengua apropiada en cada context, doncs, varia. I és en funció de les diverses situacions i interlocutors, que els parlants (en aquest cas castellanoparlants) fan una tria lingüística. En tot cas, queda clar que no només són bilingües els catalanoparlants d'origen.

Veurem com l'increment de les pràctiques lingüístiques híbrides de les noves generacions comporta canvis socials graduals però fonamentals en tot allò que conformava les relacions entre llengua i identitat en la vida quotidiana. (Pujolar et al. 2010: 141).

De fet, segons el mateix estudi, els joves que tenen pautes lingüístiques més híbrides (del pas d'una llengua a l'altra, com seria el cas d'aquest perfil de parlants duals) són els que es mouen en espais on hi ha més diversitats de procedències. En aquest sentit, són més monolingües els castellanoparlants amb trajectòries educatives curtes i àmbits laborals delimitats per aquesta trajectòria formativa breu.

En aquest sentit, els joves que tendeixen a tenir amics més diversos —que integren joves de fora de la seva comunitat o barri de naixement— són, sobretot, aquells que tenen trajectòries acadèmiques més llargues, i molt especialment els que passen per la universitat. Així, la tendència a la major hibridació lingüística sovint comporta un major pes del català, per la senzilla raó que molts dels espais de contacte entre joves de procedències geogràfiques, lingüístiques i estructurals diverses són espais amb una major penetració del català. Ras i curt: hi ha més joves d'origen castellanoparlant pels quals la universitat representa usos formals, però també informals⁶¹, en català, que no a la inversa. (Pujolar et al., 2010: 147).

En la mesura en què bona part dels entrevistats es troben a cavall de la generació que va emigrar dels seus llocs d'origen i d'aquesta nova generació de joves majoritàriament bilingües, s'hi troben alguns comportaments equivalents. De fet, es pot dir que en el cas d'aquest perfil el seu

⁶¹ Aquests joves tendiran a contestar que la llengua que empren en l'entorn dels estudis és el català, però també reflectiran el major pes del català en la resposta sobre la llengua emprada amb els amics.

comportament s'acosta més als dels joves actuals que no pas als seus pares. Un dels aspectes remarcables que els separen de les pautes dels seus pares, és el progressiu deslligament entre la seva identitat lingüística i les pràctiques lingüístiques mateixes. Com ja s'ha vist, el fet que utilitzin habitualment el català, i que passin per ser catalanoparlants en algunes converses, no els porta a assumir el català com a llengua d'identitat. Tot i que se la fan seva, com a llengua apresada des de la infància en algun cas, s'identifiquen emocionalment com a castellanoparlants. I aquest és segurament el fet que els distingeix més clarament respecte a les actituds lingüístiques del primer grup que s'ha analitzat. Cal remarcar, alhora, que en les pràctiques lingüístiques aquest component identitari queda, per tant, desdibuixat i en segon terme. I només apareix secundàriament en aquest perfil com a criteri per a la tria lingüística. Una situació que, segons l'estudi realitzat per González, Pujolar, Font i Martínez (2010), es va estenent.

Volem proposar també que és la pròpia dinàmica d'aquest procés d'assignació que redueix significativament els continguts identitaris que tradicionalment hi ha hagut en relació als usos lingüístics. La distància de temps entre els treballs de Woolard (1989) i Boix (1993) (els moments de l'estudi estan més distanciat que els de publicació) ja mostraven un canvi d'una situació en què a) la tria lingüística es fonamentava en l'assignació de catalanitat i, per tant, d'una classificació social de caràcter ètnicocultural, a b) una situació de major fluïdesa donada per l'emergent pràctica del català per part de castellanoparlants, amb la qual cosa l'ús de la llengua no marcava ja les persones de manera determinant. El procés d'assignació i la construcció de la identitat diàdica és la forma com la gent ha anat resolent a la pràctica la necessitat d'organitzar les seves pràctiques lingüístiques quan les identitats ètnicoculturals deixen de ser clarament delimitables. (González, Pujolar, Font i Martínez, 2010: 159)

Tanmateix, hi ha una clara identificació d'aquests parlants amb el català, com a segona llengua pròpia, entre els parlants d'aquest perfil dual. I això també es correspon amb els resultats de l'anàlisi estadística de l'Enquesta d'Usos Lingüístics, en la qual s'observa com entre els castellanoparlants que s'identifiquen amb el català, o ambdues llengües, la majoria tenen un comportament adaptatiu en la llengua que empren amb els amics: català amb els catalanoparlants i castellà amb els castellanoparlants. Aquesta comportament s'acostuma a accentuar amb els més joves del grup. De l'anàlisi estadística també es desprèn que són majoritaris entre els castellanoparlants els que s'adapten a la llengua de l'interlocutor quan aquest és un desconegut.

Pel que fa a les actituds lingüístiques, és curiós observar que aquells que han sumat el català com a segona llengua habitual, són molt favorables al fet que tothom que viu a Catalunya sàpiga parlar tant en català com en castellà. Per tant, entenen que el seu comportament està fortament legitimat per la situació lingüística a Catalunya, i simbòlicament normalitzada. Tanmateix, hi ha una tendència lleugera entre els més joves d'aquest grup estadístic (34-54 anys) a preferir el català com a llengua franca. De manera que són més nombrosos els que entre 34 i 45 anys creuen que les noves generacions i les persones nouvingudes han de saber sobretot català.

En canvi, respecte de les expectatives sobre la situació lingüística, aquest grup de perfil dual s'acosta més als castellanoparlants que no s'identifiquen amb el català, que no pas als castellanoparlants identificats amb la llengua catalana. Així, aquest perfil dual formaria part de l'àmplia minoria dins dels castellanoparlants identificats amb el català o ambdues llengües que no creu que el català s'hagi d'utilitzar més, i que consideren la situació actual com adequada.

En definitiva, en aquest grup s'hi ubica un perfil de parlants que, d'una banda, reuneixen característiques força transversals a la societat catalana pel que fa a les actituds lingüístiques (és a dir, el conjunt de disposicions i capacitats en relació amb la llengua d'interlocució en situacions formals, anònimes i informals i privades), com són l'adaptació a la llengua de l'interlocutor, la valoració de la situació lingüística actual com adequada, el rebuig a les tensions o els conflictes lingüístics, el reconeixement del valor simbòlic del català. D'altra banda, presenten característiques particulars, que els diferencien d'altres perfils de parlants, com ara una identificació del català *només* com a segona llengua, a diferència del primer grup de parlants que s'ha analitzat. I alhora una elevada valoració del coneixement i de competència lingüística del català, que els diferencia d'altres perfils de parlants castellanoparlants, i els acosta a les pràctiques lingüístiques del primer grup.

De fet, s'han de distingir les actituds (disposicions) lingüístiques d'aquest grup de les seves pràctiques concretes. Si bé, aquestes dues dimensions es

condicionen (i reforcen) mútuament. Però cal recordar que es tracta de persones que no utilitzen el català en el seu àmbit familiar, o ho fan molt residualment. I això és el que els dóna aquesta característica dual, en la qual les pautes de comportament lingüístic fora de la llar semblen estar deslligades de la condició de monolingües a la llar. Aquesta dualitat és el que converteix aquest grup en un perfil molt interessant, ja que trenca alguns tòpics sobre els processos de transicions (i mutacions) lingüístiques, en què es pressuposa que l'assumpció d'una llengua comporta la dimissió respecte de l'altra llengua.

15. Model d'aproximació fallida

Aquest és un model que reuneix només dos casos dels que formen part de la mostra. No obstant, s'ha cregut necessari distingir aquests dos entrevistats de la resta dels perfils perquè per les seves característiques representen una aproximació al català perfectament diferenciada de les altres. De fet, la vocació en la construcció d'aquesta tipologia de models no és la de fer grups estadísticament rellevants, sinó la d'identificar els models existents en aquesta aproximació al català per part de les persones d'origen castellanoparlant, tant aquells que representen posicions més majoritàries, com aquells que representen situacions minoritàries. Tots serveixen per comprendre la conformació de perfils lingüístics a Catalunya.

15.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència

15.1.1. El territori de la trajectòria familiar

En aquest perfil s'han trobat dos dels entrevistats, la María i l'Enrique. La María va arribar a Mataró l'any 1967, amb cinc anys, i amb els pares i germans. Els seus pares eren de Ceuta i van marxar-ne per motius econòmics. La vida de la María ha estat un continu de lluites per revertir situacions desfavorables i millorar posicions, tot i que la majoria d'aquests esforços no han assolit els objectius desitjats. Laboralment, el món de la María ha estat el tèxtil.

L'Enrique, també és de Mataró. Hi va néixer el 1961. Com la María, els seus pares provenen d'entorns humils on treballar era l'objectiu principal. Aquest fet va propiciar que el seu pare de Marbella i la seva mare d'un poble de Sevilla es desplaressin a Catalunya, ja que, tal com descriu l'Enrique, la situació econòmica i laboral era complicada en els seus llocs d'origen. Així doncs, el seu pare va trobar a Mataró una trajectòria laboral estable dins d'una fàbrica i la seva mare es va dedicar a la cura dels quatre fills. Cal destacar que l'Enrique és el fill petit i té una diferència d'edat de 10 anys

amb el germà més gran. Aquest fet propiciarà moltes de les oportunitats que se li presenten respecte els seus germans.

Tots dos mantenen una distància amb el poble d'origen que en aquest cas també es veu traduïda amb una distància emocional. No solament se n'allunyen perquè no són continuadors de cap activitat relacionada amb el cultiu d'aquest tipus de memòria, sinó que també se'n desvinculen de les pràctiques concretes, ja sigui en espais d'oci o associacionisme. És a dir, ni viatgen al "*pueblo*", ni fan un treball de memòria inconscient accedint i acreditant aquests espais simbòlics.

Maria: "Jo d'allà tinc pocs records que no els hi he pogut transmetre, ni allò de les cançons, a mi no m'agrada, a mi no m'agrada la cançó andalusa, és que no m'agrada."

Cal destacar que en tots dos casos, l'escapada és plantejada com a quelcom de natural on les opcions alternatives eren espúries, però no hi ha idea de retorn. Tal com afirma l'Enrique, les visites al "*pueblo*" eren quelcom d'espòradic, cordial i, fins i tot incòmode quan s'allargava més del previst.

Entrevistador: Per què... ells van seguir a l'estiu? Vosaltres anàveu...

Enrique: No, no, no, no. A lo millor alguna vegada, "cap a baix? Vinga va" [inaudible: diu que hi va algun cop però sense tenir una vinculació especial ni amb la família ni el lloc] Donar unes voltes per allí, veure el entorno, i vinga.

E: Hi ha molta gent que sí que ha tingut més contacte...

Enrique: Sí, no el meu pare per exemple, en Marbella, té una germana de dos o tres anys menos. Allavons lo que han fet, no mai, però no moltes vegades, el meu en unes vacances pare ha dit "vinga, vaig amb la meva germana". Una setmana, quinze dies i ha tornat. Però vegades contades con los dedos de una mano. I la seva germana igual "mira aquestes vacances me vinc cap allà". El meu pare ha baixat unes quantes vegades i la seva germana ha subit dues o tres. Però res, la meva mare va dir "bueno" també és lo que va dir la meva mare, "ho tenim tot aquí, no? Hijos, nietos, bisnietos [...]"

15.1.2. El territori de la trajectòria personal: estudis i feina

Respecte a les seves trajectòries educatives, l'Enrique i la María manifesten trajectòries força diferents ja que l'Enrique va cursar estudis secundaris i la María, en canvi, primaris. L'Enrique és conscient de l'excepcionalitat del seu cas i ho explica tot referint-se a un company del seu pare que li va permetre l'accés als estudis. Aquest fet el va empènyer a continuar estudiant, però un cop acabats els estudis secundaris va deixar-ho, ja que percebia que si seguia

estudiant podria ser una càrrega pels seus pares i germans. No obstant això, els seus pares li van proposar seguir estudiant i, per tant, mostraven una ferma voluntat per incidir en l'èxit educatiu del seu fill, tot i que això comportés una possible inestabilitat econòmica. L'Enrique, però, va decidir finalitzar els estudis secundaris i no continuar estudiant, essent conscient de l'excepcionalitat del seu cas dins del seu entorn més immediat.

Entrevistador: Vas fer el batxillerat?

Enrique: No, no. Los meus pares me lo van dir. Cuando jo estava los meus germans ja no estaven en casa. Però bueno, no sé com dir-t'ho. Al menos treballàvem i jo veia que... un altra sacrificio para ellos, no sé. A parte que tampoco me... no me hacía mucho...

E: Tampoc no et venia especialment de gust...

Enrique: No, no. A lo millor si jo estudiava batxillerat i tota la història... jo penso que seria una càrrega.

El cas de la María, és força diferent al de l'Enrique. En un moment dels seus estudis, a l'edat de 13 anys, es va produir una situació econòmica molt crítica dins de l'entorn familiar. En aquest sentit, la seva germana va oferir-li de treballar tal com ho feia ella, amb tasques de neteja en hotels. Tot i així, la María no es va acomodar a la situació ja que de més gran i amb una nova feina, va compaginar la feina i els estudis per tal d'obtenir el graduat escolar.

María: Escolta que tens, te vens amb mi a ajudar-me una mica al treball que tenia a feia... a veure com te dic... amb un hotel, i tenien que fer de tot: les cames, fregar, tot. I dics, pues bueno, tenia 13 anys i dius: te vols venir amb mi? Bueno vale me vindré amb tu. Vaig anar amb ella seria junio julio i agost, fins al setembre i ja em vaig quedar per que faltaven diners a casa i te dic, bueno, a estudiar puc estudiar, sempre puc fer algo..eh!! jo necesito menjar abans que estudiar i clar a veure, vius amb ells i lo que primer que volien era menjar i no estudiar. [...] I vaig venir aquí i vaig començar a treballar i al mateix temps vaig començar a estudiar algo, per que sinó després no podria fer res, i després vaig començar a estudiar més, després d'un any al tèxtil com que veies que necessitaves el graduat escolar.

Va començar com aprenent i va continuar com a talladora. Amb el seu marit, van emprendre el projecte de crear una petita empresa tèxtil, que va patir les conseqüències de la crisi, i els va comportar assumir un deute que han arrossegat durant molts anys. Avui dia, però comencen a gaudir d'una certa seguretat laboral. El seu negoci actual, un Frankfurt al barri, els està funcionant força bé. I permet donar feina, a més, al seu fill, i assegurar-li de passada un futur.

En canvi, la trajectòria laboral de l'Enrique ha sigut força estable, amb el tèxtil com a eix vertebrador. Als 17 anys va començar a treballar en una

empresa tèxtil, on va romandre durant 25 anys. El bon ambient que s'hi respirava i la possibilitat d'anar ascendint amb els anys, van estimular que hi treballés fins que va entrar en una altra empresa del sector, que va haver de tancar. No obstant això, el caràcter emprenedor de l'Enrique, les ganes de saber-ne més i no acomodar-se, han impulsat que s'hagi tret el carnet de torero i pugui guanyar-se la vida amb aquest vehicle i amb d'altres feinetes.

En tots dos casos, el treball centra gran part del seu discurs, i amb ell, l'ètica de l'esforç. Aquesta ètica de l'esforç marca les trajectòries dels dos entrevistats, ja que realitzen un esforç immens del voler arribar a més. Així, aquesta verbalització de l'ètica configura el discurs sobre la llengua i la seva constant batalla per la incorporació lingüística.

15.1.3. El territori del lleure: Món associatiu i xarxes relacionals

No tenen una participació formal en el món associatiu. L'única experiència associativa es limita, en el cas de l'Enrique, a anys de futbol durant la joventut. A més a més, és interessant destacar que tant l'Enrique com la María fan referència al treball per tal de justificar la seva no participació en el teixit associatiu del barri. Així doncs, participar d'aquest teixit era percebut com l'espai d'esbarjo, i ells no tenien ni temps ni diners per poder participar-hi.

Entrevistador: I per qüestions cop les festes, les Santes...

María: A ells (pares) no els ha agradat mai,

E: I això?

M: No ho sé. A mi m'ha agradat molt viure-les, molt de veritat, molt. Jo quan he pogut he baixat cap a baix lo que passa és que també te dic que de seguida que vaig començar a treballant, que vaig trobar el meu promès, vam muntar també nosaltres una empresa. Sempre he estat treballant, sempre! Algun poquet quan he pogut, quan vaig tenir el meu fill, he quan he viscut més aquestes festes. Però no he pogut, la veritat, sempre he estat treballant, sempre...no he pogut fer-les bé, bé, bé, i a més abans ells no et deixaven sortir. A les 9 a casa i quan començava la festa. Els gegants... sí que podies i a l'enterro de la sardina...quan estava a l'institut, eh.

Entrevistador: Alguna cosa sortirà! I llavors, tu, quan vas venir aquí al barri, vas acabar d'estudiar, vas començar a treballar i et movies amb... hi havia moltes associacions, vas estar en alguna història?

Enrique: No. Vaig sortir del colegio i me vaig posar a treballar. És que tampoc...

E: No, però pel que m'han explicat moltes associacions culturals, esportives...

Enrique: Sí, home, clar, jo jugava a futbol. Això sí. I bueno, ja arriba un moment en que dius "home, jo no puc fer dos coses, o sea que hi ha un moment que..."

No obstant això, en tots dos ha tingut una importància cabdal les xarxes relacionals que han configurat al llarg dels anys. Així doncs, el contacte amb la llengua catalana dels entrevistats ha estat empès per aquest capital relacional forjat en les diferents relacions socials.

15.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques

15.2.1. L'àmbit dels espais i les pràctiques lingüístiques

Cal destacar que el treball que ha configurat bona part de la trajectòria laboral de l'Enrique ha estat en un ambient força catalanoparlant. Així, la seva predisposició i la bona voluntat per aprendre la llengua van fer que aprengué català i avui tingui una bona competència lingüística. A més, també se sent afortunat pel fet que els seus companys de feina van ajudar-lo en tot moment, utilitzant el català com a llengua vehicular i facilitant-li l'aprenentatge d'aquest.

Enrique: No, sí, sí. Jo... eso, els meus companys, bueno, hi han més persones, va ser això. Me van dir "tu parla i si t'equivoques te diem no, això no se diu així, se diu així", vale? I cap problema. I també em penso que és un poco la vergonya, saps lo que vull dir? La meva companya me diu "yo me atrevería pero, y si se rien de mi? A sobre de mi no se riu ningú". [Inaudible]. També te dic una cosa, que si lo practiques cada dia... no és lo mateix parlar cada dia que [inaudible]. No és lo mateix. Como tot. Penso. Puedes saber mucho de o haber estudiado però si no lo practicas... Puedes ser ingeniero en lo que sea, pero si tu no trabajas en eso pues no... con el tiempo se... se...

Aquesta presència del català en l'àmbit laboral, promou que la distància amb els catalanoparlants sigui molt espúria. De fet, l'Enrique no percep una llunyania amb la gent catalanoparlant ja que quan se li pregunta sobre la possibilitat que consideri aquest distanciament, no entén la pregunta.

Entrevistador: I vau tenir contacte amb gent que eren fill de pares d'aquí de Mataró? No vau notar una diferència, com en alguna ciutat ens han dit que no es barrejaven gaire?

Enrique: No, no. Está claro. A mi me da igual que fueran andaluces o...

E: No, no. No que a tu o a ells tinguessin... no, simplement que hi ha llocs on diuen que no hi havia contacte, perquè estaven allunyats, però al final hi havia els catalans i...

Enrique: No, no... això... sempre hem estat lo mateix, cap problema. Hi havia gent en el grupo que era catalana i hi havia gent que... és que ni preguntàvem.

Així doncs, l'Enrique no percebia un distanciament amb la gent catalanoparlant ja que sempre es va relacionar amb gent d'arreu, ja sigui del

centre de Mataró o del barri de Buenos Aires. Aquesta sensació no és compartida per la María, ja que tal com es veurà, tot i tenir una bona voluntat per aprendre la llengua va haver de nedar a contracorrent per poder aprendre i parlar el català, ja que els propis catalanoparlants no li parlaven.

María: Jo te dic, jo el català l'he après molt després, no...ni a l'escola per que no se podia i mira quan jo vaig començar a treballar en el 75, que era el mateix temps en que es va morir Franco i és clar, no te deixaven parlar el català ni res de res...sinó t'ensenyaven. I quan vaig arribar aquí com que aquí tota la gent era...sí, es trobaven dos catalans però...no te parlaven tampoc. Parlaven entre ells però a tu no et deien res, no, no...no t'ajudaven, la veritat, no t'ajudaven!

Aquesta percepció d'un distanciament amb els propis catalanoparlants, impulsa que la María tingui molt present en la seva memòria dos passatges concrets on la llengua esdevé font de conflicte, en el sentit que dibuixa una frontera entre els catalanoparlants i els altres.

María: Hi havia una senyora que era de León estava casada amb un catalán i la seva filla catalana, i jo pensava que era catalana sempre, perquè hasta ens parlava amb desprecio. Si com dient, sí, sí,sí: Tu ets andaluza!

A més, no solament guarda aquest record d'una companya de feina, sinó també d'un altre company. Aquest cas, del qual la María ens n'ofereix més informació, delata fins a quin punt aquests nous vinguts d'Extremadura repeteix el comportament que, possiblement ell, havia viscut en primera persona.

María: Jo me recuerdo que deia sempre: és que no, no se por que. Però ya nos lo decía en castelano, pá...como para ofenderte, para que tu m'entenguis, eh. No se que hacéis aquí vosotros, si vosotros...però saps amb aquell acento com dient, deia...donar-te, saps? I deies: però bueno! I jo pensava que era d'aquí, eh! I una vegada un senyor que era també de, que el coneixia, i sabia de quan havia vingut i tot, allò que t'expliques, no? —Pablo, com pots ser així amb la noia? Si tu mateix ets d'Extremadura.

Tal com s'observa també en algun dels membres del model d'usos duals, aquestes males experiències tenen molts efectes sobre els nous vinguts ja que se senten ferits per temes de llengua. No obstant això, com es mostra més endavant aquests paisatges memorístics també hi són presents quan es tracta de recordar els primers contactes amb la llengua. Per tant, contraposar-se a aquesta pressió atmosfèrica fou complicat, però possiblement encara devia de ser més costós negociar dins del propi nucli familiar.

Cal destacar que tots dos casos, la llengua vehicular dins de l'entorn familiar és el castellà, però ambdós van decidir adoptar estratègies lingüístiques per

aproximar els seus fills al català. Així, en el cas de la Maria, ella i el seu marit van decidir d'aprendre la llengua per parlar-la al seu fill, i fer així que el fill creixés en un entorn catalanoparlant. A banda de l'esforç que això suposa pel simple fet de l'aprenentatge, cal sumar-hi el fet de l'assignació lingüística i el canvi lingüístic, on cada persona assigna de forma inconscient una llengua a cada persona i canviar-la, crea una sensació de raresa, d'incomoditat que sovint no es pot ni verbalitzar. A més, aquest canvi lingüístic va provocar que tant els pares d'ella com del seu marit s'iniciessin amb el català per poder comunicar-se amb el seu nét. És a dir, van adoptar tot un seguit d'estratègies lingüístiques per aproximar el seu fill a un entorn catalanoparlant.

María: De la guarderia, de mi, del seu pare, nosaltres clar li parlàvem el català. Si jo vull tenir un fill català, lo més normal és que jo li parli al meu fill el català. I aquí a casa nosaltres parlàvem català, amb el Dídac. El meu marit...jo no parlo català. A veure, ens coneixem en castellà i és molt difícil parlar-hi a una persona que has conegut de sempre; per que nosaltres ens vam conèixer aquí a la fàbrica, eh, i ja és, no sé, no sé com dir-te, no sé com explicar-t'ho, me costa molt parlar-li en català. Però en el Dídac, entre nosaltres, en el Dídac parlàvem aixís”

Tot i així, aquesta voluntat per transmetre el capital cultural s'acaba quan canvien el seu fill de centre educatiu, d'una escola activa del centre a un institut del barri. En aquest nou context, el fill perd l'hàbit de parlar català. Això mostra, tal com ja s'ha anat apuntat, la importància de l'àmbit geogràfic en els usos i les tries lingüístiques. En canviar-se d'institut, el seu fill construeix una nova xarxa de relacions on la major part dels amics són castellanoparlants. Així, la llengua dels amics condicionarà molt la llengua utilitzada, i més quan es fa referència a edats joves per als quals la construcció de la pròpia identitat està basada clarament en el grup d'iguals.

Aquesta ruptura dràstica amb la llengua catalana per part del seu fill va afectar la Maria, ja que va significar el fracàs d'una aposta feta a base d'esforç i treball, tant per part d'ella com del seu marit, que havien projectat en el seu fill. Ara, els usos del català ha anat a menys. I és que actualment, ja no el parla en l'àmbit familiar, i el seu ús es circumscriu en l'àmbit relacional, quan es troba persones que són catalanoparlants. Per tant, les seves estratègies orientades a aconseguir una bona capacitat de la llengua i reproduir aquest capital en el seu fill, s'han vist alterades tant per les

condicions de possibilitat com per les pròpies condicions objectives lingüístiques pròpies del barri.

Aquesta és una estratègia que també va utilitzar l'Enrique, ja que tot i parlar castellà en l'entorn familiar, igual que en el cas de la María va decidir parlar català al seu fill quan era petit. Però a diferència d'ella, decideix parlar-li català perquè el nen conegui la llengua, però un cop assolit aquest objectiu canvien de registre. És a dir, en el cas de l'Enrique hi ha una voluntat de transmetre un capital cultural que sigui acumulat en el fill però que no en sigui l'eix vertebrador i d'identificació.

Entrevistador: Ara parleu en castellà, no? Els dos us trobeu més còmodes?

Enrique: Sí, no. Normalment. Va passar un temps que bueno, que vam parlar en català, no, però bueno. Va parlar amb mi amb castellà... pues bueno. Jo lo único que volia és que sapiguessi el català. Un cop el sap parlar... ja tinc prou. M'explico, no? Perquè jo sabia que li faria falta.

Així doncs, amb aquestes dues estratègies familiars es detecta el valor simbòlic que atorguen a la llengua. Tot i tenir la certesa que els nens aprendran la llengua a l'escola, decideixen no delegar aquesta funció d'aprenentatge i assegurar-se que l'aprenen dins l'entorn familiar. Per tots dos entrevistats, la llengua és vista i viscuda, tot i que sovint de forma inconscient, com a porta d'accés, com a instrument que ha permès penetrar en condicions d'igualtat en certs espais més o menys privilegiats. Però sobretot, els ha permès establir relacions lingüísticament *normalitzades*, és a dir, de tu a tu amb els catalanoparlants.

María: Jo ja te dic que jo ho vaig fer per la meva necessitat, de jo sapiguer i entendre a la gent, m'agradava estar al centre de les converses. A veure jo me recordo quan mi cunyada es trobava amb els seus germans ells sempre han parlat en català. I tu semblaves boba, allà al mig.

15.2.2. L'àmbit del discurs sobre la llengua

Tal com s'ha indicat anteriorment, l'ètica de l'esforç estructura el discurs de l'Enrique i la María envers la llengua catalana. Ambdós consideren la llengua catalana com una eina d'incorporació a la societat d'acollida tant a nivell objectiu com subjectiu. És a dir, objectivament el coneixement lingüístic proporciona les eines necessàries per assolir la plena incorporació al món

laboral i relacional. D'altra banda, és percebut subjectivament com una eina de futur que possibilita aquest èxit relacional; el català és vist dins l'imaginari de l'Enrique i la María com a forma efectiva d'integració a la societat d'acollida. Així doncs, tots dos, de forma conscient o inconscient, han vist l'apropament a la llengua com a quelcom ple d'un alt valor simbòlic i que genera un capital cultural. I és per això que han utilitzat estratègies per transmetre aquest capital als seus fills.

Aquest fet explicaria perquè totes dues entrevistes estan plenes de referències a aquesta qüestió. Plenes de records sobre tot allò que els ha lligat a la llengua catalana. Així doncs, la María recorda el nom i la procedència de la primera persona amb qui es relaciona amb aquesta llengua.

María: Hi havia una senyora que era de Dosrius, però ella era pagesa de Montserrat de la falda de Montserrat, vale? Espera, i em deia: "és que jo ho sento, però jo no puc parlar castellà! I bueno Antònia no et preocupis. Jo mira, jo faré tot lo que sigui per entendre't".

L'Enrique també guarda un molt bon record de l'amic de la família que li va facilitar l'accés a l'escola i, desvela com el record d'aquest personatge difícilment pot anar deslligat de la voluntat que mostrava per parlar-li català a ell.

Enrique: Sí, sí, sí. Si estoy con gente que parlen en castellà, bueno. Perquè... lo que t'he dit, quan els meus pares van vindre aquí, que van anar a l'habitació aquesta, se la va dejar un senyor, ese home va ser el que a mi me va ficar al col·legi Montserrat, i bueno, no era ric ni mucho menos, era una persona normal, que tenia uns pisos alquilados, vale, i bueno, pues oye, este señor, jo això penso... jo vaig entrar al col·legi Montserrat i a vegades, a vegades lo he visto pel carrer, o als seus fills i parlem, i sempre sempre, sempre, m'han parlat en català. Sempre. I bueno, amb els meus pares parlava en castellà. Este senyor sabia perfectament que no entenien! [Inaudible]. Si a casa seva parla en català, al col·legi parla en català, en el treball parla en català per tema de [inaudible]. Si tu te passas quaranta anys hablando en català, si te parlant en castellà te costarà, si te parlen en inglés te costarà. M'explico, no.

Seguint en la mateixa línia, la llengua és vista com a una eina d'integració social, de coneixement de l'entorn amb tota la seva autenticitat. I, és per aquest motiu que les seves reflexions denoten la convicció que aquells que s'allunyen d'aquesta pràctica no actuen tal com "hauria de ser". Així, l'Enrique ens mostra com l'ambient catalanoparlant de la feina va promoure que ell parlés amb català ja que tenint les eines necessàries per poder-lo utilitzar seria poc natural que ell no s'adaptés a les circumstàncies, i no optés pel canvi lingüístic, almenys en aquell entorn.

Entrevistador: O sigui que vas aprendre més a l'empresa que a l'escola.

Enrique: Sí, sí, sí. A veure, podia [inaudible]. Però bueno, com que sempre... casi sempre he treballat amb catalans, bueno, també amb castellans, no?. Moltes empreses de les que he treballat tot el mundo parlava en català, entones... he de parlar-lo, sé parlar-lo i...

E: Hi ha un dia que t'arranques a parlar-lo...

Enrique: "Tu parla'l, tu tranquil, no passa res". T'equivoques? A lo millor deia algo i "això així no, això així", bueno, he anat aprenent d'aquesta manera.

A més, l'Enrique també exemplifica un cas on la llengua era l'element de comunicació comú i com ell s'adaptava en termes lingüístics, de forma natural i normalitzada. Així doncs, l'Enrique parlar castellà en bona part dels seus àmbits relacionals però té una clara disponibilitat a parlar el català (castellanoparlants híbrids). A més, aquesta tendència a adoptar el català, és veu amplificada si l'àmbit d'ús és desconegut, tal com succeeix en el cas de l'Enrique.

Enrique: Jo antes d'estar amb la meva companya anava amb un grup que érem separats, divorciats, i gent així i se parlava només en català, perquè tothom parlava el català. Todo el mundo. Todos, todos, todos.

Entrevistador: Tu mateix, sense adonar-te acabes parlant en català.

Enrique: És que és normal, és que no hi ha més collons! O sea, a veure, si hi han vint-i-cinc persones...

A més, també és interessant destacar que tot i que siguin dos entrevistats que pertanyen a la franja alta d'edats de tots els entrevistats, arriben a Catalunya molt d'hora, és a dir, la Maria arriba amb cinc anys d'edat i l'Enrique neix a Mataró. Per tant, quan arriben al seu barri de residència la morfologia de xarxes de relacions, econòmiques i socials encara no estava forjada. Cal destacar doncs, que la presència i consolidació d'aquesta xarxa és cabdal, per exemple, en la seva dimensió laboral. I, per tant, si bé és cert que la majoria de nouvinguts, a finals dels seixanta ja tenien assegurat un itinerari laboral gràcies a les gestions dels familiars, és a dir, que ja arribaven amb la feina, els primers que ho feien, en molts casos, se l'havien de buscar ells.

Així doncs, tenir algun membre de la família que hagi incorporat la llengua és molt rellevant per aquell qui encara no hi ha tingut accés, ja que genera models d'identificació i transmet una percepció de la utilitat de la llengua per a les relacions socials. Seguint en aquesta línia, la Maria, quan parla de la consciència o no d'aprendre el català, posa com a exemple el cas del seu germà, que l'aprenqué perquè treballava en un bar del centre de la vila. És

interessant allò que manifesta a l'última frase de la seva aportació, ja que a ulls seus no solament hi ha hagut una incorporació lingüística, sinó la incorporació d'un codi cultural diferent. A més a més, aquesta incorporació es dona per descomptada, és natural, parlar el català, és allò que toca entre aquells qui treballen en àmbits catalanoparlants.

María: El meu germà, el petit, que ell va començar en un bar, es clar, tots catalans, tots catalans, bueno, primer la Plaça i després de la plaça s'ho van emportar en el bar aquest i ell de sempre, des que va vindre, va començar a canviar el xip [...] Va començar a parlar en català, va ser el tío más fino...Ell ho va necessitar pel seu treball.

L'Enrique també fa referència en més d'una ocasió als seus germans, ja que tots ells han incorporat la llengua catalana en la seva quotidianitat, sobretot arran que tots ells i elles s'han ajuntat amb parelles catalanoparlants. Aquest fet impulsa que l'Enrique estigui amb contacte constant amb el català ja que sovint parla català amb el seu cunyat.

Enrique: Sí. Tots, tots, tots. Els meus germans lo van aprendre però [inaudible]. Les meves germanes amb els marits. Li va dir "hablame" y poco a poco, poco a poco. Mi hermana mayor penso que [diu que el va aprendre més a la feina i anant a una escola]. L'empresa le va pagar les classes. Potser no moltes, però entre això, no me'n recordo. Jo sé que de set a vuit anava a classe, perquè li pagava l'empresa i vulguis que no...

Per tant, tot i no utilitzar el català en la major part dels espais que configuren la seva quotidianitat, tots dos tenen àmbits en el que el català és la llengua que configura la interacció amb els altres, ja sigui a partir de trobades esporàdiques al carrer o amb la cunyada, etc. Això indica el gran esforç, la insistència i, fins i tot, la tossuderia dels membres d'aquest model d'aproximació, ja que si bé les condicions objectives no possibilitaven una aproximació a la llengua catalana, ells han fet tot allò que estava a les seves mans per poder-s'hi atansar o apropar-la als seus fills. No obstant això, aquesta tossuderia hauria estat en va sense la dimensió afectiva envers la llengua. És a dir, la María i l'Enrique han establert un vincle emocional amb la llengua i amb Catalunya i, tot i que la llengua hagi provocat alguna mala experiència, o hagi estat utilitzada per dibuixar una línia divisòria entre uns i altres, ells la respecten i els incomoden les actituds de menyspreu davant la llengua i Catalunya. Aquest comportament difícilment pot deslligar-se de la sensació d'agraïment vers Catalunya, ja que és la terra que els ha donat tot, i és el lloc on han construït la seva vida.

Enrique: Yo, a mi ...gent que porta aquí 30, 40 anys que dicen...Què passa aquí, aquí no estàs a gust? Ningú t'està dient que te quedis aquí, o sea...Si tu estàs un tiempo... jo al menos a Catalunya sento que me l'estimo, o bueno, por lo menos no hablo mal. O sea no voy a ponerme a raya, no? Tampoco voy hablar mal..."porto aquí 50 anys, los meus fills han crescut aquí i estan bé.

Aquesta sensació d'agraïment a Catalunya també es recull a les paraules de la María. Amb ella es visualitza la presència d'aquesta dimensió afectiva ja que, tal com explica, va triar pel seu fill un nom que fos català.

María: Sí, sí, jo les meves raïces les tinc però jo m'estimo molt a Catalunya, saps que vull dir? A veure si no, no estaria aquí amb el meu marit i els meus fills, me n'hagués anat! [...] És més jo tinc un fill i li vaig posar Dídac, no Diego! Didac! Per mi catalunya és catalunya i jo l'estimo molt! A veure, me'n recordo del meu poble...però allò que diuen, el roce hace el cariño, no? Jo estic aquí...

D'altra banda, tots dos fan valoracions sobre l'estat de la llengua, ja sigui perquè es troben situacions concretes al barri que els impulsen a reflexionar-hi o, fins i tot, comparant-ho amb experiències en altres països. La María creu que el futur de la llengua catalana no és gaire clar, ja que si bé d'una banda hi ha molta gent nouvinguda que no té la llengua catalana com a materna, també cal afegir-hi que els propis catalanoparlants canvien de registre quan intueixen que l'altre persona és castellanoparlant. Però, cal destacar que el futur es dibuixa a partir de la pròpia experiència i, tal com s'ha dit en més d'una ocasió, la María no ha assolit l'ús lingüístic que havia desitjat i, al mateix temps també sent el fracàs davant la impossibilitat de transmetre la llengua en tant que capital cultural al seu fill.

María: Ui, jo em sembla que ara està pitjor que abans, ara la gent està tan metida en lo castellà...tu ara mateix vas per aquí i te trobes a tota la gent, fins i tot la que és catalana, te la trobes parlant en castellà, menys una persona.

L'Enrique, en canvi, no dibuixa un futur tant apocalíptic com el de la María ja que tot i ser conscient que en el barri l'ús de català és reduït, considera que per tal que el català es mantingui cal que la gent catalana, vingui d'on vingui el parli. En aquest sentit és molt partidari de fer-la necessària, és a dir, cal que es demani en l'àmbit laboral, que les empreses promoguin l'aprenentatge del català dels seus treballadors, etc. A més, no considera que aquestes mesures impliquin una imposició, ja que equiparà el cas de Catalunya i el català amb d'altres països, dient que seria intolerable que no es conegués ni promogués la llengua del propi país.

Entrevistador: A tu et sembla bé que demanin el català o et sembla que igual...
Enrique: No, no no. Estàs a Catalunya! O sea, si no el parlem nosaltres... [...] No, no. Al contrari. A aquest món jo què sé. Si tu no el vols aprendre... Està clar que si no lo utilizamos el català se morirà de asco.

(...)

Enrique: És lo mateix que aquí. És lo mateix. Si tu has vingut, aquí, [inaudible], és lo mateix. És com si jo ara agafo i me'n vaig, jo que sé a [inaudible] o jo que sé, lo que sigui. Si tinc la sort de tenir treball allí i tens que parlar l'idioma d'aquí, pues...

Entrevistador: L'aprens

Enrique: Exacte. Però no per això. Amb l'alemany pues cap problema, que estàs treballant, a Alemanya, parles alemany, llavors penso per aquesta persona és lo mateix. Crec jo vamos, bajo mi punt de vista és així”.

15.3. Una mirada global: Els factors explicatius de les aproximacions fallides

Fins aquí, s'han mostrat les trajectòries dels dos entrevistats intentant definir les condicions objectives d'existència dels entrevistats i els seus usos i actituds lingüístiques davant la llengua. Així doncs, aquest grup està format per individus amb poc capital social, econòmic i cultural, sense oblidar, que les condicions objectives de partida dels entrevistats no eren gaire esperançadores. Cal destacar que ambdós entrevistats són nascuts a principis de la dècada dels seixanta i, per tant, l'any d'arribada a Catalunya o l'edat en que hi van néixer han marcat el punt de partida de llurs trajectòries. Les condicions de possibilitat han tingut un paper clau ja que no han tingut les eines per adquirir un estatus i ser reconegut dins la societat d'acollida.

Per fer front a aquestes condicions de possibilitat, adquireix un paper clau el capital de relacions d'aquests individus, ja que, tal com s'ha vist, l'existència o no d'aquest capital relacional dibuixa grans diferències entre tots dos entrevistats. Tal com s'ha vist, aquest capital permet que un dels entrevistats amplii la seva xarxa relacional a dins i fora del barri, fet que impulsa un major contacte amb catalanoparlants. I, en canvi, un capital relacional més reduït promou, com en el cas de la María, la recerca incessant d'espais on parlar el català, fent d'aquest exercici un autèntica font de frustracions quan allò desitjat no és assolit.

També és un factor explicatiu de les pràctiques i els usos lingüístics d'aquest grup la interiorització de la llengua catalana com a un element de poder i valor simbòlic que els ha permès generar un tipus concret de capital cultural, i tal com s'ha vist, tots dos han realitzat un seguit d'estratègies per tal de reproduir-lo.

Seguint en la mateixa línia, i per mostrar com aquest alt valor simbòlic no és condició suficient per assolir l'èxit lingüístic, cal destacar la influència de l'àmbit geogràfic en les pràctiques lingüístiques. En el cas de la María, després de fer malabarismes i grans esforços per aproximar la llengua catalana al fill, el canvi de centre escolar del fill, del centre al barri, impulsa que tot allò aconseguit es desfaci. Això, també, exemplifica la fragilitat de les trajectòries lingüístiques d'aquells que parteixen d'unes condicions de possibilitat, on el punt de partida farà nedar a contracorrent de forma constant.

En aquest grup també té una gran influència explicativa el paper dels catalanoparlants. D'una banda, s'ha comprovat com el paper dels mateixos catalanoparlants és clau per promoure el coneixement i la utilització del català entre aquelles persones que s'aproximen a la llengua catalana. Així, s'ha vist com l'actitud dels catalanoparlants pot promoure una bona predisposició davant l'aprenentatge de la llengua i, un ús no problematitzat d'aquesta. Per tant, tot i que l'opció lingüística majoritària de l'Enrique sigui el castellà, ha naturalitzat el canvi lingüístic en aquells àmbits on el català és predominant i, al mateix temps, no percep un distanciament amb els catalanoparlants de tota la vida. D'altra banda, la María, essent conscient de l'alt valor simbòlic de la llengua, va abocar-hi grans esperances i, les seves paraules mostren la sensació de fracàs davant del no assoliment dels objectius que s'havia proposat. Aquesta sensació no pot deslligar-se d'una certa incomprensió davant les actituds dels catalanoparlants, ja que tot i que s'esforça per assolir una alta pràctica lingüística, sovint són els propis catalanoparlants els que li tanquen les portes a la plena incorporació lingüística.

Així doncs, les condicions de partida dels dos entrevistats han marcat les seves trajectòries vitals i lingüístiques, però no s'ha d'oblidar que aquesta aproximació, amb més o menys mesura, a la llengua catalana no hagués estat possible sense l'existència de l'ètica de l'esforç en el treball però també en el discurs sobre la llengua. Així, l'esforç ha estat una constant de les trajectòries de tots dos entrevistats, en el marc de les quals han realitzat un esforç immens per arribar a més. Són un exemple d'aquest fet les estratègies davant la incorporació del català als seus fills.

16. Model d'aproximació puntual

Aquest quart grup és força heterogeni i complex. Els diversos entrevistats que el configuren tenen uns usos lingüístics minoritaris però el capital social adquirit gràcies als familiars o amics ha permès que s'hagin incorporat en espais que estan freqüentats per catalanoparlants. Així, tot i no utilitzar el català en les seves interaccions quotidianes i més properes, el català és la llengua vehicular en l'àmbit laboral. A més, en el cas de la Sandra, el català ha anat ocupant una centralitat cabdal, ja que tres anys enrere vivia totalment aïllada d'aquesta llengua. Així doncs, la peculiaritat d'aquest grup rau en que les seves trajectòries lingüístiques haurien sigut com les del grup d'allunyament lingüístic si no s'haguessin produït un seguit "d'accidents" que els han aproximat a la llengua catalana.

16.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència

16.1.1. El territori de la trajectòria familiar

Els entrevistats de les generacions d'edat avançada són el Juan i el Fernando. Ambdós van arribar a Catalunya, procedents d'altres indrets de l'Estat, per diferents vies i amb diferents condicions. Tot seguit se'n clarifiquen alguns detalls.

El Juan va néixer el 1940 a Leiro, un poblet de la província d'Ourense (Galícia). A l'edat de 17 anys va marxar a Alemanya a treballar on l'esperaven dos tiets. Després d'estar uns anys a Alemanya es dirigeix a Suïssa, a Zuric, on va treballar de cambrer. En un dels seus viatges a Mataró, on hi havia anat a residir la seva mare, hi va conèixer la seva actual parella, una noia de 15 anys amb la que finalment es va casar uns anys més tard. Finalment, a l'any 1969 decideix venir cap a Mataró on s'estableix, es casa i acaba tenint un fill i una filla.

El Fernando va néixer l'any 1950 a un petit poble de la província de Màlaga. Mentre estudiava a la Universitat de Granada, els seus pares van decidir venir

cap a Catalunya amb els seus germans. El Fernando estava realitzant la carrera de Filosofia i Lletres i estava molt interessant en alguns professors de la Universitat de Barcelona. Aleshores, aprofitant el moviment migratori familiar, l'any 1969 va decidir traslladar-se a Barcelona i continuar-hi els seus estudis:

Fernando: Yo estaba en Granada, en la universidad, soy licenciado en filosofía pura y lenguas clásicas. Entonces en aquel momento pensé que no era lo mejor moverte de allá, como mínimo acabar el curso y moverme un poco...entonces como yo ya estaba haciendo filosofía y me interesaba muchísimo la gente que estaba aquí explicando aquí filosofía en la Central, estaba el doctor Gomà el doctor Canà... Era gente de muchísimo prestigio y aproveche que se vino la familia y yo también me uní. Pero en un principio si no hubiera sido por eso quizás hubiera seguido allí, quizás hubiera encontrado novia allí y hubiese hecho la vida allí. Pero en principio me atrajo mucho la idea de tener gente aquí muy preparada aquí, en la universidad.

E: Així vens per motivacions intel·lectuals?

Fernando: Sí, sí, sí, clarísimamente...

Arribat a Mataró, va anar a viure amb la seva família, va continuar estudiant i va començar a treballar. Finalment, es casa amb la seva actual dona, filla, assenyala, d'una de les famílies més antigues de Mataró:

Fernando: Yo tengo... mi mujer es de las familias más antiguas de Mataró.

E: I els fills també parlen en català?

F: Sí. Sí.

(...)

E: La teva dona... es catalana, com la vas conèixer? Quina vida fèieu?

F: (...) Pues yo conocí a mi mujer en una discoteca. Y lo que pasa siempre. Nos enamoramos, nos casamos, tenemos 3 hijos; los tres nacidos aquí. Mi hija mayor hizo una licenciatura en Barcelona, en Hispánicas, la segunda tiene una minusvalía y el pequeño decidió hacer la vida por él pronto. Algún día se dará cuenta!.

E: Volia fer diners...

P.T.: Exactamente. Yo le he aconsejado todo lo que he podido. Pero del consejo a la obligación hay un tramo que no me gusta pasarlo. Hay una cosa muy curiosa. Ella estudia Hispánicas y durante unas vacaciones se enamora de un chico de mi pueblo. Entonces decide casarse y irse a vivir allí.

En un segon lloc s'hi encabeixen els entrevistats més joves d'aquest model, el Rafael i la Sandra. Tots ells nascuts a Catalunya fills de famílies arribades amb els moviments migratoris dels anys seixanta del segle passat.

El Rafael va néixer el 1969 a Martorell. La seva mare és de Cuenca i el pare de Jaén. La difícil situació econòmica als llocs d'origen va empènyer els pares del Rafael a marxar a Catalunya, concretament a Reus. Va ser allí, on un company li va comentar la possibilitat de desplaçar-se a Martorell per treballar a les mines de plom. Així, va iniciar la seva trajectòria laboral,

seguint com a treballador de fàbrica i en la construcció. La seva mare, en canvi, es va dedicar a les feines de casa, a la criança dels sis fills i a les petites tasques del camp (vivien envoltats de vinyes).

La Sandra va néixer el 1962 al barri del Carmel de Barcelona, tot i que quan es va casar va anar a viure a Martorell. Els seus pares són d'un poble d'Almeria i van venir de ben petits, primer el pare i després la mare —no recorda l'any d'arribada. No obstant això, la Sandra recorda que les explicacions dels seus pares sobre els primers anys a Catalunya estaven plenes de referències a la llengua catalana, davant la sorpresa de trobar-se en un nou indret on desconeixien la llengua.

Sandra: Lo que pasa es que antes la gente andaluza normalmente no tenía costumbre de hablar el Catalán ni en los colegios hablaban en catalán, me acuerdo que hablábamos el francés, ¡imagínate! Y bueno, entonces es que el catalán no ha tenido...por lo menos en mi familia, ¿no? No, no venía bien el catalán, a mí me gusta, quiero aprenderlo por que m'agrada hablar con el català y bueno..

[...]

S: Bien... mis padres decían “catalanes ni catalanes, nosotros somos de aquí del pueblo, somos andaluces lo que nos hemos tenido que ir por que por desgracia no...”

E: Els teus pares mai es van sentir catalans els teus pares?

S: No. Pero nunca han echado por tierra, al contrario, ellos han prosperado aquí.

E: És on han nascut les seves filles també...

S: Claro... entonces... pero claro sus raíces... yo creo que es como todo el mundo, las raíces tiran, a mí me gusta Andalucía pero mis raíces es Catalunya, es aquí.

De fet, els seus pares sempre havien volgut tornar a Andalusia, ja que no es sentien còmodes a Catalunya i, ara fa deu anys, arran de la mort de la seva mare, el seu pare va marxar a Almeria. Així doncs, els seus pares no van acabar d'incorporar-se a la societat d'acollida ja que tenien la idea del retorn ben present.

Respecte els llocs d'origen, cap dels dos manté la relació amb els llocs d'origen dels pares. En el cas de la Sandra, ella té una visió molt folklòrica del poble, de les escapades que feien cada estiu amb els seus pares i la seva germana. Però amb el pas dels anys va deixar d'anar-hi, ja que els records dels anys d'infantesa deixaven lloc a trobades més tenses amb els familiars, i això també va provocar que la relació amb els ascendents dels pares s'anés refredant. A més, la seva família no va entendre que la Sandra se separés del seu marit després de 23 anys casats. Tot plegat ha provocat que s'hagi produït

un trencament amb l'entorn familiar, ja que no manté cap relació amb els orígens dels seus pares ni amb la família.

Entrevistador: Com ha evolucionat això? La cosa... quina relació mantens ara amb ells?
Sandra: Bien, con Andalucía no, con Andalucía ya nada, ya se perdió, ¿vale?

El Rafael tampoc no té relació amb el lloc d'origen dels seus pares, però el seu cas dista força del de la Sandra, ja que els seus pares no tenien cap intenció de tornar-hi. De fet, els discurs que recupera el Rafael dels seus pares té força similituds amb d'altres entrevistats, on Catalunya és vista com la terra d'acollida en moments difícils i, per tant, hi ha una certa voluntat d'agrair-ho fermament sense voler marxar-ne.

Entrevistador: I la teva mare què hi diu? Jaén era un lloc molt de camp i suposo que va ser un canvi important el fet de venir cap aquí...

Rafael: Ella... per ella tot va anar a millor. Allà estaven, ja te dic, en barraques i tot això i aquí almenys estaven una mica millor. I aquí tenien més coses que allà no les tenien... Aquí hi havia coses que allà no existien encara.

[...]

E: Em comentaves que el teu pare deia que ell no volia marxar d'aquí, que estava bé...

R: Uuufffff... ell d'aquí no marxa!!! Vamos!!!

E: Aneu de tant en tant a Jaén o a Cuenca?

R: El meu pare ha anat un parell de vegades... quan es va morir la meva iaia i el meu tiet. Va estar allà un parell de dies visitant a tota la família i després cap aquí.

E: I tu no hi vas mai?

R: Jo des de que es va morir la meva àvia i el meu tiet ja no...

E: No tens gens per veure?

R: Los que n'hi ha no...

E: No tens relació vaja.

R: Sí. A lo millor vas allà i... jo que sé.

E: I quan hi anaves hi havia bon rollo?

R: Síiiii. Els fills del meu tiet estan tots aquí també.

Així, el Rafael no guarda records de les visites al poble i la relació que manté amb els familiars d'allà es redueix a simples cordialitats. A més, també cal destacar que sols hi té els familiar més llunyans, ja que els germans dels seus pares també van emprendre el projecte migratori. Tot plegat impulsa que els lligams amb el lloc d'origen siguin més espuris. No obstant això, com es veurà més endavant, el Rafael no s'hi deslliga tant com la Sandra perquè ha participat en algunes de les activitats de la Casa d'Andalusia.

16.1.2. El territori de la trajectòria personal: estudis i feina

El nivell d'instrucció entre el Juan i el Fernando és molt diferent. El Juan va anar a l'escola pocs anys, va realitzar primària i de ben jove marxà primer a les Canàries, després a Alemanya, a Suïssa i, finalment, arriba a Mataró. La seva, doncs, ha estat una trajectòria laboral variada i dilatada:

Juan: ...amb 17 anys, a treballar que hi tenia 2 tios amb dos germans de la meua mare, els més petits (...) I després d'Alemanya m'he passat a Suïssa, a Zuric que estava allà treballant allà de camarer (...)

Entrevistador: Expliquem-ho detalladament...a Alemanya que hi va a fer-hi...

J: Allà a la fundició allà a un poble petit que li dèiem Aivesaushen és on també se fan la Dunlop, les rodes i les pelotes amb les que se juga al tennis, també se fan allà. I allí vaig estar-hi treballant-hi molts anys. (...) Allà a tot arreu, a alemanya a tot arreu a Colònia a Frankfurt a Düsseldorf en Zigen. En Kreustal, que havia una fàbrica de cervesa l'Abraobai o així, allí treballàvem lo menys 380 o 400 espanyols...alemanya s'ha recuperat de seguida per que tenia una mentalitat diferent, de...aquello era impressionant, una disciplina, la moral! (...) Aquí jo he començat a treballar a una fàbrica de màquines de inyección de plàstic al carrer gravina, a Mataró, se deia macla i macsa, allà fèiem unos anillos i els tècnics eren alemans i jo feia como de intérprete i m'han fet encarregat de la secció de moldes i de tot això, jo era com el más espavilaio, aunque no fuera, me tenian com el más...i després pues m'he canviat, ja eh, m'he canviat porque això ho tacaren i encabat m'he vingut aquí a la riera a Argentona i allà al Cros.

E: Així que ha anat pivotant per diferents feines...

Sí, després sí perquè se guanyava tant poc que si una empresa li donava 200 pesetas más, canvi. Però yo sempre assegurat, i treballant i entrava avui a treballar i a l'endemà ja demanava els papers per posar-los a...tot, tot, tot, fix ya...

Pel que fa al Fernando, va estudiar les llicenciatures de Filosofia i Lletres Clàssiques, primer a la Universidad de Granada i després a la Universitat de Barcelona, on la va finalitzar. El Fernando, doncs, és una de les persones amb més capital cultural i relacional del grup, no tan sols assoleix una carrera i una trajectòria professional d'èxit, sinó que s'incorpora a la política municipal i aconsegueix convertir-se en un node d'una bona part de la comunitat nouvinguda del barri de Cerdanyola (Mataró).

Entrevistador: Així quan vostè arriba pot donar continuïtat als estudis...

Fernando: Bueno yo con tercero de carrera ya puedo dar clases y a las 6 de la tarde un grupo de maestros pues nos íbamos a la Universidad de Barcelona i hacíamos nivel nocturno, no, y entonces bueno, a veces veníamos a las 12 porque veníamos con un Diane 6 que a veces nos dejaba por el medio de la carretera pero bueno, en cierta forma cumplimos nuestros objetivos, no. (...) En fin tuve un seguido de personajes que marcaban mucho la filosofía pero a nivel de toda España, eh.

Com assenyala, durant els darrers anys de carrera ja comença a treballar en l'àmbit de l'ensenyament, àmbit en el que encara continua amb una carrera notablement exitosa:

Fernando: Yo primero trabajé en una de esas academias piratas que existían, luego pasé a Salesianos y mientras estaba trabajando y acabé la primera carrera empecé a hacer también clásicas, eh, yo tenía una base de clásicas (...) y evidentemente para el tema de poder leer el original me especialicé en griego y me aproveché de de que en año y medio podía acabar otra especialidad y empecé a trabajar en Salesianos donde estuve 12 años. Fui jefe de departamento de todo Mataró y de allí me mandaron como director de un colegio también religioso y es donde estoy ahora. Y así ha sido mi vida, dedicarme a la docencia y también al tema social de la integración de los andaluces, es ampliar un poco más la integración de los que habíamos venido de fuera.

D'altra banda, pel que fa als entrevistats més joves, ambdós tenen estudis primaris, però malgrat les mancances formatives són unes persones molt vives que han assolit la seva situació actual gràcies a les ganes de tirar endavant i d'aprofitar les oportunitats que se'ls han presentat. Així, el Rafael va anar compaginant el darrer any d'estudis amb treballs al camp i a l'hostaleria. Això li va permetre guanyar molts diners amb poc temps i de ben jovenet, fet que va fer que deixés d'estudiar i es dediqués plenament a treballar. Aquesta decisió va d'acord amb el seu caràcter impulsiu, ja que si bé a casa seva la situació econòmica era força estable, l'oportunitat de guanyar diners i poder aconseguir bens materials, va provocar que no es planteges de continuar amb la seva formació. Per tant, va seguir treballant al món de l'hostaleria fins que va anar a fer el servei militar i, un cop va tornar, va entrar a treballar al món de la construcció amb el seu pare. Aquest treball li va permetre gaudir d'una estabilitat econòmica sense haver d'anar amunt i avall i, a més, li ha servit de pont per poder accedir al treball actual. Actualment, treballa a la bodega d'un restaurant de renom, feina que compagina amb treballs esporàdics de manteniment en d'altres espais.

Rafael: Sí, sí. I ara estic en unes caves. En un hotel que n'hi ha.

Entrevistador: Fent... al món de l'hostaleria?

R: Sí, sí, però jo estic a baix a les bodegues i porto lo del vi, perquè fan vi allà, vi propi d'ells. Els hi faig el manteniment, de paleta...

E: O sigui, vas alternant les caves amb la teva petita empresa...

R: Vaig fent... .sí n'hi ha algu em criden i mira, preparo, carrego i vaig cap allà. Està bé.

Així, en Rafael ha ubicat l'àmbit laboral en un espai central del seu itinerari vital. I, a més, ha experimentat una certa mobilitat social respecte els seus pares i ell n'és conscient. Aquesta mobilitat ha estat possible gràcies a l'expansió econòmica i laboral del moment en què hi havia molta feina, a

diferència d'ara. Així, malgrat les mancances formatives, tal com s'ha comentat, el Rafael és una persona molt viva i ha sabut espavillar-se.

A més, aquest caràcter impetuós del Rafael també es pot copsar observant la seva situació civil, ja que als tres mesos d'estar amb la seva actual dona, se'n van anar a viure junts i es van casar. Tot i així, la juguesca va tenir un final feliç, ja que tenen una nena de dos anys. Cal destacar que la seva dona és treballadora de la SEAT i tampoc no té estudis avançats, com en Rafael.

La trajectòria educativa de la Sandra és més confusa ja que no recorda molts aspectes. De fet, ella es va escolaritzar al barri del Carmel de Barcelona ja que va anar a viure a Martorell un cop casada. A més, també recorda que era un col·legi privat. Així, els seus pares veien l'educació de les seves filles com a quelcom primordial i van decidir invertir en la formació de les noies.

Entrevistador: A Barcelona, a quin cole anaves?

Sandra: Íbamos... ui, ya no me acuerdo ya, sé que era un colegio privado que nos llevaban mis padres pero el nombre no me acuerdo, estaba por la calle Llobregós... ya no sé si existirá ese colegio... piensa que yo lo dejé con 17 años. ¡imagínate! No me acuerdo el colegio como se llamaba pero era privado porque estábamos hasta las 5 de la tarde, estábamos en el cole... pero muy bien porque luego iban mis padres a recogernos... bueno, mi madre a recogernos... y era una persona... era una madraza... era una persona de aquellas de estar... muy de la familia y bueno, y la infancia... los veranos de vacaciones eran geniales, eran geniales porque ya teníamos las joyas de la gente...

Tot i així, els pares no van obtenir el resultat esperat ja que la seva germana amb catorze anys va quedar-se embarassada i ella, als disset anys va deixar els estudis. Del seu discurs se'n desprèn que no es va prendre els estudis gaire seriosament, ja que demostra tenir un capital cultural força reduït. Un exemple d'aquest escàs capital cultural és el fet que la Sandra desconeix-hi les trajectòries educatives dels seus fills.

Entrevistador: Viven contigo aquí...

Sandra: El mayor no, el mayor vive con su padre porque estaba estudiando y tenía unas comodidades que yo no puedo tenerlas, ni en casa ni en nada... entonces mi hijo estaba estudiando y dijo que allí tenía su despacho... con todas sus cosas, tenía su ordenador, tenía su tabla de dibujo...

E: ¿Qué estudia tu hijo?

S: Ui, tiene un nombre muy raro, hace piezas que van en las máquinas...

E: Ingeniería industrial.

S: Dibujan todas las piecitas, las miden...

E: Que está, ¿en la universidad?

S: no, no.

E: Formación Profesional...

S: Es un colegio privado y luego está trabajando y estudiando, combina.

El curiós de la Sandra és el procés d'alternació que va experimentar tres anys enrere, arran del divorci amb el seu marit. Estava casada amb un alt càrrec de la Seat i això li permetia que no hagués de treballar i poder gaudir de la xarxa de relacions del seu marit, una xarxa on l'alt capital econòmic era la via d'accés i l'element central de les relacions socials que es produïen. Així, la Sandra gaudia de tot tipus de satisfaccions econòmiques i d'una vida on l'esforç no hi tenia cap paper. No obstant, arran del divorci, la situació va canviar radicalment, ja que va trencar amb tot el que estructurava la trajectòria vital dels seus darrers 23 anys.

Sandra: Y luego llevaba una vida muy bueno porque no he trabajado... de estar a gusto, de gimnasio, de copas... y bueno, llegó un día que decidí separarme.

Entrevistador: Y luego...

S: Y luego mi vida nivel de vida bajó radical, y para no tenerlo tan bajo pues me puse a trabajar, estaba muy bien acostumbrada, tenía un nivel muy bueno...

Així doncs, per fer front a la nova situació i per tirar endavant va decidir buscar feina i arran del contacte d'una amiga va entrar a treballar a dues cafeteries de Martorell. A partir d'aleshores, el treball estructura bona part de la seva trajectòria vital ja que també treballa netejant cases entre setmana. Així, l'espai laboral és l'espai on la Sandra construeix la seva pròpia identitat i al mateix temps li permet configurar una nova xarxa relacional que li possibilita accedir a ambients que fins llavors desconeixia. Seguint en la mateixa línia, el lloc de treball l'aproxima a la llengua catalana ja que un dels bars situat al centre de Martorell està freqüentat per catalanoparlants.

Sandra: Y bueno, pues buscar trabajo y tuve mucha suerte, menos mal que no me pilló la crisis! ¡Ahora que está todo tan mal! I fue todo rodó! Entré en las horas que quería, la de la Vila me lo comentó una amiga que hay allí trabajando y la del Roma, la del fin de semana, me lo pilló una amiga también y fue una suerte por que me contrataron viernes, sábado i domingo, y así me pegué un año pero ya no... ya no podía salir a ningún sitio, ya cansadísima, era trabajar cama, trabajar cama, casa y poco más. Me acostaba y decía "Mañana tengo que trabajar, me tengo que levantar a las 6 de la mañana"

E: I ahora sí que tienen un poco más de tiempo...

S: Claro... el sábado tengo un día... trabajo el domingo y tengo fiesta el sábado. Y bueno, estoy para adelante, lo pasé muy mal cuando me metí en el piso sola, a parte mis chicos se quedaron los dos con él, el pequeño estuvo 4 meses con su padre, por lo que hablamos, yo me vine con un par de sillas y colchón en el suelo hasta que me tiré i arreglé el piso. Y... a los 4 meses mi hijo me dijo: "Mama, me da igual el ordenador, consola y lo que sea. Me voy contigo" y se vino conmigo. Y mira que su padre es muy buen padre. Es una persona genial, pero bueno. Y nada, fui al Roma, me hicieron la entrevista y me cogieron a trabajar. Luego los días de cada día tengo de lunes a jueves

por la tarde por que el viernes entro en la otra cafetería y no puedo, pero de lunes a jueves hago pisos, limpio el edificio, estoy sola, lo dejo súper limpio y me dan una pasta limpia, no estoy asegurada pero me saco un buen sueldo limpiando, estoy encantada.

La Sandra té dos fills, i això és el que la va empènyer a buscar feina per poder fer front, en el moment de la separació, a les necessitats de tenir cura dels fills. Actualment, viu amb un dels fills, ja que l'altre va decidir anar a viure amb el seu marit. A tot això, cal afegir-hi que el seu fill petit va patir un fort accident que va complicar les coses. Actualment, però, la Sandra pot gaudir d'una estabilitat laboral i econòmica que li permet aprofundir en la nova xarxa de relacions socials i viure d'una forma austera on la coneixença de nous ambients i espais és l'ingredient del seu dia a dia.

16.1.3. El territori del lleure: Espai associatiu i xarxes relacionals

Pel que fa a l'àmbit associatiu, el Juan no té interès en ubicar-se en cap mena d'associació. En defuig constantment, ell només vol treballar, guanyar-se la vida i, sobretot, no vol problemes amb ningú. La seva és, doncs, una trajectòria a la recerca de la tranquil·litat:

Entrevistador: Quan arriba al barri ja comencen a sortir els sindicats...

Juan: Jo, jo, mai! He estat afiliat a ningú sindicato, mai!

E: Però al barri n'hi havia, no?

J: Sí, sí, bueno, hi havia quatre xoriços! Quatre espavilats que no volien treballar i se guanyaven les mongetes a compte d'aquell i d'aquell i d'aquell, però a compte meva no. Aquí como se suele decir quién quiera truchas que se moje los huevos! Como me los mojaba yo, treballant. Si yo tenia qualsevol problema con el empresari yo anava allà parlava amb ell i le deia: "Mire yo crec, yo crec que me mereixo una mica més. Vostè què? Vostè le agrada como trabajo yo?" I pum! Mai he tingut cap, mai, cap problema. (...)

E: I amb associacions que van començar a sortir aquí al barri com la Casa d'Andalucia...

J: Mai, perquè yo no volia sapiguer res de ningú, yo lo que volia era guanyar-me la vida honradamente! Yo a mí aquesta gent que de vegades deia blanc, després negre no. Yo sóc una persona que he respetat sempre a la autoridad i al que me donava el treball, el que me donava de menjar. Yo no me interessat por ningú, ni he posat la cara per ningú, porque una vegada yo he portat a un al treball on yo treballava i ma deixat així, d'aquella manera (senyala el terra). Yo mai he posat la cara por ningú. Si no tens, busca. (...) Problemes laborals socials amb ningú, i yo he anat a l'escola a lo just, però a mí...

Malgrat aquesta actitud aïllacionista, es constata que en algun moment, ni que sigui per poc temps, s'ha vinculat a l'àmbit associatiu, en aquest cas a l'associacionisme esportiu, incorporant-se a un club esportiu primer i després creant una penya de futbol.

Juan: Hombre he sigut, jo he sigut...he fundat la penya més grossa del Madrid, que ara està a la Llàntia, però abans estàvem aquí al carrer.

Entrevistador: Així que vau muntar la penya del Madrid...

J: Sí, però ja no he continuat perquè jo ja estava ja entre directiu del futbol i la penya, i la dona pues la tenia mig abandonada i no sortíem a ningun puesto. Ella només venia amb mí quan anàvem a un puesto que se menjava bé o que era la costa brava o una muntanya por ahí que li agradava, después por aquí, nada. Nosaltres organitzaven coses, fèiem competicions de billar i excursions i tot això i després cada año, cada any, les comidas de hermandad o venia el president aquí, el president del Madrid.

El Fernando, en canvi, es troba a l'extrem oposat. El seu capital social és molt elevat i el seu contacte amb la política i l'associacionisme li ha permès teixir una extensa i forta xarxa social. El Fernando és una autèntic *rara habis*, entre la comunitat del barri. És un dels motors intel·lectuals del barri. Fou un dels fundadors de la Casa de Andalucía, fou promotor de romerías i festes populars, fou un dels dos representants catalans que estigué present al congrés del Partido Socialista Andalucista quan aquest perdé la essa de socialista i fou regidor a l'ajuntament per Convergència i Unió.

Fernando: (...) y entonces los andaluces dijimos pues una forma de coordinarse sería crear la casa de andalucía, no, crear la Casa de Andalucía de Mataró. Yo afortunadamente fui uno de los creadores, estuve en la primera junta, hoy ya no queda ninguno. (...) y bueno pensamos en crear la casa de andalucía y se creó y eso supone pues un gran revuelo, nos han llamado lerrouxistas por ese hecho y poco a poco fuimos demostrando que el hecho no es así ni muchísimo menos, no, y esos costó muchísimo.

E: Quines activitats fèieu?

F: Nosotros hacíamos bastantes actividades. Estábamos sacados de manera violenta de nuestra tierra y entonces que era una manera de suavizar más las cosas, de buscar un lugar para la convivencia; que si tú eres andaluz pudieras hablar conmigo, preguntarte que como está tu primo, o tu tío...era tener una casa propia. Y las actividades pues lo mismo cuando venia a jugar un equipo andaluz por aquí montábamos autobuses cuando venia el Betis el Sevilla o el Málaga, esto nos hacía hacer piña. Montábamos también nuestros festivales flamencos, nuestras conferencias porque traíamos gente de Andalucía, hemos montado una romería del Rocío que tiene 32 años. O sea montamos unas actividades que hoy ya tienen solera y que a nadie les extrañe al mes de junio subir al rocío con las carrozas y tal, bueno ya es algo del paisaje de Mataró es algo totalmente normal, una fiesta más, la romería de Mataró, no. O la fiesta de la identidad de los pueblos de España que es una cosa que se vuelve a hacer a través de otra entidad andaluza que se llama La Harmonía que es una idea que yo expuse que el primer año salió bien pero después... después se ha tenido que pulir que es intentar que andaluses, castellanos, todos, que un día formemos una gran comunidad y hagamos un día de fiesta, juntamente con catalanes, evidentemente. Cuando te hablo de castellanos no te estoy diciendo que aquí existan dos grupos, los catalanes y nosotros, no. Aquí todo el mundo es catalán nos guste o no nos guste, incluso lo somos, lo somos por voluntad.

(...)

E: I activitats, en relació a la cultura catalana, en fèieu?

P.C.: Sí, se hicieron bastantes cursos de catalán a través de Òmnium. Si, teníamos clases de catalán. Aquello, El problema es que no servía para separar, sino para aglutinar. Lo que pasa es que cuando se quiere unir algo, hay que ver lo que se quiere unir. Tú no intentes unir nunca agua y aceite porque al principio te parecerá que sí...pero si lo dejas reposar, el aceite tiene una densidad diferente al agua... y verás que son dos

cosas diferentes, que no te van a servir de nada. Hay que esperar los momentos oportunos, y hacer las cosas tranquilamente.

Com el Fernando, també és d'una importància cabdal el capital relacional i les xarxes socials que configuren el Rafael i la Sandra al seu voltant, ja sigui per l'entorn familiar o les diferents posicions socials. Tal com es veurà més endavant, aquest capital relacional els ha obert l'entrada a alguns espais majoritàriament catalanoparlants. Així, el Rafael és membre de l'Associació d'Amics de Sant Antoni Abat, una associació relacionada amb el món del cavall i el patrimoni històric. El Rafael va introduir-se dins d'aquesta associació freqüentada majoritàriament per catalanoparlants, a partir de l'entorn familiar ja que a casa seva sempre havien tingut cavalls.

Entrevistador: I com entres per exemple aquí a l'associació d'Amics de Sant Antoni?

Rafael: Això ja de petit el meu pare ja hi era...

E: En aquesta mateixa associació? Quants anys té?

R: Uffffff... això té molt. Això és centenari.

E: Déu ni do!!!

R: Aquí hi ha coses de casi 300 anys !!!! L'arxiu que hi ha aquí és per venir un dia i mirar-ho bé i disfrutar. Lo que hi ha per aquí amagat... hi ha coses que dius mare meva !!!!

A més el Rafael també ha estat membre del Club del Vallès i està dins l'Associació de Veïns de Buenos Aires. I, al mateix temps també ha participat de forma esporàdica en algunes activitats de la Casa d'Andalucía, quan s'han produït grans esdeveniments. Tot i així, afirma que la Casa d'Andalusia és una entitat força tancada i això provoca que no en sigui un membre actiu, sinó que li agrada gaudir del folklore andalús de tant en tant. Per tot plegat, la pluralitat de teixits associatius en els que està involucrat promou que el Rafael estigui molt implicat dins de la vila de Martorell i al mateix temps del barri de Buenos Aires.

Entrevistador: A nivell d'entitat ara hi ha més obertura, hi col·labora més gent...

Rafael: Ah, sí, sí. Ara mireu d'obrir-nos a les entitats perquè això abans... i encara costa, eh! L'any passat, per exemple, vam fer un concert juntament amb una altra entitat i ja no sé que va passar amb els cuartos. Ens van donar el que van volguer. I ara aquest any el que fem és que cadascú s'encarrega d'un dia diferent. Un el divendres i un el dissabte. Cadascú per lliure. Està bé ajuntar-se, però si veus que et volen...

E: I amb l'ajuntament quina relació teniu?

R: De moment bé. El que hem aconseguit ara no ho havia aconseguit mai. En la seva vida ningú aquí a Martorell. Això ja és algo. Nosaltres havíem demanat un local...el que pasas és que ens han tirat a terra la Caserna i això no té perdó. Això era patrimoni de Martorell... això no té perdó. Això era un patrimoni que hi van fer coses sense mirar.

Així, es pot copsar com el Rafael està implicat activament dins del barri i la ciutat, però al mateix temps, del seu discurs també se'n desprèn la percepció que al llarg dels anys hi ha hagut un empobriment del barri arran de les noves migracions. Cal destacar que aquest discurs està altament polititzat i també és compartit per alguns dels membres del model d'allunyament lingüístic. És a dir, l'utilitza igual que aquells que tenen un baix capital cultural i formatiu en un moment on aquests tipus de discurs estan prenent molta força. Al mateix temps, aquest discurs és utilitzat, sovint, com a estratègia per dibuixar un nou "nosaltres" vers, "ells". On, la figura dels "ells" és ocupada per les noves migracions.

Entrevistador: Abans comentaves que Martorell ha canviat amb les noves migracions...

Rafael: Això, això sí que és penós...

E: En quin senti? Què vols dir?

R: En tots! S'han apoderat de tot! Tots tenen negocis i ningú paga res...

E: Tu creus que no es paga res?

R: Això ja t'ho dic jo. Els 5 primers anys sense pagar pel negoci. Quan han passat el cinc anys s'ho foten a nom d'un altre i així se tiren tota la vida i mai passen los cinco años! Nunca pagan na i todos buenos coches... I los negocios pequeños del pueblo van cerrando y ellos abriendo... sábados y domingos. Tú abres un domingo por la mañana y te viene la guardia urbana y te hace cerrar... ellos domingo hasta las tantas de la noche. Son cosas que... yo no digo que no tengan derecho también pero si tienen una carnicería es una carnicería. No puedes tener aquí el cordero colgao i al lado la lejía, los garbanzos o los juguetes de los niños. Venden de todo! Yo no digo que no tengan derecho, pero si somos tan que se adapten un poco a lo... a lo que hi hagi. Yo no digo que no vengan. Que vengan igual pero si tú no puedes hacer una cosa porque ellos sí? Tú antes de montar un negocio te han sacado los ojos. Éstos no pagan na y encima reciben ayudas.

E: I des de l'ajuntament què s'ha fet? Quina política hi ha ? Us han dit alguna cosa?

R: No sé... yo sé que una vez los urbanos tuvieron follón con uno, le quitaron, le pagaron no sé cuanto por... y ni lo tocaron eh! Con que el alcalde que tenemos aquí es de esto de inmigración se ve que cogerá bajo mano... bajo mano... Mira que al alcalde lo aprecio, pero n'hi ha coses que no... no veig que hagi fet... Lo aprecio porque ha ayudao mucho a mi padre pero ahora con eso no veo bién esas cosas. Yo no digo que no tengan calers pero que se amolden un poco a lo del pueblo.

E: Hi ha gent nouvinguda que s'ha obert més? Gent que hagi entrat en entitats o...?

R: Sí bueno, tenen entitats també ells. La de sudamèrica, la de marruecos, la de Bolívia... no, no... ara pel festival hi haurà més stands de gent de fora que d'aquí.

E: Però a part de les seves entitats pròpies, han entrat a entitats d'aquí?

R: No! Si vols que et digui no.

La Sandra, en canvi, no participa tant del teixit associatiu del barri però el nou capital relacional adquirit durant els darrers tres anys li ha permès conèixer nous espais socials i configurar noves xarxes relacionals. En el seu cas, la via d'accés ha estat el treball, és a dir, gràcies al treball ha conegut persones que l'han aproximat a ambients que fins aleshores desconeixia. No

obstant, això no hauria estat possible sense el seu caràcter extrovertit i de persona treballadora. Aquest caràcter fa que gaudeixi totes les hores que té lliures amb el seus companys, ja sigui per prendre alguna cosa, fer excursions, teatre, anar a la platja, etc.

Sandra: Y todo es diferente... tengo unas amistades muy jóvenes, conozco a gente muy joven, eso es lo que yo digo... ai... pero bueno, es lo que me entra, es lo que hay i voy con gente muy joven. Y luego pues tengo gente... tengo un grupito de gente de montaña

Entrevistador: ¿un grupo de montaña?

S: Sí, hace poco que hago teatro, me gusta el teatro...

E: Això no ho havies dit, eh!

S: Aquí a Sant Esteva tengo un par de amigas y tengo un amigo que es montañero que me llevo muy bien con él pero bueno, ellos cada fin de semana se van i hacen barrancos i todas esas cosas... y bueno, y allí en Sant Esteva hacen cosas de esas, hacen teatro, hacen... a mí me gusta mucho. A mí lo que no me gusta... a ver, si tengo que ir un día de fiesta, de discoteca... voy pero a mí me gusta más ir de restaurante, mis copitas... La playa me encanta, la montaña me gusta, es que me adapto a todo y me adapto a toda la gente... tengo unas joyas... sí, son muy buenas... lo que sí que tengo, de cuando estaba yo con mi marido pero no de salir juntos con los maridos, empecé con ellos en la piscina de verano y hicimos allí una colla de cada día y éramos una colla de amigas de como 8 o 10 amigas e iban con sus hijos i tal, bastante más jóvenes que yo, entonces yo tenía ya los hijos grandes que ya iban por su cuenta pero yo ya me iba con ellas, iba a pasar la tarde con ellas y ellas tienen los niños pequeños, ellas tendrán 31 o 32 años. Entonces de vez en cuando salgo alguna noche, porque ellas no salen, están casadas todas... pero bueno, me relaciono también mucho con ellos. Quedamos a veces también a cenar i tal i luego tengo a Julia también con la que fui anoche que está separada y... bueno...

16.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques

Com s'ha pogut constatar, el capital social, econòmic i cultural dels entrevistats de les generacions més velles que integren aquest perfil són força desiguals. Certament, les condicions objectives de partida de cada entrevistat, així com la forma d'arribada a Catalunya, l'edat en que ho feren i el desenvolupament posterior de la seva trajectòria vital esdevenen dades significatives a l'hora de copsar la seva relació amb la llengua catalana, i la memòria que en conserven.

Així, pel que fa al Fernando, amb tota probabilitat, l'entrevistat amb el capital cultural, econòmic i social més elevat del present grup, el discurs que empra quan parla de la llengua és ambivalent, doncs si bé n'assenyala la importància, no solament pels veïns del barri, sinó pel país en general, tampoc amaga una teorització plena on la llengua, per exemple, queda al marge dels instruments d'integració i cohesió social. D'altra banda, les

pràctiques associades queden hermèticament restringides, i mai de manera dominant, al del seu àmbit laboral; això és, quan fa classe als seus alumnes. La seva nodrida xarxa social, es construïda, principalment en castellà, encara que el català n'ocupa una vessant central: la política

Pel que fa al Juan, el seu àmbit d'ús de la llengua es redueix al laboral, tot i que pel que s'insinua al llarg de l'entrevista aquest també podria abraçar una petita part del relacional. El seu discurs al voltant de la llengua, tant en la seva dimensió instrumental com afectiva, és vaporós. De fet, allò que més llueix en el seu discurs, és l'alteritat que remarca tant amb els catalanoparlants com -i amb molta contundència- amb els nouvinguts recents. Convé recordar que el capital cultural del Juan no sembla molt elevat, com tampoc ho han estat les seves estratègies de reproducció amb el seus fills, fet que s'observa en la incapacitat de recordar i nombrar l'escola on van estudiar. A més a més, la seva xarxa social està bastida al voltant d'entitats -circumscribides a l'àmbit esportiu- on la llengua catalana i té una presència escassa.

Així, es tracta d'un subgrup que presenta unes barreres notablement accentuades. El Fernando, per exemple, solament el parla als seus alumnes quan els hi fa classe i el Juan de tant en tant. S'hi interseccionen diferents discursos sobre la llengua/es i el paper de la societat d'acollida en el seu aprenentatge/ús, que van de la mà de diferents pràctiques associades. Ara bé, les posicions graduals que ocupen els entrevistats que s'han ubicat en aquest segon grup es poden matisar, precisament, prenent com a eina de diferenciació el discurs i les pràctiques. A continuació s'exposen algunes de les característiques més presents dels diferents graus d'aproximació o identificació amb la llengua catalana.

Com en el cas de la Carmen⁶², la presència de la lògica de l'alteritat és una constant en el discurs del Fernando i el Juan. Per exemple, el primer, quan parla de la immigració(ns) ho fa des d'un cos teòric ben travat, amb matisos diversos i conjugant una pluralitat d'exemple. D'una forma menys pulcra ho

⁶² La Carmen és una de les entrevistades incloses al segon model -*Model de centralitat*- que, com el Fernando i el Juan, forma part de les generacions d'entrevistats més velles que van immigrar a Catalunya durant la segona meitat del segle XX.

fa el Juan, que utilitza menys artificis i deslloriga una narració més lineal, tot i que els punts d'arribada siguin relativament propers entre els dos. Ras i curt, per ells, la llengua no és entesa —en el cas del Fernando, ho explicita— o bé no s'associa —el Juan ho insinua— com a element central del procés d'incorporació a la societat d'acollida, ni a la seva cultura. La llengua és definida com un tret distintiu de la societat d'acollida, d'aquells que ja eren a Mataró quan varen arribar, però exclosa de pes específic d'entre aquells elements que jutgen com a centrals en les seves trajectòries de vida. El català és part del paisatge que hi havia, però no és, en cap cas, assumit com a símbol tangible vist i reconegut en tant que instrument o eina d'ascensió, cohesió o acomodació a la nova realitat.

Fernando: Porqué con qué rasero mides tú? Que elemento utilizas tú para la medida. El hecho de hablar catalán, es realmente ya lo suficiente para decir que ya estás integrado? Hay personas mayores que les está costando mucho eso... y se están integrando en otras cosas. Ese termómetro es muy difícil.

La integració, des d'aquest punt de vista, es valora en tant que una efectiva socialització en termes de treball, o reconeixement socials. És a dir, en el marc simbòlic on es pot situar la llengua del país d'acollida, la incorporació o no a la comunitat de catalanoparlants, és deslliga totalment de l'assumpció o no de la dita llengua. És a dir, no fa falta parlar català per sentir-se integrat. És pot ser català sense parlar-lo.

Ara bé, tot i no reconèixer la llengua com a símbol d'integració, si que se la reconeix com a instrument de lluita en el camps de joc on s'hi dirimeixen relacions de poder. Per exemple, el Fernando és conscient que la llengua ha esdevingut símbol de poder, traduït-se, a tómb, en una manera de tipificar als immigrants.

Fernando: Aquí la palabra que todo el mundo aprendió fue la palabra charnego.

Per tant, és suposa l'existència d'unes barreres lingüístiques que desemboquen en unes de culturals, afincades en els espais geogràfics on han anat a raure i s'han desenvolupat els nous. Són maneres de fer diferents, marcs culturals i referencials que si ve no són holístics, són prou sòlids com per deixar en fora de joc a aquell qui no s'hi ha fet, aquell que hi és foraster.

Fernando: Tú mandabas un convergente a un barrio y se le notaba a leguas. No sabe moverse, en un barrio tienes que saber moverte, me entiendes? Entonces que pasa, que nosotros fuimos enseñando esas cosas, hicimos esa labor, incluso con el candidato.

En aquest sentit, és revelador que en aquests enunciats sempre és deixi de banda la consideració que les llengües són, s'ha dit, un instrument de poder de primera magnitud, com a codis de comunicació perfectament estructurats que són. El Fernando per tal de definir quina és, o no, la importància de la llengua com a element d'integració, articula un discurs on aquesta queda inscrita en un marc atemporal, fet que ressitua la responsabilitat de ser viscuda com a eina d'integració, en tercers. És a dir, el que entén que esdevindrà com a normalitat en relació en la llengua i la integració serà assolit quan els fills dels immigrants s'afegeixin a la comunitat lingüística, cosa que ocorrerà de manera natural.

És, per tant, una recepta que mai es pot practicar en temps present, sinó que sempre es bandeja cap a un futur i s'encomana a tercers. Evidentment, aquesta premissa consolida un subjecte en l'imaginari, com ho és l'immigrant perenne, en tant que la seva naturalesa, emanada per la no interjecció obligada als factors lingüístic del país d'acollida, permet restar en un límbic ètic. A més a més, destaca els efectes contraproductius que pot ocasionar el fet de conformar-ho d'una altra manera.

Fernando: "Esa generación vuestra, no preocuparos! Si catalanes de plenos derechos lo sois. Que no habláis catalán perfectamente.. no preocuparos, que vuestros hijos sí! (diu parafrasejant a Jordi Pujol)". O sea, la integración tiene que ser algo natural, cuanto más la provocas, peor! Y por eso mucha gente... existe ese rechazo. Aquello que todavía... hace como quince años que aquí ya no vienen andaluces. Que todavía te digan.. "A mí que no me hablen en catalán, yo fui al ayuntamiento y no me hablaban en castellano".

La llengua esdevé, doncs, un element central de la pròpia identitat, del que hom no es vol desprendre. Ara bé, aquesta opció no està renyida amb d'altres propostes d'identificació amb la realitat catalana. És a dir, no és exclouent. Tal i com s'ha enunciat anteriorment, s'avalua la possibilitat de ser català al marge de la dimensió idiomàtica.

Fernando: ...cuando yo te estoy hablando de castellanos no te estoy diciendo que aquí existan dos grupos que existen los catalanes y nosotros, no, aquí todo el mundo es catalán nos guste o no nos guste, incluso lo somos, lo somos por voluntad.

La catalanitat, per exemple, és pot formular des de propostes culturals híbrides, formades per trets identificatius d'allò que s'ha tipificat com a elements centrals de la identitat catalana, de manera que es puguin conjugar registres que, tot i que no abracin i incorporin el català com a símbol, se'n trobin de substituïtoris que permetin no entrar en contradicció. El cas del Fernando és irrefutable, doncs fou durant uns quants anys regidor d'un grup polític on la llengua vehicular era la catalana.

E: Sí, perquè en els plens vostè parlava en castellà no?

Fernando: Sí, sí, sí.

E: Com anava això?

Fernando: Ningún problema. A mí por ejemplo el alcalde cuando le venía bien me contestaba en castellano y cuando le venía bien me contestaba en catalán, porque bueno, yo soy bilingüe, no hay ningún problema. Pero también la realidad social de Mataró se tenía que reflejar en un pleno.

Fins aquí s'ha analitzat aquesta alteritat i l'ús de la llengua en la seva vertebració respecte a la societat d'acollida. Un segon element que reforça aquest primer subgrup s'esdevé quan l'alteritat es reforça per l'entrada en joc dels nous nous més recents. I tot i ser un grup diferent del primer -el dels catalanoparlants- ideològicament, reforcen encara més la seva pròpia identitat. Així, s'evidencia l'existència d'una barrera que diferencia als nous dels anys cinquanta i seixanta als actuals. El Fernando assenyala com aquest nou col·lectiu ha merescut una atenció que no és pas la mateixa amb la que es va atendre als immigrants dels anys cinquanta i seixanta, i és ben cert. Com diu, fins i tot se n'ha creat una categoria diferenciadora, la dels nous. Fet que eixampla les diferències simbòliques entre els grups.

Fernando: No era como ahora los nuevos que estás pendiente de ellos y que tienen asistentes sociales... no. Nosotros llegamos aquí y nos encontramos que...

E: Clar, no hi havia estat del benestar.

F: Exacto. Estábamos totalmente solos.

En les paraules del Juan, la dimensió lingüística de la immigració és quelcom d'invisible, doncs tot allò que acota el procés social de la immigració queda connotat per la seva dimensió nacional. És per això, per exemple, que ell no es veu a si mateix com a immigrant, mentre que si els veu a aquells que, legalment, no són reconeguts com a ciutadans espanyols, tot i podent tenir -ben segur que en molts casos- un veïnatge administratiu al barri, estar-hi

empadronats. És per tant, una visió rígida del fenomen, i marcada, profundament, per la seva pròpia experiència com a immigrant.

Juan: No se, nunca me he definit como un emigrante, yo soy español y tengo carnet español y estoy en una, en una, que antes no existía la autonomía que es una región de España como es el País vasco o como es Santander o como es Valencia o Galicia o qualsevol altre per que yo no me...no lo tenía como emigrante, yo he venido aquí como si demás si me había de quedar aquí o a Madrid o qualsevol puesto. Yo mai, mai he dit que yo soy emigrante aquí. Soy un señor que ha estado, sí he sido emigrante, porque? Porque he estado en un país que no era el meu, pero yo aquí no me encuentro como un emigrante.

Ara bé, precisament per aquesta realitat que ha viscut el Juan, la seva condició de poliglota (parla 5 idiomes), i el fet que subratlli molt notablement la necessitat d'amollar-se a la cultura del país d'acollida quan hom va a treballar a fora —que és, de fet, allò que exigeix als nous immigrants recents—, fa que esdevingui sorprenent el fet que no faci cap referència directa a la llengua catalana per exemplificar la seva integració.

Precisament, allò que destaca en la seva al·lusió als immigrants dels anys cinquanta i seixanta, i que de fet és l'element del que es serveix per distingir-los dels actuals, és precisament la seva condició idiomàtica, la de castellanoparlants.

Juan: La immigración española, la inmigración de castellanoparlantes pues han venido aquí porque aquí había un nivel de vida más elevada y de trabajo y así, y han venido aquí todavía que muchos han pasado también malamente en aquí. Aquí no eran rosas tampoco, eh!"

Consonantment, i com s'ha vist, aquells que no tenen passaport espanyol són els immigrants i, a més a més, sembla ser que són els màxims responsables d'haver generat el procés de descohesió social del barri.

Si ve les referències quantioses que fa a les llengües que va haver d'aprendre per treballar, a Alemanya o a Suïssa, fa pensar, doncs, que la llengua pròpia del territori com a element central en el procés d'emigració és per ell una qüestió central, el que s'entrelliga a la narració no va en aquesta direcció. El cert és que aquests elements culturals que dirimeix per acreditar el que ell creu que va ser un procés migratori exemplar —el seu, el de molts altres—, queden aparcats en benefici dels elements centrats, principalment, en qüestions d'ordre públic.

Juan: ...cantidad de inmigración que no se adaptan...uno roba el otro rompe...a las pruebas me remito, aquí la policía que trabajo tenía antes? Nada, ahora van de culo...la

policia nacional, la policia local los mossos d'esquadra...que a vegades pareix una guerra aquí, aquí al darrere, aquí mateix al costat de can morros...navallades ampolles de vidrio...al cap!...i això és lo que va a deteriorar Mataró.

La reflexió i l'argumentació té, com a punt d'arribada, la incidència en la no equitat a l'hora de ponderar quins són aquells elements ideològics que han dut a la determinació, per part del poders públics, a bastir els criteris segons els quals s'atorguen, per exemple un seguit de serveis bàsics per als immigrants.

Juan: Pero no pa esos señores que llegan aquí indocumentados que a los dos días tiene una tarjeta sanitaria igual que la mía! ¿En que han colaborado estos señores para tener los mismos derechos que tengo yo que he luchado por subir este pueblo?

Aquestes visions de la llengua —amb molts matisos— presents en els discursos del Juan i del Fernando, estan deslligades, en última instància, d'una dimensió inclusiva d'aquesta. És a dir, per a la cohesió social, la llengua catalana no ha estat imaginada com una eina de primer ordre. Tot i això, la manera d'enunciar-ho, de narrar-ho i de dur-ho a la pràctica fa que hi hagi diferències significatives, encara que el fil conductor d'aquests dos entrevistats, mantingui punts de contacte.

També és interessant observar que el distanciament enfront de la llengua en la seva dimensió emocional —ja s'ha vist que la funcional, ningú la nega— pren forma per mitjà d'una invisibilització envers allò que és interpretat com a català. L'oxímoron d'aquesta invisibilització, recau en l'apropament i en l'estereotipació d'allò que prové del pueblo, que sempre és excel·lent en comparació amb allò que es troba a Mataró: qualitat de vida, tracte humà amb els veïns, etc.

Un dels elements més reiterats per vertebrar aquesta visió comparativa és l'ús del paisatge. És a dir, totes aquelles qualitats incommensurables que reuneix el pueblo, queden sintetitzades i objectivades en el seu paisatge. En el discurs, el pueblo apareix com l'emplaçament màgic que consagra la pròpia identitat, per ser l'espai que la confegeix.

Juan: Un poble preciós, un paradís. Cada any, home! Allà jo vaig cada any i la meva dona portem 38 anys anant cada any, lloguem una casa cada any i fer les vacances d'estiu.

La projecció del record d'aquest espai físic desenvolupa unes clares funcions referencials i identificatives, però a més a més serveixen per mitificar-los i conferir-li unes propietats gairebé màgiques, inexplicables. Les declaracions del Fernando a continuació s'exposen són un clar exemple de fins on pot arribar aquest paroxisme si es porta fins a l'extrem. Tot i que la seva família va emigrar per les extremes condicions de vida, no s'està de fer referència a una suposada convergència absoluta de l'ésser en el seu propi espai físic que en garanteix, en darrera instància, tot tipus d'emparament. És a dir, tot i que les condicions de supervivència al medi és tradueixen com a impossibles, és el propi medi que de manera natural la permet.

Fernando: Nosotros, por ejemplo, habiendo nacido en el mundo rural estamos más seguros de poder comer mañana que el hombre que ha vivido siempre en la zona urbana. ¿Por qué? Porque conocemos la naturaleza y sabemos que en tal sitio podemos encontrar esto, en tal sitio aquello.

Així, per aquests entrevistats existeix una forta centralitat de la cultura d'origen. Tant el Fernando com el Juan tenen potents referents culturals que es reforcen per mitjà de la pròpia família, els grups d'iguals del mateix origen i les xarxes socials establertes per les pròpies comunitats. Malgrat les seves condicions de possibilitat no estan igualment caracteritzades per uns baixos capitals socials, educatius i econòmics familiars, si que és manifesta en la seva arribada, una concentració geogràfica i educativa de la població d'un mateix origen immigrat que lentament capacita una morfologia de la xarxa de relacions on hi tenen una presència escassa els referents catalans. A més, l'associacionisme en certs espais reforcen aquesta cosmovisió, no en va el Fernando és un dels socis fundadors de la Casa de Andalusia, una de les més antigues del país que tenia com a objectiu retrobar als andalusos que vivien a Mataró.

En un altre ordre de les coses, convé analitzar separatament els integrants més joves d'aquest model. El parlar de les posicions socials i la trajectòria vital s'ha posat de manifest que els membres d'aquest subgrup d'edat més jove tenen una certa homogeneïtat en els factors estructurals que marquen les seves trajectòries, però al llarg del recorregut s'han dibuixat algunes diferències que serviran per entendre els usos lingüístics i les actitud

lingüístiques que tenen. Així, d'una banda el treball adquireix una gran centralitat en tots dos i, al mateix temps, és a partir d'aquest que han pogut entrar en contacte amb ambients catalanoparlants. Tal com s'ha apuntat anteriorment, l'absència d'aquests espais de treball hauria situat el Rafael i la Sandra dins del grup d'allunyament lingüístic ja que les seves pràctiques lingüístiques són molt semblants a les dels altres. No obstant això, arran de l'aproximació amb ambients catalanoparlants, on el català té una major presència, les actituds lingüístiques són diferents respecte del darrer grup i, al mateix temps, entre els mateixos membres del grup.

En, per la seva banda, Rafael treballa a les bodegues d'un important restaurant de la zona i es relaciona constantment amb catalanoparlants. Així, les relacions de poder que es dibuixen dins de l'àmbit laboral han fet que el Rafael utilitzi el català amb els clients, companys de feina i superiors. Al mateix temps, les condicions de possibilitat li han permès que la seva participació al teixit associatiu de la ciutat no es limiti a la vida del barri de Buenos Aires, sinó que hagi conciliat les diferents activitats associatives dins i fora del barri. Així, tal com s'ha vist anteriorment, el Rafael és membre de l'Associació d'Amics de Sant Antoni Abat, una associació relacionada amb el món del cavall i el patrimoni històric.

Entrevistador: O sigui, que tu ja de petit ja venies aquí a l'associació...

Rafael: Sí, sí, sí. Això és lo que te volia explicar... Jo anava perquè m'agradava i el meu pare estava allà i això la gent d'aquí... els catalans n'hi havia que es pensaven que això era patrimoni de l'ajuntament, si no el cuidem nosaltres s'aniria tot...perquè estava tot destrossat i ho havíem d'arreglar-ho... però què passava? : "Què fa aquest nano aquí? Venga fuera de aquí!!!". Saps... es pensaven que... jo venia aquí para echar una mano... Òstia, puedo echar una mano? Todas las manos son buenas, no? Per què a mi m'agradava fer coses, no? Per ajudar!!! Això és una cosa abierta al pueblo, no? I llavors el meu pare em va veure plorar: — Què passa? — Que me han echao!! Así pues cogió y también plegó. I això els hi va passar el mateix a d'altres.

E: Els van fer fora?

R: Sí, sí, porqué antes la entidad era...Allò de "Esto es mío!". Y así estaba la cosa que la mitad de cosas han desapareció.

A partir d'aquestes línies s'observa com aquesta entitat està freqüentada per catalanoparlants, però també es veu com el Rafael percep una clara diferenciació entre els catalans i ell, ja que parla dels "catalans". A més, aquesta diferenciació és veu agreujada pels usos lingüístics ja que, si bé per a la majoria de membres la llengua vehicular és la catalana, tant ell com el seu

pare han optat per no canviar els seus usos lingüístics i s'expressen en castellà. Cal destacar que la participació dins d'aquesta associació respon a un llegat familiar. Primer va entrar-hi el seu pare, i després aquest li va portar ell. Per tant, la llengua que va utilitzar des d'un primer moment va ser la castellana. Així doncs, el Rafael no percep el canvi lingüístic com a quelcom necessari per poder participar d'aquesta entitat i per això ha optat per mantenir la llengua materna. No obstant això, tal com s'observa a continuació aquesta diferenciació entre uns i altres és vista per totes dues bandes ja que els més joves de l'associació el denominen "el xarnego".

Entrevistador: I en quins àmbits parles català? Aquí a l'associació què parles?

Rafael: Per aquí castellà tot el dia. Jo sóc "xarnego" com ells diuen [riu]. Amb ell sí que parlo català, sobretot perquè...

NOI: No és cert eh!!! Això ho diu ell.

R: No, ho dic jo. A vegades amb d'altres coses sí que parlo en català però normalment parlo castellà.

Aquest mot el defineix com a foraster, tot i que el vincle afectiu que existeix entre ells no carrega aquest concepte de les connotacions negatives que se li solen atribuir. Però, seguint en la mateixa línia, el Rafael des de ben petit ha tingut contacte amb nens catalanoparlants però tot i així, percep un "ells" i "nosaltres".

Entrevistador: I... els teus amics d'aquesta època eren gent del barri...?

Rafael: Sí, sí, i encara tenim relació. Sí, sí. N'hi ha alguns que no hem perdut mai el contacte... i és maco això.

E: I eren nanos que els seus pares també havien vingut de fora o eren d'aquí?

R: Un parell sí i els altres ja són gent d'aquí de tota la vida. Els avis i tot són catalans.

E: Així éreu un grup molt divers i molt...

R: Sí, sí... eren molt bons nois... mai hem tingut... N'hi ha un que ve molt a casa encara que és català català i el seu pare i els seu avi eren gent que tenien terres i aquest nano és un nano normal.

No obstant, aquesta diferenciació entre els catalans i els no catalans no sols és percebuda en termes de pràctiques lingüístiques, sinó també quan parla del sentiment de pertinença ja que en una de les ocasions el Rafael afirma que ell no és d'aquí, referint-se a Catalunya. Així, és interessant fixar-se en les darreres línies del discurs del Rafael on parla sobre aspectes urbanístics de la ciutat.

Rafael: No sé, ara està privat i diuen que ho volen restaurar una altra vegada... no se sap mai. Lo primer ho volien vendre per fer pisos l'ajuntament llavors els hi va tenir que donar

terreny d'un altre puesto per recuperar-lo. ja té collons que això passi amb un patrimoni del poble. Perquè jo no sóc d'aquí però de Martorell sí que sóc. I aquestes coses que les has viscut de tota la vida...

El Rafael afirma que ell no és d'aquí. Aquesta afirmació és força contundent i més, encara quan es té present que el Rafael va néixer a Catalunya. Si, com s'ha apuntat al marc teòric, no té sentit parlar de la categoria immigrant amb la generació que va arribar als anys 60 i 70 a Catalunya, encara en té menys al parlar dels fills d'aquesta generació. És per això que cal contextualitzar l'expressió del Rafael ja que quan esmenta que ell no és d'aquí ho fa referint-se als dos pols, a la dialèctica Catalunya-Espanya. És a dir, la vinculació amb un d'aquests pols pot ser entès com la negació de l'altre i ell no està disposat a negar-ne cap.

A més, tal com s'ha destacat anteriorment, el Rafael també ha participat de forma esporàdica en algunes activitats de la Casa d'Andalucía. Així, és interessant destacar que tot i que bona part de l'entrevista és en català, quan parla d'ambients castellanoparlants ho fa en castellà. Això demostra com els paisatges memorístics van acompanyats de les llengües d'ús dels diferents espais i, per tant, aquests exercicis també permeten destacar les llengües majoritàries i d'ús dels diferents ambients on els entrevistats han establert les xarxes socials.

Rafael: Y a la peña de Andalucía también había ido mucho.

Entrevistador Sí? I què tal? Què hi fèieu allí?

R: Allí pues bailar, Había gente que sí... a mi me gusta la música i eso i clar també... a veces... era como en plan más casero. Era muy cerrado todo. Però aquí, allà i a totes les entitats eh. A totes hi havia coses.

Així doncs, aquesta trajectòria ha permès que en Rafael tingui una molt bona competència lingüística però, tot i així, la majoria de interaccions quotidianes són en castellà, que és la llengua que fa servir amb el seu cercle d'amistats es dirigeix en castellà, amb l'entorn familiar i amb la parella.

Entrevistador: I a casa amb els teus pares què parles? Català, castellà?

Rafael: Castellano.

E: Castellà. I amb la teva parella?

R: En castellà. Ella és catalana però en castellà.

E: Ella va néixer aquí també?

R: Sí. La seva mare és d'aquí. El seu pare no. El seu pare és de Granada.

[...]

E: Normalment parles en català? en castellà?

R: Segons. Aquest és català [referint-se a un amic seu] i parla en català i jo li parlo en castellà. Por què aquí hay castellanos pa echar pa atrás... M'entens, no? Perquè a mi si em parlen una persona... A vegades parlo... per expressar-me millor pos parlo en castellà però mai, ni ho penso no.

E: Automàticament canvies el xip.

R: A mi em dóna igual. Ostres és que no lo entenc, què diu aquest ! Hi ha gent que li parles en català i... "Escucha que tienes algo en la boca!" Un poco de respeto! Si lo entiendes porqué dices eso!!!

Tal com s'observa en les darreres aportacions del Rafael, tot i utilitzar la llengua castellana en la majoria d'interaccions, creu que la llengua no ha de ser un impediment per comunicar-se i, per tant, si ho considera oportú canvia de registre. No obstant, això no s'acostuma a produir ja que la majoria de cops són els mateixos catalans els que no donen peu a aquest canvi. Per tant, en parlar dels usos lingüístics cal fixar-se en els usos dels catalanoparlants davant de persones castellanoparlants no monolingües.

De fet, en Rafael relata un episodi en què el seu accent va ser objecte de mofa per part de catalanoparlants, quan un grup de nois li van fer un comentari sobre la seva pronunciació. Cal destacar que, si bé el Rafael té mancances formatives, és una persona amb molt de caràcter i, pel que s'intueix, amb una posició de cert lideratge dins del seu entorn més immediat, per tant, difícilment serà focus de burles o comentaris pejoratius. Així doncs, la seva trajectòria vital ha impulsat que no percebi una problematització dels usos lingüístics ja que en cap moment considera que s'hagi produït una imposició d'una llengua sobre l'altra, ell s'intenta expressar sempre amb castellà i ho percep com quelcom rutinitzat. No obstant això, tot i no ser-ne conscient discursivament, el Rafael percep el valor simbòlic de la llengua ja que opta pel canvi lingüístic en un ambient, com el laboral, on les relacions asimètriques de poder hi són molt presents i cal optar per estratègies de proximitat.

Entrevistador: A la feina...?

Rafael: A la feina normalment parlo en català.

E: T'han dit mai alguna cosa com que no el parles bé o algo similar?

R: No, no m'han dit mai res. Jo si estic parlant i tinc una paraula o lgo que no surt pos continuo amb castellà. Lo important es fer-te entendre. A mio em dóna igual que la gent em parli en català o en castellà.

A més, com s'ha apuntat anteriorment, davant la dialèctica Catalunya—Espanya el Rafael s'intenta no posicionar però tot i així, manifesta un discurs d'agraïment al país, que es compartit amb el seu entorn familiar. Així, aquest agraïment fa que es sentin Catalunya com una cosa seva, que els pertany i, per tant, la defensa quan en parlen malament.

Entrevistador: Vale, vale. Generalment... quan.. abans que parlàvem de quan sorties i parlen malament dels catalans... quina posició tens en relació...

Rafael: Jo quan surto a fora i parlen malament dels catalans salto. Me toca els collons.

E: I llavors què?

R: Home, segons què pos salto. Home (???) jo sé que no nos pueden ver! Pero me da igual! (???) I en cambio tú vas allí y ellos sí que te lo harán. A mí me lo han hecho.

E: Què t'han fet?

R: Pues he ido preguntando un lugar y me han enviado a la otra punta del pueblo. Y eso me lo han hecho...

E: Pel fet de ser d'aquí?

R: ...la misma policía me lo ha hecho.

E: Òstia que fort !!!

R: Y ya conozco a mucha gente que le ha pasao.

Així doncs, el Rafael i la Sandra, participen de molts espais catalanoparlants, no obstant, els usos lingüístics i actituds de la Sandra són força diferent als del Rafael. La Sandra no comparteix amb el Rafael la participació activa dins del teixit associatiu, però l'ambient laboral ha estat, com en el cas del Rafael, la porta d'entrada a uns nous usos lingüístics i actituds lingüístiques. Com s'ha vist, el divorci amb el seu marit ha provocat que la Sandra s'incorpori en uns ambients de treball on el català és la llengua d'ús majoritària. Aquest contacte constant amb catalanoparlants es reforça d'una forma notable en aquesta nova trajectòria vital, ja que uns dels bars en els que treballa està situat al centre de Martorell, tal com ella ho anomena, "a la vila". De fet, ella percep el centre de la ciutat com un ambient àmpliament catalanoparlant.

Entrevistador: i amb els teus fills també parles castellà...

Sandra: Sí, mis hijos siempre han ido... al colegio ya era todo catalán pero los niños qué pasa, que al hablarles en catalán... ellos lo parlaven a l'escola, bastant. Però és que a mi realment m'agrada. Y allí abajo, en el trabajo, donde conocí a Marcos son muy catalanes, allí está el pueblo, el poble, poble..

E: El poble antic, sí.

S: Y quanestic... em parlen en català... i "un entrepà! I un cafè amb llet descafeïnat i no sé què!" i em parlaven així i jo no parlo el catalán y aprendí que em donava molta, molta vergonya de contestar en català, no? Es que tinc un català però molt mesclao...

E: Però el parles bé, eh! Vull dir que...

S: Mira, a mí me da... pero ara ja m'he acostumat i a veces le digo a mi jefa "me corriges, eh! Me corriges!" Y ahora porque ya es mal... está todo empezado los cursos ya han empezado, pero para setiembre si que... incluso me gustaría aprender a escribirlo, escribirlo dicen que ¡es muy difícil!

E: No, bueno... yo creo que...

S: Es saberlo, no?

[...]

S: Sí... si ya te digo que hay mucha gent que me... que se dirigen... que em parlen català, alguna no tant, eh?! Aquí en esta zona de aquí no parlen tant el català como allí abajo en la vila, allà sí. Pero és que és el poble, poble, poble... és como... Sant Esteve, Sant Esteve de Sesrovires? Allí la gent tothom parla en català, vas a un tenda i a quien sea parlen catalan, tot, tot, eh! I a mi m'agradaria molt, aparte yo me siento... catalana...

A partir d'aquestes línies es desprèn que per la Sandra, l'aprenentatge de la llengua catalana està essent com una aventura emocionant, ja que fins fa tres anys havia viscut completament aïllada de la llengua catalana. Això també explica la seva percepció que al centre tothom parla català. El fet de passar d'uns ambients pròpiament castellanoparlants a uns d'altres més catalanoparlants provoca que la percepció subjectiva dels usos lingüístics siguin molt més elevats del que ho són en realitat. La Sandra viu aquest fet com una oportunitat, i mostra la voluntat d'aprendre el català a partir dels seus companys de feina o clients. I fins i tot s'ha plantejat d'assistir a classes formals de llengua catalana.

Per tant, l'àmbit laboral li ha permès el contacte amb la llengua catalana però, al mateix temps, també li ha facilitat l'accés a un nou capital relacional on bona part de les interaccions són amb català. Així doncs, tot i no poder-lo utilitzar tant com voldria ja que no té tanta fluïdesa com amb castellà, el va incorporant de forma progressiva ja que tot el seu entorn el parla.

Entrevistador: I lo que et deia abans, parleu català i castellà, només castellà...

Sandra: Con las que... estos compañeros que hablan con catalán, catalán.

És interessant destacar que la columna vertebral de la Sandra ha estat el treball però al mateix temps la llengua ja que, un cop divorciada, la seva màxima va ser començar de nou. Així, aquest començar de nou ha impulsat noves xarxes socials, nous espais però al mateix temps una nova llengua. La Sandra és conscient de l'alt valor simbòlic de la llengua per trencar amb tot allò que estructurava la seva vida i començar-ne, literalment, una de nova. Per això, quan se li pregunta pels usos lingüístics, inconscientment fa referència al canvi de fa tres anys.

Entrevistador: I tu per exemple ara, quan surts amb les teves amistats, parles en català, en castellà... quan surts a prendre copes...

Sandra: Sí, es lo que te decía, mi vida cambió al 100%, mi trabajo, mis amistades...

E: No has conservat cap amistat d'abans?

S: No.

Al mateix temps, també considera la llengua com un factor de mobilitat social per accedir a millors feines, tant per ella com per als seus fills. D'una banda, considera que el català és un element molt important alhora d'accedir a les diverses ofertes laborals i, no amaga la preocupació que això li provocava en el moment de buscar feina. No obstant això, considera que les seves mancances lingüístiques eren substituïdes per les seves ganes de treballar i el seu caràcter extrovertit.

Entrevistador: La importància per poder trobar feina, em deies, del català, o sigui si ajuda per trobar feina...

Sandra: sí, yo creo que sí y... bueno, cuando me vieron me dijeron "ui, no se si te cogerán porque si no sabes hablar Catalán y allí hablan mucho el Catalán y tal , son catalanas y tal" pero cuando fui me cogieron, me vio la chica como trabajaba, yo como persona soy muy nerviosa y trabajo... saco de aquí y de allí... le gusté y no le importó pero a veces parlo jo més el català que ella, que la jefa...

D'altra banda, està molt satisfeta amb el català dels seus fills, tot i que el fill que viu amb el seu exmarit té més usos lingüístics que no pas el seu fill petit. Aquestes diferències en els usos lingüístics dels dos fills podrien explicar-se per l'accident del fill petit, que ha impedit que durant un temps hagi pogut participar o configurar xarxes socials. Tot i així, la llengua vehicular dins de l'entorn familiar és el castellà.

Entrevistador: I llavors per exemple amb els teus fills hi parles en castellà amb ells però saps si parlen en català ... amb els seus amics...

Sandra: Sí, sí, súper bien. El petit no, eh! El petit no.

E: I el gran?

S: Sí, el gran sí parla molt bé i el petit també el parla molt bé però los amigos no lo hablan... es que son diferentes! Total! Diferencísimos!

E: De vegades allò que dius sembla que no siguin germans!

S: son distintos, sí. Y el mayor sí, parla un català! Amb la gente que parla català, conmigo no, con su padre tampoco...

E: Parles en castellà, és normal.

S: Si, a casa sí, pero con sus amigos sí y en su trabajo me imagino que si le hablan en català contesta en català.

No s'ha de perdre de vista que aquesta aproximació a la llengua catalana no hauria estat possible sense el seu caràcter extrovertit i treballador, però al mateix temps, sense que els propis catalanoparlants no li hagin facilitat

aquest accés a la llengua. Així, si d'altres persones com la Maria van haver de nedar a contracorrent per parlar la llengua, ella ha tingut des d'un principi persones que li han parlat amb català o l'han ajudat amb l'aprenentatge d'aquest. Tot i així, recorda que algun cop li han retret la seva poca fluïdesa o poc ús de la llengua.

Sandra: No, lo que si que me han dicho alguna vez "tu tantos años aquí y no parles el català? I tal..." Eso si que me lo han dicho alguna vegada pero de buen rollo y... no, no me ha sentado mal. Soy una persona que no me sientan las cosas...

Aquests retrets aïllats no l'han frenat a aprendre el català, sinó al contrari, l'han empès a que la demani als seus companys o que s'espavili amb mesures pròpies ja que, a tall d'exemple, explica que sempre que té una estona lliure mira la televisió catalana.

Així doncs, aquesta gran complicitat amb la llengua catalana fa que la Sandra es senti catalana ja que, si bé és el lloc en el que va viure amb el seu exmarit, també és l'indret on ha dibuixat una nova trajectòria vital trencant amb tot allò que la lligava amb la seva vida anterior i amb els orígens dels seus pares. És a dir, el procés d'alternació ha delimitat la seva vida a Catalunya i no més enllà.

Sandra: Sí... si ya te digo que hay mucha gente que me... que se dirigen... que em parlen català, alguna no tant, eh?! Aquí en esta zona de aquí no parlen tant el català como allí abajo en la vila, allí sí. Pero és que és el poble, poble, poble... és como... Sant Esteve, Sant Esteve de Sesrovires? Allí la gent tothom parla en català, vas a un tenda i a quien sea parlen catalan, tot, tot, eh! I a mi m'agradaria molt, aparte yo me siento... catalana... [...]

S: Claro... entonces... pero claro sus raíces... yo creo que es como todo el mundo, las raíces tiran, a mí me gusta Andalucía pero mis raíces es Catalunya, és aquí.

Tot i així, dins la dialèctica Catalunya-Espanya, la Sandra no es posiciona ja que desconeix les reivindicacions catalanes. Cal recordar que la Sandra té un baix nivell d'instrucció, al mateix temps que els tres treballs setmanals fan que disposi d'escàs temps per estar informada de l'actualitat, i encara menys per estar al corrent de les reivindicacions polítiques.

Entrevistador: I per exemple, si viatges per Espanya i sents comentaris sobre Catalunya, sobre les reivindicacions catalanes... tot això com ho perceps? Com ho sents?

Sandra: Bé...

E: Per exemple, amb el tema aquest de l'estatut que hi va haver canya a Catalunya des de Madrid o des de diferents llocs d'Espanya tu què senties quan passava tot això?

S: No sé... no...

E: Et senties molt involucrada, no... vull dir, tot aquest fet que demanin més diners pel finançament català, etcètera, etcètera... des del govern de la Generalitat, creus que ha de ser així, creus que no... no sé si m'explico, eh! Vull dir, ara la Generalitat està demanant més diners al govern de Madrid, per tot el tema del finançament...doncs, creus que sí que s'ha de demanar aquests diners, no s'ha de demanar...

S: No sé... no sé... yo siempre pienso que si es para bien pues sí, no sé... no...

E: lo important una mica és el que deies abans, no? Que tu si que et sents com a catalana, que ho tens claríssim. Que la teva vida és aquí, la vida dels teus fills és aquí...

S: Sí, yo lo que tengo claro es que si no trabajo no me dan un duro en ningún sitio...

Així doncs, la presència de la Sandra en xarxes relacionals, socials i laborals on el català té molta presència fa que l'estigui incorporant amb molta rapidesa. I, per tant, la Sandra mostra fins a quin punt són d'importants els elements estructurals a l'hora de definir les pràctiques lingüístiques i actituds lingüístiques.

16.3. Una mirada global: Els factors explicatius de les aproximacions puntuals

Fins ara s'ha intentat explicar les trajectòries vitals dels quatre entrevistats i les condicions de possibilitat que han marcat les seves pràctiques lingüístiques i usos lingüístics. Així, els usos lingüístics d'aquest grup són majoritàriament castellans tot i que, en un dels casos es tendeix a un increment del català i, en canvi, en l'altre es tendeix al manteniment dels espais on domina la llengua catalana.

Tal com s'ha anat veient la raresa d'aquest grup rau en els "accidents" o factors explicatius que han impulsat que les condicions d'existència de partida no hagin dut a un model d'allunyament lingüístic com el que s'analitzarà més endavant. Així, aquest grup està format, llevat del Fernando, per individus que disposen d'un capital cultural i social força limitat ja que les seves trajectòries formatives són minses. Així, aquestes mancances formatives, propicien una convergència amb el castellà en les interaccions quotidianes. No obstant això, són persones molt vives que han aprofitat les oportunitats que se'ls hi ha presentat. I per ells, el català forma part d'aquests recursos que s'ofereixen en oportunitats puntuals o accidentals de la vida.

Al mateix temps, tot i provenir d'espais geogràfics on es concentraven persones del mateix origen, i on el contacte amb autòctons era força limitat, van poder aproximar-se a ambients més catalanoparlants. El Fernando contacta amb el català durant la seva trajectòria laboral al món educatiu i la seva trajectòria política a l'ajuntament; el Juan s'aproxima al català gràcies a la seva trajectòria ascendent en l'àmbit laboral; el divorci de la Sandra va possibilitar l'oportunitat de treballar en un ambient catalanoparlant i, per tant, la coneixença d'una llengua que fins aleshores havia passat desapercebuda en la seva quotidianitat. I, finalment, la tradició familiar del Rafael va fer que de ben petit s'aproximés a un teixit associatiu català i, al mateix temps, a un treball on el català és la llengua vehicular.

Per tant, el treball ha tingut una importància cabdal en les pràctiques lingüístiques d'aquest grup ja que configura bona part de la trajectòria vitals dels entrevistats. Concretament, en el cas de la Sandra, s'ha vist com el treball li permet conèixer i aprendre la llengua catalana però, al mateix temps, li obria les portes a ambients i espais que fins aleshores no coneixia. Així, a partir de l'àmbit laboral configura una nova xarxa de relacions on el català és la llengua vehicular tot i que ella no el parli.

Així doncs, aquestes experiències vitals han propiciat que els membres d'aquest grup identifiquin la llengua catalana com a llengua de poder i li atorguin un alt valor simbòlic ja que és la llengua que guia l'entorn laboral. Aquest fet promou que les diferències entre catalans autòctons i nousvinguts siguin molt més remarcables que en els grups anteriors ja que han participat d'ambients on les dues llengües han adquirit molt protagonisme.

Per tant, les pràctiques lingüístiques d'aquests individus van estretament relacionades amb l'alt valor simbòlic que atorguen a la llengua. Si bé, el Rafael, el Fernando i el Juan identifiquen la llengua catalana amb l'ambient jerarquitzat de la feina o amb espais amb una posició social més ben valorada. Per la Sandra, la llengua ha sigut un dels eixos de la seva nova trajectòria vital i, per tant, tot allò relacionat amb la llengua catalana és considerat com a quelcom positiu. No obstant això, les trajectòries lingüístiques d'aquest grup no estan del tot configurades ja que, arran de les

seves trajectòries vitals poden sorgir nous "accidents" que els aproximaran al model d'allunyament lingüístic o de proximitat.

17. Model d'alt distanciament lingüístic: Castellanoparlants monolingües

En la mesura que es tracta d'uns models que no són compartiments estanc, es posa de manifest la transversalitat d'algunes variables i característiques que van apareixent en cadascun dels perfils plantejats. Aleshores, perquè la coincidència de variables i característiques no genera homologies en les practiques i actituds lingüístiques? La resposta s'ha d'articular al voltant del paper cabdal jugat per les condicions de possibilitat i la idiosincràsia de les diferents trajectòries vitals. Si bé hi ha variables coincidents en les pràctiques dels entrevistats, existeixen tot un seguit de condicionants (posició ocupada a l'espai social, condicions objectives d'existència, espais relacionals, etc.) que possibiliten o no l'aproximació a la llengua. És des d'aquesta perspectiva que s'encara l'anàlisi d'aquest darrer model que, com il·lustra l'enunciat del capítol, es caracteritza per representar aquell grup d'individus que viuen la llengua catalana amb més distància. L'objectiu passa, així, per establir els factors explicatius que influeixen directament en aquest estranyament lingüístic.

Com s'acaba d'exposar, en el present model les diferents persones entrevistades presenten un distanciament tant lingüístic com, en alguns casos, simbòlic envers la cultura pròpia de Catalunya. La mínima presència de la llengua i el desconeixement de la història, la política, la cultura i, en definitiva, de la realitat present a Catalunya arriba aquí al seu màxim exponent. Es produeix un allunyament de tot discurs de referencialitat catalana.

L'estructura de sentit d'aquestes persones s'articula principalment al voltant de quatre aspectes: l'àmbit laboral, la família més propera, la quotidianitat del barri o el poble i uns consums culturals allunyats de qualsevol referencialitat "*catalana*". Es tracta de quatre espais completament centrals en el si de les múltiples trajectòries analitzades. Les diferents persones analitzades, totes elles de classe treballadora, estableixen l'espai laboral com a espai de la pròpia construcció identitària. A la vegada, les diferents

maneres de fer-se presents en l'espai del lleure, els contactes que s'estableixen amb la família d'origen, les pràctiques i actituds lingüístiques, els models de socialització establerts en relació als fills, la relació amb la parella i la seva família, etcètera, tot plegat són indicadors d'una manera de ser, són indicadors que els situen en l'espai social.

Paral·lelament a les estructures que doten de sentit les seves trajectòries cal tenir present el gruix de variables explicatives que en bona mesura homogeneïtzen els integrants d'aquest model i els acaben posicionant en el si dels diferents espais socials. En aquest cas, es tracta d'un grup d'individus d'origen treballador que van realitzar, o bé ells o bé els seus pares, un procés migratori dur, costós i complex. Són individus que, majoritàriament, disposen d'uns capitals culturals i socials més aviat reduïts. A la vegada, la ubicació dins d'una mateixa zona geogràfica (barris on el seu moment s'hi va assentar majoritàriament la població procedent de les migracions dels anys 50 i 70) ha consolidat la lògica de la *homogeneïtat social* que ha impedit la penetració real del català. El contacte amb els catalanoparlants és més aviat reduït i es limita, especialment, a l'àmbit laboral i, en el cas de donar-se, l'àmbit educatiu dels fills. Es tracta d'unes trajectòries que s'han desenvolupat en entorns on la densitat lingüística del català és reduïda. En la mesura que els espais d'interacció social es poden vehicular en castellà no es percep la necessitat objectiva d'aprendre el català. A més, caldria afegir-hi la norma lingüística general dels catalanoparlants —adaptació al castellà quan l'interlocutor utilitza aquesta llengua o se suposa que l'utilitzarà— que ha estat, almenys fins als darrers anys, la norma general en la lògica de les tries lingüístiques.

En un altre ordre de les coses, l'homogeneïtat del barri on han viscut i s'han socialitzat ha fomentat la constant retroalimentació dels referents culturals i simbòlics d'origen per mitjà de l'intens contacte entre individus del mateix origen. Com apunta Casas:

El procés migratori implica la desaparició de la família extensa o la separació dels membres de la unitat familiar. (...) En aquest sentit, la convivència amb d'altres famílies del mateix origen en el context d'immigració permet la creació de xarxes solidàries i d'ajuda mútua entre la comunitat d'origen que, d'alguna manera, poden suplir la família extensa. (Casas *et al.*, 2003:58).

En definitiva, són tot aquest seguit de factors estructurals, juntament amb les pròpies lògiques de cadascuna de les trajectòries analitzades, el que permet entendre les disposicions lingüístiques dels integrants d'aquest model. Si bé hi ha una certa homogeneïtat en les pràctiques —com apareix en el títol del model es tracta de castellanoparlants monolingües⁶³— les reflexions al voltant de les mateixes difereixen en funció de l'accentuació d'unes o altres variables. En aquest sentit, l'anàlisi ha permès delimitar l'existència de diferents matisos en els discursos i actituds presents en les lògiques d'allunyament lingüístic.

17.1 Els factors estructurals que marquen les trajectòries: la posició social i les condicions objectives d'existència

Abans de veure les diferents dinàmiques lingüístiques cal determinar aquells elements contextuals que han condicionat amb més o menys força les trajectòries dels diferents entrevistats. En aquest sentit, l'anàlisi de les variables de posició⁶⁴ permet afirmar que es tracta d'un grup prou homogeni. Des d'aquest punt de vista, es procurarà destacar aquells aspectes que han intervingut —i intervenen— al llarg dels seus itineraris vitals en la consolidació d'una determinada disposició lingüística. En termes generals, aquest grup el conforma un seguit de persones —tan siguin de la generació més jove com més adulta— de classe treballadora, arribats durant les migracions o nascuts aquí fills d'aquests immigrants, que d'una manera o altra no han acabat de reeixir en les seves expectatives vitals o, en el cas de les generacions més velles, no s'han caracteritzat per tenir expectatives de mobilitat social. És a dir, una anàlisi detallada dels seus discursos permet inferir un cert desencís en algun

⁶³ Segons l'Enquesta d'Usos Lingüístics del 2013, un 55,1% de la població catalana té el castellà com a llengua inicial i el 50,7% té com a llengua habitual el castellà. Aquesta diferència entre llengua inicial i llengua habitual assenyala la importància de les mudes lingüístiques en funció de l'espai social on es produeix la interacció lingüística. Davant aquestes dades, cal posar de manifest que aquest model és sense cap mena de dubte altament significatiu i estadísticament rellevant. Des d'aquesta perspectiva, si bé la present tesi es centra en l'establiment de models a partir dels discursos i les pràctiques dels entrevistats, s'ha procurat no perdre de vista aquesta realitat estadística.

⁶⁴ Veure taula de variables a l'annex.

aspecte de les seves trajectòries. En bona mesura no han vist assolits part dels seus objectius vitals. Així, per exemple, s'hi encabeixen individus —especialment aquells que conformen la generació més jove— fills i filles de persones que van venir a Catalunya durant les grans migracions dels anys 50 i 70. Aquests fills no han aconseguit (o almenys no han assolit les expectatives inicialment creades) realitzar un salt qualitatiu en relació a la posició social dels seus progenitors. De fet, en alguns casos, es dona una mobilitat social invertida. És a dir, un procés de davallada social en relació als seus progenitors. Són individus que no han realitzat grans gestes ni assolit posicions predominants dins l'entramat social, senzillament han reproduït una trajectòria paterna basada en el treball dur, una certa endogàmia familiar i la centralitat del "barri" com a àmbit d'interacció quotidiana.

En definitiva, aquestes generacions joves constitueixen un grup poc "cridaner" però força representatiu de les formes de sociabilitat d'aquells fills de "vells immigrants" que han acabat reproduint algunes de les lògiques dels seus pares i que, en molts casos, han acabat reproduint alguns dels mecanismes d'interacció del lloc d'origen dels pares i mantenint una cert allunyament de la llengua catalana i el que s'ha denominat com a "*món dels catalans*".

En aquest sentit, a mode d'exemplificació, aquest model es centrarà en les històries de vida d'alguns dels entrevistats més significatius que l'integren, la Marina, la Jesica, la Lucía, l'Amaya, la Raquel, el Primitivo, el Paco i el Faustino. En tant que les seves vivències i interpretacions relatives a Catalunya, els catalans i la llengua permeten veure les característiques generalitzables al grup, en mostren tant els seus límits com la importància de no perdre mai de vista el salt existent entre les categories "típiques" i la manera com els individus despleguen la seva experiència social.

Reprenent l'eix central d'aquest punt, caldria apuntar més detalladament la posició social —i els capitals— ocupada per aquestes persones. El coneixement de les seves condicions de possibilitat permetrà entendre el perquè de determinades tries, posicionaments i actituds davant la llengua i el país. Cal però no perdre de vista que ni allò que ve donat per unes determinades

condicions de possibilitat és inamovible o inalterable; ni allò que “escollim” o “fem” és lliure de condicionaments socials. És prou evident que les nostres decisions i pràctiques, tot i ser actes formalment no condicionats, guarden una relació molt directa amb la nostra posició social. La nostra trajectòria marca els nostres posicionaments, allò que del que ens podem apropiari i del que no. Es des d'aquesta perspectiva que s'ha d'encarar l'anàlisi i l'observació de les diferents particularitats dels entrevistats.

En primer lloc es presenta a la Marina. Nascuda a Mataró l'any 1972 és una dona de classe treballadora filla de pare català i mare procedent del País Valencià que han treballat durament durant tota la seva vida. Malgrat les expectatives i els esforços que els seus pares van dipositar sobre ella, la Marina no disposa de massa capital cultural. Com ella mateixa comenta, malgrat la consciència de la seva capacitat per assolir l'èxit escolar va decidir abandonar els estudis al començar la secundària (B.U.P.):

Marina: He hecho hasta primero de BUP solo, y ya está. Me saqué el graduado escolar, hice el primero de BUP y ya lo dejé. Me puse a trabajar.

(...)

E: Molt bé. I a part d'això, sí que has estudiat perquè has estat en una escola taller.

M: Sí, en dos he estado, en la escola taller uno y en la dos he estado. Haciendo un módulo de carpintería. Bueno, me saqué el auxiliar de veterinaria en un centro de esos privados, Centro Idea en Barcelona. Eso fue después de muchos años porque a mi siempre me ha gustado el tema de los animales. Lo que pasa es que es difícil encontrar trabajo solo con un auxiliar. Pero bueno, me saqué eso. Lo único que me he sacado.

(...)

E: Val, i com t'anava l'escola?

M: Bien, yo era de las que no necesitaban estudiar. Como no necesitaba estudiar pasaba un poco. Entonces eran notas a mi madre: “Se podría sacar lo que quisiera pero no quiere”. Pero bueno, me ha ido bien. Como no necesitaba estudiar, cuando llegaban los exámenes me ponía a empollar un poco y aprobaba. Siempre me ha a pasado eso.

Aquesta mena de lògica del “pasotisme” que s'aprecia en la trajectòria formativa també es detecta en l'àmbit laboral. Acostuma a fer un munt de feinetes de diferent índole, sense plantejar-se massa quin serà el proper pas; resta, en certa manera, subsumida dins una lògica de l'anar fent, l'anar tirant. En termes de posició, doncs, ocupa una posició d'alta vulnerabilitat i inestabilitat accentuada per un camp laboral fràgil i inestable:

Entrevistador: Llavors has fet feines de...

Marina: He hecho de todo: mozo de almacén, he estado de cuidadora de animales, en el textil que antes había mucho en Mataró, he hecho dos campañas de estas de ventisca... He tocado un poco lo que ha ido saliendo. En hoteles, manipuladora... de todo un poco.

(...)

E: Tu treballes?

M: Sí, ahora sí. De forestal en la campaña de ventiscas que ha hecho la Generalitat con contrato de tres meses. Al mes que viene ya se me acaba.

El fet que hagi tornat a viure amb els pares després de diverses etapes d'emancipació són, també, un reflex de la fragilitat de la posició social ocupada:

Marina: Sí, mis abuelos vivían abajo y cuando mi padre se casó le dieron esto que era el terrado y se hicieron el piso ellos. También reformando.

Entrevistador: I te l'has quedat tu?

M: No, yo vivo aquí con mis padres.

E: Ah! Tu vius amb ells aquí?

M: Sí, sí.

E: Ah! Ostres, està molt bé. I no t'has pensat en independitzar-te?

M: Sí, si me he independizado unas cuantas veces pero siempre he vuelto. No me han ido muy bien las cosas y siempre he vuelto.

Malgrat la seva feblesa posicional és una persona que sempre s'ha espavilat sola. Té recursos per ensortir-se'n i els utilitza. De fet, al llarg del seu relat desprèn altes dosis d'intel·ligència i és obvi que amb unes altres condicions de possibilitat hauria pogut reeixir en la seva trajectòria educativa. En certa manera, s'autoconcep com a "inadaptada" o "rebel". De fet, té una xarxa relacional força minsa —ni la xarxa familiar esdevé un reclam per ella— i no està inserida en cap col·lectiu associatiu o activitat que la posi en relació amb grups més amplis:

Entrevistador: I associacions de veïns i així coneixes del barri?

Marina: No, sé que antes había la Asociación de Vecinos del Barri de Cerdanyola pero, ahora no sé si está. No lo sé.

E: Tu no has participat en cap associació?

M: No, nunca.

E: I a les manifestacions que es fèien abans per reclamar una plaça?

M: Se que ha habido manifestaciones, con lo de los estudiantes que no sé que es lo que iban a hacer. Pero yo nunca he participado.

(...)

E: Pero no tens familiars que hagin anat a veure?

M: No, que yo me acuerde no. Mi madre tiene la familia en Puertollano. Bueno, tiene algo de familia en Puertollano. Hace años fuimos y yo me acuerdo como ir de vacaciones. Lo recuerdo lejanamente. Y de mi padre por Murcia no sé si tiene familia.

E: De Murcia, Valencia, en tens alguna referència, hi has anat?

M: A Murcia nunca he ido y a Valencia me parece que he pasado por ahí.

Malgrat formar part de la generació de la "transició" i, per tant, amb possibilitats d'ésser partícip de les millores socials, tant pel que fa en termes

econòmics i laborals com educatius, la Marina és l'exemple d'aquell sector social que no ha pogut accedir a l'ascensor social. No ha progressat més que els seus pares. De fet, hom té la sensació que, més aviat, s'ha produït un descens social —mobilitat social invertida— i que, accentuant el dramatisme de la situació, ella n'és plenament conscient.

En segon lloc, la trajectòria de la Jesica ofereix algunes similituds amb l'anterior. Nascuda a Mataró l'any 1969, el seu pare procedeix de les migracions dels anys cinquanta i la seva mare és filla de Mataró, ha viscut al barri de Cerdanyola tota la vida. És filla del "barri" i, per tant, presenta una identitat de barri —un lligam sentimental— molt accentuada. Els seus pares de classe treballadora van treballar al tèxtil, en una carnisseria i en el món de la nàutica. La seves trajectòries educativa i laboral presenten certs dèficits pel que fa a aquests capitals. Com molta gent de la seva generació va cursar primària per començar a treballar tot seguit:

Entrevistador: Us van tenir a vosaltres i vau anar a una escola del barri o a un altre lloc?

Jesica: Jo vaig anar a Sant Josep i el meu germà va anar a La Llàntia.

E: I com és aquesta diferència?

J: No sé. Bueno, és que nosaltres, jo per exemple vivia amb la meva àvia molt de temps.

E: Vau estar amb l'àvia?

J: Sí. I lo que allà era más a prop era La Llàntia i el Sant Josep que estava a prop.

E: Llavors l'àvia us recollia i això, però el fet que anéssiu a escoles diferents era perquè una era de nens i l'altre de nenes?

J: Sí, és que Sant Josep només era de nenes.

E: Llavors quan vau acabar l'escola vau anar a l'institut?

J: No.

En bona mesura ha heretat l'*ethos del treball* present en la trajectòria dels seus pares. De l'anàlisi de la seva trajectòria laboral es desprèn la màxima de l'experiència positiva del treball com a font d'ingressos. El seu discurs és força clar: "*Allò més important és treballar*". El treball esdevé una font de dignificació personal. No obstant, té molt clara la importància d'una bona trajectòria educativa, per aquest motiu té moltes esperances dipositades en les seves dues filles. Elles han d'assolir el que ella no va poder assolir, allò que els seus propis pares haurien volgut per ella. Reprenent l'àmbit laboral, del seu discurs es desprèn, com ja s'ha enunciat, que aquest és un element central en la seva vida. Malgrat la temporalitat o els mals moment sempre cal cercar-lo i aprofitar-lo:

Entrevistador: Us vou posar a treballar.

Jesica: Sí.

E: Aleshores es treballava abans que ara, es començava als 14.

J: Als 13.

E: Això, 13-14. Llavors et vas posar a treballar. Vas trobar feina enseguida?

J: Sí, sí.

E: Aquí al barri també?

J: Sí. Del tèxtil.

E: Al tèxtil en una fàbrica?

J: Sí.

E: A la mateixa que la teva mare?

J: En un taller. No, en un taller petit. I en altres coses. He tingut una panadería, trabajo aquí en el Carrefour, últimament he treballat al supermercat Simply.

E: I ara què estàs fent?

J: Ara res.

(...)

E: I fins ara sempre has treballat. No havies estat mai a l'atur?

J: Quan les nenes eren més petites però, sempre he estat treballant.

(...)

E: Em vas dir que havies estat treballant en una *panadería* o que era teva la *panadería*?

J: Era meva. Sí, era autònoma.

E: I la vas deixar, per què?

J: Perquè va afliixar molt, *luego* las cosas no eren com m'havien dit, les qüestions econòmiques... Vaig estar 4 o 5 anys.

E: Però no depenia totalment de tu o era una cadena.

J: Era una franquícia el Forn Maresme. Llavors de dilluns a diumenge, *ningún* dia de festa. Les nenes petites. Aguanté 4 o 5 anys i me'n vaig anar al Carrefour. Al Carrefour fan contracte d'un any només i, *bueno*, vaig sortir del Carrefour i vaig venir aquí.

(...)

J: No vuelven a coger otra, como te digo... cogen a gente fija, a lo mejor 30 personas y hasta de 2 años no vuelven a hacer otra campaña para otra gente fija, o dos o tres años. Y si te interesa bien, cuando yo salí, por ejemplo, la chica que vive debajo mía, ella entró a Carrefour y a ella la dejaron fija con un horario de veinte algo de horas. A ella le interesó por lo niños y a los 3 meses ya la hicieron fija. Yo estuve un año, también nos dijeron que nos iban a dejar fijas pero algo hubo con la seguridad social que metieron a gente de fuera, gente peruana y venezolana y nos tuvieron que dejar en la calle. Los que salimos, salimos.

(...)

E: I ara estàs buscant feina.

J: Estic cobrant l'atur però ja no puc estar més a casa.

E: Et poses nerviosa?

J: Oh! Molt malament, sóc diabètica i als primers mesos sucre. No era el mateix ritme, no era el mateix moviment. Fatal, fatal. Ara me'n vaig cada dia i me'n vaig a andar.

Com s'ha comentat anteriorment la seva trajectòria educativa és curta. Aquesta mancança formativa és quelcom que la marca i per aquest motiu diposita les seves esperances en les seves filles. D'altra banda, la centralitat del món del treball —a banda dels problemes econòmics que se'n desprèn— fa que visqui amb molta angoixa l'actual situació d'aturada. La Jesica es veu una

dona lluitadora que en moments de fragilitat —cas de l'aixecament d'hipoteca— acaba reeixint:

Entrevistador: Llavors aquest pis és de compra?

Jesica: Sí.

E: I el vas comprar amb ell o amb la parella anterior?

J: Lo compré con la pareja anterior pero cuando yo me separé —él debía dinero del piso, como él no pagaba— hice levantamiento de hipoteca y lo puse a él dentro de la escritura.

E: ¿Y eso que es del levantamiento de hipoteca?

J: Pues levantamos la hipoteca que tenía, pagué por levantar la hipoteca y liquidar esa hipoteca y entonces abrimos otra hipoteca nueva.

La propietat del pis i l'estabilitat laboral de la seva parella són dos elements fonamentals per situar-la en una posició estable. Malgrat l'atur i l'actual conjuntura econòmica l'economia familiar va tirant. Això sí, sense abandonar mai una posició de classe treballadora.

D'altra banda, pel que fa al capital social i relacional es diferencia completament de l'anterior entrevistada. En aquest cas, la Jesica ha mantingut relació amb la Casa de Andalucía (no d'una manera activa però sí com a "consumidora" dels seus actes) i ha mantingut el contacte amb el seu grup d'amigues amb les quals encara surt de "festa". El barri i les amigues de total a vida esdevenen el corpus central del seu lleure:

Entrevistador: Has estat en alguna associació com a la Casa d'Andalusia o d'altres?

Jesica: No.

(...)

E: Vosaltres teníeu alguna relació amb la Casa d'Andalusia?

J: Sí, sí

E: Com a associació és important?

J: Sí, salen mucho al Rocío, hacen muchas fiestas, hacen muchas celebraciones... La verdad es que sí, sí, está muy bien.

(...)

E: Siempre he sido de las discotecas y me sigue gustando.

J: I vas a la discoteca?

E: Si cuando tengo alguna oportunidad, a lo mejor que quedamos para un cumpleaños y quedamos las chicas, sí voy.

En tercer lloc hi ha la Raquel. També nascuda a Mataró l'any 1966, és filla d'un paleta i una operadora del tèxtil que van venir d'Andalusia en la més extrema pobresa. Com la seva parella, ha viscut tota la vida al barri de Cerdanyola (Mataró) on actualment hi tenen un pis de propietat. Si bé no

presenta unes grans credencials formatives, a diferència de les anteriors entrevistades té, com la seva parella, estudis de Formació Professional.

Entrevistador: Llavors tu vas néixer al barri i vas anar a una escola d'aquí. A quina?

Raquel: La primera que recuerdo, ya no existe, fue el Colegio San Ignacio de Loyola.

E: Ja no existeix aquest col·legi?

R: No. (...) Había el colegio partido en dos, que era de un matrimonio, y entonces en un lado de la calle había lo que hoy en día se llama preescolar, que antes no había estos nombres, se llamaba de los pequeños y ya está, y entonces allí, en un local, de persiana. Pues allí me acuerdo que estuve con varios niños pequeños como yo pero de muchas edades. (...) Y luego cuando cumplías no sé si eran los 6, 7 años, yo para mí que era un poco más porque yo recuerdo que cuando yo hice la comunión que yo la hice con 8, fué cuando yo pasé a otro colegio que era de los mayores. Era un local grande también con muchos bancos colocados como en misa y había las mesas delante y había de todas las edades, pero de todas. Nos sentábamos por edades y desde allí a los nueve años pasé al colegio de las monjas, aquí en Cerdanyola, en el de San Miguel. Y aquí hasta que salí, con 14 años y me fui a Santa Anna a hacer Administrativa Auxiliar y puericultura.

E: Vale. Llavors et dediques a això? A puericultura ?

R: No, lo dejé porqué me quedé embarazada de mi hija y dejé los estudios. Me quedaba un año y medio para terminar la puericultura. Tengo la Auxiliar. Y dije que no, que no dejaba a la niña para estudiar. Y me he ido buscando la vida. Ahora estoy en paro.

Com en tants d'altres casos, les contingències vitals —en aquest cas un embaràs prematur— impedeixen la continuïtat dels estudis de la Raquel. Queda palès que en una altra situació hauria enllestit els estudis car en diferents moments del seu relat demostra interès per aprendre i pel coneixement. Fins i tot ara ha començat un curs d'informàtica que, malgrat potser no li serveixi per massa coses, ens demostra l'actitud proactiva que manté envers la formació. Aquesta posició envers l'aprenentatge es correlaciona completament tant amb les estratègies establertes com amb el discurs articulat al voltant dels estudis dels fills:

Entrevistador: ...llavors els teus fills han estudiat?

Raquel: Sí. La niña es periodista, está trabajando en Súper Pop de redactora.

(...)

E: Ella on va estudiar?

R: Ella estuvo aquí en el colegio y luego se fue a Santa Anna.

E: Però la universitat?

R: A Bellaterra. Pero ella dice esto, que el barrio es como un ghetto, que a ella el colegio le fue muy bien y que el nivel es muy alto. Ella dice que fue una buena base para aguantar luego lo que se le venía, y que lo que se le vino le pareció muy fácil. Ya te digo que han tenido mucha facilidad.

(...)

R: Y el niño está estudiando. Está estudiando Comunicación Audiovisual, Imagen y Sonido. Y está en Terrassa. Y es su primer año, está empezando.

E: Que bé, no?

R: Están encaminados. Por lo menos ella ya lo está. Y a éste aún le queda pero bueno...

E: I han anat a escoles públiques?

R: No, a privada. Lo hemos pasado muy mal aquí y bueno aún no nos recuperamos de hipotecas y de préstamos pero bueno, han ido a privadas.

Com s'ha exposat, l'educació dels fills ha estat quelcom cabdal en el seu projecte familiar. Han realitzat un important esforç econòmic a fi i efecte de poder assolir una estratègia educativa envers els fills que passava per educar-los en l'escola privada. Escola que és percebuda com a garantia i causant de l'èxit educatiu dels seus propis fills; per tant, l'esforç que això ha suposat ha valgut la pena. Malgrat l'actual condició d'aturada, la Raquel ha treballat tota la vida durament —majoritàriament sense contracte laboral— desenvolupant, així, una certa ètica de l'esforç i del treball. La progressiva precarització del mercat laboral al costat de la seva manca de formació l'han portat, en els darrers anys, a una vida laboral molt inestable per la via de les empreses de treball temporal. De nou, la inicial sensació d'ascens social queda bloquejada per uns capitals (econòmic i cultural) escassos:

Entrevistador: Llavors et dediques a això? A puericultura ?

Raquel: No, lo dejé porqué me quedé embarazada y dejé los estudios. Me quedaba un año y medio para terminar la puericultura. Tengo la Auxiliar. Y dije que no, que no dejaba a la niña para estudiar. Y me he ido buscando la vida. Ahora estoy en paro.

(...)

E: Clar. Sí. I llavors en què has treballat?

R: Pues mira, empecé, me enseñaron de confeccionista y estuve muchos años de confeccionista en talleres sin seguro.

E: Clar que després no et serveix per cobrar l'atur ni res...

R: No, no, que va. La única cosa que sí que me ha servido y eso sí que lo tengo que decir, es que bueno a mis hijos los he llevado yo al cole por la mañana a las 9 y luego entraba a trabajar. (...) Estaba sin seguro pero yo salía y me los iba a llevar.

(...)

R: Y entonces ahora sí que hace unos añitos que estuvimos montando un cortador, estuvimos 4 años, cerramos porque la invasión de los chinos y demás nos comían.

E: I què és un "cortador"?

R: Es donde cortan las telas de ropa. Entonces en el cortador están las piezas enrolladas, las corta y luego las confecciona. El cortador hace el patrón y todo lo demás.

E: Val. I què era un empresa familiar?

R: La montó mi marido, él era autónomo, yo no me puse autónomo ni nada. Yo estaba ayudándole a él. Yo confeccionaba prendas y luego cuando la cosa empezó a decaer, dejamos el cortador y yo seguí en un local chiquitín para la confección un par de años más, hasta que ya era imposible seguir. Había más gastos que beneficios. Entonces me apunté a las ETTs y a trabajar 3 días aquí, 2 allí, o que salía. He hecho de manipuladora, he trabajado en la "Velcro", he trabajado en empresas textiles. (...) Ahora no sale nada.

Pel que fa al capital social/relacional no presenta una xarxa relacional massa extensa. No s'ha incorporat —en cap de les seves besants— al teixit associatiu de la ciutat. De fet, es planteja el "món de l'andalusisme" com a

quelcom molt llunyà i gens referencial per a ella. D'altra banda, s'entreveu un model d'oci molt "*familista*", sense anar ni al teatre ni tenir massa dispendis. De fet, l'observació de la seva situació econòmica permet racionalitzar a la perfecció aquesta lògica de l'austeritat:

Entrevistador: Llavors no heu estat en relació amb les associacions del barri ...

Raquel: No. Además con todos mis respetos, mi madre es de Córdoba pero ni ha vuelto a ir desde que vino aquí a los 9 años, ni ha tenido ya relación con los andaluces.

(...)

R: Íbamos al centro, al cine, a la discoteca, pero poco más. Porque cuando estábamos en Santa Anna era bajar al colegio te ibas a coger el autobús y vuelta para casa.

E: I aneu a teatres o a concerts o viatges.

R: No. Viajar, en vacaciones y siempre al mismo sitio. A la montaña, en Benasque.

El quart exemple és la Lucía. Nascuda l'any 1964 a un poblet de la demarcació de Badajoz va arribar a Catalunya l'any 1970. En aquest sentit, la informació obtinguda sobre el lloc d'origen i la trajectòria del pares a l'origen és molt escassa. Cal tenir present que era molt petita i, per tant, tot el que pot saber de la seva vida a l'origen ha estat transmès per via paterna. Els seus pares —probablement sense estudis— treballaven al camp i, com tants d'altres, es van veure obligats a emigrar cap al Principat:

Lucía: Algo. Algo, pero ellos tampoco... Se han relacionado siempre con gente del pueblo, de... de Murcia, de Badajoz. A lo mejor de Madrid, de Toledo. Pero el barrio era... todo paisano, como le dicen ellos. Son todos paisanos.

(...)

L: Y desde allí, pues, a su sitio. A Badajoz. Y luego ya pues empezó a trabajar en los payeses, con este paisano de allí del pueblo, que se traía gente del pueblo para trabajar y eso. Y entonces ya, pues se puso a trabajar con los pollos, con Ramón Moré, y ya nos vinimos nosotros. O sea, ya nos trajeron a nosotros.

La Lucía ha viscut tota la seva vida a Catalunya. No obstant, porta incorporat un *habitus* on s'ha reificat l'origen a partir del qual es desenvolupa un discurs abrandat sobre les meravelles d'aquest "*El Dorado*", aquest lloc d'origen. Aquest lloc d'origen apareix sempre idealitzat. La Lucía en lloca constantment les seves qualitats (les actuals); en canvi, no parla del seu passat i del perquè tothom va haver de marxar.

La Lucía arriba a Mataró just quan s'ha encetat la modernització urbanística del barri de Cardanyola. Malgrat encara hi ha camps i esplanades ja no es troba amb el protobarri que hi havia a principis dels anys seixanta. Ja hi ha carrers asfaltats, aigua corrent i llum; a la vegada, es troba amb un barri ple

de gent immigrada, alguns coneguts, fet que fa menys traumàtica la migració. Al mateix temps, ja pot accedir a l'escola pública i no ha de passar per les primeres acadèmies existents al barri:

Lucía: Sí. Era un barrio. Lo que pasa que había poquita cosa. A lo mejor, estaba la calle Valencia, estaba la calle donde vivíamos nosotros. Almagóvares, Victoria... O sea, calles más principales. Esto de aquí, aquello... Lo de la Avenida Puig i Cadafalch eran torres...

E: Torres?

L: Sí. En este... en este... lo que es en este sitio, esta zona, estaba este bloque. Lo más viejo es esto. O sea, eran calles no tan habitao como ahora. Era todo, pues, campo.

E: I els carrers estaven asfaltats?

L: Sí, esta sí. Lo que pasa que claro, a lo mejor ya cruzabas pues ya te encontrabas el campo. Para ir al colegio teníamos que pasar por... por campos.

La Lucía recorda perfectament els primers anys a Cerdanyola. En relació a l'habitatge explica que, en primera instància, van viure en un soterrani. No obstant, hom s'inclina pensar que es tractava d'uns baixos o quelcom per l'estil i no un soterrani en el sentit literal de la paraula. Almenys aquesta és la interpretació realitzada arran del discurs de l'entrevistada. Ràpidament van canviar d'habitatge per accedir a un pis de dos habitacions i, finalment, a un pis de compra. Aquesta fou un dels objectius inicials de la família: accedir a un pis autònom on no s'hagués de compartir cap mena d'espai amb d'altres famílies.

Com s'ha dit, l'entrepajuda i el teixit social del barri esdevenen un record intens en la memòria:

Entrevistador: Llavors, quan vau arribar aquí, hi va haver gent que us va ajudar?

Lucía: Sí, mi tío. Mi tío. Un hermano de mi madre. Es el que nos trajo aquí a Mataró.

E: I us va ajudar a trobar pis i tot això.

L: Si. Ya cuando mi madre vino, cuando vino mi padre la primera vez, que lo echaron fuera, vino a su piso. Vino a vivir con él. O sea, mi hermano y él. Y ya de segunda, cuando vino ya tenía buscao el piso, tenía buscao el trabajo. Mi madre cuando vino, ya tenía mi padre buscao el trabajo pa ella, el trabajo pa mis hermanas. Ara ya venían... Veníamos colcaos. O sea, ya.

E: I després, la ciutat, com s'organitzava per acollir la gent, com ho feien per ajudar, no? Perquè ara amb els immigrants també es fa, no?, d'aj...

L: No había ayuda ninguna. Ninguna, ninguna, ninguna. Si trabajabas bien, y si no, no trabajabas, pues nada. No como las ayudas que hay ahora. No había nada de ayudas. Ni pa buscarte piso, ni pa pagar la luz, ni el colegio, ni pa pagarte libros... Nada.

E: I la parròquia del barri, tampoc?

L: (Fa que no amb el cap) Hay no había ayudas ninguna.

E: Ni escola d'adults... No hi havia res.

L: Nada, nada, nada. En el barrio la única escuela que había era los Salesianos, que era de pago. Que era de curas. Estaba el público, el Peramás, que era el primer colegio que se hizo aquí. José Montserrat, que también era de dinero, era pago. Y la de las monjas.

Sagrado Corazón. Y ya está. Esos eran los colegios que habían. Luego estaba la parroquia, que era el único cine que había.

E: No hi havia ni un casal.

L: Luego, a partir de unos años...pues el centro cívico lo hicieron hace unos quince años. (...)

E: I després, hi havia associacions del barri...

L: Sí. Bueno, no era asociación. Era... los comunistas. Era un partido, que se dedicaba, pos, a arreglar todas las cosas del barrio. A preocuparse del barrio, que esté mejor... Es como ahora. Hay también ahora el desto de vecinos, la asociación de vecinos. Pero los que más esos es eso. El Partido comunista, que hay es donde íbamos siempre, porque te organizaban a lo mejor un... para aprender a bailar, te ponían unos billares para ir a jugar los niños. Y cosas así. Pero lo que hay ahora, nada.

És evident que als anys setanta no existeix l'estat del benestar que més tard arribarà. L'entrepajuda esdevé un element de primer ordre car l'administració pública no fa res per ajudar als veïns. No serà fins les mobilitzacions veïnals i polítiques que es començaran a implementar polítiques públiques de desenvolupament del barri. La Lucía recorda que el seu oci era un oci informal, de carrer: jugar pels camps, anar amb bicicleta, etc. Serà a partir de la tasca dels veïns i el PSUC que es començarà a reglamentar algun tipus d'oci: organització de balls, casals pels infants, etc.

L'entrevistada tan sols ha realitzat estudis primaris —a l'escola pública del barri—. Finalitzats aquests estudis primaris enceta la seva trajectòria laboral. Des d'una perspectiva de la narració, es dona una significativa manca de discurs en relació a la seva pròpia trajectòria. L'escola i tot allò que l'envolta s'ha convertit en un món certament allunyat. Es percep un clar distanciament de classe. L'àmbit formatiu queda relegat a segon terme. La lògica del pragmatisme s'imposa: la inversió en la trajectòria laboral era més necessària/avantatjosa que no pas la continuació dels estudis.

Entrevistador: Llavors, vas anar a la guarderia aquí, i després vas anar a una escola.

Lucía: Sí.

E: A quina escola vas anar?

L: A Peramàs.

E: I era una escola... bueno, del barri de Peramàs.

L: Aquí, aquí abajo.

E: Anaves aquí mateix.

L: Fue el primer colegio que había.

E: Sí. I després de l'escola vas anar a treballar?

L: A trabajar.

En relació a les seves mancances formatives la Lucía explicita les seves dificultats per estudiar: *“Soy muy pardilla”*. Aquesta dificultat provoca que acabi construint el clàssic discurs on es fa de la necessitat virtut: *“No me gusta estudiar”*. Per què no l’hi agrada estudiar? És prou evident que les seves condicions objectives d’existència no van permetre assolir uns hàbits favorables a l’estudi. Tant per les condicions econòmiques com per el capital cultural heretat que tenia.

Lucía: (...) Lo que pasa que yo soy muy pardilla pa estudiar.

Entrevistador: Si? No t’agrada?

Lucía: No me gusta estudiar. No, no. Ya es... Ya pa qué. Tengo mi trabajo, mi... Es decir. Si tuviera que meterme en otro sitio, ahora mismo cuando me quedé en paro. Si me hubieran obligao a decir, porqué tienes que hacer cursillos, tienes que hacer... entonces sí. Me hubiera puesto a hacer cursillos y cosas. Pero como tuve la suerte de no aprovechar ni el paro, porque terminé de trabajar y de seguida me puse a trabajar. Me aceptaron muy bien. O sea, no me pidieron “tienes que hablar catalán, tienes que hacer esto...” No. Lo único que me preguntaron “entiendes catalán?”.

No es planteja cap mena de disposició envers la formació i l’estudi. Tan sols, diu, en el cas que sigui necessari per assolir una feina faria alguna mena de formació (de nou la lògica del pragmatisme). Aquesta actitud, evidentment, ha comportat que hagi desenvolupat sempre feines poc qualificades. D’altra banda, cal advertir que el seu discurs mostra que té un gran principi de realitat. Malgrat no tenir massa formació és conscient de la seva situació i en la mesura dels possibles procura viure informada llegint diaris, escoltant la ràdio, etc. El fet de treballar com a dona de la neteja en un bufet d’advocats li permet accedir quotidianament a la informació escrita. Com s’ha esmentat més amunt, el poc pes específic del capital cultural dins del seu sumatori de capitals esdevé una de les claus interpretatives per entendre la no presència del discurs educatiu en el seu relat. En la mesura que aquest capital és més aviat petit és del tot lògic que no ocupi un lloc rellevant en el relat.

Pel que fa a la trajectòria laboral, aquesta es planteja en tres temps. En un primer moment (als catorze anys), treballa a una fàbrica tèxtil; en un segon moment, decideix treballar cosint a casa (fins i tot arriba a organitzar un petit taller amb sis dones més); i, finalment, arribada la crisi del tèxtil, troba feina netejant empreses (Telefònica, el bufet d’advocats, etc.). Es tracta de feines poc qualificades amb una alta vulnerabilitat. Hi ha algun element discursius

que caldria ressaltar: la insistència en el fet que per treballar, en aquella època, no et demanaven cap mena d'estudis:

Lucía: Ara ya venían... Veníamos colocaos. O sea, ya. (...) V: Para nada. Si te ibas de un sitio a otro! "No te interesa, eso, pues vale. Si no ese, sino el otro." Es que no te pedían nada. Es que namás te pedían "has terminado el colegio? A trabajar!" O sea que no te pedían nada. No te perjudicaba en nada.

Tal i com planteja el relat, la Lucía lloa el fet que no demanessin cap mena de formació. Ho veu com a quelcom positiu car això l'hi permet entrar dins la lògica laboral.

Entrevistador: Sí. I després de l'escola vas anar a treballar?

Lucía: A trabajar.

E: I vas anar a treballar al tèxtil?

L: Los catorce años. Salí del colegio, a trabajar.

E: I a on anaves? A una fàbrica?

L: Sííí. Yo fui a la modo, que era textil. Luego de allí, pues yo no me gustaba el apresto, y me vendían unas máquinas, y las cogí. Y ya empecé a trabajar pa mí. Siempre. En local, eh? Tenía gente trabajando. Tenía seis o siete chicas trabajando. I hasta que se ha terminado la faena. Se terminó la faena, que ellos empezaron a llevárselo a fuera y todo. Pues ya lo quité. Y ahora, pues... a limpiar. Pero bueno, estoy muy bien, eh?

E: Sí, a oficinas. En una empresa important, bueno, la més important.

L: Sí. Estoy muy bien. Ojalá dure! Hombre, me han hecho fija. Espero que... ara no se puede decir fija, pero bueno! Es otra tranquilidad. No tengo que estar pendiente del contrato que se acaba. Llevo cuatro años y a los tres meses me hicieron fija.

En certa mesura és conscient del seu "precarí" estatus laboral. Aquest estat de consciència li fa dir: *"Pero bueno, estoy muy bien, eh!"*. Es tracta d'una estratègia defensiva de reafirmació: *"La feina potser no es tant bona però joestic molt bé. Això és el que m'interessa"*. Això ho reforça amb la següent afirmació: *"Sí. Estoy muy bien. Ojalá dure! Ojalá dure! Hombre, me han hecho fija"*. L'accentuació d'aquest estatus laboral és interessant per copsar aquests mecanismes d'autoafirmació del seu propi ésser. Malgrat no ho explicita es té la sensació que la realització de tasques de neteja no les ha acabat de digerir massa bé. Especialment si es contempla la situació viscuda al bufet d'advocats on, a parer seu, es troba un xic maltractada o, si més no, percep que se la tracta amb certa condescendència i inferioritat.

Pel que fa l'àmbit relacional, cal apreciar que en diferents moments de la vida ha tingut un amplíssim capital social —sempre dins d'un cercle molt concret i tancat—. La Lucía forma part d'un penya cultural andalusa i és Costalera a una germandat. En aquest sentit, es constata que les seves xarxes

socials s'han vinculat sempre al voltant del fet cultural andalús. Fet que permet entendre el perquè d'algunes afirmacions i reivindicacions que realitza. Malgrat ha viscut sempre a Catalunya té sempre un ull mirant cap a Andalusia. La lògica del paradís —la terra promesa— preval en el seu imaginari. Malgrat pugui sentir-se catalana, la “tierra” sempre crida.

En termes generals, és plenament conscient que tot el que té s'ho ha guanyat treballant molt durament (tant ella com el seu marit). Incorpora el discurs del treball dur per reeixir en els objectius vitals; discurs que, de totes totes, procura transmetre a les seves dues filles. De les filles n'espera l'èxit educatiu, s'estableixen estratègies educatives per assolir-lo. En aquest sentit, la universitat no és tan sols l'objectiu de les filles sinó també de la mare. En el cas que no ho assoleixin la decepció i la frustració poden ser descomunals.

Com succeeix amb d'altres entrevistats, accepta la seva situació actual amb certa resignació. No obstant, si fos possible retornaria a “*el pueblo*” car té molt clar que el nivell de vida i els ajuts del govern són, allí, prou importants. El discurs de la nova immigració i l'ajut que reben és quelcom que porta molt incorporat. Troba completament injust la quantitat d'ajuts, diu, que reben els nouvinguts quan ella o gent com ella s'han hagut d'espavilar. De nou, la baula més dèbil de la cadena veu amenaçada la seva situació a causa de la nova immigració:

Lucía. Todo el mundo te habla de los inmigrantes. Todo el mundo. Mira, yo cuando vine aquí, eee... Cuando vinimos a Mataró, tú podías ir tranquilamente por la calle. Porque siempre habrá gente mala, no? Pero tú ibas por la calle y tú ibas con una tranquilidad... Salías a jugar al parque, salías a comprar, salías a bailar. Ahora no puedes. Por estas calles no puedes estar a las diez de la noche. (...) Desde pequeñita he estado trabajando aquí en Cataluña. A mí no me han dao nada regalao. Y sin embargo ellos han venio, se van a las asistentas sociales, y toma y toma (va donant cops de puny sobre la taula).

La cinquena persona entrevistada que conforma aquest grup és l'Amaya. Nascuda a Andalusia l'any 1934 és una dona de classe treballadora que arriba a Catalunya, amb pares i germans, fugint de la més absoluta misèria. El fet objectiu d'haver passat gana és quelcom que l'ha marcat moltíssim. La duresa de la situació viscuda a Andalusia és el que permet entendre la seva actitud envers Catalunya, on tot el que es troba és interpretat quasi bé com un regal. Aquesta duresa és el que preval en la memòria de l'Amaya:

Entrevistador: Perquè allà al camp, a Córdoba, no es guanyen gaires diners.

Amaya: No, perquè mi padre era del campo, labrador. Y entonces allí, pues, todo eran fincas de terrateniente. Y como teníamos aquella dictadura, que eran los ricos los que vivía, y los pobres te comían. Pues claro. Éramos del campo, de la labor, había que cultivar la tierra, sembrarla, cultivarlo todo, y la tierra no era tuya. Era de los señoritos aquellos, que te daban digamos ese trozo, no? Tú tenías que estar dos años cultivando esa tierra, porque había que desmontarla, labrarla y luego sembrar y recoger. Pero como era todo lleno de cotos de... de cotos. De caza. Pa luego los señoritos venían a cazar y a ponerse en los puestos. Claro, pues esos animales, le ponías la comida aquí en el plato, pues venían y se la comían. Lo que tú habías sembrado, cuando tú ibas a sembrar, digamos, no tenías cosecha. Que si venía el tiempo bueno que llovía, bien. Y si no llovía, tampoco. Pero si había un buen año, que había llovido y que tenías y decías “Este año vamos a coger trigo y vamos a coger (...) para todo el año”. Porque era lo que se ganaba, lo que se recogía pa to el año. Y entonces, claro, había tanto venao, tanto conejo y tanto... Pues se lo comían to, y no podías... nadie podía decir na.

(...)

A: Se pasaba hambre porque tú estabas todo el año sembrando y recogiendo, y pagando cuando llegara, y pidiendo to fiao, en las tiendas y en el pan. Pa cuando recogieras en agosto. Pues vendías el trigo. El trigo lo llevabas a la fábrica, hacías la harina, y la llevabas y ya tenías harina pa amasar. El pan lo amasaba mi madre. Yo hablo de mi casa, pero era todo en general. Y con la cebada ya se hacía cambalache y vendías la cebada y comprabas el aceite. Miles de cosas así. Y claro, si no lo tenías, llegaba agosto, y tú no podías pagar en la tienda lo que habías comido en to el año.

Com és evident, la situació de misèria els obliga a abandonar la seva terra natal per venir a Catalunya. El canvi, assenyala, és considerable. Venien d'un món completament diferent: un món rural. En aquest sentit, la contraposició rural-urbà és força accentuada. L'afectació que té sobre les consciències i l'estat anímic de la família immigrada és molt alta. La sensació de desarrelament i de desorientació és prou evident. Per sort, el fenomen de l'entrepajuda i la formació de xarxes socials de gent de la mateixa procedència van alleugerir els decalcaixos creats pel fet mateix de la migració:

Amaya: Y claro, un año así, y otro año así. Pues ya tuvimos que salir. Ya tuvimos que salir. Claro, que dicen “Es que se vinieron”. Claro que nos vinimos. Por eso yo ahora, cuando... a ver, si lo comparo bien o lo miro. Pero como yo he vivido aquello, y me vine con la necesidad, que por gusto, quien diga que se vino a Catalunya por gusto, eso es mentira. Porque si tú estás en tu casa a gusto, donde has nacido, no te vas a otro... a otra... sitio, que era como si fuera otro país. Y venir de Andalucía a Catalunya, era como si fueras a otro país. Porque era todo distinto. No sólo el habla, sino las comidas, la manera de ser, la manera de actuar. Todo, todo diferente. Por eso ahora cuando vienen los inmigrantes, y dicen “es que hay que ver, no sé qué, que porqué se vienen”. Y yo digo “Y no nos acordamos cuando nos vinimos nosotros?” Claro, dicen la gente “Es que nosotros veníamos al mismo país”. “Pues si que veníamos al mismo país, pero te dejaste tus... toa tu vida allí, tu casa. Y te viniste...” Nosotros tuvimos que estar en una habitación viviendo mis padres, mis hermanos y yo. En la casa de mi tía, hasta que ya nos compramos aquello. Y porqué veníamos cuatro, solteros, nos pusimos a trabajar. Que mis padres ya no podían trabajar, (...)Y entonces todo el dinero, juntábamos las cuatro semanas, y con aquello pues hicimos pa comprar el piso.

Cal determinar que l'experiència inicial és molt dura. Convivien sis persones en una sola habitació fins que van poder trobar un pis gràcies a les setmanades aportades per tots els germans i germanes. En un altre ordre de les coses, quan arriben al barri encara no s'ha produït el gran desenvolupament urbanístic del mateix. Les demandes dels nouvinguts dels anys 50 i principis dels 60 obligaran poc a poc a urbanitzar un barri que fins aleshores eren camps i quatre cases:

Entrevistador: Vale, lo primer, quan vas arribar al barri?

Amaya: Pues... En el 66.

E: En el 66. I ja hi havia moltes cases? O estava per construir?

A: Sí, ya había. Pero faltaba mucho. Yo vine a vivir allá a Cerdanyola, al centro, a un sitio, la plaza Villa Cristina. Y allí no había nada. Había, donde yo vine a vivir, un bloque que hicieron, de un... que yo lo había conocido. Un solar grande, que tenían allí huero, no? Y hicieron los bloques, y nos vinimos allí. Pero en la plaza no había nada, era todo escombros y campo. No había nada. Había las cuatro casas que habían hecho la gente que había venido en los cuarenta y cincuenta y por allí, pero de bloques nada, no había agua en las casas. Había agua en las casas, pero nos daban ya últimamente, ya cuando eso, 300 litros por familia. 300 litros para una familia. 300 litros en una casa donde veníamos, que en mi casa éramos siete. Se acababa el agua cada día. (...) Porque nosotros ya vinimos y compramos el piso. (...) Pero vaya, con to y con eso, pues, claro, lo pasé mal, porqué yo venía de Andalucía, de un aire muy libre. El trabajo era fatal, muy duro, pero era también... era en el campo. Y claro, llegaste aquí, te metiste en una fábrica, no entendía a nadie. Claro, a ti te entendían, pero según que gente, te contestaban y te decían.. te daban... vaya, te seguían la conversación. Y otra gente te decía "no, no, te tienes que espabilar pa entenderlo". Y claro, eso se sufre mucho. Luego de pasar, nosotros veníamos cuatro hermanos, empezamos a trabajar. Claro, con muchas fatigas. Porque todo era... se ganaba una miseria. Sí que todo también valía una miseria. Porque nosotros el piso que compramos nos costó 250.000 pesetas.

És prou evident que els inicis al barri també foren durs: sense aigua, sense serveis i vivint al caire de l'exclusió social. L'Amaya va evitar el barraquisme, però tanmateix va viure uns primers anys realment durs. El record d'aquesta misèria i penúries esdevé un eix central en la seva narració. Són fets "objectius" que han marcat la seva trajectòria i s'han solidificat a la seva memòria. No parla massa de relacions amb la gent o moments alegres. Es contempla, més aviat, davant un oli de traç gruixut on la misèria, les males condicions de vida i el treball constant són els eixos principals.

Pel que fa a la trajectòria laboral, si bé a la població d'origen treballava al camp -passant molta gana- a Catalunya treballa a una fàbrica tèxtil i posteriorment, després de la maternitat, acaba treballant pel tèxtil des de casa. Sempre ha realitzat treballs manuals poc qualificats, però una lectura superficial de la seva trajectòria ja permet veure que es tracta d'una persona

que ha treballat molt durament. El seu discurs es centra en el tipus de feina que feia, la quantitat d'hores i els diners que cobrava. L'objectiu final per sobre de les dures condicions laborals era incrementar els ingressos que s'invertirien, a posteriori, en la compra d'un pis. L'ètica de l'esforç és present al llarg de la seva trajectòria:

Amaya: Y tuvimos que venir por eso. Porqué claro, ara allí, pues claro, tenías que estar dos años pa la cosecha. Y ara la cosecha llegaba y no la podías recoger. ¿Qué hacías? Pues entonces ya, estos tíos míos "que si aquí hay trabajo, no sé qué...". Pues nos vinimos y nos pusimos a trabajar los cuatro. Mis hermanas tenían 15 años y se pusieron en las máquinas a trabajar. Y yo lo mismo, en una máquina. Y mi hermano, con los paletas. Éramos los reyes porqué había cuatro sobres que no los había habido nunca.

E: Y a on treballàveu? Al tèxtil?

A: Sí. Cuando vine al principio, la primera fábrica que yo fui a trabajar eran las máquinas tejedoras. Luego fui en Can Gasol, una fábrica ya muy importante. Pero allí, y allí había máquinas tejedoras, que tejían el tejido para hacer las bragas y los calcetines. Y en aquellas máquinas, pues es donde me pusieron a trabajar, y a una hermana mía. Y nosotras contentísimas porqué allí se ganaba más que en la... que en las máquinas. Y claro, como las máquinas no las sabíamos llevar... Porqué yo sabía coser, yo era modista. Pero de que tú seas modista, a que tengas que poner en una overlock, es como si no supieras nada. (riem) Y eso, y trabajábamos doce horas. Y el sábado to el día.

E: A qué hora empezabais?

A: A las cinco de la mañana. Y allí en Can Gasol, estuve yo también cuatro o cinco años trabajando. Y vivía aquí en Cerdanyola. Allí en la calle Sicilia. Y andando pa empezar a las cinco a trabajar. Allí en Can Gasol, que está en la otra punta de Mataró.

La trajectòria educativa no planteja massa divagacions: no té estudis. L'Amaya assenyala que des de ben petita va haver de treballar. Ella mateixa narra com a Andalusia (en el període de la dictadura franquista) els llibres no eren per les noies. Vivia en un món rural, completament patriarcal on la dona tenia un paper completament secundari relegada a les feines del camp i la casa: "La cultura era pels homes, no calia que les dones sabessin de llegir". Aquest fet la marcarà profundament al llarg de la seva trajectòria. Amb prou feines va poder aprendre a llegir i a escriure. Aquesta experiència traumàtica orientarà dos fets: 1) les expectatives educatives en relació als fills - estratègies educatives pensades i orientades cap a l'èxit escolar i 2) la pròpia necessitat vital d'aprendre; primer amb l'autoaprenentatge i posteriorment mitjançant l'escola d'adults.

L'esforç realitzat per ella i el seu marit es veu recompensat en la mesura que els fills estudien i assoleixen bons llocs de treball. L'Amaya narra els esforços realitzats i l'actitud dels fills per assolir aquest èxit educatiu. Té un amplíssim discurs sobre la trajectòria educativa dels fills i les expectatives paternes en

relació aquesta temàtica. Queda palès que per ella i els seu marit (i amb molt d'ímpetu ella mateixa) l'educació dels fills era quelcom prioritari. Des d'aquesta perspectiva van realitzar grans esforços per aconseguir que tinguessin accés a una bona educació. La manca de formació de l'Amaya i la gran consciència que d'això en té són factors bàsics que permeten entendre la importància que per ella tenia i té l'educació dels fills. Sense cap mena de dubte, és la representant d'aquest perfil que té un coneixement més exhaustiu de la trajectòria educativa dels dos fills. A la vegada, aquests han respost amb escreix i han adquirit una bona formació (universitària fins i tot). D'aquest fet ella se'n sent molt i molt orgullosa. Ha reeixit en un dels objectius vitals que s'havia fixat.

E: I els teus fills ja van poder anar a l'escola?

A: Sí, los míos sí.

E: A la pública.

A: Yo no. No, no había pública. No te digo que no había pública. Namás que había las dos estas. Y claro, depende también de como los padres hayan vivido la juventud. Yo como viví una juventud que no pude ir a la escuela, porque precisamente las mujeres en aquellos tiempos, y por allí por aquellas tierras, no tenían que saber. (pausa) Claro, nos pilló toda la postguerra, yo nací en el 34 y... y el señor que cogió el mando, pues las mujeres no tenían saber para nada. Eran los hombres los que tenían que estar preparaos. Claro, yo tenía un hermano mayor que yo. Y aquél sí. Fue a la escuela y aprendió. Era un talento. Y... no hizo carrera, porque mis padres no le pudieron costear. En aquellos tiempos carrera ni que estudiaras. Pero... pero se supo defender toda su vida. Pero que claro, como yo era una chica, pues no me enseñaron. A mí me enseñaron a trabajar en el campo y a ser una mujer de tu casa, de saber coser, bordar, planchar, guisar, amasar, hacerlo too. Pero de la escuela nada. Era hasta casi pecao que cogieras un libro y te pusieras a leer. Y claro, como habías vivido aquello, luego yo vine aquí con 20 años, y entonces echaba a faltar de saber. Entonces yo sabía, no? Pero bueno, para leer un renglón, ta ta ta y mapa, y asín. Y poner ni nombre y ya está. Y entonces me obligaba, y leía cosillas, iba haciendo. Pero cuando yo he aprendido a leer y a escribir ha sido aquí. (a l'escola d'adults) Seis años que estoy viniendo.

Aquest fragment anterior il·lustra a la perfecció l'actitud tàcita que l'Amaya té en relació a les necessitats formatives i la força de voluntat que té alhora d'intentar resoldre les seves mancances formatives. Molt gràficament exposa el tarannà de postguerra on el coneixement era per uns pocs: homes i de determinades classes socials. Les dones, explica, quedaven relegades a l'esfera privada amb frases tan gràfiques com ara: "Eso a tí no te hace falta". És des d'aquesta perspectiva que s'ha d'entendre l'opció estratègica que fa en relació als seus fills. La possibilitat que aquests estudiessin ha estat un element central en l'estratègia familiar. Per sobre de tot aquests havien de tenir accés a una bona formació. És en aquest sentit, s'emmarca la lògica de

l'esforç present a la seva vida. En la mesura que havia d'assegurar els estudis dels fills calia treballar més i més hores. L'ètica de l'esforç i la responsabilitat és quelcom que restarà plenament incorporat dins el l'habitus familiar.

Com en d'altres casos analitzats no manifesta un capital social massa elevat. La seva xarxa de relacions és de caire familiar: marit-fills i germanes-nebots. El segon espai relacional és l'escola d'adults on ha fet bones amistats entre les companyes i el professorat. Aquest espai ha esdevingut en els darrers anys cabdal per l'ampliació del seu capital social. Ella és conscient de les avantatges i prerrogatives que té pel sol fet d'estar dins del teixit social de l'escola d'adults. Finalment, el darrer àmbit de relacions gira al voltant de la Hermandad i la Casa de Andalucía on reifiquen el ser andalús. Es desconeix el seu nivell d'implicació; tan sols es pot assenyalar que participa a las romeries però no hi ha notícia de la implicació o responsabilitats assumides amb ambdues entitats. Malgrat no s'enyora del poble d'origen és evident que té una marcada identitat andalusa. És quelcom que té molt present i esdevé present en la seva construcció identitària:

Entrevistador: Participes a alguna associació, de Setmana Santa o...?

Amaya: Sí. Aquí en Cerdanyola, que hay un... una hermandad, la hermandad del Nazareno. Pues yo de allí soy socia. Y de la.. también la casa de Andalucía. No sé si la has oído nombrar. También soy socia de... Bueno, y mi marido. De casi 40 años.

(...)

A: Ya cada uno tiene su casa, tiene su entidades. Pero, la primera fue la de Andalucía.

E: Hi ha altres cases? Cases d'Extremadura o així?

A: Sí, la casa de Extremadura. Por ejemplo, sabor Andaluz, la Divina Pastora, no sé qué. Bueno, hay muchas. Unas quince o veinte. Hacen actividad cultural, bailes... Luego, cuando se hace la romería, en el mes de mayo. La romería del Rocío. Y también está fundada por la casa de Andalucía, que ahora ya, ya te digo, como hay muchas entidades, pues cada uno tiene su caseta y su... su gente, su asociación. Y luego, la gente que no está asociada en ninguna, pues, todo el mundo se agrupa allí también.

La sisena trajectòria és la del Primitivo (nascut l'any 1945) que va arribar a Mataró amb 23 anys. Fill d'una família de pagesos de Castella que es guanyaven mitjanament bé la vida -tenien 4 mules- va deixar la llar familiar un cop acabat el servei militar. La mecanització del camp (el seu pare es compra un tractor) fa que sobri mà d'obra i, per tant, decideix venir cap a Catalunya on ja hi tenia coneguts (les germanes de la seva novia). El Primitivo actualment jubilat i amb pocs estudis, ha treballat tota la vida -ha arribat a ser encarregat de secció a una fàbrica tèxtil- esdevenint l'àmbit laboral la

clau de volta que permetrà entendre moltes de les seves pràctiques i discursos. Aquest sentit del treball li ha permès estalviar força podent, així, accedir a un pis de propietat al barri de Cerdanyola i adquirir, ara fa uns 20 anys, una casa i un terreny, també de propietat, al poble d'origen.

Com ja s'ha esmentat, inicialment treballà al camp -la vinya- amb el seu pare, però realitzat el procés migratori comença a treballar al tèxtil de Mataró. Empresa on hi ha treballat -arribant a encarregat de secció- tota la vida amb una fidelitat absoluta fins la jubilació. Fins fa poc hi treballava un parell de dies a la setmana, fet que agraià considerablement. La devoció per l'empresa ve donada pel fet que es tracta d'una empresa familiar clàssica, on l'empresari actua amb força paternalisme. Bona part dels seus treballadors estan emparentats entre ells: marits, mullers, fills, germans, cunyats, etc.. Aquesta estratègia ha reduït considerablement la conflictivitat laboral i ha conformat una classe treballadora molt fidel a la política de l'empresa. La proximitat, les bones maneres, l'entreajudat, els favors caritatius, etc. són característiques de l'empresa i una estratègia emprada pels propietaris a fi i efecte de consolidar la docilitat. Actualment, ajuda voluntàriament al museu del tèxtil propietat de l'empresa.

Cal posar de manifest que els seus espais relacionals són estrictament familiars i laboral (la fàbrica i el museu). Majoritàriament, el seu grup d'interacció quotidiana gira entorn aquests dos mons. Així, cal manifestar la tranquil·litat i l'ascetisme predominants a la seva vida. Una vida dedicada íntegrament a la fàbrica i a la família, actualment amb preferència de les netes, que recull cada tarda de l'escola.

Pel que fa a les expectatives educatives en relació als fills cal advertir que el Primitivo resta molt orgullós dels seus tres fills. Aquests van estudiar a les escoles públiques del barri: *El sol ixent* i el *Miquel Biada*. La filla gran i el petit van acabar fent formació professional (la noia mecànica i el fill petit administratiu); en canvi, el fill mitjà es va llicenciar en econòmiques estudiant a la universitat de Girona i a la de Barcelona.

L'ètica de l'esforç i el fatalisme no tràgic són dos elements intensament presents a la seva vida. Sempre ha treballat i s'ha guanyat la vida -admira

amb devoció els seus caps: *"Son gente de Diós, son muy buenos"*. El treball i la gratitud envers el país (i els seus 'patrons') structuren bona part del seu relat. Qualsevol situació és millor que haver-se quedat a Castella. Malgrat aquí hagi treballat moltes hores no tindria res sinó fos gràcies a Catalunya. Potser ha hagut de treballar molt i molt durant la seva trajectòria, però tot plegat ha estat molt millor que haver restat al lloc d'origen.

El Primitivo està completament identificat amb la seva situació vital. Té tot el que volia: ha tingut una bona feina, té propietats, pot viatjar al poble d'origen i té uns fills que s'han educat i s'han situat. Per ell tot s'ha assolit, missió acomplerta.

Un setè entrevistat és el cas del Faustino. Nascut l'any 1923 a la província de Màlaga, fou un dels primers nouvinguts al barri de Cerdanyola (Mataró)-arribà l'any 1952-. El seu és el cas del nouvingut dels anys cinquanta, que arriben amb una precarietat absoluta, que no sap on va i que acaba per instal·lar-se en un espai/territori del tot desconnectat de la realitat que havia viscut fins aleshores i, en gran part, de la pròpia nova realitat que l'envoltava. Pel que fa a la trajectòria laboral, en Faustino ha realitzat sempre feines poc qualificades: forn de pa, pagès, paleta i, finalment, operari de la fàbrica de mosaics. Paral·lelament, desenvolupava una altra feina treballant de representant, fet que l'hi ha permès adquirir un major capital econòmic. Cal apuntar que tota la vida ha treballat durament realitzant, si calia, dues feines a la vegada. D'altra banda, la seva parella sempre ha fet feines poc qualificades treballant de serventa per altres cases. En relació a la seva trajectòria educativa, en Faustino presenta un molt baix capital cultural -tan sols va poder estudiar un any-. Gairebé no té estudis i no té massa coneixements de cultura general. La seva assistència a actes culturals es limitava al cinema i a l'assistència de concerts de flamenc. Val a dir, però, que es tracta d'una persona molt viva i espavilada que ràpidament s'adona de les diferents lògiques que dominen cada situació. El senyor Faustino es caracteritza per prioritzar l'àmbit formatiu dels seus fills. Va teixir un seguit d'estratègies educatives envers els fills amb l'objectiu que assolissin allò que ell mai no va assolir: una formació, cabdal diu, per la promoció social. Si bé

amb la filla gran aquesta planificació no va reeixir -no va voler estudiar i actualment fa 'feinetes'-; amb el fill el projecte educatiu ha estat un veritable èxit: va realitzar estudis universitaris i actualment és director administratiu a una empresa d'àmbit sanitari.

En termes de *capital social*, com la majoria dels individus que conformen aquest perfil té un capital social molt limitat. El barri i tot l'entorn social que implica esdevé el seu límit, frontera. A banda de la família i els amics del casal o la feina no presenta cap altra xarxa de relacions rellevant. Al arribar d'Andalusia, com bona part dels nousvinguts, es recolza amb una xarxa familiar que l'ajuda a instal·lar-se i trobar feina. L'entrea ajuda, de nou, esdevé un fenomen significatiu. Pel Faustino, com l'Amaya, el valor del treball esdevé quelcom significatiu dins el seu imaginari. Va arribar a Catalunya amb 36 anys i tota la vida havia treballat molt durament. Instal·lat a Catalunya i amb la mateixa dinàmica de treball aconsegueix estalviar i tirar endavant. Malgrat les condicions inicials de la immigració percep una millora en la seva trajectòria arran del treball. Amb el treball a adquirit propietats i ha pogut donar una educació als seus fills -especialment el noi-. Les penúries que ha viscut i els grans esforços realitzats no són res al costat de la satisfacció d'haver pogut escolaritzar els seus fills.

El darrer del exemple d'aquest model de màxim allunyament lingüístic és diferència considerablement dels anteriors entrevistats. De fet, tal i com es veurà més endavant, s'ubicarà en un subgrup de pràctiques i actituds lingüístiques completament diferent als altres. En aquest cas, si bé el Paco, el nom d'aquest entrevistat, manté, com els anteriors, un clar allunyament lingüístic, caldrà anar a cercar les raons d'aquest més en l'àmbit polític-ideològic (la militància política) que en d'altres elements estructurals. Abans però, convé distingir la posició social i les variables estructurals que identifiquen aquest entrevistat.

En Paco va néixer a Múrcia l'any 1959 i, a diferència de la resta d'entrevistats, arriba a Catalunya l'any 1982 a l'edat de 23 anys. Aquesta situació -juntament amb la lògica generacional a la qual pertany- difereix completament dels anteriors entrevistats que van néixer a Catalunya o van

arribar de menuts. En aquest sentit, en Paco arriba a Catalunya per motius laborals —és membre de l'exèrcit i la Guàrdia Civil i el destinen a Barcelona— i amb un bagatge social i polític relativament definits. De fet, aquesta carrera “funcionarial” manté la tradició familiar car el seu pare també era funcionari, bomber:

Paco: Mi padre era funcionario, era bombero, mi madre era ama de casa. Yo salí de Murcia a los 16 años que me fui al ejército y ya pues...estuve dando vueltas por el país. Estuve en Málaga, luego pasé a la Guardia Civil, luego me destinaron aquí, en Barcelona. Y Barcelona, tanto como Madrid, sino quieren no te mueves. Entonces, no me marché a Murcia porque no quise, ya estaba bien aquí, y aparte tenía la mujer que era gallega y tampoco quería irse a Galicia y entonces nos quedamos aquí.

(...)

E: Llavors, m'has dit que vas venir aquí al 82. És perquè et van destinar o perquè tu vas triar la destinació? En un moment determinat et diuen: “Paco...”

P: No, yo salí de la Academia, y me dijeron de ir a Barcelona y me gustó el sitio.

E: Vas estar a l'Acadèmia Militar de l'Armada?

P: Sí. Yo estuve en el Ejército Profesional de la Marina. Luego hubo el sistema aquel que hubo de que querían solo profesionales y ahora los buscan desesperadamente. ...Y sino aprobabas la especialidad, te echaban a la calle. (...) Y bueno, como éramos muy jóvenes teníamos un proyecto de vida diferente que queríamos casarnos, tener familia y todo aquello y no nos podíamos aventurar que con 6 o 7 años de servicio te echaran a la calle. Entonces, unos elegimos, yo fui a “pico pesquera”, hice el curso de mecánico naval. Unos se fueron a plataformas, otros a los barcos y yo eché los papeles a la Guardia Civil y entré en la Guardia Civil.

En termes de posició inicial, en Paco arriba a Catalunya amb una carrera professional molt delimitada i, a la vegada, molt marcada —almenys des de l'àmbit català o de país-. De fet, un accident laboral farà que canviï bona part de les seva estratègia vital i es vegi obligat a agafar la baixa permanent:

Paco: Y a raíz de eso tuve un accidente de tráfico que veníamos de hacer un atestado y nos partieron por la mitad: él venía de frente, le dio una lipotimia y quedamos lisiados y con (...) Y bueno, yo estaba en aquél entonces de Badalona pasé a Mollet, de Mollet empezó el calvario porque hubo una época en que nosotros nos retiramos con (200%?)(...) entonces no querían pagar aquello. Me fui un tiempo a Coruña y a Ferrol, donde estaba mi suegra, y luego me (...) aquí en Martorell por orden del señor Roldán que era imprescindible que me quedara aquí en Barcelona, y ya lo tenía todo preparado para quedarme A Coruña o sea que(...)Y bueno, vinimos aquí y yo ya vine tocado y me retiré aquí en Barcelona. Conseguí la casa esta que es una vivienda social de alquiler. (...) De hecho, a mí en la calle mucha gente no sabe ni que yo era Guardia, claro yo trabajo. A ver yo siempre he dicho que lo de la Guardia Civil, lo del ejército, es un trabajo como cualquiera, o sea aquí no hay ni salvar España ni tonterías de esas. A lo que me refiero es que salgo de mi trabajo y alguna gente decía: “yo tengo un amigo que es Guardia Civil”, no, tú lo que tienes es un señor que trabaja en la Guardia Civil y que es tu amigo. No confundamos eso. Y bueno, luego hubo, estuve un tiempo en Galicia, en Lugo.

(...)

Entrevistador: M'has comentat abans que encara estàs en una empresa de grues.

P: Sí, porque como no estoy al 100%, pero puedo trabajar en [inaudible] en la calle y entonces [inaudible] yo pago el 30% de impuestos o sea que me digan a mí lo de pagar impuestos, y bueno salí de allí y conocí a una persona que estaba en la autopista en la

cabina, podía haber entrado en su momento pero no me planteé, soy más de decir y eso que ganan más que nosotros pero [inaudible].

E: I des de quan de temps fa que hi estàs?

P: Hace 18 años.

E: Ets un veterano! I quina tasca fas?

P: Bueno cobro a los camiones de la autopista, también estoy en el sindicato.

Retirat de la Guàrdia Civil opta per un treball més tranquil en una empresa de grues. Un treball modest que no li permet massa dispendis extra. De fet, en Paco és conscient de la vulnerabilitat de la seva posició, especialment tenint en compte que la seva parella no pot treballar a causa de la fibromiàlgia i que, a la vegada, han de tenir cura d'una neta que tenen en adopció. En aquest sentit, en Paco té un gran sentit de la realitat i, per tant, té molt clara aquesta lògica ascètica:

Paco: (...) Conseguí la casa esta que es una vivienda social de alquiler. Nunca ha sido mi intención tener bienes y bueno aquí estoy.

La seva parella ocupa una posició similar a la del Paco, amb l'agreujant que per raons de salut no pot treballar. Observant la trajectòria laboral de la parella es distingeix que probablement —de fet no es tenen dades concretes— aquesta no disposa de grans recursos econòmics o capital cultural:

Entrevistador: La seva dona té fibromiàlgia.

Paco: Sí. Mi mujer para que le dieran lo de... la fibromialgia, (...)y el dinero que nos tuvimos que gastar. Bueno ella es, fue la primera mujer en Cataluña que se le dio la baja por fibromialgia.

E: Perquè ella sempre ha fet de mestressa de casa o...

P: Ha trabajado en el Ayuntamiento de Castellvi y lo tuvo que dejar. Trabajaba limpiando el colegio y todo aquello y lo tuvo que dejar, y a raíz de eso monta la asociación aquí.

E: Ella és una de les fundadores de l'associació catalana de...

P: Sí, es fundadora, lo que pasa que es lo que decíamos antes con Manuela de Madre, como muchas asociaciones nacieron en St. Boi, en Hospitalet, todo aquello era territorio comanche y entonces claro la gente tiende a acaparar y lo único que hacen es separar todavía más. Hay cosas en que está muy bien que los políticos discrepen, estuvo(...)el Luís del Olmo, pero esta gente es simbólica, con la misma facilidad desaparecen.

Com es desprèn de la seva trajectòria, en Paco és un home hàbil, amb do de gens i que se sap moure per diferents esferes socials. Ha mantingut un intens contacte amb part significativa de la classe política catalana. Malgrat la seva trajectòria educativa no queda massa clara —durant l'entrevista ho amaneix una mica—, és prou evident que ha cursat estudis, si no universitaris, de formació professional superior. Aquest dubtes venen donats al tractar-se

d'estudis interns de l'exèrcit i la Guàrdia Civil dels quals se'n desconeix l'homologació que poden tenir en l'àmbit de l'educació formal actual. No obstant, queda clar que aquests estudis havien d'ésser d'una certa qualitat donada la tipologia i l'orientació que tenien: policia judicial. Eus aquí l'exemple del seu itinerari formatiu:

Entrevistador: Vas estar a l'Acadèmia Militar de l'Armada?

Paco: Sí. Yo estuve en el Ejército Profesional de la Marina. Luego hubo el sistema aquel que hubo de que querían solo profesionales y ahora los buscan desesperadamente. ...Y sino aprobabas la especialidad, te echaban a la calle. Entonces hubo una serie de (...) que nos encontramos en una situación que los ascensos eran por especialidad, la especialidad nuestra era de (...) era una especialidad muy joven, en aquella época los centros de información y combate estos que se ven en las películas, se instalaban en los barcos de aquí, fuimos a ... a traernos unos barcos de la guerra del Vietnam que ya traían (...) tecnología de combate, y claro, realmente la cadena de mando era muy joven. (...) ...hice el curso de mecánico naval y todo esto. Unos se fueron a plataformas, otros a los barcos y yo eché los papeles a la Guardia Civil y entré en la Guardia Civil.

E: I en la Guardia Civil, quines funcions feies?

P: Fui a Barcelona, hice el primer curso de policía judicial que hubo aquí en España, fui a la Universidad en Madrid ha hacer estudios judiciales que explican el "gordillo" y otros elementos famosos ahora y montamos un laboratorio, uno de los primeros laboratorios de policía judicial aquí en Barcelona.

Tant la formació com la seguretat atorgada per formar part d'un cos de funcionariat els anys 80 fomenten, sense cap mena de dubte, la consolidació d'un capital social de primer nivell. En Paco no tan sols ha conegut i col·laborat amb alguns polítics catalans, sinó que ha treballat incansablement en el món associatiu, fet que l'ha dotat d'un important capital social del qual ell mateix n'és conscient i, a la vegada, utilitza en benefici dels seus interessos socials. Ha format part diferents associacions catalanes de malalts (cal recordar que és fundador de l'associació catalana contra la fibromiàlgia), d'importantes associacions de veïns i de diferents partits polítics (durant l'entrevista confirma que havia estat membre del Partit Popular, no obstant, un cop enllestida la mateixa confirma que també havia ajudat a engegar el projecte de Ciutadans, per retornar, finalment al Partit Popular). Tot seguit, es presenten alguns fragments on queda palesa aquesta militància associativa i política que consolida un important capital social:

Paco: Siempre que he estado aquí, en todos los sitios en que he estado he participado en asociaciones, en entidades, he montado muchas entidades, he ayudado a montar muchas entidades, el libro del(...)por ejemplo aquí en Cataluña cuando con Pujol se hizo la primera ley de humanización de la barrera arquitectónica, allí intervenimos nosotros porque yo tuve una hija que era [la filla pateix una discapacitació]. Entonces se montó la

asociación de (.....) de la Vall d'Hebron que permitía que los familiares que venían de fuera todo el año que estaba en Barcelona.

(...)

Luego aquí se montó la asociación esta [fa referència a l'Associació de Veïns de Bons Aires], que ya estaba hace 42 años pero que por diferentes motivos, pues bueno, la gente se hace mayor, y todo aquello y entonces se volvió a remontar esta asociación. (...) De hecho estoy en una federación de asociaciones de vecinos.

Entrevistador: Perquè aquí s'ha montat la federació de veïns de Martorell, no?

P: Sí, estamos montándola porque entendemos, yo estoy en esta asociación de vecinos de las viviendas sociales de 142 barrios de Cataluña, pues entendemos que hay muchas cosas que se están perdiendo que cuando estamos más unidos.

(...)

E: I això et fa entrar a tu a la política?

P: Sí, bueno por diferentes motivos. El tema de que la gente no cree que los políticos puedan cambiar las cosas, pero se les puede meter el miedo, se les puede decir que es un sinvergüenza en la cara y no pasa nada. Entonces yo intenté. Yo creo que era en el 87 o el 88 y estaba en el Partido Popular y tal y que (???) según el alcalde era yo. Luego estuvo un tiempo fuera, fuimos a un acto fundacional.

E: En qué año?

P: Bueno(.....) 2 años de legislatura

E: Va ser al 2007 que van sortir, seria el 2005, 2006.

(...)

P: También estoy en el sindicato. En UGT, los más vendidos que hay.

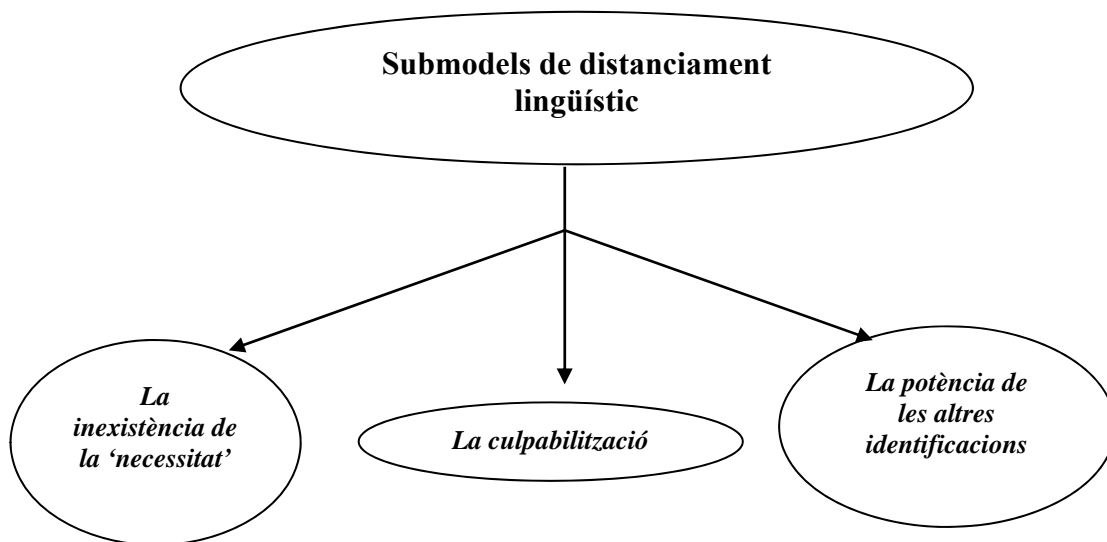
Com s'ha pogut veure, aquest fragments il·lustren aquest tarannà inquiet que el porta a diferents espais associatius i polítics a partir dels quals dirigir els seus esforços. Tot plegat li confereix un capital social i simbòlic ben present tant al barri com a la seva ciutat en general. En Paco és conscient (fet que s'ha pogut contrastar per mitjà d'altres entrevistes) que és un referent per determinats sectors socials i, conscientment, actua en relació a aquesta referencialitat. Val a dir, doncs, que d'entre tots els entrevistats que conformen aquest darrer grup, en Paco és el que presenta una posició social més avantatjada. Si bé el capital econòmic no difereix dels altres (confirma que viu en un pis de protecció oficial de lloguer), els seus capitals cultural, social i simbòlic són clarament superiors dotant-lo, d'aquesta manera, d'una major preeminència social respecte a la resta d'entrevistats.

17.2. Disposicions, pràctiques i actituds lingüístiques

En l'anterior punt s'ha pogut comprovar l'homogeneïtat social de bona part dels integrants d'aquest grup d'alt allunyament lingüístic. En termes generals, es tracta d'individus de classe treballadora —els més joves marcats per la

precarització laboral i/o l'atur— amb un nivell formatiu majoritàriament baix que resideix en barris o poblacions amb una alta presència del castellà. De fet, el castellà és la seva llengua principal i els contactes amb el català són molt residuals o puntuals. Ara bé, tot i aquesta homogeneïtat en les posicions de classe es constaten petites variacions en la seva aproximació al català. És a dir, si bé mantenen unes pràctiques lingüístiques similars, l'anàlisi de contingut de les diferents trajectòries ha permès identificar heterogeneïtats en les seves actituds lingüístiques.

Com s'anirà desgranant, darrera els usos lingüístics es despleguen un seguit de discursos i actituds que permeten matisar i explicar aitals usos. Com s'apunta en els següents apartats, unes pràctiques allunyades del català poden amagar des d'un cert reconeixement simbòlic i afectiu de la llengua a una certa recriminació personal per no haver agafat el tren lingüístic tot passant per un absolut distanciament ideològic i cultural del país. En aquest sentit, s'han construït tres subgrups o submodels amb la intenció de donar compte dels diferents accents existents darrera unes pràctiques homòlogues.

17.2.1. La inexistència de la "necessitat": una llengua reconeguda però no necessària

Les representants d'aquest submodel d'actitud lingüística són la Lucía, la Jesica, la Marina i l'Amaya. Aquest és un segment de dones de classe

treballadora amb un alt índex de precarietat i vulnerabilitat laboral. Aquesta clara homogeneïtat pel que fa a la posició social permet descobrir la importància que els diferents factors estructurals —les condicions de possibilitat fruit d’unes determinades trajectòries socials— tenen a l’hora de crear unes pràctiques i unes disposicions al voltant del fet lingüístic. En aquest sentit, l’homogeneïtat dels capitals i la posició de les entrevistades, juntament amb l’homogeneïtat d’unes pràctiques i discursos lingüístics és el que permet configurar aquest perfil ideal d’individus que mantenen una relació singular amb el català i amb el país.

Prenent les històries de vida de la Lucía, la Jesica, la Marina i l’Amaya, es descobreix la potència que el discurs del pragmatisme té en un ampli estrat social. És evident que unes condicions d’existència objectivament dures han afavorit el no acostament al català, foscilitzant el discurs de la “no necessitat”. Davant la duresa de determinades trajectòries, s’acaba optant per optimitzar els propis recursos —s’estableix una economia d’escala— i prioritzant aquells aspectes vitals bàsics per la supervivència. La resta, en la mesura que són secundaris o no necessaris, passen a un segon pla. Pels integrants d’aquest submodel, la llengua passaria a ser un d’aquests elements de segon ordre. Malgrat se li reconeix un cert valor expressiu es posa en dubte, almenys en la seva quotidianitat més immediata, el seu valor instrumental.

La família, especialment el benestar dels fills i filles, esdevé l’element més significatiu d’aquest perfil d’individus. Amb èxit o fracàs han procurat establir un mínim d’estratègies educatives on la llengua també hi té cabuda. Des d’aquest punt de vista mantenen un doble discurs lingüístic. El català els representa quelcom aliè, llunyà. Si bé és bonic saber-lo no és necessari per la seva quotidianitat, no val la pena realitzar segons quins esforços. S’esdevé una lògica d’optimització de recursos, en uns casos, i de “pasotisme” o “distanciament emocional” en d’altres. Tanmateix, són sabedors que el català és un passaport més per assolir cert estatus social. Existeix la consciència que per estudiar i assolir certes posicions socials el català és imprescindible. És en aquest sentit que han apostat —mitjançant l’elaboració d’estratègies educatives— perquè els seus fills i filles dominin la llengua.

D'aquesta manera el discurs del pragmatisme de la quotidianitat pren, paradoxalment, dues direccions contraposades en funció de la posició i capitals adquirits. És a dir, en la mesura que el català no és necessari en l'entorn immediat no s'usa ni es pretén dominar-lo. Ara bé, quan s'interpreta que el català pot ser una via de millora social —especialment en relació a fills i filles— o esdevé la llengua predominant en nous espais d'ús es fa evident la necessitat de tenir una bona competència lingüística.

La primera de les direccions discursives acabades d'apuntar —no utilització del català en la mesura que no és present en la seva quotidianitat— és la que les entrevistades mantenen en llurs pràctiques quotidianes. El context social en el que han viscut ha impossibilitat l'aproximació al català i al seu univers simbòlic. No es pot perdre de vista que el barri es configura al voltant de la immigració i, per tant, la llengua d'ús social és el castellà. La no continuació dels estudis (abandó dels estudis finalitzada l'educació primària o realització d'estudis bàsics de formació professional) ha estat un fet fonamental en la trajectòria d'aquestes persones que ha contribuït decisivament a l'allunyament dels espais catalanoparlants. Malgrat la competència lingüística, especialment en el cas de la Marina, sempre han estat conscients que el català no els calia per a res ja que sempre s'han pogut moure parlant amb castellà:

Entrevistador: Tú no hablas catalán normalmente.

Marina: Lo hablo, lo entiendo, lo escribo bien pero normalmente no lo hablo.

(...)

M: No, yo soy yo. Yo voy a cualquier sitio y a mí me hablan en catalán, yo hablo en castellano y a mí nunca me han dicho que hable en catalán. Y soy de aquí, yo soy catalana. Yo nunca he tenido problemas. Yo a lo mejor empiezo una conversación en catalán porque voy a una tienda y me hablan catalán. Yo comienzo en catalán pero en seguida cambio al castellano porque estoy acostumbrada al castellano. Y nunca me han dicho que hablase en catalán; nunca, nunca.

(...)

M: Sí, que cada uno hable lo que quiera mientras se entiendan. Yo ya te digo, yo voy a comprar y hablo catalán porque me estás hablando en catalán, pero como siempre hablo en castellano, sin darme cuenta te estoy hablando en castellano. A lo mejor cambian al castellano, y digo "no, no". Yo soy catalana pero lo que pasa es que siempre hablo castellano, de toda la vida. Tú háblame en catalán y siguen en el catalán. (...) No sé, es que me da corte. Es que como he ido al colegio de monjas y se hablaba castellano, yo siempre he hablado castellano. Lo que te imponen, hablaba en castellano. Tenía amigos que me hablaban en catalán y yo les hablaba en castellano, es la costumbre supongo.

La Marina posa de manifest dos elements cabdals per entendre la lògica dels seus usos lingüístics. En primer lloc es fa evident que la densitat lingüística del seu entorn actua de manera contundent en la seva pròpia pràctica lingüística: “El català no em cal, ningú se’m dirigeix en català”. Aquesta manca d’ús genera un *habitus* lingüístic on el català no hi té cabuda i que, com ella mateixa assenyala, provoca la convergència cap el castellà en les poques interaccions que manté amb catalanoparlants. La Marina manifesta clarament que no té cap mena d’inconvenient en que li parlin en català i, diu, fins i tot procura contestar en català —intenta aproximar-se a la lògica de l’hibridisme—. No obstant, l’*habitus* lingüístic provoca que sense adonar-se’n torni immediatament al castellà:

Marina: Sí, que cada uno hable lo que quiera mientras se entiendan. Yo ya te digo, yo voy a comprar y hablo catalán porque me estás hablando en catalán, pero como siempre hablo en castellano, sin darme cuenta te estoy hablando en castellano. A lo mejor cambian al castellano, y digo “no,no”. Yo soy catalana pero lo que pasa es que siempre hablo castellano, de toda la vida. Tú háblame en catalán y siguen en el catalán.

Aquesta no utilització del català derivada de la pràctica quotidiana és quelcom present en els usos de l’Amaya. El context social en que ella, i molts d’altres, es va trobar a l’arribada impossibilitava l’aproximació al català i al seu univers simbòlic. No es pot obviar que el barri es configura al voltant de la immigració i, per tant, la llengua d’ús social és el castellà. Hi havia consciència de l’existència del català però no els calia per a res. En un moment de precarietat en el que molts nouvinguts vivien l’aprenentatge o la preocupació pel català no entrava dins les seves preocupacions. Si no cal per què l’he d’aprendre? Es tracta d’una lògica del pragmatisme aclaparadora. L’Amaya assenyala que si el català els hagués calgut l’haurien après, s’hi haurien esforçat, però aquest no va ser el cas. El coneixement del sentit comú és el que ha primat:

Amaya: Como ni en las escuelas les permitían que escribieran en catalán, todo tenía que ser castellano. Con Franco era así. Yo, por ejemplo, no lo hablo. Porque no me he decidido nunca, como no he tenido necesidad. Porque aquí en el barrio luego mayormente to el mundo era castellano o andaluz. En las tiendas sí que eran catalanes la mayoría, pero tú ibas a comprar, y ellos te hablaban en castellano. Porque hasta sus hijos, sus nietos, pues les tenían que hablar porque es que... no es que se lo tuvieran prohibido, pero se lo tenían prohibido porque ni en colegios ni en sitios públicos, ni en ningún sitio, se hablaba catalán. Pero como hablabas castellano y te contestaban... Aquí con las maestras: “Es que tú no hablas. No lo sabes porque no quieres”. Pues sí, es verdad. Pero como ha sido mi... mi lengua, no he tenido necesidad de aprender. Pues si

cuando yo vengo, vine, y voy a pedir un kilo de tomates y me dicen “no, tomates no tenemos, tenemos tomàquets”. Digo, pues entonces. Me hubiera esforzao.

En el seu discurs l'Amaya planteja una qüestió cabdal: “No es mi lengua”. La dimensió afectiva i d'identificació amb el català esdevé molt important a l'hora d'entendre que està dient. Com es veurà més endavant, planteja la importància de la dimensió instrumental del català (per ex. tots els joves l'han de saber per la feina) i subscriu la dimensió afectiva i identificativa als altres (està bé que ells -referint-se als catalans- puguin reivindicar i potenciar les seves arrels, etc.). L'Amaya, quaranta-cinc anys després de la seva arribada, encara manté la dicotomia andalusos i catalans. El distanciament inicial es manté present. Encara no hi ha hagut un petit acostament. Identitat andalusa fèrria? Lògica d'estar entre dos mons?

Aquesta no presència del català en els entorns socials immediats és quelcom generalitzable a la resta d'entrevistats. La Lucía, per exemple, ens explica la seva relació quotidiana amb el català. Més aviat la inexistència d'aital relació. La nul·la presència del català al barri de Cerdanyola feia molt difícil aprendre'l malgrat els esforços que en aquells anys es poguessin fer des de l'escola:

Entrevistador: Tu al venir als tres anys ja l'havies sentit, parlar català, pel barri, o no?

Lucía: No, no. Lo que poco que oías hablar el catalán era en el centro. Y hay catalanas, catalanas, que no se saben ni escribirlo. O sea, porqué yo tengo una mujer que nos tomamos café juntas que tiene setenta y pico de años y ella no sabe... La Pepita no sabe. Es que la obligaban a hacerlo todo castellano. El catalán era una cosa, como una materia, como si te ponen matemáticas. Nosotros teníamos una hora de catalán, una hora de matemáticas, una hora de sociales... Y ya está. No como ahora que te lo hacen escribir, leer, durante todo el colegio. Que es lo que tendrían que haber hecho.

E Sí, però és clar, estàvem al franquisme. O sigui, que llavors a l'escola tu feies una hora de català, però no el senties parlar.

L: No, no, no. No lo sentía. Hablarlo, a lo mejor una persona mayor. Que bueno, pero... Rarísimo, rarísimo. Aquí en el barrio es rarísimo.

E: I quan vas començar a relacionar-te amb gent que parlava català?

L: Yo a fábrica, pues, te encontrabas a lo mejor que la encargada te hablaba en catalán. O los jefes te hablaban catalán. Pero muy poco. Cuando yo ya me empecé a relacionar, que ya a hablar en catalán todo, pues ará unos diez o quince años. Que es cuando te empiezas a relacionar, que te hablan todos. Pero antes nada. Te encontrabas a alguien que te hablaba, pero muy poquito. Yo la gente, toda castellana. Que eran catalanes, pero te hablaban en castellano. En su casa a lo mejor hablarían en catalán, pero lo que es por la calle, te relacionabas en castellano. O también que el barrio era de muy castellano.

(...)

L: No, claro, porqué en los trabajos lo que te encontrabas era castellanos. A lo mejor pa.. encontrarte un catalán, te encontrabas catalán pero como te hablaba en castellano...

Amb certa recriminació comenta com el seu contacte amb el català va ser mínim. A l'escola ben poc se'n feia, al barri ningú el parlava i no va ser fins als catorze anys que el va començar a escoltar amb certa assiduitat a la fàbrica (els caps i alguns companys el parlaven). No obstant, convé no perdre de vista que una gran majoria de catalanoparlants sempre se l'hi havien dirigit en castellà. Davant aquest context era ben complicat practicar-lo. En resum, aquestes condicions objectives impedeixen, com en tants d'altres casos, l'aproximació a la llengua.

L'àmbit laboral es presenta com l'espai primordial de contacte amb la llengua. És tracta d'un espai on les relacions asimètriques de poder són molt contrastades i, per tant, les entrevistades es veuen en situació de certa vulnerabilitat. En la mesura que els caps, alguns companys i companyes i els clients són catalans cal realitzar alguns esforços per entendre i a voltes parlar, ni que sigui escadusserament, el català.

L'Amaya, per exemple, comença a entendre la llengua arran de la feina. Malgrat els caps i encarregats es dirigien sempre en castellà el propi entorn convida a aprendre'l. La necessitat de ser una més i de presentar-se amb un cert capital fa emergir una disposició favorable a una tria lingüística orientada cap al català. Aquesta es fa palès amb l'esforç que sovint realitzen tot escoltant a les companyes catalanes i per la força de voluntat de demana'ls-hi que no canviïn de llengua:

Entrevistador: Respecte a això que la gent no et parlava català em va agradar la teva resposta, perquè és realista. Deies que si la gent no et parlava, tu no tenies la necessitat.
Amaya: Ninguna.

E: Llavors, hi va haver algú, sigui el jefe de l'empresa, o algú de la parròquia o qui sigui, que ensenyés català? Com vas arribar a conèixer la llengua catalana?

A: Pues de oírlo en el trabajo. Cuando vine, al principio... no te obligaban, porque como estábamos con el régimen de Franco.. y era la lengua prohibida. Bueno prohibida, te hablaban pero que no era como ahora, no? (...) Aquí mismo no nos dan ná en castellano. Nos lo dan too. Yo, escribir catalán, ni muchísimo menos. Y hablarlo tampoco.

E. Ha canviat molt això.

A: Ara yo no. Aquí me marean y digo: "yo no, yo escribir no". Pero bueno. Como no te obligaban, pues tú ibas tranquila. Ni los jefes ni nadie, namás que tú abrieras la boca ya sabían que hablabas castellano. Todo el mundo te contestaba en castellano. Ahora no.

E: Hi ha persones que ens han dit que algun jefe els parlava en català. No ho has viscut?

A: Yo no lo viví. Yo cuando vine, me fui a trabajar a una fábrica que eran catalanes catalanes, que trabajaban los jefes, los... mismos dueños. Trabajaban todos. Y además la gente que tenían. Allí hablaban catalán con los catalanes, sólo con los catalanes. Pero con los castellanos nos hablaban siempre en castellano. Siempre. Luego ya después fue cuando hubo el cambio y entonces ya dijeron "pues venga". Dijeron que ya pues tenías

que obligarte. Yo lo que aprendí de entender catalán fue en la fábrica con las compañeras. Les decía “no, vosotras hablar catalán”. Y de oírlo, pues fui...Y luego no puse tampoco interés nunca. Las cosas las digo como las siento. Porque, como lo que te dije el otro día, yo me entendía y ellos me entendían. Y no me interesaba en aprender.

(...)

A: En la fábrica sí. Había mucha gente, y los dueños, los encargaos, y aquellos hablaban catalán. Y allí fue donde, na más que de escucharlo, fue donde... Luego ya, cuando dejé de trabajar en la fábrica, pues ya perdí también el contacto del catalán. Porque ya me quedé en mi casa con los niños. Ya hacía la faena en mi casa, y ya... pues perdí un poco.

L'abandonament de la fàbrica i el posterior retraïment cap el barri implica un progressiu allunyament del català. En la mesura que al barri ningú el parlava el contacte es debilita i els avenços que s'havien fet en relació al coneixement de la llengua s'anul·len. Malgrat el seu desconeixement de la llengua i un context advers, l'Amaya, a la fàbrica, manté una actitud favorable a l'hora d'entendre el català, no de parlar-lo. Demana a les seves companyes que parlin en català; per tant, manté una actitud, seguint la lògica del pragmatisme de cada situació, lleugerament positiva envers la llengua. Val a dir que la pròpia Amaya posa de manifest la manca d'interès en l'aprenentatge real de la llengua. En la mesura que ja l'entén no cal realitzar més esforços; com ella mateixa diu: “No me interesaba en aprender”. El posterior abandonament de la fàbrica i la subsegüent desaparició del català de la seva quotidianitat acabaran per eliminar qualsevol voluntat per aprendre'l. La llengua deixa de ser una necessitat -no hi ha raons instrumentals-; el treball, l'estalvi i els estudis dels fills esdevindran les seves prioritats.

La Jéssica, per exemple, malgrat ser una castellanoparlant monolingüe empra esporàdicament el català amb les clientes del supermercat. En aquest sentit, les normes de tria lingüística plantegen la dinàmica de dirigir-se en català als pocs clients que li parlin en aquesta llengua. La bàsica competència lingüística que té amb el català li permet afrontar aquest repte laboral, no sense cert nerviosisme o intranquil·litat:

Entrevistador: Però tu el parles o no normalment?

Jéssica: No, normalment no. A veure, al súper. Un poco. Sabes que pasa, que al súper, al ser del barrio, vienen ya directamente y te hablan en castellano. Ara ya no tanto pero antes sí. Y, sabes que pasa, que ahora tampoco hay súper que tengas que hablar directamente con el público.

(...)

E: Aquí a casa sempre heu parlat castellà?

Y: Sí.

E: Però elles el català el porten bé?

Y: Sí.

E: Amb l'escola i això... I amb els amics normalment què parlen?

Y: Según, si es catalán, catalán, y si es castellano, castellano. Tienen una amiga que es catalana y mi hija le habla catalán pero la amiga le habla castellano (riures).

(...)

E: I tu el vas aprendre a l'escola o encara no el feien?

Y: Sí

E: Què fèieu, una hora?

Y: Sí.

E: Perquè tot no es devia fer...

Y: Una hora catalán y una hora francés.

E: Suposo que al barri no es parlava. Com el vau aprendre la gent de la teva generació?

Y: Suposo que al cole.

L'actual situació d'aturada ha implicat, de factor, un progressiu allunyament del català. En la mesura que en els seus espais més quotidians ningú el parlava el contacte es debilita i els avenços lingüístics assolits s'anul·len. La manca de pràctica lingüística és un fet que retroalimenta la lògica de la inseguretats lingüística (debilitat competencial). La inicial inseguretats lingüística es veu reforçada per la nul·la pràctica o contacte amb el català fet que, a la vegada, potencia encara més aquesta sensació d'inseguretats blindant qualsevol possibilitat d'aproximació al català:

Entrevistador: Tu el parles bé?

Jesica: Me cuesta. ¿Sabes lo que me pasa? Cuando me tengo que pensar alguna palabra me atasco. Pero normalmente si lo tengo que hablar un poco, pues sí me cuesta. Me encuentro torpe, cuando veo que no puedo ya me atasco, me pongo nerviosa.

El cas de la Lucía també mostra la importància de l'àmbit laboral a l'hora de fomentar una certa aproximació lingüística. Malgrat ella va aprendre —ni que sigui molt rudimentàriament— el català a l'escola és l'àmbit laboral l'espai on el català adquireix certa consistència. Mentre a la feina el català hi té una notable presència, la resta dels seus espais socials són castellanoparlants. L'absència del català en bona part dels seus espais contribueix a l'allunyament que anul·la la disposició a parlar-lo. És en aquest cas que apareix el ja conegut discurs de la vergonya. Com la mateixa Lucía assenyala, malgrat la insistència de les companyes de feina encara no s'atreveix a parlar-lo:

Entrevistador: T'has apuntat a cursos de català? En feien al barri? M'han dit que sí.
Lucía: Sí, lo hacen aquí, en la escuela de adultos.
E: Però quan tu eres jove, diguem joveneta, en feien?
L: No, no. Nos daban una hora de catalán.
E: A l'escola?
L: No nos permitían más. A la escuela era. O sea, fuera nada. Nada. Antes era una hora de catalán y lo demás castellano. Era una hora. Y luego, fuera no te daban clases.
E: Creus que t'ha servit?
L: A mí me gusta mucho. No lo hablo porqué me da vergüenza. Es verdad, pienso que no lo voy a pronunciar bien. Me da vergüenza, y no, no lo hablo. Pero entenderlo, lo entiendo todo. Leerlo, a la perfección. Pero hablarlo... Me da, sabes aquella cosilla de decir: "Ay que se van a reír". Y yo tengo todas mis compañeras catalanas.
E: Sí?
L: Todas.
L: Sí. Y del centro. O sea, allí donde trabajo no me hablan nada en castellano, eh? Me dicen que nada, que tengo que hablar el catalán. Digo: "Pues me iré soltando". (riu)

Aquest fragment posa de manifest l'existència d'una certa dimensió afectiva de la llengua. La vergonya i la por esdevenen dos arguments que es contraposen amb aquesta afectivitat (*"A mí me gusta mucho. No lo hablo porque me da vergüenza"*).

L'anàlisi d'aquest submodel permet copsar les variabilitats discursives al voltant del fet lingüístic. Variabilitats que si bé a priori podrien semblar contradictòries segueixen una lògica interna fruit d'unes trajectòries i posicionaments socials. Fins ara s'ha pogut constatar la no necessitat del català en el seu entorn immediat i la realitat d'una presència limitada a l'àmbit laboral. A la vegada, la dimensió afectiva es fa present en les seves actituds anunciant les simpaties envers la llengua o reconeixent els drets dels catalanoparlants:

Entrevistador: Habitualment el parles a la feina o quan hi ha algú com jo. Sinó el que és normal al barri és parlar el castellà perquè la majoria de gent va venir d'Extremadura o d'Andalusia. Però tu dius que ha canviat una mica. És parla una mica més?
Jesica: Sí.
E: I com ho veus? Ho veus bé?
J: A mí me parece bien, no tengo ninguna cosa en contra ni mucho menos.
E: No tens cap dificultat.
J: No, no, no, para mí no.
(...)
E: El tema de la llengua tu creus que ha anat a més?
J: Sí.
E: Tu creus que anirà cada vegada a més? Tu creus que les teves filles arribaran a parlar català als fills o creus que preferiran mantenir el castellà com a llengua familiar?
J: Yo creo que según la pareja o según el sitio donde ellas crean que van a vivir... No sé. Yo no creo que sea una cosa que ellas le dieran mucha importancia. Sé que le importancia que le diera es que lo aprendiera, aunque no lo hablara, ¿me entiendes? Yo

creo que según la pareja, según el sitio donde estás viviendo. Por ejemplo, en Argentina la gente habla mucho, mucho catalán. En Argentina. O en Vilassar, por ejemplo. Que a lo mejor por necesidad o por el día a día quizás sí.

E: Tu creus que és necessari?

J: Sí, sí sí que es necesario.

E: I creus que és necessari també que no perdi el castellà com a llengua de família?

J: Sí, catalán i castellano. No la obligaría a hablar marroquí pero castellano y catalán sí.

Implícitament es reconeix el català com a llengua pròpia de Catalunya i, en conseqüència, cal que aquesta sigui apresada. Es reconeix que si uns volen conservar les seves arrels és legítim que també es conservin les dels *altres* (els catalans). No obstant, es confirma l'ethos de la vida quotidiana. El que importa són els fills, l'entreduda, els valors de l'esforç, l'abnegació i el sacrifici per tirar endavant la família. Aquests són els problemes, preocupacions i dificultats que s'han hagut d'afrontar, els problemes de veritat. La llengua catalana és quelcom extern que no ha existit mai com a problema, per tant no es vol incorporar més feina de la que ja es té: "jo no vull feina, no vull que m'atabalin".

Aquesta actitud de distanciament generada per l'*ethos* de la vida quotidiana pot desembocar, en el marc de l'eix discursiu que s'està traçant, en la cristallització d'un discurs on s'emfasitzi la dimensió punitiva de la llengua. Des de la seva posició, els entrevistats perceben una prioritització desmesurada del català. En aquest moment apareix el discurs de l'obligatorietat:

Entrevistador: Això és una cosa que ens anem trobant, l'experiència de la gent de Cerdanyola. D'anar a una empresa, els jefes parlaven català, els empleats no. I és interessant veure si sempre és així.

Lucía: Yo es que lo que hay ahora que te obligan y eso, jamás. Ellos nunca. Se dirigían en catalán o castellano. Pero nunca como ahora que te lo imponent. Antes nunca.

E: Llavors, a l'empresa es parlava?

L: Muy poquito. Nada.

Des de la seva perspectiva, abans no t'obligaven a saber català i es parlava castellà i català. En canvi, actualment, l'entrevistada té la percepció que la situació s'ha capgirat —tot i manifestar que desenvolupa la seva vida plenament en castellà—. Que hi ha una certa imposició de la llengua. Això ve donat per les "carbasses" que li van donar al Mercadona al posar al seu currículum que no sabia el català. És interessant fixar-se en els diferents elements discursius presents en aquest fragment:

Lucía: Es que ahora te obligan más. O sea, yo donde estoy ahora... Bueno, ellas tampoco me lo imponen. A mí ya no me dicen tú me tienes que... porque ellas me preguntaron si yo quería castellano o catalán. Yo les dije que yo lo entendía perfectamente, lo que pasa que me da vergüenza hablarlo. Y ellas me lo dicen todo en catalán. Y yo sin embargo, les hablo en castellano.

E: Però qui? Les companyes de feina o els jefes?

L: No, los jefes. Todos. Porque son todos allí abogaos. Y entonces ellos todo, todo en catalán. Todo! Y lo dije que como lo entendía, pues... A ver, a mí me da igual, no? A ver, me da igual que me hablen en catalán que en castellano. Pero sin embargo, como me da vergüenza, digo que tengo que perder la vergüenza. Ahora? Ahora la voy a perder?

L: No me gusta estudiar. No. Ya pa qué. Tengo mi trabajo. Si tuviera que meterme en otro sitio... Cuando me quedé en paro... si me hubieran obligao... porque tienes que hacer cursillos, tienes que hacer... entonces sí. Me hubiera puesto a hacer cursillos. Pero como tuve la suerte de no aprovechar ni el paro, porque terminé de trabajar y de seguida me puse a trabajar. Me aceptaron muy bien. O sea, no me pidieron "tienes que hablar catalán, tienes que hacer esto...". Lo único que me preguntaron "entiendes catalán?". Yo dije: "Sí". Ellas me hablan, yo... digo "No os enfadéis. Yo os contesto en castellano." Pero ellas no... Ellas quieren que hable el catalán. No me importa tampoco, la verdad que no.

Convé recordar la importància de les pròpies trajectòries vitals a l'hora d'entendre les actituds i disposicions envers el català. Determinades situacions personals viscudes com a traumàtiques — per exemple la sensació d'imposició del català a la feina— acaben per remodificar aquestes disposicions i sedimentar un cert rebuig lingüístic. Aquesta nova actitud possibilita una reinterpretació de les situacions des de la nova perspectiva del rebuig. En el cas de l'entrevistada, es constata que una part dels companys i companyes de feina li parlen en català, a la vegada, ella els respon en castellà. Ella mateixa afirma que no li importa que li parlin en català, però que té vergonya d'expressar-se en català, per aquest motiu manté el castellà. No obstant, de l'entrevista es desprèn que hi ha una certa percepció que les seves companyes volen que parli en català, que hi ha una certa pressió. Es tracta d'una pressió explícita, d'una pressió encoberta o d'una percepció errònia? Davant aquest context convé desplaçar el focus cap a l'eix de classe social. Molt probablement aquest factor de classe genera un cert distanciament entre l'entrevistada i els companys i companyes de feina. Ells són advocats —que pel que diu no els té amb alta estima— i ella neteja els despatxos. És possible que el manteniment del castellà també actuï com a mecanisme de reafirmació de la seva pròpia posició social?

Mantenint la línia acabada d'apuntar, es verbalitza clarament l'oposició a la "imposició" del català (exemple dels rètols de les botigues). Quina és la línia que separa la defensa de la llengua amb la imposició? És un tema que no

queda gens clar. De rerefons hi ha el discurs que el català és una llengua petita i que, evidentment, només et servirà si et mous pels Països Catalans:

Lucía: Vas a Francia y tienes que hablar el francés. Yo tengo amiga, que están en Francia. Su madre lleva 27 años en Francia. Y allí no se habla ni una cosa español. Nada. Tú vas a pedir... Aunque llegues el primer día. Tú te buscas la vida por donde quieras, pero tú tienes que hablar... en francés. Pero esto? Si es que... Bueno. Que tú vayas porqué no tienes un rótulo puesto en catalán, te echen 3.000 euros de multa? Dónde se ha visto esto? Eso es imponer. No es una decisión libre... Yo creo, mi opinión. Si a ti no te lo imponen, lo haces. Pero si tú ves que te imponen, menos lo haces.

E: Es contraproductivo que diuen.

L: Yo creo que es eso.

La Lucía és completament conscient que el català no és necessari per poder desenvolupar-se pel país. Li agrada i vol que les seves filles el parlin. No obstant, reitera, no és necessari:

Lucía: Yo es que no lo encuentro necesario. Me gusta que lo entiendan, que mis hijas lo hablen. Yo se lo digo: "vosotros lo tenéis que hablar". Pero necesario no lo veo.

E: Tu no ho veus necessari. Tu creus que es pot viure tranquilament...

L: A ver yo creo que una persona, si se sienta a gusto y se siente bien, no es necesario. Dijo yo, no? No lo veo necesario. Lo veo necesario pa trabajar. Por mí, no lo impondría.

E: Tu creus que s'imposa? A quin nivell?

L: Muchísimo. Muy alto. Vas a buscar un trabajo y lo primero que te piden es el catalán.

E: I per què creus que el demanen?

L: Yo no entré en el Mercadona por qué en el currículum en vez de poner que sí lo hablaba, puse que no lo hablaba. Lo entiendo y por poner que no lo hablaba no entré.

E: Al Mercadona. Ah sí?

L: Sí, sí. Allí... Aquí por lo menos todos tienen que hablar catalán. Y en cualquier tienda. Tú vas a cualquier tienda y lo primero que te piden es el catalán.

E: I tu perquè creus que es demana tant ara?

L: No so lé. No te puedo decir, porqué antes no era tan obligatorio. Yo trabajo cara al público y no... Yo he trabajado cara al público en una tienda de ropa, desde pequeña y nunca me lo han impuesto. Ahora te vas a buscar trabajo en cualquier zapatería, en cualquier tienda y lo primero que te piden es catalán hablado y escrito.

(...)

L: Y el diario, el Punt. Yo me cojo... Que me lo leo. Yo en catalán me lo leo y todo. Pero lo que te digo, que no sé porqué lo quieren imponer tanto. Ya es una lengua que...

E: Tu creus que és massa.

L: Ellos dicen que no, pero a ver, que se está viendo. Se está viendo. Cuando tú sales de aquí... Tú sé sincera. Tú ahora te vas a... Zaragoza. Tú vas a hablar catalán?

E: No, home no. Però bueno.

L: Me entiendes, no? A mí me gusta. Yo siempre les he dicho a mis hijas... Si tu hablas el catalán, divino. Si hablas el inglés, mejor. Si hablas el francés, olé. Y si hablas el castellano, pues ya lo sabes. Todo lo que sea aprender... Lo que a mí no me gusta es que lo impongan. Que yo a ver, a mí desde pequeña me estaban dando el catalán. Es una cosa que tienes. Pero yo ahora mismo me voy con una mujer que tiene 83 años. La Pepita. Es catalana, catalana. Y ella dice que no tienen que imponerlo. Ella pasó de no dejarle hablar catalán a que ahora no le dejen hablar el castellano.

És interessant copsar el discurs de la imposició. Malgrat no l'argumenti —llevat de l'experiència al Mercadona— es tracta d'un *interdiscurs* que ha penetrat profundament dins el seu imaginari. En aquest cas es planteja una equació ben senzilla. Aprendre'l i saber-lo és molt bonic, que t'obliguin a saber-lo ja no ho és tant. No veu just que es demani català a l'hora de cercar feina. Escoltant aquest discurs es té la impressió que el castellà no és necessari dins l'àmbit laboral i que el català té una presència absoluta, res més lluny de la realitat.

Evidentment, diferents factors explicatius s'entrecreuen a l'hora de donar resposta a aquest posicionament i actitud: la limitació de capitals formatius, un discurs de classe/procedència (l'alteritat), el pragmatisme de la seva quotidianitat i la seva experiència traumàtica amb el català (cas Mercadona) han conformat un discurs no agressiu però sí un xic resistencialista: *“El català és molt maco i té tot el dret que es parli; no obstant, a mi que no em toquin els nassos. Jo parlo en castellà i que no m'atabalin, el català no el necessito per a res”*. Aquesta podria ser una síntesi d'aquesta mena de raonament.

L'Amaya també planteja una certa resistència a 'l'obligatorietat'. Ara bé, en el seu cas l'*ethos* de la vida quotidiana és allò que marca el seu posicionament. Per l'Amaya el català té poca importància en la mesura que no té presència en els seus espais d'interacció social. No li cal parlar-lo i a la seva edat no pensa fer l'esforç de fer-ho. El binomi utilitat-ús juguen un paper molt important. És el que s'ha apuntat tantes vegades com a pragmatisme de la quotidianitat:

Entrevistador: Creus que el fet que els teus fills o la gent que arriba, se'ls ensenyi català, facilita la seva integració, facilita que se sentin millor aquí? Tu creus que és necessari?

Amaya: Como que lo obliguen?

E: O que es faciliti que aprenguin català. T'hagués agradat a tu que hi hagués...

A: Hombre, yo es lo que te digo, soy una persona muy realista. Los que vienen y lo hacen y... por ejemplo me dicen. Porque yo ahora mismo este año no vengo todos los días al colegio, ya estoy cansada. Que tengo ya unos cuantos años y vivo muy lejos. Y en fin me da pena de dejarlo. Y entonces vine a poner si me dejaban dos días venir. Y me dicen... aquí en la escuela: “Pues puedes venir a catalán”. No! No vengo a catalán. A mí no me interesa. Que a tú te interese y vengas ha hacer catalán, lo veo perfecto. Pero pa mi, no. Y vengo a informática y lectura. Pero que tampoco veo mal la gente que es de mi edad, o más joven o más eso, que se empeñan en venir y hacer catalán. Pero yo no.

E: Val. O sigui, que ho veus com una cosa positiva. Però no... no necessària.

A: Es lo que te quiero decir. Que cada uno que haga lo que quiera. No lo veo necesario. Ya... cuando ya somos más mayores. Porque cuando yo vine aquí... Lo que me hubieran echao! Hubiera aprendio. Pero como lo que me interesaba era, si hacía doce horas,

trece, porque lo que necesitábamos era dinero. Pues no podía ir. Había sí, en una fábrica que yo estuve pusieron un maestra pa que fueran las personas a la escuela, los mayores. Pero claro, se plegaba a las 8, y era de 8 a 9. O a 10. Pero si querías te daban facilidad pa ir hasta hacer horas extras, pues yo me quedaba a hacer horas. Y no, no me interesé nunca por... por esto. Ahora ya sí que veo que por ejemplo, tú ves... porque aquí no nos hablan yo que sé... puede ser la clase de lo que sea que no nos dicen una palabra en castellano. Todo, todo en catalán. Yo también digo que ahora ya no, ya me he echao. Digo: "Pues hacer lo que queráis". He puesto siempre cuando había algo que exponer, que decir, que porque nos obligan tanto, no es necesario que nos obliguen tanto. A nosotros. Ahora, los niños y los jóvenes, pues estupendamente. Aquí la gente que venimos ya tienen más de 50 o 60 años. Eso, los jóvenes. Pero las órdenes y las leyes se ve que son así, de la Generalitat, pues venga. El que no lo quiera que se quede en su casa. Y así es como yo lo miro.

L'Amaya manté que per ella el català no és necessari -ni ara ni durant tota la seva trajectòria vital-. Si hagués pogut o hagués estat indispensable l'hauria après quan va arribar però tothom li parlava en castellà. L'objectiu vital d'aquell moment passava per sobreviure i guanyar diners, el català no formava part de les seves prioritats immediates. La certesa que el català li proporcionarà pocs beneficis (en termes de qualsevol capital) és el generador del rebuig a la majoritària presència del català a l'escola d'adults. Massa esforç i cap benefici. Aquest és el motiu de la queixa. Per què l'ha d'aprendre ara? Ara ja és massa gran, diu. En termes de pragmatisme lingüístic aquest posicionament és del tot comprensible. En la mesura que es tendeix a emprar la llengua instrumentalment per maximitzar els beneficis que es poden obtenir en els contextos relacionals viscuts, en un cas de monopoli lingüístic - on la llengua majoritària és el castellà- l'aprenentatge del català no aporta res, no compensa car no es constitueix com a vehicle comunicatiu, per tant és racionalitza el fet de no voler realitzar l'esforç d'aprenentatge.

En un altre ordre de les coses, la Marina planteja una certa crítica a la constant reivindicació lingüística catalana. És important defensar el català, però això fa que els "polítics" s'oblidin de la resta de necessitats de la ciutadania. En aquest sentit, la Marina és un clar exemple del discurs -articulat per alguns partits polítics- de la prioritat política: el que interessa és el que afecta al dia a dia de la gent i no els debats "*identitaris*":

Entrevistador: Com veus les polèmiques polítiques que hi ha al voltant d'això?

Marina: Se tendrían que preocupar de otras cosas. Eso es lo que menos importa. Que cada uno hable lo que quiera mientras tú te entendas y respetes. Yo creo que hay cosas más importantes que se pongan a discutir catalán o no catalán, o español o no español. Hay cosas más importantes: el Trabajo. La gente que está pasando hambre en España y están ayudando mucho a países de fuera en vez de ayudar más a Cataluña. Yo creo que

hay cosas más importantes, no tendría que ser una cosa prioritaria. Me parece bien que Cataluña tenga catalán, que el País Vasco tenga el euskera, pero no es una cosa tan importante como para darle tanto rebombori si catalán o no catalán.

E: Tu creus que és culpa dels polítics catalans?

M: No, es una cosa para evitar otros temas. Vamos ha hacer esto para evitar tocar otros temas que son de más difícil, de situaciones más difíciles. Todos los políticos son un poquito raros. ¿Qué importancia tiene el catalán si un barrio o una familia está pasando hambre? A ellos qué les importa catalán? Ellos lo que quieren es comer. No es culpa de los políticos pero se tendrían que preocupar de otras cosas. Ellos lo hacen pa decir: "Hoy toca esto, no vamos a hablar de eso". Así no se tienen que preocupar de otras cosas.

En aquest punt, el discurs del pragmatisme de la quotidianitat pren una segona direcció. Com s'ha constatat, el català és percebut com un requeriment més per assolir una certa mobilitat o blindar una determinada posició assolida. En la mesura que la gent l'ha anat aprenent a l'escola ha de tenir un cert domini de la llengua. És la llengua que es parla aquí i, per tant, en certa mesura és necessària. Aquesta percepció de la utilitat de la llengua repercuteix en la necessitat que els seus propis fills coneguin la llengua car els pot ser d'utilitat de cara al futur. Sense explicitar-ho atorguen un cert predomini del català en determinades interaccions formals. En la mesura que tenen un seguit d'expectatives dipositades en els seus fills (o futurs fills) han normativitzat el fet de tenir competència lingüística en català. El català és quelcom "normal" que ja forma part —ni que sigui amb una baixa intensitat— de la seva quotidianitat i que esdevé cada cop més presencial en les interaccions de les filles. No hi ha dubtes entorn el seu aprenentatge, s'ha de saber i ja està, no es problematitza, no es qüestiona. Així, val la pena tornar a veure aquest fragment de la Jésica :

E: Tu creus que anirà cada vegada a més? Tu creus que les teves filles arribaran a parlar català als fills o creus que preferiran mantenir el castellà com a llengua familiar?

J: Yo creo que según la pareja o según el sitio donde ellas crean que van a vivir... No sé. Yo no creo que sea una cosa que ellas le dieran mucha importancia. Sé que le importancia que le diera es que lo aprendiera, aunque no lo hablara, ¿me entiendes? Yo creo que según la pareja, según el sitio donde estás viviendo. Por ejemplo, en Argentina la gente habla mucho, mucho catalán. En Argentina. O en Vilassar, por ejemplo. Que a lo mejor por necesidad o por el día a día quizás sí.

E: Tu creus que és necessari?

J: Sí, sí sí que es necesario.

E: I creus que és necessari també que no perdi el castellà com a llengua de família?

J: Sí, catalán i castellano. No la obligaría a hablar marroquí pero castellano y catalán sí.

La Lucía també assenyala la presència i la importància del català en la quotidianitat de les seves filles (amics, escola, feina, interaccions formals, etc.):

Entrevistador: Em vas dir que les teves filles sí que parlen en català.

Lucía. Sí.

E: Però el parlen amb els amics, a l'escola...?

L: En el trabajo, en la escuela. Con los amigos... Menos con nosotros... (riu). Sí. Ellas si se tienen que ir a dirigir a algún sitio, o... una tienda, un médico... Lo hacen en catalán.

E: Vale. Tu creus que els hi servirà tenir el català, si es queden aquí?

L: Aquí sí. Pero fuera de aquí, nada. Yo no lo veo... A ver, que me gusta, que lo entiendan, que lo hablen, todo. Pero aquí.

En termes generals es percep el català com a eina bàsica pel desenvolupament exitós de la carrera laboral dels fills. Sense dir-ho explícitament una anàlisi acurada de les entrevistes evidencia que el català s'ha incorporat plenament en la identitats lingüística dels fills i filles. Hi ha un cert convenciment que els seus fills estan completament incorporats. Com elles, són plenament catalans i, per tant, el català forma part del seu corpus vital. No es parla des d'una dimensió política però sí des de la perspectiva de les identifications.

Fins el moment s'ha posat de manifest les pràctiques i els discursos que les entrevistades articulen al voltant del català i la seva presència en la pròpia quotidianitat. Si bé, com s'ha pogut demostrar, el català és percebut com un valor afegit ocupa una part molt residual —per no dir inexistent— de les seves pràctiques. Arran de l'anàlisi de contingut s'ha pogut entreveure el raonaments central al voltant del qual giren aquestes pràctiques: *"el català està bé però per nosaltres no és necessari"*. En la mesura que la dimensió instrumental de llengua esdevé inexistent la necessitat "real" de conèixer-la desapareix. Evidentment, la seva pròpia lucidesa els permet veure la importància de la llengua. Ara bé, aquesta rellevància es trasllada en espais d'interacció que no són els seus. Hi ha plena consciència de la necessitat del català en interaccions quotidianes més formals (estudis, determinades feines, contactes amb l'administració, etc.) però aquestes queden lluny de la seva quotidianitat més immediata. És per aquest motiu que traslladen, com s'ha vist, una certa exigència del domini de la llengua als fills i filles. En la mesura

que aquests són capaços d'accedir a aquests espais d'interaccions més formals s'activa la dimensió instrumental que requereix el domini de la llengua.

En darrera instància, abans d'enllestir aquest apartat, toca aturar-se en una altra dimensió lingüística: la dimensió simbòlica i afectiva. Com s'ha comentat a l'emmarcament teòric, la manera de fer ús del llenguatge posiciona socialment. Tant poques coses com el llenguatge manifesten el lloc —geogràfic o de posició en l'estructura social— d'on es prové. És evident que en un context com el de Catalunya, de coexistència de dues llengües, la llengua juga un valor simbòlic que no es pot passar per alt. Alhora, tampoc es pot perdre de vista el valor afectiu al voltant d'una o altra llengua. És prou evident el potencial afectiu es té envers la llengua materna o d'origen —el castellà en el cas de les entrevistades—; tanmateix, no es poden menystenir els mecanismes de sedimentació afectiva fruit d'una trajectòria vital. En molts casos, el fet d'haver nascut i viscut tota la vida a Catalunya fonamenta que amb els anys es dipositin capes d'afectivitat envers la llengua. S'esdevé, doncs, una certa aproximació afectiva envers el català perquè en tant que llengua originària de la terra d'acollida s'ha de saber. Aquesta activació simbòlico-afectiva de la llengua es correlaciona intensament amb la percepció que és té de Catalunya i els seus "autòctons" o "catalans de tota la vida". El que s'ha operacionalitzat com "el món dels catalans" .

Si la pràctica lingüística s'interrelaciona tant amb la dimensió instrumental com amb la dimensió simbòlica i afectiva, quina articulació tenen l'àmbit simbòlic i afectiu en l'estructura de sentit de les entrevistades? L'allunyament quotidià del català les ha marcat simbòlicament? Quina afectivitat s'ha sedimentat envers la terra d'acollida i "el món dels catalans"? Tot seguit, es procurarà dilucidar alguna d'aquestes qüestions i manifestar la importància de la dimensió simbòlica alhora d'entendre les diferents pràctiques lingüístiques.

Per les entrevistades, Catalunya és l'indret on han crescut i s'han guanyat la vida. És casa seva. Tanmateix, la xarxa familiar d'origen i el contacte amb aquests orígens és tan fort que el record esdevé constant. Un record, però que s'articula mitjançant diferents nivells d'aproximació. Així, mentre la Lucía hi tornaria encantada, la Marina i la Jésica no en tenen cap intenció. No

obstant, si bé les vivències envers l'origen familiar tenen diferents intensitats, el fenomen de l'*alteritat* es manté en tots els casos. L'*ells* i el *nosaltres* esdevé quelcom present en els seus relats:

Entrevistador: Hi ha relació entre les associacions del barri i les del centre de Mataró?

Lucía: Hombre, relación relación. Hay gente que sí.

E: Entre els costalers... perquè la festa major al final es una associació de coses, no?

L: A ver. Siempre hay distancias.

E: Tu creus que la gent del centre es agarrá? D'aquí, no.

L: Sí. No nos han dejao nunca. No han dejao la semana santa tranquila de decir... Lo bueno es que...ellos te dejan. Si tú quieres hacer aquello en el centro de Mataró, y sí. Va todo el mundo a verlo y a participar, pero lo que es decir te dejan ensayar, te dejan... No. Pa ellos molestas. Haces ruido. Molestas. No te dejan. Porqué hemos estao ensayando con la virgen de la Esperanza y hemos tenido que pararlo. Sí, porqué los vecinos nos...

E: Però no havíeu parlat amb l'ajuntament abans?

L: Sí, sí. Con los permisos, todo. Pero tu tienes que tener unos ensayos. Pa coger tanto peso. Pa saber como hacer los pasos. Para todo. Bueno, pues, hemos llegao al centro de Mataró y hasta con cubos de agua nos han tirao.

(...)

L: Arriba. Y ya parece que aún lo van a aguantar un poco. Pero evidentemente no hay tolerancia ninguna. O sea, yo es que me... Yo. Es mi opinión, eh?, personal. Que quieran decir "ah, es que hay que tener tolerancia con los negros, con los moros, con los chinos, con esto, con lo otro..." Y con nosotros qué tolerancia han tenio? Ninguna. Porqué los castellanos, andaluces, murcianos, todo eso éramos... faraloes como ellos dicen.

E: Sí? Tu creus que sí.

L: Yo sí, eh? Mi opinión. O sea catalanes, catalanes... No todos. Porque yo me junto de verdad con catalanes, catalanes. Y yo creo que hay un grupo... nacionalista vamos a ponerle, que quieren eso. Me hacen gracia cuando dicen: "Es que la tolerancia de esto, la tolerancia de lo otro". Vale. Pero tenerla con nosotros también. Porqué si yo soy extremeña o andaluza, soy española, tienes que tener esa tolerancia en nuestras fiestas. No lo sé. A ver, yo creo que sí. No sé como explicarlo. A veces te sientes que se creen que ellos son más que nosotros. Entiendes? Es que no sé como explicarte. O ideológica, que sí, puede ser que la idea que ellos tienen de que Cataluña tiene que ser de ellos.

En aquest fragment la dimensió de l'*alteritat* pren la seva màxima expressió. Malgrat la Lucía va arribar de molt petita incorpora una potent identificació amb l'andalusisme. Des de la seva perspectiva —i probablement amb raons de pes— intueix que no és ben vista pels catalans de "tota la vida". Davant aquesta perspectiva es fossilitza la lògica de l'*alteritat*. L'abisme entre l'*ells* i el *nosaltres* s'expandeix. És en aquest casos que es posen de manifest expressions com ara: "*ellos creen que todos somos faraloes*", "*creen que Catalunya tiene que ser de ellos*". És prou evident que aquest discurs contribueix a adoptar una disposició resistencialista a tot allò que envolta el fet català i el país (i evidentment la llengua). La relació i la perspectiva del país —un cert sentiment de frustració al sentir-se ciutadans de segona— esdevenen un factor explicatiu més que permet entendre la lògica del

distanciament envers la llengua. En la mesura que el català, esdevé el símbol d'un determinat espai cultural —completament aliè a ella i a voltes vist amb reticències i desconfiança— no hi ha cap possibilitat d'aproximar-s'hi. L'aspecte simbòlic en tant que posiciona es fa palès en aquesta situació. En la mesura que el català es percep com a quelcom idiosincràtic de l'*altre* —un *altre* amb el que com s'ha vist no hi ha una relació fluïda— la tendència a l'allunyament d'aquest marc simbòlic és ben clara.

Aquest allunyament de la llengua i, a la vegada, de l'*altre* contribueix a activar tot l'arsenal simbòlic que reforça una les moltes identifications que es construeixen. La distància establerta per raons de posició social ajuda a reconstruir unes determinades identifications amb el país i la manera d'entendre'l:

Lucía: Yo, la verdad, que con la gente que estoy... No lo he pensao nunca de ellos. Pero yo veo otras clases de gente que piensas esas cosas, y yo digo bueno... Ayer mismo me pasó lo del médico. Nos fuimos a hacer la revisión del médico, de la empresa. Y bueno, había un chico que decía que teníamos que dejar paso a los moros, negros y chinos, sudamericanos... Toda esta gente por qué venían a ganarse la vida. Y que nosotros que con lo que teníamos ya, que nos fuéramos.

Entrevistador: Qui? El médico?

L: No, no. Uno que había allí. Uno, que digo "tú eres tonto". Yo pensaba o tú eres tonto, o subnormal, con el perdón de la palabra, o eres gilipollas. O sea, yo que he venido... Que estamos en España queráis o no queráis, lo pensé yo pa mi, digo queráis o no queráis, esto es España. Hemos venido a ganarnos la vida, como vosotros os podéis ir a otro sitio. Porqué en mi pueblo hay catalanes. Catalanes catalanes, eh?

Aquest fragment permet arribar al moll de l'os. Determinades situacions socials on es contraposen imaginaris culturals i de classe social fomenten l'emergència, a voltes força visceral, de raons últimes, basades en identifications, que permeten entendre determinades disposicions envers la llengua —la importància de la dimensió simbòlica pren aquí la seva màxima expressió—. Aquesta raó darrera emergeix en aquest cas clarament: Catalunya és Espanya. En la mesura que Catalunya forma part d'Espanya la Lucía, diu, té tot el dret de restar aquí. La Lucía contempla, en el marc de les seves múltiples identitats, una identitat suprema: la espanyola. De l'andalusisme, com ja afirmava Esteve Fabregat (1978), s'ha passat a una identificació suprema espanyola. Reivindicació que permet restar al país d'acollida sense la necessitat d'incorporar-se lingüísticament car el que en darrera instància uneix i és més important és el marc cultural espanyol.

Val a dir però que dins el calidoscopi de les identifications no hi ha, de cap de les maneres, compartiments estancs, més aviat el contrari. En la mesura que hi ha constants interseccions socials, les diferents trajectòries permeten desplegar discursos i posicionaments que, malgrat des d'una perspectiva analítica plantegin contradiccions, poden resultar d'allò més coherents en el si dels micromons de cada individu. Es d'aquesta manera com s'ha d'entendre els respectius posicionaments en relació a la pròpia catalanitat. Tan sols així es podrà conferir un cert ordre lògic a la coexistència d'un potent sentiment d'espanyolitat amb un posicionament favorable en relació a reivindicacions polítiques catalanes.

Així, per exemple, la Lucía es percep com a catalana i les seves filles ho són completament. En aquest sentit, li dol que a Espanya es parli malament dels catalans i davant aquests atacs ella adopta una actitud defensiva envers Catalunya. Si bé critica l'actitud de la classe política, la seva manca d'efectivitat, té molt clara la defensa de Catalunya davant les falses acusacions aixecades a Espanya. La lògica dels dos mons és ben clara: es d'allà i és d'aquí. Es percep espanyola —així mateix ho reconeix— però Catalunya pren una entitat molt potent també:

Lucía: Yo cuando voy al pueblo me dicen “es que tú eres inmigrante”. Y vengo aquí y me dicen “es que tú eres de allí”. Digo “de donde soy?” A ver, dime de donde soy? Pero soy española. Al fin y al cabo soy española. Porque si vas a Cataluña tú no... si estás aquí tú no eres inmigrante. (...) A mí me da igual que sea el Montilla, el Rovira, o el que quiera. Pero que mire por nosotros. Porque yo me siento catalana. A ver, yo soy extremeña, que mi tierra no me la va a quitar nadie. Me entiendes? Pero yo a Cataluña la quiero. Porque me enoja mucho cuando hablan de ella mal. A mí, a lo mejor, cuando he sentido alguien de decir “oh, es que Cataluña”. Oye, perdona, allí no somos ninguno... Sabes? Me duele. Es que a ver, que yo me he criado aquí. Y mis hijas son catalanas. A mí cuando me dicen “ah” con aquello, con aquél desprecio. “Mira la catalana”.

Entrevistador: Que de vegades hi ha gent que no sap les coses?

L: “Mira esa catalana” Qué dices? Con mucha honra. Estoy en Cataluña porque estoy allí viviendo y tengo mi vida y tengo mis hijos. Tú no vas a ofender a ningún catalán.

(...)

L: Pero para nada. Ellos se creen que aquí estamos ricos. Que estamos ricos. Que no pasamos nada, necesidad ninguna.

La Lucía se sent catalana i defensa Catalunya però sempre, almenys així ho planteja, des d'una lògica de la reactivitat. Quan algú escomet contra Catalunya i els catalans, la Lucía reacciona i defensa la “seva” Catalunya. No hi ha un discurs, com en d'altres casos, més elaborat sobre el fet català o les

demandes i reivindicacions catalanes. En bona mesura, si ningú diu res sobre Catalunya ella tampoc veu la necessitat de defensar-la. No contempla un àmbit reivindicatiu en ferm. Malgrat pensa que els polítics s'han d'espavilar i reclamar més (creu que només es reivindica el català), no articula un discurs més o menys coherent o ferm en defensa de Catalunya i les seves reivindicacions polítiques, econòmiques i socials.

Un posicionament semblant el manté la Marina. Malgrat el seu desconeixement del context polític català —el seu referent global és Espanya— té clara la relació asimètrica entre Catalunya i l'Estat espanyol. Ella és catalana i, per tant, cal solventar les injustícies que pateix el país:

M: Pues no. Hombre, Cataluña tendría que recibir más. Eso lo tendrían que igualar a toda España igual. Lo que es Andalucía recibe muchas ayudas. Yo creo que por igual tendrían que recibir las ayudas. Aquí se paga el doble, allí en Andalucía están muy bien porque mi hermano está en Málaga, y están muy bien, están de putísima madre.

E: Sí?

M: Sí, están muy bien allí. Y yo pienso que tendrían que ayudar a todos por igual.

E: Tenen ajudes allà?

M: Sí, muchas, muchísimas ayudas que aquí no las hay. Aquí no las hay ni de coña. Yo creo que tendrían que ayudar a todas las comunidades por igual. Si hay X dinero, pues repartirlo por igual a todas las comunidades y ya está.

(...)

M: No, yo soy yo. Yo voy a cualquier sitio y a mí me hablan en catalán, yo hablo en castellano y a mí nunca me han dicho que hable en catalán. Y soy de aquí, yo soy catalana. Nunca he tenido problemas. Yo a lo mejor empiezo una conversación en catalán porque voy a una tienda y me hablan catalán. Yo comienzo en catalán pero enseguida cambio al castellano porque estoy acostumbrada al castellano. Y nunca me han dicho que hablase en catalán; nunca, nunca.

Arribats a aquest punt convé recordar la centralitat d'una forma de concebre el món "*espanyolacèntrica*"⁶⁵. No és forassenyat afirmar que les entrevistades que conformen aquest submodel disposen de potents referents culturals que

⁶⁵ Com assenyalen Xavier Fernández i Jaume López (2009:28), existeixen uns marcs cognitius, uns marcs culturals de referència, un sistema de filtres i interpretacions, a través dels quals s'interpreta el món. A Catalunya, assenyalen, conviuen dos marcs referencials: el catalanocèntric i l'hispanocèntric. Si bé per raons històriques s'opta per denominar aquest segon marc com a espanyolocèntric, queda clar que aquest segon marc s'articula al voltant d'un univers cultural i simbòlic on l'Estat espanyol és el punt de partida a partir del qual s'observa i es viu l'experiència humana. Ara bé, com aquests autors assenyalen: "Els marcs culturals catalanocèntric i hispanocèntric no són dos mons tancats. Confirmem la hipòtesi que no es tracta d'una variable bimodal, sinó un continu, com l'experiència vital de qualsevol ciutadà català corroborarà. El marc cultural de referència com a variable explicativa permet superar els reduccionisme explicatius que identifiquen, com si es tractés d'una única variable: llengua=consum cultural=identificació identitària. Les relacions entre elles són evidents, com ho és que hom pot tenir, per exemple, com a llengua materna el castellà i ser catalanocèntric, o definir-se com 'més català que espanyol' i ser hispanocèntric." (Fernández i López; 2009: 33-34).

es reforcen per mitjà de la pròpia família —tant la del barri com la que continua al lloc d'origen—, el seu grup d'iguals, les xarxes socials que han establert i, per descomptat, els seus propis consums culturals. Com s'ha vist en diferents moments del present capítol, el marc de possibilitats os es desenvolupen les entrevistades redueix considerablement la presència de referents simbòlics catalans. Unes condicions de possibilitat caracteritzades per uns baixos capitals socials, educatius i econòmics familiars, una concentració geogràfica de població castellanoparlant i una morfologia de la xarxa de relacions on no hi tenen presència —o bé és molt minoritària— persones catalanoparlants accentua els processos d'allunyament lingüístic d'aquestes persones. Ensenms, cal tenir present que l'acció simbòlica tan dels referents familiars d'origen com dels potents referents espanyols han contribuït a perpetuar i, a voltes, accentuar aquest procés d'allunyament.

17.2.2. La culpabilització davant la inexistència dels usos

Dels diversos entrevistats ubicats en aquest segon subgrup s'ha triat posar l'exemple de la Raquel i el Primitivo. Com en els casos anteriors són individus de classe treballadora, amb un baix nivell d'instrucció que articulen un discurs positiu al voltant de la institució escolar i la necessitat d'adquirir capital cultural i educatiu. La llengua és una espina que porten clavada des de fa temps. Malgrat viure en un entorn on la presència del català és molt minsa, la lucidesa de la quotidianitat permet entendre la importància d'adquirir competència lingüística a fi i efecte de reeixir laboralment i incorporar-se amb més entitat a la societat de recepció. Els entrevistats constaten que han fet tard per guanyar aquesta cursa; tanmateix, aquest discurs ha estat inoculat als seus fills amb cert èxit.

Com succeeix amb tots els integrants del model d'alt distanciament lingüístic, aquests entrevistats presenten un blindatge envers el català. Els entorns immediats en els que s'ubiquen presenten nivells força baixos de penetració del català. Tanmateix, convé recordar tot un seguit de variables complementàries que condicionen la disposició envers el català. En aquest sentit, és des d'una mirada *microsociològica* que es pot dotar de sentit els

diferents posicionaments envers la llengua. En el present submodel, no hi ha una experiència que demostrï un total desconeixement del fet català. El nivell d'interacció amb el "*món dels catalans*" és més accentuat i malgrat no hi hagi espais d'ús de la llengua es percep un discurs més favorable a la necessitat de conèixer-la. Aquí és on rau la diferència més considerable. La consciència de la necessitat entra en contradicció amb els seus nivells de competència lingüística conformant una certa frustració envers les seves pròpies disposicions lingüístiques. Es correlaciona l'ús de la llengua amb les possibilitats de mobilitat social i d'adquisició d'un millor estatus dibuixant un discurs d'autoculpabilització. Hi ha consciència del valor instrumental de la llengua i es recrimina la manca d'habilitats lingüístiques i la pròpia incapacitat per gestionar aquestes mancances. Si han estat tota la vida enmig de catalans com és que no el parlen? Aquesta és una pregunta que en ocasions els entrevistats es formulen.

L'anàlisi de la seva trajectòria de vida indica la no presència del català en els seus entorns socials immediats. En molts casos, tan sols l'àmbit laboral esdevé un punt de contacte amb el català. Així, es donen casos on els entrevistats demanaven als seus companys que els parlessin en català. Si bé l'entenen perfectament, no el parlen i aquest fet, diuen, els avergonyeix. El cas del Primitivo és un cas paradigmàtic d'aquest mecanisme. Com ell mateix assenyala, fa quaranta anys que és a Catalunya, ell és català i encara no el parla. Això, diu, és quelcom que l'estigmatitza. Si bé li desagrada no saber català, tampoc planteja una alternativa a la seva situació lingüística. El Primitivo no troba eines per redreçar la seva situació. La posició ocupada en el si dels diferents camps socials correlacionada amb un capital cultural i educatiu força reduïts no li permet elaborar estratègies d'aproximació a la llengua. No obstant, en termes instrumentals el català no li és necessari, fet que de ben segur a contribuït a no realitzar un esforç real per adquirir certa competència lingüística:

Primitivo: Bueno, a ver, todo este barrio es de inmigrantes había lo de Mataró donde está el catalán pero era de inmigrantes, i aquí al barrio no se escuchaba, no.

Entrevistador: I a la fàbrica?

P: A la fàbrica sí, lo hablaban, lo hablaban...la gente catalana que estaban, pues había un señor en el primer piso donde había los talleres que le decía: Agustín parlame tot en

catalán y...y el hombre me decía Ramón, si algunas veces no lo entiendes me lo dices que te lo repito que yo te lo digo, y es muy buena persona, ya ha muerto

E: Per que veig que l'entens, però el parles?

P: Si entenc, però chapurreo en la fábrica los chicos que hay tienen 50 años y son también castellanos y el hablar que tenía el señor Vicent también le decía que él me hablara...y estaban muy contentos de que tú te prestaras a decirle: "Parlame en català". Se ponían contento de que el interés por aprenderlo y a mí me da vergonya que en 40 años que yo que soy catalán...me da vergonya...y hacemos reuniones con los jefes y nos juntamos y me encuentro discriminado pero yo solo, por no saberlo!

E: I a casa hi algú que el parli, els teus fills?

P: Parlamos en castellán. Las nietas sí! La pequeña que tiene tres años la otra tarde estaba con ella y se le cayó una cosa y: "laio se m'ha caigut" y yo mirava. Le hablan en catalán, mis hijos lo parlan perfectament, sí. Lo que pasa que en casa no...aprobaban en el colegio aprobaban el catalán y el castellano no! Y eso que en casa lo hablábamos!

Cal tenir present que durant les entrevistes el Primitivo manifesta una gran gratitud envers Catalunya. Com es veu al fragment, hi ha una certa culpabilització pel fet de no parlar català. La manera d'expressar-se permet inferir una certa manca de consideració vers ell mateix quan parla sobre la llengua. Pren consciència de les seves limitacions? El Primitivo repeteix especialment tres aspectes que cal destacar: Catalunya com a país d'acollida que l'hi ha donat la possibilitat de tirar endavant a ell i als seus fills. La decepció personal pel fet de no tenir competència lingüística envers el català -malgrat a la fàbrica demanava que li parlessin català, al barri era impossible escoltar-lo-. I, finalment, l'orgull expressat pel nivell de competència adquirit per part de fills i nets.

Partint d'aquest tres aspectes vistos com a positius, el Primitivo fa una mena d'acte de contrició davant l'entrevistador: Ell estima Catalunya -és català, afirma- però, des del seu punt de vista, té el dèficit de no parlar la llengua. Ell adverteix que el context social -el barri- dificultava molt l'aprenentatge del català i per aquest motiu l'intenta aprendre -encara que sigui d'oïdes-a la fàbrica. Potser no ha reeixit en aquesta fita, ve a dir, però els fills i nets sí. Aquests són una prolongació d'ell mateix.

Pel que fa a la segona entrevistada escollida, la Raquel, s'observen alguns punts de contacte amb el català (ex. les amigues universitàries de la seva filla), però són molt escadussers. Com es veurà, ella demana que li parlin en català perquè l'entén a la perfecció, però de cap de les maneres es llença a parlar-lo per qüestions d'inseguretats i de vergonya. De nou, la inseguretats davant la pròpia competència lingüística esdevé un factor clau per entendre

la lògica de les tria lingüística. Com s'ha dit, si bé l'entén perfectament, no el parlen i aquest fet la "revolta".

El cas de la Raquel és paradigmàtic ja que va néixer a Catalunya. Ella és catalana, però tan sols parla castellà. És conscient que la seva trajectòria vital ha jugat a la seva contra, tant pel que implica la manca de contacte lingüístic —el seu entorn ha estat i és principalment castellanoparlant—, com pel fet d'haver rebut una educació en català molt deficient —el català es va incorporar a les aules quan ella cursava setè d'E.G.B.-:

Entrevistador: I en el teu cas quan el vas aprendre el català?

Raquel: A ver, aprenderlo te puedo decir que no lo aprendí. Yo estaba en séptimo cuando se impuso el catalán, entonces no hablábamos el catalán para nada, y entonces me vino una señora que me acuerdo toda la vida de ella, una señora supermayor que venía con la revista y el libro. Entonces nos decía abrid la página tal y ella se abría la revista. En el examen, nos ponía el examen y teníamos el libro y el examen al lado y ella se paseaba y te veía copiar y te decía que muy bien. Toda, toda la clase, porque se empezaba a hablar en catalán en séptimo. Y toda la clase sacaba sobresalientes y notables. Es que no se hablaba catalán, nadie sabía escribir un dictado en catalán y las notas de los exámenes era de sobresaliente y notables. Y esto fue en séptimo y en octavo. Entonces claro, por lo que copias del libro es lo poquito que se te queda, me entiendes? Ni más ni menos. Pero si luego tampoco lo hablas pues ya me dirás tú entonces, me entiendes? Así que entenderlo no tengo ningún problema.

E: Vosaltres ja l'enteníeu (el català) quan us parlava aquesta senyora.

R: Más o menos.

E: Perquè aquí al barri no hi havia gaire gent...

R: Hasta séptimo jamás en la vida tuve contacto con nadie que me hablase en catalán. Y en Santa Anna, el profesor de catalán, de las tres que bajábamos que éramos las tres castellanas, nos dijo que si teníamos algún problema o demás, lo hablaríamos con él. A ver, mis exámenes no pasaban nunca del "sufi" y me costaba bastante.

E: Perquè els feies en català els exàmens?

R: El de catalán sí, las demás asignaturas nos dejaban hacerlo en castellano y es más, las clases allí se hacían en castellano pero catalán era en catalán evidentemente.

E: Però vas aprovar.

R: Sí, pero justito.

Malgrat aquestes condicions de possibilitat inicialment desfavorables, la Raquel tampoc s'ha caracteritzat per un gran esforç per aprendre'l. Si bé li desagrada no parlar català, no s'ha plantejat mai una alternativa a la seva situació lingüística. De fet, algunes males experiències quan ella intentava parlar català la van fer desistir a parlar-ho en públic. Aquest és un trauma que encara arrossega i, a la vegada, esdevé un argument al qual ella s'agafa per justificar aquesta por i vergonya a l'hora de parlar català:

Raquel: Y cuando había expresión oral pues la primera vez me levanté e intenté hablarlo y cómo se empezaban a reír...Y entonces me salió mi orgullo y me dije: "se ha acabado". Entonces cogí y se lo dije al profesor en castellano y delante toda la clase que a partir de

ahora si me quería suspender en expresión oral lo vería muy correcto pero que no me iba a dirigir más en catalán. Porque además, es que eso es real porque lo he vivido, eso fue tal cual. Nosotras tres que éramos las castellanas, cuándo alguien se levantaba en la clase de castellano, hablaba en castellano que a ellas les costaba tanto como a nosotros el catalán. Yo estaba detrás de la de pie que estaba hablando y por detrás le iba chivando cosas, me entiendes? Y entonces allí ellas no se quejaban.

Entrevistador: Allí no se reían.

R: Exactamente. A ver, yo si hubiera tenido alguien a mí lado, una compañera que cuando yo me hubiera levantado a decir cualquier parida o muy mala pronunciación y me hubiera chivado, a mí no me ofende. Es que a mí no me ofende, todo lo contrario me entiendes? Me está ayudando. Ahora que tú hagas el chiste de la palabra que yo he dicho, ya es el chiste para toda la clase y que a partir de ese momento yo sea el chiste. Es una cosa que tengo pendiente y que me jode.

E: Clar, en aquell moment et devia...

R: Es una cosa que me jode y con 40 y pico aún no lo he superado. (...) En ese momento te hace daño porque bajas a un mundo diferente y nadie te ayuda en nada.

E: Sí, sí, són coses que impacten.

R: Y tú estás dando y dando y mira que a partir de ahora yo también me voy a reír de ti. Eso es un asunto pendiente. Me ha fastidiado. No te puedes imaginar hasta qué punto.

És prou evident que aquest fet l'ha marcat profundament i en termes de justificació li ha servit per ampliar la distància lingüística. No obstant, tot i aquesta mala experiència inicial l'han envoltat un seguit de factors que jugaven a favor d'una major incorporació al català. Factors que, com és prou evident, no ha pogut —o sabut— recollir. Eus aquí alguns exemples d'aquestes possibilitats lingüístiques:

Raquel: Que es más fácil ahora, sí. Pero ojo! Es más fácil ahora depende del entorno que tú tengas porque yo te cuento. Mis hijos de 24 años que va a hacer el mes que viene y de 19, en casa en castellano, en el colegio mitad y mitad porque daban mitad y mitad castellano y catalán, sus abuelos son castellanos pero sus terceros abuelos que son la "familia" que los ha criado de pequeño son catalanes, catalanes, me entiendes? Esta familia cada fin de semana vamos a visitar a los abuelos o vamos a comer con ellos, vamos a pasar el día con ellos o lo que sea, entonces ellos han tenido desde que nacieron hasta ahora han tenido la familia castellana y la parte catalana con lo cual eso que hablaban en el colegio han podido hacerlo porque tanto uno como el otro no lo han hablado nunca el catalán en el patio del colegio.

(...)

Raquel: También nos hemos relacionado con una familia que han hecho como de abuelos que son catalanes. Entonces ellos de muy pequeños, pero no porque se lo hayamos dicho a nadie, vamos nosotros y me hablan en catalán esta gente y mis hijos se han dirigido a ellos en catalán. Hemos estado sentados en la mesa y yo hablo en castellano a ver si respetaban mi de esto... pero mi hija me hablaba en castellano delante de ellos y automáticamente se gira y habla en catalán a ellos. Igual que mi niño.

(...)

Entrevistador: Perquè el teu marit el parla bé?

Raquel: Sí, tiene pronunciación perfecta. Sus padres son de Murcia pero es que se crió con un matrimonio catalán desde pequeñito por circunstancias de la faena. Entonces él hasta los 14 años ha vivido en una casa en donde la única lengua que se hablaba era el catalán. Entonces hablaba el castellano cuando estaba con sus padres el fin de semana, nada más. Es una cosa que tengo pendiente, que lo digo varias veces aquí en casa que me voy a apuntar a un curso de catalán pero no para escribirlo, para hablarlo. Me vas a decir "que cruel eres". Yo soy muy sincera a pesar de lo que tú pienses, pero pienso si

me apunto ahora en este momento en un curso de catalán pero para hablarlo y entonces me dice mi hija: "Porqué mamá dices que te vas a apuntar?" Porque ahora posiblemente con los moritos y demás, entonces no me da vergüenza con ellos me entiendes? Ahora vuelvo a estar al mismo nivel, me va a costar la pronunciación tanto como a ellos.

E: Tú estaràs igual o a més nivell perquè ja el tens incorporat com a llengua el que passa que no l'has posat en acció.

R: Contando con gente como yo... me echa para atrás. Me echa para atrás por eso, porque me da miedo el escuchar una risita, me entiendes?

(...)

R: Es que yo lo quiero solo para hablar porque yo sé que hablando no tengo pronunciación ninguna. Me entiendes? Porque yo cojo un libro en catalán y te lo leo en catalán mentalmente lo leo en catalán pero alguna palabra puede ser que no utilices mucho pero... Pero me refiero a que no tengo ningún problema en entenderlo pero

E: Ja el coneixes, simplement és posar-te a parlar. Necessaries algú que et fes de

R: Y aquí en casa muchas veces me lo han dicho. Es que no nos sale. Porque les he dicho que porqué no me hablan en catalán y no saben.

Es constates algunes oportunitats per apropar-se mínimament al català: la relació amb el matrimoni d'edat avançada, la competència lingüística del marit i dels fills i la possibilitat de realitzar cursos per millorar la parla. Tanmateix, aquests factors més secundaris topen amb la realitat de la seva quotidianitat. Per una banda, en termes instrumentals, el català no li és —ni ha estat mai— necessari, fet que de ben segur a contribuït la no realització d'un esforç real per adquirir certa competència lingüística parlada; per l'altra la inexistència d'un potent sentiment d'identificació o, emprant un altre concepte, la fragilitat de la dimensió simbòlica-afectiva no ha generat un acostament plenament afectiu envers la llengua.

Ara bé, malgrat la no dominància de la dimensió simbòlica-afectiva s'entreveu clarament la necessitat de dominar la llengua. Aquesta necessitat final posa la Raquel en la tessitura del *vol i dol*. És a dir, malgrat el que sent i la certesa que la llengua no és necessària en el seu entorn voldria saber-lo millor. Ara bé, com s'ha vist, aquesta actitud no l'ha esperonat, almenys de moment, a parlar-lo:

Raquel: Porque sí, porque me gustaría porque yo soy de aquí y me gustaría poder hablar el catalán entiendes? Y es que si lo entiendo porque no voy a poderlo hablar. Me gustaría y mucho y tener la pronunciación y es que pienso: "yo no soy de pueblo ni de León, es que yo me siento muy castellana pero es que también soy de aquí y me gustaría, y miro a mis hijos y me da envidia, y miro a mi marido y me da envidia.

Aquest anhel —ni que sigui moderat— per parlar català s'incrementa quan parla de la relació *català-fills*. Quan es parla del català i els fills s'emfatitza la necessitat que dominin la llengua a fi i efecte d'assolir trajectòries

exitoses. L'èxit dels fills apareix, doncs, com una projecció dels seus propis anhels i una superació de les seves pròpies limitacions:

Entrevistador: I tu creus que és important que els teus fills parlin català?

Raquel: Sí. Evidentemente. Y tanto que sí. Me siento súper orgullosa cuando los escucho hablar, ninguno de los dos tiene acento castellano. Los oyes hablar y... además ellos son unos privilegiados porque tanto pueden trabajar aquí como se pueden ir a trabajar a cualquier sitio. Tanto el catalán como el castellano lo llevan de maravilla.

E: Clar, poden anar a tot arreu.

R: Exactamente. Es que para ellos es un privilegio. Es que ellos no son ni niños del centro que tampoco saben hablar bien bien el castellano, ni son niños del barrio, me entiendes? No. La verdad es que no. En eso han tenido mucha suerte.

Si bé no hi ha un discurs clar envers la necessitat general de parlar el català, aquest canvia quan s'analitzen les expectatives dipositades en els fills. En la mesura que han estudiat —i estudien— és essencial que el dominin —fet que de totes totes ja es produeix i del que es mostra molt orgullosa—. Es tracta d'una correlació prou potent que s'acaba incorporant normativament en el seu discurs: els fills han de dominar el català per raons educatives i laborals.

Arribats a aquest punt cal preguntar quines són les disposicions envers el que s'ha definit com a *món dels catalans*. La centralitat de l'àmbit laboral, familiar i el "barri" posiciona a la Raquel —desplegament d'unes pràctiques, discursos i actituds— envers el país.

En general, no hi ha massa discurs sobre el país i els catalans. No entra dins la seva lògica quotidiana. Ara bé, tampoc sobredimensiona l'origen dels seus pares, més aviat procura allunyar-se de qualsevol mena de sentiment *andalusista*:

Entrevistador: No heu estat en relació amb associacions del barri, la casa d'Andalucía...

Raquel: No. Además con todos mis respetos, mi madre es de Córdoba pero ni ha vuelto a ir desde que vino aquí a los 9 años, ni ha tenido ya relación con los andaluces.

(...)

R: ...Una vez fuimos con unos amigos que teníamos nosotros y bueno, ellos sí que tenían mucha relación con la casa de Andalucía y la feria que bailaban sevillanas y demás. Dios me perdone pero es que eso no va conmigo.

M: No t'agrada.

R: No. Lo siento. Yo respeto mucho y todo lo que quieras. Mi madre es de Córdoba pero es que ni mi madre. Mi madre no ha ido nunca. Mi madre tiene ilusión por ir a su pueblo porque no se acuerda de nada.

Davant la dialèctica Catalunya-Espanya acostuma a donar-se una defensa de Catalunya. No des d'una perspectiva nacional però sí des d'una lògica de la

defensa d'allò que pertoca a Catalunya. Es dibuixa un cert sentiment de catalanitat en el seu marc d'identificacions:

Raquel: Entonces cuando volvimos allí para que mis hijos lo conocieran y hay primos que los añoraba, que no nos veíamos de hacía muchísimos años y cuando fuimos allí sí, había muchas de mis primas que “veían los catalanes” y mi marido se enfrentó a ellos pero se enfrentó de buen rollo porque él siempre está de buen rollo, les dijo: “eh, lo ves? Dirías que somos diferentes a tí?”

Entrevistador: Però perquè? Per què ho deien en un to despectiu això dels catalans?

R: Porque bueno, cuando pongo la televisión y miro las noticias salía el señor hablando en catalán y tenían que ir traduciendo y eso que lo ve toda España, y porque? Si aquí, es como que aquí éramos otro mundo, era otro país. Y he tenido que decir: “Te equivocas, todo lo que tú veas por la televisión no te creas ni la mitad porque eso tampoco existe, es que no existe”.

(...)

E: I tu et sents catalana?

R: Sí. Me siento muy castellana a ver si me entiendes pero sí, me siento de aquí. Lo que no me siento nada es de Andalucía.

E: Ets una catalana que parla castellà.

R: Sí.

Reforçant aquesta identificació catalana, es recull un discurs altament crític amb la manera de viure a Andalusia. Aquest discurs pren força quan des d'aquest territori es critica a Catalunya i els catalans. Es tracta d'un discurs força explícit: reivindicació econòmica i denuncia de l'actitud d'Andalusia. S'argumenta que aquest territori ha viscut durant molt de temps dels ajuts i ara, assevera, viuen millor que no pas els catalans. Es tracta d'una gran injustícia. Se sent dolguda quan s'enriuen o critiquen el país. Això l'allunya de la identificació amb l'Andalusia geogràfica i política:

Entrevistador: Aquesta polèmica que hi ha ara del finançament que s'està negociant a Madrid i tal, tu com ho veus això?

Raquel: No tengo ni idea. Lo que sí te podría decir es que yo he bajado a Granada o a Jaén porque yo tenía una amiga aquí en Mataró, una chica que se vino de allí y se vino aquí a trabajar, a buscarse la vida con su marido, ya casados y bueno, estuvieron aquí 14 años. A la que ella se quedó embarazada de su segunda hija, entonces cogió y dijo que se iban para allá porqué así podría criar ella a la niña porque aquí la verdad es que han pasado muchas penurias. (...) Entonces pues dijo que las cosas aquí...el marido ya se había quedado en paro también, bajaba la faena, y ahora con una niña pequeñita nos vamos para allá. Se vendieron el piso y se fue para allá, que no lo estoy despreciando, que cada uno se busque la vida donde pueda (...) Pero me refiero, ella se fue para allá y aquí estaba en un piso súper chiquitín y allí se fue y tiene una casa de 2 plantas, tiene un garaje que ni te cuento. Ella está trabajando allí, ahora está asegurada pero hasta ahora, desde que se marchó hace 6 años hasta ahora, ha estado sin seguro y cobrando el paro simplemente porque su tío le firmaba una hoja donde ponía que había recogido 15 días para aceituna, y esos 15 días que ella no recogía ni uno pero que su tío le firmaba le servían para cobrar 65.000 pesetas cada mes, y la niña la guardaría se la pagaban por el simple hecho de recoger la aceituna. Y ahora tiene una beca la niña para quedarse en el comedor que no sé cuánto le dan. Pero su hijo que ha estado en la universidad... a mi hija le han dado para ir a Bellaterra 800 € de beca para comer y el transporte, y a su hijo le han dado 4000 €. A ver si me entiendes, que quieres que te diga?

E: I tu perquè creus que passa això? Aquestes diferències.

R: Pues no lo sé. Aquí trabajamos más de lo que se piensan y allí trabajan menos pero van todos para allá porque lloran mucho? (...) Yo te estoy contando lo que sé, y lo que yo veo, lo que yo vivo, no sé. Porque yo he bajado allí y tú ves a esa gente y no les falta detalle. Y allí los señores salen de trabajar que no te pienses tú que salen tarde, que yo he estado y nadie sale a trabajar de noche. Ninguno, te aseguro. Al menos en el pueblo que yo he estado, y salen de trabajar y se van al bar, toman la cervecita y lo que tú quieras, prácticamente se cena, con las tapas que les ponen...y el nivel de vida es mucho más barato que aquí. (...) Yo he escuchado decir a una señora de allí, una señora más joven que yo que ahora tendrá unos 32 años y con una niña de 4 años o así, y decir: "Mi niña va al cole porque tiene que ir al cole porque me obligan a ir al cole pero para el día de mañana casarse y tener hijos". Que tontería más grande...Pero vamos a seguir pagándole? Y ahora mismo estoy aquí cobrando el paro. Se me termina el paro, se me termina en septiembre, qué hago en septiembre? Me va a firmar alguien que he recogido algo? No. Mi hijo se va todos los días a Terrassa en la universidad y se lleva un bocadillo porque yo no le puedo dar dinero para que coma y él dice que no se lo va a gastar de lo que él ha trabajado porque él ha trabajado el pasado verano para poderse mantener todo el año. Por que yo le he dicho: no puedo pagar los recibos de casa más el préstamo del dentista. Es que ya, ya es que te defiendes, que tuve que pedir un préstamo. Y le dije: "Javier, que no puedo." Y se fue a trabajar el verano pasado, después de la selectividad, se fue a trabajar hasta septiembre que ha empezado la universidad, y con ese dinero que él ha ganado el verano está tirando. Bueno pues él está percibiendo de beca 800 €, no llega a los 900, y no. Digo: "señores, les hago yo las cuentas de lo que se gasta en transporte público? Y es que no come este niño?"

Malgrat aquest fragment crític, cal tornar a posar de manifest que la visió del país és quelcom que apareix molt escadusserament a les entrevistes. Com s'ha mostrat, en diferents moments apareix una certa aproximació a la catalanitat. No obstant, es tracta d'una catalanitat buida de contingut polític. La Raquel es percep com a catalana —així es defineix—; no obstant li dol no conèixer la llengua, el país, etc. Admira Catalunya per tot el que ha donat a la seva família i, especialment, als seus fills. Ara bé, a banda d'aquest aspecte sentimental, no articula cap mena de discurs sobre el país ni les seves reivindicacions.

El Primitivo també mostra una certa aproximació a la catalanitat mitjançant l'establiment d'un sentiment d'admiració pel nivell cultural del país. De fet, l'entrevistat assenyala que el factor cultural fou un dels elements que l'empenyeren a venir a Catalunya. Cal advertir que el Primitivo té molt clar que no vol abandonar o oblidar les seves pròpies arrels. Es tracta d'un discurs del tot lògic i a la vegada recurrent al llarg de diferents entrevistes:

Ramón: (...) Hombre, yo estoy muy contento y muy orgulloso de estar aquí pero no renuncio a las raíces no renuncio, tengo allí hermanos y sobrinos y me gusta estar allí también. (...) ..y voy y si...lo...lo paso bien también, pues la familia, los hermanos y eso...
(...)

Ramón: Si, pero hay familias así que se han ido yo les yo...yo les yo...yo aquí estoy muy contento muy bien y tengo a mis hijos mis nietos y me considero un catalán y no...no me iré no...me iré a pasar unos días mientras pueda pero yo tengo aquí ya mi vida...

Entrevistador: Estàs content d'haver vingut...

R. Molt content...me considero catalán y como si fuera...40 años viviendo...pues lo que pasa es que pues si, me gusta ir...pero na más, ahora yo me voy allí me estoy allí un mes y a la que llevo 15, 20 días...ya me tira esto. Y a más pienso, pienso, teniendo allí la playa... y todo lo que tenemos allí claro eh, es diferente...aquí no hay na, al menos que te vayas a Madrid o a Toledo.

(...)

R. ...y estaban muy contentos ellos de que tú...de que tú te prestaras a decirle: parlame en català, se ponían contento de que el interés por aprenderlo y a mí me da una mica de vergonya que en 40 años que yo que soy catalán...me da vergonya...

Com la Raquel, el Primitivo es defineix com a català, però té vergonya de si mateix per no haver-se "integrat" més (conèixer la llengua, el país, etc). Verbalitza la seva gratitud cap a Catalunya pel fet que el va acollir tant i tant bé (la seva trajectòria no seria la que és si no arriba a venir a Catalunya). Això, per ell, té un enorme valor; fet que el fa desplegar un potent discurs d'agraïment, però, com la Raquel, no articula cap discurs sobre les reivindicacions nacionals catalanes. D'altra banda, és conscient de la impossibilitat d'oblidar les seves arrels, els seus orígens, el seu poble. Allí hi té germans, nebots, una casa, els records de petit i per les vacances sempre s'hi arriba. No obstant, com ell mateix comenta, s'acaba enyorant de Catalunya. Té molt clar que no marxarà de Catalunya. Des de fa molts anys és casa seva.

Es constata, doncs, que els individus que conformen aquest submodel malgrat mostrar un cert desconeixement del país manifesten un discurs d'agraïment que, a voltes, pot arribar a desembocar en una certa defensa del mateix. Aquesta percepció de la seva pròpia posició com a catalans permet entendre la lògica de la culpabilització apuntada anteriorment. En la mesura que es perceben i es defineixen com a catalans declaren tenir una certa "vergonya" pel fet de no haver-se "integrat" més a la llengua del país. Es presenta, doncs, una presa de consciència envers la distància objectiva amb la que viuen en relació al país. La consciència d'aquest distanciament fa emergir, doncs, un discurs on es realitza una mena d'acte de contrició lingüística.

17.2.3. La nul·la identificació amb el país. La potència de les altres identificacions

Amb aquest titular s'engloben aquells individus, els exemples proposats són el del Paco i el del Faustino, que tot i viure a Catalunya no han desenvolupat un sentiment d'identificació amb el país. En tot cas, s'han identificat amb el barri i/o la ciutat. Poca cosa més. Es tracta d'un perfil poblacional amb un important nivell de blindatge lingüístic. És prou evident que aquests casos s'ubiquen en els entorns lingüístics -context social més immediat- on hi domina la llengua a què s'adscriuen. El desconeixement i la manca d'ús del català té a veure amb la manca de necessitat -en els entorns en els quals s'ubiquen, a nivell de comunitat o laboral-, tot i que això no vol dir que no hi pugui haver raons complementàries com poden ser els dèficits formatius o, com es detallarà en un dels següents exemples, les disposicions polítiques i ideològiques.

Com s'ha exposat al inici del present capítol, es tracta d'individus de classe treballadora que en alguns casos articulen un cert discurs polític i gaudeixen de visibilitat social. Si bé mostren trajectòries on el treball és un referent cabdal i el "barri" esdevé l'àmbit principal d'interacció quotidiana, alguns d'ells han viscut múltiples experiències associatives que els han proporcionat un important capital social i, a voltes, simbòlic. Els individus que l'integren s'autoconceben en termes de *"treballadors que estan a Catalunya –com a regió d'Espanya– guanyant-se el pa"* però que no han pretès ni abandonar les formes d'interacció social pròpies del lloc d'origen –seu o dels pares– ni aproximar-se al país ni la llengua catalana.

Cal tenir present que en els seus barri de residència són espais geogràfics amb baixa densitat de català i on la penetració del castellà ha estat molt accentuada. Paral·lelament a aquest context social immediat amb una baixa densitat del català, existeixen espais, com ara la llar familiar, o contextos, com el de la comunicació amb als amics, que estan radicalment condicionats per la llengua que hi parlen els individus -sobretot si són espais que s'arrosseguen immutables des de la infància. Per tant, en la mesura que la llengua d'origen -i d'ús habitual- dels diferents interlocutors és el castellà,

aquesta llengua és la que romandrà com a llengua d'ús normalitzat, d'interacció principal i única.

En relació a aquest fet, el Faustino planteja una realitat ben evident: el català no el parlava perquè en el seu context quotidià; a *el pueblo seco*, ningú el parlava. El context general i les condicions de possibilitat de cadascun dels habitants feien impossible l'entrada del català.

Entrevistador: Vivía aquí en el barrio?

Faustino: Sí, vivía en el barrio. Éste era catalán y sin embargo no hablaba en catalán tampoco. Aquí hay pocos de catalanes, se van al parque, y allí abajo casi tampoco se habla el catalán, el catalán en el parque. Allí hay catalanes y murcianos que los murcianos rápido aprenden el catalán.

E: ¿Cómo es?

F: Siempre están hablando con ellos. Vas allí y un día aprendes una palabra, otro día otra y así se aprende. No tienes que estudiar, sólo escuchando. Yo entiendo pero hablarlo no porque puedo hacer algún error, no es que me vayan a pegar ni nada, però...

(...)

F: Pa empezar uno trabajaba pero luego ya empezó a hacer casas y luego a planchar y eso...y entender lo entendía pero hablarlo ni mi mujer ni yo lo hemos hablado. No solo mi mujer ni yo sino millones de gente del Pueblo Seco. Yo por donde iba no se escuchaba y si lo escuchabas sólo entre catalanes. Ellos sabían el castellano y nosotros no sabemos el catalán, que el saber no ocupa sitio! Pero hay que poner interés en aprender, hay que querer...

(...)

E: Mira que bien. Y a usted a veces se lo deben de hablar en catalán...

F: A mí no, porque ya ven que, a lo mejor entenderlo lo entiendo, depende de lo que me digan lo entiendo. Si yo en la tele cuando empiezo a escuchar el catalán me voy enterando de todo.

Amb aquest fragment el senyor Faustino posa de manifest la dinàmica general del seu entorn comunitari. En tot moment el context d'interacció lingüística era i és en castellà. Val a dir que planteja dos criteris argumentatius. Per una banda, el català, no s'escoltava (ni s'escolta) pel barri -cal recordar que la gran majoria de la població que hi viu procedeix de les migracions de la segona meitat del segle XX i les més recents del segle XXI- i, en tot cas, quan es trobaven amb algun català aquest ja canviava immediatament de llengua. Per l'altra, hi ha una certa presa de consciència sobre la manca d'interès de la col·lectivitat 'nouvinguda' en aprendre català: "...y nosotros no sabemos el catalán, que el saber no ocupa sitio, no sabes? Pero claro, hay que poner interés en aprender, no, hay que querer...". Per superar un entorn bàsicament castellanoparlant calia una certa dosis de voluntat que, com reconeix, no es va donar. La vida laboral, la família, l'habitatge i, en definitiva, la

supervivència esdevenen l'argumentari formal més emprat per justificar el distanciament envers la llengua.

A la manca de competència lingüística en català s'hi afegeix la lògica del pragmatisme lingüístic on el castellà adquireix una carrega simbòlica altament positiva. L'implícit que amb el castellà s'arriba a tot arreu, el castellà com a llengua franca. En la mesura que els catalanoparlants adopten la llengua del seu interlocutor la disposició a aprendre el català minva. No cal fer el pas envers l'hibridisme lingüístic car el català no ha penetrat en cap dels seus espais d'interacció social. En relació a la presència del català durant els primers anys a Mataró, el senyor Faustino remarca la prohibició de la dictadura de parlar el català i la consciència de l'ús restringit de la llengua, tan sols es parlava entre catalans:

Entrevistador: ¿Cuando decía lo del hablar a que se refería, al idioma?

Faustino: No, no...lo del idioma no lo dejaban hablar, se hablaba entre ellos, pero...como era Franco, no dejaba, lo tenía prohibido. Hablaban entre catalán y catalán lo hablaban entre ellos, pero cuando nos tenían que decir a nosotros po nos lo decían en castellano. Y los catalanes como eran más listos que nosotros pué (riu) sabían el catalán y el castellano y nosotros namás sabíamos el castellano y un poco el andalú fulero como decimos.

(...)

E: ...y allí sí que se convivía con catalanes...

F: Sí, allí sí. Nos juntábamos por las tardes, allí en el bar nos juntábamos todos claro que el que te hablaba en catalán tú no lo entendías, a lo primero tú no lo entendías.

E: Vostè si que l'entén el català...

F: Yo sí, pero y nunca he dicho porque yo siempre hemos hablado, siempre hemos hablado en castellano, siempre, porque Franco no dejaba hablar el catalán. Con Franco no se podía hablar el catalán ni el gallego ni nada. Entre ellos sí, pero...

E: ¿Y usted nunca lo ha llegado a hablar, con los payeses por ejemplo?

F: Pero es que no te hablaban ellos en catalán! A tú no te hablaban catalán, a mí si me mandaban algo pué mira, me mandaba a regar por ejemplo: coge la magalla y ponte a regar. El daba la orden y yo pué iba regando el huerto que era pequeño.

Paral·lelament als índex de densitat lingüística present al barri cal considerar tot un seguit de variables explicatives en relació la disposició i les actituds envers el català. En primer lloc cal tenir present l'edat o la generació -per tant el context històric que els ha tocat viure- a l'hora d'entendre el comportament diferencial en relació a la llengua. També és rellevant l'existència d'uns nivells educatius mínims o, a voltes, inexistents i un procés migratori molt dur fruit de les pèssimes condicions viscudes al seu lloc d'origen. En segon lloc, fruit d'aquestes necessitats vitals de primer ordre,

una centralitat del món laboral amb l'objectiu inicial de sobreviure i, posteriorment, assolir una millor posició social. Aquesta preeminència de l'entorn laboral allunya de qualsevol interès pel món associatiu o per l'adquisició d'un major capital cultural que, entre d'altres coses, passi per l'aprenentatge i adquisició de competència lingüística en català. En tercer lloc, l'establiment en barris de nova creació allunyats del casc històric de la vila, amb una completa inexistència de l'administració pública (serveis socials, urbanització, etc.) i en un entorn comunitari conformat per persones immigrades amb una situació molt semblant. En aquest context immediat, els espais d'ús de la llengua són quasi inexistents i, per tant, es mantenen els hàbits lingüístics incorporats que, en aquest cas, s'adscriuen al castellà. En quart lloc, cal tenir present tot aquell seguit d'elements d'ordre simbòlic al voltant de la llengua. No es pot perdre de vista que la llengua performa la imatge social que es té dels parlants. Aquests elements d'ordre simbòlic entren en joc i condicionen la disposició dels individus a fer una tria lingüística. En la mesura que els individus reforcen determinades identifications el canvi lingüístic esdevé més difícil. La llengua contribueix simbòlicament a ubicar -i autoubicar-se- dins l'espai social. Pels entrevistats, el català era una cosa delimitada als catalans, un àmbit privat al qual no tenien accés i que, volguessin o no, creava distàncies entre ambdues comunitats. L'allunyament lingüístic reforça el concepte d'alteritat⁶⁶ cosificant dues comunitats:

Faustino: No, no...lo del idioma no lo dejaban hablar, se hablaba entre ellos, pero...como era Franco, no dejaba, lo tenía prohibido. Hablaban entre catalán y catalán lo hablaban entre ellos, pero cuando nos tenían que decir a nosotros po nos lo decían en castellano....

⁶⁶ El fenomen de l'alteritat esdevé un element cabdal a l'hora de construir i reconstruir tota identitat. El fet d'ésser socialitzats sota uns mateixos paràmetres (costums, llengua, cosmovisions, etc.) permet tenir un món comú i "segur" que es comparteix amb la gent del voltant. Ara bé, aquest món comú, aquestes convencions i normatives socials que es donen per descomptat poden "perillar" en el moment en que arriba l'altre; el foraster que no les comparteix i que potencialment pot posar-les en dubte. És arran de la descoberta d'aquest altre que es construeix una mena de "jo col·lectiu" que defineix i aglutina tot l'etnopatrimoni i capital simbòlic (símbols, valors, creences, història comuna, etc.) tot diferenciant-se i marcant les distàncies amb l'etnopatrimoni i capital simbòlic dels altres i construint, així, l'oposició entre nosaltres-ells. Per entendre aquesta oposició és de molta utilitat la Teoria dels Frames (Maiz, 1995). Aquesta teoria destaca el paper del discurs, i en concret, la selecció o alineament, de marcs discursius binaris (frame alignments), en la construcció de les identitats col·lectives. Aquest alineament fa emergir un marc (frame) principal que es converteix en l'eix central de la oposició nosaltres-ells.

(...)

F: ...Con Franco no se podía hablar el catalán ni el gallego ni nada. Entre ellos sí, pero...

Com es pot observar, la consideració d'un ells i d'un nosaltres és una constant. El discurs evidencia la configuració de dos col·lectivitats i marcs culturals diferenciats. Es construeix, així, un marc de les 'similituds' entre una part dels nouvinguts i de 'diferències' envers els catalans⁶⁷.

Val a dir que s'observa el manteniment d'aquestes pautes lingüístiques al realitzar una anàlisi longitudinal i focalitzar en l'actitud dels fills -unes disposicions que arriben mediatitzades per l'observació dels entrevistats. En bona mesura, doncs, es mantenen uns usos lingüístics majoritàriament en castellà. Principalment entre aquells fills que han mantingut una posició social molt semblant a la dels pares i no presenten una trajectòria educativa dilatada. En canvi, els fills que han reeixit formativament presenten una lògica lingüística més híbrida:

Entrevistador: Pues así la hija si que ya debía hablar en catalán de pequeña...

Fausitino: No en esos sitios no se hablaba tampoco. Era con Franco, eh, era con Franco! El catalán solo se hablaba entre ellos namás ...

E: Sí, pero su hija estaba allí, entre ellos...

F: Sí, pero por ejemplo catalán con catalán, o catalana con catalana, en ese caso...si le tenían que hablar a mi hija ya no le hablaban en catalán.

E: Sus hijos lo han terminado por aprender?

F: Sí, ellos hablan inglés y los nietos, que uno tiene 8 años y el otro 12 esos hablan en catalán. Por qué? Porque la madre no es catalana pero ha nacido aquí y como está en el juzgado pues ya sabe el catalán correctamente, y mi hijo igual.

E: Entre ellos hablan en catalán?

F: Entre ellos se dicen cosas en catalán, pero cuando yo estoy no, a mí me dicen abuelo.

E: Pero su hijo (té estudis universitaris), su mujer y sus hijos, entre ellos que hablan?

F: Entre ellos hablan castellano, bueno hablan las dos cosas. Yo cuando voy oigo cosas en catalán.

E: Y los nietos, entre ellos?

F: En catalán, entre ellos.

E: Y la hija (amb pocs estudis), también habla en catalán, ahora?

E: No, esa nunca, no lo aprendió; lo entiende igual que yo, pero no habla.

Pel que fa als nets ja apunten uns usos lingüístics molt més híbrids, amb diferents intensitats d'híbridació lingüística; tal i com succeeix amb una part significativa de joves catalans. Aquests plantegen un nivell elevat de

⁶⁷ Indubtablement, la construcció social de l'alteritat i, per tant, de la visibilització de la 'diferència' és quelcom que els autòctons, els catalans, també van fer, i encara fan, en relació a la població immigrada.

dinamisme lingüístic que implica, amb major o menor mesura, incorporacions parcials d'usos en una o altra llengua.

En aquest fragment apareix quelcom que esdevé una constant que resumeix els processos lingüístics dels fills i nets dels entrevistats en aquest i d'altres perfils: la hibridació. D'una situació d'origen on el castellà esdevé dominant, es passa, en els usos quotidians, a una situació dominada per les hibridacions lingüístiques dels català i del castellà. La utilització d'una o altra llengua dependrà dels diferents entorns d'interacció social.

Com s'ha plantejat a l'inici d'aquest subgrup, aquests individus o bé presenten un alt desconeixement de la realitat catalana o, tot i conèixer aquesta realitat, mantenen una actitud de desinterès i allunyament envers ella. L'anàlisi realitzada permet veure com aquestes actituds de desinterès o desconeixement es centralitza en aquelles persones que en bona mesura viuen la seva cultura d'origen com a referent central i únic.

Aquest distanciament envers el 'món dels catalans' es formalitza mitjançant la invisibilització de tot allò que és interpretat com a català. Tant si ho coneixen com si no, s'evidencia un desinterès estructural. La seves posicions dins les geografies socials, per tant els seus consums culturals i xarxes relacionals, els permeten viure en una realitat allunyada dels referents catalans. Davant aquest context, no ha d'estranyar que l'anàlisi de les entrevistes posi de manifest una inexistent utilització de la llengua i uns consums culturals on no hi ha penetració lingüística.

En els seus espais relacionals el castellà és la llengua vehicular. Observant les seves pràctiques d'oci i la morfologia de les seves xarxes socials la presència dels referents andalusos o extremenys és central. Ara bé, mentre en anteriors models es cospa una certa consciència sobre la necessitat d'adquirir competència lingüística en català per assolir un cert èxit social; en el present submodel aquest discurs no s'articula explícitament. Si bé són conscients que les següents generacions (fills i nets) l'han après i el dominen, mai s'han plantejat seriosament adquirir competències lingüístiques. En la mesura que el català no ha fet acte de presència en el seu món de possibles no s'ha

esdevingut una necessitat. La racionalitat del pragmatisme de la quotidianitat s'imposa fermament.

El desconeixement i/o desinterès d'aquests individus també es fa palès quan s'encara la qüestió d'altres referents d'origen català. El desconeixement i el distanciament d'aquests referents es fa del tot evident; en canvi els referents d'origen són plenament vigents. El record i el contacte amb 'pueblo', per exemple, esdevé l'exemple paradigmàtic d'aquesta constant mirada enrere. Els entrevistats parlen del 'pueblo' amb exhaustivitat. Al llarg de la seva trajectòria han mantingut un contacte intens amb el seu poble de naixement. Fins i tot, en alguns casos, l'opció de retorn ha estat una constant. Els ancoratges que encara es conserven són prou potents per reforçar la cultura d'adscripció:

Entrevistador: Y al pueblo seguís bajando...

Faustino: Sí que bajamos. Me gusta ir porque ya te digo tengo cuatro hermanos allí y sí que me gusta ir, ahora pienso irme el mes de agosto y setiembre igual también, dos meses enteros...allí mayormente es para mí, tengo allí un piso también tengo uno olivos y como lo he dicho a mi mujer los olivos los venderé porque ya no los quiero, porque los queremos allí ya a la edad que tenemos, no, no...y no los disfrutamos.

E: Y no se hace extraño volver por allí...

F: Pues no porque yo como vine a una edad con 38 años y tengo muchos amigos allí claro. Hoy desconozco cuál a lo mejor tiene 20 o 30 años pero conozco a sus padres los que tienen ya de 50 y 40 años los conozco a todos.

E: Se os ha pasado por la cabeza de ir allí a vivir todo el año?

F: Sí, a mí me viene mucho, el terreno tira mucho. Sí, pero al estar ya mis hijas...ya cuando eran pequeñas las llevaba allá, pero ahora ya tienen su novio, como esta grande ya se casa, no tiene críos tampoco, tiene su casa y su plan de vida pues ya allí...porque ellas allí no conocen a nadie...pues a lo mejor van allí y no se conocen tampoco...Pero yo muchas veces he dicho... mayormente por eso me compre el piso pero lo he comprado ya tarde porque...a la edad que vamos teniendo... Con la cuenta voy y me tiro un mes o tres tranquilito porque aquello es más tranquilo que esto y mucho mejor porque aquello... Lo que sí está la vida más cara aquí que allí, no es que esté más cara, pero allí tienes mucha poca, aquí tienes que compararlo todo, pues allí tienes muchas amistades allí a lo mejor cualquiera te dice: oye pon aquí la hortaliza, entiendes?

S'hi descobreix un mode de viure completament "andalús". Malgrat no hi ha referències directes, l'anàlisi de la trajectòria d'aquest entrevistat posa de manifest l'estret lligam mantingut amb la comunitat andalusa del barri i un cert manteniment d'algunes pràctiques pròpies de l'origen. En certa mesura, i incorporant totes les cometes que facin falta, el barri esdevé un apèndix d'un record d'Andalusia.

Analitzant aquestes trajectòries emergeix el posicionament positiu envers “el pueblo” i tot el que significa. S’entreveu una visió idíl·lica de la vida “al pueblo”. Aquest esdevé “El Dorado”, la vida volguda. El passat, l’origen, té una posició central dins les seves estructures mentals i ideològiques. En bona mesura s’anhela la solidaritat mecànica Durkheimiana que suposa “el pueblo”. En canvi, l’indret d’arribada (en aquest cas Mataró) apareixen amb certes consonàncies -implícites- negatives: estrès, soroll, poca tranquil·litat, molta gent, canvis massa ràpids -en relació al barri-, etc. El “nou món” ha estat un mal necessari per poder guanyar-se la vida. Catalunya és, més aviat, el marc laboral. L’anàlisi de contingut no posa de manifest cap mena d’adhesió sentimental significativa. Els catalans no formen part del seu món de possibles, no apareixen enlloc del discurs. Tan sols apareixen quan se’ls interpel·la sobre la qüestió. Tot i així, acostumen a abandonar ràpidament el tema: *“Catalanes pocos, fíjate que curioso eh. Con el que he trabajado, con el García ese, era de Jaén y sí, tenía gente de todos los lados y tenía murcianos, extremeños y andaluces...”*

Un segon exemple diferenciat del Faustino és el del Paco. Es tracta d’un individu amb un alt nivell d’ideologització política i una elevada capacitat de mobilització social. A diferència d’altres integrants del *model de distanciament*, té un capital formatiu més elevat i una incidència social (tant en el barri com en la població de residència) rellevant. Si bé ambdós capitals haurien de jugar a favor d’una aproximació lingüística, es descobreix que en aquest cas succeeix tot el contrari. Així, doncs, quines disposicions i actituds lingüístiques hi ha darrera determinades posicions socials i condicions de possibilitat? L’anàlisi de la trajectòria del Paco ajudarà a dilucidar, ni que sigui a grans trets, aquesta qüestió.

Com en l’anterior cas, suposa un important blindatge lingüístic. Aquest entrevistat, s’ubica en un entorn lingüístic on hi domina la seva llengua d’adscripció. De l’anàlisi de la trajectòria de vida es constata la invisibilització del català en el seu context social immediat. En cap moment —ni espai social—, el català ha aconseguit penetrar o tenir un mínim de

rellevància. Un entorn comunitari homogeni i uns hàbits lingüístics incorporats han mantingut el castellà com a llengua d'interacció principal i única:

Entrevistador: Quan tu arribes el 1982, sabies com era Catalunya, que hi havia una llengua que és pròpia, tots aquests temes ja els coneixies o et van venir de nou?

Paco: No, ya los conocía. Yo soy una persona que siempre ha estado, ahora con Internet una maravilla. Yo cuando llegué aquí comprobé que (???) Cataluña. Una era la de Mediterránea digamos que el catalán no se hablaba ni queriendo, la otra la de interior, y luego la zona de Tarragona y tal que estaba con Castellón y tal. Realmente empecé a escuchar el catalán cuando pasé a Mollet, que estaba infestado de ganado, que aquella gente ni con Franco había hablado castellano en su vida, y de hecho, yo tuve algún problema porque ese señor nunca había hablado en castellano en su vida. Yo a ver, yo no lo hablo que estoy más tiempo dentro que fuera y no lo hablo.

E: Però l'entens perfectament?

P: Sí, sí, tengo facilidad para entender idiomas, tanto el gallego como el catalán como parte del vasco, y yo con este hombre llamé y mandé que subiera alguien más porque yo a ese hombre no le entendía y bueno se hizo el atestado en catalán y en castellano, que creo que fue de los primeros que se hicieron por aquí.

(...)

E: Has dit que generalment parles castellà que és la teva llengua materna, has comentat que com que voltes molt mai has decidit parlar el català, no hi ha hagut mai cap intent?

P: No, porque aparte mi entorno siempre ha sido castellano. Nosotros hemos tenido entrevista con el [parla d'un polític català] en catalán. Dos segundos después ya estábamos hablando castellano. (...) Con todo lo que se diga, en el momento en que se empieza a hacer eso, automáticamente, que a veces tienes que decir: "Parla catalán que no pasa nada". Si tú te expresas todo el día en catalán no vengas aquí a cambiar.

(...)

P: En casa se habla castellano, en las fábricas se habla castellano... a ver no tengo nada en contra del idioma pero es que la tradición... y luego ya te digo que me hace mucha gracia cuando se escucha en el parlamento alguna interpretación porque a muchos de ellos les cuesta muchísimo trabajo, no solamente del PP, yo creo que muchos no saben ni lo que están diciendo porque a mí me hace mucha gracia cuando dicen que piensan en catalán y me cuesta mucho entender el castellano o piensan en castellano y les cuesta esfuerzos entender el catalán. A ver, que gente más tonta!

E: A vegades se sent el discurs que molta gent no parla el català perquè els fa vergonya.

P: No. Esto es como cuando empiezas a hablar, empiezas a decir como un niño pequeño. Yo creo que cualquiera que lo quiera hablar en el momento que se quiera... al principio podrá decir frases o palabras que no quedan muy bien.

E: És com tot, és qüestió de pràctica.

P: ...que según que elementos políticos los oyes hablar y da asco porque para decir eso mejor que se calle, porque... Oye que estás montando unas patadas lingüísticas de narices! Yo creo que no hay ningún problema. Lo que pasa es que es el entorno, que la gente es muy cómoda y de hecho mucha gente tiene el idioma oficial que habla en la Generalitat o en el comercio o tal, y cuando sale automáticamente cambia el chip y habla en el idioma del entorno que tiene.

Amb aquest fragment en Paco no tan sols posa de manifest la dinàmica general del seu entorn comunitari tant en l'arribada com en l'actualitat; sinó que també traspua un discurs reflexionat: "molta gent parla el català en un context —oficial i formal— però quan surt d'allí torna al seu idioma "normal", el castellà. Sense dir-ho clarament el Paco critica aquest hibridisme i afirma, com en l'exemple dels polítics, que es tracta d'una posició impostada. Pel

que fa a la seva pròpia pràctica lingüística, en Paco confirma que quan va arribar el català no s'escoltava. No va ser fins que va anar a treballar a Mollet que va començar a interactuar amb el català. Convé no perdre de vista, però, que als anys vuitanta bona part de la població catalanoparlant es dirigia sempre en castellà a una figura tan connotada com un Guàrdia Civil. La lògica del bilingüisme passiu no va començar a aparèixer fins uns anys més tard. El Paco afirma entendre el català, el gallec i una mica l'eusquera, no obstant, no mostra cap mena d'interès en parlar-lo. Si volgués en podria parlar, però no en té cap necessitat, la seva posició social i el pòsit ideològic juguen, aquí, un paper cabdal per entendre aquest distanciament distingit. En definitiva, no el parla per incompetència sinó perquè no li cal, no l'ha necessitat mai i, de fet, no el necessita. Fins i tot alguns importants polítics catalans li parlen castellà, factor que li confereix cert capital.

A aquesta manca de utilitat instrumental cal afegir-hi la baixa competència lingüística en català i la càrrega simbòlica altament positiva que té el castellà. L'implícit que amb el castellà s'arriba a tot arreu, el castellà com a llengua franca. En la mesura que els catalanoparlants adopten la llengua del seu interlocutor la disposició a aprendre el català minva. No cal fer el pas envers l'*hibridisme lingüístic* car el català no ha penetrat en cap dels seus espais d'interacció social i la poca penetració que pot tenir queda ràpidament anul·lada per l'hostilitat soterrada perceptible en el seu discurs.

Paral·lelament a la inexistència del català en el seu entorn, cal observar d'altres factors explicatius. El Paco presenta dues característiques molt importants. Per una banda, l'avançada edat amb que arriba a Catalunya —23 anys— dificulta qualsevol procés d'adquisició lingüística. Per l'altra, tant el rol com el pòsit ideològic amb els que arriba —és destinat a Catalunya com a Guàrdia Civil, havent estat durant membre de l'Armada espanyola— són factors prou contundents per entendre el distanciament inicial. En aquest sentit, no tan sols les conviccions ideològiques, sinó també els espais socials associats al seu rol impossibiliten qualsevol aproximació al català —almenys durant els anys que exerceix com a Guàrdia Civil—. Aquesta preeminència inicial d'un entorn laboral — les casernes de la Guàrdia Civil actuen quasi bé

com a institucions totals determinant unes rutines i formes de fer molt clares i rígides— tan especial l'allunya de qualsevol interès per l'adquisició d'un major capital cultural que, entre d'altres coses, passi per l'aprenentatge i assoliment de competència lingüística en català. Posteriorment, un cop abandonada la Guàrdia Civil, l'establiment en un barri de nova creació a Martorell —barri de Buenos Aires— allunyat del casc històric de la vila, amb poc contacte amb l'administració local i en un entorn comunitari conformat per persones castellanoparlants reforcen la invisibilització del català viscuda des de la seva arribada a Catalunya.

En darrera instància, convé recordar aquell seguit d'elements d'ordre simbòlic al voltant de la llengua mencionats anteriorment. En la mesura que la llengua actua com a marcadors d'identitat s'activen diferents elements que condicionen la disposició dels individus a fer una tria lingüística. Com s'ha exposat anteriorment, en la mesura que es reforcen determinades identifications el canvi lingüístic esdevé més difícil. Per l'entrevistat, el català és una cosa delimitada als catalans, un àmbit privat al qual no accedeix i que, vulgui o no, crea distàncies entre ambdues comunitats. Aquesta distància, però, es veu superada per una justificació política de primer nivell: “no importa el tema lingüístic —de fet està bé que a Catalunya es parli català, això no és percepció com a problema— ja que, en darrera instància, tots formem part d'un únic país. Les diferències, per tant, són irrellevants, jocs identitaris per distreure al personal”. Eus aquí aquestes apreciacions polítiques tant interessants:

Paco: A ver allí se habla de personas independientemente de donde hayan venido, como aquí como en Cataluña. **Cataluña se hizo potente en su momento porque aquí dejábamos la identidad y las tonterías y todo el mundo trabajaba**, muchas horas por cierto, pero permitía una buena calidad de vida. Y en política pues están pasando estas cosas, que no vamos a la realidad de hacer cosas.

(...)

Entrevistador: Vostè en algun moment va notar alguna sensació d'aquest discurs que a vegades s'ha sentit de: “es que los catalanes somos la gente de bien y nosotros somos los currantes, los que hemos venido de fuera y los currantes y que no sé que cuantos.” Aquest discurs apareixia o és un discurs inventat?

P: A ver, he podido oír algo de separación, es decir, nosotros que somos de aquí, nacidos de aquí y que los que vienen de fuera... pero bueno yo no creo que tampoco haya que (...)ni darle la razón al que se cree que esto es el mambo, ni al otro porque dice que está pagando. Yo lo he oído, pero bueno, tampoco...La gente que dice que es de aquí y que el que no quiera que se vaya. **El país empieza en la Junquera y termina en Huelva, en punta umbría y de Cabo de Gata y termina en Melilla, así que es lo que**

te decía, la gente con tal de evadir los impuestos...si no fuera por los impuestos ya hablaríamos de las autonomías.

Ambdós fragments il·lustren el moll de l'os ideològic del Paco. Per una banda s'assenyala que el més important són les qüestions econòmiques i socials, els temes identitaris (fent referència a Catalunya i per extensió a Euskadi i Galícia) són absurds i no condueixen a res. Per l'altra, malgrat l'existència d'autonomies queda clar que de país —i nació— tan sols n'hi ha un i, per tant, el que realment importa és allò que afecta a tot Espanya. És evident que existeix la *clàssica* divisió entre els nascuts a Catalunya i els nascuts a fora, però això són foteses car no hi ha ningú de fora. El marc fronterer internacional és el que realment importa.

Queda clara la prioritat política i el marc de referència del Paco. L'espanyolocentrisme té doncs un pes cabdal en la seva manera de percebre Catalunya. En aquest sentit, es permet defensar la llengua catalana o justificar-la, però recorda més al folklorisme regionalista articulat per la dictadura que altra cosa. El català és important a Catalunya, però, en definitiva, no deixa de ser un *patois*:

Entrevistador: Creus que el català ajuda a obrir portes a nivell laboral, a nivell d'estatus social... Veus aquestes coses? Sobretot pels fills, perquè aprenguin català, no?

Paco: Yo creo que los críos no lo hablan tanto, o sea, el problema es intentar eliminar (...) pero por ejemplo, mis hijos han ido a colegios católicos del opus y no han querido estudiar, entonces han salido de allí, pero yo tengo mucho contacto con gente del CEIP? y bueno estos críos cuando tienen, bueno de hecho en la guardería ya empiezan a hablar 10 minutos de inglés. Entonces estos críos cuando tienen 10-12 años hablan inglés, alemán, catalán y castellano. Incluso muchos de ellos que son gente que a lo mejor son diplomáticos o el padre es español y la madre es alemana, la abuela es inglesa...yo me he encontrado con un crío que bueno, hablaba 5 idiomas diferentes. Lo que pasa que cuando te quiere tocar las narices, además, el concepto de español es muy claro, que hacemos siempre lo contrario de lo que nos dicen, o sea, tú pon una dirección prohibida y el que se pase, y seguro que hay gente que pasa por direcciones prohibidas, no conducen mal pero pasan por la dirección prohibida. A nivel de trabajar en Cataluña, a ver, si te lo exigen pues lo hablas, a mí, que yo tengo contacto con los Mossos por el trabajo, ven que hay un idioma oficial y el otro idioma y claro, el de ellos, que eso, pero que tampoco es que hayan, los chavales que vienen de abajo, que ya vienen del colegio no tienen ningún problema en hacer una cosa o hacer otra.

(...)

E: Perquè per exemple aquest discurs que diuen que s'ha de protegir el català perquè està en perill i perquè és una llengua minoritària, etc, com el veus?

P: Yo ya te digo, que el catalán es la lengua de Cataluña y se hablará en Cataluña, fuera de Cataluña no hagamos...bastante tienen con 180 lenguas como para encima poner el catalán. Que el problema siempre es la pasta, que los traductores y tal. (...) Yo creo que no hay problema, esto es un problema que se quiere hacer a nivel político para justificar lo incompetentes que llegan a ser a nivel económico porque nos quitan lo que nos dan, porque cuando sales de aquí ya no puedes hablar en catalán, hablarás en catalán entre

nosotros los viajeros pero no con los demás, pero está claro que por ejemplo el revisor de RENFE en el trayecto del AVE de Madrid-Sevilla pues no te va a hablar en catalán. A lo mejor el hombre se ha quedado en Cataluña mucho tiempo, lo comprende e igual te lo habla, que tampoco pasa nada pero vamos que normalmente no...

Aquests fragments parlen d'una llengua despullada de la dimensió afectiva. El català és una llengua més que et pot servir per treballar a Catalunya —exemple Mossos d'Esquadra-, "*te lo exigen*", però hom té la sensació que es tracta d'una aproximació únicament instrumental —com si fos anglès, francès o alemany-. El seu discurs resta completament absent de qualsevol càrrega simbòlica. Succeiria el mateix si el Paco parlés del castellà? Sense especificar-ho es remet al pes lingüístic del català: "és evident que per anar per Espanya no pots parlar en català —exemple de l'AVE". En Paco articula un discurs d'identificació nacional espanyol: acceptació de les llengües però superioritat moral de la "*lengua común*". De fet, es tracta d'un discurs que no ha d'estranyar donada la seva militància en formacions polítiques que constantment reproduïen aquest discurs.

Aquest distanciament envers el *món dels catalans* es formalitza mitjançant la invisibilització de tot allò que és interpretat com a català. S'evidencia un desinterès estructural. La seva posició dins la geografia social, per tant els seus consums culturals i xarxes relacionals, li permeten viure en una realitat allunyada, almenys en primera instància dels referents catalans.

Aquest desconeixement i/o desinterès també es fa palès quan s'encara la qüestió dels referents d'origen. El record i el contacte amb la seva terra natal —o la dels seus pares— esdevé l'exemple paradigmàtic d'aquesta constant mirada enrere. L'ombra de l'origen es fa present en tot moment i al llarg de la seva trajectòria ha mantingut contacte amb aquest:

Paco: No, no, viven fuera. Excepto la mayor están en Galicia. En paro, tienen críos, no tienen marido y se marchan todas a Galicia. Tenemos unos suegros y la tía de mi mujer que también está allí.

Entrevistador: Han aprovechado las casas y

P: Sí se van a vivir allí. Todas para allá. Las cosas aquí están bastante complicadas. Y yo de hecho nunca he dejado de estar aquí, en Galicia y en Murcia. Yo cuando puedo, cojo el avión, me largo y punto.

Fins i tot l'opció de retorn és un fet que quasi bé es dona per descomptat. Els contactes constants i aquest futur retorn són ancoratges que ajuden a reforçar la cultura d'adscripció:

Entrevistador: O sigui que ara et deixaran ben solet.

Paco: Si. Yo estaré aquí un tiempo y en unos años a ver como va.

E: I després aniràs cap a Galícia?

R: Después iré a Galicia. Luego estaré de Murcia para Galicia y de Galicia para Murcia.

Davant aquesta situació, es descobreix un mode de viure aliè al "fet català". L'anàlisi de la trajectòria d'aquest entrevistat posa de manifest l'estret lligam mantingut amb el seu origen natal —Múrcia— i el de la seva parella —Galícia—. De fet, és interessant veure la raó per la qual van decidir seguir vivint a Catalunya. En bona mesura, es tracta d'una decisió salomònica per evitar situacions conflictives en el si de la parella:

Paco: (...) Estuve en Málaga, luego pasé a la Guardia Civil, luego me destinaron aquí, en Barcelona. Y Barcelona, tanto como Madrid, sino quieres no te mueves. Entonces, a ver, no me marché a Murcia porque no quise, ya estaba bien aquí, y aparte tenía la mujer que era gallega y tampoco quería irse a Galicia y entonces nos quedamos aquí.

Es tracta d'una decisió purament funcional despullada de qualsevol mena de lligam sentimental. Catalunya ha estat un pas necessari —a la vegada que contingent— enmig de la seva trajectòria vital. El país no forma part del seu món de possibles.

Arribats a aquest punt és fa evident la centralitat dels referents culturals d'origen per les persones que integren aquest submodel. No és forassenyat afirmar que els diferents entrevistats tenen potents referents culturals que es reforcen per mitjà de la pròpia família, els grups d'iguals del mateix origen i les xarxes socials establertes per les pròpies comunitats. El marc de possibilitats on es situen impedeix la presència de referents tan lingüístics com culturals autòctons catalans. Unes condicions de possibilitat caracteritzades per uns baixos capitals educatius i econòmics; un posicionament polític-ideològic sobre la concepció de l'Estat, una concentració geogràfica de la població d'origen immigrant o una morfologia de la xarxa de relacions on no hi tenen presència persones autòctones accentuen els processos de segregació —i per tant el desconeixement— dels individus presents en aquest submodel.

17.3 Una mirada global: els factors explicatius dominants

Fins aquí s'han explicat els principals elements caracteritzadors de les trajectòries dels diferents entrevistats. Per una banda, s'ha posicionat —ni que sigui aproximadament— aquests individus en l'espai social procurant posar de manifest els seus capitals i condicions objectives d'existència; per l'altra, essent coneixedors de la seva opció lingüística majoritària —el castellà—, s'han delimitat els diferents marcs discursius i actituds mantinguts en relació al català. A grans trets, tal i com s'ha plantejat a la presentació inicial, aquest grup està majoritàriament conformat per individus de classe treballadora —alguns jubilats i aturats—, amb uns limitats nivells d'instrucció, amb unes xarxes socials majoritàriament minses o centrades en els espais més propers (espai laboral, familiar i veïnal) altament impermeables a la llengua. El català, doncs, malgrat conèixer-lo i entendre'l no forma part de la seva quotidianitat, no es construeix la dimensió instrumental —i a penes l'afectiva— i, per tant, desapareix qualsevol mena d'interès o necessitat de practicar-lo. Existeix però en la mesura que hi tenen poc contacte no té sentit parlar-lo.

Si bé aquest és el perfil general dels integrants d'aquest model, es pertinent plantejar més detalladament els factors explicatius més rellevants que fomenten tant les pràctiques com les actituds lingüístiques.

En primer lloc, l'anàlisi de la posició social i el nivell d'instrucció permet veure que existeix una relació amb les pràctiques lingüístiques. És a dir, tal i com s'ha comprovat en l'anàlisi del primer grup, els individus amb major estatus conformen un grup on el català és adoptat en bona part de les interaccions quotidianes; en canvi, els integrants d'aquest grup —majoritàriament amb baixos capitals formatiu, social i econòmic— l'opció que convergeix envers el castellà és majoritària. En la mesura que, a diferència dels seus progenitors, no es produeix l'ascens social —es congela la mobilitat social o, en algun cas, es produeix una davallada— i, per tant, no s'acompleixen les expectatives vitals el castellà es manté. Ara bé, això no es pot interpretar des d'una perspectiva d'elecció racional sinó més aviat des

d'un punt de vista contextual o estructural. És a dir, en la mesura que no han pogut depassar el seu marc de referència d'inici —marc on el català era inexistent— no ha calgut incorporar el català. En la mesura que s'han mantingut les mateixes xarxes socials (família, amistats del barri, etc.)⁶⁸, el baix nivell d'instrucció no ha garantit la plena competència lingüística, la vida laboral s'ha caracteritzat per la realització de feines poc qualificades i les pràctiques culturals han tingut majoritàriament una referencialitat espanyolocèntrica, el català s'ha invisibilitzat. Existeix —com s'ha vist els fills dels entrevistats el parlen— però no té cap mena de rellevància en la seva quotidianitat.

En segon lloc, la densitat lingüística juga un paper molt rellevant. Així, en els poblacions o barris amb una baixa densitat de català s'articulen relacions bàsicament castellanoparlants. És evident, doncs, que un entorn social lingüísticament molt homogeni —en aquest cas envers el castellà— les opcions de convergir cap el català són molt reduïdes. En aquest sentit cal veure que tant aquest factor com els anteriors —manca de mobilitat social i baix nivell d'instrucció— es reforcen favorablement generant un important blindatge lingüístic. Una determinada posició de classe lligada a un entorn quotidià on el català és inexistent impossibilita qualsevol opció de muda o hibridació lingüística.

En tercer lloc, intensament relacionat amb la posició social, la importància del capital social i, específicament, la presència o no de les xarxes associatives i la seva morfologia. La majoria dels individus entrevistats es caracteritzen per no integrar-se en cap mena d'espai associatiu —ni cultural, ni veïnal, ni social, ni polític, etc. Ara bé, en els pocs casos que s'integren en alguna xarxa aquesta o bé no depassa els límits del seu espai quotidià o té una clara dimensió político-ideològica —cas del Paco. En qualsevol cas, la inexistència majoritària de qualsevol tipus de militància associativa no tan sols és un potent indicador d'un determinat *habitus* de sinó que a la vegada és un dels factors que impedeix l'assoliment de l'heterogeneïtat relacional

⁶⁸ En la mesura que els amics tenen continuïtat en el temps les lògiques lingüístiques iniciades amb aquests es manté. És a dir, el manteniment de les amistats d'adolescència i de joventut, en la mesura que procedeixen dels mateixos entorns socials que els entrevistats, són garantia d'un continuïsm lingüístic.

perpetuant, d'aquesta manera, una mena de consanguinitat relacional enfortidora del mateix *habitus* lingüístic.

En quart lloc, s'observa una correlació posicional amb les respectives parelles. En d'altres paraules, les parelles dels entrevistats disten d'esdevenir un model positiu —lingüísticament parlant— d'incorporació lingüística. A grans trets, les parelles mantenen la mateixa —en alguns casos inferior— posició social (capitals econòmics, cultural i socials similars) i pràctiques lingüístiques. D'aquesta manera, les possibilitats de contactar amb un nou espai relacional amb presència del català són reduïdes, reforçant, de nou, la densitat castellanoparlant dels nous marcs relacionals adquirits mitjançant la parella.

En definitiva, tots aquests factors esbossats plantegen un marc de referència hispanocèntric. Aquest marc cultural de referència no implica, de cap de les maneres, aversió cap el català. Més aviat es produeix un posicionament d'indiferència o, en alguns casos, de simpatia i afectivitat. Com s'ha assenyalat al llarg de l'anàlisi, no és estrany que es manifestin identifications properes a la catalanitat tot i declarar-se castellanoparlants. El català, lluny de ser menyspreat, és percebut com un element propi —i legítim— de Catalunya i com un actiu que ajuda en l'assoliment d'una certa mobilitat social. Ara bé, el manteniment del discurs de la "no necessitat" i, en alguns casos, el qüestionament de l'obligatorietat retorna a la lògica hispanocèntrica. Per sobre de la dimensió catalana s'estableix no tan sols un marc cultural de matriu castellana sinó que, també, una major identificació simbòlica i política amb l'Estat.

PART VII

CONCLUSIONS

Al llarg d'aquesta tesi doctoral s'ha abordat la qüestió sobre com han afrontat la qüestió lingüística -els diferents models d'aproximació a la llengua- aquelles persones que van immigrar a Catalunya durant la segona meitat del passat segle XX i dels seus fills i filles nascuts/des a Catalunya. La voluntat d'aquesta perspectiva analítica ha passat per la conjuminació d'aquells factors macrosocials i microsocials que amb diferents intensitats han posicionat als individus davant la llengua.

En bona mesura, el treball analític ha procurat identificar aquells aspectes de la lògica social que condicionen la permanència, reproducció i alteració de les posicions socials, així com de les pràctiques, actituds i discursos envers la llengua i el que s'ha operacionalitzat com *'el món dels catalans'*. Per visualitzar l'heterogeneïtat de posicions, pràctiques i discursos s'ha plantejat en el transcurs del capítol analític un seguit de models o perfils que, si bé no són res més que instruments analítics per observar un eix en constant moviment, permeten posar de manifest la multiplicitat de pràctiques i discursos en relació a la llengua i els factors estructurals que els hi configuren un marc normatiu.

Arribats a aquest punt, en el present capítol es procuraran recollir les principals conclusions de la tesi doctoral. En primer lloc, s'hi recuperen les hipòtesis de la recerca per fixar els factors rellevants a l'hora d'aproximar-se exitosament al català i s'hi presenten els models lingüístics sorgits a partir dels resultats del treball empíric realitzat. Com s'acaba de comentar, les diferents tipologies fruit de l'anàlisi de les trajectòries de vida no poden ser considerades com a marcs de catalogació monolítics, ans tot el contrari. Es tracten d'espais geogràfics altament flexibles i porosos amb unes fronteres sensiblement desdibuixades. En bona mesura són geografies que apunten diferents moments de les trajectòries dels individus; és a dir, en molts casos es poden tractar d'espais de residència de caràcter temporal que poden variar en funció de cadascuna de les trajectòries vitals i les condicions de possibilitat. En segon lloc, es tanca el treball de tesi doctoral sintetitzant un seguit de reflexions finals sobre el passat, el present, però també, sobre el futur. Perquè per sobre de tot, aquesta tesi parla dels invariants que

travessen en temps i en espai el nostre país. Parla de l'arrelament al país d'un col·lectiu de persones arrencades del seu lloc d'origen per raons, principalment, econòmiques i polítiques; parla de com es van dissoldre (Cardús, 2009) en el lloc d'arribada i com es van convertir en catalans; parla de les vivències dels seus fills -nascuts a Catalunya- que han tingut multiplicitat de referents lingüístics i culturals; però, també parla o es projecte cap a aquest nou contingent poblacional arribat a començaments del segle XXI i que, en bona mesura, encara s'ha d'acomodar al país.

1. L'anàlisi dels resultats

1.1. Factors rellevants en la incorporació lingüística

En aquest punt l'objectiu és comprovar fins a quin punt les hipòtesis de partida presents a l'emmarcament metodològic queden validades pels fets empírics que s'han aconseguit copsar mitjançant la realització de les entrevistes biogràfiques i la seva posterior anàlisi. La contrastació d'aquestes hipòtesis amb els resultats de les diferents trajectòries de vida ha permès posar de manifest tot aquell seguit de factors -factores estructurals, conjunturals, de context (o de generació) i de trajectòria (de socialització)- que generen les normativitats al voltant de les quals es produeixen els processos d'aproximació o allunyament a la llengua i al '*món dels catalans*'. A continuació, doncs, se sintetitzen els factors rellevants en el procés d'incorporació lingüística.

1.1.1. El context històric-polític de les migracions de la segona meitat del segle XX: la configuració dels 'barris'

Com s'ha avançat en el plantejament teòric, el context històric-polític general en el que es van realitzar les migracions esdevé clau per entendre les lògiques principals d'assentament al territori. El procés de descatalanització viscut al Principat durant la dictadura franquista fou tant potent que els 'novinguts' que anaven arribant es trobaven en un context on el català

estava relegat completament a l'esfera privada. En aquest sentit, el català esdevé durant molts anys quelcom estrany i aliè amb una presència força reduïda en el marc de les interaccions quotidianes de la població nouvinguda. No serà fins a finals dels anys seixanta, amb l'aparició de col·lectius, associacions i, clandestinament, sindicats i partits polítics, que el català comença a ser una realitat en el seu món de possibles. A mesura que es produeix un procés de progressiva 'normalització política' les relacions entre les 'dues comunitats' comencen a variar. De la inicial segregació es passa a una major interrelació trencant les lògiques d'impermeabilització lingüística produïda pel procés de segregació urbanística i social.

Al llarg de la present tesi s'ha identificat l'espai i el temps de socialització com a elements clau per entendre les diferents proximitats o distàncies envers la llengua. En primer lloc, no es pot perdre de vista la varietat de característiques d'aquest espai presentades en el model teòric. El '*barris*' on una part significativa d'aquests contingents migratoris van acabar residint esdevenen el punt cabdal on es produeix aquesta socialització. Uns barris, que malgrat no ser homogenis, sovint es caracteritzen per un seguit de mancances urbanístiques, educatives, sanitàries i, molt sovint, segregats del teixit urbà o del casc antic. Són aquests barris situats a les perifèries de les ciutats del cinturó metropolità -representades en aquesta tesi per les ciutats de Mataró i Martorell- on per raons econòmiques, urbanístiques, laborals i socials hi van anar bona part dels nouvinguts del moment i on, sense cap mena d'ajut de l'administració pública, van haver de sobreviure. La situació precària d'aquests barris va obligar a reorganitzar els immigrants i a crear xarxes de suport mutu amb l'objectiu de consolidar la seva situació i sobreviure. L'anàlisi de les entrevistes constata que la figura del '*barri*' va esdevenir com una mena de '*refugi*' on hi havia un ambient de paisans on intuïtivament van reproduir la manera de viure i la cultura d'origen. A aquests barris s'hi donà una certa homogeneïtat social que va permetre la consolidació d'una determinada cultura de classe treballadora que reproduïa una hibridació de representacions culturals originàries de diferents indrets de l'Estat.

Aquesta concentració poblacional tan homogènia va contribuir a debilitar el contacte entre *'autòctons'* i *'nouvinguts'*. Els contactes entre ambdues comunitats es limitaven a l'àmbit laboral i amb prou feines. Fins i tot, els fills d'aquesta primera immigració van viure significativament allunyats del que apuntem com el *'món dels catalans'*. En aquest sentit, tal i com corroboren molts dels entrevistats, els catalans són percebuts com a distants, es reproduïx un procés de desconeixement i desconfiança entre ambdues comunitats.

Amb tot, també es van articular *'barris'* amb una major permeabilitat i capacitat d'interrelació amb els *'autòctons'*. Barris de poblacions mitjanes i petites allunyades del cinturó metropolità -representants en aquesta tesi per la vila de Sant Celoni-, que malgrat construir-se a corre-cuita per poder hostatjar els contingents migratoris que arribaven progressivament, tenien -i tenen- un caràcter més heterogeni, en termes d'origen dels seus residents, i estaven interconnectats amb els centres històrics d'aquestes poblacions. Les dinàmiques geogràfiques, laborals, de mobilitat, educatives, culturals i associatives van afavorir, en aquests casos, el necessari contacte entre catalanoparlants i castellanoparlants. Es van establir fluxos relacionals a partir del contacte quotidià que situaven el català i el *'món dels catalans'* en l'univers de possibilitats dels residents d'aquests nous *'barris'*, fossin les generacions arribades d'altres indrets de l'Estat o les generacions nascudes en aquests mateixos barris.

En un altre ordre de les coses, tal i com s'apunta més amunt, el temps -el moment- en que es produeix aquesta socialització també esdevé un element cabdal. L'anàlisi de les trajectòries ha permès dilucidar la importància de la posició ocupada, especialment el moment temporal en que aquesta és ocupada, en els territoris laborals i associatius. L'observació d'aquesta posició permet posar de manifest la importància que les diferents xarxes relacionals tenen a l'hora de generar unes o altres apropiacions lingüístiques. Com s'exposa a les hipòtesis les geografies del lleure i del treball esdevenen espais de primer ordre on s'hi articula un potent marc de relacions. En aquest sentit, queda palès que en aquells espais on els nouvinguts van entrar en contacte

real i sostingut amb la població catalanoparlant les possibilitats d'una incorporació lingüística reeixida van ser més altes. En la mesura que els individus entrevistats procedents d'altres indrets de l'Estat van poder trencar la lògica de l'aïllament i van interactuar amb els catalanoparlants es van començar a trencar moltes resistències i s'encetà un procés de descoberta mútua. Les fàbriques, els tallers, les escoles i els moviments veïnals i polítics, van esdevenir espais socials que van permetre la interrelació formal entre autòctons i immigrants possibilitant, d'aquesta manera, una certa penetració lingüística en espais i subjectes als quals fins aleshores no s'havia tingut accés. La construcció d'aquests marcs de contacte entre els dos col·lectius va permetre la redefinició dels marcs culturals d'origen –els que fins aleshores eren presents en la quotidianitat del barri i la família– i la incorporació de nous esquemes i cosmovisions fruit de les normativitats sorgides arran de la interrelació. Aquests nous marcs normatius generats pels diferents espais d'interrelació que es creen en alguns casos als barris permetran la incorporació lingüística a aquelles persones novingudes que mantenen una actitud proactiva en el marc d'aquestes xarxes relacionals.

1.1.2. La densitat lingüística

D'alguna manera es poden resumir els diferents factors descoberts en l'anàlisi com un cúmul de circumstàncies que poden facilitar o no el fet que els individus convisquin en espais socials en què la llengua catalana té una presència rellevant. Ras i curt, tal i com s'ha precisat en l'anterior punt, el contacte amb el català és clau per explicar perquè algunes persones arriben a parlar la llengua amb normalitat i d'altres no ho fan. Si tenim en compte que a Catalunya hi ha espais socials, i zones territorials, on el català té una presència més reduïda o inexistent (els '*barris*' del cinturó metropolità prèviament descrits), una anàlisi per zones de la llengua emprada donaria moltes pistes de les condicions de possibilitat existents perquè determinats sectors s'incorporin al català. Aquest factor de la densitat lingüística ja era apuntat per Strubell l'any 1981, i també apareix a les diferents edicions de l'Enquesta d'Usos Lingüístics on es constata que de la major presència de

catalanoparlants en un territori se'n derivaria una major propensió a acabar adoptant la llengua catalana com a pròpia.

1.1.3. Les xarxes socials

Vinculat a la densitat lingüística, però ja no tant en termes demogràfics i territorials, com des del punt de vista dels espais socials (les geografies vinculades a determinats capitals socials). És a dir, aquelles persones que per la seva trajectòria es mouen en espais socials on el català és més rellevant, com ara espais vinculats a la societat civil (sindicats, partits, entitats, cultura popular, associacions de veïns, etc.), tenen més probabilitat de naturalitzar el fet de parlar català. En els entrevistats que han adquirit una elevada competència en català, i sobretot en el cas d'aquells que s'identifiquen amb la llengua, ha estat fonamental l'entrada en espais socials diferenciats de l'àmbit familiar. Espais socials on han adquirit un capital relacional important, que ha marcat les seves trajectòries vitals (i d'aquí el sentit de la identificació amb el català).

Així, la participació en aquest entramat associatiu del país, en tant que espai amb presència del català, esdevé un marc de primer ordre per a la incorporació lingüística i la identificació amb el país. A voltes, com es constata en el treball empíric, actua, sigui quin sigui l'origen i la posició social, com espai d'acollida i relançament social. Un camp associatiu transversal generador de les condicions de possibilitat suficients per activar uns usos lingüístics favorables al català.

1.1.4. Els canvis generacionals

La manera com s'incorporen al català és diferent en funció de les edats dels entrevistats. Els factors que intervenen en cada generació són diferents. En els de més edat, que van viure la dictadura i tota la transició, han arribat al català per una actitud de compromís, de vocació personal i d'esforç, que ha hagut de combatre les barreres socials que existien entre el barri i el centre

de la ciutat, entre autòctons i nouvinguts; i alhora han hagut de combatre les dificultats imposades per la repressió lingüística. La seva incorporació al català sorgeix d'experiències vitals molt relacionades amb les xarxes socials i una forta presència de l'esforç personal i la voluntat de superació.

En canvi, en el sector més jove de la mostra, es fa evident la incidència que ha tingut en les seves vides l'escolarització en català, més tard o més d'hora. En aquest sentit, les trajectòries educatives més llargues també han afavorit una competència lingüística més elevada en català. Una altra diferència rellevant respecte a la generació anterior és el fet que aquesta competència elevada adquirida per una vida més formal (i menys vivencial) no ha comportat necessàriament una identificació emocional amb la llengua catalana, sinó sovint una relació més instrumental.

1.1.5. Les composicions familiars

En la mesura que els individus entrevistats han incorporat una parella catalanoparlant amb igual o superior estatus educatiu, laboral i/o social, la tendència ha adoptat el català en el nou nucli familiar i, per tant, l'adopció del català com a 'llengua pròpia', és major. En la nostra anàlisi queda palès la importància d'aquest nou marc relacional car esdevé un factor fonamental de canvi lingüístic, tant envers la parella com envers els fills. La presència d'una parella catalanoparlant que iguala o supera l'estatus de l'individu genera una nova situació en les lògiques internes de les relacions de poder que acaben potenciant la llengua emprada per l'individu que ocupa una posició dominant.

1.1.6. Una qüestió d'estatus

És evident que hi ha una relació entre l'estatus social assolit pels entrevistats i la seva relació amb la llengua catalana. Si tenim en compte que en el model d'alta aproximació lingüística hi ha les persones que acumulen un estatus més elevat, mentre que en el model de alt distanciament lingüístic hi ha les persones amb menys estatus social, aquesta relació és clara. El que no queda

tan clar, i que les dades tampoc ens permeten concloure, és la mena de relació que s'estableix entre l'adopció del català i l'estatus social adquirit.

Per entendre'ns, si tenim en compte que en els estrats baixos hi ha una presència més gran de persones que visqueren el procés migratori en primera persona, hem de deduir que aquestes han tingut més dificultats, que els seus fills per exemple, per assolir una trajectòria educativa llarga i una posició professional elevada. Tant això com el fet de no tenir una competència i uns usos molt elevats en català són, de fet, dues conseqüències sumades del procés migratori, sobretot si tenim en compte el context d'arribada d'aquestes migracions durant el franquisme. Per tant, el factor causant d'aquestes diferències d'estatus, les hem de buscar en el procés migratori mateix.

En canvi, sí que és més fàcil observar com actua la variable llengua en la generació dels que han nascut a Catalunya, perquè ja queda aïllada del procés migratori. Entre els que han nascut ja a Catalunya, les diferències d'estatus entre els que han adoptat la llengua catalana i els que no, són relativament menors que en la generació anterior. Ara bé, aquesta major proximitat d'estatus no implica que no hi hagi diferències en factors clau com ara el nivell d'instrucció i la posició laboral. En aquest sentit, hem de suposar que en la mesura que aquestes generacions han ocupat posicions de major estatus social el contacte amb el català ha augmentat substancialment. És a dir, l'assoliment d'una posició social més elevada respecte a la d'origen ha permès la incorporació a nous *espais socials* on el català hi ha tingut una presència privilegiada.

L'accés a aquests nous *espais socials* diferenciats de l'espai familiar o el barri, conjuntament amb la configuració d'un nou *habitus de classe* acaba per modificar les disposicions dels individus. Aquesta modificació de les disposicions paral·lela al reposicionament social fomenta, en molts casos, l'aproximació —des de qualsevol de les seves vessants— al món associatiu on, com també succeeix en d'altres àmbits més formals com poden ser l'escola o la feina, s'articulen noves relacions socials amb el català com a llengua principal.

Així, doncs, s'evidencia una major disponibilitat per parlar català en aquells individus amb un major nivell d'instrucció —especialment aquells que disposen d'estudis universitaris—, major estatus ocupacional i una xarxa social activa i variada. A mesura que les trajectòries ascendents permeten el contacte amb àmbits on el català és majoritari i/o té més reconeixement es produeix una progressiva modificació de les pròpies normes de tria lingüística que prioritza els intercanvis lingüístics en català en aquests nous espais relacionals.

1.1.7. La cultura espanyola resistent

Cal remarcar que en el cas dels entrevistats amb més distanciament respecte del català, hi ha també una qüestió d'estatus. El seu posicionament en els estrats baixos, tant educativament com laboral, ens remet un altre cop a la lògica dels espais socials homolingües. És a dir, hi ha certs tipus de feines que impliquen un ús molt residual del català. Això no és motiu suficient per impedir que una persona parli català, però sí que sumat al fet de viure en un barri on *només* es parla castellà, crea les condicions per a l'allunyament vital respecte del català.

Al costat d'això, com també hem vist en el grup d'alt distanciament, cal tenir en compte la presència a Catalunya d'una cultura espanyola que podem anomenar resistent en la mesura que funciona com a factor d'*alteritat* respecte de la llengua i la cultura catalana, i que és utilitzada així per determinats sectors de la societat civil. Es tracta de l'existència d'un marc cultural exclusivament de referencialitat espanyola.

En el cas dels individus procedents de les migracions, cal tenir present que en el nou marc d'identificacions que es generalitza a partir de la Transició es van generar inseguretats en els marcs d'identificació de les persones. Així, la manca de certs referents, el no assoliment d'algunes de les expectatives vitals plantejades, la centralitat de la cultura d'origen i una certa pèrdua de confiança en aquesta cultura en contraposició d'una cultura catalana percebuda -ni que sigui esbiaixadament- com a dominant i imposada fa

recular la dimensió simbòlica i afectiva en relació al català i pot generar, en certs grups socials, un decantament envers una identitat espanyola.

Com ja s'havia assenyalat, i l'anàlisi verifica, aquesta incorporació d'una identificació espanyola apareix en moments de forta reactivitat envers el fet català i davant la presa de consciència que no es pot 'combatre' aquest fet català des de la 'regionalitat' d'origen de l'immigrant. L'oposició a la catalanitat -des del seu punt de vista cada dia més present i angoixant- es realitza mitjançant la identificació amb una identitat més poderosa que no pas la de l'origen del propi immigrant o mitjançant la potenciació de la 'diferència'. Aquest reforçament de la 'diferència' s'articula en aquells barris de majoria immigrada, adoptant la forma de cases regionals, centres culturals, penyes i 'cofradías'. Per mitjà d'aquests centres es dona centralitat a la cultura d'origen. Es recupera tot un corpus simbòlic i cultural que representa les formes de vida del lloc d'origen i es regeneren tot un seguit d'identificacions i vincles amb aquest 'nou' origen, a la vegada que es redueixen els punts de trobada amb la comunitat d'acollida. Així, des d'aquests col·lectius, es contribueix a la reproducció *ad infinitum* de dues comunitats: la catalana i la andalusa o immigrada. Aquest discurs, no tan sols perpetua la condició d'*immigrant* sinó que contribueix a l'allunyament lingüístic de determinats sectors socials en la mesura que perceben la llengua i el 'fet català' com a quelcom únicament representatiu dels *altres*, dels '*catalans de tota la vida*'.

En la mesura que el català és percebut com a símbol d'un espai cultural limitat als '*catalans de tota la vida*' s'activa aquest procés d'allunyament. Quan la llengua esdevé el factor definidor de l'*altre* -un *altre* amb el que un no hi està identificat- les possibilitats d'aproximació a la llengua es redueixen considerablement. La identificació amb una identitat molt més potent com l'espanyola confereix un seguit de seguretats enfront el '*món dels catalans*' que les identificacions 'regionals' no poden donar. Ja no cal incorporar-se lingüísticament ja que el que realment és important és el país gran i el marc cultural espanyol. Per descomptat que no s'articula un discurs negatiu o de

menyspreu envers el català ; aquest passa a ser una peculiaritat dels que ja eren aquí, en definitiva de l' *altre*.

Alhora, cal tenir en compte que aquest model cultural de caràcter hispanocèntric⁶⁹ troba un recolzament i una font de reproducció potent en els mitjans de comunicació de masses i les indústries culturals i de consum presents a Catalunya, a més de l'empara institucional de l'Estat espanyol, de perfil clarament monolingüe castellà.

1.1.8. La lògica del pragmatisme de la quotidianitat

Mentre l'aproximació al català ve donada per un procés reeixit d'interrelació, el distanciament es caracteritza pel manteniment d'una quotidianitat on el català no ha penetrat. En la mesura que les trajectòries estan caracteritzades per unes condicions de possibilitat que no han promogut el contacte amb els 'autòctons' -feines poc qualificades amb companys nouvinguts i inexistència d'espai de lleure més o menys formal i participació en entitats i col·lectius on es potenciés el contacte intercomunitari- i la cultura d'adscripció manté la seva centralitat i les expectatives vitals no s'han acabat d'acomplir del tot, la impermeabilització envers la llengua és més acusada. És en aquest context que la importància del discurs del *pragmatisme de la quotidianitat* en la seva doble vessant. En la mesura que la llengua és percebuda com a no necessària i allunyada del propi marc d'actuació i relacions socials -família, amistats, feina o lleure- desapareix el seu valor instrumental i, per tant, s'obvia qualsevol intent per aprendre-la. Davant unes trajectòries de vida dures i absolutament marcades per l'*ethos* del treball i l'esforç qualsevol cosa que generi inconvenients i no produeixi beneficis directes és bandejada. Malgrat el

⁶⁹ Aquesta configuració hispanocèntrica cal ser vista, doncs, com una conseqüència de la socialització i de la quotidianitat. La trajectòria, amb unes determinades condicions objectives d'existència, apropa a aquest marc referencial. En aquest context, "et fan sentir espanyol, perquè ho ets", ras i curt. Amb tot, aquesta òrbita hispanocèntrica no es pot prendre com una dualitat inexorable, hispanocentrisme versus catalanocentrisme. Com es desprèn dels models analitzats -del segon al cinquè model-, l'hispanocentrisme es fa present amb diferents intensitats, de manera gradual. Els referents simbòlics de caràcter espanyol tenen diferents presències, a la vegada que interactuen amb els referents simbòlics catalans. No obstant, convé precisar que l'anàlisi dels models indica que els individus amb una referencialitat catalanocèntrica més consolidada i potent són l'excepció.

català es pugui percebre com a quelcom bonic i legítim, en la mesura que no té cap valor d'ús en l'ordre quotidià no cal aprendre'l, no hi ha temps per elements de segon ordre. El que realment importa és poder treballar i tirar endavant amb la vida i la família.

Aquesta lògica tan pragmàtica esdevé una constant en les generacions més velles representades al model d'alt distanciament lingüístic. El raonament parteix d'una lògica aclaparadora: Si no el necessito per què m'he d'esforçar en aprendre'l i parlar-lo? En la mesura que es tracta d'individus de classe treballadora, amb capitals reduïts i amb l'objectiu clar de garantir-se la supervivència i assolir l'estabilitat, la diversificació d'esforços en activitats que directament no generen un clar benefici no es produeix. Ara bé, aquesta primera lògica del pragmatisme canvia quan saltem de generació. Tots els individus allunyats del català coincideixen al confirmar la importància de la llengua en relació als fills i nets. Existeix un *interdiscurs* entre aquesta població que defineix el català com a quelcom essencial per l'èxit educatiu i laboral. Així, doncs, l'èxit de la mobilitat social passa per la plena competència lingüística en català. Aquesta 'certesa' queda fixada en el codi d'expectatives d'aquestes persones en relació als seus propis descendents. El català és percebut com a imprescindible i, per tant, cal realitzar tots els esforços possibles perquè les següents generacions -fills i nets- manifestin un clar domini de la llengua d'acollida.

1.1.9. La identificació amb el país

Per contra, no podem obviar la importància de la intensitat del sentiment de catalanitat observat en cadascun dels entrevistats. Aquesta intensitat permet conferir, a banda del valor instrumental, un valor expressiu i afectiu al català. De l'anàlisi es desprèn la importància del sentiment d'adhesió sentimental a la llengua. La llengua no és tan sols necessària en el mercat de treball o en l'àmbit educatiu, sinó que és un element que atorga prestigi social i és una manera —sigui quin sigui el posicionament polític i ideològic— de reivindicar la catalanitat i l'adhesió al país. Queda palès, doncs, que el discurs del català com a llengua pròpia de Catalunya està plenament acceptat i motiva als

entrevistats a emprar-lo, a fer-ne ús i reivindicar-lo. La consciència d'una catalanitat —evidentment cal ser conscients que amb diferents intensitats— és quelcom transversal. En la mesura que tots es consideren catalans, el català esdevé, de facto, la seva llengua també.

1.2. Cinc models de perfils lingüístics, entre la identificació i l'estranyament

Com a resultat de l'anàlisi realitzada mitjançant les trajectòries de vida, s'han identificat l'existència de cinc models d'aproximació al català en aquestes trajectòries socials. Cadascun d'aquests perfils resultants presenta un seguit de peculiaritats, homogeneïtats i heterogeneïtats internes que configuren la paleta de colors de les posicions i pràctiques lingüístiques. No obstant, com s'ha advertit, aquests models no són caixes tancades que existeixin en la realitat per si mateixes, sinó que són fruit d'un context analític. Permeten conceptualitzar diferents maneres d'aproximar-se a la llengua catalana, en funció de diverses variables, però no són ni tancats ni immòbils. Cal entendre que, amb els anys, aquests models poden variar, fins i tot si prenguéssim com a objecte d'anàlisi les mateixes persones entrevistades, perquè les mateixes persones pot ser que variïn la seva posició en relació amb la llengua en funció de la trajectòria vital futura, dels canvis que es produeixin en el seu entorn familiar, en la seva trajectòria laboral, o en el context social i institucional. El futur, però, no es pot predir, però sí que es poden extreure lliçons de l'anàlisi del passat i dels resultats que aboca sobre el present. I això és el que s'ha fet en el cas de les trajectòries de les persones entrevistades: mirar de comprendre com els canvis socials s'interrelacionen amb les vides de les persones.

Aquests cinc models d'aproximació a la llengua catalana dibuixen un panorama en què, efectivament, hi cap tot. Pel que fa a les persones que tenen com a primera llengua el castellà, observem des d'un model d'alta aproximació, en què el català esdevé llengua familiar, fins a un model de

total estranyament, en què el català és la llengua d'uns "altres", dels catalans.

1.2.1. Model d'alta aproximació: la potència dels usos i les identifications

En aquest primer model s'hi encabeixen discursos d'adhesió a la llengua que li atorguen un estatus d'eina d'integració, hi descobrim una dimensió instrumental i una dimensió simbòlico-afectiva. Així, pel que fa a les pràctiques i actituds de les generacions arribades amb les onades migratòries de la segona meitat del segle XX s'hi detecta un compromís ferm per superar els reptes vitals que es transvasa en una actitud proactiva envers el català. L'adopció del català és un fet que s'emmarca sobretot en la seva trajectòria social i laboral. Representa un pas més en l'arrelament, en la construcció d'oportunitats, i a través d'aquesta incorporació a la llengua catalana s'assumeix també un discurs favorable a la defensa d'aquesta llengua.

Cal tenir present que la trajectòria d'aquestes persones planteja un marc inicial de relacions socials castellanoparlant. No obstant, el català apareix com a llengua dels '*autòctons*'. Així, a mesura que augmenti la relació amb aquests '*autòctons*' les possibilitats d'incorporar el català augmenten. En termes de trajectòria hi observem una mobilitat social ascendent i un gran interès per adquirir capital cultural i social. Hi ha un clar interès d'intervenir i transformar el seu entorn a la vegada que la cultura esdevé un valor en si mateix. Una cultura que inevitablement passa pel coneixement del català car aquest és percebut com un element cultural que atorga prestigi. Aquest aprenentatge es produeix especialment en l'àmbit laboral, l'àmbit educatiu i l'àmbit relacional. Aquests són els tres àmbits que -especialment per qüestions de generació- permeten un contacte sistèmic amb l'*altre*, amb els '*catalans de tota la vida*'. Com s'ha assenyalat prèviament, l'única manera d'aprendre el català es trencar les barreres generades per aquesta *alteritat*. El contacte amb la gent del país i el grau d'incorporació als espais socials ocupats pels '*autòctons*' és determinant tant per l'adquisició de competència lingüística com per a l'ús del català.

Els individus originaris d'altres indrets de l'Estat que conformen aquest perfil van trencar l'aïllament del seu entorn social immediat i van passar a participar en diversos camps socials. Presenten unes trajectòries d'èxit, en el sentit que es tracta de persones que sobresurten respecte de la situació del barri, persones que han tingut una trajectòria laboral d'èxit que els ha portat a tenir contacte amb els "catalans", o bé una trajectòria sindical i política que els ha portat a formar part de xarxes socials en què la presència del català és molt normalitzada, o bé persones que socialment s'han incorporat a la societat d'arribada trencant les barreres invisibles que separen el barri de la ciutat. En alguns casos, fins i tot acaben incorporant el català en el seu espai familiar principal -parella i fills-. A la vegada, s'estableix una clara relació entre el fet de parlar català i el fet de considerar-se catalans. La llengua catalana és un element constitutiu de la seva identitat catalana.

A tot aquest seguit d'homogeneïtats caldria afegir-hi la importància de la cultura de l'esforç com a *habitus* incorporat, que fa que encarin les fatalitats de la vida d'una manera ferma i directa. Presenten un esforç constant per progressar, per ajudar i per guanyar autoestima. No tan sols tenen una actitud proactiva envers el català sinó que també la tenen envers la seva experiència vital en general. Aquesta cultura de l'esforç també es trasllada en l'àmbit de l'aprenentatge del català. siguin quines siguin les condicions de possibilitat s'opta recurrentment per aprendre'l i parlar-lo i, en definitiva, sentir-se part de la comunitat d'acollida.

D'altra banda, pel que fa als individus, representants de les generacions més joves, nascuts a Catalunya, s'observa una trajectòria de mobilitat social ascendent. No vol dir, això, que es tracti persones només ubicades en posicions socials elevades, sinó que la seva és una trajectòria en la qual s'ha acumulat capital social. I això es pot haver fet tant des de la vessant del capital econòmic, o educatiu, com des de la vessant del capital relacional o cultural. Malgrat que la majoria dels entrevistats inclosos en aquest perfil tenen estudis universitaris, n'hi ha alguns que no. Aquests que no tenen estudis universitaris, però, també han acumulat capital social al llarg de la seva trajectòria, però d'una altra manera. Perquè si una cosa observem en

aquest grup és que es tracta de persones amb una actitud molt proactiva respecte del seu entorn. I això no depèn tant de les variables de classe, gènere o dels estudis dels pares, sinó de la disposició adquirida, d'un cert *habitus* que els porta a esdevenir membres actius de la comunitat.

Per tant, el fet que es tracti majoritàriament de persones amb un elevat nivell d'instrucció és un fet que condiciona, és clar, la seva aproximació al català. Però alhora, també és el resultat d'una certa voluntat d'aproximació al català. Això, que és impossible d'observar només amb les dades, ho podem observar en les entrevistes, amb una comprensió més acurada del context en què es produeix la trajectòria personal.

És evident, en tot cas, que la llengua catalana forma part dels recursos socials que aquest perfil de persones han incorporat com a part del seu capital social. El català, com diuen els mateixos entrevistats, els ha permès accedir als catalanoparlants, a altres persones amb les quals s'han anat trobant al llarg de la vida, que els han descobert una altra llengua i una altra cultura, de la qual també han volgut formar part. Hi ha, en aquest perfil de persones una forta disposició a formar part de la comunitat en el sentit ampli, a no quedar-se tancats pel fet de només parlar la llengua d'origen, a incorporar la catalanitat com una dimensió que els permet obrir-se al país, a la seva gent i a les xarxes socials, als sindicats, als partits, i perquè no, també a les institucions. La seva vocació de compromís amb la societat és indestruïble de la seva catalanitat. La seva relació amb la llengua, doncs, té un component fortament vivencial i emocional. I ells mateixos l'expliquen des d'aquest vessant d'identificació personal.

Però, més enllà d'aquesta identificació personal i d'aquesta perspectiva vivencial, hi ha determinats factors que entenem que condicionen el fet d'haver incorporat el català com la llengua pròpia. D'una banda, malgrat que la posició de partida és molt semblant a la resta dels entrevistats quant al procés migratori i les condicions objectives de partida, sí que observem una trajectòria diferenciada.

En primer lloc, com s'ha assenyalat, hi ha el fet d'haver participat en xarxes socials organitzades, com ara moviments veïnals, grups de joves. O bé entitats

ja més estructurades, com sindicats i partits polítics. Malgrat que no tots els entrevistats d'aquest perfil són militants, sí que tots formen part d'una xarxa social més o menys organitzada, ja sigui veïnal, social o política. Una xarxa social que els confereix identitat personal d'una manera molt clara. La seva mobilitat social no està condicionada, doncs, només per la trajectòria laboral, sinó per aquesta altra dimensió relacional. I és aquí on el català esdevé un factor cabdal en les seves vides.

Les trajectòries d'aquests individus més joves estan marcades pel fet d'haver sortit del "barri", d'haver-se mogut per diferents espais socials, on han pogut tenir contacte amb aquells que des del barri s'anomenaven "els catalans". És en aquests nous espais on han pogut interactuar en català, sovint amb una normalitat que els ha capgirat els esquemes que portaven d'inici, però a la qual s'han incorporat sense resistències.

En aquest sentit, un dels fets determinants que ens indiquen la importància vital que ha adquirit la llengua catalana per a aquestes persones és el fet que l'han incorporat com a llengua familiar. D'aquesta manera, han efectuat un trencament amb la generació anterior, amb els seus ascendents immediats, amb els pares. La transmissió lingüística, però, no s'ha estroncat del tot, perquè tant ells mateixos com els seus fills són plenament competents en castellà. Però pel que fa a la identitat lingüística, es consideren ja catalanoparlants. Malgrat tot, però, el castellà no s'abandona com a llengua d'interlocució. Seria estrany de fet, si tenim en compte que continua essent la llengua familiar en algunes relacions (pares, oncles, avis...), i d'altra banda, és la llengua d'interlocució per a moltes persones de Catalunya. Per tant, malgrat que es tracta de persones que en els seus àmbits quotidians el català s'utilitza molt, no es pot dir que hagin fet cap opció per abandonar el castellà, que utilitzen quan senten la necessitat de fer-ho.

Una altra dimensió rellevant en aquest perfil d'alta aproximació, és la normalitat amb la que es viu el fet de ser catalans, per damunt de qualsevol referència al fet migratori, cosa que no passa en algun altre perfil d'entrevistats. De fet, una de les característiques d'aquest grup és la poca referència al "pueblo" i la nul·la centralitat que el lloc d'origen ocupa en les

seves vides. Per contra, els espais en què es mouen, com diem, són espais socials on l'ús del català és força elevat, tot i que les gradacions varien d'una persona a l'altra. I en tot cas, tenen relacions socials força estables en aquesta llengua.

1.2.2. Model de centralitat: Usos lingüístics duals

S'ha anomenat aquest model el de la centralitat perquè, tant pel que fa als usos com pel que fa a la identificació, es troba en el punt mig entre una elevada aproximació al català i un elevat manteniment de la identitat i els usos com a castellanoparlants. Podria haver-hi la temptació de batejar-los com a *bilingües*, com s'ha fet tradicionalment en estudis i referències informals a la qüestió, si no fos que així només s'aconseguiria emascarar el que de veritat són les pràctiques i les disposicions lingüístiques d'aquest model. I es continuaria sense entendre quines són les lògiques reals de la relació entre parlants i llengües a Catalunya. Aquest model descobreix precisament que allò que les estadístiques presenten com a identitats mixtes, o com a usos bilingües, són en realitat el resultat de pràctiques dissociades i adaptatives a les diverses situacions de parla.

El perfil de persones ubicades en aquest model no són, doncs, producte de cap barreja ni mixtura, sinó que exemplifiquen una manera d'estar (més que de ser), de situar-se en el context quotidià en què les regles del joc social estableixen usos lingüístics diversos en funció de la situació, del lloc, dels interlocutors i del valor simbòlic de cadascuna de les llengües en joc. Per dir-ho més clar, no es tracta de persones que hagin *triat* ser bilingües, ni situar-se en un punt mig, sinó que s'hi han trobat, com de fet, tots els catalans es troben en el context de trobada de les dues llengües en joc.

La particularitat dels entrevistats d'aquest grup és, que si bé en el perfil anterior hi havia una opció personal per esdevenir catalanoparlants, en aquest perfil en canvi es pot dir que s'han trobat exercint de catalanoparlants, i ho han normalitzat i interioritzat. Així, en aquest grup hi ha algunes persones

d'elevada competència en català, a diferència dels altres perfils que es descriuen més endavant.

Generacionalment, aquest fet és determinant, perquè explica una transició en les pràctiques i les identitats lingüístiques d'un temps en què el català era una qüestió merament vocacional, a un moment històric en què el català esdevé un recurs disponible a l'abast de persones que no han escollit necessàriament aprendre'l, sinó que s'hi han trobat. Efectivament, en aquest model, s'hi encabeixen unes trajectòries socials en les quals l'aprenentatge del català ha format part de la socialització personal, més tard o més d'hora. Bé en la infància, bé el moment dels estudis, bé en el moment d'entrar al mercat laboral, la presència del català ha esdevingut un element cabdal en les seves vides.

Es tracta també, com en el model anterior, de persones que han tingut trajectòries educatives més llargues que la mitjana de població, però no pas totes. En tot cas, de persones que per la seva trajectòria educativa o laboral, o el seu entorn veïnal, han tingut un contacte normal amb el català, i l'han après amb facilitat, malgrat que algunes d'elles ho han fet de joves i no en la infància. I han acabat adquirint una competència elevada, fins al punt que són plenament catalanoparlants. Una competència que està vinculada a un ús freqüent de la llengua en determinats àmbits, però no en tots.

Així, aquest ser catalanoparlants es combina amb el manteniment dels usos i de la identificació amb la llengua castellana com a llengua primera i familiar. Aquesta és una característica remarcable d'aquest model: un model que combina el fet que a casa es parla castellà amb el fet que fora de casa es parla català amb moltes persones i àmbits, amb tota normalitat.

En aquest sentit es tracta d'un model d'aproximació lingüística en què no es fa una opció cap a una nova identitat lingüística. Sí que es pren l'opció, d'alguna manera, d'utilitzar el català amb normalitat, per raons de feina, d'estudis o de relacions socials. Ara bé, és important remarcar la percepció de la necessitat del català com a llengua útil, com a llengua necessària per a viure a Catalunya, però sense que això vulgui dir abandonar el castellà. El català és un recurs més, però no l'únic.

D'altra banda, bona part dels representants d'aquest grup viuen el fet migratori com una qüestió molt llunyana a les seves vides, o no l'han viscut car han nascut a Catalunya o no el tenen com a eix central del moment present. Òbviament tots ells se senten catalans, i senten la llengua catalana com a pròpia, però no com a llengua de casa. És per això, que hem remarcat que en aquest model podem observar d'una manera més clara l'efecte que han tingut la política lingüística i la progressiva institucionalització dels usos del català, de manera que s'ha interioritzat per part d'aquestes persones la necessitat de ser competent i d'utilitzar el català, sobretot en espais formals i allunyats de l'espai familiar.

Així, en l'espai familiar es manté la llengua castellana com a llengua per parlar amb els ascendents, però també amb la parella i els fills. No se sent la necessitat de canviar aquesta transmissió familiar, perquè es té la percepció que la competència en català està assegurada pel sistema educatiu. I aquest és de fet, l'aspecte més rellevant que identifica aquest model d'aproximació lingüística.

D'altra banda, aquesta dualitat en els usos forma part de les estratègies lingüístiques inserides en les regles socials. Les persones que formen part d'aquest model de parlant han interioritzat perfectament aquests usos duals, i la pauta d'adaptació lingüística imperant a Catalunya. En la mesura que els seus àmbits de relació social els porten a interactuar tant amb catalanoparlants com amb castellanoparlants, i que tenen plena competència en català, la seva adaptabilitat és màxima, fins al punt que ells mateixos tant es poden identificar alhora com a catalanoparlants i com a castellanoparlants.

1.2.3. Model d'aproximació fallida

Aquest model respon a la necessitat de ressaltar precisament allò que s'ha destacat del grup anterior, l'efecte de la competència lingüística. Malgrat que en aquest model de parlants només s'hi ha encabert dos individus de la mostra -nascuts a principis dels anys seixanta-, és important ressaltar el fet que existeix un perfil de parlants que han intentat una aproximació al català, però

que no han tingut els recursos suficients per fer-ho. La competència lingüística, esdevé, doncs, un factor clau per explicar determinades posicions en les pràctiques lingüístiques, pròpies d'un moment històric i d'unes trajectòries socials determinades, que contrasten amb l'elevada competència lingüística d'altres sectors de la població i, per tant, els seus usos.

En el cas d'aquest model, es tracta de persones que per la seva trajectòria vital no han pogut adquirir una competència plena en català. O que almenys no se senten plenament segurs en utilitzar la llengua. Això és degut tant a la seva trajectòria educativa, feta en un moment en què el català no formava part de l'escolarització, com també pel fet que no han trepitjat entorns catalanoparlants, que potenciessin l'ús del català a la seva vida. Malgrat que en algun moment sí que han tingut un ús més freqüent del català, l'evolució de les seves trajectòries els han desplaçat d'aquests entorns i per tant els han portat a deixar d'utilitzar el català amb freqüència.

En aquest model s'hi incorporen tant la dimensió instrumental com la dimensió simbòlico-afectiva de la llengua com a motors d'integració. La llengua esdevé la porta d'accés a determinats espais socials que els hi són vetats. És a dir, el coneixement lingüístic permet una plena incorporació laboral i relacional. Permet una efectiva '*integració*' a la societat d'acollida. Aquesta percepció del capital lingüístic els genera un important malestar i desconcert davant les actituds d'una part de la població catalanoparlant. El fet que una part dels catalanoparlants no els hi parlessin -o els hi parlin- en català és percebut com una nova forma d'exclusió, com un fet que els impedeix ser reconeguts com a membres de ple dret d'aquesta comunitat.

Malgrat això tenen una percepció molt accentuada de la necessitat d'aprendre català, que traslladen als fills (no necessàriament amb èxit), i han interioritzat el català com la llengua d'apoderament, com la llengua de simbòlicament determinant per una bona trajectòria personal.

Aquest model de parlants serveix de contrast perquè indica la diferència entre el fet de tenir competència lingüística o no tenir-la, entre el fet de moure's en entorns catalanoparlants (potser també més formals) i el fet de no poder-se moure del "barri". I finalment, indica també l'efecte que pot tenir la

manca d'una política d'universalització de l'aprenentatge del català entre la població que no és catalanoparlant d'origen. Fins i tot al marge de la voluntat de les persones, perquè en aquest model de parlants, el català té un elevat valor simbòlic.

1.2.4. Model d'aproximació puntual

Aquest també es tracta d'un model minoritari en què cal ressaltar que es dóna, a diferència del grup anterior, un valor simbòlic molt baix del català. Es tracta d'individus representants de les tres generacions analitzades⁷⁰ que han après a parlar català per les circumstàncies de la vida, però mai no han estat en entorns gaire catalanoparlants. Això, però, podria canviar, i aquestes persones incrementarien tant la seva competència com el seu ús.

En tot cas, volem remarcar d'aquest perfil de parlants que combinen el coneixement precari del català amb una identificació també molt feble amb la llengua. És a dir, la llengua no esdevé un element important pel procés d'incorporació a la societat d'arribada. El català és un element més d'aquesta comunitat però no es reconegut com a eina d'ascensió, cohesió i acomodació a la nova societat. La integració esdevé per factors laborals -aquí és on es treballa- o socials -vida associativa i relacions amb els conciutadans-. Com s'assenyala en el capítol analític: No fa falta parlar català per sentir-se integrat. En bona mesura, per ells, el català només esdevindria un recurs rellevant si la seva trajectòria vital canviés radicalment, com de fet ha passat en el cas de la Sandra, que ha passat de no parlar gens al català, a conviure en un entorn força catalanoparlant.

Per això es parla d'aproximació puntual al català, en funció del moment vital en què es troben. Però aquesta aproximació al català no és definitiva, sinó que està sotmesa a aquests canvis de trajectòria que els individus no controlen del tot, que no depenen de si mateixos. Així com els del model anterior, han intentat canviar les seves trajectòries de manera que el català

⁷⁰ Com s'indica al capítol metodològic, s'ha distribuït la mostra en tres generacions - representants d'uns moments històrics concrets- diferenciades. Els individus nascuts entre 1920 i 1950; els nascuts entre 1953 i 1963; i els nascuts entre 1964 i 1974.

hi tenia un paper com a factor d'empoderament, en aquest model es tracta de persones que es troben amb el català no per voluntat personal, sinó més aviat de forma atzarosa. La vida els hi ha portat.

Aquests dos models, el d'aproximació fallida i el d'aproximació puntual, indiquen d'alguna manera, que la disposició a parlar en català depèn en bona mesura de la disponibilitat social de les situacions en que utilitzar el català esdevinguin normal. És, doncs, el marc social, i en aquest cas, especialment el context immediat, el que pot orientar els usos lingüístics i les disposicions en un sentit o un altre. Més que mai, no es tracta de models tancats, sinó de models contextuais.

1.2.5. Model d'alt distanciament lingüístic

En el marc de la gradació que s'ha anat dibuixat, aquest és el model lingüístic més allunyat de la llengua catalana. Les persones incloses en aquest model es caracteritzen per un distanciament tant lingüístic com, en alguns casos, simbòlic i afectiu envers la cultura pròpia de Catalunya. Aquest distanciament contrasta amb una elevada identificació amb la cultura espanyola. Per tant, dins de la dualitat lingüística i cultural que trobem a Catalunya, les persones que se situen en aquest model s'adscriuen només a una de les cultures en competència, i fan una opció lingüística molt clara.

L'estructura de sentit de les persones d'origen immigrant situades en aquest model s'articula al voltant de la feina, la família, el barri i els referents culturals d'origen. Es tracta d'un perfil de persones treballadores que han desenvolupat una vida laboral molt extensa i dura. L'espai laboral esdevé, així, el centre neuràlgic configurador de la seva identitat i, per tant, els referents de la cultura del treball -ascetisme, esforç i fatalisme no tràgic- esdevenen elements centrals dins el seu imaginari. Es tracta de persones amb uns capitals culturals i socials força limitats que viuen el barri com a espai central de les seves vides. Entre el barri i el poble d'origen hi ha només una vaga presència del país on han anat a raure. El seu univers simbòlic es configura a partir d'elements quotidians, a través del seu entorn social més

immediat; la visió o el record, sovint idíl·lic, del lloc d'origen i, en darrera instància, el sentiment d'identificació a una comunitat cultural (andalusa, extremeña, murciana, etc.) i a una comunitat nacional (Estat espanyol). El fenomen de l'*alteritat* mostra i, a la vegada, perpetua l'estranyesa davant el fet català. Es tracta de trajectòries que s'han desenvolupat en entorns on la densitat lingüística del català era molt reduïda o inexistent. En la mesura que tots els espais d'interacció social es poden vehicular en castellà no es precisa la necessitat objectiva d'aprendre el català. En aquest sentit, es produeix una potent contraposició entre un *ells* (els catalans) amb un *nosaltres* (els andalusos, extremeños, etc.).

Aquesta refrencialitat del barri també s'observa en els individus més joves nascuts a Catalunya. En aquest sentit, aquests fills o filles dels vells immigrants del segle XX són individus de classe treballadora amb una trajectòria que no els ha portat cap a una mobilitat geogràfica i social. El seu centre de referència és el "barri" i els espais delimitats geogràficament per aquesta centralitat. Les relacions socials que tenen estan molt vinculades als àmbits de la vida familiar, sense una projecció cap a altres espais socials, per exemple, laborals que els aportin capital social, i amb una nul·la familiaritat amb els entorns institucionals. També cal destacar la forta relació que mantenen amb la cultura d'origen dels pares, i la importància del "*pueblo*" a les seves vides, com a lloc de vacances, però també com a lloc idealitzat.

La seva relació amb la llengua catalana és d'estranyament en la mesura que no tenen competència lingüística suficient i perquè no senten la necessitat de tenir-la. Senten que el català no és la seva llengua, i viuen com una amenaça tots els intents de promoure el català com a llengua normal en tots els àmbits de la societat, perquè de fet és una amenaça a la seva posició de monolingües. Com més avanci el català com a llengua franca, com a llengua d'ús normalitzat, més estranys s'hauran de sentir. Mentre el català no penetri excessivament en el seu entorn social, poden sentir-se com a casa mantenint la cultura espanyola com a únic referent.

També es pot considerar un mecanisme de defensa el fet de negar la utilitat pràctica del català. Perquè no es pot dir que no hagin tingut oportunitats per

millorar la seva competència en català, o per utilitzar-lo. En aquest sentit, si alguna cosa els diferencia d'altres persones que en la mateixa posició han fet opció per parlar català, és una resistència a admetre la necessitat de fer un esforç per resituar-se davant dels canvis socials que se succeeixen davant seu.

La seva trajectòria es pot dir que no ha superat la posició dels seus progenitors. Per això, és comprensible que en el cas d'aquestes persones es percep una actitud de ressentiment i alhora de resistència en relació a la pròpia posició. Tenen la lucidesa de percebre que no han tingut la mobilitat ascendent que haguessin desitjat, però alhora es resisteixen a adoptar mesures per canviar el sentit de les seves vides, però no controlen els mecanismes, i el català forma part d'un d'aquests mecanismes, davant del qual, a més, senten una perfecta estranyesa.

Si bé aquests són els trets centrals dels individus de les diferents generacions que integren aquest model caldria assenyalar algunes de les matisacions que es plantegen en el capítol analític. En primer lloc, val la pena fixar-se en aquells individus que viuen completament emmirallats amb el mode de viure del lloc d'origen. Es tracta d'un grup força representatiu de les formes de sociabilitat de tants 'vells immigrants' que s'autoconceben en termes de treballadors que vingueren a Catalunya a treballar. Mai han pretès ni abandonar les formes d'interacció social pròpies del lloc d'origen ni aproximar-se a la llengua catalana o al '*món dels catalans*'. Cal tenir present que, sobretot, es tracta d'un col·lectiu d'edat avançada i amb uns baixos capitals cultural, social i econòmic que ha centrat la seva trajectòria al voltant de l'àmbit laboral. El manteniment d'unes determinades xarxes socials amb gent del mateix origen i l'establiment al 'barrio' han impedit qualsevol mena de contacte continuat amb la realitat catalana. Per ells, el català era quelcom esotèric i estrany limitat als catalans (els *altres*). Aquest allunyament lingüístic ha contribuït, doncs, al reforçament de l'*alteritat* i la cosificació de dues comunitats: la catalana i l'andalusa (o extremeña, etc.). El distanciament envers el '*món dels catalans*' és realment extrem. S'invisibilitza tot allò que és interpretat com a català –els '*catalans*' no

formen part del seu món de possibles- car mantenen una trajectòria amb un mode de vida completament andalús (o extremeny, etc.).

En un segon lloc, s'hi observen aquelles persones de classe treballadora que han fonamentat el seu èxit social a partir de la seva posició laboral. Sense massa capital cultural articulen un discurs explícit i positiu en relació a l'educació i la necessitat d'adquirir capital cultural. Malgrat viure en un context on el català és quasi bé inexistent presenten una certa lucidesa que els permet entendre la importància de la competència lingüística en català per reeixir laboralment i social. En aquest cas, hi ha un nivell d'interacció més elevat amb els 'catalans de tota la vida'. A la vegada, la consciència de la necessitat de conèixer la llengua entra en contradicció amb els seus propis nivells de competència lingüística -que d'altra banda són o molt baixos o nuls- conformant una frustració entre el que són i el que voldrien ser. Aquests individus contempen la llengua com un element important per la mobilitat social fet que acaba generant un discurs de culpabilització. Com s'assenyala al capítol analític, són conscients del valor instrumental de la llengua i es recriminen la manca d'habilitats lingüístiques i la pròpia incapacitat per gestionar aquestes mancances que ells mateixos s'observen. En aquest sentit hi ha consciència de les dimensions instrumental i afectiva de la llengua, per això mantenen una actitud proactiva envers l'aprenentatge del català per part dels fills i nets. El seu coneixement, assenyalen, contribuirà a l'ascens socials dels seus descendents.

Tercerament, malgrat la seva poca presència en la mostra analitzada, cal fer referència a aquells individus que d'una manera militant aposten pel castellà en tant que marcador simbòlic de la identitat nacional espanyola. És aquell perfil poblacional -molts d'ells funcionaris de l'Estat i classes mitges amb un cert nivell d'instrucció- altament refractari a les reivindicacions catalanes -en aquest cas la llengua és viscuda com una d'elles-. Com es constata en l'anàlisi d'aquest subperfil, la llengua i la cultura catalanes són vistes com un regionalisme que està bé, però que no cal sobredimensionar. Que el parli qui vulgui, afirmen, però no es pot '*imposar*' ni a les escoles, ni a l'administració pública. En bona mesura, es recullen alguns dels discursos polítics que sobre

la llengua han desplegat posicionaments polítics propers al Partit Popular o Ciutadans -un dels casos analitzats es caracteritza per haver militat al Partit Popular primer i a Ciutadans, després-. L'anàlisi de contingut posa de manifest l'existència d'un discurs biculturalista de caràcter neolerrouxista on s'acusa el catalanisme de menysprear o minoritzar la cultura espanyola a Catalunya -per exemple amb la concessió esbiaixada de subvencions a entitats culturals- i de relegar en les posicions més baixes de l'estructura social a les persones castellanoparlants membres de la "cultura espanyola". A aquestes acusacions de genocidi de la cultura espanyola a Catalunya s'hi afegixen els arguments de caràcter centralista i homogeneïdor on la cultura i la llengua espanyoles, en tant que més universals, han de tenir un espai prioritari perquè, per sobre de tot, Catalunya és Espanya. A grans trets, el distanciament -o fins i tot bel·ligerància- lingüístic d'aquest sector poblacional s'allunya del consens antifranquista sobre nació, llengua i ciutadania present a Catalunya en la darrera etapa del franquisme i durant la transició. En contra del consens de 'Catalunya un sol poble' -sigui quina sigui la llengua inicial o d'ús quotidià-, aquest posicionament contribueix a la cosificació de la tesi de les dues comunitats. Amb tot, caldria afegir una darrera reflexió relacionada amb l'etnificació del castellà apuntada en el marc teòric. Si bé, com s'exposa, diferents estudis constaten que l'ús quasi bé exclusiu del castellà per part dels sectors amb una posició social més desafavorida converteix al castellà en una llengua "etnificada", en un marcador de classe més subalterna; caldria ampliar aquesta perspectiva anotant que l'ús militant del castellà per part d'aquells sectors poblacionals amb una posició social més benestant -funcionaris i/o classes mitges i altes amb bons nivells d'instrucció⁷¹- produeix un efecte reforçador de la pròpia identificació col·lectiva i, per tant, de l'*alteritat*. Per aquests sectors, l'ús del castellà no esdevé un marcador de subalternitat, sinó, més aviat, un reforçador de la seva identificació nacional.

⁷¹ Malgrat aquest no ha estat l'objecte d'estudi de la present tesi, una possible continuació d'aquest treball passaria per analitzar més acuradament aquestes classes mitges i altes castellanoparlants, caracteritzades per tenir uns capitals cultural, social, econòmic i simbòlic consolidats. És a dir, amb alts nivells d'instrucció i una xarxa social àmplia i musculada on poder exercir com a *opinadors informats*.

Finalment, en quart lloc apareix aquell grup de persones ubicades en el que anomenem la lògica del pragmatisme de la quotidianitat. Davant la duresa de determinades trajectòries de vida s'opta per la optimització dels recursos i es prioritzen aquells aspectes bàsics per la supervivència quotidiana. La resta d'element són considerats superflus o secundaris. En aquest sentit, la llengua, malgrat el reconeixement del valor expressiu, esdevé quelcom poc útil i operatiu en la seva realitat quotidiana. Viuen en un entorn completament castellanoparlant, per tant no cal dirigir esforços cap el seu aprenentatge, posen damunt la taula el que s'ha anomenat el *pragmatisme de la quotidianitat*. Ara bé, es tracta d'una posició amb un doble discurs. Per una banda la llengua és quelcom llunyà que no és necessària per la seva quotidianitat immediata. Utilitat i ús són dos factors bàsics per entendre aquest posicionament. Per l'altra, hi ha la consciència que el català és una porta cap a l'ascens social i, per tant, és important que els fills i nets tinguin plenes competències. Hi ha plena consciència de la importància del català en interaccions quotidianes més formals -totes elles allunyades de la seva quotidianitat immediata-, per aquest motiu traslladen l'exigència del domini de la llengua als fills i filles. En la mesura que aquests són capaços d'accedir a aquests espais més formals s'activa la dimensió instrumental de la llengua.

En un altre ordre de les coses no es poden perdre de vista les dimensions simbòlica i afectiva de la llengua. La relació amb el país d'acollida esdevé un factor explicatiu més que també permet entendre el distanciament lingüístic. En la mesura que aquestes persones perceben la llengua com a símbol d'un determinat espai que els és aliè, les possibilitats d'aproximació es redueixen. La percepció del català com a quelcom inherent en l'*altre* produeix l'allunyament sistemàtic d'aquests individus. Arribats a aquest punt apareix, de nou, la centralitat de la cultura d'origen. El reforçament d'aquesta cultura genera, com s'ha exposat, l'enfortiment de l'*alteritat*. El barri, la família i les seves pròpies xarxes socials reforcen els referents culturals d'origen i redueixen els punts de trobada amb el '*món dels catalans*'. En cap cas aquesta contraposició s'articula des de la vesant política, més aviat es conforma des de l'àmbit cultural i/o geogràfic. No existeix pugna política perquè donen per descomptat que estan a Espanya i això es viu amb total

normalitat. El seu context social, a voltes, no és massa distant del que seria en qualsevol altre poble d'Andalusia, Extremadura o Castella.

2. De l'anàlisi empírica a les reflexions finals

2.1. Integració lingüística, malgrat tot

A l'inici de la redacció d'aquesta tesi es partia del fet que el context dels anys de la immigració més forta que es produeix a Catalunya són totalment adversos perquè la llengua catalana formi part del procés d'arribada i d'integració dels nouvinguts. De la mateixa manera, que no hi ha cap política pública que basteixi alguna mena de política d'acollida i d'assentament de la població nouvinguda. La precarietat amb la que es produeix aquest procés d'assentament és total: no hi ha habitatges, no hi ha equipaments, hi ha escassetat d'aigua i de llum durant els primers anys, no hi ha escoles ni cap mena d'atenció a la infància, els nens treballen des dels 9 anys, etc. Aquesta situació porta la gent que arriba a Catalunya en viure en condicions miserables. Una gent que treballa també en condicions penoses a les fàbriques. Alguns dels entrevistats comparen la seva situació d'arribada, o la dels seus pares, i les polítiques actuals amb un cert rencor. Ells s'ho van haver de fer tot, en canvi ara, diuen els nouvinguts tenen totes les atencions. No s'hauria de menysprear l'efecte que tenen les polítiques d'acollida actuals sobre la base d'aquest mal record per part dels vells immigrants. Potser podrien explicar una mica millor el rebuig que es percep als ajuts que reben els nous immigrants.

Però tornant al context històric de les migracions, cal partir de les condicions esmentades, del context de la repressió franquista, del context de la precarietat social, de l'aïllament dels barris, per comprendre que difícil que és que les persones nouvingudes puguin arribar a integrar-se lingüísticament i culturalment. I malgrat tot, en alguns casos gens menyspreables, aquesta integració es produeix.

S'ha vist mitjançant l'anàlisi del primer i segon perfil, que aquelles persones que tenen una trajectòria més extensa pel que fa als àmbits en què actuen i es relacionen; aquelles persones que adquireixen un bagatge cultural per voluntat pròpia; aquelles persones que insisteixen en progressar des del punt de vista laboral, creant petites iniciatives empresarials, petits projectes que els obliguen a superar-se; aquestes persones són les que s'aproximen per voluntat pròpia al català.

Per tant, es pot dir que enmig de les condicions adverses esmentades, l'aproximació al català s'esdevé en aquells casos en què l'autoexigència personal forma part de la manera de fer de les persones. En aquells casos en què hom pot mirar més enllà de fer-se la casa, de portar ingressos per alimentar els fills, de sobreviure al dia a dia. En els casos, cal dir-ho, que hi ha una estabilitat primigènia per poder afrontar reptes culturals. Malgrat els condicionants, doncs, hi ha un aspecte que té més a veure amb la predisposició de les persones (amb l'*habitus*, que diria Bourdieu) que no pas amb aspectes tangibles referits als ingressos o el nivell de benestar exclusivament. Té a veure amb aquesta exigència personal suara esmentada, té a veure també amb la voluntat per atansar-se al país i a la seva gent. Si parlen català a Catalunya, hagueren fet el mateix en qualsevol altre país o en qualsevol altra situació migratòria. Són persones que prenen la iniciativa. Són els pioners de la incorporació al català de milers de persones que provenen de la immigració més important que ha tingut Catalunya. Però són pocs comparats amb l'abast global d'aquesta immigració.

El barri com a àmbit de vida constitueix un espai tancat, separat, aïllat del centre de la ciutat. Un espai per als que són diferents dels que viuen al centre. El barri esdevé, així, centre espacial de referència, espai dels nousvinguts, per un mecanisme d'apropiació col·lectiva, i per un procés de construcció d'una identitat col·lectiva construïda al voltant de la reinvençió del barri com a espai propi d'un "nosaltres" que conté molts trets de diferenciació respecte d'aquells "altres" que viuen al centre de la ciutat. El barri és, al capdavant, la reconstrucció de la imatge del "pueblo". El barri es construeix de cap i de nou al mig del camp, i s'hi traslladen els costums

(“sèiem al carrer, a la fresca”), les relacions veïnals (“jugàvem amb tots els nens al carrer”) i la solidaritat (“baixàvem amb les veïnes a treballar a les sis”) del “pueblo” idealitzat. Tot i que aquests mateixos trets, exactament es troben en els pobles de Catalunya, no es troben al centre de la ciutat. I la gent del barri els identifica com a propis, com a diferents. És aquesta diferència construïda la que reifica el barri, la que li atorga una identitat pròpia que justifica l’aïllament, paradoxalment. Malgrat que els elements més actius del barri intentin trencar-lo, reivindicant un barri més ben urbanitzat, més ben equipat, i més equiparable a la ciutat. Però el concepte de barri com a espai clos i propi, enfront del centre aliè de la ciutat, preval encara avui. Només trencat com a imatge ideal per la massiva presència dels estrangers, nous habitants dels barris. L’aparició de la nova immigració és el trencament de la comunitat construïda. S’ha trencat el somni de la convivència entre catalans i andalusos, basada en aquesta dicotomia equilibrada del *nosaltres* i els *altres*. Però quedar-se al barri encara vol dir viure en un espai monolingüe, vol dir viure en un espai de referències veïnals particulars, i un espai socialment força homogeni pel que fa a les trajectòries educatives i laborals, en el qual només uns quants sobresurten.

D’altra banda, cal tenir en compte com l’evolució del context polític i institucional afecta positivament en l’aprenentatge del català. Si bé hi ha moltes persones que no aprenen el català en la seva trajectòria vital per les circumstàncies assenyalades, entre els fills d’aquests l’aprenentatge de la llengua es generalitza clarament. La diferència entre els pares i els fills és, precisament, el context. L’existència d’escoles, la normalització lingüística, el fet que els esforços i els sacrificis dels pares es puguin traduir en la possibilitat d’estudiar per als fills (per tant en una trajectòria de mobilitat ascendent). Tots aquests factors contribuiran a l’extensió de l’aprenentatge del català fins al punt que la immensa majoria de la població de Catalunya l’entén. Això ens demostra fins a quin punt les condicions del context han marcat les pautes d’incorporació al català. Els pares, malgrat no el parlin, no acostumen a ser reticents a la llengua. Ans al contrari, empenyen els fills a aprendre una llengua que per ells sempre s’ha mantingut estranya, com una

realitat allunyada. Però veuen en els fills la necessitat de fer-ho. Ells són plenament catalans. És lògic, doncs, que s'expressin en català amb facilitat.

Tanmateix, aquest aprenentatge no modifica, tal com explica Francesc-Xavier Vila, els usos lingüístics. Molts d'aquests barris continuen essent avui, malgrat els canvis produïts després de tants anys, pràcticament monolingüe castellà. Davant aquesta situació i a partir de les experiències copsades a la present tesi, cal articular eines i repensar estratègies per acostar el català a aquest nou contingent poblacional procedent d'altres indrets del món. Com s'ha constatat, el context social del territori esdevé un factor cabdal atès que és el camp de joc on s'articulen bona part de les interaccions. No és el mateix plantejar estratègies d'aproximació al català en un territori amb una majoria de població catalanoparlant, de classe mitjana i socialment activa, que un territori mancat de teixit social, amb una població nouvinguda aïllada i sense massa recursos. Entendre aquest marc d'actuació i tenir present les lògiques que es van donar en aquests barris de nova creació dels anys cinquanta, seixanta i setanta, possibilitaria l'establiment de lògiques d'accés lingüístic i d'identificació amb el país. L'experiència extreta d'aquells 'pioners' hauria de servir per no repetir alguns dels errors que el país han arrossegat arran de les diferents onades migratòries del segle XX.

2.2. La societat civil com a agent facilitador de la llengua

Tenint en compte l'aïllament d'aquests 'nous barris' dels que s'ha parlat, cal remarcar com la iniciativa de la societat civil esdevé cabdal per poder trencar-lo. Efectivament, en bona mesura la penetració del català en aquests barris s'efectua mitjançant la creació, especialment a partir de finals dels anys seixanta, d'alguns espais de contacte entre autòctons i nouvinguts.

Crida l'atenció el fet que alguns dels entrevistats compromesos amb el català han passat per institucions juvenils de l'església. D'aquí es pot deduir la rellevància que té la importància que tenen les entitats que l'església posa en funcionament per estructurar l'oci dels joves del barri, per proporcionar-los un aixopluc per a activitats formatives. Aquestes activitats de diumenge o de

tardes, permeten a alguns joves del barri sortir de la dinàmica de joc del carrer per entrar a formar part d'activitats organitzades, activitats orientades a l'aprenentatge.

Per tant, aquestes activitats acaben esdevenint una plataforma de projecció d'aquests joves cap a activitats que despertin la seva creativitat, el seu esperit emprenedor i alhora amplien les xarxes socials: teatre, tertúlies, activitats autoorganitzades, música, etc. Val a dir que no tots els sectors dels nouvinguts poden gaudir d'aquesta oportunitat de participar en la construcció d'una xarxa d'iguals organitzada. No tots passen la seva joventut al barri (hi arriben més tard), no tots tenen l'oportunitat de gaudir d'aquest temps lliure (n'hi ha que ajuden a casa, per exemple, o treballen), no tots se senten atrets, en definitiva, per participar en un grup parroquial de joves. Però en el context en què creixen aquestes persones, la dictadura només permet l'actuació de les entitats en l'àmbit eclesiàstic. Per tant, l'església juga aquest doble paper d'entitat avaladora del règim franquista, igualment opressiva i executora d'un control que va més enllà de la moral. I alhora també juga aquest paper de creadora d'un espai primigeni de llibertat, de creació de xarxes socials que poden rescatar els joves d'una vida força anodina i manca de recursos.

Al costat del paper de l'Església, hi ha altres actors que intervenen al barri, encara més tard i d'una manera més diluïda, per les limitacions que imposa la dictadura. Així, cal destacar el paper dels partits i dels sindicats clandestins. En el cas d'alguns dels entrevistats, la presència d'aquests partits i sindicats han estat cabdals per portar-los cap a uns àmbits d'acció on havien de relacionar-se normalment amb catalanoparlants. Aquests àmbits d'acció, doncs, els ha obligat a traspasar la barrera invisible que separa el barri del centre de la ciutat. Els ha obligat a moure's, a comprometre's amb referents col·lectius en els quals, durant la lluita antifranquista, també s'hi compten les reivindicacions catalanistes.

A mesura que passen els anys i que s'afebleix el règim dictatorial, les organitzacions clandestines es fan fortes. Així, l'aparició de les Comissions Obreres, la força creixent del PSUC, i la presència creixent de propostes

diverses de resistència política i sindical a la dictadura, acaben tenint el seu efecte en molts d'aquests barris. Ja a finals dels seixanta i començaments dels anys setanta, es poden organitzar associacions de veïns, plataformes des de les quals s'expressen les primeres crítiques obertes a la situació dels barris, des d'on es comença a interpel·lar obertament el poder públic. Són associacions controlades precisament pels moviments de lluita clandestina, però que tenen la virtut d'arribar a un gruix més ampli de la població, i de constituir referents clars per al barri.

Al costat de la vessant reivindicativa, hi ha també la vessant de construcció d'alternatives per fer front a les mancances dels barris. En són un exemple, la creació d'escoles actives catalanes per iniciativa d'uns quants pares o d'uns quants mestres. Aquestes iniciatives també parteixen d'aquells sectors més actius de la ciutat, potser els que menys viuen l'enclaustrament del barri, però que aconsegueixen amb la seva acció atraure i arrossegar cap a aquestes iniciatives persones que viuen plenament al barri. També és el cas de les classes de català, malgrat que l'oferta es queda al centre de la ciutat i costa que arribi als barris, queda clar que per a algunes persones són el mecanisme necessari per tal de reforçar la seva opció personal d'incorporar el català com a llengua d'ús. En aquest sentit, cal deixar clar que al barri no hi arriben amb facilitat aquestes iniciatives de promoció del català. El catalanisme del franquisme és sobretot un catalanisme resistent, que procura estendre el coneixement d'una llengua desapareguda entre aquells que no l'han pogut escriure des de l'escola. Però és difícil en aquestes condicions fer una labor d'extensió als barris d'una llengua estrangera per a molts dels seus habitants.

Tanmateix, un cop desfeta la dictadura, tampoc no s'ha notat, en molts casos, un interès de les entitats del 'centre de les ciutats' per atansar-se a aquests barris. Ni Òmnium, ni els escoltes, ni les entitats de cultura popular, ni altres entitats que conformen el teixit bàsic de socialització dels catalanoparlants han fet el viatge necessari per trencar les barreres que separaven els vells immigrants dels autòctons perfectament instal·lats en el centre de l'acció civil. De fet, les institucions que han cobert aquestes necessitats són sobretot les que provenen d'una acció municipal que, un cop

passats els anys d'administració del control durant la dictadura, han emprès una frenètica tasca de reinvençió de les ciutats des d'una perspectiva d'intervenció sobre les condicions de vida de les persones. Ja en època democràtica, els esforços per abastir els barris dels equipaments mínims necessaris, com és el cas de les escoles han servit per universalitzar aquestes vies de promoció social que només oferien escadusserament les entitats que tímidament actuaven durant la dictadura.

Malgrat aquesta universalització de l'educació i d'altres recursos que empenyen en la formació cada més consolidada de les persones, no s'hauria de pensar que el paper de la societat civil ja és innecessari. Precisament, perquè les persones que conformen la mostra no formen part del passat, sinó del present, es pot afirmar que l'acció de la societat civil encara és necessària. No només per a la nova immigració, que requereix bastir estratègies de recepció de prou abast perquè no es reproduïxin les antigues mancances, sinó també per a la vella immigració, o simplement per als residents als barris. Cal trencar el desequilibri que encara avui dia concentra la major part de l'acció associativa de més influència social en els centres de les ciutats i per a un perfil de població molt determinada, i obrir espais per a la connexió associativa amb els barris. Algunes entitats, essencials per a la tasca de cohesió social que fan en altres àmbits, encara no han posat els peus en molts dels barris de les seves pròpies ciutats.

Per contra, oposat a la precarietat dels espais en què el català és present als barris, es dona l'emergència, especialment a partir dels anys 90, d'una societat civil pròpia dels barris. La que es constitueix al voltant de les entitats andalusistes, les confraries de setmana santa i les cases regionals. Aquest teixit associatiu, sovint massa menystingut per les entitats catalanistes, es constitueix, en canvi, en referent per als poders públic, en canal d'interlocució per als vells immigrants en la seva qualitat precisament d'agents de representació de la diferència. Representen, doncs, el procés de reificació d'aquesta diferència. Tal com es constata en l'entrevista d'un d'aquests líders associatius, llavors ja no té sentit parlar català, perquè es perdria aquesta diferència que només s'identifica visiblement amb la llengua.

Actualment està en marxa, de vegades implícitament (qüestionament de lideratges ancestrals) i de vegades més obertament (els "Altres andalusos") una revisió del paper d'aquestes entitats. També cal dir que són entitats que pateixen el mateix procés d'envelliment que les entitats veïnals. I que el temps dirà si fan un nou paper a la societat catalana, o senzillament es van diluint.

2.3. Els efectes i els límits de la normalització lingüística

Si dèiem que el concepte de generació és clau per entendre els canvis que es produeixen en l'aproximació i l'apropiació lingüística de les persones de primera llengua castellana, és perquè els canvis socials que es produeixen de forma estructural afecten de manera diferent les successives generacions. Aquesta relació entre generació, context estructural i canvis històrics queda palesa a l'objecte d'estudi. De fet, com s'ha explicat, el concepte de *generació* ja és en si mateix una síntesi del context que emmarca les condicions d'accés i de legitimació de la llengua catalana. En aquest sentit, les diferències entre les tres etapes en què s'emmarquen aquestes generacions estudiades és notable: franquisme, transició i democràcia són tres moments històrics amb notables diferències pel que fa als processos socials i polítics que afecten la llengua catalana.

El que es vol remarcar aquí, però, és sobretot l'efecte que ha tingut, o que es pot deduir que ha tingut, el procés d'oficialització de la llengua catalana, i per tant d'institucionalització, tant des del punt de vista de la seva legitimació formal, com des del punt de vista de la interiorització, per part dels individus, de legitimitat social de la llengua. Si bé no és la pretensió d'aquesta tesi fer un repàs exhaustiu dels resultats de la política de normalització lingüística, sí que es pot assegurar que ha tingut efectes. Uns efectes que indirectament s'enclaven en les trajectòries vitals de persones que han interioritzat el català com un fet normal a les seves vides.

Si mirant més enrere, entre els migrants del temps del franquisme, hi ha trajectòries en què la llengua catalana ha estat un fet estrany i distant, és

clar que en la generació dels més joves estudiats ha canviat el context de relació amb el català. Una bona part de la culpa la té el fet que el català hagi esdevingut la llengua del sistema educatiu, amb les polítiques d'immersió lingüística, i amb una adquisició de competència lingüística molt notable per part de la majoria d'infants escolaritzats a Catalunya. Malgrat que no és del tot suficient (si no hi ha un mínim d'ús de la llengua en altres contextos), aquesta aposta del sistema educatiu pel català ha assegurat una disponibilitat lingüística fonamental per entendre la incorporació al català de persones de primera llengua castellana.

Però és que malgrat els discursos pessimistes que es couen en mitjans de comunicació i les institucions lingüístiques, si s'observa el que ha succeït en els anys de democràcia, l'increment d'usos formals, institucionals, comercials, mediàtics, del català és molt notable. Com ho és també pels individus entrevistats, que han viscut en primera persona aquest progressiu augment de la presència del català a la societat, i sobretot el seu desacomplexament, la seva progressiva normalitat. Les pràctiques lingüístiques, des del punt de vista d'aquells que s'han sumat a la comunitat de catalanoparlants, han derivat cap a un major ús del català. Una altra cosa és que la percepció d'aquells que no han mudat de llengua en el seu procés vital (tot i que són castellanoparlants *de facto*) tinguin la percepció que "es parla molt en castellà". Però si obviem el factor demogràfic (és a dir, la quantitat de persones que tenen com a primera llengua el castellà) es produeix fàcilment una confusió respecte a l'evolució real que ha tingut el català.

Independentment dels usos concrets de la llengua, és clar que s'ha produït una incorporació de milers de parlants, amb més o menys intensitat, cap al català. Això, però, no ha comportat un abandonament del castellà com a llengua familiar, com a llengua de relació social i com a llengua *normalitzada* a Catalunya. Aquest és, segurament, un dels límits de la normalització lingüística tal com s'havia plantejat. És a dir, amb un horitzó imaginat que apostava per fer del català la llengua única de Catalunya. Aquest horitzó, a mesura que passen els anys, es desdibuixa, i s'obre una altra perspectiva més

complexa, reforçada d'una forma implacable per la darrera onada migratòria de finals del segle XX i començaments del XXI.

L'altra limitació de la política de normalització lingüística, en termes estructurals, és el fet que competeix amb una altra política de normalització lingüística en sentit contrari, la que exerceix l'Estat espanyol amb el castellà. Aquest no és un tema menor, sinó fonamental, per entendre algunes actituds de resistència i fins i tot de rebuig a l'aproximació al català. I també és fonamental per comprendre els límits d'aquest procés d'institucionalització i de legitimació del català com a llengua *normal*. Perquè per a moltes persones, el castellà, a més de ser la llengua familiar, és sempre és l'abast, és la llengua normal, és la llengua del poder institucional, és la llengua amb més poder mediàtic i més mercat cultural.

2.4. Canvis en la relació entre competència, ús (pràctiques) i identificació

Com a resultat d'aquests canvis històrics, i de la concurrència de les forces que empenyen per afavorir les dues llengües en joc, s'observa un nou escenari (o escenaris, segons els sectors socials) en què també estan canviant les normativitats i les pràctiques lingüístiques. En aquest sentit, és remarcable el fet que es produeixen canvis en les pautes que orienten els comportaments lingüístics. El més remarcable és la convergència cap al català dels castellanoparlants d'origen en les interaccions. En contra del tòpic tan àmpliament assumit, els parlants que adapten la llengua d'ús a l'interlocutor no són només els de primera llengua catalana, sinó també els de primera llengua castellana. I són sobretot aquells que han fet el pas d'incorporar el català com a llengua d'ús habitual i d'identificació, però no només. Amb tot, cal tenir present que aquesta lògica d'adaptació lingüística en les interaccions amb castellanoparlants seguida per una part dels catalanoparlants limita la configuració d'espais de penetració i normalització del català i, en molt casos, no és comprès o compartit per aquelles persones castellanoparlants - amb competències lingüístiques en català- que volen fer el pas al català però

no troben espais d'interacció interpersonal. Si bé en aquesta dinàmica de canvi lingüístic hi actuen diversos factors, la llengua, en tant que marcador simbòlic de primer ordre, genera, com s'ha apuntat al marc teòric, un procés inconscient de classificació per part dels catalanoparlants, de perpetuació de l'alteritat que obeeix a unes lògiques implícites de construcció i manteniment de l'*altre*. I així, en molts casos, és vist per aquells castellanoparlants que s'esforcen en fer el pas en l'ús del català. Davant la predisposició positiva - malgrat que sovint no la manifesten- se senten ubicats en una altra comunitat diferenciada, en un constant '*nosaltres no som d'aquest món*'.

Un altre aspecte apuntat que canvia en la relació amb el català és que una elevada competència lingüística ja no pressuposa sempre una elevada identificació lingüística, i sobretot no pressuposa una elevada identificació amb la identitat nacional del país. Malgrat que si observem els cinc models d'aproximació lingüística construïts s'estableix un contínuum entre competència, disposicions i pràctiques lingüístiques, i identificació; cal observar també que entremig, per exemple, en el model d'usos duals o en el model d'aproximació puntual, pren forma un discontinuum entre competència, actituds i identificació. En alguns casos, es comença a veure un fenomen que segurament és més accentuat en les generacions més joves. Persones que són competents en català però que no tenen una relació especialment emocional amb la llengua. I que, per exemple, no se senten empeses a transmetre el català als fills, sinó a mantenir el castellà com a llengua familiar. El català ja no és una qüestió de militància, sinó que es naturalitza com un recurs, com un possible factor de mobilitat, però no estrictament necessari en tots els àmbits de la vida.

En aquest sentit, en els discursos dels entrevistats hi ha una forta legitimació que és transversal a tots els models d'aproximació (menys el de distanciament), pel que fa a la necessitat de tenir competència lingüística, però no pel que fa a altres aspectes que estarien relacionats amb aquell horitzó fallit del que es parlava: el monolingüisme català. Malgrat això, i malgrat que no es produeix un procés d'abandonament del castellà, sí que hi ha un sector de parlants (els d'alta aproximació) per als quals els objectius de

la normalització són legítims en la mesura que assegurin la preeminència del català com a llengua de tots. Aquests sectors de parlants són aquells que han adoptat el català com a llengua pròpia malgrat que no era la seva llengua familiar. I alhora han adoptat les mateixes disposicions i opinions envers la llengua que els catalanoparlants de naixement. També són aquells que en termes polítics se situen més fàcilment en una posició favorable a la identificació de Catalunya com a nació, i que accepten més fàcilment propostes polítiques com la independència (Strubell i Querol, 2009; Rovira, Saurí, Treserra i Solà, 2007).

Però el gruix majoritari de persones de primera llengua castellana se situa en una posició de naturalesa dual, és a dir, se senten catalans i espanyols, amb diferents nivells d'intensitat. I tanmateix, aquesta qüestió, en les enquestes sobre els usos lingüístics existents queda per plantejar i esdevé totalment opaca. És gràcies a les entrevistes, que s'ha pogut observar com les dues dimensions, la identitat espanyola i la identitat catalana, juguen un paper rellevant en les actituds i les pràctiques lingüístiques.

Efectivament, d'una banda, com s'ha vist a les entrevistes, la identitat catalana, el fet de ser català, és un fet que es naturalitza. Ja no s'està parlant d'*immigrants*, i seria absurd fer-ho, sinó de persones que combinen el fet de ser catalans amb el fet de tenir com a primera llengua el castellà. Això, però, no exclou una identificació amb la cultura espanyola evident, també amb més o menys intensitat depenent de cada model d'aproximació lingüística. La catalanitat implícita no és contradictòria amb la vivència de l'espanyolisme banal.

D'altra banda, així com no hi ha un discurs militant a favor del català en la majoria de parlants, malgrat un consens clar sobre la necessitat de saber parlar-lo, tampoc no hi ha un discurs militant a favor del castellà. És a dir, un discurs sentimental. S'intueixen, en alguns dels més joves de la mostra, un cert decantament cap a un to més reivindicatiu respecte del castellà com a "llengua familiar". Però respecte del castellà funciona allò que Michael Billig anomena el "nacionalisme banal" (Billig: 2006). És a dir, es pressuposa la seva virtut com a llengua de comunicació universal, és a dir, per a tothom. Però no

hi ha un discurs explícit en defensa del castellà, en la mesura que no cal, que es dóna per descomptat. No s'hauria de deixar de banda, però, la possibilitat que en la mesura que es vagi naturalitzant una relació instrumental del català en amplis sectors de la població catalana, no prengui força aquest discurs de defensa del castellà en alguns sectors amb una relació més distant amb el català (i de fet aquest discurs ja existeix, de forma més minoritària, per part d'alguns grups amb un fort component ideològic).

2.5. La força simbòlica de la llengua, més enllà del seu ús

Mitjançant el treball empíric, aquesta tesi constata que el que hi ha en el rerefons de l'actitud dels entrevistats envers la llengua és un reconeixement explícit del seu valor simbòlic, fins i tot més enllà del seu ús concret. És a dir, hi ha individus arribats a Catalunya durant la segona meitat del segle XX que no han arribat a parlar mai en català i li atorguen un valor molt positiu. Si es focalitza més, s'observa que aquelles persones que prenen aquesta postura en positiu respecte de la llengua, independentment de si la parlen o no, també tenen un discurs força positiu del seu propi procés migratori. És a dir, malgrat la duresa dels primers anys, veuen en positiu l'evolució de la seva trajectòria i la posició actual dels fills. Se senten membres i partícips de la societat on van arribar fa molts anys. Una història d'èxit que es transforma en agraïment en algunes ocasions, en satisfacció en d'altres, en orgull, etc. Ningú no els ha regalat res, sinó que van haver de treballar de valent i tirar endavant en situacions molt difícils. Però tampoc ningú no els ha robat res, ni tenen res a retreure a ningú.

D'alguna manera, en aquest context migratori (anys 50s i 70s) i per a aquest conjunt de població, que viu l'experiència de la dictadura, de la formació dels barris perifèrics de les ciutats, aïllats per la manca de transports públics i d'una bona urbanització, etc., l'adhesió simbòlica a la llengua supleix la manca de domini instrumental. O dit d'una altra manera, la manca d'un domini instrumental no significa un rebuig al progrés del català. Ans al contrari, si es té en compte que el català és percebut com un recurs per a la

mobilitat social. Així, independentment de les estratègies educatives plantejades en relació amb els fills, s'estableix un discurs on el català esdevé una eina indispensable per a desenvolupar-se plenament a la societat, especialment en l'àmbit laboral. Malgrat que la llengua no tingui presència en la seva quotidianitat, hi ha establert un *interdiscurs* que correlaciona el coneixement del català amb les possibilitats d'estudiar i d'assolir una situació laboral estable. Aquesta relació amb la llengua catalana és, com s'ha exposat, del tot diferent en la generació posterior, en què les condicions de possibilitat són radicalment més favorables a l'aprenentatge del català. Així, en la generació següent, l'ús i l'adhesió simbòlica a la llengua estan estretament associats. I per tant, aquesta visió ideal de la llengua, aquesta visió pròpia de la transició a la democràcia, en què era vista com un valor simbòlic de la nova democràcia, deixa pas a qüestions més pràctiques. És en aquest moment, doncs, que els consensos establerts durant la transició s'han de revisar, per generar-ne de nous. Així com els immigrants dels anys cinquanta o seixanta assumeixen el fet de no parlar català com una mancança personal derivada del moment històric que van viure, els seus fills, que han crescut en un context de llibertat i d'oportunitats educatives (tot i que és sabut que no tothom té les mateixes facilitats), no poden viure la seva opció lingüística com una anormalitat. Sobretot perquè els mitjans de comunicació i la indústria cultural normalitzen precisament l'ús del castellà. Perquè és la llengua oficial i nacional de l'Estat que els governa. I perquè no és fàcil que es vegin a si mateixos com persones en trànsit d'un lloc a un altre, d'una posició social a una altra, d'una situació personal a una altra.

Aquesta situació de trànsit, que per als seus pares va ser un estímul per lluitar cada dia per ser millors, no existeix per als fills. Caldrà que hagin incorporat, doncs, el discurs dels pares i que el seu missatge sigui clarament orientat a la incorporació del català. O bé que aquells espais socials en què es parla català es facin més permeables, que els barris funcionin menys com un clos tancat, que les entitats treballin més enllà del centre de la ciutat, que els poders públics hi posin mitjans, que la cultura del país sigui més compartida del que ho és ara, que el mercat l'accepti i la potencii més del que ho fa ara. Malgrat que l'assoliment de la democràcia va canviar totalment el panorama en què

s'havien format els barris, les distàncies insondables que feien dels barris un món apart no han desaparegut del tot. Encara hi ha barris que són com una altra ciutat, una ciutat desconeguda per al país, una ciutat que desconeix i viu d'esquena al país i la seva cultura. I és enmig d'aquestes distàncies que van creixent les generacions actuals.

2.6. Del catalanisme a la catalanitat, de la defensa de la llengua a la seva extensió

Com a conclusió d'aquests reposicionaments que han viscut els diferents sectors socials que s'ha identificat aquí a partir dels models d'aproximació lingüística, es poden observar certs canvis en les concepcions mateixes del que ha estat el procés d'assumpció i d'identificació amb la llengua, la cultura i el país per part d'aquells que vingueren de fora i dels seus fills.

Com s'ha dit, cal remarcar la diferència entre els primers que històricament s'incorporen al català assumint la part de militància que això comportava en aquell moment, i els darrers que ho fan, que participen d'una relació més instrumental amb la llengua. Per tant, la llengua perd en certa manera el poder simbòlic que tenia, en un sentit vital, per als que viuen en primera persona el projecte migratori. Aquest valor simbòlic, però, es ressitua, es reconstrueix i es recontextualitza a partir d'altres paràmetres. El català esdevé simbòlicament una llengua que permet sumar recursos, que facilita el reposicionament de les persones en els espais socials. En definitiva, que permet desenvolupar-se amb comoditat en espais socials on és la llengua predominant, és a dir, aquells més formals i més pròxims a les institucions.

Hi ha, per tant, una visió positiva de la llengua i del valor que té per a les persones. Malgrat que aquest valor positiu queda, amb els anys, totalment desvestit de l'èpica que l'havia envoltat durant el temps de la transició. En canvi, s'imposa, en aquesta visió instrumental, un codi de comportament que prioritza l'adaptació, el doble ús lingüístic segons el context, l'interlocutor i la situació. Una adaptació lingüística que facilita la preservació de l'estatus de les persones malgrat la competència entre llengües. Aquells que dominen

les dues llengües són els que estan en millor disposició per navegar en les aigües mogudes de la relació entre el castellà i el català, són els que no es deixen enfonsar enmig de la guerra de posicionaments. Poden passar com a catalanoparlants i com a castellanoparlants sense entrar en cap conflicte. És precisament des d'aquesta posició que la dualitat lingüística es pot viure sense conflicte i sense pèrdua de posicions socials.

Tenint en compte com el marc polític condiona les possibles relacions entre una llengua i l'altra en el pla institucional, aquesta no deixa de ser una forma intel·ligent d'acomodació per part d'aquells que són plenament competents en les dues llengües. En la mesura que el procés de normalització lingüística ha facilitat d'una manera clara l'aprenentatge i un bon nivell de competència en català per part d'amplis sectors de la població catalana, es pot considerar que aquest és el resultat més òptim que es podia esperar. L'extensió del coneixement del català és la major fita assolida, de fet, pel procés de normalització lingüística.

Tanmateix, la transició cap un nou context lingüístic no ha ofert un escenari en què les persones hagin mudat d'una llengua a l'altra, deixant de ser castellanoparlants per esdevenir només catalanoparlants. La variable de replegament del castellà no s'ha produït, com no podia fer-ho, essent aquesta la llengua de l'Estat i alhora la llengua familiar i d'ús normal per aproximadament la meitat de la població catalana.

El que ha succeït, de fet, ha estat un procés de transició cap a usos més duals i simultanis de les dues llengües, amb un canvi en els comportaments lingüístics que ha canviat les pautes i els codis d'interpretació, i que permet albirar en el futur una situació més complexa, però també més oberta. El concepte de bilingüisme ja no és útil per explicar aquesta situació, perquè precisament s'ha descobert que la pauta més estesa és la del monolingüisme diàdic, és a dir, del monolingüisme adaptatiu.

En darrera instància, tan sols resta posar de manifest que l'observació d'aquesta transició històrica en termes lingüístics ofereix una lliçó, o dues. La primera és que les persones, en la mesura que disposen dels recursos adequats (derivats de les polítiques públiques), s'acomoden a les estructures

existents de la manera més favorable possible per als seus interessos. Per tant, si cal seran competents i utilitzaran les dues llengües, cadascuna en el context que sigui més pertinent, segons la relació de forces que condicionin els usos lingüístics. La segona lliçó és que el marc polític-institucional de Catalunya estableix uns límits als canvis que es pretenen fer des de les polítiques lingüístiques de foment del català. Un límit que es troba en la relació de forces en joc, i que empenyen els parlants en sentits oposats. En aquells espais en què el català ha assolit la normalitat desitjada, s'observa que les persones s'adapten a aquest codi lingüístic, *s'hi* catalanitzen. Però com més distància hi ha respecte d'aquests espais, la situació porta cap al mar obert, sense àncores que fixin el català com a llengua pertinent per a l'ús social, sense capacitat per incorporar parlants, sense capacitat per establir un lligam lingüístic entre els vells i els nous catalans. Cal reflexionar-hi, tot i que aquesta ja no és la tasca de la present tesi, amb l'objectiu de trobar la brúixola, el sextant i el mapa que puguin obrir el camí a la penetració del català en aquests espais fins ara vetats.

Bibliografia

Alarcón, Amado (2004). *Economía, política e idiomas. Intercambio lingüístico y sus efectos sobre la eficiencia y la distribución de los recursos*. Madrid: Consejo Económico y Social. Colección Estudios.

Alcalde, Rosalina (2011). "De los *outsiders* de Norbert Elias y de otros extraños en el campo de la sociología de las migraciones. a *Papers. Revista de Sociologia*, vol. 96, núm. 2, p. 375-387. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia.

Alegre, Miquel Àngel (2004). *Geografies adolescents a secundària. Els posicionaments edls fills i filles d'origen immigrant en els mapes relacionals i culturals articulats en l'àmbit escolar*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

Alonso, Luis Enrique (2004). "Pierre Bourdieu, el lenguaje y la comunicación: del análisis de los mercados lingüísticos a la denuncia de la degradación mediática" a Moreno, José Luis; Alonso, Luis Enrique i Martín, Enrique (coord.). *Pierre Bourdieu: las herramientas del sociólogo*. Madrid: Editorial Fundamentos.

Aracil, Lluís V. (1983). *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions Països Catalans.

Araya, Sandra (2002). "Las representaciones sociales: Ejes teóricos para su discusión" a *Cuaderno de Ciencias Sociales*, núm. 27. San José: Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales (FLACSO).

Aron, Raymond (1994). *Les etapes del pensament sociològic. Volum segon: Els grans clàssics*. Barcelona: Editorial Herder.

Alvite, Juan Pedro (coord.) (1995). *Racismo, antiracismo e inmigración*. Donostia: Tercera Prensa-Hirugarren Prentsa.

Azorín, Francisco i Sánchez-Crespo, José Luís (1986). *Métodos y aplicaciones del muestreo*. Madrid: Alianza Editorial.

Balcells, Josep (1994). *La investigación social*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

Baulenas, Lluís-Anton (2004). *El català no morirà*. Barcelona: Edicions 62.

Bauman, Zygmunt (2005). *Identitat*. València: Universitat de València.

Benet, J. (1979), *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco (1a. Part)*. Barcelona: Ed. Blume, 1979.

Benito, Ricard i González, Isaac (2009). *Intensitat i caracterització de la segregació a l'escola catalana en clau lingüística*, a NOVES SL, Revista de Sociolingüística. Barcelona, hivern 2009.

Berger, Peter L. (1992). *Invitació a la sociologia*. Barcelona: Herder

- Berger, Peter L. i Luckmann, Thomas (1996[1965]). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- Bertaux, Daniel i Bertaux-Wiame, I. (1993). "Historias de vida del oficio de panadero" a J.M. Marinas i C. Santamarina (eds.). *La historia oral: métodos y experiencias*. Madrid: Debate.
- Bertaux, D. i Bertaux-Wiame, I. (1993). "La perspectiva de la historia de vida en el estudio de las migraciones interiores" a J.M. Marinas i C. Santamarina (eds.). *La historia oral: métodos y experiencias*. Madrid: Debate.
- Billig, Michael (2006). *Nacionalisme Banal*. Catarroja (País Valencià): Editorial Afers.
- Blanchet, Alain; Ghiglione, Rodolphe; Massonnat, Jean i Trognon, Alain (1989). *Técnicas de Investigación en Ciencias Sociales*. Madrid: Narcea Ediciones.
- Boix, Emili (1993). *Triar no és Trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- Borjas, George J. (2008). *A les portes del cel*. Barcelona: Edicions Proa.
- Bourdieu, Pierre (1985) *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Akal, 2001.
- Bourdieu, Pierre (1988). *La distinción. Criterios y bases sociales del gusto*. Madrid: Editorial Taurus.
- Bourdieu, Pierre (1991). *Langage et pouvoir symbolique*. Paris: Éditions Fayard.
- Bourdieu, Pierre; Chamboredon i Passeron, (1993[1968]). *Le métier de sociologue*. Paris: EHESS & Mouton Éditeur.
- Bourdieu, Pierre i Wacquant, Loïc J.D. (1994). *Per a una sociologia reflexiva*. Barcelona: Herder.
- Bourdieu, Pierre (2000). *Cuestiones de sociología*. Madrid: Istmo.
- Cabré, Anna i Pujadas, Isabel (1989). "La població: immigració i explosió demogràfica" a Nadal, Jordi; Maluquer, Jordi; Sudrià Carles i Cabana, Francesc (Dirs.). *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (vol. 5). Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana.
- Cabré, Anna (1992). "Les migracions en la reproducció de la població catalana, 1880-1980" a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 19-20, p. 33-55. Bellaterra: Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Cabre, Anna (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.

Cabré, Anna i Amorós, Oriol (2010, hivern). "Continuem tenint capacitat per integrar els nouvinguts com ho hem fet fins ara. Una conversa amb Oriol Amorós" a *Eines*, vol. 11, pàg. 129-144.

Cabrera, Lluís (2012). *Catalunya serà impura o no serà*. Barcelona: Grup 62.

Cagnon, Nicole (1993). "Sobre el análisis de los relatos de vida". a J.M. Marinas i C. Santamarina (eds.). *La historia oral: métodos y experiencias*. Madrid: Debate.

Callejo, Javier (2001). *El grupo de discusión: introducción a una práctica de investigación*. Barcelona: Ariel.

Candel, Francesc (1964). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62.

Cardús, Salvador (1985). *Saber el temps. El calendari i la seva significació en la societat moderna*. Barcelona: Editorial Alta Fulla.

Cardús, Salvador (2009). *Tres metàfores per pensar un país amb futur*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Carme Parramon, Clara (2009), "La contribució de la immigració en la construcció identitària: interpretacions i fets" a Casassas, Jordi (coord.). *Les identitats a la Catalunya contemporània*. Cabrera de Mar: Galerada, 2009.

Casas, Marta (1999). "Cambio de actitudes en contextos interculturales en Barcelona: actividades lúdicas y modificación de prejuicios" a *Scripta nova. Revista electrònica de geografía y ciencias sociales*, núm. 44. Universitat de Barcelona: <http://www.ub.es/geocrit/sn-44htm>.

Casas, Marta (coord.) (2003). *També catalans: Fills i filles de famílies immigrades*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. Col·lecció Finestra Oberta, núm. 38.

Casassas, Jordi (coord.) (2009). *Les identitats a la Catalunya contemporània*. Cabrera de Mar: Ed. Galerada.

Castells, Manuel (1998). *La era de la informació. Economía, sociedad y cultura. Vol. II. El poder de la identidad*, Madrid: Alianza.

Castles, Stephen (2013). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Palgrave Macmillan

Clua, Montserrat (2011). "Catalanes, inmigrantes y charnegos: "raza", "cultura" y "mezcla" en el discurso nacionalista catalán" a *Revista de Antropología Social*, vol. 20, p. 55-75. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Collet-Sabé, Jordi i Estruch, Joan (2011). "Les nou preguntes que Norbert Elias es va formular: debats, interrogants i pistes per a la sociologia del segle

XXI" a *Papers. Revista de Sociologia*, vol. 96, núm. 2, p. 269-283. Bellatera: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia.

Collet-Sabé, Jordi (2011). "Norbert Elias. Una proposta d'intellectual portrait vint anys després de la seva mort" a *Papers. Revista de Sociologia*, vol. 96, núm. 2. p. 309-339. Bellatera: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia.

Cohen, Anthony P. (1985). *The symbolic construction of community*. Chichester: Ellis Horwood Limited.

DD.AA.(2013). *Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població 2008: anàlisi. Volum II. Els factors clau de les llengües a Catalunya: edat, ocupació, classe social, lloc de naixement, territori i aprenentatge de català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística ("Biblioteca Tècnica de Política Lingüística. Dades i Estudis").

DD.AA.(2015). *Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població 2013: anàlisi. Volum II. Els factors clau de les llengües a Catalunya: edat, ocupació, classe social, lloc de naixement, territori i aprenentatge de català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística ("Biblioteca Tècnica de Política Lingüística. Dades i Estudis"). [En publicació]

Delgado, Manuel (1998). *Diversitat i Integració*. Barcelona: Empúries.

Delgado, Manuel (1998, 5 de març). "Entrevista a Manuel Delgado". *Diari Avui*. Secció Cultura, pàg. 69-70.

Denzin, Norman (1993). "El estudio interaccionista de la organización social: una nota metodológica" a J.M. Marinas i C. Santamarina (eds.). *La historia oral: métodos y experiencias*. Madrid: Debate.

Domingo, Andreu; Vidal-Coso, Elena; Serra, Joana (2012). "Apunts sobre sistemes migratoris i llengua als territoris de parla catalana" a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 73, pàg. 145-166.

Domingo, Andreu (2014). *Catalunya al mirall de la immigració*. Barcelona: L'Avenç.

Douglas, Mary (1978). *Símbolos naturales*. Madrid: Alianza Universidad.

Durkheim, Emile (1987) *Les formes elementals de la vida religiosa*. Barcelona: Edicions 62.

Durkheim, Emile (2005) *Las Reglas del método sociológico*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Elias, Norbert i Scotson, J.L. (1965). *The Established and the Outsiders*. Londres: Sage Publications.

- Elías, Norbert (1994). *Teoría del símbolo. Un ensayo de antropología cultural*. Madrid: Península.
- Esteve Fabregat, Claudi (1978), "Immigració i confirmació ètnica a Barcelona" a D.D.A.A., *Quaderns d'alliberament: La immigració als països catalans*. Barcelona. Edicions la Magrana, 1978.
- Estradé, Antoni i Treserra, Montserrat (1990). *Catalunya independent? Anàlisi d'una enquesta sobre la identitat nacional i la voluntat d'independència dels catalans*. Barcelona: Publicacions de la Fundació Jaume Bofill.
- Fabà, Albert (2005). "Llengües i població a Catalunya: una lectura des de l'estructura social". Resum de la ponència. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Fabà, Albert (2005). "Les llengües a Catalunya", a *Estructura social i desigualtats a Catalunya*, volum II. Col·lecció Polítiques, 46. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Fabà, Albert (2011). "Les llengües a Catalunya" a *Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població 2008: anàlisi*. Volum I, pp. 63-81. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya
- Fairclough, Norman (1989). *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1995). "General introduction" a *Critical discourse analysis. The critical study of language*. London and New York: Longman, pp. 1-20.
- Fernández, Josep Anton (2008). *El malestar en la cultura catalana*. Barcelona: Empúries
- Fernández, J. Manuel (2005). "La noción de la violencia simbólica en la obra de Pierre Bourdieu: una aproximación crítica" a *Cuadernos de Trabajo Social*. Vol. 18, pp. 7-31. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2005.
- Fernández, Miguel Ángel (2000) "Cuando los hablantes se niegan a elegir: monolingüismo e identidad múltiple en la modernidad reflexiva" a *Estudios de Sociolingüística*, vol. 1, nº 1, pp. 47-58.
- Fernández, Miguel (2005), "Immigrants per sempre?" a D.D.A.A., *Els altres andalusos. La qüestió nacional de Catalunya*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres.
- Fernández, Miguel (coord.) (2009). *Fabricar l'immigrant. Aprofitaments polítics de la immigració. Catalunya 1977-2007*. Lleida: Pagès Editors.
- Fernández, Xavier i López, Jaume (2009). "Abstenció a Catalunya: una qüestió de marc cognitiu" a EINES, núm.10. Pàgs. 23-35. Barcelona: Fundació Josep Irla. Tardor 2009.

- Ferrer i Gironès, Francesc (1985). *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Fishman, Joshua (1973). *Language and Nationalism*. Rowley: Newbury House.
- Fishman, Joshua (1977), "Language and ethnicity" a H. Giles i B. Saint Jaques (eds.), *Language and ethnic relations*. Oxford: Pergamon, pp. 15-57.
- Fontana, Josep (2014). *La formació d'una identitat*. Vic: Eumo Editorial.
- Foucault, Michel (1978[1968]). *Microfísica del poder*. Madrid: Ediciones La Piqueta.
- Foucault, Michel (1978). *La voluntad de saber. Historia de la sexualidad vol. 1*, Madrid, Siglo XXI.
- Foucault, Michel (1979). *La arqueología del saber*. Madrid: Siglo XXI.
- Gallofré Virgili, Maria Josepa (1991). *L'Edició catalana i la censura franquista: 1939-1951*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Geertz, Clifford (1983). "Thick Description" a Emerson, R. *Contemporary Field Research*. Boston: Little Brown.
- Generalitat de Catalunya i IDESCAT (2004). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística.
- Generalitat de Catalunya i IDESCAT (2009). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística.
- Generalitat de Catalunya i IDESCAT (2015). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística (2015). *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013. Resum dels factors clau* (Agost-Setembre 2015). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística ("Biblioteca Tècnica de Política Lingüística. Noves adquisicions").
- González, Isaac; Collet, Jordi i Sanmartin, Josep (2007). *Participació, política i joves*. Barcelona: Secretaria de la Joventut, Col·lecció Estudis, n.22.
- González, Isaac (2008). *Els posicionaments polítics dels joves catalans. Una aproximació en clau lingüística*, a NOVES SL, Revista de Sociolingüística. Barcelona, hivern 2008.
- González, Isaac; Pujolar, Joan; Font, Anna i Martínez, Roger (2010). *Entre la identitat i el pragmatisme lingüístic. Usos i percepcions lingüístiques dels*

joves catalans a principis de segle. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya. *Inèdit*.

González, Isaac (2013). "Llengua i edat", a *Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població 2008: anàlisi*. Volum II, pp. 24-42. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya.

González, I.; Pujolar, J.; Font, A.; Martínez, R. (2014). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Secretaria General de la Joventut de Catalunya, Generalitat de Catalunya (Col·lecció Estudis).

González-Agàpito, Josep i Marquès i Sureda, Salomó (1996). *La Repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943) : segons les dades del Ministeri d'Educació Nacional*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Khellil, Mohand (2005[1997]). *Sociologie de l'intégration*. Que sais-je? Paris: PUF.

Lapresta, Cecilio i Huguet, Ángel (2006). "Identidad colectiva y lengua en contextos pluriculturales y plurilingües" a *Revista Internacional de Sociología*. Vol. LXIV, núm. 45, pp. 83-115. Madrid: setembre-desembre 2006.

Letamendía, Francisco (1997) *Juegos de espejos. Conflictos nacionales centro-periferia*. Madrid: Trotta.

Lurbe, Katia (2005). *La enajenación de los otros. Estudio sociológico sobre el tratamiento de la alteridad en la atención de la salud mental en Barcelona y París*. Tesi Doctoral. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

Luri, Gregorio (2015, 28 d'Agost). "Autònoms i autòmats (i V)" a *Diari ARA*, Barcelona: Edició de Premsa Periòdica Ara.

Maiz, Ramón (1995). "La construcción de las identidades políticas" a *Inguruak*, núm 13, Desembre.

Mannheim, Karl (1993). *El problema de las generaciones*. REIS, 62(93): 193-242.

Marín, Martí (2007). "La fàbrica, el barri, la ciutat i el país. La integració dels immigrants a Catalunya sota el Franquisme" a Jordi Font (ed.), *Història i memòria: el franquisme i els seus efectes als Països Catalans*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.

Marín, Martí (2008). "Familiares pero desconocidas: las migraciones interiores durante el régimen franquista" a de Damián A. González Madrid (coord.). *El franquismo y la transición en España. Desmitificación y reconstrucción de la memoria de una época*. Madrid: Ed. Catarata, 2008.

Martínez, Roger i Pérez, Jordi D. (1997). *El gust juvenil en joc*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

- Martínez del Hoyo, A. i Palacios, P. (1990). *L'Associació andalusa Cofradía Los 15 + 1*. Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. *Inèdit*.
- Mira, Joan Francesc (1990). *Cultures, llengües i nacions*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- Mira, Joan Francesc (2005). *Crítica de la nació pura*. València: Edicions 3 i 4.
- Montagut Roca, José (1939). "El Estado Nacional frente al problema de la pluralidad de lenguas" a *Solidaridad Nacional*, 6 de setembre de 1939.
- Moñivas, A. (1994). "Epistemología y representaciones sociales: concepto y teoría" a *Revista de Psicología General y Aplicada*, núm. 47(4), pp. 409-419.
- Moreno Cabrera, Juan Carlos (2008), *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructiva*, Barcelona: Península.
- Moreno, Sara (2007). *Temps, treball i benestar: una aproximació des de la vida quotidiana*. Tesi Doctoral. Bellaterra: Departament de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Moya, Bienve (2005). "Raons nacionals" a D.D.A.A., *Els altres andalusos. La qüestió nacional de Catalunya*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres.
- Noguera, Albert (2007). *El derecho en la legitimación del poder*. Buenos Aires: Ediciones Cooperativas.
- Otón, Josep (2005) "Arrelament i nació: el projecte cívic de Simone Weil" a *Revista VIA* núm. 5. Barcelona: Centre d'Estudis Jordi Pujol, 2007.
- Perera M. (2005). "Sistematización crítica de la teoría de las Representaciones Sociales". Tesi Doctoral. La Habana: Ministerio de Ciencia, Tecnología y Medio Ambiente. Centro de Investigaciones Psicológicas y Sociológicas.
- Pérez-Agote, Alfonso i Tejerina, Benjamín. (1990). "Lengua y actor social. Un enfoque teórico de sus relaciones" a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, nº 49, pp. 145-160.
- Pérez Díaz, Víctor (1971), *Emigración i cambio social. Procesos migratorios y vida rural en Castilla*. Barcelona. Ediciones Ariel.
- Pernau, Gabriel (1995). *El somni català. 16 històries d'arrelament*. Barcelona: La Campana.
- Pinilla de las Heras, E. (1973). *Immigració i mobilitat social a Catalunya (vol 1 al 4)*. Barcelona. Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona.
- Potter, J. i Wetherell, M. (1987). *Discourse ans Social Psychology*. London: Sage.
- Pueyo, Miquel (1996). *Tres escoles per als catalans*. Lleida: Pagès editors.

- Pujolar, Joan (1997). *De què vas, tio?*. Barcelona.: Editorial Empúries.
- Pujolar, Joan; Gonzàlez, Isaac; Font, Anna i Martínez, Roger (2010). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Secretaria de joventut, Col·lecció Aportacions.
- Pujolar, J. i González Balletbò, I. (2013). "Linguistic 'mudes' and the de-ethnicization of language choice in Catalonia" a *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, núm. 16 (2), pp. 138-152.
- Querol, Ernest i Strubell, Miquel (2009). *Llengua i reivindicacions nacionals a Catalunya. Evolució de les habilitats, dels usos i de la transmissió lingüística (1997-2008)*. Barcelona: Editorial UOC.
- Quivy, Raymond i Campenhoudt, Luc Van (1997). *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona: Herder.
- Rambla, Xavier (1995). *La construcció de les aspiracions educatives*, Tesi Doctoral. Bellaterra. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Resina, Joan Ramon (2005). *El postnacionalisme en el mapa global*. Barcelona: Angle Editorial ("Col·lecció Idees", 11).
- Rodríguez, Ramon (1978), "La immigració a l'Hospitalet de Llobregat. Bases demogràfiques i procés d'adaptació. El cas dels andalusos" a D.D.A.A., *Quaderns d'alliberament: La immigració als països catalans*. Barcelona. Edicions la Magrana, 1978.
- Ros Hombravella, Jacint (1980) "Vessants econòmiques de la immigració" a DD.AA., *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya*. Barcelona: Blume.
- Rovira, Marta; Saurí, Enric; Treserra, Montserrat; Solà, Jordi (2007). *Les representacions simbòliques de la identitat nacional. Les formes d'apropiació dels símbols polítics entre els joves*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis de Temes Contemporanis. *Inèdit*.
- Ruiz Olabuénaga, José Ignacio (1996). *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Samsó, Joan (1994). *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)* (2 vols.). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Saurí, Enric; Rovira, Marta; Treserra, Montserrat i Solà, Jordi (2008). *Els referents simbòlics nacionals com eines d'arrelament. El cas dels joves nousvinguts*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria per a la Immigració. *Inèdit*.
- Saurí, Enric; Rovira, Marta; Treserra, Montserrat i Solà, Jordi (2010). *Memòria de la llengua. Una aproximació a la integració lingüística dels immigrants dels anys 50-70*. Barcelona: Fundació Caixa Laietana. *Inèdit*.

- Saurí, Enric; Rovira, Marta i Treserra, Montserrat (2011). "La llengua com a factor d'empoderament en les trajectòries migratòries. Una història que es repeteix" a *Societat catalana 2010*. Barcelona: Associació Catalana de Sociologia.
- Saurí, Enric i Rovira, Marta (2015). "Diversitat i integració en l'associacionisme cultural català" a *Canemàs. Revista de pensament associatiu*, núm. 10. Barcelona: Ens de l'Associacionisme Cultural Català.
- Schnapper Dominique, (1988). "Modernidad y aculturaciones a propósito de los trabajadores emigrantes" a T. Todorov (edit.), *Cruce de culturas y mestizaje cultural*. Gijón: Júcar, pp 173-206.
- Schütz, Alfred (1974[1944]). "El forastero" a *Estudios sobre teoría social*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Simmel, Georges (1977[1927]). "Digresiones sobre el extranjero" a *Sociología II. Revista de Occidente*. Madrid.
- Smith, Anthony D. (1999). *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press.
- Solé i Sabaté, Josep Maria (1994). *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes, 1939-1975*. Barcelona: Curial.
- Strubell i Trueta, Miquel (1981). *Llengua i població a Catalunya*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- Strubell i Trueta, Miquel (dir.) (2008). *Llengua i identitat a Catalunya*. Barcelona: UOC.
- Tejerina, Benjamin. (1992). *Nacionalismo y lengua*, Madrid, CIS - Siglo XXI.
- Termes, Josep (1984). *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*. Barcelona: Editorial Empúries.
- Termes, Josep (2007). *Història de combat*. Barcelona: Editorial Afers.
- Thompson, Paul (1993). "Historias de vida en el análisis del cambio social" a J.M. Marinas i C. Santamarina (eds.). *La historia oral: métodos y experiencias*. Madrid: Debate.
- Todorov, Tzvetan (1977). *Théories du symbole*. Paris: Éditions du Seuil.
- Torres, J. (coord.) i altres (2005). *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Secretaria de Política Lingüística (Sèrie Estudis, 8).
- Tresserras, Joan Manuel (1998). "Identitat, diferència i cultura de masses" a Mollà, Toni (edit.). *La Política Lingüística a la societat de la informació*. Alzira: Ed. Bromera.

- Valles, Miguel S. (1997). *Técnicas cualitativas de investigación social*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Vandellós, Josep Antoni (1935). *Catalunya, poble decadent*. Barcelona: Biblioteca Catalana d'Autors Independents.
- Vandellós, Josep Antoni (1935). *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Patxot.
- Vázquez Montalbán, Manuel (1980). "Immigració i cultura catalana" a *Nous Horitzons*, núm. 4. Barcelona: Fundació Jaume Bofill
- Vázquez Montalbán, Manuel (1998, 10 de gener). "La llei del català". *Diari Avui*. Secció Diàleg, pàg. 21.
- Vila, Francesc-Xavier (2004), "Hora de fer balanç? Elements per valorar les polítiques lingüístiques a Catalunya en el període constitucional". *Revista de Llengua i Dret*, núm. 41
- Vila, Francesc-Xavier (dir.) i Gomàriz i Auró, Eva (col·l.), (2006). *Estudis de demolingüística: actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Vilanova, Francesc (2001) "La repressió franquista de postguerra en les obres generals d'història de Catalunya i en treballs de síntesi (1978-2000): Una aproximació bibliogràfica" a Conxita Mir, Carme Agustí i Josep Gelonch (ed.) *Violència i repressió a Catalunya durant el franquisme: balanç historiogràfic i perspectives*. Lleida: Ed. Publicació Lleida - Universitat de Lleida, 2001.
- Vilanova, Francesc (2010). *Una burgesia sense ànima. El franquisme i la traïció catalana*. Barcelona: Editorial Empúries.
- Weber, Max (1969[1922]). *Economía y Sociedad*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Weil, Simone (1996). *Echar raíces*. Madrid: Trotta Editorial.
- Willis, Paul (1990). *Common culture. Symbolic work at play in the everyday cultures of the young*. Open University Press. Buckingham.
- Willis, Paul (1998). *Cultura viva. Una recerca sobre les activitats culturals dels joves*. Materials de joventut num. 10. Diputació de Barcelona.
- Woolard, K.(2008) "Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística", a *Revista de Llengua i dret*, nº 49, pp 179-199.
- Woolard, Kathryn (2011). "Is there linguistic life after high school? Longitudinal changes in the bilingual repertoire in metropolitan Barcelona", a *Language in Society*, num. 40, pp. 617-648.

Zizek, Slavoj (2009). *Violència. Sis reflexions de biaix*. Barcelona: Editorial Empúries.

Zizek, Slavoj (2012). *¡Bienvenidos a tiempos interesantes!* Tafalla: Txalaparta.

Annexos

Annex 1. Dades de context sobre els moviments migratoris a Catalunya durant la segona meitat del segle XX

Taula 1. El creixement poblacional català de 1941 a 1975

	Creixement Catalunya	Creixement natural	Immigració	Increment població
1941-1945	182.280	21.406	160.874	6,31%
1946-1950	167.059	71.215	95.844	5,44%
1951-1955	293.871	93.994	199.877	9,07%
1956-1960	391.595	151.598	239.997	11,08%
1961-1965	567.628	213.466	354.162	14,46%
1966-1970	629.160	262.880	366.280	14,00%
1971-1975	640.224	308.393	231.831	12,50%
TOTAL	2.771.817	1.122.952	1.648.865	72,86%

Font: Dades extretes de: Cabré, Anna i Pujadas, Isabel (1989) "La població: immigració i explosió demogràfica" a Nadal, Jordi; Maluquer, Jordi; Sudrià, Carles i Cabana Francesc (Dir.). *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (vol. 5). Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana.

Taula 2. Població immigrada segons província d'origen. Any 1970.

Província d'origen	Residents a Catalunya
Granada	166.327
Jaén	150.330
Còrdova	144.631
Almeria	127.321
Múrcia	106.979
Badajoz	99.747
Sevilla	97.524
Màlaga	84.313
Terol	62.367
Osca	57.417

Font: Dades extretes de: Cabré, Anna i Pujadas, Isabel (1989) "La població: immigració i explosió demogràfica" a Nadal, Jordi; Maluquer, Jordi; Sudrià, Carles i Cabana Francesc (Dir.). *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (vol. 5). Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana.

Annex 2. Síntesi de les tècniques de recollida d'informació emprades

Quadre sintètic de tècniques d'investigació	
FASE I: EXPLORACIÓ	
Anàlisi de la informació estadística	Anàlisi Enquesta d'Usos Lingüístics
Observació directa als barris	Observació al barri de Cerdanyola (Mataró)
	Observació al barri de Buenos Aires (Martorell)
	Observació al barri de Can Carreras (Martorell)
	Observació al barri de El Pla (Martorell)
	Observació al barri del Pou del Merlí (Martorell)
	Observació zona Avinguda de la Pau (Sant Celoni)
	Observació zona de Sant Ponç (Sant Celoni)
	Observació zona del Centre (Sant Celoni)
Entrevistes exploratòries	Entrevistes a experts
	Entrevistes a subjectes node del territori objecte d'estudi (membres d'associacions, d'escoles, casal dels avis, sindicats i partits)
Grup de discussió	Grups de discussió amb alumnes de l'Escola d'Adults del barri de Cerdanyola
FASE II: OBSERVACIÓ	
Entrevistes biogràfiques	Històries de vida dels quaranta subjectes estudiats

Annex 3. Guió d'entrevistes biogràfiques

I. Posició general d'origen (*Variables de posició familiar d'origen*)

- Edat i lloc de naixement
- Any d'arribada a Catalunya [en el cas que s'escaigui]
- Amb qui va arribar [en el cas que s'escaigui]
- Activitat dels pares en origen.
- Posició social i cultural: estatus social, nivell d'instrucció pares, etc.
- Número de germans i edat: trajectòries educatives i laborals en origen.
- Perquè els pares decideixen fer el pas i venir cap a Catalunya?
- Activitat dels pares al lloc d'arribada
- Activitat dels germans/es al lloc d'arribada
- Espai de residència: viuen tots junts?
- Coneixement a l'àmbit familiar de la idiosincràsia de Catalunya (llengua i cultura pròpies)
- Percepció dels pares del nou indret al arribar? Quin coneixement previ tenien els pares de la idiosincràsia de Catalunya (llengua i cultura pròpies)?
- Com es produeix la incorporació dels pares d'un món essencialment rural a un món urbà? [en el cas que així sigui]

II. Posició social (*Variables de posició al llarg de la trajectòria vital*)

1. Trajectòria educativa [*Capital cultural i educatiu*]

- Estudis realitzats en origen –*si s'escau*– i a Catalunya.
- Com recorda la seva experiència/trajectòria escolar?
- Implicacions d'anar a la universitat –*en el cas que s'hi hagi anat*. Com percep la universitat a la seva arribada? Món més catalanitzat? Com es produeix dins el món universitari el contacte amb la llengua i cultura catalanes? Quines xarxes relacionals estableix? [Explicació de la seva experiència a la universitat]
- Estudis informals

2. Trajectòria laboral

- Itinerari-Trajectòria laboral: Per on ha passat i on treballa en l'actualitat. Quines tasca realitza a la feina
- Vies d'accés al món laboral (capital cultural, capital social, etc.)

3. Configuració dels espais relacionals [Capital social]

Espais d'oci abans

- Activitats al sortir de l'escola. Activitats els caps de setmana.
- Morfologia de la xarxa d'amistats: xarxes escolars, familiars, del barri?
- Espais d'oci: Llocs de reunió. Què s'hi feia?
- I les vacances —l'estiu—, les passaves al poble?
- Pertinença a associacions. Tipologia de les associacions. Activitats que hi feien.
- Com viu la configuració de les associacions al barri? Hi havia alguna "casa de Andalusia" —o similar— al barri? Quin paper creu que ha jugat la "Casa de Andalusia" al barri? Ha contribuït a la integració o ha esdevingut un nucli de resistencialisme? Accions que des del associacionisme del barri es van realitzar per l'acostament amb la cultura i llengua autòctones.
- Hi ha hagut una certa continuïtat del mode de viure (ex. andalus) de l'origen al barri? Com ha entrat (en el cas que hagi entrat) la cultura catalana al barri?
- Als 70s. el barri esdevé un punt d'ebullició de diversos col·lectius polítics, com s'articula la relació entre les associacions i aquests col·lectius polítics? —en el cas que n'hi hagi hagut—. Quina és la seva experiència personal al voltant d'aquests moviments polítics i les persones que els lideraven?

Espais d'oci a l'actualitat

- Pertinença a associacions a l'actualitat. Tipologia de les associacions. Activitats que hi fa. Espais relacionals que ocupa en el lleure.
- Altres usos del temps de lleure: consum televisiu, assistència a teatre i concerts, realització de viatges.
- Participació a les festivitats de la població: festa major, festa de bars, etc.

4. Configuració del nou espai familiar

- Com coneix la seva parella? Quina és la seva procedència? A què es dedicava quan la coneix? I en l'actualitat? Quins espais van començar a compartir plegats al inici? [Variables de posició social de la dona] Quina va ser la relació inicial amb la família de la seva dona? Reticències, acolliment immediat?
- Propietat de la vivenda familiar. Hi ha segona residència?
- Llengua en l'àmbit familiar
- Trajectòria dels fills: Quins estudis estan cursant —o han cursat? On els escolaritza? Quina relació han tingut ells amb la llengua (català a casa? Català amb els amics?, etc.)? Quin és l'ús de la llengua en la seva quotidianitat? Trajectòria laboral dels fills? Expectatives escolars i laborals envers el seus fills (mobilitat social dels descendents)?

- Contacte actual amb la seva família d'origen: pares i germans

III. Pràctiques i discursos (*Valoracions i percepcions*)

5. Discurs ideològic incorporat

- Percepció dels catalans a l'àmbit familiar d'origen: Hi havia la percepció, a l'arribada, on s'assimilava als catalans a un col·lectiu d'estatus econòmic i social superior?
- Posicionament personal en relació "el país"
- Posicionament en relació "el país" dins l'àmbit familiar actual.
- Abans, els 'novinguts' presentaven més consciència "d'andalusisme" (o del lloc d'origen que sigui), hi ha però una substitució per una identificació amb l'espanyolitat? Té alguna relació amb les demandes del catalanisme? (posicionament refractari) Perquè de la resistència envers la catalanitat per part d'alguns sectors?
- Posicionament davant les demandes del catalanisme polític
- Percepció de la pròpia catalanitat
- Percepció de la trajectòria migratòria (si s'escau)

6. Pràctiques lingüístiques i discurs en relació a la llengua

- Llengua d'origen i llengua habitual.
- Presència genèrica del català en els seus espais socials més quotidians (entorn immediat: feina, veïns, associacions, família, etc.)
- Àmbits socials en què l'entrevistat utilitza el català -familiar, laboral, social- (quins sí i quins no). Per què?
- Amb quina llengua s'adreça normalment a un desconegut? Si el desconegut li respon en una altra llengua l'entrevistat canvia?
- Quins són els motius de l'aprenentatge o no aprenentatge del català?
- Com va aprendre el català? Espais d'aprenentatge de la llengua.
- Idioma i mobilitat social: Interessava, d'alguna manera, als treballadors immigrants que els seus fills aprenguessin bé el català? Quina era la motivació? Expectatives de mobilitat social ascendent? [Expectatives en relació a la llengua i els fills].
- Necessitat o no de conèixer la llengua. Coneixement de la llengua com a element de mobilitat social.
- Violència simbòlica: Ha tingut males experiències pel fet de parlar el català (amb catalanoparlants, castellanoparlants)? Quin efecte han provocat aquestes males experiències sobre els seus usos lingüístics?

- Amb els anys els pares i germans s'han incorporat d'alguna manera a la llengua?
[Valoració i perquè]
- Percepció de l'evolució de la llengua: Com ha evolucionat? Quina és la presència social de la llengua en l'actualitat? Cap on va?

Annex 4. Historial dels perfils d'entrevistats

Historial Primer model

Entrevistat 1

Dades personals

<i>Nom</i>	Esther	<i>Any naixement</i>	Anys seixanta
<i>Lloc naixement</i>	Catalunya	<i>Any arribada</i>	No pertinent
<i>Nivell d'estudis</i>	Llicenciada en Magisteri Llicenciada en Sociologia		
<i>Categoria professional ara</i>	Política	<i>Categoria professional abans</i>	Política
<i>Situació familiar</i>	Casada		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	Una germana		
<i>Professió pare</i>	Operari empresa tèxtil	<i>Professió mare</i>	Operària empresa tèxtil
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	No s'especifica		
<i>Activitats associatives</i>	Associacions de caràcter juvenil (en el seu moment) i polític		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà i català		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en la majoria de les seves interaccions quotidianes		

Entrevistat 2

Dades personals			
<i>Nom</i>	Iván	<i>Any naixement</i>	1970
<i>Lloc naixement</i>	Girona	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	COU		
<i>Categoria professional ara</i>	Operari	<i>Categoria professional abans</i>	Operari
<i>Situació familiar</i>	Casat i amb dues criatures petites		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Sant Celoni		
<i>Lloc naixement parella</i>	Sant Celoni	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	No s'especifica
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	1 germà		
<i>Procedència pare</i>	Extremadura	<i>Procedència mare</i>	Extremadura
<i>Professió pare</i>	Operari a fàbrica del sector químic	<i>Professió mare</i>	Realitzava tasques reproductives subcontractades. Treball en economia submergida.
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis reglats (alfabetitzat a la fàbrica)	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis reglats (llegir i escriure i càlculs)
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Regidor pel PSC. Colla gegantera. Antigament entrenador de bàsquet.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	No s'especifiquen		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		

<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	El català és la llengua d'ús habitual des de fa pocs anys. Segueix parlant castellà amb aquelles persones amb qui havia començat a parlar castellà.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	Català habitualment. Si algú parla en castellà ell parla també en castellà.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	Ho "normalitza" dient que tothom a l'entorn parla el català. Passa a un entorn majoritàriament catalanoparlant i s'hi "adapta", igual que s'adapta a entorn castellanoparlant.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Baixa. Visites molt esporàdiques.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Total: No fa diferenciació. Creix en entorn no "segregat"
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Cap
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Es defineix com a català. Defensa que ell és "d'aquí". Molt vinculat a l'arrelament a Sant Celoni. Es percep a sí mateix com a immigrant de segona generació molt integrat. En el discurs mescla integració a la vida associativa, participativa de la vila amb la integració a Catalunya, com a català. La via per integrar-se és participar en el teixit associatiu català. També identifica catalanitat amb el fet de parlar català.

Entrevistat 3

Dades personals			
<i>Nom</i>	Amalia	<i>Any naixement</i>	1967
<i>Lloc naixement</i>	Alemanya	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1974
<i>Nivell d'estudis</i>	Superiors (estudis universitaris i Màster)		
<i>Categoria professional ara</i>	Directora de recursos humans Fira de Barcelona	<i>Categoria professional abans</i>	Professora de reforç i recursos humans
<i>Situació familiar</i>	Casada i amb un fill de 11 anys		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Catalunya	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Taxista
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 2 germans		
<i>Procedència pare</i>	Càceres	<i>Procedència mare</i>	Càceres
<i>Professió pare</i>	Treballador fàbrica i propietari negoci (quiosc)	<i>Professió mare</i>	Confecció i propietària negoci (quiosc)
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Primària		
<i>Activitats associatives</i>	Unió Excursionista de Catalunya		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Esqui, anar a plegar bolets, anar al cinema, escapades a Torredembarra..		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà, però també ús del català		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català i castellà independentment		
<i>Utilització del</i>	No té una llengua d'ús que destaquí enfront l'altra. Utilitza		

<i>català en l'entorn geogràfic immediat</i>	totes dues indistintament segons parli el interlocutor.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	Castellà i català.
<i>Raons explicitades de la tria lingüística</i>	Per què és la llengua del lloc on viu i, al mateix temps, considera que una major coneixença de les diferents llengües facilitat una mobilitat social ascendent.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Baixa. Tant ella com la seva família, realitzen visites esporàdiques.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Té relació amb els catalans de tota la vida. Alguns dels seus amics o companys de feina ho són. Ha naturalitzat la seva catalanitat ja que no fa una clara distinció entre el nosaltres i els ells. No obstant, recorda la mala experiència amb un professor de català que menyspreava la seva pronunciació.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	No.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Al llarg de l'entrevista dona la sensació que s'adapta a les circumstàncies del lloc d'acollida per què és el què toca fer. És a dir, parla català per què és la llengua del lloc on viu, tal com els seus pares van aprendre alemany quan van viure-hi. No es sent ni d'aquí ni d'allà ja que la seva experiència vital li ha fet veure que les fronteres són innecessàries.

Entrevistat 4

Dades personals			
<i>Nom</i>	Victoria	<i>Any naixement</i>	Anys cinquanta
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada</i>	Anys cinquanta
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Propietària petit comerç	<i>Categoria professional abans</i>	Operària empresa tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casada amb una filla		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Una germana i un germà		
<i>Professió pare</i>	Dinamiter	<i>Professió mare</i>	Modista
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	Primària
<i>Estudis fills</i>	Educació social (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Col·lectius d'ajuda als immigrants subsaharians		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà i català		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en la majoria de les seves interaccions quotidianes		

Entrevistat 5

Dades personals			
<i>Nom</i>	Eladio	<i>Any naixement</i>	1955
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada</i>	1965
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Operari fàbrica	<i>Categoria professional abans</i>	Operari fàbrica
<i>Situació familiar</i>	Casat amb dos filles i un fill		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Set germans		
<i>Professió pare</i>	Paleta	<i>Professió mare</i>	Dona de la neteja
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Llicenciada en Sociologia (filla) Realitzant secundària (fill) Realitzant primària (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Militància política i sindical (abans) Geganers		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà i català		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en la majoria de les seves interaccions quotidianes		

Entrevistat 6

Dades personals			
<i>Nom</i>	Mar	<i>Any naixement</i>	1971
<i>Lloc naixement</i>	Santander (però arriba amb menys d'un any a Catalunya)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	FP (1r i 2n grau)		
<i>Categoria professional ara</i>	Treballa a Tyco electrònics però especifica amb quin càrrec	<i>Categoria professional abans</i>	
<i>Situació familiar</i>	Viu sola, no és casada però té parella.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Tarragona (la família no especifica si ell també) ara viuen a Sant Just	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	Llicenciatura. ESADE	<i>Categoria professional parella</i>	Empresa pròpia
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	1 germà		
<i>Procedència pare</i>	Santander	<i>Procedència mare</i>	
<i>Professió pare</i>	Treballa en una fàbrica de Solvay (tradicció familiar)	<i>Professió mare</i>	Perruquera a Santander aquí no treballa (la Lali diu que treballa una temporada aquí però no de lo seu, no especifica on o en què)
<i>Estudis pare</i>	No se sap	<i>Estudis mare</i>	No se sap
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Fa 6 o 7 anys que està a Iniciativa per Catalunya-verds a Martorell. Abans associacions esportives i catecisme		

<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Música, cine i "el partiti" que és com l'anomena a Iniciativa per Catalunya-verds
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català (amb la parella i amb la cunyada)
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Li és indiferent, canvia sense problemes segons l'interlocutor.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	A la feina, l'aprèn a l'escola i no té cap problema en dirigir-se en català amb desconeguts (tot i que la primera opció seria el castellà).
<i>Raons explicitades de la tria lingüística</i>	Amb la família ja que li ve donat, amb la resta li és indiferent.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Molta. Va sovint a Santander, hi té tota la família a part dels seus pares i germà.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	La seva parella és "catalana de tota la vida"
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Se sent molt propera però no té cap modus de viure d'allà, a Martorell no té cap casa de Andalusia
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Se sent catalana ja que pràcticament ha nascut aquí, té la vida aquí i no marxaria.

Entrevistat 7

Dades personals			
<i>Nom</i>	Mateo	<i>Any naixement</i>	1955
<i>Lloc naixement</i>	Alcazar de San Juan (Ciudad Real)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1959
<i>Nivell d'estudis</i>	Superiors (publicitat i disseny gràfic)		
<i>Categoria professional ara</i>	Treballador empresa	<i>Categoria professional abans</i>	Treballador fàbrica, negoci particular, programari de ràdio, etc.
<i>Situació familiar</i>	Ajuntat amb la seva companya		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Catalunya	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	El va acompanyar en la iniciativa del negoci particular.
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germana		
<i>Procedència pare</i>	Alcazar de San Juan	<i>Procedència mare</i>	Alcazar de San Juan
<i>Professió pare</i>	Treballador ferroviari, directori Radio Martorell. Va morir.	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa, treballs manuals a casa.
<i>Estudis pare</i>	Era molt estudiós. També, a estudiar esperanto.	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Club Natació Martorell, Associacions Artístiques, Grups d'Animació.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	No especifica quines activitats de lleure pràctica en l'actualitat. No obstant, en una ocasió explica que es jugador		

	de l'equip màster de waterpolo.
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els pares castellà, però amb a la germana català.
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Normalment, parla en català tot i que si es dirigeixen a ell en castellà, tal i com afirma en algun moment de l'entrevista, canvia de llengua.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	En la feina parla més castellà per què es tracta d'una empresa on molta gent és castellanoparlant, no obstant, sempre que pot fa proselitisme lingüístic. Així doncs, en el moment de fer l'entrevista intenta que alguns companys de feina s'apunten a algun curs de català.
<i>Raons explicitades de la tria lingüística</i>	És conscient que és la llengua d'on viu. L'ha après i, per tant, sempre que té oportunitat la parla.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Arran de la mort del seu pare i, el retorn de la seva mare al poble, s'intueix que hi ha més relació amb el poble.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	El fet d'haver estat vinculat en moltes associacions i grups fa que tingui contacte amb molta gent catalanoparlant fet que implica un augment de la quota de català en les seves interaccions quotidianes.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Especifica que ha tingut una bona relació amb els membres de la Casa d'Andalusia, però no va participar de les seves activitats.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	En més d'una ocasió afirma que està en una situació molt privilegiada ja que ell "és un home de dos cultures".

Entrevistat 8

Dades personals			
<i>Nom</i>	Miguel	<i>Any naixement</i>	1978
<i>Lloc naixement</i>	Martorell	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	FP, Mòdul superior de comerç, UB- empresarials, post grau UOC, ara CCPP per la UNET.		
<i>Categoria professional ara</i>	No s'especifica, treballa a SOC (tècnic?)	<i>Categoria professional abans</i>	Qualificació baixa
<i>Situació familiar</i>	Viu amb la parella		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Lleida	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	No s'especifica (es coneixen a la Creu Roja)
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	1 germana		
<i>Procedència pare</i>	Chiribel (entre Almeria i Granada)	<i>Procedència mare</i>	Chiribel (entre Almeria i Granada)
<i>Professió pare</i>	Camp (masovers) i operari de la construcció, també en alguna empresa com Solvay, Grude.. al magatzem.	<i>Professió mare</i>	En una fàbrica que feien galetes i ara a la cuina de l'hospital de Martorell
<i>Estudis pare</i>	Cap (professors itinerants, llegir i comptar)	<i>Estudis mare</i>	Cap (professors itinerants, llegir i comptar)
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Esplai Trencadissa, Associació de Veïns i militància política a Iniciativa per Catalunya		
<i>Pràctiques en el</i>	Associació de Veïns, militància política i sortir amb els amics		

*Lleure en l'actualitat**Llengua familiar 1
(pares i germans)*

Castellà

*Llengua familiar 2
(parella i fills)*

Castellà (la parella és de Lleida i als sogres els hi parla català)

*Utilització del
català en l'entorn
geogràfic immediat*

No té problemes en parlar el català, normalment (des de fa poc) es dirigeix primer en català a un desconegut.

*Utilització del
català en els camps
d'interacció social
(escola, feina i oci)*

Els seus amics són castellanoparlant, a la feina parla català i amb els amics de la parella també. Descobreix "el món dels catalanoparlants" a la universitat i a la feina de la Creu Roja

*Raons explicitades
de la tria lingüística*

Amb la parella van parlar per primera vegada en castellà i així es va quedar. Àmbit familiar ja que són castellanoparlants i fora d'aquest àmbit es desenvolupa perfectament en les dues llengües segons l'interlocutor

*Intensitat de la
relació amb el
'pueblo'*

Abans hi anaven força, ara no tant.

*Intensitat de la
relació amb els
'catalans de tota la
vida'*

A través de la feina i la universitat. Ara en té força, sobretot a través de la seva parella.

*Continuïtat del
mode de viure de la
cultura d'adscripció
(ex. l'andalusisme)*

gens

*Percepció de la
pròpia catalanitat*

Se sent català i ho defensa.

Entrevistat 9

Dades personals			
<i>Nom</i>	Elena	<i>Any naixement</i>	1964
<i>Lloc naixement</i>	Barcelona	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1967 (Hospitalet)
<i>Nivell d'estudis</i>	Superiors (Infermeria)		
<i>Categoria professional ara</i>	Infermera	<i>Categoria professional abans</i>	Monitora
<i>Situació familiar</i>	Ajuntada amb una filla de 13 anys i un fill de 11 anys		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Catalunya	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Treballador de la SEAT
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germà		
<i>Procedència pare</i>	Palència	<i>Procedència mare</i>	Palència
<i>Professió pare</i>	Treballador SEAT	<i>Professió mare</i>	Mestressa de fer feina
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Primària		
<i>Activitats associatives</i>	Membra de l'Associació de Pares de l'escola del seu fill i membre d'Iniciativa per Catalunya		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Pràctiques associades amb l'entorn familiar, escapades al Càmping.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els seus pares castellà i amb el seu germà també parla castellà, però amb la seva cunyada català.		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Amb la seva parella parla castellà, en canvi, amb els fills parla català tot i que quan està de mal humor utilitza la llengua castellana.		
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Amb el seu entorn geogràfic més immediat acostuma a parlar castellà.		
<i>Utilització del català en els camps</i>	A partir del contacte amb el món laboral i l'escolarització dels seus fills va augmentar el seu ús del català. Així doncs, va ser		

<i>d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	arran de la primera feina que va haver d'aprendre català tot i que, en l'actual feina, utilitza majoritàriament el castellà. Quan a l'escola, utilitza el català.
<i>Raons explicitades de la tria lingüística</i>	Per què és la llengua del lloc on viu.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Baixa. No s'especifica si realitzen visites al poble tot i que, des d'un principi, la seva família va destacar la intenció de no tornar-hi mai més.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Té relació amb els catalans de tota la vida. Alguns dels seus amics o companys de feina ho són. Ha naturalitzat la seva catalanitat ja que no fa una clara distinció entre el nosaltres i els ells.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	No.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Ella es considera catalana. I, fins i tot, no acaba d'entendre per què hi ha catalans que no s'ho consideren. En més d'una ocasió considera Catalunya com "casa seva".

Entrevistat 10

Dades personals			
<i>Nom</i>	Marcos	<i>Any naixement</i>	1955
<i>Lloc naixement</i>	La Rioja	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1962
<i>Nivell d'estudis</i>	Superiors (Arquitectura)		
<i>Categoria professional ara</i>	Arquitecte. Després de molts anys de treball ara està inactiu.	<i>Categoria professional abans</i>	Arquitecte en "pràctiques". Treballava però no podia firmar
<i>Situació familiar</i>	Casat amb un fill de 30 anys i una filla de 22.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Martorell	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Treballadora d'una multinacional
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 3 germans		
<i>Procedència pare</i>	La Rioja	<i>Procedència mare</i>	La Rioja
<i>Professió pare</i>	Treballador d'una fàbrica	<i>Professió mare</i>	Als inicis procés migratori no treballava.
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Tots dos estudis superiors. Ell és enginyer tècnic químic, la noia va començar Belles Arts, va deixar-ho i ara estudia Educació Infantil.		
<i>Activitats associatives</i>	Va estar vinculat a associacions de veïns i associacions ecologistes. Va intentar no vincular-se a associacions polítiques. No s'especifica l'activitat associativa actual. S'intueix que no està en cap.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Esport.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els pares castellà. Amb els germans castellà i català per què tots menys un s'han ajuntat amb catalanoparlants.		
<i>Llengua familiar 2</i>	Amb la seva parella parla castellà tot i que, en ocasions, van		

<i>(parella i fills)</i>	alternant les dues llengües. Amb el fill gran parla castellà (majoritàriament) i amb la petita més català.
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Català i castellà indistintament.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	No ens parla específicament de l'entorn laboral. Si més no, explica que alhora de fer conferències ha d'escollir la llengua utilitzada ja que alternar les dues llengües en àmbits "formals" li resulta força complicat.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	El seu contacte amb la llengua catalana va ser arran de l'escolarització dels seus fills. Va ser aleshores que va incrementar l'ús de la llengua catalana.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	No especifica quina és la relació amb el "pueblo".
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	La relació amb els "catalans de tota la vida" es molt intensa ja que s'ha mogut per àmbits diferents i, per tant, ha conegut gent d'arreu. Al mateix temps, tant ell com els seus germans (menys un) s'han ajuntat amb catalanoparlants. No obstant això, destaca que el discurs que pretenia diferenciar els catalans "purs" dels que no ho eren encara pot trobar-se en alguns polítics.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	No ho especifica.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Ell es sent català però no li dóna molta importància a aquesta catalanitat. Creu que cadascú ha de "trobar el seu camí".

Entrevistat 11

Dades personals			
<i>Nom</i>	Benito	<i>Any naixement</i>	1938
<i>Lloc naixement</i>	Castella	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1945
<i>Nivell d'estudis</i>	Llicenciat en Història		
<i>Categoria professional ara</i>	Professor de secundària jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Dibuixant tècnic
<i>Situació familiar</i>	Casat amb dos fills		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Cinc germans		
<i>Professió pare</i>	Guàrdia Civil	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>	Primària Acadèmia Guàrdia Civil	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills</i>	Estudis superiors (fill) No s'especifica (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Associacions de veïns Militància política Associacions de cultura popular (Capgrossos)		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Català i castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en la majoria de les seves interaccions quotidianes		

Entrevistat 12

Dades personals			
<i>Nom</i>	Carlos	<i>Any naixement</i>	1928
<i>Lloc naixement</i>	Múrcia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1944
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Operari fàbrica de mosaics, petit empresari i peixater
<i>Situació familiar</i>	Casat amb un fill i una filla		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Un germà		
<i>Professió pare</i>	Camperol	<i>Professió mare</i>	Camperola
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà i català		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en la majoria de les seves interaccions quotidianes		

Entrevistat 13

Dades personals			
<i>Nom</i>	Elvira	<i>Any naixement</i>	1925
<i>Lloc naixement</i>	Múrcia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1948
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària Realitzant estudis a l'escola d'adults		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilada	<i>Categoria professional abans</i>	Operària empresa tèxtil Propietària botiga del barri
<i>Situació familiar</i>	Vídua amb un fill i una filla		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Sis germans		
<i>Professió pare</i>	Camperol	<i>Professió mare</i>	Feines del camp i de la casa
<i>Estudis pare</i>		<i>Estudis mare</i>	
<i>Estudis fills</i>	Enginyeria agrònoma (filla) Estudis superiors inacabats (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà i Català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en moltes de les seves interaccions quotidianes : àmbit laboral, escola d'adults, ajuntament o al mercat		

Entrevistat 14

Dades personals			
<i>Nom</i>	Roberto	<i>Any naixement</i>	1928
<i>Lloc naixement</i>	Madrid	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1938
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Propietari d'una impremta
<i>Situació familiar</i>	Casat amb tres fills		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Quatre germans més grans		
<i>Professió pare</i>	Funcionari ministeri indústria	<i>Professió mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills</i>	No s'especifica		
<i>Activitats associatives</i>	Activisme cultural		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà i català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilitza el català en moltes de les seves interaccions quotidianes		

Historial Segon model

Entrevistat 15

Dades personals			
<i>Nom</i>	Alba	<i>Any naixement</i>	1953
<i>Lloc naixement</i>	Martorell	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Llicenciatura de dret (UAB)		
<i>Categoria professional ara</i>	Mestressa de casa	<i>Categoria professional abans</i>	Dins l'empresa familiar (no s'especifica)
<i>Situació familiar</i>	Casada, viu amb el marit (fills independitzats)		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Àvila	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	21 anys
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	Llicenciatura de dret (UAB)	<i>Categoria professional parella</i>	RENFE sembla que de qualificació (feines de gestió), provenia d'un servei especial per l'exèrcit a Madrid en arribar a Barcelona
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	1 germà i 1 germana		
<i>Procedència pare</i>	Barcelona (avi migració dins l'estat espanyol)	<i>Procedència mare</i>	Baeza, Jaén
<i>Professió pare</i>	Taller mecànic propi i després ampliació amb papereria	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa i en arribar ajuda a l'empresa familiar
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si</i>	Fill gran FP, mitjana i petita a la universitat (no s'especifica si		

<i>s'escau)</i>	llicenciatura, postgrau...)
<i>Activitats associatives</i>	cap
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Cinema, fotografia (sobretot marit) i yoga
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Indiferentment parla el català que el castellà, té preferència pel castellà però parla un català correctíssim
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	A l'escola entre els amics parla català, a la universitat (tot i que diu que no massa). Segons l'interlocutor canvia
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	A nivell familiar és la llengua vehicular i és justificada sota la tela de la "normalitat", justifica el "bilingüisme natural" i aposta per a com més llengües millor.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Cap
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Cap
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Es defineix com a catalana, explica la realitat de Catalunya fora d'aquí i dins l'estat espanyol però argumenta que la política sovint divideix l'estat (com a arma de separació). Defensa la comunicació per sobre de tot alegant que a vegades hi ha llengües que es perden i que no s'hi pot fer res. Aposta per saber com més llengües millor. (una mica d'ascepticisme)

Entrevistat 16

Dades personals			
<i>Nom</i>	Jordi	<i>Any naixement</i>	1973
<i>Lloc naixement</i>	Sant Celoni	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Superiors (Ha realitat dos cursos d' Humanitats, però ho ha deixat força de banda)		
<i>Categoria professional ara</i>	Operador en una empresa química	<i>Categoria professional abans</i>	Treballador en una empresa química.
<i>Situació familiar</i>	Casat sense fills.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Sant Celoni		
<i>Lloc naixement parella</i>	Catalunya	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Treballadora d'una empresa química.
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germana		
<i>Procedència pare</i>	Màlaga (Torrox)	<i>Procedència mare</i>	Màlaga (Torrox)
<i>Professió pare</i>	Treballador del camp i treballador empresa química	<i>Professió mare</i>	Treballadora tèxtil i aturada.
<i>Estudis pare</i>	Primària	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Club Atletisme Sant Celoni, Afiliat al Sindicat UGT (no hi participa de forma activa).		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Viatges durant l'estiu per visitar la família, estudiar humanitats.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els pares i el germà castellà.		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà i, en la situació hipotètica de tenir fills, també els hi parlaria castellà.		
<i>Utilització del català en l'entorn</i>	A casa parla castellà.		

geogràfic immediat

Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)

A la feina parla castellà. Abans no era així, abans podia parlar català amb la majoria de companys de feina però ara, la majoria opta per l'ús del castellà. Amb molts dels seus amics parla català i, per tant, al carrer intenta parlar català.

Raons explicitades de la tria lingüística

Utilitza la llengua catalana per què és la llengua d'on viu. D'altra banda, també utilitza el castellà per què és la seva llengua materna.

Intensitat de la relació amb el 'pueblo'

La relació amb el "pueblo" és molt bona. Li agrada molt anar-hi de vacances ja sigui per veure els amics i la família d'allà o per gaudir de la platja.

Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'

Des de ben petit, s'ha relacionat amb els "catalans de tota la vida" i, per tant, no fa una distinció entre els catalans i els no catalans. Més aviat, si fa distincions són entre els catalanoparlants i els castellanoparlants.

Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)

No hi ha una continuïtat de "andalusisme" ja que els seus pares no han acostumat a participar en les activitats de la Casa d'Andalusia. No obstant això, hi ha continuïtat de certes tradicions culinàries.

Percepció de la pròpia catalanitat

Ell es sent català però també espanyol. I, escollir-ne una significaria renunciar a de l'altra.

Entrevistat 17

Dades personals			
<i>Nom</i>	Judith	<i>Any naixement</i>	1972
<i>Lloc naixement</i>	Barcelona	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	FP inacabat		
<i>Categoria professional ara</i>	Poca Qualificació (ajudant de comercial?? No queda molt clar, se sent malament)	<i>Categoria professional abans</i>	
<i>Situació familiar</i>	Casada amb 2 fills, viuen tots junts		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Catalunya (diu que són catalans de tota la vida, no especifica si Barcelona, Martorell...)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Paleta (autònom de la construcció)
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	No s'especifica, sabem que un (José Simón)		
<i>Procedència pare</i>	Andalusia	<i>Procedència mare</i>	Andalusia
<i>Professió pare</i>	Primer al camp (masovers) i aquí a la construcció bàsicament però també en alguna empresa com Solvay, Grude.. al magatzem.	<i>Professió mare</i>	No s'especifica, segurament cap (allà també masovera) sabem que en una fàbrica que feien galetes i ara a la cuina de l'hospital de Martorell
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica, sabem que cap	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica, sabem que cap
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Filla petita (5anys) fill gran (7anys) estan a l'escola de primària		

<i>Activitats associatives</i>	Cap, no té temps
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	No té lleure, treballa i cuida els fills, el lleure es limita al lleure en família. Alguna vegada han sortit a sopar fora però sembla que poc.
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Poc. Només a arrel de relacions laborals tot i que no té problemes de canviar de llengua espontàniament (segons l'interlocutor).
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	Només a la feina, parla amb força gent catalanoparlant.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	Tot el seu entorn és castellanoparlant, només el parla a la feina però no té problemes en parlar-lo i el parla força correctament.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Té molt sentiment andalús tot i que ara només hi va cada 2 o 3 anys per responsabilitats laborals i familiars. De totes maneres li agrada molt el modus de vida d'allà tot i que se'n tornaria a viure allà.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Només a través de la feina. (no s'especifica més)
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Al principi feien matances familiars, li agrada el flamenc i se sent molt familiar (com a característica d'allà) però tot això s'ha anat perdent.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Se sent catalana i "defensa" Catalunya ja que és on ha nascut i viscut. Troba legítim el fet que s'hagi de parlar en català com a procés d'inserció i adaptació a Catalunya però (per ex) no està d'acord en que a l'escola s'imparteixi tot en català, de totes maneres ho accepta.

Entrevistat 18

Dades personals			
<i>Nom</i>	Álex	<i>Any naixement</i>	1974
<i>Lloc naixement</i>	Mataró (Barri de Cerdanyola)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Superiors (Psicologia a la UB)		
<i>Categoria professional ara</i>	Tècnic mig de gestió de l'Ajuntament de Rubí	<i>Categoria professional abans</i>	Treballador empresa de màrketing i publicitat, negoci propi i de comptable.
<i>Situació familiar</i>	Solter		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Mataró (Barri del Centre)		
<i>Lloc naixement parella</i>		<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>		<i>Categoria professional parella</i>	
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germana		
<i>Procedència pare</i>	Almeria	<i>Procedència mare</i>	Còrdoba
<i>Professió pare</i>	Treballador indústria (fàbrica de cotxes, gàbies d'ocell). Va agafar la baixa per problemes asmàtics.	<i>Professió mare</i>	Treballadora tèxtil a la fàbrica i a l'estudi de casa.
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Escola d'Adults
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Els seus pares eren membres del Casal d'Andalusia i, ell n'era membre de forma indirecta. No obstant això, mai ha estat en cap associació de forma activa.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Sortir amb els companys, llegir, mirar la televisió.		

<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els pares i el germà castellà.
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	En la situació hipotètica de tenir fills, ell considera que parlaria castellà amb el fill ja que és la seva llengua materna. A més, creu que l'escola serà la institució que s'encarregarà d'ensenyar el català als seus fills. Al mateix temps, si la seva parella fos catalanoparlant, probablement parlaria amb ella en català.
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Amb el seus pares parla castellà.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	A la feina parla castellà i català en funció de la llengua utilitzada per l'interlocutor. El mateix succeeix amb els seus companys.
<i>Raons explicites de la tria lingüística</i>	Utilitza la llengua catalana per què és la llengua d'on viu. D'altra banda, també utilitza el castellà per què és la seva llengua materna.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	La relació amb el "pueblo" és força bona. Cada any intenten anar al poble per què els seus pares, sobretot la seva mare, no s'oblidin dels seus orígens.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Durant la infància i l'adolescència la relació amb els "catalans de tota la vida" no era molt freqüent ja que hi havia una clara distinció entre els del barri i els del centre. No obstant això, amb l'accés a la universitat aquestes diferències es van difondre i s'ha relacionat indistintivament amb "catalans de tota la vida" i amb catalans del "barri"
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	No hi ha una continuïtat de "andalusisme". Considera algunes activitats culturals catalanes forçades i, té la mateixa sensació amb les pròpies d'Andalusia.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Ell es sent català però també espanyol. Ell es considera català per què va néixer a Catalunya, però, també es sent espanyol per què els seus costums, pares, menjars ho són.

Entrevistat 19

Dades personals			
<i>Nom</i>	Esteban	<i>Any naixement</i>	1965
<i>Lloc naixement</i>	St. Celoni	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	FP mecànic ajustador		
<i>Categoria professional ara</i>	Operari	<i>Categoria professional abans</i>	Cambrer
<i>Situació familiar</i>	Casat i amb dos fills. Un de 15 i una més petita		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Sant Celoni		
<i>Lloc naixement parella</i>	No s'especifica	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	No s'especifica
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té un germà i una germana.		
<i>Procedència pare</i>	Manzanares (Ciudad Real)	<i>Procedència mare</i>	Torrox (Màlaga)
<i>Professió pare</i>	Ebenista + operari en fàbrica química	<i>Professió mare</i>	Tèxtil i posteriorment neteja de trens de la Renfe.
<i>Estudis pare</i>	Llegir i escriure (amb dificultats)	<i>Estudis mare</i>	Llegir i escriure (amb dificultats)
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Estan a secundària un i l'altra no s'especifica (a primària per edat)		
<i>Activitats associatives</i>	Delegat sindical. AMPA escoles fills (paper actiu). Equip de veterans d'handbol.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Esport (handbol, gimnàs i curses)		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		

Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat

El català és la llengua d'ús habitual. Segueix parlant castellà amb aquelles persones amb qui havia començat a parlar castellà.

Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)

Català habitualment. Si algú parla en castellà ell parla també en castellà. S'adapta a la llengua de l'interlocutor.

Raons explicitades de la tria lingüística

No hi ha una tria clara o reflexionada, per tant no té raó explicativa. S'adapta a la llengua de l'interlocutor.

Intensitat de la relació amb el 'pueblo'

No s'especifica.

Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'

No manifesta sentiment de segregació, de separació, etc. Casat amb dona "catalana de tota la vida". Contacte des de petit a través de l'esport, La Salle, etc.

Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)

No s'especifica cap tipus de continuïtat

Percepció de la pròpia catalanitat

No és gaire present en el discurs. Es defineix com a no nacionalista. Recorda sentiment de ràbia i humiliació quan als 15 anys el van tractar d'estranger per parlar el català amb accent. En algun moment identifica com a catalans als catalanoparlants i es etiqueta gent com a catalana si són "catalans de tota la vida"

Entrevistat 20

Dades personals

<i>Nom</i>	Carmen	<i>Any naixement</i>	1949
<i>Lloc naixement</i>	País Valencià	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1962
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilada	<i>Categoria professional abans</i>	Operària fàbrica tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casada amb un fill i una filla		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	No té germans		
<i>Professió pare</i>		<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>		<i>Estudis mare</i>	
<i>Estudis fills</i>	BUP i COU completats (filla) Formació professional grau superior (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Centre cultural del barri i escola d'adults		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà i català		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	En àmbits com ara el laboral, l'educatiu o administració pública parla català de tant en tant		

Historial Tercer model

Entrevistat 21

Dades personals			
<i>Nom</i>	Enrique	<i>Any naixement</i>	1961
<i>Lloc naixement</i>	Mataró	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Aturat (operari en tèxtil, torero, etc.)	<i>Categoria professional abans</i>	Operari
<i>Situació familiar</i>	Casat i amb un fill. Divorciat i ajuntat amb una dona amb un fill.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Mataró (barri de Cerdanyola)		
<i>Lloc naixement parella</i>	No s'especifica	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Camionera
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	3 germans + ell. Ell és molt més jove que la resta.		
<i>Procedència pare</i>	Marbella	<i>Procedència mare</i>	La Roda (Sevilla)
<i>Professió pare</i>	Conserge fàbrica	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Primària (abandona ESO)		
<i>Activitats associatives</i>	Cap esmentada		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Parla del passat més que de l'actualitat. Colla àmplia i activitats lúdiques al poble (bar, cinema, etc.) i excursions.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		

<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	S'adapta a la llengua de l'interlocutor. Viu en barri de majoria castellanoparlant. En moltes empreses a les que ha treballat hi havia majoria catalanoparlant.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	S'adapta a la llengua que domina en cada camp.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	Parla la llengua de l'entorn. Va començar a parlar el català quan es va trobar en un entorn catalanoparlant (la feina).
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Molt baixa. Alguna visita puntual.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Elevada principalment a la feina. En joventut afirma que també existia, al ser una colla molt gran i heterogènia, tot i que naixia del barri de Cerdanyola on no hi havia gaires "catalans de tota la vida". Insisteix però en la no separació entre "catalans de tota la vida" i nouvinguts o fills de nouvinguts
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Cap
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Es considera català en tant que ha nascut i ha fet la seva vida aquí. No ho vincula a aspectes emotius, culturals, etc.

Entrevistat 22

Dades personals			
<i>Nom</i>	Maria	<i>Any naixement</i>	1962
<i>Lloc naixement</i>	Ceuta	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1967
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Mestressa de casa	<i>Categoria professional abans</i>	Operària fàbrica tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casada amb un fill		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Tres germans		
<i>Professió pare</i>	Paleta	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Amb els nebots i algun altre àmbit -ex. laboral o escolar- utilitza el català		

Historial Quart model

Entrevistat 23

Dades personals			
<i>Nom</i>	Rafael	<i>Any naixement</i>	1969
<i>Lloc naixement</i>	Martorell	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Hostaleria (repartidor, manteniment de les bodegues..)	<i>Categoria professional abans</i>	Hostaleria i repartidor
<i>Situació familiar</i>	Casat i amb un fill de 18 mesos		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Catalunya	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Treballadora de la Seat
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 6 germans		
<i>Procedència pare</i>	Jaén	<i>Procedència mare</i>	Cuenca
<i>Professió pare</i>	Agricultor, construcció. Actualment, jubilat(encara treballa les terres)	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa.
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Associació Amics de Sant Antoni, Associació de veïns de Buenos Aires i Club del Vallés.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Petanca		

<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	La seva llengua d'ús habitual és el castellà. Utilitza el català en situacions comptades i, quan el parla, el combina amb el castellà.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	Castellà normalment. A la feina, acostuma a utilitzar el català.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	No hi ha una tria clara o reflexionada. Allò que importa és fer-se entendre.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Baixa
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Té relació amb els catalans de tota la vida. Alguns dels seus amics ho són.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	No hi ha continuïtat. Va visitar la Casa d'Andalusia, però no va freqüentar-la.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	No parla de la seva catalanitat. No obstant, s'intueix que l'ha naturalitzada. Fa una distinció entre el "ells" i "nosaltres", situant-se en alguna de les bandes indistintament. No obstant, aquesta distinció s'agreuja amb els discurs "polític" sobre la nova immigració.

Entrevistat 24

Dades personals			
<i>Nom</i>	Sandra	<i>Any naixement</i>	1962
<i>Lloc naixement</i>	Barcelona (el Carmel)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>			
<i>Categoria professional ara</i>	Camarera i neteja cases	<i>Categoria professional abans</i>	No treballava fins fa 3 anys
<i>Situació familiar</i>	Divorciada amb dos fills. Viu amb el fill petit (17anys) i el gran (23) viu amb el pare.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Es dedueix que de Martorell però no s'especifica	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	No s'especifica però es dedueix que té una categoria qualificada dins de SEAT (pel nivell de vida que portaven)
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	1 germana 2 anys més gran (es contradiu durant l'entrevista però suposo que és error de parla oral ja que només parla d'aquesta quan explica el seu relat de vida)		
<i>Procedència pare</i>	Andalusia (Poblet entre Almería i Grananda	<i>Procedència mare</i>	Andalusia (Poblet entre Almería i Grananda
<i>Professió pare</i>	Primer al camp i després a l'empresa colhogar	<i>Professió mare</i>	Primer no treballava, després netejava cases
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica però és força clar que cap	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica però és força clar que cap
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	Fill Gran (23 anys) està fent FP i el fill petit (17) no estudia, se suposa que ha acabat els estudis obligatoris però no s'especifica.		

<i>Activitats associatives</i>	Cap
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Teatre, platja, muntanya, sopar amb les amigues i anar a fer unes copes, és molt sociable i afirma que tot li està bé però que evita les discoteques.
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Poc. Dins la família gens però amb els amics d'ara comença a parlar-lo (tot i que molt poc i força malament) igual que a la feina.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	A la feina comença a parlar-lo igual que amb els amics. Han estat dos àmbits claus per tal que comencés a parlar-lo i a interessar-se pel català.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	El castellà per l'entorn immediat, quasi no tenia amb qui parlar català ni la necessitat. Li agrada el català, se sent catalana, ha conegut gent que el parla habitualment a través de la feina (sobretot) i dels amics i vol començar cursos de Català.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Ara gens, abans hi anava de vacances, de petita.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	A través de la feina i les noves amistats (de fa poc i en cap cas és una immersió lingüística sinó una cosa més)
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Gens
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Se sent catalana i sent Catalunya com a terra pròpia, s'afirma com a catalana.

Entrevistat 25

Dades personals

<i>Nom</i>	Fernando	<i>Any naixement</i>	1950
<i>Lloc naixement</i>	Màlaga	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1969
<i>Nivell d'estudis</i>	Llicenciat en Filosofia i Llengües clàssiques		
<i>Categoria professional ara</i>	Professor de secundària	<i>Categoria professional abans</i>	
<i>Situació familiar</i>	Casat amb dues filles		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	Tres germans		
<i>Professió pare</i>	Cambrer	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>	Primària	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Llicenciada en Filologia Hispànica (filla) Sense estudis per discapacitat (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Activisme cultural i polític al barri		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Utilització del català a l'àmbit laboral		

Entrevistat 26

Dades personals			
<i>Nom</i>	Juan	<i>Any naixement</i>	1940
<i>Lloc naixement</i>	Galícia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1969
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Manteniment d'electrodomèstics	<i>Categoria professional abans</i>	Carnicer
<i>Situació familiar</i>	Casat amb un fill i una filla		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Dues germanes i quatre germans		
<i>Professió pare</i>	Comerciant de bestiar	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Estudis secundaris (fill) Primària (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Amb els nets i algun altre àmbit -ex. laboral- utilitza el català		

Historial Cinquè model

Entrevistat 27

Dades personals			
<i>Nom</i>	Marina	<i>Any naixement</i>	1973
<i>Lloc naixement</i>	Mataró	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Graduat Escolar i auxiliar de Veterinària		
<i>Categoria professional ara</i>	Treball provisional de 3 mesos (forestal)	<i>Categoria professional abans</i>	Treball precari i inestable (magatzems, cuidadora animals, tèxtil)
<i>Situació familiar</i>	Soltera		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Mataró (Barri de Cerdanyola)		
<i>Lloc naixement parella</i>		<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>		<i>Categoria professional parella</i>	
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germà		
<i>Procedència pare</i>	Catalunya	<i>Procedència mare</i>	València
<i>Professió pare</i>	No s'especifica	<i>Professió mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>			
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	No s'especifica		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els pares i germans parla castellà tot i que els seus pares entenen perfectament el català. Ells, a diferència de la seva		

	filla, mostren interès pel català.
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	No té parella
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Amb el seu entorn geogràfic més immediat parla castellà.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	No utilitza el català. No obstant, si el interlocutor li parla català, ella contesta en català però automàticament canvia al castellà.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	No vol parlar-lo per què no li surt de dins fer-ho.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Nul·la. No ha visitat el poble i indica una gran desconexió de la família d'allà.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	No sembla que tingui gaire relació amb els "catalans de tota la vida" ja que, de fet, sembla que la seva xarxa de relacions sigui més aviat reduïda.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Dins del barri sí que s'observa una continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció, però ella no participa de les activitats que solen fer-se al barri.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Ella es considera catalana. I, considera tots aquells que viuen a Catalunya com a catalans. No obstant això, aquesta catalanitat no considera que hagi d'anar lligada amb un ús de la llengua catalana.

Entrevistat 28

Dades personals			
<i>Nom</i>	Jesica	<i>Any naixement</i>	1969
<i>Lloc naixement</i>	Mataró (Barri de Cerdanyola)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Estudis Primaris		
<i>Categoria professional ara</i>	Aturada	<i>Categoria professional abans</i>	Taller de tèxtil, negoci particular (forn de pa) i treball precari (supermercat)
<i>Situació familiar</i>	Ajuntada amb dos filles una de 18 anys i l'altra de 15.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Mataró (Barri de Cerdanyola)		
<i>Lloc naixement parella</i>	Mataró	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Treballador estable (controlador als Supermercats)
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germà		
<i>Procedència pare</i>	Galícia	<i>Procedència mare</i>	Mataró
<i>Professió pare</i>	Carnisser, empresa nàutica	<i>Professió mare</i>	Fàbrica tèxtil
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	La filla de 18 anys està fent cursos de formació professional i idiomes. La filla de 15 anys, ha repetit segon d'E.S.O		
<i>Activitats associatives</i>	Cap.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Camina i, si té l'oportunitat, algun cap de setmana va a la discoteca.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà.		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà.		

Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat

Utilitza el castellà sempre. De fet, destaca que al seu barri només es parla castellà.

Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)

A la feina de cara al públic, si es dirigien a ella amb català, l'utilitzava. No obstant això, sempre intenta parlar castellà.

Raons explicades de la tria lingüística

Per què és la llengua que ell coneix millor. El català l'entén, però no el parla per què es fica nerviosa. I, fins ara, tampoc l'ha necessitat.

Intensitat de la relació amb el 'pueblo'

Quan era més petita hi anava força sovint. No va ser fins fa uns anys que va tornar-hi amb la seva nova parella.

Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'

Té una bona relació amb els "catalans de tota la vida", però s'intueix que no té molta relació amb ells. A més, destaca que actualment, ja no hi ha diferències entre catalans i andalusos, gallecs... Ara, les diferències estan entre els d'aquí i els de fora.

Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)

Tot i ser filla de pare gallec, ha adoptat el mode de viure andalús. Ella es defineix com "un poco gitana" ja que li agrada el flamenc, va ballar i apuntar les filles a classes de sevillanes, va participar en les activitats de la Casa d'Andalusia, etc.

Percepció de la pròpia catalanitat

Ella és considera d'aquí. No té importància si és filla de pares gallecs, andalusos, etc. ella és d'aquí. La gent de fora, ha deixat de ser la immigració dels 60, 70 i, ho és la nova immigració. Així doncs, focalitza les seves percepcions com a catalana/espanyola enfront la nova immigració.

Entrevistat 29

Dades personals			
<i>Nom</i>	Raquel	<i>Any naixement</i>	1966
<i>Lloc naixement</i>	Mataró	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis</i>	Estudis Primaris i Auxiliar Administrativa (va estudiar Puericultura però va haver de deixar-ho abans de finalitzar els estudis)		
<i>Categoria professional ara</i>	Atur	<i>Categoria professional abans</i>	Treball precari i inestable (empreses tèxtils)
<i>Situació familiar</i>	Casada amb una filla de 24 anys i un fill de 19 anys.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Mataró (Barri de Cerdanyola)		
<i>Lloc naixement parella</i>	Mataró (Barri de Cerdanyola)	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	Graduat Escolar i Auxiliar de Electrònica	<i>Categoria professional parella</i>	Treball precari i inestable. Actualment, empresa subministres elèctrics.
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	No ho especifica		
<i>Procedència pare</i>	León	<i>Procedència mare</i>	Córdoba
<i>Professió pare</i>	Construcció.	<i>Professió mare</i>	Tèxtil.
<i>Estudis pare</i>	Estudis primaris	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis.
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	La filla de 24 anys ha estudiat Periodisme i, actualment, és redactora d'una revista juvenil. El fill de 19 anys estudia Comunicació Audiovisual, Imatge i So a Terrassa.		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Pràctiques en lleure en l'actualitat</i>	Actualment, està realitzant un Curs d'Informàtica a Barcelona. Al mateix temps, durant les vacances, acostumen a fer escapades familiars a Benasque.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Amb els seus pares i germans parla castellà.		
<i>Llengua familiar 2</i>	Amb el seu marit i fills parla castellà. No obstant això, tots dos fills entenen i parlen el català. En més d'una ocasió ha		

<i>(parella i fills)</i>	demanat als seus fills que li parlin amb català, però no es senten còmodes fent-ho.
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Sempre parla castellà. Però, no li importa que és dirigeixin a ella amb català.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	No utilitzà el català.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	No el parlar per què li fa vergonya. Està cohibida per què a l'escola es van riure de la seva pronunciació. I, des d'aleshores no l'ha parlat més. Tot i així, té un gran interès per aprendre a parlar català.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Molt baixa. La seva família no té cap intenció de tornar-hi. I, al mateix temps, ella es distancia de forma conscient de la manera de fer del "pueblo".
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	No sembla que hi hagi distancia ja que al llarg dels anys han tingut un contacte constant amb una família "catalana de tota la vida". Aquest fet ha facilitat la seva coneixença del català i la dels seus fills.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	Dins del barri sí que s'observa una continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció, però ella no participa de les activitats que solen fer-se al barri.
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	Ella es considera catalana, tot i que parli castellà. No obstant, aquesta catalanitat no és incompatible amb ser castellana ja que, en més d'una ocasió, afirma que és castellana.

Entrevistat 30

Dades personals			
<i>Nom</i>	Lucía	<i>Any naixement</i>	1964
<i>Lloc naixement</i>	Extremadura	<i>Any arribada</i>	1967
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Operària empresa de neteja	<i>Categoria professional abans</i>	Operària tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casada amb dues filles		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Dues germanes i un germà		
<i>Professió pare</i>	Jornaler al camp	<i>Professió mare</i>	Jornalera al camp
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Secundària amb voluntat de realitzar estudis superiors (filla) Secundària amb voluntat de realitzar estudis superiors (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Membre d'una penya flamenca i d'una germandat		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 31

Dades personals			
<i>Nom</i>	Paco	<i>Any naixement</i>	1959
<i>Lloc naixement</i>	Murcia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1982
<i>Nivell d'estudis</i>	Formació militar, cursos de Policia Judicial i Estudis Judicials		
<i>Categoria professional ara</i>	Treballador empresa de grues	<i>Categoria professional abans</i>	Membre de l'Exèrcit, Guàrdia Civil (per baixa ha de deixar les seves funcions)
<i>Situació familiar</i>	Casat amb tres filles de 30, 26 i 22 anys.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Galícia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1982
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Ama de casa.
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>			
<i>Procedència pare</i>	Murcia	<i>Procedència mare</i>	Murcia
<i>Professió pare</i>	Funcionari (Bomber)	<i>Professió mare</i>	Ama de casa
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	La filla de 30 anys no va acabar la ESO i "vagabundeja" per Martorell, la de 26 anys té la secundària i treballa aquí i allà; i la de 22 anys no va acabar Batxillerat.		
<i>Activitats associatives</i>	Va ser membre de l'Associació de l'hospital de la Vall d'Hebron, voluntari de les paraolímpiades de Barcelona i va estar dins del Partit Popular. Actualment, és membre de l'associació de veïns de les vivendes socials i està al Sindicat de la UGT.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	No ho especifica		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà.		

<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà.
<i>Utilització del català en l'entorn geogràfic immediat</i>	Castellà.
<i>Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)</i>	Castellà.
<i>Raons explicades de la tria lingüística</i>	Per què és la seva llengua i, per tant, és la que coneix millor. Entén el català, però no el parla. Remarca que la gent que no parla català, com ell, és per què no vol parlar-lo.
<i>Intensitat de la relació amb el 'pueblo'</i>	Bona relació amb els familiars del "pueblo". Hi ha anat sovint i, a més, d'aquí uns 5 anys té intenció de marxar de Catalunya i anar a Murcia o Galícia.
<i>Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'</i>	Té una bona relació amb els "catalans de tota la vida", ja que en coneix força. Això és degut a que s'ha mogut per moltes associacions i mai ha volgut quedar-se tancat en un àmbit concret i reduït.
<i>Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)</i>	No hi ha hagut continuïtat. A més, tampoc està del tot d'acord amb activitats d'associacions com Casa Andalusia ja que, per ell, es desenvolupaven en ambients molt tancats: "Tothom hauria de fer i practicar allò que li agradi".
<i>Percepció de la pròpia catalanitat</i>	No especifica la seva catalanitat. No obstant això, s'intueix que ell es considera espanyol, tot i que hagi tingut una relació harmònica amb els "catalans de tota la vida". A més, no amaga la intenció de marxar de Catalunya en els pròxims 5 anys.

Entrevistat 32

Dades personals			
<i>Nom</i>	Ramón	<i>Any naixement</i>	1953
<i>Lloc naixement</i>	Almería	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1971
<i>Nivell d'estudis</i>	Sense estudis		
<i>Categoria professional ara</i>	Té la baixa.	<i>Categoria professional abans</i>	Camp, construcció i treball estable a una fàbrica.
<i>Situació familiar</i>	Casat i amb dos fills.		
<i>Lloc residència actualitat</i>	Martorell		
<i>Lloc naixement parella</i>	Almería	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1971
<i>Nivell d'estudis de la parella</i>	No s'especifica	<i>Categoria professional parella</i>	Treballadora estable (cuinera d'hospital)
Dades biogràfiques			
<i>Nombre germans/es</i>	Té 1 germà		
<i>Procedència pare</i>	Almería	<i>Procedència mare</i>	Almería
<i>Professió pare</i>	Treballador del camp	<i>Professió mare</i>	Treballadora del camp
<i>Estudis pare</i>	No s'especifica	<i>Estudis mare</i>	No s'especifica
<i>Estudis fills (si s'escau)</i>	El noi té estudis superiors. Els estudis de la noia no els especifica.		
<i>Activitats associatives</i>	Cap.		
<i>Pràctiques en el lleure en l'actualitat</i>	Porta els nets a l'escola, cuida les gallines, va al camp on cultiva verdures.		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà.		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Els fills parlen el català però ell parla castellà.		
<i>Utilització del</i>	Utilitza el castellà sempre. De fet, destaca que al seu barri		

català en l'entorn geogràfic immediat

només es parlava castellà.

Utilització del català en els camps d'interacció social (escola, feina i oci)

A la feina utilitzava el castellà ja que tots els seus companys eren castellanoparlants.

Raons explicitades de la tria lingüística

Per què és la llengua que ell coneix millor. El català l'acostuma a entendre però no el parla per què mai s'ha proposat aprendre'l a parlar.

Intensitat de la relació amb el 'pueblo'

Hi va força sovint al poble. No obstant, destaca que no li agrada molt anar-hi, ja sigui pels comentaris sobre Catalunya que escolta o per la manera de viure d'allà. És molt contundent amb la idea que allà no es treballa i és viu gràcies a Catalunya.

Intensitat de la relació amb els 'catalans de tota la vida'

En més d'una ocasió remarca que a Catalunya l'han tractat molt bé i, per tant, no té res a retreure als catalans.

Continuïtat del mode de viure de la cultura d'adscripció (ex. l'andalusisme)

Va anar algun cop a la Casa d'Andalusia, però no es posiciona com un fan de "l'andalusisme"

Percepció de la pròpia catalanitat

Ell es considera català, tot i que no parla mai la llengua catalana. No fa una distinció clara entre els catalans i els altres. No obstant això, alhora de parlar de la nova immigració fa una clara distinció entre els espanyols i la nova immigració.

Entrevistat 33

Dades personals

<i>Nom</i>	Gabriel	<i>Any naixement</i>	1935
<i>Lloc naixement</i>	Castella	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1954
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària inacabada		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Camperol i mecànic de bicis i motos
<i>Situació familiar</i>	Casat (segon matrimoni) amb un fill i dues filles		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	Quatre germans i cinc germanes		
<i>Professió pare</i>	Camperol	<i>Professió mare</i>	Camperola
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Formació Professional (fill) Llicenciada en Dret (filla) Primària (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Membre de la 'Casa de Andalucía' Membre del Casal dels avis del barri		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 34

Dades personals			
<i>Nom</i>	Misericòrdia	<i>Any naixement</i>	1946
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1958
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilada	<i>Categoria professional abans</i>	Operària fàbrica química i operària empresa de neteja
<i>Situació familiar</i>	Casada amb tres fills i una filla		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>			
<i>Professió pare</i>	Jornaler al camp	<i>Professió mare</i>	Jornalera al camp
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària (filla) Estudis de cuina (fill) Estudis de fisioterapeuta (fill) Llicenciat en Administració i Direcció d'Empreses (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Antigament mantenia certa activitat política (PSUC) i sindical Actualment membre d'una de les germandats del barri		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 35

Dades personals			
<i>Nom</i>	Pilar	<i>Any naixement</i>	1936
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1952
<i>Nivell d'estudis</i>	Sense estudis. Estudia a l'escola d'adults des de fa sis anys		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilada	<i>Categoria professional abans</i>	Operària fàbrica tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casada amb tres fills i dues filles		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Cinc germans		
<i>Professió pare</i>	Peó al camp i a la construcció i venedor de diaris	<i>Professió mare</i>	Invalidesa
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària (dues filles i dos fills) Formació professional (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 36

Dades personals

<i>Nom</i>	Faustino	<i>Any naixement</i>	1923
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1952
<i>Nivell d'estudis</i>	Sense estudis		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Pagès, paleta i operari fàbrica de mosaics
<i>Situació familiar</i>	Casat amb un fill i una filla		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	Dos germans i dos germanes		
<i>Professió pare</i>	Artesà de l'espart	<i>Professió mare</i>	Mestressa de casa
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària (filla) Estudis superiors (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Membre del casal dels avis del barri		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 37

Dades personals			
<i>Nom</i>	Amaya	<i>Any naixement</i>	1934
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1966
<i>Nivell d'estudis</i>	Sense estudis reglats		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilada	<i>Categoria professional abans</i>	Operària del tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casada amb una filla i un fill		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Quatre germans		
<i>Professió pare</i>	Jornaler al camp	<i>Professió mare</i>	Jornalera al camp
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Llicenciat en psicologia (fill) Llicenciatura en farmàcia inacabada (filla)		
<i>Activitats associatives</i>	Membre de la 'Casa de Andalucía' i d'una germandat Membre de l'escola d'adults del barri		
<i>Llengua familiar 1 (pares i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	De tant en tant a l'escola d'adults		

Entrevistat 38

Dades personals

<i>Nom</i>	Alfonso	<i>Any naixement</i>	1938
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1976
<i>Nivell d'estudis</i>	Sense estudis		
<i>Categoria professional ara</i>	Jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Pagès, paleta i membre de la brigada municipal
<i>Situació familiar</i>	Casat amb dues filles		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	Tres germans i quatre germanes		
<i>Professió pare</i>	Jornaler al camp	<i>Professió mare</i>	Jornalera al camp
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària		
<i>Activitats associatives</i>	Antigament membre de la 'Casa de Andalucía' Actualment membre del casal dels avis del barri		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 39

Dades personals			
<i>Nom</i>	Domingo	<i>Any naixement</i>	1945
<i>Lloc naixement</i>	Andalusia	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1962
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària inacabada		
<i>Categoria professional ara</i>	Pescador	<i>Categoria professional abans</i>	Paleta i operari empresa arts gràfiques
<i>Situació familiar</i>	Casat amb tres fills i una filla		
Dades biogràfiques			
<i>Germans/es</i>	Un germà i dues germanes		
<i>Professió pare</i>	Jornaler al camp i pescador	<i>Professió mare</i>	Jornalera al camp
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Primària (filla) Estudis de cuina (fill) Estudis de fisioterapeuta (fill) Llicenciat en Administració i Direcció d'empreses (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Membre d'una cofradia - germandat		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Entrevistat 40

Dades personals

<i>Nom</i>	Primitivo	<i>Any naixement</i>	1945
<i>Lloc naixement</i>	Castella	<i>Any arribada (si s'escau)</i>	1968
<i>Nivell d'estudis</i>	Primària		
<i>Categoria professional ara</i>	Pre-jubilat	<i>Categoria professional abans</i>	Encarregat de secció a una empresa tèxtil
<i>Situació familiar</i>	Casat amb un fill i una filla		

Dades biogràfiques

<i>Germans/es</i>	Tres germanes i cinc germans		
<i>Professió pare</i>	Jornaler al camp	<i>Professió mare</i>	Jornalera al camp
<i>Estudis pare</i>	Sense estudis	<i>Estudis mare</i>	Sense estudis
<i>Estudis fills</i>	Formació Professional (filla) Llicenciat en Econòmiques i Empresarials (fill)		
<i>Activitats associatives</i>	Cap		
<i>Llengua familiar 1 (pare i germans)</i>	Castellà		
<i>Llengua familiar 2 (parella i fills)</i>	Castellà		
<i>Utilització del català en altres àmbits quotidians</i>	Mai		

Annex 5. Graella detallada d'usos lingüístics

USOS LINGÜÍSTICS i IDENTIFICACIONS DELS ENTREVISTATS								
	Any naixement	Parella	Fills	Àmbit laboral	Àmbit associatiu	Xarxa amistats	Interacció desconeguts	Identificació Lingüística
Esther	60s	CAT	CAT	CAT	CAT	+Cat/Cast	--	Alta
Iván	1970	CAT	CAT	Cat/Cast	CAT	+Cat/Cast	--	Alta
Amalia	1967	CAT	CAT	Cat/Cast	--	Cat/Cast	+Cat/ Cast	Mitjana-alta
Victoria	50s	CAT	CAT	Cat/Cast	--	Cat/Cast	--	Alta
Eladio	1955	CAT	CAT	Cat/Cast	CAT	CAT	CAT	Alta
Mar	1971	CAT	CAT <i>futur</i>	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	CAST	Alta
Mateo	1955	CAT	CAT <i>(si en tingués)</i>	Cat/Cast	CAT	+Cat/Cast	Cat/Cast	Alta
Benito	1938	CAT	CAT	CAT	CAT	Cat/Cast	Cat/Cast	Alta
Miguel	1978	CAST	CAT <i>futur</i>	+Cat/Cast	+Cat/Cast	Cat/Cast	CAT	Alta
Elena	1964	CAST	Cat/Cast	+Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/+Cast	Cat/Cast	Alta
Marcos	1955	Cat/+Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	+Cat/Cast	--	Mitjana-alta
Carlos	1928	CAT	CAT	+Cat/Cast	--	+Cat/Cast	Cat/Cast	Alta
Elvira	1925	CAST	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Mitjana-Alta
Roberto	1928	CAST	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	Mitjana-Alta
Alba	1953	CAST	Cat/Cas	--	--	Cat/Cast	--	Mitjana
Jordi	1973	CAST	CAS <i>futur</i>	Cat/+Cast	--	Cat/Cast	Cat/Cast	Mitjana
Judith	1974	CAST	CAST	+Cat/Cast	--	CAST	Cat/Cast	Mitja-baixa
Álex	1974	Depèn parella	CAS <i>futur</i>	+Cat/Cast	--	Cat/Cast	--	Mitja-baixa
Esteban	1965	CAST	CAST	Cat/Cast	CAT	Cat/Cast	CAT	Mitja-baixa
Carmen	1949	CAST	Cat/Cast	Cat/Cast	Cat/Cast	CAST	CAST	Mitja-baixa
Enrique	1961	CAST	CAST	+Cat/Cast	--	Cat/Cast	CAST	Alta
Maria	1962	Cat/+Cas	Cat/+Cas	Cat/+Cast	--	Cat/+Cast	--	Alta
Rafael	1969	CAST	CAST	+Cat/Cast	Cat/+Cast	CAST	CAST	Baixa
Sandra	1962	CAST	CAST	+Cat/Cast	+Cat/Cast	+Cat/Cast	CAST	Mitjana
Fernando	1950	CAST	CAST	Cat/Cast	Cat/+Cast	CAST	CAST	Baixa
Juan	1940	CAST	Cat/+Cast	Cat/Cast	--	CAST	CAST	Baixa

Marina	1973	CAST	--	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Jesica	1969	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Raquel	1966	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Mitja-baixa
Lucía	1964	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Paco	1959	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Nul·la
Ramón	1953	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Misericordia	1946	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Primitivo	1945	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Domingo	1945	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Alfonso	1938	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Pilar	1936	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Gabriel	1935	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa
Amaya	1934	CAST	CAST	CAST	+Cast/Cat	CAST	CAST	Mitja-baixa
Faustino	1923	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	CAST	Baixa

Grup 1a. Model d'alta aproximació: La dominància dels espais catalanoparlants i l'alta identificació lingüística

Grup 1b. Model d'alta aproximació: La progressiva convergència cap el català i l'alta identificació lingüística

Grup 3. Model de centralitat: Usos lingüístics duals

Grup 4. Model d'aproximació fallida

Grup 5. Model d'aproximació puntual

Grup 6. Model d'alt distanciament lingüístic

Annex 6. Model de Variables

Les variables escollides pretenen estructurar els eixos d'anàlisi en benefici d'una visió de conjunt que situï l'entrevistat dins d'un doble eix situació individual/situació estructura, de manera que la narració que construeixi permeti d'ésser acomodada dins del context general de la *història*.

L'anàlisi del discurs, dels elements i les categories que l'embolcallen, es tractat des d'un prisma analític triangular, permetent un apropament on el discurs de l'agent, progressivament, s'intercala amb el context sòcio-històric de la seva pròpia trajectòria.

Les tècniques d'investigació escollides, han de permetre obtenir un progressiu emmarcament del discurs de l'agent amb el context general abans citat. Efectivament, aquestes, pressuposen que les opinions de l'agent han d'ésser contrastades amb la història efectiva del context on desenvolupa la seva trajectòria de vida. És des d'aquesta perspectiva que, a posteriori, poden fer-se valoracions sobre els eixos que emanen del discurs. Eixos que, naturalment, caldrà construir prèviament.

Únicament d'aquesta manera, es poden fermar categories analítiques bastides des d'unes variables que donin pes a la qüestió central que ens ateny: la incorporació (o no) a la llengua de les persones d'origen castellanoparlant nascudes a Catalunya o que realitzaren un procés migratori durant la segona meitat del segle XX.

És per tant un treball d'investigació on la consonància de l'agent amb els seus hàbits i les pràctiques efectives que han emmarcat la trajectòria de vida, reflecteix les estructures i les condicions de possibilitat en el marc del final del franquisme, la transició, els primers anys del nou règim 'democràtic' i l'actualitat.

Eixos principals de les variables

- **Estructurals d'origen:**

Posició general d'origen

Capitals econòmic, social i cultural heretats

- **Posició social fruit de la trajectòria**

Capitals econòmic, social i cultural actuals

- **Pràctiques i discursos**

Pràctiques en relació a la llengua

Discurs sobre la llengua

Discurs sobre els catalans

Pràctiques en relació a l'escola

Discurs sobre l'escola

Discurs de classe

MODEL DE VARIABLES		
EIX PRINCIPAL	EIX SECUNDARI	VARIABLES
Condicions possibilitat d'origen [Trajectòria]	<i>Posició general d'origen</i>	Any naixement
		Sexe
		Lloc naixement
		Procedència del pare
		Procedència de la mare
		Membres a la llar a l'origen
		Barri de residència a l'origen
		Llengua materna (llengua primera)
		Feina del pare
		Feina de la mare
	<i>Capital Econòmic</i>	Lloc de residència a l'actualitat
		Propietat de l'habitatge
		Categoria professional al inici de la carrera laboral
		Categoria professional en l'actualitat
		Categoria professional de la parella
		Categoria professional fills/es
		Discurs general sobre les expectatives laborals dels fills
		Nivell d'estudis del pare (Capital heretat)
		Nivell d'estudis de la mare (Capital heretat)
		Nivell d'estudis formals en l'actualitat
	<i>Capital cultural i escolar</i>	Inversió en estudis informals
		Lloc d'escolarització i tipus d'escola
Posició Social [Trajectòria]		Rendiment Escolar
		Actitud escolar
		Nivell d'estudis de la parella
		Nivell d'estudis dels/les fills/es
		Tipus d'escola dels fills
		Consum televisiu
	<i>Capital social</i>	Vies d'accés al món laboral
		Associacions on havia estat
		Intensitat de la participació a l'associació
		Associacions on està
		Intensitat de la participació a l'associació
		Pràctiques en el lleure: activitats reglades
		Pràctiques lleure: activitats no reglades
		Espais relacionals que ocupa en el lleure
		Intensitat de la relació amb la pròpia família
		Intensitat de la relació amb la família de la parella

Pràctiques i discursos [Trajectòria]		Intensitat de la relació amb "catalans de tota la vida"
	<i>Pràctiques en relació a la llengua</i>	Llengua habitual
		Parla el català amb certa freqüència
		Ús de la llengua a l'àmbit familiar
		Ús de la llengua a l'àmbit laboral
		Ús de la llengua a l'àmbit social (comerços, escola, administració i sanitat)
		Aprenentatge formal de la llengua
	Espais d'aprenentatge del català	
	Perquè parla el català	
	Perquè no el parla	
	Percepció sobre la necessitat o no de conèixer la llengua	
<i>Discurs sobre la llengua</i>	Coneixement de la llengua com a factor de mobilitat social	
	Importància coneixement de la llengua per part dels fills i/o nets	
	Importància <i>implícita</i> de conèixer la llengua en el seu context immediat	
	Relació d'igualtat entre el català i castellà	
	Percepció dels catalans en l'actualitat	
<i>Discurs sobre els catalans</i>	Distància amb els "catalans de tota la vida"	
	Percepció de la cultura catalana a l'actualitat	
	Discurs polític sobre el catalanisme	
	Actitud davant les reivindicacions catalanes	
	Percepció de la seva catalanitat	
<i>Discurs sobre l'escola</i>	Percepció sobre la utilitat de la escola en relació als fills	
	Expectatives educatives que tenien o tenen en relació als fills	
	Importància de "l'ètica de l'esforç"	
<i>Discurs de classe</i>	Acceptació de la seva situació vital	
	Expectatives generals de futur	
	Percepció del procés migratori (si s'escau)	

Annex 7. L'anàlisi de les entrevistes biogràfiques

L'anàlisi del contingut és una tècnica d'anàlisi basada en una lectura del document (en aquest cas les entrevistes biogràfiques) d'una forma sistematitzada, objectiva i vàlida. L'anàlisi permet al investigador construir coneixement, i aquest "pot ser relatiu al mateix locutor (per exemple la ideologia d'un diari, les representacions d'una persona o les lògiques de funcionament d'una associació a partir dels seus documents), o bé relatiu a les condicions socials de la producció del discurs (per exemple, una forma de socialització o una experiència de caràcter conflictiu)." (Quivy i Campenhoudt, 1997: 220). La sistematització de la informació mitjançant un seguit de procediments possibilita l'elaboració d'un coneixement de manera distanciada i sense ingerències dels propis valors, presentacions i prejudicis. Tot seguit, es presenta la síntesi del procediment emprat en l'anàlisi de les entrevistes biogràfiques.

Procediment de l'anàlisi de les entrevistes biogràfiques	
FASE I: PREPARACIÓ	
Elaboració de les dades generades	Transcripció d'entrevistes
	Notes del treball de camp
FASE II: IDENTIFICACIÓ DE LES CATEGORIES D'ANÀLISI	
Elaboració de la matriu amb el model de variables (veure CD adjunt)	Creació d'un sistema de variables i indicadors
	<i>Codificació.</i> Introducció dels fragments d'entrevista sintètics (caixes conceptuals) a la matriu de dades
FASE III: TREBALL DE LES CATEGORIES D'ANÀLISI I TIPOLOGIA DE L'APROXIMACIÓ	
Aproximació quantitativa	Organització temàtica de les categories (organització per eix principal i eix secundari)
Aproximació qualitativa	Copsar la narració global (Cap on va la narració? Com es produeix? Què hi ha darrera la mateixa?) i cercar les diferències, similituds i matisacions entre les categories
FASE IV: CREACIÓ DE PERFILS LINGÜÍSTICS	
Creació de models d'apropament o allunyament lingüístics	Contemplar les variables de posició social (diferents capitals) per realitzar la distribució dels diferents entrevistats : <i>Elaboració dels perfils de posició social</i>
	Contemplar les variables de pràctica i discurs lingüístic per distribuir els diferents entrevistats: <i>Elaboració dels perfils de pràctiques lingüístiques.</i>
	Configuració dels models finals per raó de posició social i llengua
FASE IV: ANÀLISI DE CONTINGUT DE CADASCUN DELS MODELS	
Primer nivell d'anàlisi <i>Què s'hi diu? Què no s'hi diu?</i>	<i>Anàlisi categorial.</i> Observació de les categories determinants per definir la posició social ocupada, la trajectòria i els usos lingüístics

	<p><i>Anàlisi avaluativa.</i> Observació de les valoracions en relació als àmbits temàtics definits per posar de manifest les representacions socials i els judicis dels entrevistats.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aparició de determinats temes - No aparició de determinats temes - Intensitat i connotació d'aquests temes <p>Organització del discurs de l'entrevistat per prioritats temàtiques i selecció dels <i>verbàtims</i> més rellevants</p>
<p>Segon nivell d'anàlisi <i>Com es diu?</i></p>	<p><i>Anàlisi associativa.</i> Anàlisi de l'associació de temes per identificar estructures mentals i ideològiques, fer emergir els implícits</p> <p><i>Anàlisi formal i estructural.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Quin tipus de vocabulari utilitza? - Quina és la modalitat de les frases (frases categòriques, frases neutres-“suau”)? - Estructura general del discurs: Què prioritza? Quin és l'ordre de les seqüències? Que repeteix constantment? Què no apareix? Què esquiva reiteradament? Quins temes emfasitza més? - Utilitza un discurs en positiu? En negatiu?
<p>Tercer nivell d'anàlisi <i>Per què es diu?</i></p>	<p><i>Context situacional.</i> On i quan sorgeix el discurs, qui és l'emissor, a qui va dirigit</p> <p><i>Interdiscurs.</i> Discursos preexistents que l'entrevistat coneix</p> <p><i>Posició social.</i> Trajectòria vital de l'entrevistat</p> <p><i>Context social.</i> Context històric i context particular del barri</p>

Cal relacionar entre sí les diferents categories / àrees temàtiques. Fet aquest primer pas aquestes es relacionen amb les nostres plantejades al model d'anàlisi [veure capítol 10].

